NAÎMÂ
TÂRİHİ

DÖRDÜNCÜ CİLD

Yazan: Naîmâ Mustafa efendi

Çeviren: Zuhuri Danışman

16432
17007/4

ZUHURİ DANIŞMAN YAYINEVİ
P. K. 458, Büyük Postahane
İstanbul

BAHAR MATBAASI, İstanbul — 1968

تاریخ نعیما
روضة الحسین فی خلاصة
اخبار الخافقین

TÂRİH-İ NAÎMÂ

Ravzat-el-Hüseyn fi Hulâsat
Ahbar el - Hâfıkayn
Cild-i Râbi'

METİNDEKİ İŞARETLER HAKKINDA İZAHAT:

(S.B.) Bu cildin Sözlüğüne bakınız. Dördüncü cildin sözlüğüne bakınız).

(I.S.) Birinci cild sözlüğüne bakınız demektir.

(2.S.) İkinci cildin sözlüğüne bakınız demektir.

(3.S.) üçüncü cildin sözlüğüne bakınız.

NOT: Yanında bu işâretlerin bulunmadığı kelimelerin mânalarını da birinci ikinci ve üçüncü cild sözlüklerinde bulabilirsiniz.

El-Cild-ir-Râbi' Min Tarih-i Naîmâ

Naîmâ Târihinden dördüncü cild

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Vakaayi-i Sene İhdâ ve Hamsin ve Elf

(Bin elli bir senesi olayları)
(Hicrî bin elli bir senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1641 yılı Nisan ayının on ikinci Cuma gününe rastlar)

Muharrem ayında Özü muhafazasında olan Hüseyin Paşa Azak fethine serasker olup Han ve kapudanın beraber gitmeleri de ferman olundu. Selânik'ten azledilen Şahap efendi Mısır kadılığına tâyin olundu. Çiftelerli Osman paşa Şamdan azlolunup yerine Kubbe altı vezirlerinden, evvelce Halep'ten azledimiş olan Ahmed Paşa Şam eylerbeyisi oldu. Osman Paşa, Anadolu beylerbeyisi oldu.

Safer ayında Rodos beyi Bekir paşa ki, Akdeniz muhafazasından çağırılmıştı, gelüp iki frenk aktarması getürdü.

Acem elçisinin gelişi:

Rebiülevvelin yedinci günü Acem Şahı tarafından Mokan hâkimi İbrahim Han adlı elçi gelüp pâdişaha eblak at-

lar **(alaca bacaklı atlar)** ve nakışlı ibrişim kaliçeler **(küçük halı)** ve çeşitli Acem hediyeleri getürüp barışın devamını ve pâdişahın cülûsunu tebrik hususunu ihtiva eden Şahın mektubunu verdi.

Cümada-l-ûlâda Rumeli kazaskeri ile Said efendi azlolunup, yerine Muid efendi, onun yerine İstanbul kadılığından azledilen Abdürrahim efendi geldi. Ve Tevfikî-zâde efendi Edirne kadısı olup Molla Çelebi azlolundu. Rumeli beylerbeyiliği ile Filibe'de olan Silistre'den azlolunan İbşir paşa, bu defa azlolunarak İstanbul'a geldi, ve Maraş eyâleti verildi. Rebiülâhırın beşinci günü Acem elçisi pâdişahla buluşup el öpüp hediyeler verdi. Allahın hikmeti ol günü pek çok şimşek ve yıldırım olup İstanbul'da çeşitli binalara yıldırım düşüp, Bâb-ı hümâyun (I.S.) karşısında, Ayasofya yanında olan bir kavi kulübe ki, köhne binalardandı, altı üstü, elçi alayını seyredenler ile dolu idi. Sıkışıklıktan yıkılıp ondan fazla insan öldü ve bir nicesi sakat kaldı. Elçi el öptükten sonra Yedikulede mahpus olan kızılbaşlar ile avdete izin verildi.

Emir-Gûne oğlunun katli:

Bu sırada, evvelce Sultan Murad'ın Revan'dan getirdiği Emir-Gûne oğlu ki, vezirlik verilip Divanda otururdu, vücudu lâzım olmamakla ortadan kaldırıldı. Kâğıthanede yaptırdığı bahçeler ve zarif köşkü pâdişah tarafından alındı. Emir-Gûne oğlunun katli, Acem elçisinin hilesine verildi.

Azak ahvali:

Muharrem ayında kapudan Siyavuş paşa donanma ile yeniçeri ağası Haydar ağa-zâde ile birlikte Karadenize çıkıp Azak kalesinin kurtarılmasına memur olmuşlar idi. Vezir Hasan paşa, Silistre askeriyle, Tatar Hanı Bahadır-Giray, Tatar askeriyle ve Kefe paşası Yusuf paşa, hepsi o sefere me-

mur olmakla, maiyette olup Azak kalesini muhasara ettiler. Kâfirler içeriden bir lâğım atıp, yedi yüz kadar müslümanı havaya uçurup şehit ettiler. Sonra bir lâğım daha atarak bir çok adam daha şehit ettiler.

Üçüncü gece kâfirler taşra çıkıp büyük cenk olup bir kaç adam esir düştü. Sonra kâfirlerin lâğımları araştırılıp bir lâğımı bulunup, barutu alındı. Sonra her taraftan tam çalışma ile kuşatma ve cenk olup, iki taraftan çok miktarda adam öldü. O sırada içeriden bir Tatar çıkıp «Kalede beş bin kâfir vardır» demesi ile, bu haber asker arasında yayıldı. Korkuya ve bezginliğe sebep olur deyû o haberi getiren adamı kaybettiler.

Hüseyin paşa bir lâğım atıp, kâfirlerin hisar dışında ağaçtan yaptıkları, toprakla dolmuş olan suru tutuşturdu. Kâfirler, söndüremediklerinden bir gün bir gece yanıp yıkıldı. Kâfirler hisara kaçtılar. On bir günde İslâm askerinin barutu tükenüp, yirmi iki gün bomboş hisar etrafını bekleyüp, Kefe'ye ve İstanbul'a barut istemek içün gönderdikleri adamları beklediler.

Bu derece zorluk olacağı düşünülerek vezir-i âzam üç bin kantar barut içün ferman vermişken, bin iki yüz kantar yeter deyû az gönderilmişti. Tekrar İstanbul'dan barut yetişinceye kadar kırk gün kadar vakit geçüp Kasım günü geldi ve kış mevsimi girdi. Çaresiz kale fetholunmadan geruye dönüldü.

Gerçi kale fetholunmadı ama, uğursuz Rusların şayka (I.S.) yapmak içün hazırlayup topladıkları kereste ve kale içinde olan ağaçtan varoş (I.S.) tamamen yakılıp birkaç bin kâfir de telef oldu. Bu gazâ olmasa iki yüz parça şayka (I. S.) yapılıp Karadeniz yalılarına hücumları muhakkak idi.

İstanbul tarafından imdada gönderilen birkaç kadırga ile yeniçeriler ve barut ve mühimmat Kefe'ye vardıklarında İslâm askeri ve donanma dönmüş bulunup, onlar Kefe'de muhafaza ve kışlamak için kaldılar.

Hanım değiştirilmesi:

Kırım Hanı Bahadır-Giray Azaktan hasta dönüp Gölöve'ye gelince vefat etmekle Şaban ayında yeri, yine biraderi Mehmed-Giray'a verilup kara tarafından gönderildi. Şabanda donanma Karadenizden gelüp boğaz dışında hayli fırtına çeküp, tersaneye girmeğe izin alıncaya kadar korku ve tereddüt ile pek çok çevrildiler. Sonra Müfti Yahya efendi pâdişah hazretlerine teselli verüp «Bazı seferlerde fetih mümkün olmamak olagelmiştir. Hazret-i Resul-i ekrem aleyhi ve sellem zamân-ı şeriflerinde dahî böyle olmuştur. Vâkıa Azak seferi gelecek seneye kaldı, fakat kâfirlere de büyük gazâ yapıldı ve büyük zarar oldu» deyüp, donanmanın girmesine izin verildi.

Bu sırada pâdişah İstanbul'da muhteşem saraylar ve güzel bahçelerde seyir ve temaşa ile meşgul idiler.

İbrahim Han oğlu
şehzâde Mehmed
Hanın doğuşu:

Bütün millet, âlemin pâdişahının çocuğu olmasına muhtaçtı ve bekliyordu. O sene Ramazanının son gecesi perşembe gecesi gaip perdesi arkasından Sultan Mehmed Han vücut sahasına çıktı. Galata ve Üsküdarda üç gün üç gece donanma ferman olunup bütün millet şevklendi ve ferahlandı, ve şehzâdenin doğuşu için nice târihler söylendi (1) en güzeli, Van'lı şânînin söylediği tarihtir:

---

(1) Bu şehzâde Sultan İbrahim'den sonra yedi yaşında iken hükümdar olan Dördüncü Mehmed'tir. Şehzâdenin doğuşu, bütün saray erkânını, devlet adamlarını, hattâ bütün milleti çok sevindirmişti. Bunun sebebi de, Sultan İbrahim'den başka, Osmanlı hanedânından erkek kimse kalmamış olması idi. Tahta geçtikten sonra sultan İbrahim'in bir müddet çocuğu olmamıştı. Eğer çocuğu olmazsa, Osmanlı devletinde kadınların hükümdar olması âdet olmadığına göre, Osmanlı hanedanı sona ermiş olacaktı. İşte bütün memleketi alâkadar eden mesele bu idi. Ve bu yüzdendir ki şehzâde Mehmed'in doğumu, büyük sevinç ve ferahlık yaratmıştır.

Nurdur geldi Muhammed sulb-ı İbrahim'den

Utârid-Mehmed Çelebi, Sultan Mehmed hazretlerinin doğuş talihlerini şu suretle çıkarmış..

Saltanat günlerinde ahvalleri çoğu zaman uygun olmakla beraber buraya işaret olundu. Hükümleri ve müddet tâyini için yazdığı tafsilât çıkarıldı. Zayiçe (I.S.) malûm olunca icabı halk arasında anlaşılır. Tuhaf olaylardandır ki o gece halk teravih namazından çıktıktan sonra bir büyük zelzele olmuş...

Kına oğlunun katli:

Şöhreti ufukları tutan Kına oğlu ki, defalarca taşkınlık edip Aydın ve Teke illerini elde edip zorbalıkla o havaliye müsallât olmuştu. Vezirler ve emîrler onu avlamak istediler, ele gelmedi. Sultan Murad Han devrinde Silâhtar paşaya sığınıp onun ricasiyle cezasına göz yumulmuştu. Daima Silâhtar paşaya atlar ve hediyeler gönderip, onun adamı olarak geçinirdi. Fakat pusuya düşecek sıkıntıya uğramazdı.

Çün pâdişahın mirahoru Tekeli-Mustafa ağa yeniçeri ağası oldu, hemşehrilik vasıtasiyle vaatler ve vesikalarla kına oğluna inandırıp İstanbul'a getürdü. Kendine Sivas eyâleti verilip mühimmatını (I.S.) görüp kalkmak üzere iken, şikâyetçileri pâdişah hazretlerine şikâyeti açığa vurup, vakit geçirmeksizin asılmasına ferman buyurduklarında, vezir-i âzam Kına-oğlunu çağırıp gelince, Şevval ayının on sekizinci günü, Ayasofya çarşısında kasap dükkânına asıldı. Onun bir oğlunu da Sultan Murad han katletmişti. Diğer evlâdının ve adamlarının yakalanması ve mallarının zaptı için vilâyetine adamlar tâyin olundu.

Azak tarafına asker gönderilmesi:

Mısır eyâletinden azlolunup darphane **(para basılan yer)** nezaretine memur olan Sultan-zâde vezir Mehmed paşa ki, Rüstem paşa torunlarındandır, ve Civan kapıcı başı demekle maruftur, Azak fethi içün Rus seferine memur olarak o tarafa serdâr **(Kumandan)** tâyin olundu. Zilka'denin dördünde pâdişahın elini öpmekle şereflendi. Şahap efendi Mısır'dan azlolunup, yerine kadı olan Sun'î efendi o gün beraber el öptü ve Zilka'denin birinde Kethüda bey, Haydar ağa-zâde azlolunup, yerine, evvelce Nasuh paşa-zâde ile kapıcı başı iken Rumeline asker sürmeğe **(toplamağa)** ocak tarafından memur olmakla beraber gidip, haksız yere çok yeniçeri katlettiğinden «Kanlı Çavuş» demekle anılan zağarcı (S.B.) Hüseyin ağa, Kethüda bey tâyin olundu, o da Azak'a memur oldu.

Kapudan paşanın azli:

Kapudan Siyavuş paşa, Azak seferinde devlet adamlariyle iyi geçinmediğinden başka, tersane-i âmire (3.S.) işlerinde de acemi ve liyakatsizliği aşikâr olmakla, haslariyle birlikte kubbe altına oturmak ferman olundu **(Bakanlar kuruluna)**. Ve Kapudanlık o sene kimseye verilmeyup donanma eksiklerinin tamamlanmasına bizzat vezir-i âzam hazretleri başladılar.

Zilkade ayının yirmisinde Tekeli-Mustafa ağaya Erzurum eyâleti verilüp Sekban başı (3.S.) Bektaş ağanın yerine yeniçeri ağası oldu. Erzurum'dan azlolunan Küçük Hasan paşa, Konya'da oturmak ferman olundu. Haydar Ağazâde Sekban başı oldu. Kıbrıs eyâletinden «Kara Şatır» demekle tanınmış Hüseyin paşa azlolunup yerine Köse-Ali paşa gönderildi. Beyşehri beyi Köse-Şaban ve Kars beylerbeyisi Kete Ağaç-Mustafa paşa ve Van'dan azlolunan Ali Paşa,

İstanbul'a geldiler. Şikâyetçilerin çokluğu dolayısiyle Kete, azarlandı, Ali paşanın katline ferman olundu. Öldürülecek yere varıldıkta eski vezirlerden Gürcü-Mehmed paşanın şefaatiyle (arkaya alması ile) affolunup, Köse-Şaban şikâyetçileri razı etmeğe meşgul oldu.

Bu sene de, müverrihin babası Şârih-ül-Menar efendi (1) ki, asrın temiz insanlarındandı, Ramazanın on yedinci cuma günü vefat etti. Kudus-ü şeriften azlolunan Mar[illegible]oz zâde ve Zilkadenin birinci günü Yenişehirden azlolunan [illegible]-zâde Abdürrahman efendi vefat ettiler. Acem efendi Filibe'den azlolunup yerine Kemal efendi-zâde İbrahim Çelebi Bursa pâyesiyle (3.S.) tâyin olundu.

Vâlide Sultan hazretlerinin Üsküdarda yaptırdıkları Cami i şerif ve medrese tamam olup çifte hamam dahi tamamlanmağa yaklaştı

[illegible]'den Hüseyin efendi Bosna eyâletine gönderilmişti (1) diyârda güzel hareket edüp meşhur eşkiyanın hakkından geldi. Azak seferine serdâr olan Sultan-zâde Mehmed paşaya bütün Rumelinin zeâmet ve timar defterleri verilüp bütün seferin idaresini kifayetli uhdesine verdiler.

Zilhicce ayında çıkıp kara tarafından Azak semtine yola düştü. Tersane kethüdası Uzun Piyâle ve Kethüda bey, bütün bostancı, ve ayrıca kapıya çıkan (3.S.) beş yüz kadar yeniçeri ve diğer donanmacı yeniçeriler ile beraber boğazhisardan geçinceye kadar fırtına olmakla pek fazla sıkıntı çekildi. Altı bölükten (3.S.) bir miktar sipahi dahi sol gureba ağalariyle memur oldular. Bütün gemiler kadırgalarla otuz sekiz parça çektirme idi. Kavakta on üç gün yatıp mühimmatarını tamamladıktan sonra yola düştüler.

Bu sırada vezir-i âzamın yakini olan kilercilerinden bir

---

(1) Malûmdur ki, Naîmâ tarihinin esas yazarı, Şarih-ül-Menar-zâde Mehmed efendidir. Naîmâ, onun yazıp da, tamamen tasnif edip bir kitap haline getirmeden vefat ettiği tarihini esas alarak bu tarihi yazmıştır.

Rus oğlanı, doğuşundaki alçaklık muktezasınca Azak kâfirlerine katılmak içün donanma gemilerinin esirleri arasında gizlendi. Vezir-i âzam uğraşıp yakladıktan sonra ibret için Aksaray çarşısında boynu vuruldu.

Bağdad muhafızı olan Derviş-Mehmed paşa, isyan eden Arap aşiretini vurup altı yüzden fazla kelle kesip büyük ganimetlerle Bağdad'a döndü. Zilhicce ayında, bayramdan sonra Erzurum'dan azlolunan Hasan paşaya Bağdad vâlilîği verildi.

Vakaayi-i Sene İsnâ ve Hamsin ve Elf

(Bin elli iki senesi olayları)
(Hicrî 1052 senesi Muharrem ayının birinci günü milâdî 1642 senesi Nisan ayının birinci salı gününe rastlar)

Muharrem ayının on beşinci günü, ikinci şehzâde **(Sultan Süleyman)** vücuda geldi. Doğum tarihini bu suretle zaptetmişlerdir.

Silâhtar paşanın katli:

Vecihi merhumun yazdığına göre,

Tameşvar beylerbeyisi olan Silâhtar paşa ki, evvelce harem-i hümâyunda (2.S.) iken Cihan pâdişahının makbulü olmakla şöhretinin velvelesi mele'i âlâya erişmişti .(S.B.) Sultan Murad merhumun ise, fazla muhabbetlerinden hiç bir sözüne muhalefet etmediğinden, istediği memuriyeti, istediği adamlara alıverip, dilediğini kendi tarafına zapt ve adamlarına verip çok miktarda mal toplamış idi. Bu derece ile kanaat lâzım iken, devlet hazinesine ait olan Kıbrıs hazinesi ki, senede seksen bin kuruş eder, hazineye girmeyup asker aylıklarına verilirdi. Üç dört sene kadar mezkûr geliri tamamen alup, bundan başka pâdişah hazinesinde olan pâdişahlara mahsus olan emsalsiz kıymetli şeyleri umursamadan alup, daha nice pâdişah nimetlerine mazhar olarak âlemin hasedini topladı.

Sultan Murad hanın vefatından sonra, ilk memuriyete tâyin olunduğu vakit bir miktar kıymetli eşyaları mîriye (devlete) alınmıştı. Tekrar, diğer eşyanın istenmesi ve alınması için Edirne Bastancı-başısı olan Sinan ağa eliyle ferman-ı hümâyun gönderilip, pâdişah emri gereğince kaleye hapsolunup teftiş etti. Para ve mal makulesinden elli bin kuruşluk miktarı eşyanın defterini gönderip «bundan ziyadesini vermeğe kudretim yoktur» deyû savsaklamakla katline hatt-ı hümâyun (pâdişah yazısı) çıkıp, katlinden sonra pâdişah hazinesine giren para, mücevher, altın ve gümüş sayısız olup beş bin keselikten ziyade idi.

Ama müverrih (Şârih-ül-Menar) katledilmesi sebebini tafsilen şöyle bildirir ki;

Sultan Murad han merhum, sağ iken öz kızı Kaya Sultanı Silâhtar paşaya namzet etmişti. Bu hususu Mevkufatçı Mehmed efendi ki, bir hatırı sayılır adamdı, fakat vezir-i âzamın istiklâl ve azameti altında ezilmiş olmakla, Kaya Sultan Silâhtar paşaya verilirse, o münasebetle Silâhtar paşa İstanbul'a gelüp kaymakam veya başka bir memuriyet ile devlete yakınlık ile memnun olursa, onun sayesinde evvelce olduğu gibi sözü geçer olmak mümkündür düşüncesine vardı. Eğer bu tedbir, yâni Kaya Sultan Silâhtar paşaya verilirse kendisi ve adamları, evvelce olduğ ugibi devlet menfaatlerine ortak olabilirlerdi. Bu tamaha düşüp, bu akılsızca fikrin yürütülmesine başladılar. Merkum Mevkufatçı-Mehmed efendi, Silâhtar paşaya havadar geçinen kimselerle her an konuşarak, bu hususu meydana çıkarmağa başlayup ve ham hayali ve sonu fena işi, mü'minlerin vlidesi valide sultan hazretlerine bir yol ile bildirdiler.

Valide sultan dahi onlarla birlik olup ve düğün tedariki görmek içün Silâhtar paşanın İstanbul'a gelmesi maksadiyle pâdişah hazretlerine durumu arz ile rica ettiler.

Vezir-i âzam devlet işlerine istiklâl üzere el koymuş ve pâdişah hazretleri her hususta kendileri ile istişare ederler-

dil. Bu husus vezir-i âzam ile müzakere buyurduklarında vezir-i âzam söze gelüp:

«Pâdişahım, benim maksadım din ve devletinin uğrunda doğrulukla hizmet edip memleket ve reâya ahvaline düzgünlük vermektir. Bu husus ise birliğe muhtaçtır. Silâhtar paşa buraya gelirse, onlar merhum pâdişah zamanında işlere karışıp, rüşvet alarak mühim işlere karışmağı âdet edinmişlerdir. Devlet işlerinde zıdların karşılaşması ise fitne ve fesada sebep olacağında şüphe yoktur.»

Deyüp, pâdişah âlempenahı kızdıracak bazı geçmiş hatalarını da anlatıp:

«O hayatta oldukça kısa görüşlüler fitne düşünmekten hâli kalmazlar. Ve silâhtarda biriktirilmiş olan hazinelerin de elde edilmesi imkânsız değildir.»

Deyüp, her ne söyledi ise söyleyüp Silâhtarın katli için hatt-ı hümâyunu alıp, Edirne bostancı-başısı Sinan ağayı tâyin ettiler. Kırk nefer amansız bostancı cellâtlariyle varıp Tuneşvar kalesinden kaldırıp boğdu.

Bu fakir derim ki;

Pâdişaha yakın olanlar, bilhassa vezirlik ünvaniyle yükseklik ve şan bulanlar, Osmanlı devletinde sözleri geçer olup, pâdişah hazretlerinden kıymetli şeyler almakla değerlenip, bazı işlere karışıp, bazı istidatlı kimselere memuriyet alıvermek ve kendi adamlarını çerağ etmek (korumak) ve Osmanlı devleti menfaatlerinden esaslı şekilde menfaat sahibi olmak âkıbeti hayırlı bir iş değil ise de olagelmiş şeylerdir.

Devlet malından bir şey almak mekruh ise de onun cezası malının zaptıdır. Büyük vezirlerin ve vükelây-ı kiramın adamlarının ve taraftarlarının, efendilerini devlete yaklaştırmak için çalışmaları, makam hırsı ve itibar sevdası yüzünden olduğu için doğuşta kötü bir huydur.

Bunun dahi cezası sürgün ve işinden çıkarma veya malını almak suretiyle tediptir. Bu mesele, onun katline yegâne sebep olamaz. Lâkin Silâhtar paşa devlet ululuğu ve genç-

lik gururu ile, pâdişahın iltifatına mağrur olup, sonunu düşünmeyüp, haksız yere Tabanı Yassı-Mehmed paşa ve birkaç kimsenin katline sebep oldular ki, yerinde yazılmıştır.

Tabiat-ı vücut, mükâfat üzere kurulmuştur, ister istemez kötü iş cezasına çarpılıp Allahın intikamı zuhur etti.

Silâhtar paşa bir zaman ululuk ve ikbal ile atıp tutup, nihayet gençlik günleri ve ululuk ve bahtiyarlık yılları sona erip yıkılma yoluna girdi. Adı geçenin taraftarlarından bir kadın ki, valide sultana onun ahvalini bildiren müsahibelerinden idi (S.B.), boğuldu.

Adı geçen Silâhtar paşanın Tameşvar'dan gelen çok miktarda mallarından başka, İstanbul'da ve bazı hanlarda ve nice yerlerde emanet konmuş çok mal v eeşyası çıktı. Hepsi devlet namına alındı.

Safer ayının birinci günü vezir-i âzam Kara-Mustafa paşa, merhum Sultan Murad hanın Emir-Gûne oğluna bağışladıkları bahçe ki, Rumelihisarından yukarı, Balta limanından ötede Feridun bahçesi demekle tanınmış gönül açıcı bir yerdir, Emir-Gûne oğlunun öldürülmesinden sonra pâdişah o bahçeyi vezir-i âzama bağışlamış idi, ulu makamlı pâdişaha orada bir azim ziyafet çekip, pâdişaha ve pâdişah yakınlarının ileri gelenlerine hediyeler verirdi.

Acem Şahının vefatı:

Acem Şahı Safî oğlu Sam ölüp, oğlu Abbas adlı çocuğun Şah olduğu anlaşıldı. Muahedenin yenilenmesine lüzum olmakla sekiz yüz kadar Bağdad kulu yazılıp Bağdad'a gönderildi.

Azak kalesinden
Kazakların kaçışı:

Sultan-zâde Mehmed paşa serdâr olup varıp Kefe hududunu geçince, Tatar Hanı dahi hesapsız asker ile yerin-

den koptu. İstanbul'da bir haber yayıldı ki, Kazaklar Azak kalesine bırakıp gitmişler... Sadrâzam, Recep ağa adındaki kapıcı başısını haberin doğruluğunu anlamak içün ılgar ile o tarafa gönderdi. Varıp Hana buluşup birkaç yüz Tatar atlısı ile bizzat Azak iline ılgar edip dil (esir) almağa niyet edince, seher vaktinden evvel varıp gördüler, Azak kalesinin içerisi bir taraftan tutuşup yanar... Meğer Kazak mel'unu, Moskof kralından imdat bulmamakla, Osmanlı askerine mukavemet edemiyeceğini bilip kaçmış ve bir taraftan ateş vurmuş imiş.

Recep ağa kaleyi boş bulup girip, Allahın fazlı ile bu yüzden kolaylıkla fetih müyesser olup, ateşi söndürdüler. Sabah namazını câmiinde kılarak, öğle vaktine kadar dinlenip, öğleyi dahi cemaatle kılıp, bir iki yüz adam ile bir güvenilir kimseyi kalede koyup, Hana müjdeledi. Sonra bir kayık ile İstanbul'a yollanıp ulaşınca pâdişah hazretleri Recep ağaya bir çok ihsan ve bir kürk verip kapıcılar kethüdalığını (I.S.) vaadeyledi. Vezir dahi altı bin kuruş ile iki kürk verdi.

Gelibolu'dan evvelce Bosna'da vefat eden Ali efendinin oğlu Derviş Sun'î ki, kadı iken Mevlevi olmuştu, beyit:

Hele alındı Kazaktan Azak sühûletle (kolaylıkla)

Mısraını tarih söyleyip sadrâzama verdi. Sadrâzam:

«Azak fethi o kadar büyük fetih değildir ki anın şanına tarih söylene... Ama seni boş göndermeyelim.»

Deyüp Sun'î'ye elli kuruş verdiler.

Azak fetholununca Kefe beylerbeyisi İslâm paşa ki şecaatli bir merttir, tamir ve muhafazasına memur oldu.

Ve yine bu Rebiülâhır ayında meydana gelen havadistendir ki, Rumelide Edirne ve Selânik arasında vâfir haydut eşkiyası toplanıp, yol kestikleri haberi gelüp sahib-i devlet (sadrâzam) buyurdu:

«Yeniçeri ocağından olan avcılar tâifesi âdet üzere çıkıp o makule mel'unları defedeler.»

Avcılar, yayabaşılardan bir mahsus oda cemaatidir ki, pâdişah içün ava gitmek usul ve hizmetleridir. Onlardan başka Osmanlı kanunlarını yapan anlayışlı kanunşinaslar böyle kanun koymuşlar imiş ki, diğer yeniçeri odalarının her birinde dört beş nefer yoldaş avcılar olup, defter-i hümâyunda isimleri üzerine «şikârî» — (Avcılığa mensup» deyû kayıt ve işaret olunup, onlar pâdişahtan ayrılmayıp av veya böyle bir gaileyi def içün hazır kuvvet olurlar imiş.. Sonra zorbalar zamanında defter ve kanun ahvali bozulmakla o odalara dağılmış olan avcıları korumayup Bağdad, Eğri, Kanije ve Budin gibi şehirler ve uzak hudutlara nöbetçi adı ile dağıtmışlar imiş. Bu defa avcıların toplanması içün yeniçeri kâtibine buyrultu gelince, isimleri mevcut, kendileri misafir ve serhadlerde nöbetçi adiyle kaybolduklarını bildirdi. Bu sırada haydut mel'unları Kırk kiliseye varıp bazı yerleri basıp yağma ettikleri yayılıp feryatçılar gelmekle Edirne Bostancı-başısı Bostancılar ile ve sekbanlar ile Sekban-başı Haydar Ağa-zâde memur olarak yola koyuldular. Bir çok mel'unları katledip yirmi kadarını zincire vurulmuş olarak İstanbul'a getürdüler.

Cümâda'l-ûlânın yirmi ikisinde salı günü ikindiden sonra İstanbul'da büyük zelzele oldu. Bu senede Hut burcunda Kıran eylediler.

Hafız Ahmed paşa, Şam diyârında Kethüde bey olan Arnavud oğlu adlı meşhur ağayı, malının çokluğuna tamah ederek katlettireceği işitilmekle, Şamdan azlolunup diğer Celep-Ahmet paşa, onun yerine tâyin olunup, kendisi İstanbul'a gelince hapis ve malı zaptolundu. Çerkes-Ahmed paşa Kars'tan azlolunup yeri, Çerkes-Dilâver paşaya verildi. Ve Cümâda'l-ûlâda nâip (I.S.) Mehmed efendi azlolunup, Kabakulak-zâde Koca-Mehmed efendi İstanbul kadısı oldu.

Zeynülâbidin Çelebi Edirne'den azil ve Âvâre-zâde Musta-

fa efendi yerine tâyin olundu. Yavuz-zâde Çelebi Bursa'dan azil ve Halep'ten on sene kadar evvel azlolunmuş olan Hocazâde Mes'ud Çelebi Bursa kadısı oldu. Başkalarında ellişer bin akçe müjde alınmış iken, Mes'ud Çelebinin çektiği azil sıkıntısına merhamet edilerek alınmayıp, tayin menşurunu (S.B.) Şeyhülislâm kendi eliyle verdi.

Şahab efendi vakası:

Bundan evvel Mısır mevleviyeti (I.S.) verilip yaradılışta hiddetli olmakla, Mısır'da geçinemeyüp şikâyet ettiğinden altı ay sonra azlolunup yeri Sun'î efendiye verilen meşhur Şahab efendi İstanbul'a gelince Şeyhülislâm efendiye dil uzatmağa başladı. Aslında sadrâzamın adamı olup, zamanına uygun lisan kullanmasını bilmez cesur, ve sert olmakla, vezir-i âzam üzülüp, diilni tutması içün kendine tenbih eyledi. Fakat dinlemeyüp, Şeyhülislâma varmadığından başka âlenen kötüleyup sövmekle Cenâb-ı Fetvâ-Penâha (Şeyhülislâma) eziyet ve hakaret etmekle, sürgün ferman olundu.

Bir kayığa konulup Sakız'a gönderdiler. Yine sadrâzam merhamet edip Sakız kazası menşurunu (S.B.) kendine gönderdiler. Adada tâûn olmakla birkaç gün kaldıktan sonra izinsiz Sakız'dan bir gemiye binip, tâûndan kaçma bahanesiyle İstanbul'a geldi. Ve geldiği gibi kıyafet değiştirerek sadrâzama vardı.

«İzinsiz gelmeğe sebep nedir?»

Dediklerinde:

«Sultanım, tâûndan çekinerek geldik!»

Dedi.

Adı geçen Şahab efendinin bu derece kaba tabiati, cesareti ve hafifliği sadrâzama hoş gelmeyüp, Şeyhülislâm efendinin de hatırlarına riayet etmek lâzım olmakla o saat, yine geldiği kayığa bindirilip Mısır'a sürgün adiyle boğazda Kilitbahir kalesine gönderdiler. Geçinecek kadar Mısır'dan birkaç para ve Berkokiyye adlı menşuru ile arkasından bir

adam varınca, Kilitbahir'de alıkonup, vazife ve medrese emirleri gelince Mısır'a yolladılar. Sürgün ve emekli yoliyle Mısır'da eğlendi. Bir iki seneden sonra Berkokiyye medresesini bir hak sahibi çıkıp aldı. Dilini tutmak, iyi hareket eden akıllı kimseere daima lâzım ve mühim bir sermayedir.

Bursa'da kilise yıkılması olayı:

Bursa'da olan zimmîler (3.S.), şehirde yeniden bir kilise yapıp, hâkimler para aldıklarından susarlardı. Hoca-zâde Mes'ud efendi kadı olunca, inkâr edip «sabit olduktan sonra bu yeni yapılan kiliseyi yıkarım» deyû kapısını kilitledi. Vezir-i âzam tarafına yanlış bildirilmekle, devlet katına arz etmeden evvel böyle bir işe başladın deyû kadı azarlandı ve azledildi.

Bursa halkı «Kadımız haksız yere azlolundu» deyû ayağa kalkıp o kiliseyi ve ondan başka üç kiliseyi daha berbat edip yaktılar. Vezir-i âzam gazaba gelüp vezirlerden Eyüp Paşayı ve Mısır'dan azlolunan Şaban efendiyi teftişe gönderdi. Kilise yıkanların ileri gelenlerinden nice kimseleri divan-ı hümâyuna getirip nice ağır sözlerle azarlandılar ve kiliselerin yine yerinde kalmasına ferman verdiler.

Şaban ayında Acem Şahı tarafından Maksud adlı elçi gelüp eskiden olduğu gibi barış içinde rahat yaşamağı rica etmekle, pâdişah tarafından lûtfen kabul olundu.

Kapudan Piyâle Paşanın gidişi:

Evvelce Siyavuş Paşa kapudanlıktan atılmıştı. Bir sene kadar kimse tâyin olunmayıp, tersane (2.S.) işlerini vezir-i âzam kendileri görürdü. Şevval ayında Piyâle Kethüda kapudan oldu. Fakat vezirlik ünvanı verilmedi.

Vilâyetin yazılmısı:

Vezir-i âzam devlet Atabeyi olarak istiklâl üzere sadâret makamında oturmuştu. Her hususa dikkat edip, ihtilâle sebep olan halleri defetti. Sikkeyi (parayı) tashih ettikten sonra Osmanlı ülkesindeki evleri yazmağa başlatmıştı. Kimi bu bahane ile nice zulüm yaptı, kimi mal toplayarak fesat eyledi. Bunlar arasında Menemen kadısı azıtınca halkın hücumuna uğrayup katlolundu.

Şehzâde Sultan Ahmed Hanın doğumu:

O sene (1052) senesi Zilhicce ayının altıncı çarşamba günü (25 Şubat 1643) Sultan İbrahim hazretlerinin ikinci haseki (S.B.) Muazzez hanımdan, Sultan Ahmed adlı bir şehzâde vücuda geldi. Anların dahi doğum talihlerini bu şekilde zaptetmişler ve yazmışlardır.

Vakaayi-i Sene Selâse ve Hamsîn ve Elf

(Bin elli üç senesi olayları»
(Hicrî 1053 senesi Muharrem ayının birinci günü
milâdî 1643 senesi Mart ayının yirmi
ikinci pazar gününe rastlar)

1053 senesi muharrem ayının birinci günü Sultan Murad adlı bir şehzâde dünyaya geldi.

Nasuh Paşa-zâde olayının ilk olarak çıkışı:

Halep beylerbeyisi Nasuh Paşa-zâde Hüseyin paşa «Vezir oğluyum!» deyû böbürlenüp bazı uygunsuz haller gösterirdi. Vezir-i âzam hakkında «Çorbacı» ünvaniyle yerer şekilde sözler söylerdi. Adı geçen Hüseyin paşa evvelce Rumelinde nice fesat ve zulüm etmişti. Bu defa iffet **(temiz, namus)** üzere hareket ve iyi bir isim kazanmak için akıllıca hükümet edip güzel gidişi yayılmıştı. Bu yüzden vezir-i âzamın da haset damarı hareket edip «Yaradılışının gayri şekilde adalet göstermesinden maksadı bizim yerimizi almak arzusudur» deyû kederlenip, kendi hakkında söylediği «Çorbacı» tâbirini ve daha nice kelimeleri dahi işitup aralarma soğukluk ve düşmanlık girdi.

Hüseyin Paşa henüz Erzurum'da iken serhadlerde **(hudut boylarında)** olan tuğrakeş **(tuğra çeken)** vezirler tuğra

çekmekten men olunup kendilerine pâdişah emirleri gönderildi. Nasuh paşa-zâdeye de «Bundan sonra tuğra çekmeyesin!» deyû emr-i şerif (pâdişah emri) ile vezir-i âzam ağası varınca, emre göre hareket etmeyup:

«Tuğrakeşlik (tuğra çekmek) bana mirastır, ben, vezir oğlu vezirim. Ve tuğrayı bana, Sultan Murad merhum gibi bir gazi sahipkıran (her vakit galip gelen) verdi. Senin paşan Arnavut diyârından gelüp ol maakma nail olsa da, bana tuğra çekmeği çok görmeğe mucip nedir? Bu emr-i şeriften pâdişahın haberi yoktur. Bu yasak, kendi tarafındandır.»

Deyû vezir ağasının haysiyetini hiçe sayup emri reddedip tuğradan vaz geçmedi. Ağa gelüp vezire haber verince:

«Sakın olmaya ki Abaza paşa gibi kapana... Erzurum muhkem bir kale ve etrafı geniş, asker saklamak mümkün olan, ele geçirilmesi zor bir vilâyettir.»

Deyû azlolunup kendine Haleb eyâleti verilmişti. Sadrâzam tekrar Hüseyin paşanın kadrini indirmek ve belki ırzını kırmak için Haleb'i birinci mirahor Kamalık Siyavuş paşaya verdi.

Bu sırada memuriyetlerden para alınmağa başlanup, adı geçen Hüseyin paşa:

«Ben bu memuriyet için elli keseden fazla akçe verdim. Daha borcum ödenmedi.»

Deyû, mütesellim (I.S.) varınca geri çevirip Haleb'ten çıkmadı. Mütesellim, Safer ayında devlete gelüp macera malûm olunca zorbaca hareketi pâdişaha arzolundu. Pâdişah, fitneye vesile teşkil etmeden kolayca defini arzu etmekle, Sivas eyâletini ihsan eyledi. Yine karşı gelirse üzerine asker gönderileceğini bildirir hat (yazı) gönderildi.

Kör Hazinedarın Öldürülmesi:

Sadrâzamın kendine düşmanlığından koşkulanan Hüseyin paşa, Sarıca ve Sekban (I.S.) ve çoğu Nasuh Paşalı **(Nasuh paşaya mensup)** çok asker toplayup, Haleb'ten çıkıp Sıvas'a doğru gitti.

Abaza paşanın yetiştirmesi olan Kör Hazinedar İbrahim paşa, aslında yarar ve bahadır kimse olup, Sivas emir-ül-ümerası bulunmakla, vezir-i âzam tarafından gizli emir ve mektup gönderildi. Bu mektupta:

«Memuriyetin, iş icabı Nasuh paşa oğluna verildi. Fakat sen asker toplayup hangi yoldan olursa olsun Hüseyin paşanın hakkından gelesin.»

Deyû sipariş etmişti.

Kör Hazinedar dahi emir mucibince Sivas eyâleti askerini toplayup Nasuh Paşa-zâde Kayseri'ye yakınına gelince üzerine yürüyüp, iki taraf karşılaştı. İlk hücumda Kör Hazinedar tüfenkle vurulup düşünce, Sivas askeri bozularak geri çekildi. Hüseyin paşa dahi Sivas'ın zaptı ile uğraşmayup, vezirin de kendine fenalık düşündüğünden gücenip:

«Varırım onunla pâdişah huzurunda şeriat hükmüne göre duruşurum.»

Deyû İstanbul'a doğru yürüdü.

Pâdişah yanında olan, kendine taraftar olanlarla haberleşip onlardan gelen yalan ve dalkavukça haberlerine güvenüp, etrafta olan ümerâya ve vezirlere:

«Vezir-i âzamın defedilmesi için etekleri sıvamışız. Yanımıza gelmekten çekindiğiniz takdirde yolumuza gitmeğe mâni olmanız için size gönderilmiş olan fermanı dinlemeyup, biz emelimize nâil olduğumuz takdirde fevkalâde memnun edilmeniz kararlıdır.»

Deyû mektuplar gönderip, taraftarları ile mektuplaşa mektuplaşa gelirdi. Bu haber İstanbu'da yayılınca:

«Nasuh paşa oğlu, vezir-i âzam ile şer'î dâvam vardır deyû şu kadar bin asker ile gelürmüş.»

Deyû halkta bir hayli dehşet ve kalblere korku girip, fesat çıkarmağa bahane arayan haramzadeler olmayacak lâflar çıkarıp, halk dükkânlarını kapayup fitneyi bekler oldu.

Sadrâzam ayak direyup, yeniçeri ağasını kula bindirip (1) dükkânları açtırıp, Nasuh paşa oğluna ait dedikoduları yasak etti. Mânasız sözler söyleyenlerden bir kaçını yakalayup cezalandırdı. Zindanda bulunup, katlolunmağa müstahak olan ve hayattan usanmış kese dibi suçlulardan on nefer adamı yer yer sokaklarda astırdı ve «Fitneye mütemâyil sözlerle halka velvele verenlerin cezaları budur» deyû bağırttırıp uydurma sözleri kaldırdı. Anadolu beylerbeyisi Çiftelerli Osman paşaya emr-i şerif **(pâdişah emri)** gönderip men edilmesine serdâr tâyin eyledi.

İzmit cenginde Osman Paşanın bozulması:

Vezir-i âzam kazaskerlerin yardımına teşebbüs edip adı geçen Hüseyin paşayı hurûc-u alessultan **(pâdişaha karşı baş kaldırmak)** suçu ile suçlandırıp, delillerle kanının akıtılmasının helâl olduğuna hükmettirdi.

Pâdişah-ı âlempenah, şeyhülislâm ve diğer ulemâ Sinan paşa köşkünde toplandılar. «Nasuh paşa oğlu ahvali neye müncer olur **(sonu ne olur?)**» deyû konuştular. Bazı kısa görüşlü ve sakat düşünceli olanlar, o mecliste «şer' ile dâvamız var diyen adam ile döğüşülür mü?»

Deyince vezir-i âzam sesini yükseltip:

---

(1) Silâhlı olarak İstanbul'da ulaştırmak.

«Olmaz! Asidir, pâdişahım, katli vâciptir, vekilüssaltana ile (saltanat vekili ile, sadrâzam ile) mürafaa (duruşma) suretinde düşmanlık edip böyle topluluk ile gelmek ve ona müsaade olunmak saltanat yüz suyuna noksanlıktır. Sonra, bunu görüp nicesi dahi baş kaldırmak lâzım gelür.»

Deyüp:

«Efendiler, hakkı söylesenize!»

Deyû kazaskerlere hitap ederek ayak direyince, efendiler (kazaskerler) dahi, vezirin sözünü tasdik etmeleri üzerine, Nasuh paşa-zâdenin izâlesine (yok edilmesine) ittifak edildi.

Vezir-i âzam birkaç yüz bostancı ve kul oğlu kapıya çıkarıp, kayıklar ile İzmit'e gönderip, Hüseyin paşanın yolunu kesmek için, hendek azılması emrolundu. Muhtesip ağası Şaban ağa, Kazdağı tarafına levent toplamağa gönderildi.Çiftelerli-Osman paşa ise Anadolu ümerâsı ve askeriyle, Nasuf Paşa-oğlundan bir konak geriden takip edip, âdemisi «üzerine varılmak mümkün değildir» deyû muharebe için tereddüt gösterdiğinden, Hüseyin paşa ile birliktir deyû kendi hakkında fena düşünülmüştü.

Nasuh Paşa-zâde ise halkın kalbini kendine çekmek için cömertlik göstere göstere gelüp İzmit yakınında «Hoca çayırı» denilen yere kondu. İstanbul'dan Kaytas ağa ile gönderilen asker ve eski Hamid sancağı beyi Şehsuvar bey ve bazı ümerâ memur edilir, Anadolu beylerbeyisi Osman paşaya katılınca hücuma cesareti gelüp, Nasuh Paşa-zâdeye karşı durdular. İstanbul'dan tâyin olunan Deli-Kaytas ağa, Çiftelerli-Osman paşayı azarlayup:

«Paşam, sultanım! Bu kadar gündür Nasuh paşa oğlunun arkasından gelüp ne acep cenk etmediniz? Galiba sözünüz bir olmak gerektir.»

Dedikte Osman paşa, Hüseyin paşa ile beraber olmak suçundan temizlenmek için, Nasuh Paşa-zâdeye gizlice haber gönderip:

«Mâzur olsun, ahvali malûmdur. Deli-Kaytaş bizi diline dolayup, adımızı kötüye çıkardı. Yarın karşılaşalım.»

Deyüp, ertesi gün yapmacıktan gayretlenip. evvelâ kendisi sürüp, düşman askerine karşı olup cenge başladılar. Karşıdan, muhalif taraf askerinin piyadeleri kurşun serpip, Osman paşanın askerinden çok adam düşüp, Osman paşa bozulunca, Kaytas ağa mertlik gösterip büyük muharebe oldu. Sonra Kaytas ağa koltuğu altında mızrak ile yaralanıp adamlarından üç yüz kadarı ölüp, İzmit askeri bozularak geri çekildi. Nasuh Paşa-zâde bozulan askerin kovalanmasına izin vermedi. Yoksa tek adam kalmayup hepsi kırılmak mümkün idi derler.

O dağlar gibi selin önüne bundan sonra kimse duramadı. İki bin kadar asker yürüyüp, hazırlanmış olan hendekler üzerine uğramayup, yolu takiben Üsküdara yollandılar.

Üsküdar olayı ve nihayet Hüseyin paşanın telâşı:

Rebiülevvel ayının ortalarında vezir-i âzam Üsküdara asker ve toplar geçirip yeniçeri ağası ve altı bölük ağaları neferleriyle geçip, Gürcü-Mehmed paşa serasker tâyin olundu.

Saadetlû pâdişah dahi Üsküdar bahçesine varıp orada durdular. Nasuh Paşa-zâde dahi askeriyle gelüp Bulgurlu taraflarında Seyran tepesi denilen yere kondu.

Vezir-i âzam Mustafa paşanın, sadrâzamlık makamında tek başına yer tutması, bazı devlet hainlerine ağır gelüp, sırf «vezir-i âzamın gözden düştüğünü ve yok olduğunu görelim» deyû, Hüseyin paşa gibi ona karşı olanları kışkırtırlardı. Ve daima gizlice Nasuh Paşa-zâdeye mektup göndererip:

Elem çekmeyüp askerinizle birlikte Üsküdara gelesiz. Halk bütün, vezirden yüz çevirmiş olup, sizin tarafınıza muhabbet üzeredirler. Siz Üsküdara geldiğiniz gibi mühr-ü şerif (Pâdişah mührü, sad-

râzamlık mührü) size karşı gider. Falan dahi sizin tarafınızdadır. Falan şöyledir, şöyle söyledi.»

Deyû bir alay olmayacak şeyler ve yalanlarla kışkırtırlardı.

Hüseyin Paşa, kendi dimağının fesadından başka, bu çeşit kışkırtıcıların yoldan çıkarmasiyle, bu olmayacak işe başladı. Bu çeşit gelen mektupları, başında toplanmış olan rezilelre ve ayak takımına yayup, elebaşı olan adamlarına ve bölük başılarına gösterip:

«Üsküdara vardığımız gibi mühür bize gelür.»

Deyû askerini aldatıp, topluluk ile geldi.

Kâtip Çelebi der ki, o gün, büyük bir galebe ve heybetle görünüp, meselâ birkaç atlusu Üsküdara hücum eylese, beri tarafın perişan olması mutlaktı. Lâkin bu şekil hareket, edepten dışarı olmakla, bu yolu seçmeyüp, kendisini kışkırtanların sözlerine inanarak, sadrâzamlık mührünün gelmesini bekledi, ve o gece pâdişah tarafından Darüsaade ağası varup, hatt-ı hümâyun **«pâdişah yazısı»** gönderüp, itaat etmeğe davet olundu. Hüseyin paşa, pâdişahın huzuruna varmaktan utandı, gelmek istemedi ve sadrâzamlık mührünün gelmesinden meyus olup, kışkırtıcıların mührü bekleme hususundaki fikirlerinin yalan ve efsane olduğunu anladı. Bunun üzerine, mecbur kalıp:

«Pâdişahın emrine itaatliyim, karşı gelmem yoktur. Şer' ile dâvamı görmeğe geldim. Mademki mümkün olmadı, emir pâdişahımındır.»

Deyüp varan adama cevap verdi.

Sabahleyin erken, beri taraftan vezir-i âzam askere «Koma» edpi, küme küme cenk içün yürüdüler. Meğer, gecenin sonlarına doğru Nasuh Paşa-zâde o tehlikeli durumdan canını kurtarmak ümidiyle çadırı ve ağırlıklarını bırakup, birkaç güvendiği adamı ile bir tarafa kaçıp, Deli-başısı ve bazı bölük-başılar, sancaklarını baş aşağı edip vezire gelüp ayağını öpüp aman dilediler ve aman bulup neferleriy-

le birlikte affolundular. Diğer toplanmış olanlar dahi bir anda perişan olup orduları ve bütün eşya ve ağırlıkları yağma olundu. Ve, etrafa yakalanması için adamlar tâyin olunup, üç gün sonra İstanbul'a dönüldü.

Tafsil:

Nasuh Paşa-zâde İstanbul'a yöneldi. Bütün işlerini, Şeytan-Bekir denilen kethüdası görürdü. Hakikaten de idareye muktedir, her türlü tedbirde mahir bir kimse idi. Erzurum beylerbeyi iken dahi kethüdası idi. Fakat paşanın kardeşi Ali bey ki, kibardan bir adamdı ve İstanbul'da otururdu, adı geçen Bekir kethüdayı sevmeyüp, daima mektuplar ve haberler gönderip:

«Bekir kethüda münafıktır, sadrâzam Mustafa paşa ile birliktir ve senin fenalığını ister» deyû yazardı. Hattâ Sivas'ta Kör Hazinedara galebe edüp katlettikten sonra İzmit'e geldikleri vakit, kardeşi Ali beyden yine mektup gelüp, mektup evvelce Bekir kethüdanın eline düştü. Açıp gördü ki, içinde kendini kötüleyup «Bekir Kethüdanın münafıklığı kat'îdir, katleyleyesin... Bu tarafta âlimler, hâkimler ve devlet büyükleri hepsi seni isterler!»

Demiş.

Ve başkalarından da yâni, sadrâzam Kara-Mustafa paşayı sevmeyenlerden de «Sadrâzamlık mührü sana karşı varır. Hemen ayağını merdane bas (**mertçe dayan**)» deyû nice defa mektuplar gelmişti.

Zavallı Nasuh Paşa-zâde, ol mektuplara güvenip, bu mektupların, Kûfeliler tarafından İmam Hüseyin hazretlerine yazılan mektuplar gibi olduğunu hiç hatırına getirmezdi. Halk tabakası onu istemiş. İdare başındakilerin yardımı olmadıkça bu işin başa çıkmayacağını, bunların dahi yardım etmeleri kabul olunsa, zorbalıkla, ve asker kalabalığı ile hücum ederek başa geçilse dahi, sonunun fesada ve helâke sebep olacağını düşünemezdi.

Bekir Kethüda meseleyi anlayınca, mektubun mührünü düzeltip, bilmezlikten gelerek götürüp paşaya verdi. Paşa okuyup, Bekir Kethüdayı, mektubun içindekilerden habersiz sanup, kendine bağlılığına verdi ve Bekir Kethüdayı katletmek için bir suçunu bulmamakla kardeşinin yazdığı mektubu garezine verdi. Fakat bu hususta, kardeşinin ısrarından âciz kalıp onu memnun etmek için Bekir Kethüdayı azleyledi ve evvelce Abaza'ya hizmet etmiş olan deli-Müsellim Mehmed ağa ki, paşaya ağa olmuştu ki «dile gelmiş, uğursuz heriftir, yanında durmasun» deyû dostları nasihat ettikçe aldırnş etmeyüp hizmetinde alakoymuş idi, ol habis adamı Bekir Kethüda yerine kethüda eyledi. Böyle tehlikeli bir zamanda azledildiğinden dolayı Bekir ağa memnun oldu ama, eski velinimetinin bütün işlerinde yine ona yardımcı olup, alâkasını kesmedi.

Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşanın yakalanması:

Hüseyin paşa, o tehlikeden kurtulmak için birkaç emektarı ile gece sabaha doğru kaçıp, Karadeniz kenarına vardı. Öz oğlu ve on kadar âdemisi ile birlikte, sonunu düşünmeksizin bir kayığa girip, karşı Rumeli yakasına geçti. Meğer niyeti, Tatar hanına varıp onun şefaatini (3.S.) istemek imiş. Edirne'ye varıp Pravadi yakınında Zota denilen yerdeki çiftliğine varınca oğlunu çiftlikte bırakıp kendisi gizlice Hana can atmak için Rusçuk'a kadar gitti. Ama, kaza hükmünü yerine getirecek imiş. Kendini geçiren sandal, muvafık bir hava ile sür'atle İstanbul'a dönüp, ağzından söz kaçırmakla duyulup, vezir-i âzam kethüdası Mehmed ağa bir topluluk ile gönderildi ve **(Rumeli tarafına geçmiştir)** deyû zanna binaen, evvelce Edirne Bostancı-başısı Sinan ağaya hatt-ı şerif **(pâdişah yazısı)** gidip, yakalanması ferman olundu. Sinan ağa o tarafa seğirdüp, etrafı kuşatmakla, paşa Rusçuk'tan ileri geçemeyüp, orada, evvelce kendisinin iyilik ettiği birinin evinde gizlenmeğe karar verdi. Fakat Bostancı-

başı yetişip, daha Rusçuk'a gireceği gün kırk nefer zorlu bostancılar ile etrafını kuşatup vura yaralaya kendini yakaladı ve adamlarının kimi katledilip, kimi mecruh olup dağıldılar. Kendisini bağlayarak Edirne'ye getürüp, İstanbul'dan gelen mübaşirlere teslim ve araba ile gönderdiler.

Vezir kethüdası ise çiftliğine varup ,oğlunu bulunca yakalayup İstanbul'a gönderdi. On altı yaşında, Hazret-i Ali sülâlesinden bir güzel yüzlü taze Seyyid Çelebi imiş. Başında yeşil şal pâdişah huzuruna getürdüklerinde Nakib-ül-eşrafın (I.S.) şefaatiyle (3.S.) ölümden kurtuldu.

Babasının yakalanup araba içinde geleceği vezir-i âzama bildirilince, Topkapısı dışında olan bahçesine seyir içün çıkıp Nasuh Paşa-zâdeyi karşısına getürdüklerinde sövme ve azarlama ile intikamını aldıktan sonra (günahı söyleyenin boynuna) buyurdu (emretti), Türlü azap ve işkence ile katledip sonra başının geldiğini pâdişaha bildirip, ertesi gün kesilen başı Topkapı kapısı önüne bırakıldı.

Biraderleri, adı geçen Ali beyi, kardeşini mektup ile kışkırtmak suçu ile yakalayup, sürgün etmek maksadiyle bir gemiye bindirip denize çıkardılar. Sonra Çekmecede boğup denize attılar. Diğer kardeşi Yusuf beyi sürgün ettiler, Ömer beyi hapsettiler.

Vâkıa sadrâzam Kara-Mustafa paşa düşmanlarından intikam alarak memnun olup makamında istiklâl üzere kaldı ise de, bu olan işler halka çok ğarı geldi. Vezirden nefret ziyade oldu. Bu mesele, Rebiülâhırda idi. Allahın hikmeti, kendi dahi sene sonuna varmadı.

Bostancı-başı Rusçuk yanında Hüseyin Paşaya erişince kendini tuttu. Kethüdası Veli-Müslim at boynuna düşüp kaçtı. Bir iri cüsseli bostancı, üzerine at sürüp yetişince, Veli-Müslim bir kılıç çalıp bostancının kellesini iki şak etti. Diğerleri korkup yaklaşamadılar. Nihayet Gelibolu hududunu geçüp Keşan semtine varınca, cizyedar (S.B.) Salih Çelebi, Keşan voyvodası bulunmakla bir yolunu bulup yakaladı ve İstanbul'a gönderdi. Orada işkencelerle öldürüldü.

Bekir Kethüda kaçarken tutulup, vezir-i âzam hapseyledi. Nasuh Paşa-zâdenin divan efendisi Urfalı Kara-Baki, bozgun günü kaçıp, o gece Akbaba dağları arkasında kalıp ertesi gün Göksu semtine gelince bostancılar onu kıyafet değiştirmiş görüp altından bargirini aldılar, hele kendisi bilinmeyüp Üsküdara geldi. Muslu ağa adlı bir kimsenin evinde iki gün durdu. Hizmetkâra birkaç altın verip bozdurdu. Hizmetkârın ağzından haber alınıp komşular duydular. Muslu ağa:

«Ben pâşadan korkarım, efendi, doğrusu budur ki kendi ayağınla teslim olasın. Sana zarar gelmez.»

Deyû söz alıp götürdü. Vezir kethüdasına vardıklarında:

— Muslu ağa, bu Kara-Baki değil midir?

Dedikte Baki efendi cevap verdi:

— Beli sultanım, Kara-Said kendisidir.

Dedikte:

— Ala (Al) Subaşı!

Deyüp hapse gönderdi. Aydınlı Beyzade Hasan ağa rica ve kefil olarak yanında alakoyup Bekir kethüda ile bir hapishanede birleştiler. Sonra rica olunup:

«Kâtibin suçu nedir? Sözü dinlenmediği gibi, kurtulmağa da kudreti yoktu. Mecburî olarak hizmetinde kalmıştı. Günahsız olduğu meydandadır.»

Deyû öldürmekten kurtardılar. Nasuh Paşa-zâdenin mahremlerinden bazıları naklederler ki, adı geçen paşa (Hüseyin Paşa) daima Kara-Mustafa paşadan şikâyet edip der idi:

«Ben Arnavutlukta iken Mustafa paşanın akrabasından birini tutup, şikâyetçilerinin çokluğundan dolayı astırmıştım. Araya girenler (Mustafa paşaya mensuptur, onun adamıdır) diye gördüler, dinlemedim. Çok mal teklif ettiler, almadım. O zamandan beri Mus-

tafa paşa bana düşmandır. Aramızın bulunmasına imkân yoktur fırsat bulursa bana aman vermez.»

Derdi.

Nasuh Paşa-zâde vak'asında müdafaa ve cenk edenler iltifata mazhar olup, Mora muharriri meşhur Faik beye, Rumeli eyâleti verildi. Osman paşa yerine Anadolu eyâleti Vardar Ali Paşaya Silistre, Nişancı Mostarlı'ya verildi. Civan Kapıcı-başı Mehmed paşa, kubbe altında oturmuştu **(yâni Bakanlar kurulunda)**, halkın, ona karşı olan sevgisi ve onun ikbali, sadrâzam Kara-Mustafa paşanın malûmu olunca, Recep ayının on beşinde Şam eyâletini verip, alelâcele Şam'a gönderdi. Evvelce Maksud paşa Diyarbekir'den Mısır eyâletine gönderildiği vakit Mustafa paşa azledilerek gelmişti. Hapsedilerek seksen yük akçesi ve nice eşyası elinden alınıp, salıverildikten sonra, tekrar hapsolunup otuz yük akçe daha alındıktan sonra kararlaştırılan vezirlikle divanda oturmasına izin verildi.

Divan efendisi denilen sır kâtibi ki, Sarı-Ahmed Halifedir, andan da elli bin akçe istenince, mevleviyet itibariyle evvelce İpsala'ya kadı olan Paşmakçı-zâde kefil oldu. Ahmed Halife korkusundan kaçtı gizlendi. Bu yüzden Paşmakçı-zâde suçlandırılıp, Kilitbahir kalesine sürüldü.

Yeniçeriler ağasının azli:

Rebiülâhırda Bektaş ağa azlolunup Bostancı-başı Hezar-Gradlı-Ahmed ağa, Yeniçeri ağası oldu. Rebiülâhırda Sun'î efendi Mısır'dan azlolunup tezkereci Musâ efendi Mısır kadısı oldu. Ve yeni yeniçeri ağası Hezar-Gradlı, Tekeliyi taklit edip, tütün içün dükkânlar ve evler basıp, kıyafet değiştirerek sokakları ve mahalleleri gezip, icray-ı hükümette fazla şiddet gösterdi. Bu sırada ahır tarafına uğrayup at oğlanları taşra hücum edip ağa ile büyük kavga etmeleriyle vezir-i âzam işitti ve tenbih ve payladı, bu suretle ağa, vezirin gücenmesine sebep oldu.

Zülfikar paşanın öldürülmesi:

Safed sancağından azlolunan Zülfikar paşa, Nasuh Paşa-zâdenin mektuplariyle aldanıp askeriyle ona katılmak sevdasiyle gelürdü. Sonra onun ahvali bozulunca, birleşmiş oldukları yayılmakla ve hemen İstanbul'a gelmeğe cesaret edemeyüp Konya etrafında durmakta iken, Kıbrıs eyâleti verilip Kapıcı-başı gönderildi. Bin kadar âdemisi ile ister istemez, bin hile ve düzen ile Kıbrıs'a geçürdiler. Meğer, daha evvel Kıbrıs kadısı ile ocak zabitlerine gizlice emir gönderilip Zülfikar paşayı, kaleleye girmekten alıkonulması tenbih olunmuş. Anlar dahi alay ile ikram edip, ancak kaleye girmesine müsaade etmediler. Sadrâzamın adamlarından muhtesib (S.B.) Şaban ağa, denizden acele, Kıbrıs yenieçri ağalığı adiyle Kıbrıs'a varmıştı. Gizlice Zülfikar paşanın başını almağa memur idi. Ta kapudan Piyâle paşa, donanma ile Kıbrıs'a varıncaya kadar gözetledi. Türlü yaltaklanmalar ile paşayı uyutup iğfal etti.

Kapudan Piyâle paşa ise Akdenizi dolaşıp, İspanya'ya tâbi Kotur adlı kaleye yanaşıp ve asker döküp, vurup, yağma edip ve bir büyük kalyon (.S.) alıp Kıbrıs'a geldi. Meğer Zülfikar paşanın katli için ana da gizlice emir gönderilmiş. Donanma Kıbrıs limanına demir atınca Zülfikar paşa, kapudan paşayı ziyafete davet için baştardaya (2.S.) varınca, Piyâle paşa kendine gelen pâdişah emrini gösterip, o saat boğup başını kesti. Yeniçeri ağalığı adiyle gelen muhtesib (S.B.) Şaban ağa, paşanın başını alıp, karadan İstanbul'a yollandı. Varınca Bab-ı hümâyuna (**Topkapı sarayının birinci kpısı**) kodular.

İslâm Paşanın, Kazak diyarını istilâsı:

Azak muhafazasında olan İsâlm paşa, daima Karadeniz kıyılarını yağma eden Kazak eşkiyası karargâhı olan

adayı ve Çerkes Kerman ve Metace adlı hisarlarını kılıç kuvvetiyle elde edip, beş bin kadar Müsiüman esiri salıverip ve ahalisini köle eylediği haberi geldi.

Donanma ahvali:

Piyâle paşa, donanmay-ı hümâyun gemileriyle Akdenize çıkınca Ayamavreden (1) İspanya'ya saldırıp Kılori? yakasına varınca yanaşıp, her gemiden elli adam çıkması ferman olundu. Her gemiden seksenden fazla adam çıkıp, yeniçerilerle donanma ağası Hüseyin ağa dahi çıkıp, leventler (I.S.) öncü ve yeniçeri ağası artçı olup yürüdüler. Küffâr kalelerinden, bağ ve bostanları duvarlarla muhafaza edilmemiş bir büyük ve mamur kale üzerine kuşluk vakti eriştiler. Kâfirler gafil idiler. Yüksek manastır kulelerinden, şükretmeyen papas görüp, kilisenin damına çıkıp bayrak sallamağa başadı. Meğer bu, kâfirlere kaçış işareti imiş. Bir lâhzada kâfirler kaçıp şehri boş bıraktılar. Asker de yetişip ihtiyarlardan altmış kadar esir ve iki kız esir edip doyumluğa koyuldular. O kadar mal ve nefis şeyler yağma ettiler ki tüfenk veznelerini, ceplerini inci, gümüş ve altın ile doldurdular.

Tam ganimet aldıktan sonra varoşu (I.S.) yakıp, tahrip edip, dönüp gemilere girdiler. Alarga olduklarında, aşağıda yine İspanya sahillerinden Kotoron adlı mamur kale önünde bir kalyona (I.S.) rast geldiler. Kalyon, Türk donanmasını görünce Kotoron sahiline varıp kaleye yanaşıp kâfirleri taşraya döküldü. On parça kadırga çatıp, kalyonu aldılar. Meğer yükü, kırmızı frenk atlas ve şem'i kâfûrî **(kâfurdan yapılmış beyaz mum)** imiş. Bol ganimet ellerine geçti. Orada denizde yelken görünmekle, paşa kendi salıp, tam çatacağı sırada, mel'un kaçarken dümen yanlarında olan kıç topları-

(1) Yunanistan'ın batı sahillerinde Karlı ilinin karşısında, Preveze'nin güneyinde, Kefalonya adasının kuzeyinde bir ada.

na ateş verip taneler başından girip kalite altına varıncaya kadar kıça doğru gidip birkaç yiğiti şehit ve mecruh etti.

Derhal baştarda (2.S.) çatıp, levent döküp fethettiler. Gümüş külçeler, bol ganimet alınıp, oradan selâmetle dönüp, Kıbrıs'a varıp, Zülfikar paşayı öldürüp hizmet tamamladıktan sonra, o taraflarda Malta'ya ait dört fırkateyi **(bir nevi gemi)** aldı. Altı parça duka gemileri kaçtı. Sonra dönüp Midilli adasına geldi.

Tamamı altı aydan fazla denizde gezip iki burton (1), bir kalyon (I.S.), bir tartine?, iki yüzden fazla esir getürüp tersane-i âmireye (2.S.) ulaştı. Pâdişahın ayağına yüz sürüp, bu hizmeti karşılığında vezirlik pâyesi verildi.

Tuhaf olaylardandır ki,

Bey gemilerinden beş parça gemi ki, Sakızlı mühürdar ve Hüsam beyzâde ve Ali paşa ve diğerleridir, İskenderiye'ye vardılar. Meğer orada Tuğralı adlı reis kalyon yaptırmış. Deryaya indirmek içün beylerden esir rica eyledi. Onlar da uçurmalarından (2) yüzer esir çıkarıp, kalyonu indirmeğe gönderirler. Meğer iskelede bir çok lobut ve matrak **(büyük çekiç)** yığılmış imiş. Kâfirlerin her biri birini kapıp müslümanlara koyuldular, esirlerden ve müslümanlardan birkaç yüz kimse telef oldu. Mel'unlar zorla gemilere girip kaçtılar. İkisi top ile batırıldı. Geride kalanları frengistana kaçtılar.

Gemilerin beyleri Recep ayında zahire gemileriyle İstanbul'a geldiklerinde Kasım paşa ve Mühürdar paşa ve Sakızlı Serdâr-zâde, üçü dahi gaflet ve rezalet için mahpus olup, sonra salıverildiler.

Çiftelerli Osman paşanın memuriyeti Vardar-Ali paşaya verilmekle kendisi İstanbul'a gelüp birkaç gün mahpus edildi. sonra salıverildi.

---

(1) Burton sadece yelken ile hareket eden gemilerdi. Bir cins kalyon.

(2) Yelkenli harp gemilerinden teşkil olunan ince donanmanın en küçük gemisinin adıdır. Çok sür'atli olduğu için bu adı almıştır.

Yalıda büyük köşk inşası:

Deniz kıyısında Sinan paşa köşküne havale bir burç üzerine **(sepet köşkü)** demekle tanınmış küçük köşk ki, donanmanın sefere çıkışında kapudanlar orada el öperlerdi. esasından genişletilerek yaptırılması ferman olunmakla, otağ-ı hümâyun **(pâdişah çadırı)** şeklinde gönül açıcı bir köşk yapılıp, Şabanda altı ay sonunda tamamlanmağa yakın oldu.

Cinci Hocanın meydana çıkışı:

Kâtip Çelebi merhum ve Vecihi'nin yazdığına göre,

Pâdişah-ı âlempenah (3.S.) evvelce hapishanede, can korkusu ile hafakan ve bazı sevdavî illetine yakalanıp, vücut tedavisi kâr etmezdi deyû, nefesi keskin kimselere okunmak yolunu, müsahiplerinin teşviki ile uygun bulmuşlardı. Ve o şekildeki ruhanî ilâçlardan **(okunmaktan)** iyilik hissederlerdi.

O sırada medresede oturan, Hasan efendi suhtalarından **(mollalarından)** biri ki, aslında Zağfranbolu'dan Hüseyin adlı birisi, meşhur bir şeyhin oğlu olup, babasından bazı beğenilen dualar ve garip azâim (1) öğrenmişti. Hasta kadınlar ve çocuklar kendine varup okutmakla, medresede şöhret bulmuştu. Tanıyanlarından biri, valide Sultan hazretlerine tarif edip:

«Şu biçim bir kimse vardır, pâdişah âlempenah hazretlerine okusa sıhhat bulurlar (iyileşirler)»

Demekle saraya davet olundu. Varıp pâdişaha okudu. Kuvvet-i vâhime **(kuruntu kuvveti)** ve itikat tesiriyle bir

(1) Azâim, fena şeylerden kurtulmak için düzenlenen mevzialar okunan dualardır.

hoş hal gelince, adı geçen Molla Hüseyin'e rağbet ve iltifat ve inâyet buyurdular.

Daha mülâzim (stajiyer) defterine bile kayıtlı değil iken birden bire haric medresesi (ilk ve bir kısım orta dereceli okul) müderrisi olmak için ferman buyurdular. Şeyhülislâm Yahya efendi:

«Kanun değildir.»

Deyû çok görmekte iken, ikinci bir hatt-ı hümâyun ile (pâdişah yazısı) Sahn medresesi (yüksek tahsil veren okul) müderrisliği (profesörlüğü) verildi. Aynı zamanda bir çok vazifeler ve maaşlar ve büyük bir saray, bütün döşemeleriyle ihsan olundu.

Birkaç günden sonra Süleymaniye medresesi (üniversite) verilip, arkasından Galata Kadılığı ve pâdişah hocalığı fermanı çıktı. Bunun üzerine «Cinci» lâkabı ile herkesçe meşhur oldu ve konağı irili ufaklı herkesin başvurduğu yer oldu.

Biraz sonra Kara Çelebi-zâde Mahmud efendiye damat oldu. Giderek itibarı yükselip, nice devlet işlerine karışmakla, halkın sığındığı yer oldu ve mal ve para toplamağa başladı.

Müverrih (tarihi yazan) Şârih el-Menar, Cinci Hüseyin efendinin ağzından nakleder ki:

Cinci Hüseyin efendi tanınmış şeyhlerden Karabaş İbrahim efendinin oğlu, Mehmed efendinin oğludur. Şeyh Sadreddin Konovi, Selçuk Sultanı Alâeddin'in kızı ile evlenip, doğan çocuğu, bu Cinci Hoca Hüseyin efendinin beşinci dedesi imiş.

Doğum yeri Zağfranbolu olan adı geçen Karaba-İbrahim efendi nasihat eden bir vâız ve iyi huylu bir derviş imiş. Bir gün kürsüde der ki:

«Cenab-ı Hak tarafından bir belâ inecektir. Biz feda oluruz. Diğer müslümanlara zarar olmaz.»

Bir kaza yüzünden o sırada Şeyhin bulunduğu yerde yangın çıkıp, şeyh, beş nefer evlâdiyle yanar. Geride kalan evlâtlarından biri, **(Cinci hoca)** Hüseyin efendinin babası Mehmed Çelebi, biri Hacı-Nurullah efendi, biri de Emrullah efendi denilen kadıdır.

Adı geçen Karabaş-İbrahim efendi büyük para ile bir cami-i şerif yaptırmağa başlayıp, bu kadar para sarfına imkân yok iken camii tamamlamağa muvaffak olup, nereden sarfettiği ahbapları tarafından anlaşılamadı derler.

Adı geçen Hüseyin efendi, okumak için İstanbul'a gelip, Hasan efendi oğlu Şeyh Mehmed Çelebiye danışment oldu **(stajiyer)**. Şeyh Mehmed Çelebi, Süleymaniye medresesinden İzmir kadılığına tâyin olununca fakir Molla Hüseyin'i hor görüp, mülâzim etmedikten başka, İzmir'e bile beraber götürmeyüp İstanbul'da bıraktı. Fakir **(Cinci hoca)** ağlayıp, efendisinin bazı dost ve ahbaplarından şefaatlerini rica etti. Onlar da:

«Şu biçareye yazıktır, bu kadar zaman danışmendiniz oldu. Bile (beraber) getürün.»

Deyû rica ettiklerinde, Şeyh Mehmed Çelebi:

«Behey efendi! Bizim ırzımız (namusumuz) vardır. Avret ve oğlana efusn okuyan işsiz güçsüz bir sihirbazı beraber getürüp, memuriyetimizde adımız kötüye mi çıksın?!»

Deyû reddetti.

Biçare cinci, elem ve keder içinde ağlayıp kaldı. Cenab-ı Rabbelâlemin hazretlerinin gizli hükümlerine akıl ermez. Efendisinin utandığı efsunculuk sanatı, ol fakire yükselme sebebi olup, bir sene geçmeden, pâdişahın yakini ve mevki ve makam sahibi oldu.

Silâhtar-Yusuf paşanın meydan alışı:

Bir gün Sultan İbrahim'in hatırına gelir ki:

«Biraderim Sultan Murad merhumun bir makbul silâhtarı var imiş. Niçün benim de bir makbul ve yakın silâhtarım olmaya!»

Deyû, bu hususu dile getürüp, bazı müsahipleriyle (I. S.) konuşurlar. Enderun-u hümâyunda **(iç sarayda)** o türlü bir kimsenin bulunmasında, pâdişah yakınları içün fayda olduğu bilinerek, pâdişahı bu hususa teşvik edip:

«Hakikaten pâdişahımızın nazar-ı ihtisası ile, değerli bir kullarının, yakınınız olması, şan-ı şerifiniz içün iftihara sebeptir.»

Derler.

Şevvalin onunda Silâhtar, yedinci vezirlik ile saraydan çıkarılıp, yerine silâhtar olan rikâptar (3.S.) Yusuf ağa, ikinci vezirlik ile devlet işlerini görmek üzere namlı müsahip (I.S.) oldular. Yusuf ağa, Girid fatihi Yusuf paşadır ki, kendisine hususî bir saray döşenip, bütün ihtişamı ve lâzım gelen her şeyi devlet tarafından yapılıp, herkesin baş vurduğu kimse oldu. Sultan Murad han merhumun Silâhtar paşasına verilmiş olan şeyler, defter mucibince bunlara da **(Yusuf paşaya)** verilip, evvelce Pîr-Mehmed paşaya kethüda olan Hacı-Bayram ağa ki, zengin kimselerdendi, kendine kethüda tâyin olundu ve Cinci-Hoca ile birleşip vezir-i âzama karşı koymağa başladılar.

Zilkade ayının altıncı günü Şehzâde Sultan Murad han vefat edip dedesi türbesine gömüldü.

Faik paşanın katli:

Âlemce meşhur Turhan bey neslinden olan **Faik bey,** mal tahsildarı iken, Mora yazmasından gelüp, Nasuh paşazâde cenginde hizmeti görülmüş ve sadrâzamın iltifatına mazhar olarak Rumeli beylerbeyi olmuştu. Sofya'da, yaptığı zulüm, haddi aşıp, orada altı ay kadar kaldı. Birkaç herifi, şer'î izin olmadan asıp, Sofya kadısı Sencârî Mehmed efendi ki, Muizzüddin demekle tanınır, adamı öldürdükten sonra ondan huccet **(vesika)** isteyip ısrar ve cefa edince, mezkûr kadı altı günde ılgar ile İstanbul'a gelüp, Divan-ı hümâyunda **(Bakanlar kurulunda)** feryat etti. Ve işlediği zulümlerin defterini sundu. Mirahorluktan Osman paşa, Rumeli beyler-

beyi oldu. Azledilen Faik paşanın İstanbul'a getirilmesine kapıcılar gitti. Kadı da yerine gitmek istemediğinden, vazifesi başkasına verildi.

Kapıcılar kethüdası Salih efendi, büyük mirahor oldu.

Kapıcı-Başı Şehbaz ağa, kapıcılar ile varıp Faik paşayı yakalayıp İstanbul'a getürdüler.

Adı geçen Fik paşa, Malkara'da gömülü olan merhum Gazi Turhan bey neslinden olup, ataları namlı ümerâdan idi. Kendisi de atalarının evkaf ve akarından ve diğer gelirlerinden senede otuz bin kadar gelir sahibi iken, kanaat etmeyip, zulüm ile meşhur olmakla, büyük işlere, vilâyeti yazmağa, ve geçmiş vergileri toplamak gibi işlere karışıp halka zulüm etmekle, ecdadının şerefini yok etti. Hüsrev paşa sadrâzam iken, zulüm suçu yüzünden bin değnek vurmakla cezalandırmış idi. Yaşı yetmişe ermiş ak sakallı bir ihtiyar ken yine fukaraya zulüm ve ulemâya **(bilginlere)** eziyet etmekten el çekmeyip, bilhassa beylerbeyi olduktan sonra dinî hükümlere de aslâ kulak asmayıp inatçı ve kibirli olup, haddi aşmıştı.

Pâdişah-ı âlempenah (3.S.), yalı köşküne (1) inip, Faik paşayı huzuruna getirtti. Sofya kadısı ile mürafaa **(duruşma)** edip, emvalini öğrenmeğe bizzat meşgul oldular.

Adı geçen kadı ki, evvelce Abaza paşanın yanında görünüp İzmir kadısı olandır, Faik paşanın yüzüne karşı, onun zulümlerini saymağa başladı. Pâdişah Faik paşaya sorunca inkâr etti. Lâf çoğaldı. Vezir-i âzam Faik'i severdi ve ölümden kurtarmak isterdi. Silâhtar paşa ile Cinci hoca ise, daima sadrâzamın aleyhine çalışıp Faik'i katlettirmek isterlerdi.

---

(1) Topkapı sarayının Halice bakan sahil tarafında meşhur bir köşk idi. Yavuz Selim tarafından yaptırılmıştı. Kaptan paşalar donanma ile sefere çıkarken ve dönüşte pâdişah tarafından burada huzura kabul olunurlardı.

Nihayet Faik Paşa dedi ki:

— Pâdişahım, benden evvel Rumeli beylerbeyisi Dilâver paşa ki, hâlen azledilmiş durumdadır, bir doğru sözlü kulundur. Benim durumum ondan sorulsun, ne derse razıyım.

Dedi ama, bu sözü şu yüzden söyledi ki, Dilâver paşa bir yere tâyin olunmak arzusu ile, belki vezir-i âzamın hatırı için, kendisinin iyiliğine şahitlik eder, öyle sanırdı.

Dilâver paşa ise, işinin olması için **(yâni bir yere tâyini için)** Silâhtar paşa ve Cinci hoca tarafını daha uygun gördüğünden başka, doğru sözü saklamazdı.

Dilâver paşa huzura getürülüp soruldukta:

— Pâdişahım, bu kadı, uzun zaman benim memuriyetim zamanında da Sofya kadısı idi. Şeriate riayet eder ve itidal üzere hareket ederdi. Bütün halk kendisinden memnundu. Ama Faik Paşa varınca kadıya eziyet edip, halka zulüm ettiği yayılmıştır.

Dedikte, Şeyhülislâm Yahya efendi davet edilerek fetvâ istendi, o da:

— Pâdişahım, bunun katli vâcip olalı otuz yıldır.

Deyû cevap verdi.

Pâdişah Bostancı-başıya işaret etti. Faik'i boğup, cesedini sarayın avlusuna bıraktılar. Mirahor ağa, öldürülen Faik paşanın mallarını almağa tâyin olunup, Tırhala ve Yenişehir taraflarına gönderildi. Faik'in katli zilhiccenin onunda idi. Vezir-i âzam onun katlinden gayet huzursuz olup, mühr-ü şerifi bırakmak isteyecek kadar pâdişah ile mücadele ve münakaşa eyledi.

Kara-Mustafa paşanın
Katli vak'ası:

Yaptığından sorulmayan Allahın iradesinin muktezası ve ol dediği vakit her şeyi var edenin kazasının iktizası üzere ki, dünya fesat dünyası ve her gün içün fesat ve her fesat akabinde dünya havadisinden olmak, sebepleri halk edenin fermanı icabı olduğu büyüklerin kalblerine malûmdur.

(Hicretin bin elli iki (1642 milâdî) senesi zilhiccesinde Hut burcunun yirmi sekizinci derecesinde olan Kırân-ı ulviyyin ahkâmının tetimmâtından meydana gelen kaza cümlesindendir ki işbu bin elli üç senesi Muharremülehramın birinci günü cumartesi idi, Nevrûz-i firûz-i sultânî olup tâli-i sâl-i âlem akrep burcu sehmüssaâde ve sehmülgayb ikisi dahi akrepte hudâvend-i tâlî Behram intikam-ı müsellese-i nâriyeden cevzâ burcundaki sâmin talih ve beytünnekbedir, vâki olup buhal huttaki bürciyet itibariyle terbî-i merihte bulunup neyyireyn Uttarid ve Müşteri Hamel burcunda zenb ile muhâsid ve yine 1650 senesi Zilka'desinin on altıncı sah gününde terbî-i nahseyn vâki olup bürciyet ile ki Merih beytüşşarkta, yâni cedî'de ve zuhal hamelde ve Müşteri dahi hamelde olmakla bürciyet itibariyle o dahi terbî-i merihten hisselenmiş ve güneş kova burcunda ve ay esette (Arslan burcunda) iken ki terbî-i nahseynden üç gün evveldir, zühre derece-i şarka çok yakın Hut burcunda bulunup bütün bu terbîlerin gösterdiği bu şekilde meydana geldi ki, yaptığından sorulmayan celle celâlehû iradesiyle Faik paşanın öldürülmesinden sonra, dördüncü gün ki pazar günü idi, sadrâzam, milletin işlerini yoluna koyan Kara-Mustafa paşa, pâdişahın gazabına uğramakla âlem-i bekaa (öbür dünya) yolunu tuttu (1).

Hâdisenin tafsilâtı:

Müverrih der ki:

Adı geçen vezir (**Kara-Mustafa Paşa**) şecaat, akıllıca yiğitlik, akıl ve zekâ ile vasıflı, cömertlik ve âriflerin terbiyesi ile tanınmış idi. Fakat, sadrâzam olduğu günden beri,

---

(1) Şu yarım sayfalık metni, aynen aldık ve bugünkü Türkçeye çevirmedik. Bu yarım sahife, tamamen yıldız ilmine ait ıstılâhlarla yazılmış olup, tam Türkçeye çevrilmesi imkânını bulamadık. Hülâsa olarak mânası, o sırada yıldızların bulundukları mevkilere göre uğursuz bir zaman olduğu ve bu halin de, sadrâzamın öldürülmesine delâlet ettiği kanaatinin ifadesinden ibarettir.

Naîmâ, Yıldız ilmine vâkıftır ve tarihî hâdiseleri Yıldız ilmine uyarak tahlil etmeğe meraklıdır.

tam istiklâl ile, Osmanlı ülkesinde hükmü geçmekte olup, Osmanlı devletinin gelirini çoğaltıp, masraflarını azaltmak hususunda çok dikkat ve ifrat derecede ihtimam göstermesinden dolayı kendinden bazı haller meydana gelmişti ki, halkın kalbi kendinden nefret eder olmuştu **(Cenab-ı hak kazanın infazını irade ederse, akıllı kişinin aklını giderir)** hadis-i şerifinin gizli sırrı meydana geldi. Bunlardan biri, aylıklardan, gümrükten, mîriden ve diğer ulûfe ve vazife sahibi olanların maaşları olan ulûfelerinden birer miktarı indirip, ve bir kısmı için **(bu işin ehli değildir)** deyû mahrum edip, erzak kesmek gibi zulümler etti. Ve yoklama adiyle nice esameleri çalıp **(defterden silip)** asker tâifesini azarlardı. Rumeli kasabalarına avâriz **(olağanüstü alınan geçici vergi)** yazımı için Dilâver efendiyi gönderip eski usule aykırı, fazla evler bağlayıp, reâyâ ve askeri, oturan veya seferde olan, sâdât (I.S.) ve kadılar ayni vergiye bağlayıp, fukaranın ahı (Rabbenâ velâ tühammilnâ mâlâ takate lenâ bib) **(Yarabbi, bize, gücümüzün yetmiyeceği şeyi taşıtma)**

Feryadı göklere ermişti.

Baş muhasebeci İstanbullu Hacı Ali efendiyi cizye (I.S.) yazımına tâyin edip, cizye verenlerin isimlerinin çoğaltılmasını ferman etmekle, küçük çocukları bile vergi defterine kaydetmekle, vergi mükelleflerine zulüm etti.

Bundan başka, Faik gibi kırk yıldan beri katli gecikmiş bir meşhur zalime sahip çıkıp Rumeli ve Mora yazımını havale edip, nice Allahın kullarını, bilhassa nice kadıları ve memleket büyüklerini zincire vurarak tahkir ettiği gibi, nice fukarayı ve zayıfları da katil ve haps ve tenkil etmiş iken, **(çalışman teşekküre değer)** deyû Rumeli beylerbeyi yapması, herkesin hayretini mucip oldu.

Sultan Murad'ın Silâhtarmnı mallarını devlet namına zapt ve bir adaya sürmek suretiyle cezalandırmak kâfi iken, eski kinine uyarak katletmesi dahi yersiz idi, daha nice bunun gibi batınî sebepler ki, çoğu halka gizli ve hakka zahirdi.

Vuku bulan zahirî sebeplerden en meşhuru bu oldu ki; Yeni Silâhtar paşa, pâdişahın iltifatına mazhar olup, Cinci hoca ile birleşip, devlet işlerine karışıp vezir-i âzama karşı koymağa başladılar. Vezir ise, başlangıçta Silâhtarın tâyinine engel olmağa çalışıp:

«Pâdişahım, devlet işleri ortaklık kabul etmez. Vezirler çoktur. Silâhtar paşaya verilecek makam ve haslar (I.S.) ve ihtişam için gereken şeylere, devlet gelirinin tahammülü yoktur. Hazineyi gereği gibi dolduralım. O vakit arzu ettiğiniz kadar çerağlar eylen... Şimdi vakti değildir.»

Diye gördü, fayda etmeyüp, Silâhtar paşa ululandı. Ve Cinci Hocaya dayanıp. vezire üstün gelmeğe başladı.

Vezir her ne işlerse, kimden ne alırsa, kime ne tevcih ederse bunlar haber alıp, gizlice pâdişaha en kötü şekilde bildirip rakiplik eder oldular. Gittikçe bunların tutumlarından vezir gücenip, kendi istiklâline mâni oldukları için, ortadan kaldırılmalarına çare düşünür odu. Ve güzellikle pâdişaha söyleyerek defedilmelerinin imkânsız olduğunu bildiğinden, en yakini Kul Kethüdası Hüseyin ağaya, bu meseleyi söyledi. O da şöyle olmasını doğru gördü ki,

«Kul (asker) divanda çorba yimeyüp (1) Silâhtarla Cinci hocanın uzaklaştırılması telkin olunmalıdır. Askerin isyanı korkusundan pâdişah bu ikisini uzaklaştırdıktan sonra yavaş yavaş askerin de haklarından gelinür. Bu yol ile istiklâl yolu da size açılmış olur.)

Deyince, saf sadrâzam, kethüda beyin fikrine uyup:

«İmdi sana yüz kese akçe vereyim. Odalara (yeniçeri bölüklerine) ve söz sahiplerine dağıtıp, çorba yemekten çekinmeleri hususunda birlik olmalarına çalış.»

---

(1) Yeniçerilerin, ulûfe dağıtılması sırasında çorba içmemeleri, bir isteklerinin olduğuna, olmadığı takdirde isyan edeceklerini delâlet ederdi.

Dedi.

Kethüda bey de bu işi yapmağı taahhüt edip evine vardı, ve odabaşılardan ve ihtiyarlardan, sözünü dinler zannettiği kimseleri çağırıp, akçe verip, yapacakları işi bir bir öğretti ve tenbih etti. Fakat, ocak halkının pek çoğu ve sözü geçen ihtiyarları, ulûfelerin azaltılması ve menfaatlerin kısılması ve faydalarının kesilmesi yüzünden vezirden pek o kadar memnun değillerdi.

Akıllıca düşünenler birbirleriyle görüşüp:

«Pâdişahımızdan biz ne zulüm ve eziyet gördük ki çorba yemeyüp mânasız yere rahatsız ideyüz... Veziriin muradı, bizim bahanemizle, Silâhtar paşa ile Hüseyin efendiyi aradan kaldırmaktır ki, müstkil ola... Bu kadar zaman müstakil idi, biz ne faydasını gördük? Ocağımızdan bu kadar bin esâme kaldırıp, nicelerimizin dirliklerini çalıp (1) bizim için başka bir menfaat cihetı komadı. Böyle bir kimse için bu çeşit sonucu tehlikeli bir işe girişmenin faydası yoktur.»

Dediler.

Ve bu veçhile konuşarak, Muslihiddin ağaya varıp bu meseleyi ona söylediklerinde, Muslihiddin ağa ki mimar damadıdır ve ocak halkının en ziyade sözü geçer adamıdır, feryat edip:

«Sakın, aman sakınınız! Sultan Murad merhumun nice bin adam katli ile söndürdüğü fitne ateşini yeniden alevlendirmek mi istersiz? Söz ayağa düştükten sonra iş çok zor olur. Bu ne asıl fasit fikirdir?»

Deyüp razı olmadı. Ve atına binip vezire varıp:
«Sultanım! Bu ne asıl iştir?»
Deyince, vezir meselenin duyulmasından gücenip:
«Haberim yoktur,»
Deyû yemin eyledi.

---

(1) Esame kaldırmak, adını defterden silmek, dirlik çalmaktır, gelirini kesmek demektir.

Oradan Muslihiddin ağa yeniçeri ağasına varıp:

«Bu ne mânasız iştir, sizin bundan haberiniz var mıdır?»

Deyince ağa:

«Hayır, haberim yoktur.»

Deyüp, korkusundan gidip pâdişaha hikâyeyi bildirdi. Pâdişah-ı âlempenah (3.S.) hazretleri, Muslihiddin ağayı çağırıp:

— Baka, ihtiyar! Kullarım çorba yememek isterlermiş, aslı var mıdır?

Deyû sual buyurduklarında:

— Hâşâ pâdişahım! Hepsinin boynu kıldan incedir. Ve hepsi emrine itaatlidirler. Bu sözden aslâ haberleri yoktur. Vâkıa lalan **(yâni sadrâzam)**, Kethüda bey eliyle bazı odalara birkaç kese göndermiş... Lâkin onlar onun kandırmasiyle böyle iş etmek imkânsızdır.

Dedikte cihan pâdişahı hazretleri:

— Yâ ben şimdi lalamı **(sadrâzamı)** katletsem, kullarım bana incinürler mi?

Deyince:

— Hâşâ pâdişahım! Belki hepsi memnun olurlar ve pâdişahıma hayır dua ederler.

Deyüp çıkıp gitti.

Ertesi pazar günü vezir Divan-ı hümâyunda **(Bakanlar Kurulunda)** dâvacılardan birini şiddetle azarladığı pâdişah hazretleri kafesten görüp iki kere kafese kaktı, divanın bozulmasına işaret ettiler (1).

---

(1) Topkapı sarayında, vezirlerin toplandığı yere «Kubbe altı» denilirdi. Sarayın üçüncü kapısının hemen dışında tek katlı bir binadır. Kubbe altı vezirleri «Bakanlar kurulu üyeleri» sadrâzamın başkanlığında burada toplanırlar, şikâyetleri dinlerler, devlete ait işleri konuşurlardı. Burada, tam sadrâzamın oturduğu yerin üstünde bir kafes vardır ki, dilerse pâdişah, haremden gelip vezirlerin müzakerelerini oradan görüp dinleyebilirdi. Pâdişahın, kafes arkasında olup olmadığını orada olanlar bilemezlerdi.

Sadrâzam divanı bozup, pâdişahın huzuruna gitti ise de, arza girmeğe izin olmadı. Vezir, düşünceli olarak kendi sarayına varınca, Enderun hademelerinden **(sarayın iç hademelerinden)** Bayram ağa adlı bir kimse, Muslihiddin ağanın, pâdişahı haberdar ettiğini duyup, vezir-i âzama bir tezkere gönderir ve tezkeresinde:

«Keseler meselesi duyuldu, başına bir çare gör!»

Deyû haber uçurur.

Vezir-i âzam koynuna bir mushaf-ı şerif **(Kur'anı Kerim)** koyup, ata binip demir kapıdan içeri varır (1). Pâdişahı ayakta gezinir bulup, yer öper.

Böyle davetsiz geldiğinden pâdişah hiddetlenip:

— Lala! Ne acep baban evi gibi davetsiz gelürsün?!.

Deyû azarlayınca, koynundan mushafı çıkarıp, pâdişahın ayağına yüz sürüp:

— Devletlû pâdişahım! Bu kuluna iftira edip pâdişahıma şöyle demişler... Haberim yoktur, apaçık yalandır!

Deyüp, suçu üzerinden atmak için yeminlere başladı. Pâdişah hazretleri itap ile:

— Ya sen öğretmedin ise, kullarım çorba yemekten neden çekinirler? Ve aralarında bu çeşit sözleri nice söyleşebilirler?

Dedikte:

— Pâdişahım anların taşkınlığı şimdi olmuş değildir. Nice defa etmişlerdir. Bu ânedek bin türlü tedbir ile askeri ben zaptederdim. Lâkin şimdi istiklâlim omadığını işittiler. Bana itaat etmeyüp sözümü dinlemez oldular. Bundan sonra onları zaptetmeğe muktedir değilim.

Deyû cevap verdi.

Pâdişah hazretleri:

---

(1) Topkapı sarayının surlarının kara tarafındaki kapılarından birisinin adıdır. Salkım söğüt caddesinin nihayetinde olup, bulunduğu semte kendi adını vermiştir.

— Hep yalan söylersin. Bu sözlerin yalandır, onlar (**askerler**) benden razıdırlar. Fitneyi sen kaldırmak istersin..

Deyû buyurduklarında, Kur'anı Kerim üzerine el koyup:

— Eğer yalanım varsa bu Kur'anı Kerim bana garîm olsun (S.B.) ve bana pâdişahımın ekmeği haram olsun. Zaptlarına kaadir değilim!...

Deyû nice yeminler etti.

Pâdişah hazretleri gazaba gelüp:

— Hep sözlerin yalandır, ver mührümü, ben, askeri zapteder, adam bulurum!.

Buyurup, bostancıbaşıya:

—— Al şunu!

Deyû işaret eyleyüp, kendileri hareme doğru gittiler.

Bostancı-başı, köşkün yanında konuşmayı dinlerdi. Pâdişahın (**Al şunu!**) demesini, (**mührü al!**) mânasına anlayıp, paşaya:

— Mührü verin!

Dedi.

Paşa mührü teslim edip, kendisi dışarıya doğru yönelince, bostancı başının, kendisine mâni olmamasından, pâdişahın hakikî maksadını anlamadığını bildi. Halbuki pâdişahın fermanı, kendisinin hapsedilmesi idi. Bostancı-başının bunu anlamadığını fırsat bilip, atma atlayarak şaşkınlık ve üzüntü ile sarayına can attı. Hemen kapıları kapatıp, adamlarına «silâhlanın!» deyû emretti.

Adamları toplanıp: «Bu ne kötü tedbirdir, bu İstanbul şehridir, hepimizi kılıçtan geçirirler, bir başka çaren var ise onu gör!» dediler.

Çâresiz can havli ile hareme girip bir siyah kapama (1) bir yeşil çuha ile kıyafet tebdil edip, harem damından «Nallı-mescid» tarafına indi.

---

(1) Kapama. Çift kat ince kumaştan, arası pamuk dolu ve dikişli bir nevi üst elbisesi

Beri tarafta ise pâdişah çıkıp, bostancı-başıya:

— Nice ettin?!

Deyince, bostancı-başı mührü teslim edip, paşanın gittiğini söyledi. Pâdişah gazaba gelip:

— Tiz kâfir... Ya başı, ya başın!

Dedikte, bostancı-başı hata ettiğini o vakit anlayıp, dört beş yüz bostancı ile seğirdip vezirin sarayına geldiler. Kapıları kapanmış Etrafını kuşattılar. Vezir ise kıyafet değiştirerek Nallı-Mescit tarafına vâkıa indi ama, uzaktan bostancıların hücumunu ve kuşatmasını görünce, kurtulmanın zor olduğunu anladı. «Bari akşama kadar bir yerde eğlenip gece kaçarım!» deyû, mescit yakınında bir yığın otluk var imiş, anın altına gizlenur.. Bostancılar ise sarayı açtırıp girerler... Kaçtığını duyunca mescit tarafındaki alçak duvarları bulup ararlar iken, duvarın üstünden, bostancılardan biri, otluğun hareket ettiğini görüp haber verir. Veziri, otların altından çıkarıp tuttuklarında, kılıcını çekip, bir bostancının parmaklarını doğrar. Bir bostancı bıçak ile kafasından vurup kanını revan edip bağladılar.

Yakalandığı anda pâdişaha haber gitmişti.

«Öldürüp, ölüsünü getirsinler!»

Deyû pâdişah emri çıkıp, Bostancı-başı, paşayı bağlı olarak götürüp, sebilhane önüne geldiği sırada, katl fermanı karşı gelmekle, katline hazırlandılar. Paşa, her ne kadar yalvarıp:

«Beni pâdişahın huzuruna sağ olarak getürün, pâdişaha söyleyecek sözüm vardır.»

Deyi gördü, faydası olmayıp Hocapaşa çarşısında, Tırnakçı sarayı kapısı ve sebilhane önünde, herkesin gözü önünde, Kara-Ali dedikleri kara suratlı cellât, kement atıp boğup, bir kilim ile cesedini pâdişahın huzuruna getürdüler. Sonra götürüp, hazır ettiği türbesinde gömdüler.

İşbu Recep ayında vuku bulan ay tutulması münasebe-

tiyle Aziz efendi-zâde Bahaî efendi ki vezirden hoşnut (**memnun**) değildi, bu beyti söylemiştir:

Mühr-i ikbâl-i vezir oldu giriftâr-ı küsûf
Yüzü ağ-ola zuhur etti hele hükm-i husûf

Vezirin bütün malları taşınıp, mîriye alındı. Bir eğer heybesinde otuz bin filori bulunup, çokluk parası çıkmadı. Bir kilitli hücrede bir hasır döşenmiş.. Üzerinde kıymetli bir kürsü... Anın üzerinde beş tane tasvir (**resim**) ki biri kendi tasviri, geride kalanları devlet büyüklerinin... Ve bir tahta üzerine madenlerden mıhlar kakılmış bulundu. Ahbapları, bazı âfetlerin defîi içindir dediler, düşmanları büyüye aittir dediler. Günahı söyleyenin boynuna...

Hattâ paşanın yakini bir mağribi (**kuzey Afrikalı-batılı**) vardı, paşa için sihir yapardı deyû suçlandırılıp sürgün ettiler.

Kara-Mustafa paşanın katlinin bir sebebi de, cesur, ve yiğit olmakla, çok vakit yumuşak muamele bilmeyüp, kızgınlık ve şiddet üzere halk, bilhassa Bab-ı âli hademesi ve divan erbabı azarlamasından fevkalâde korku ve titreme içinde idiler. Lûtuf ve keremi, ancak bir iki kişiye mahsustu. Halkın, devlet malından geçinmesini tamamen kestiğinden lûtfundan ümitlerini kesmişlerdi.

Halki zaptetmek, tehdit ve korkutma ile olacağı gibi teşvik ve okşamaya da muhtaçtır.

Eflâtun der ki, halk üç kısımdır: Birincisi, yüksek tabakadır, hüccet (I.S.) ve ilzam (S.B.) ile zaptolunur. İkincisi orta sınıf halktır ki, çoğu zaman teşvik ve okşama ile kullanılır. Üçüncü tabak ki, aşağılardır, korkutma ile zaptolunur. Bu üç tabakaya yalnızca asık surat ve azarlama ile hükümet müşküldür. Rağbetin kesilmise, muhabbetin kaybolmasına sebep olur.

Kara-Mustafa paşa ise yüksek tabakaya yumuşaklık ve müdârâ ile muamele etmek değil, nice işlerde pâdişaha hiddet

ve şiddet ile cevap verip, hayırhahlık (iyiliğini istemek) yüzünden mücadele ederdi. Ve pâdişahın arzuladığı işlerde, kendi isteğine uymayana müsaade etmezdi. Kendi isteğine uymayan işlerden, pâdişahı güzellikle vaz geçirmek için, pâdişahın yakınlarından akıllı ve dirayetli birisinin yardımından istifadeyi düşünmeyip, yalnızca istiklâl dâvasiyle pâdişahın isteklerini red veya değiştirmek suretiyle hareket eder ve pâdişaha nazlanır idi, israftır diye saray-ı âmirenin (pâdişah sarayının) bir çok masraflarını azaltmakla, Enderun-u hümâyun hademeleri kendinden yüz çevirmeğe başlamışlardı.

Sultan kethüdası olan kapıcılar kâtibi Hüseyin efendi nakleder ki:

Mustafa paşa merhum, ufak tefek sebeplerle pâdişahın kendisini davet etmesine daima bozulur ve pâdişah ne ferman etse mâni olur ve münakaşa ederdi. Hattâ, ölümünden biraz evvel pâdişah hazretleri, Silâhtarlıktan Dilâver paşayı Anadolu beylerbeyliği ile çıkardığı vakit, vezirlik te vermek isteyip, Mustafa paşa razı olmayıp:

— Pâdişahım, vezirler çoktur... Ne lâzım?

Deyû menetmişti.

Bir gün Kara-Mustafa paşaya bir hatt-ı hümâyun (pâdişah yazısı) geldi ki, bunda:

«Sebep nedir, senin verdiklerin tutulup, benim verdiklerim tutulmaya? Ben dilâvere vezirlik derdim...»

Deyû, nice ciğerden gelen sözler yazmışladır. Bu derece inatçılığı pâdişaha hoş gelmezdi.

Bir defa, harem kethüdası hatun için beş yüz çeki odun ferman olunmuş, fakat büyük devlet işleriyle uğraşırken geciktirilmişti. Bir gün sadrâzam, divanda mühim devlet işlerini müzakere ederken, vaktinden iki saat evvel vezire haber gelip, divanı bozdurup, içeri davet ettiler.

Vardıkta pâdişah hazretleri:

— Kethüda hatuna ferman ettiğim odun bu vaktedek niçün verilmedi?

Diye azarlayınca sadrâzam:

— Pâdişahım, tenbih edelim verilsün!

Deyû cevap verdikten sonra, küstahça hitap edip:

— Pâdişahım! Ben senin vezirinim... Divanı bozdurup bu çeşit küçük bir iş için beni çağırırsın. Beş yüz çeki odun, on beş bin akçe eder. Bu kadar hasis bir şey için beni getürdüp, mühim işleri geciktirirsiz. Bana reâya, hazine ve hudutlar ahvalini sormazsız!

Deyû utanmazca kelimelerle pâdişahı gücendirdi.

Hikâyeyi nakleden Hüseyin efendi ki, sadrâzamın sır dostu idi, bu hikâyeyi işitince aklı başından gidip, varıp şeyhülislâm Yahya efendiye şikâyet ve durumu izah edince Yahya efendi hemen gözlerini açıp, ellerini kaldırıp:

«Bre zinhar sakınsun! Pâdişahlara böyle söz söylenmez! O büyük işler dediği işler, hep görülür, olur biter. Hemen vezire lâzım olan, pâdişah-ı âlempenahın (3.B.) mübarek sözlerine uymaktır. İşte asıl büyük işler, pâdişahın tenbih buyurduğu şeylerdir. Bu ne mânasız iştir?! Bizden oğlumuza selâm eyle, sakın bu biçim sertlik etmesünlar ve pâdişah ile böyle muameleden sakınsunlar!»

Dedi (1).

Hüseyin efendi bir yolunu bulup, gelüp müfti efendinin selâmını bildirip, dediği nasihati söyledi.

Sadrâzam cevabında:

— Behey adam! Bir mevki içün yalanı ve müdârâyı irtikâp etmek bana güç gelir. Benim çalışmam, onun devleti içündür. Herkes bir taraftan söz söyleyip pâdişahın gazabını kışkırtacak nifaka başladılar. Hangi birinin isteği üzere müdârâ edeyim? Böyle hayattan ölmek yekdir.

---

(1) Şu basit hikâye içinde, devrin karakteri ne güzel çizilmiştir! Devlet reisinin, hükümdar yakınlarının, devlet adamlarının, ulemânın devlet idaresindeki düşünceleri ne kadar sarahatle anlatılmıştır. İmparatorluğun gerilemesi sebepleri elbette bu ve buna benzer tutumlardır.

Deyüp, tuttuğu yoldan dönmedi.

Ve yine, adı geçen Hüseyin efendi nakleder ki:

Kara-Mustafa paşa vezirlerden, ümerâdan ve mevki sahiplerinden rüşvet almayıp, eski âdet üzere olagelen hediyeden başka bir şey alındığına rızası yoktu. Hattâ bir gün huzuruna girmek için saraya vardığımda, tezkereci Ahmed efendiyi içeriden ürkmüş ve korkmuş olarak çıkarken gördüm. Çehresi değişmiş, perişan olmuş... Bu, o Ahmed efendidir ki sonradan defterdar, daha sonra sadrâzam olup katlolunmuştur.

Telâşının sebebini sordum, sadrâzamın kendisine gazap edip, öldürmek istediğini, bu yüzden can korkusuna düştüğünü haber verip, şefaat etmemi (**arka olmamı**) ister göründü.

— Var odana... Sabreyle... Nice olur görelim...

Deyüp anı gönderip içeri girdim. Vezir-i âzamı sıkıntılı ve gazaplı buldum. Beni görür görmez:

— **Bre kandesin (nerdesin)** hey adam!

Dedi.

Ben dahi:

— Buyurun sultanım, simanızda **(yüzünüzde)** üzüntü görünüyor. Aslı nedir? Ne şekil bir müşkül iş zuhur etmiştir?

Deyû, bilmemezlikten gelerek sorduğumda:

— Şu veledi zinaya ne dersin?! Benim verdiğim beratları derkenar edip **(kenarına yazıp)** beylerbeyileri haklar imiş **(Rüşvet alır ımış.)** Şimdi katletsem gerektir.

Dedi.

— Ya, yerine tâyin etmek içün kimi tedarik buyurdunuz?

Dediğimde:

— Göynüklü Mahmud'a haber gönderdim, şimdi gelür, dedi. Ben de:

— Aman sultanım, evvelâ Göynüklü Mahmud, zayıf bir ihtiyardır. Huzurunuzda ayak üstünde durmağa muktedir

değildir. Tezkerecilik güç hizmettir. Ama bu haramzade, bütün gün ayakta durmaktan âciz değildir ve otuz mektup buyursanız, bir saatte yazıp zahmet çekmez. Kalemi sür'atli, bilgili kâtiptir. Sonra bunca zamandır siz bunu kullanıp bütün sırlarınıza mahrem (**sır dostu**) ettiniz. Eğer şimdi katlederseniz, kan etmiş olursuz. Bu biçim adamın kanı ne şeydir ki, eteğinizi kirletesiniz. Eğer azlederseniz, sırlarınızı bildiği içün düşmanlarınızın adamı olur.

Dedim.

Sadrâzam cevabında:

— Ya, ettikleri yanına kalsun mu?

Dedi.

Ben dahi:

— Doğrusu budur ki kâtiplikteki bilgisine göre, yine hemen tenbih ve azar ile yetinip hizmetinde bırakıla...

Dedim.

Sadrâzam:

— Öyle ise sen bu veledizinaya baskı ol. Senin hatırın içün öyle edelim...

Dedi.

Ben de ahvalini gözetlemeği üzerime alıp dışarı yöneldim ki, getürüp el öptüreyim.. Hemen arkamdan sadrâzam çağırdı:

— Hüseyin efendi dedi, şu haramzadenin bir büyük ayıbı daha vardır. Divanda ve burada dururken, uçkuru sarkıp, karşımızda görünür. Esvabının (**elbisesinin**) kıyafeti perişan kapaması (S.B.) açılıp uçkurunun göründüğünden haberi olmaz. Allahını seversen, şu edepsize tenbih eyle.. Uçkurunu saklayıp elbisesini adam gibi giysin.

Dedi.

Ben dahi böylece taahhüt edip, çıkıp bu hususları kendine anlattıktan sonra getürüp yine elini öptürüp, tezkerecilik hizmetinde bıraktırdım. Sonradan bu tezkereci Ahmed efendi, zamanın icapları ile sadrâzam oldu. Huzuruna vardığımda, bana, vaktiyle ona yaptığım iyilikten dolayı iltifat

etmesi lâzım iken, benden sıkılıp hoşlanmadığını hissederdim. Sözüne inanılır kimselerden işitmişimdir ki, Kara-Mustafa paşaya, dostları, onun iyiliğini düşünerek:

«Sultanım, Silâhtar Yusuf paşaya müdârâ etseniz doğru olur!»

Dediklerinde:

«Ben, Sultan Murad gibi zamanın kahramanının makbulü ve beğendiği bir Silâhtara müdârâ etmeyip alçalmağı ve tevazuu kabul etmedim!»

Dermiş.

Hikâyenin tafsilâtı budur ki:

Merhum Sultan Murad han devrinde Bayram paşa vezir iken Derviş meşrep ve akıl sahibi olmakla fazla çekingenliğinden Silâhtar paşaya fazla müdârâ (I.S.) edip pâdişah hazretlerine her ne telhis ederse (yazı ile bildirirse) aynen Silâhtar paşaya da bir tezkere yazıp beraber gönderip bildirirdi. Silâhtar paşa da Bayram paşaya taraftarlık edip her sözünü yerine getirmeğe çalışırdı. Bayram paşa vefat edip sadrâzamlık mührü Tayyar-Mehmed paşaya gidip, Kara-Mustafa paşa kaymakam oldu. Tabiatinde fazâhat (S.B.) ve dimağında kibir ve gurur haddinden fazla olmakla silâhtara iltifat etmeyüp, her maddeyi ancak pâdişaha yazardı. Silâhtar paşa pâdişaha şikâyet edip:

«Kara-Mustafa paşa bu kulunuzu adam yerine komaz. Evvelce ve şimdi arzeylediği işlerde bize haber vermez. Bilmem cürmümüz nedir?»

Dedikte pâdişah dahi, Mustafa paşayı azarlayıp:

«Niçün silâhtarımı aradan çıkarıp işleri ona da yazmazsın?»

Dediklerinde müstûr-i vakur (Vakarlı sadrâzam) doğru cevap verip:

«Şevketlû pâdişahım! Evvelâ bu kuluna bildir ki, Silâhtar kulunun, senin saltanatında ortaklığı var mıdır, yok mudur? Eğer varsa emir pâdişahımın... Her işi ana da yazmak lâzım gelür. Yok ise, pâdişahım, ben yalnız seni pâdişahım bilürüm, ancak sana yazarım.

Ve lâyık olan budur ki, benim ile pâdişahımın arasında vâki olan mektuplaşma ve muamelât makulesi sırlara kat'iyen Silâhtar ve başkaları vâkıf olmaya... Ve illâ ben, hükümet ve vezirlik edemem!»

Deyû sözüne son verince, pâdişaha bağlılığın yarattığı cür'et, pâdişahın hoşuna gidip, Silâhtara da yazmaktan kendisini af buyurmuşlardı.

Bu yüzden, sadrâzam Kara-Mustafa paşa ile Silâhtarın araları hoş olmayıp, merhum ruznameci (S.B.) İbrahim efendiyi, Silâhtarla birlik olmuştur deyû katletmeğe bahane arardı. Ama eceli gelmiş olmakla intikamını kendi eliyle alamadı. Sonra sadrâzam olup Sultan İbrahim'in pâdişah oluşunda Silâhtarı Tameşvar'a attı. Bununla beraber her vakit meclisinde der imiş ki :

«Benim silâhtar paşaya garazım ve düşmanlığım yoktur, ancak devlet işlerinde haddi ve vazifesi olmayan büyük işlere karıştığı içün, devleti kayırdığımdan dolayı kendine garez olmuşumdur. Bir gün Bağdad altında sultan Murad merhum Bektaş ağaya gazep edip katlini ferman ederek çökerttiklerinde, bir ayağına Silâhtar paşa, ve bir ayağına Hüseyinp aşaa sarılıp rica ile kurtardılar. Ol günden beri ikisine dahi düşmanlığımı muhabbete dönmüş olup, Bektaş gibi bir emsalsiz merdi, kurtardıkları için ikisinin dahi korunması üzerime elzem olmuştur.»

Der idi.

Fakat, Silâhtar paşanın, durmayıp Tameşvar'dan kurtulup İstanbul'a gelmek sevdasiyle Enderun-u hümâyun (İ. S.) tarafına gizli mektuplar gönderdiğinden, sadrâzamlığının elinden gitmesi ve başının kesilmesi korkusundan, katlini irtikâp etti.

Tamamlama:

Çün Kara-Mustafa paşa katlolundu. Kenan paşa kaymakam olup, yeniçeri ağası pâdişah huzuruna davet oluna-

rak, Kethüda beyin katline tenbih olundu. Yeniçeri ağası, ağa kapısına (S.B.) gelip, kethüda bey kahve içerken boğup, ağa kapısı önüne halka ibret olsun diye bıraktılar. Ve Zincirlikuyuda oturan Hisarlı-Hüseyin ağa Kethüda bey oldu.

Öldürülen sadrâzamın yakınlarından Mimar Kasım, tersane emini Narhçı-Hasan efendi, ve Kapıcılar kâtibi, evvelce adı geçen Hüseyin efendi ve tezkereci Ahmed efendi ve Recep ağa hapsolundu. Sonra pâdişah Recep ağayı ve Mehmed kethüdayı huzuruna getürüp söyletti. Recep ağa cevabında:

— Pâdişahım, ben bir işe karışmazdım, ancak dört at besleyip, devlet büyüklerine haber gönderdim. Başka işlere karışmış değilim.

Demekle affolunup, ikisini de Silâhtar paşa hizmetine koştular.

Pâdişâh-ı âlempenah **(âlemin sığındığı pâdişah)** veziri katlettikten sonra Şeyhülislâm Yahya efendiye bir samur kürk ile bin filori ihsan edip, bunun gibi Ebu Said efendi Anadolu kazaskeri Ahmed efendi iltifata mazhar olup:

«Ben ulemâyı **(bilginleri) severim»** buyurmuşlar.

Paşanın malı ve öldürülen Faik'in malları iyice araştırılıp Anadolu kazaskeri Abdürrahim efendinin kethüdası Mehmed Çelebi de, Faik'in on beş yük akçe değerinde emanet malı çıkmakla Mehmed Çelebi hapsolundu ve efendisi Abdürrahim efendi hem vezirin yetiştirmesi, hem Faik'in kapı kethüdası olmakla ikbal yıldızı gerilemeğe yüz tuttu.

Dilâver Ağanın hikâyesi:

Mısır ülkesi reâyâsının tekâlifi (S.B.) hadden aşırı olup, bilhassa öldürülen paşanın zamanında nice bidat (S.B.) teklifler ile fukaranın tahammülü kalmamıştı. Maksud paşa Mısır vâlisi bulunduğu sırada bütün reâyâ hükûmet merkezine toplanıp «belirli olan mîri malı evvelce şu miktar idi, her sene gelen vâliler terakki koyup **(vergiye zam yapıp)** bir dere-

ceye eriştirdiler ki ödemeğe hiç bir suretle takatimiz kalmadı. Dayanılmaz vergilerle harap ve perişan olup ziraate kudretimiz kalmadı» deyû şikâyetlerini yükselttiler. Maksud paşa dahi:

«Ben böâyle buldum ve ben arttırmadım. Hele şimdi bu malûm malı verin. Sonra halinizi devlet katına arzedelim. Ümittir ki halinize merhamet oluna!»

Dedikte, nice dedikodudan sonra paşa ve Mısır ahalisi arz ve mahzarlar (S.B.) yazıp, harem-i hümâyun emektarlarından Sultan Mehmed merhum hocalarından Dilâver Ağa adlı tavâşi (S.B.) ki, yetmiş yaşında bir ağa idi. Beş pâdişaha hizmet edip Mısır'da yerleşmiş idi, arz ve mahzarlarını (S.B.) anınla İstanbul'a göndermişlerdi. Paşanın katlinden önce İstanbul'a ulaşıp, pâdişaha buluştukta, mektupların içindekiler vezirden şikâyete dair olmakla, pâdişah mektupları isteyince, Dilâver ağa vezirden korkup:

— Benimle değil, geride gelen Mısırlılardadır...

Deyû cevap verdi.

Bu esnada paşa ortadan kaldırılıp **(öldürülüp)** âlem, başka bir şekil aldı. Mısırlılar geldi. Pâdişah Mısırlılardan arz ve mahzarları isteyince:

«Dilâver ağadadır.» dediler.

Dilâver ağayı çağırıp mahzarları isteyince, çıkarıp teslim eyledi.

— Ya niçün evvelce, arz ve mahzırlar (S.B.) bende değildir deyû huzurumda yalan söyledin?

Deyû pâdişah Dilâver ağaya kızdı. O sırada, Mustafa papaşanın kötülüğünü isteyenler Dilâver ağanın geldiğini pâdişaha yanlış aksettirip:

«Vezir-i âzam Dilâver ağayı Darüssaade ağası etmek için getirtmiştir ki, tamamen içeriye **(yâni Enderuna)** da hâkim olmak ister.»

Deyû geçmişlerdi.

Dilâver ağanın İstanbul'a gelişinden iki gün sonra vezir katlolunmuştu. «Huzurda yanlış söyledi» deyû az kaldı ki Dilâver ağanın vücudu pâdişahın kahredici ateşi ile yana... Pâdişahın yakınları rica edip:

«Bir ihtiyar kulundur, kıyma pâdişahım!»

Demeleriyle Gelibolu'ya sürgün ve hapsi ferman edip kapudan Piyâle paşaya gönderdiler. Pâdişah emri ve bir çavuş ile ikisini Zilhiccenin birinci günü bir kayığa koyup Gelibolu'ya gönderdiler.

Beri tarafta kaymakam Kenan paşa, Dilâver ağa tarafından özür dileyup:

— Pâdişahım, öldürülen lalanın korkusundan pâdişahıma doğru söz söylemeğe kim kaadir idi ki Dilâver kulun cesaret ede. Ve illâ, hâşâ ki öyle emektar kulun hiyaneti yüzünden yalan söylemiş ola...

Deyup pâdişahın hiddetini teskin edip, sonradan Mısırlılardan dahi iyice soruşturuldukta Mısır halkı Dilâver ağayı güvenilir bilmekle, ısrarla gönderdiklerini anlar dahi bildirdiklerinden af buyurulup, salıverilmesini ferman buyurdular. Dilâver ağa gelüp, pâdişahın ayağına yüz sürüp:

«Öküz arabasiyle geldim pâdişahım!»

Deyû ağlayınca pâdişah bir çok gülüp beş yüz altın ve konak ve maaş ihsan eyledi.

Ölen Kara-Mustafa Paşanın vasıfları:

Kâtip Çelebi fezlekede ve Vecihi târihinde, adı geçen Kara-Mustafa paşayı medhedip, vasıflarını ve iyi huylarını bu suretle yazmışlardır:

Adı geçen vezir, Arnavud asıllıdır. Ocak ağalarından Kara-Hasan ağaya hizmet edip Yeniçeri ve Solak (S.B.) olup, tîrendazlığa **(ok atıcılığa)** heves edip mâhir kemankeş **(ok atmada hünerli kimse)** olmuştu. Giderek sıra ile yeniçeri kethüdası olup, Sultan Murad Edirne'ye gidince sekban

başı oldu. Erzurum muhafazasına gönderilmekle Abaza paşa, adı geçenin gidişini beğenüp Sultan Murad'a yaklaştığı vakit terbiye eylemişti. Pâdişah dahi iltifat edip Revan seferinde yeniçeri ağası eyledi. Neferleri, pâdişahın arzusuna göre azaltıp ve kahreyleyüp serkeşlerini diyâr-ı âdeme (öbür dünyaya) göndermekle, pâdişah yanında yakınlık kazanıp Revan dönüşünde kapudan oldu. Tersane ocağındaki israfları ve ihtilâli kaldırıp her sene kırk kadırga ocaklık eyledi.

Sonra, kaymakam, daha sonra Bağdad'da vezir-i âzam olup on iki bin nefer sipahi ve on yedi bin yeniçeri alıkoyup, geride kalanını defterden sildi. İstanbul'a gelüp Narhçı-Hasan efendi ile narh işlerini görüp parayı düzeltti. Vilâyetleri yeni baştan yazdırdı. Tezkereleri kaldırdı. Hazinenin gelirini ve giderini hesaplayup, gelirini arttırdı. Her üç ay tamamında sipahi, yeniçeri ve diğer ulûfe alanların mevâciplerini (maaşlarını) seksen akçeye mahsup olmak üzere sâfi has riyal (S.B.) verip geciktirmezdi. Yeni sarayın iç oğlanları ulûfesini divana bağlayıp her sene hazineden «Kaftan bahası» verilmek, Kara-Mustafa Paşanın eseridir.

Beş seneden fazla olan vezir-i âzamlığında, bütün masrafları ve maaşları tamamen verdikten sonra altı bin kese akçe arttırıp devlet hazinesine teslim eylemiştir.

Her hususta doğruluk ve dikkatle çalışıp, her işe intizam verip, devlete çok çalışıp hizmet etti. Fakat, halkın çoğunun isteğine uymamakla güçlerine gidüp, bu zaptü raptan sıkıldılar. Sultan İbrahim Han ise devletin hayır ve şerrine faydası ve zararını düşünmeksizin müfsitlerin fesatçılıkla ve insan şeytanlarının saptırmasiyle doğruluğu yüzünden eylediği kabalıktan gücenip haksız yere zulmen katleyledi. Yaşı elliye yakın idi.

Beş sene dört ay, vezir-i âzam oldu. Vezirler arasında methedilen şanlı vezirdir ki, gidişi, sonra gelenlere divanda örnek olmuştur.

Kara-Mustafa paşa akıllı ve tedbirli olup, ancak noksa-

nı, okur yazar olmaması idi. Bunu kendi dahi itiraf edip:

«Ben bu makama lâyık değilim. Nihayet devlet adamı kıtlığı yüzünden beni tâyin ettiler. Çünkü sadrâzamlığın şartı okuyup yazmaktır. Pâdişah ile vezir arasındaki esrara ait nice işler vardır ki, bir kâtip vâkıf olmamak lâzım gelir.»

Derdi.

Bununla beraber sadrâzamların en üstünlerindendi. Nice hayır eserleri vardır.

Kâbe-i Mükerremeye Arafattan gelen suyun yolu üzerine büyük bir siyah kaya kapamış olmakla, evvelce hayır sahipleri güçlükler ve devamlı çalışmalarla kayayı, dört parmak kadar ancak kestirmişlerdi. Fakat bu haliyle istifadenin az olduğu işitilince, bir çok para gönderip o siyah kayayı bir o kadar daha kestirip bolca suyun, harem-i muhtereme ahalisine yetecek kadar akmasiyle, hayır duaya nâil oldular.

Ve yine Kâbe-i Mükerreme'de, Ayn-ı Zerka üzerine bir kale bina ettirip, Haremeyn (S.B.) fukarasına ve adı geçen kale muhafızlarına maaşlar ve diğer hayır levâzımı ile, evkafından her sene iki beş yüz halis para gönderdiler.

Parmakkapıda bir medrese ve bir türbesi vardır. Galatada, Kurşunlu mahzene bitişik Ayazma olan kilise, müslümanların şikâyeti üzerine mühürlenmişti. 1052 de onu câmi yaptı. Tokat ve Sıvas arasında viran olan Mehmed Paşa hanını yenilettirdi, câmi ve hamam yaptırıp etraftan dört beş yüz ev getirtip mamur etti ve Sıvas Yenişehri demekle meşhur bir kadılık oldu. Edirne'de Mihal bey köprüsünün çok yeri harâbe idi. Yirmi bin kuruştan fazla akçe sarfedip yeniden yaptırdı.

Çorlu'dan ötede bir ağaç köprü yaptırdı. İslâm serhaddi olan Eğri kalesi, fetihten beri bir hamam yapılmayıp ahalisi ziyade zahmet çekerlerdi. Bir büyük hamam ve mektep ve baruthane yaptırdı. İstanbul'da ve Üsküdar'da lüzumlu olan yerlerde çeşmeler yaptırıp Rumelinde geçilmesi zor olan yollarda kaldırımlar ve su bulunmaz yerlerde çeşmeler yaptırıp pek çok hayır eserleri yaptırdı.

Bütün o asır vezirlerinin en büyüklerindendi. Allah rahmet eyeye.

Sadrâzamlığı zamanında tamamen meydan alıp, söz geçmemesini nakledenlerden duyulmuştur:

Kendi vaktinde Kazak mel'unları gelüp, Midye köyünü vurup yağma edip, peygamber sülâlesinden bir kimse ile nice müslümanları esir etmişlerdi. İşitince «ol eşya, esirleriyle gelür ve illâ kendileri bilür!» deyû haber gönderince, hepsinin geri geldiği duyulmuştur.

Nüfuzu o kadar fazla idi ki, evvelce adı geçen Venedik vak'ası ki, Ali Beçin oğlu, Tunus çektirmeleriyle **(bir nevi gemi)** Girid'ten doyumluk alıp **(yağma edip)** Avlonya limanına gelince Venedik donanması arkasından gelüp topladıkta, Tunus leventleri karaya dökülüp, gemilerini kâfirler alıp top atmakla, Avlonya'nın minaresini yıkmışlardı. Bu mesele, zamanın kahramanı Sultan Murad'ın kulağına gelince gazaba gelüp, sefere karar verilmekle İspelet iskelesi kapanmış idi.

Ve Pâdişah hazretleri vefatından evvel, Venedik üzerine varılması hususunda hazırlığa ihtimam üzere olup vefatlarına kadar işlerin yürütülmesiyle uğraşılırdı. O sırada Venedik kâfiri, eski âdetleri üzere balyosları **(elçi)** eliyle para gönderip af ricasında bulundular. Bir çok münakaşalardan sonra kırk beş bin frengi altın vermek üzere affolunmaları kabul olunduğu sırada. Sultan Murad Han Gaazi ahrete göçmekle mel'unlar sözlerinden dönüp, vaadettikleri parayı da göndermekten vaz geçtiler.

Yiğit vezir, ol mel'unlara haber gönderip parayı isteyince, Sultan Murad'ın vefatiyle para meselesinin hükümsüz kaldığını anlatmaları üzerine Rüsteme benzeyen vezir:

«Tiz donanma gemileri hazır olsun!»

Deyüp yedi bin filori Cezayir'e, on bin filori Tunus'a gönderilip «yetmiş beş parça kadar harp gemisi, ilkbaharda gelüp donanmay-ı hümâyuna katılalar ve bütün maiyet ile

Venedik üzerine varıp, muhasara ve fethedeler» deyû şiddetle tenbih edip hazırlığa başladı.

Kâfirlerin can başlarına sıçrayıp azîm yalvarma ile, evvelce kararlaştırılandan beş bin filori fazlasını, memnun etmek hakkı olarak vezire verip, evvelce kararlaştırılan miktarı da ödemeğe bin can ile razı olup, hakikaten elli bin parlak filoriyi balyos **(Venedik elçisi)** eliyle teslim ile korkudan kurtuldular. Paşa dahi kırk beş bin filoriyi pâdişah hazretlerine teslim edip beş bin filoriyi de kendisine aldı.

Sultan-zâde Mehmed Paşanın vezirliği:

Kara-Mustafa paşa katlolunduğu gibi mühr-ü şerif, Şam vâlisi «Civan Kapıcı-başı» demekle şöhret bulmuş olan vezir-i mükerrem Mehmed paşa hazretlerine, Kapıcılar kethüdası eliyle gönderildi. Vezir-i âzam gelinceye kadar Kenan paşa kaymakam oldu. Defterhane açılmadı. Azil ve tâyin ve büyük işlere karışmadı.

İstanbul'da bazı olaylar:

Ramazan ayında baş muhasebeci Narhçı-Hasan efendinin kovlamasiyle gümrük emini Ali Ağa huzur-u hümâyuna davet ve bütün malları müsâdere (I.S.) olundu. Sonra affolundu. Kadir gecesi Defterdar Mehmed Paşa azledilip evvelce Defterdar kaymakamı olan Kara-Hasan efendi baş defterdar oldu. Kastamonu'dan azlolunan Defterdar-zâde İbrahim paşa, orta defterdar oldu. Şevvalin dördünde vefat etmekle yerine, küçük defterdarlıktan Ebe damadı İbrahim efendi orta defterdar olup harem-i hümâyundan biri küçük defterdarlıkla çıktı.

Tersane emini Salih efendi Kapıcılar kethüdası olunca, Narhçı-Hasan efendi ki, hem arpa emini ve hem muhasebecidir, tersane emini olup, İstanbul'lu Ali efendi baş muhasebeci olmuştu.

Yine ayni sene Ramazanında Halep beylerbeyi Siyavuş paşa eziyet ve zulüm üzere hareket etmekle şikâyetçileri gelüp, Halep eyâleti Çiftelerli-Osman paşaya verildi. Siyavuş paşa azlolunarak İstanbul'a gelmesi ferman olundu. Anadolu eyâleti Tekeli'ye verildi. Siyavuş paşa İstanbul'a gelince birkaç gün kuleye konup, sonra affolunup Adana eyâleti verildi.

Şevval ayında Recep paşanın Gevher Han Sultandan olan kızı ki, Safiye hanımdır, Siyavuş paşa ile evlendirilip damat oldu.

Pâdişah, Edirne bostancı-başısı Canistan Sinan ağayı getirtip:

«Silâhtar Paşa ve diğer öldürmeğe memur olduğun paşalardan aldığın malı neyledin?»

Deyû azarlandıktan sonra, sürgün suretiyle kendine Tırhala sancağı verilip hemen o gün çıkardı. Sultan Murad merhum devrinde adı geçen Sinan ağanın arabaya koyup sürgün eylediği adamların sayısı 4000 kadar olup, hepsi de yolda kaybolmuş, hiç biri yerine ulaşamamıştır. Böyle bir kan dökücü cellât, Bostancı başı idi derler.

Yeniçeri ağalığından çıkan Ahmed ağayı da İstanbul'dan uzaklaştırmak için Bosna eyâletine gönderip «Hemen bugün çık!» deyû ısrar buyurduklarında emanet mehterler ve şundan bundan devşirme asker ile derme çatma alay gösterip, Edirne kapısının dışına çıktı.

Pâdişah arkasından adamlar gönderip, kethüdası Ahmed ağayı ki, Bostancılar yazıcılığından çıkmış idi, alaydan döndürüp taht-ı hümâyun önünde bazı geçmiş suçları için yatırtıp üç yüz değnek ihsan edip! ölü gibi kilim ile çıkardılar.

Şeyhülislâm Yahya Efendinin vefatı:

Bu Kurban bayramında Yahya efendi fazlaca hasta olmakla el öpmeğe varamayıp Ebu Said efendi, onun yerine

pâdişahın elini öpmüştü. Aynı sene Zilhiccesinin sekizinci cumartesi gecesi vefat edip, ertesi gün cenazesi Sultan Mehmed Han Câmii şerifine götürülüp, devlet âyan ve erkânı, hattâ bütün İstanbul halkı meydana dolup namazını kıldılar.

Nâşı, Parmak üzerinde götürülüp, babası Zekeriya efendi türbesinde gömüldü. Şeyhülislâmlık Ebu Said efendiye verildi.

Kâtip Çelebi der ki:

Adı geçen Mevlânâ Yahya efendi bin tarihinde Şeyhülislâm iken vefat eden Zekeriyâ efendinin oğludur. İlim yolunup seçip valide medresesinden Halep mollası olup Şam ve Edirne kazalarına sahip olduktan sonra bin on ikide İstanbul kadısı, sonra Anadolu ve altı ay sonra Rumeli kazaskeri olup bin otuz birde Sultan Osman vak'asında Şeyhülislâm Esad efendi çekilmekle, fetvâ mansıbı **(Şeyhülislâmlık)** kendine verilmişti. Üç defada yirmi seneye yakın o yüksek makamda kalıp, son günlerinde tam istiklâl üzere, herkesin müracaat ettiği yer oldu. Sultan Murad han ile Revan ve Bağdad seferlerine gidip, pâdişahın tam yakını olmuşlardı. Sultan Murad kendilerine fazla izaz ve ikram edip, hatırlarına fevkalâde riayet ederlerdi. Sonra Sultan İbrahim Han hazretlerinin ilk zamanlarında dahi sadrâzam Kara-Mustafa paşa ile aynı tarafı tutup, evvelce olduğu gibi din ve devlet işlerinde müsteşar oldu. İtibarları tam şöhret halinde idi. Sonra Cinci hoca meydana çıkıp, başka bir şekil yüz göstermekle, bazı müfsitler yol bulup, pâdişah tarafından azarlanmasına sebep oldular. Güzel muameleye alışmış olan ve pâdişahlardan iltifat göregelmiş olan adı geçen şanlı Molla **(Yahya efendi)** gözden düşmüş olmakla tahammül edemedi. Esasen çökme yaşları da sona ermekle vehim ve gam ile yatağa düşüp ahrete göç etti.

Yahya efendi, Anadolu'nun en lâtif efendisi, lâtifeci, güler yüzlü, hoşsohbet, şâir tabiatlı, mütevâzi, halûk, cömert, zamanında benzeri olmayan bir kimse idi. Ebussuud

efendiden sonra gelen Şeyhülislâmların mümtazi idi. Eserlerinden tertip ve tedvin (S.B.) eylemiş şiirleri vardır. Bütün beyitleri ustadcadır. Kayserili Muhsin'in ferayiz manzumesine şerhi vardır. Evinin önünde bir medrese yaptırmıştır.

Müverrih, Yahya efendi gibi, methedilen bir Şeyhülislâma dil uzatıp der ki:

Acem diyarından bir Saitlik iddiasında bulunan (**sahte Seyd, müteseyyid**) gelüp, urfî ve feyzî sözümüzü ancak anlardır, Şibli ve Bayezid halimize dost olurlar, demek suretiyle yalanlar söyleyerek, merhumun (**Yahya efendinin**) o kadar makbulü oldu ki, bir an meclisinden ayrılmayıp, ondan daha üstün bir yakini yoktu. Kendileri bu derece yüksek dereceli, yüksek şiirleriyle şairlerin en beliği İmri'ilkays ayarında, işlerin künhüne vâkıf, ârif bir ihtiyar iken bu derece kandırılmış olması, akıllı kimselerin hayretini mucip olmuştu.

Mesele şu ki, adı geçen yalancı Seyid, Hind diyarından Anadolu'ya geliş sebebini Yahya efendiye şu şekilde anlatmış ki: «Sizin falan gazelinizde olan falan beyti Ekber Şah (**Hind hükümdarı**) meclisinde okudum. Orada hazır olanlar hayret ve takdir ettiler. Ekber Şah, ben böyle söz işitmiş değilim, mest ve hayran olup, aklım başımdan gitti, bir miktar hayretimi attıktan sonra özüme geldim. Sormuşum, hey bu nefis beyit kimin sözü ve hangi şairin beliğ nutkudur? ettiler, Osmanlı devleti Şeyhülislâmı faziletli Yahya efendi hazretlerinindir. Pes hemen o anda içime bir muhabbet ateşi düştü. Ve elbette men (**ben**) bu beyti söyleyeni görür ve ayağına yüz sürerim dedim. Bu yüzden Hind'ten Ruma sefer etmişim. Allaha hamdolsun ölmeden bu muradıma eriştim» demiştir.

Zavallı Yahya efendi bu rindce lâtifeye ve Acemce efsuna inanıp o kaltabanı, bütün yakınlarının üstüne geçirdi. Bütün yakınları ve adamları adı geçen Acemi istiskal ettiler (S.B.) tâ ki Bursalı Vasfi-zâde ve Hekim Ömer ve diğer-

leri birleşip her biri bir münasip şekilde kötülediler. Yine faydası olmadı. Sonunda müsterahdan **(apdesthaneden)** doğruca mihraba geçtiğine şehadet ve böylece haber vermeleri ile, mecburen yanından uzaklaştırdı.

Avusturya ve Leh ahvali:

Bu sene içinde Şevval ayında imparator Ferdinandoş **(Ferdinand)** İstanbul'a, kapı ethüdasına mektup gönderip evvelce Sun sahrasında akdolunan on yedi senelik sulhun altısı gidip on bir senesi kalmakla üzerine dokuz sene teraki ile yirmi seneyedek tekrar sulh işlerini söyleşmek üzere bir kaç madde anlatmış.. Adı geçen Kapı kethüdası da arzeyledi **(İstanbul'a bildirdi)**.

Bu madde, Erdel voyvodası Rakoçi, kendisi ile düşmanlık üzere olduğundan şikâyet olup, Avusturya'dan aldığı kaleleri geri vermesi ve o vilâyetten **(Erdel'den)** kaldırılması ricası imiş. Ve Moskof hâkiminden vezir-i âzama mektup gelüp, içinde, Kazakların Azak'ı bırakmasını başa kakıyor ve Tatar ve Kefe askerinin, Rus topraklarından birkaç kasabayı vurup esir aldığından şikâyet ediyordu.

Ve Leh kralının maddelerine ait kâğıt gelüp tercüme olundukta Tatar hanından şikâyet edilmekte, ve Bucak Tatarlarının kaldırılması istenmekte idi.

Ve Şevval ayında Rakoçi'nin yolda tutulan kâğıtlarında birkaç maddeler yazmış. Bunlardan biri bu ki, Fransa ve İsveç tarafından Rakoçi'ye kâğıtlar varup bildirmişler ki, Roma imparatoru Ferdinandoş üzerine **(Avusturya kralı Ferdinand üzerine)** Erdel'den asker ile kalkıp sefer etmeğe izin ala... Ve bunlar kendine imdat edeler. Ve yukarı Macar vilâyetinin üzerine vara... Nemçe **(Avusturya)** bunları duyup, mektup ile ahvali, Osmanlı devletine bildirip Rakoçi'nin kaldırılmasını ve barışın yenilenmesini istemiş.

Vakaayi-i Sene Erbaa ve Hamsîn ve Elf

(Bin elli dört senesi olayları)

(Hicrî 1054 senesi Muharrem ayının Birinci günü, 1644 senesi Mart ayının onuncu perşembe gününe rastlar)

Vezir-i âzam Mehmed Paşanın İstanbul'a gelişi:

Muharrem ayının birinde vezir-i âzam Şam-ı şeriften gelüp büyük alay ile Şeyhülislâm Ebu Said efendi ile atbaşı beraber Bahçekapısından girip, Köşk altına vardıklarında dağ gibi kula atma mahmuz vurup, selâmlayıp pâdişahın elini öpmekle şereflendi.

Muharremin üçüncü günü divana oturdular. Ve tersane emini Narhçı-Hasan efendi Rodos'a sürgün edildi. Kaymakam Kenan paşaya Anadolu eyâleti ve Gürcü-Mehmed paşaya Şam, ve Siyavuş paşaya Erzurum ve Budin'den vezir Musâ paşa azil ve İstanbul'a davet olunup, Çavuşbaşı Durak ağaya Karaman eyâleti verildi. Defterdarlıktan emekli vezir Koca-Mehmed paşa tekrar Defterdar olup, kendinden evvelki Kara-Hasan efendiye Trablus Şam eyâleti verildi.

Musâhib (I.S.) yeni Silâhtar Yusuf paşaya arpalık olarak Dimişk-ı Şam eyâleti verilüp zaptı için tarafından mütesellim (I.S.) gönderildi.

Kapudan Piyâle paşanın öldürülmesi:

Kapudan Piyâle paşa Akdenize gidince, Mağrip Trablusuna **(Trablus Garbe)** niyet edip orada gaazilerin reisi Mehmed dayı ki, kuvvet ve mal bakımından emsalsiz idi, kapudandan korkup, evvelce Koca-Halil paşanın Trablus Garpte Sefer Dayıya ettiğini eder deyû soruşturdu. Himar oğlu **(Eşek oğlu)** Mehmed kapudan ki, yine Piyâle paşa yetiştirmelerinden idi, kapudan paşa tarafından elçilik ile Mehmed Dayıya varıp, buluşmağa çağırdı. Mehmed Dayı korkusundan buluşmaktan çekinip:

«Kapudan paşa bizi buluşmaktan af buyursunlar, kulun elindeki efendisinindir!.

Deyû iki sofralık altın sahanlar ve iki sofralık da ham gümüşten yapılmış sahanları, kapaklariyle hepsi pâdişaha olmak üzere hediye edip, sadrâzama dahi pek çok hediyeler ki, değme hükümdarda bulunmaz, gönderüb bunlardan başka kapudan paşaya da büyük hediyeler gönderdi.

Naklederler ki:

Top danesi biçiminde kalıba dökülmüş yirmi altı kantar halis altın göndermiş. Günahı söyleyenin boynuna, kapudan Piyâle paşa, şu sayılan kıymetli şeyleri aldı.

Mehmed Dayı ile buluşmakta ısrar etmeyerek dönüb İstanbul'a gelince, bir sofra altın sahan ve bir sofralık gümüş sahanı pâdişaha virüb ve bir sofra gümüş sahanı vezire verdi. Bir sofra altın sahan ile altın gülleleri sakladı. Meğer, sefere çıkmadan evvel Himar oğluna **(Eşek oğluna)**, bir kabahati yüzünden birkaç değnek vurarak cezalandırmıştı. Himar oğlu, eşeklik edip kendi çırağı ve yetiştirdiği bir kimse olduğu halde, o kadar şeyi **(dayağı)** hazmetmesi icap ederken tahammül edemeyüp kinini alacak fırsatı beklermiş.. Bu defa Galata kadısı dâî Hüseyin efendi ki, Cinci hocadır, ona yanaşıp, tersâne kethüdalığını ister. Bu hususu rica ettirir. Fakat kapudan paşa razı olmayıp, oğlu

Kara hocanın azlolunmasını münasip görmeyüp «İbn ül-Himar = eşek oğlu lâyık değildir» deyû onu kötüledi. İbn ül-Himar dahi «Tozlar kalkınca görürsün, eşek oğlu tahtını yıkınca» deyüp, yukarıda anlatılan şeyi, Cinci hoca vasıtasiyle saltanat sürmekte olan **(pâdişaha)** bildirince, Himar oğlunu pâdişahın huzuruna getirdüp söylettiler. O dahi olanı söyleyince orada bekletilip, Piyâle paşa Yalı köşküne çağırıldı. Muharrem ayının dördüncü pazar günü idi ki, pâdişahın huzurunda Piyâle paşa gammaz **(kovcu)** Himar oğlu ile **(Eşek oğlu ile)** yüz yüze gelince kekelemekle, evi basılıp, Mehmed Dayının, kenarlarına pâdişahın adını yazdırdığı sahanlar bulunup, pâdişahın huzuruna getürdüklerinde aman verilmeyip, biçare Piyâle paşa o saat, pâdişahın gazabına uğrayıp, ferman mucibince bostancılar üşüşüp boğdular. Sonra kapudanlık pâdişah fermanı ile deniz ümerâsından Bekir paşaya verildi.

İbn-ül-Himar dedikleri Himar oğlu Himarın **(Eşek oğlu eşeğin)** münafıklığı ile Piyâle paşa, başına yazılana uğradı. Fakat o gaddar münafık da maksadına ulaşamayıp, tersane kethüdalığı Vardiyan başı Kuru Çelebiye verilmekle kendisi mahrum kaldı.

Yeni kapudan Bekir paşa, Davud paşa bahçesinde ayak öpüp, hil'at giyüb, tersane-i âmireye **(devlet tersanesine)** varıp kapudanlık işleriyle uğraşmağa başladı. Bu sırada pâdişah, Bekir paşayı yükseltme maksadiyle tersaneye varıp bir miktar eğlendi. Gittiklerinde biraz sonra Bekir paşaya dört bin filori ve on kese çil akçe gönderdi.

Kara Hoca, tersane kethüdalığından Rodos sancağına gönderildi. Hüseyin paşa Bosna eyâletinden gelüp, Küçük-Hasan paşa yerine Bağdad eyâletine gönderildi. Küçük-Hasan'a Maraş seyâleti verilip, Maraş'tan Bıyıklı-Mustafa Paşa ki, Bağdad seferi sırasında rikâptarlıktan (I.S.) ağalık ile çıkandır, Kars eyâletine gönderildi.

Narhçı-Hasan efendinin katli:

Adı geçen Hasan efendi, Kara-Mustafa paşanın adamlarından ve yardımcılarından ve güvendiği hizmetkârlarından olup, divan memuriyetlerinden baş muhasebe ve arpa eminliği ve tersane eminliğini zaptedip cesur ve kudretli, işbilir olmakla, Kara-Mustafa paşa onu nice hizmetlerde kullanıp yükselmişti. Paşanın katlinden sonra pâdişah, onu da öldürtmek isteyince, Silâhtar Yusuf paşa pâdişahın ayağına kapanarak kurtarıp, birkaç gün hapsolunduktan sonra Rodos adasına sürülmüştü. Bu sırada ulemâdan **(bilginlerden)** biri Silâhtar paşaya varıp:

«Sultanım, yirmi sene gündüz oruç tutup, gece ibadet etseniz, Narhçı-Hasan'ı ölümden kurtarmanızın vebâlinden (günahından) kurtulmanız mümkün değildir.»

Dedi.

Silâhtar Paşa bundan müteessir olup, tekrar İstanbul çavuşlarından Sarhoş-Hüseyin çavuş ki, evvelce İstanbul subaşısı dahi olmuştur, kayık ile gönderilip Hasan efendi biçaresini Rodos'ta boğup şerrinden herkesi kurtarıp, bütün varını yoğunu mîriye aldılar.

Baş defterdar Kara-Hasan efendi mansıba çıkıp, yerine tekrar baş defterdar olan Mevlevi-Mehmed paşa, Narkçının katline başlıca sebep olmuştur ve Silâhtar paşayı kışkırtan odur. Narhçının on bir yaşında akıl başında bir oğlu vardı, Şeyhülislâma varıp:

«Babamız yaramaz ise, öldürülerek cezasını buldu. Miras olarak bize düşen şeyleri, devlet namına zaptolundu. (Yetim malına el sürmeyiniz) mealindeki âyet-i kerimeyi pâdişah hazretleri hatırlamadılar ise, hatırlatmak size vâcip değil mi idi?»

Deyince, Şeyhülislâm pâdişaha varıp bildirdi.

— Ya... Onun evlâdı var mı imiş, bize yok dediler.

Deyû cevap verdiler.

Şeyhülislâm hazretleri:

— **Beli pâdişahım, bir oğlu, iki kızı vardır.**

Deyince bütün mal, akarlar ve dükkânları ve bazı hususî eşyaları ve on baş atları, tamamen evlâtlarına geri verildi.

Mısır eyâletinin Eyüp Paşaya verilmesi:

Evvelce zikrolunan Mısır olayında, Mısır halkı, devlet katına Dilâver ağa eliyle arz ve mahzarlar (I.S.) gönderip Mısır vâlisi Maksud Paşa ile geçinemediklerinden Yusuf köşküne indirdiklerinin haberi gelince, Sultan Murad merhumun dadısının kocası vezir Eyüp Paşa ki, Nişancı idi, Mısır eyâletine tâyin olundu. Ve sır kâtibi Ahmed ağa, içeriden **(Enderundan)** nişancılık ile çıktı. Ve **Mevkufatçı-Mehmed** efendi ki, Kaya sultanın kethüdasıdır, evvelce Sultan Murad'ın silâhtarının yakını ve güvendiği idi. Silâhtar Paşa katlolunup kendisi devlette hatırı sayılır adam olmakla kimsesiz kalub, ortalığın ihtilâlini görüp zengin ve akıllı adam olmakla, Eyüp Paşa ile Mısır'a gitmeği istedi. Sebep de bu oldu ki, pâdişah sadrâzamı içerû çağırıp:

— Mısır'ı Eyüp Lalaya verdim.

Deyince sadrâzam dahi:

— Güzel olmuş pâdişahım, ama, Mevkufatçı-Mehmed efendi benimle Mısır'da bile idi **(beraber idi)** ziyade bilgilidir, eğer ol bile **(beraber)** giderse iyi olur ve illâ yalnız giderse mîri malını toplamakta belki yorulup kusur eyleye..

Dedikte pâdişah derhal kalem ve divit (S.B.) isteyip:

— Sen ki Mevkufatçı Mehmed efendisin, seni Eyüp Lalama divan efendisi etmişim. Bile gidesin! **(Beraber gidesin.)**

Deyû hatt-ı hümâyun verdi.

Mevkufatçı ise vâkıa Mısır'ı ister gibi olmuştu ama, pâ-

dişah tarafından emir çıkınca düşünüp, her sene Kaya sultan hasları (I.S.), cizye bahasından en az on beş yük akçe, ve mevkufat memuriyetinden dahi beş yükten ziyade ki, toplamı her sene yirmi yükten ziyade paraya nâil olup, kesesine bu kadar akçe girerken, İstanbul'u terkedip uzak vilâyetlere gitmek zahmetli gelmekle, Mısır'a gitmekten vaz geçüb, varup istifa etmek içün pâdişahın ayağına yüz sürdükte pâdişah alnını buruşturarak:

— Bgşın keserim! (Başını keserim!) var git, Mısır malının hesabını senden isterim..

Deyû buyurmakla emre uyup gitti.

Eyüp paşa, İskenderiye beyi Kasım paşanın gemisi ile Rodos paşası Kara Hoca beraber ve Mısır'dan gelen tavâşi Dilâver ağa dahi Eyüp paşa ile beraber Mısır'a giden gemide idiler. Muharremin sonunda Gelibolu önüne ulaşıp, o gün kapudan Bekir paşa dahi gelüb toplandılar. Beşir ağa Mısır'da Şeyhül-Harem **(harem-i şerif heyetinin başkanı)** olmak üzere karadan Mısır'a gitmişti.

Diğer olaylar:

On altı gün Van eyâletinden ayrılarak yedi ay Diyarıbekir'de bekleyen Mehmed paşa ki, öldürülen Silâhtar paşanın kethüdalığından Halep vâliliği ile çıkan kimsedir, gelüb Davudpaşada pâdişahla buluşup, pâdişahın iltifat ve ihsanlarına mazhar oldu.

Deli Kasım'ın, Silivrikapısı dışında olan bahçesi, pâdişahın emir ve fermanı ile yer ile bir edilmişti. Pâdişah Davudpaşadan araba ile gelürken, Deli Kasım'ın çiftliğinin önüne uğrayınca Deli Kasım karşı çıkıp atının ayağına düşüp pâdişahın hesapsız lûtuflarına mazhar oldu.

Pâdişah ona:

— Ne dersin koca deli! Şu Arnavut acep muânid değil mi idi? (Yâni, sadrâzam Arnavut Kara-Mustafa Paşa inatçı bir adam değil mi idi?)

Deyû, Kara-Mustafa paşayı hatırlattılar. Deli Kasım cevap verdi:

— Pâdişahım, tâ küçükten beri böyle muânid **(inatçı)** idi, dedi.

— Ya sen anın küçüklüğünü ne bilürsün? dedikte:

— Pâdişahım o, benim hizmetkârım idi, altı ay atımı timar etmiştir, dedi.

— Ya sen ecdadıma **(atalarıma)** kaç yıldır hizmet edersin? deyince:

— Altmış yıldır büyük atalarına hizmet ederim. Hâlen seksen yaşındayım, deyince,

— Behey deli koca **(ihtiyar)**! Ma'tuh imişin **(bunamışsın)**..

Deyû buyurdular.

O anda Deli Kasım yer öpüp:

— Pâdişahım! Zulüm gören pâdişahıma seğirtir, şikâyet eder... Bana sen zulüm ettin, bahçeciğimi harap ettirdin. Ya ben kime varayım? dedikte:

— Elem çekme, yine yaptırırım.

Deyüp tekrar tamiri için emir verdiler. Ve Deli Kasım'a iltifat yollu:

— Yolda bir gelecek vardır **(yâni, bir çocuğum olacaktır)** vâkıa Kasım adlı pâdişah olmamıştır, ama senin hatırın için anın adını Kasım koyayım...

Deyû fazla iltifat etti.

Deli Kasım yine, herkesin baş vurduğu kimse oldu.

Mimar Kasım azlolunup, malları zaptedildi. Meremmetçi-Mustafa ağa mimar tâyin olundu. Bu vaktedek mimarlık, ölünceye kadar olagelmişken, azil, adı geçene vâki oldu.

Cündi-Halil Paşa Tameşvar'dan azlolunup Kamalık demekle lâkaplandırılan, Halep'ten azledilen Sarı-Siyavuş paşaya verilip, yeni mimar ile ikisi bir günde Davudpaşa bahçesinde el öpüp hil'at giydiler. Silâhtar Yusuf paşanın kubbe altına oturması **(Bakanlar Kuruluna alınması)** ferman

olunup, vezirler, muhterem ulemâ önüne düşüp ululayarak sarayına getürdüler.

Tatar hanının ahvali:

Selâmet-Giray oğlu İslâm-Giray kethüdası Sefer ağa İstanbul'da bazı devlet büyüklerine yanaşıp, hanlığı İslâm-Giray'a verdirdi. Kendisi hil'at giymişti. Bu hususa vezir-i âzam hazretlerinin rızası olmayıp çaresiz susmuştu. Safer ayının başlarında Kefe paşasının oğlu, babasından ve Tatar hanından mektuplar ile gelüp, mektubu içinde «İslâm-Giray Sultan Kırım halkına haberler gönderip, işte bugün yarın hanlığı alıp varırım, deyû uydurma sözler yaymakla, halk bana itaatten kalıp **(itaat etmeyip)** her gün bu çeşit haberler ile karışıklık olur. İslâm-Giray uzaklaştırılmadıkça bize hanlık muhaldir **(imkânsızdır)** ve giderek bu taraflarda fitne çıkar.

Deyû, Hanzâde İslâm-Girayın Rodos'a sürülmesi için Gani-zâde kethüdası Mahmud Çavuş mübaşir ve Kavala beyi Ciğala-oğ.u bey kadırgasiyle Sefer ağayı dahi beraber alıp, varıp kale-i sultaniyeden İslâm-Giray'ı alıp, Rodos'a nakletttiler. Han işinde, Sefer ağadan rüşvet almak töhmetiyle Baltacılar Kethüdası da bir kayığa konup sürüldü.

Olayların tamamlanması:

Budin muhafızı vezir Musâ Paşa İstanbul'a çağırılmıştı. Mirahorluktan çıkan, Rumeli beylerbeyisi Osman paşa, vezirlikle Budin eyâletine naklolunup, Rumeli beylerbeyiliği Van'dan gelen Mehmed paşaya verildi. Tekeli-Mustafa Paşaya Maraş, Ve İbşir-Mustafa paşa Musul'dan Van'a naklolunup, zaptedemeyip Karaman eyâletine gönderildi. Musul'dan azledilen Derviş-Mehmed paşa İstanbul'a geldi.

Mostarlı-Mustafa Paşa Silistre'den azil ve yerine vezir Yusuf paşa tâyin olundu. Tireden azledilmiş olan Köse-Ali

paşa ki, Bayram paşa kethüdasıdır, İstanbul'a geldi. Yeniçeri ağalığından, pâdişahın gazabına uğrayıp Bosna eyâletine çıkan Hezargradlı Ahmed paşa kolları bağlı olarak Bosna'dan getirilip hapsolundu. Van'dan azledilmiş olan Vardar-Ali paşa Bosna'ya gitti.

Vize'den ma'zul Koca Doçe-Mehmed paşa, Şahin paşa yerine Kanije'ye muhafız tâyin olundu. Mısır'dan gelüp malları zaptolunan vezir Mustafa paşaya Diyarbekir verildi.

Silsile (Bilginler arasında memuriyet nakilleri):

Safer ayının ortalarında ulemâ silsilesi vuku bulup Bahaî efendi, Âvâre-zâde yerine Edirne kadısı oldu. Ayasofya medresesinden Muharrem-zâde Yenişehir'e, Bostan-zâde Uzun Çelebi yerine olup, Kudüs'ten Memik-zâde Çelebi azlollunması için kaynatası Muid Ahmed efendi ki, Rumeli kazaskeridir, sadrâzama haber gönderip:

— Ben anmağa korkarım. Siz, saadetlû pâdişahımıza anlatın, duacılarının damadına **(damadıma)** Şam kazasının verilmesi münasiptir. Ve Kudüs'ten Şam'a nakl büyük lûtuftur.

Dedi.

Vezir-i âzam bu hususu pâdişaha bir yazı ile arzedince, pâdişah hazretleri:

— Mısır ile Şam'dan hangisi büyüktür?

Deyû sual buyurup vezir dahi «Mısır büyüktür» deyince:

— İmdi Mısır'ı verdim.

Deyüp, Memik-zâde, Sultanın inâyeti, belki Allahın iradesiyle Mısır kadılığına naklolundu. Tezkereci Musâ Mısırdan azlolundu. Bunlardan başka kırk nefer kadar bilginler memuriyet ve medrese ile nasiplenmiş kılınıp Kara Çelebizâde oğlu Osman Çelebi de ibtidâ-i harice (S.B.) tâyin olununca, medreseyi beğenmeyip ruûsu (S.B.) reddetti. Pederi

Mahmud efendi «Oğluma alçak medrese verdiler» deyû müfti efendiye gücendi.

Muid efendi birader-zâdesi Tezkereci Ahmed Çelebi, Nişancı müderrisi idi. Yerinde dâhil müderrisi oldu. Gelibolulu Şeyh-zâde Şerif Çelebi hasekiden Şeyh Vefa medresesine vardı ki, Sultan Mehmed Ebül'feth **(Fatih Sultan Mehmed)** medreselerinden muteber ve dersi çok medresedir ki, medrese-i hâkaniye demekle tanınmıştır, İstanbul kadısı Zeynelâbidin Çelebi azlolunup Tulumcu-Hüsam efendinin oğlu Abdurrahman efendi ki, kol kuvvetinde pehlivan ve tâlik yazmakta emsalsiz idi, İstanbul kadısı oldu.

Rumeli kazaskerliğinden Muid Ahmed efendi azlolunup yerine Kara Çelebi-zâde Ebû'l-fadl Mahmud efendi, dâî-Hüseyin efendi, yâni Cinci hoca Anadolu kazaskeri olup Galata, arpalık suretiyle elinde kalıp, pâdişah hocalığı mansıbı da diğer memuriyetlerine ilâve oldu. Bu suretle pâdişahın tam iltifatına nail olmakla müşârün bilbenan **(parmakla gösterilir)** oldu.

Ayni sene Rebiülevvelinin on ikinci perşembe günü Sultanahmet câmiinde Mevlûd-u şerif toplantısı olup, mihrabın sağ tarafında vezir-i âzam, sol tarafında Sultan hocası Anadolu kazaskeri Cinci-Hüseyin efendi oturup, Hüseyin efendinin alt yanında Rumeli kazaskeri Ebül-fadl Mahmud efendi ve anların alt yanında Muid Ahmed efendi anların alt yanında Çivi-zâde karar edip, Şeyhülislâm hazretleri gelince devlet erkân ve âyanı ve ulemâ **(bilginler)** ayağa kalkıp, reis makamına oturdu. Bütün konuşmaları, sağ tarafında oturan Hoca Hüseyin efendi ile **(Cinci hoca ile)** olup başka tarafa iltifat etmediler.

O anda pâdişah hazretleri yukarı maksure (1) kafesini açıp topluluğa üç defa selâm verip orada oturdular. Şeyhül-

(1) Maksure, câmilerde büyükler için ayrılan yüksekçe yer.

islâm efendiyi yukarı davet ettiler. Varıp pâdişahın izniyle pâdişah huzurunda oturup konuştular. Sonra izin alıp inip makamlarında oturdular. Oradan pâdişah hazretlerinin yakınlarından serâser kuşaklı, külâhlı birer buhurdan içinde çok miktarda anber getürüp, buhurdanın birini Şeyhülislâm ve birini Hüseyin efendi (Cinci) önüne koyup bu iltifat ile ikisini de diğer büyüklerden seçilmiş yaptılar. Ondan sonra sadrâzam davet olunup vardıkta, pâdişahın dilediği kadar ayakta el kavuşturup, pâdişahın hitaplarına mazhar olduktan sonra inip, mihrabın sağında durdular. Fakat Muid Ahmed efendi Cinci hocanın alt tarafında oturduğundan çok müteessir olup eksiği tamamlamak yolunu arayıp, kethüdası Recep ağa, sadrâzam Mehmed paşaya varıp içinde olanı bildirince, Mehmed paşa anlayışlı olmakla, mal edinmeğe fırsat bulup:

«Bu derde ilâç, müfti olmaktır!» dedi.

Muid Ahmed efendi de canına minnet bilip yetmiş kese kuruş verdi. Paşa parayı alıp bugün yarın diyerek tâ, azlolununcaya kadar işi sallantıda bıraktı. Azledildikten sonra Girid'e gönderilince, Muid Ahmed efendinin işini kapudan Yusuf paşaya ısmarladı. Nihayet o alınan keseler pâdişaha ulaşıp «daha akçe gerektir» deyû istenilince, yüz elli keseyedek teslim etmiştir. Sonra müfti olup Cinci hocanın üst tarafına geçerek böylece eksikliğini tamamladı.

Kapudan Bekir Paşa 25 pâre kadırga ile Gelibolu'da idi. Rodos beyi Kara Hoca'dan iki pâre kâfir çektirmesi (S.B.) gezer deyû haber gelmekle Rebiülevvel ayında çıkup Akdenize gitti. Samsunculuktan azlolunan Koca-Hamza ağaya yaya beyliği verilüp kabul etmemekle kapu kapu dolaşup dil uzattığından Rebiülevvel ayında Sakız'a sürüldü. Hüsrev Paşa admlarından efendisinin intikamını almak için zorbalık eden Uzun Yusuf gizlenmişti. Ele geçirilip divanda katlolundu.

Silâhtar Yusuf Paşanın kaputanlığı:

Rebîülâhir ayında evvelce olduğu gibi vezirlik ünvânı ile kapudanlık Silâhtar - Yusuf Paşaya verilüp büyük alay ile tersâneye vardıkta güzel ziyafet ve ihsanlar merasimi yapılup ol hizmette tersâne emîni Hüseyin efendi etekleri beline sarup **(Tamamen hazır olup)** kulluğunu gösterdi. Cuma gününe tesadüf etmekle kapudan paşa Üsküdara Pâdişaha gidüp Emîn-Hüseyin efendi de yerine bir adam koyup bir iş sebebiyle evine gitmiş bulunup o sırada silâhtar paşa yine hemen gelüp Emin'i bulmayınca geldiği vakit sabredemeyüp, gururlu vezir gazaba gelip Pâdişaha Emin'i geçti ve Sakız'a sürdürdü. Bu kadar çalışması ve hizmeti boşa gitti Biçâreyi on nefer iç oğlanı ile bir kayığa koyup bir an bile bekletmeden Sakız'a sürdüler. Sonra şefaatçiler araya girüp yine affedilerek geldi.

Budin'den azlolunan Mustafa Paşa namlı bir vezir olmakla azledilerek İstanbul'a gelmişti. **(Vezir-i âzam olsa gerektir)** deyû aslı olmayan dedikodular yüzünden İstanbul'dan uzaklaştırılması icap etmekle evvelâ «hâlâ Engerus **(Macar)** serhaddinde olan ihtilâl ve düşman hareketlerine senin kusurun ve ihmalin sebep olmuştur» deyû yapma bir azarlamaya muhatap olduktan sonra Sıvas'a gönderildi. Mustafa paşa biçaresi dahi **(Bu bapta benim cürmüm yoktur, ancak halkın diline hak belâ versin, bizim huzurumuzu kaçırmaya sebep oldular)**, deyû söverek Sivas tarafına gitti.

Engerus (Macar) ahvali:

Orta Macar ile Nemçe **(Avusturya)** muharebe edüp, orta Macar bu tarafa itaat etmekle Budin tarafından yardım isteyince bir miktar nefer verilüp Nemçe **(Avusturya)** üstün gelmekle serhadliler **(İmparatorun ahdi bozuldu)** vehmi ile fazlacak korunmaya başlayup İslâm hudutlarına dahi kâ-

firin saldırması ihtimali söylendikte işbu Rebiülâhir ayı içinde İstanbul'da bulunan zeamet ve tımar erbâbı serhad muhâfazasına gitmek üzere çağrılmıştı.

Cündi-Halil Paşa ki Musâhip (S.B.) ünvanı ile meşhurdur, ölen Silâhtar Paşa yerine Tameşvar Vâlisi olmuştu. Sekiz ay geçince azlolunup Tire sancağı kendine arpalık verilüp Gelibolu geçidinden geçüp Tire'ye gitti. Tameşvar, Siyavuş Paşaya verildi. Ölen Mustafa Paşanın adamlarından Ohri sancağı beyi Hasan bey, şikâyetçilerinin çokluğu yüzünden azledildi ve İstanbul'a getirildi. Evvelce sipahilerin baş kaldırmasında namlı cüretkârlardan Matrakçı-Selim ki, Bostancı ocağından sipâhilik ile çıkmış idi, defterli zorbalardan olup, Erzurum beylerbeyi Vezir-Ahmed paşanın adamlarındandı, katlolundu. Evvelce Aydın ve Menteşe ilinde taşkanlık yapan Kınaoğlunun kethüdası Bekir ağa getirülüp katlolundu.

İslâm Paşanın öldürülmesi:

Adı geçen İslâm Paşa ifrat derecede şecâat erbabından olup Trabzon'da otururken Sadrâzam Sultan-Zade - Mehmed paşa sadrâzam olmadan evvel Azak fethine kumandan olup, Azak'ı kâfir bırakup gitmekle kalenin zapt ve muhafazasına adı geçen İslâm Paşa tayin olunup, Mehmed Paşa döndükten sonra Kazak mel'unlarının sığınağı olan Kamışlığı ve adaları basup pek çok kâfir katl ve esir edüp büyük yüz aklığı eylemişti. Kendisi Azak'da iken Kefe'de oğlu Çerkez Ağa zulüm yapmakla, asır, cesur ve Bâhadırlar asrı olmadığından yiğitliğine rağbet olunmayup küçük bir bahane ile katlettiler.

Bu sırada Hoca efendi (Cinci Hoca) Anadolu kazaskerliği ile izzet ve ikram edilmiş ve pâdişahın iltifatları ile hatırı sayılır kimse olmuştu. Bundan başka kendisine bir büyük saray yaptırılmasına başlanup binaya sarfolunmak için

mîriden (S.B.) iki yüz yük akçeyedek verilmek hususunda pâdişah fermanı çıktı. Öyle gönül alıcı bir saray yapmasına başladılar ki, görenler hayret içinde kalırdı. O günlerde bazı bilgin zarifler şu beyti söylemişlerdir:

Binâ emsilesin bilmezdi Cinci
Anın çün başladı evvel binâya

Bu sırada Filibe memuriyeti Davud-zâde üzerinden Sencârî Muuziddün efendiye verildi. Bu ol Muuziddün efendidir ki, Faik paşanın katline sebep olmuştu, aslında Abaza paşa imamıdır ki, esasında Gürcü olup Anadolu kadılarından bir ihtiyara itikat etmişti. Kadıların büyüklerinden zengin bir kimse olup keyfi icabı kâğıtlara Tus, Tebriz, Mardin, Bağdat ve Hemedan gibi şehirlerin isimlerini yazup bir çok gençler alup o kur'aları dağıtırdı. Her genç, aldığı kâğıtta bulunan şehir ismi ile adlandırılır imiş. Bu yoldan adı geçen de Sencar kâğıdını almakla ismi Sencârî olmuş. Bursa, Kudsizâdeye verilüp Bâlî-zâde efendiye arpalık verilerek teselli edildi. Evvelce İpsal'dan azledilen Paşmakçı-zâde, Haşimîzâde yerine Belgrad kadısı oldu. Yeniçeri ağası Salih Paşaya vezirlik verilüp Rikâbdar Şaban ağa içeriden yeniçeri ağalığı ile çıktı. Defterdar Mevlevî-Mehmed paşa azlolunarak Haccı şerife mezun oldu. Ağalıktan çıkma vezir Salih Paşa baş defterdar oldu. Haydar ağa-zâde, Sekbanbaşılıktan büyük mirahor oldu. Şehzâdeye tahminen onbeş bin kuruşluk at ve hediye donatup yeniçeri ağası olmak ümidinde iken, ağalık ile içeriden Şaban ağa çıkmakla Haydar-zâde Halep eyâletine gönderildi. Bir haftalık zaman geçince vezirlik ile Bağdad eyâletine naklolundu. Bosna sancağından bağlı olarak gelen Hezargıradlı Ahmed paşa bir müddet kapıcılar odasında mahpus olup sonra affa uğradı ve Adana eyâleti ile faydalandı. Silâhtar Yusuf paşa kapudan iken Halep eyâleti dahi kendine verilüp zaptı için tarafından mütesellim gönderildi. Gümülcine'den azlolunan Hamdi Çelebi Şeyhülislâma

varup, babaları Esad efendinin mülâzimi olmak dolayısiyle merhamet rica etti ve yalvardı. Şeyhülislâm yüz vermeyüp:

«Şimdi hâline münasip bir şey yoktur, sana nasıl bir memuriyet verelim» deyû yüz çevirme suratını gösterince, Hamdi Çelebi bir konuşkan adam olmakla:

«Sultanım kendi adamlarına faydasız ve meyvasız bir ağaca benzer» deyû pek çok kötü sözler söyleyüp, nihâyet sultan hocası cinci Hocaya başvurup Bağdad kadılığını aldı. Kara Çelebi-zâde adamlarından Eminî Çelebiye Rodos fetvası teklif olundu. Gitmemek içün yalvarup imkân olmayınca kitabını koltuğuna alıp dîvâna varup Vezirler ve Kazaskerler önünde fazilet ve hak iddia etti. Ve Molladan şikâyet edüp «Sultanım âlim âmilim bana zulmeyledi» deyince Vezir-i âzam lâtife kabilinden adı geçenin evvelce deli ve sefahatle şöhret bulmasına binaen «Yok efendi, âlimi mamulsun» deyû gülünce çalışkan kazasker Mahmud efendi, adı geçeni azarlayup «Çık, bre haddini bilmez sefîh!» deyüp meclisi dağıttıktan sonra Mevleviyet pâyesiyle Ankara kadılığı verilüp hatırı hoş edildi. Ve Esad Çelebi Mısır kadısı oldu.

Sultan İbrahim Hanın
Edirne'ye gidişi:

Cumâdâl-ûlâ'nın yirmi sekizinde Pâdişahı âlempenah Edirne seferine çıkup Harâmi deresinde olan bahçeye bir gece konup Çeragan ettiler. Sadrâzam orada yetişüp Pâdişahla beraber gitmeye izin isteyince:

«Ben ava ve gezmeye giderim. Vezir ve kazaskerler beraber olursa her taraftan halk üşüp seyir ve gezintiye mâni olurlar. Dâvâsı ve şikâyeti olanlar Divâne varsunlar... Havas ve yakınlardan başka kimse benimle gelmesün.»

Deyüp yalnız Cinci Hoca Hüseyin efendi ve Reis-ül-küttap efendi ve Kethüdası Hacı Nurullah ve Vezirlerden Kapudan Silâhtar Yusuf Paşa ve bazı Enderun ağaları ve müsâhipleri ile kalkup Silivri'ye vardı.

Silivri Nâibi efendi lâzım olan her şeyi hazırlayup oradan Ereğli yakınında Kınıklı adındaki köye inülüp, müsâhip Acem Mir Mehmed, Ereğli'ye varmıştı. Ereğli Nâibine «Hâlâ Otağ-ı hümâyun **(Pâdişah çadırı)** kurulan mahallin hem havası ağır hem susuzdur. İleride filân yerin suyu ve havası daha güzeldir, pâdişaha bir arzuhal yazup, orayı tercih edüp buraya konmasınlar!» dedi. Nâib efendi yüz çevirüp:

«Benim ne haddimdir Pâdişahlara bu çeşit söz yazmak. Bu çeşit işlere memur olan hademeler vardır, bu bizim vazifemiz değildir!» deyû çekindi. Fakat uğursuz Acem ısrar edüp **(Eğer pâdişah buradan hoşlanmazsa, beni niçün böyle münasebetsiz yere indirdiniz deyû gazap edince suç üzerine yüklenir)** deyû vehim vermekle Acemin sözüne uyup biçâre Nâib bu şekilde bir mektup yazup gönderdi.

Pâdişah, kâğıdı okuyup Naibi götürüp:

«Bu kâğıdı se nmi yazdın?»

Dedikte:

«Evet» deyince pâdişah hiddetlenüp:

«Sen bir Nâib parçası iken beni mülküme kondurmazsın.. Alın şunu katleylen **(öldürün.)»**

Deyû buyurduklarında Bostancılar yapışup yaka paça zavallı Nâibi götürdüler. Silâhtar paşa pâdişahın ayağına düşüp kurtardı.

Bu haber yayılınca Çorlu kadısı Bâli-zâde mahdumu korkusundan duramayup kayboldu. Pâdişah varınca kasaba halkından, terkedilmiş bir ihtiyara Çorlu kadılığını ölünceye kadar kaydiyle verüp Hatt-ı hümâyun ihsan ettiler.

Oradan Edirne'ye varup birkaç kalpazan ve birkaç harâmi tutulmuş, getürdüler. Harâmiler **(Eşkiya)** katlolunup kalpazanların biri Hüseyin adlı bir yeniçeri imiş, öldürülmesini ferman buyurduklarında:

— Ben yeniçeriyim, deyince:

— Ben dahi pâdişahım!

Deyû emreyledi.

Ellerini ve ayaklarını kırup çarşı içine koydular.

Pâdişah Edirne'de iken bu şehrin odunu Pâdişahın hoşuna gitmeyüp:

«İstanbul'un odunu iyi ve ateşi çoktu, İstanbul'dan odun getürsünler!»

Deyû buyurmaları ile İstanbul'dan hammallar ile karadan odun gönderildiği halk arasında tuhaf görünüp dedikoduya sebep oldu. Meğer İstanbul'dan çıkar iken kötü kalabalık (**yeniçeriler**), âdetleri üzere çıkıp bahşişi isterler. «Bana, yeniçeri, ava gider iken lâzım değildir» deyû hepsini geri çevirmişlerdi. O sırada Simkeş Camiine ve meydan kapısına ve halkın toplandığı bazı yerlere fitne uyandıracak kâğıtlar bırakup dedikodu olmakla devleti sevenler fesattan korkup Edirne'ye arzuhaller gönderdiler. Ve pâdişahın süratle geri dönmesine sebep oldular. İstanbul'dan çıkup yine geri gelişlerine kadar bir aya yakın olmuştu.

Tatar Hanının değiştirilmesi:

Tatar hanı azlolunup, Rodos'a sürülen İslâm-Giray Han tâyin olundu. Tafsilâtı budur ki;

Adı geçen İslâm-Giray, ölen Selâmet-Giray'ın oğlu olup kardeşi Bahâdır-Giray han zamanında kalgay (**Veliaht**) idi. Evvelce Leh ve Moskof küffârı ile yapılan cenkte esir olunca Leh kralı yedi yıl kendini bir odada hapsedip salıvermedi. Sonra Leh kralı üzerine yine küffâr tâifesinden bir kavi düşman çıkup, kral düşmanı ile harbe yönelüp, adı geçen han-zâdeyi dahi hademeleri ile birlikte hareket etti. Ona at ve silâh verüp güzel vaatlerle yola çıkardı. Han-zâde dahi beraberinde olan Tatar yiğitleri ile mertçe cenk ve harbe başlayup Cengiz ırkının şecaati gereğince kanlı muharebede ümidin üstünde bir bir arkasına hamleler ile düşman saflarını dağutup, kralın düşmanı mağlûp oldu.

Leh kralı memleketine geldikte verdiği söz üzere onun yiğitliğinden memnun kalup Han-zâdeye:

«Düşmanımıza güzel kılıç vurdun, pes seni âzât ederim

amma, gerektir ki benim askerim ve kuvvetimi gördüğün gibi Sultan Murad'a anlatasın!»

Deyüp âzâd eder. Han-zâde çıkup gelüp Yanbolu'da oturdu. Kardeşi, 1046 senesinde han olunca kendini kalgay yaptı. Azak seferlerinde ve akmlarında ve Mansur oymağını kökünden sökmekle beyenilir hizmetler meydana getirdi. Sonra Bahâdır-Giray ölünce Mustafa Paşa sadrâzam olup küçük kardeşi Mehmed-Girayı han tâyin etti. Adı geçeni Sultaniye hisarına gönderüp, lâzım olan şeyleri ve masrafını mîriden tayin edüp birkaç sene orada kaldı.

O sırada Müverrih Şârih el-Menar-zâde, Şeyhülislâm Ebu Said efendi tarafından arpalıkları Gelibolu'da Nâip olmakla bir münasebetle Sultaniye Hisarına varup Han-zâde ile sohbette bulunmuş ve aralarında dostluk teşekkül etmişti. Çınarlık denilen gezinti yerinde sohbet ve ziyafetler olup anlaşmışlardı. Sefer ağa sohbet sırasında demiş ki:

«Doğrusu hanlık, adı geçen Han-zâdenindir. Ancak Kara Mustafa Paşa fâsit garezi dolayısiyle hanlığı küçük kardeşine verdi. Büyük kardeş durur iken küçük kardeşin tahta oturması Cengiz kanununa aykırıdır amma ne işleyelim, hüküm galibindir.»

Deyû teessüflerini bildirmişti. Han-zâde de din ve devlet uğrunda belâlar çektiğini ve Leh kâfiri elinde hapsolduğunu anlatup:

«Leh kralı, beni bir odada hapsedüp, baban Selâmet-Giray dahi bu kâşânede **(büyük binada)** hapsolunmuştur.» dediler deyû hikâye eyledi. Müverrih de teselli ve uğur sayma yüzünden **(kadri yüksek babanızın hapsolunduğu odada hapis olmanız mukadder imiş, vukubulmuş, delildir ki İnşa Allahü Teâlâ babanızın tahtına ulaşırsınız)** demiş. Biraderleri ölen hanın yazı ve kitaplarını hazırlayup ve seyrettirüp bunlardan müzehhep **(altın yaldızlı)** Hâfız divânı kendi yazısı ile yazılmış imiş. Müverrihe sunup o da uğur saymış ve yakında han olmasını müjdeleyince memnun kalup bir çok hediye bağışlayup riayet etmiş.

Kara Mustafa Paşanın öldürülmesinden sonra sefer Ağa İstanbul'a varup uğraşup hanlığı ona verdirdi. Hil'at giyince, anlatıldığı gibi Kefe Paşası İslâmpaşa-oğlu handan mektupla gelüp «İslâm-Giray Rodos'a sürülmedikçe yalan yanlış haberden kurtulmak ve istiklâl üzere hükümet etmek bizim için mümkün değildir!» deyû bildirmekle Sefer Ağanın işi bozulup Han-zâde Rodos'a sürülmüştü. Nitekim anlatılmıştır.

Nihayet Kefe Paşası İslâm Paşa-zâde, Çerkez diyârını sebepsiz yere vurmak suçu ile ve Kefe'ye zülmetmek cürmiyle katlolundu. Kötü tedbir suçu ile Mehmed-Giray dahi hanlıktan azlolunup adı geçen İslâm-Giray kadırga ile Rodostan getürdülüp Han tâyin olundu. Ve azlolunan Mehmed-Giray, onun yerine Rodos'a gönderülüp parası ve lâzım olan her şeyi Mîriden tâyin olundu. **(Kardeşine kuyu kazan kendi düşer).**

Yeni han İslâm-Giray, Pâdişahın huzuruna varup hil'at giydiğini şöyle anlatır: Han içeri girince pâdişah hazretleri bir havuz kenarında altun yaldızlı bir yastığa dayanup sade bir takke ile otururlarmış. Han yer öpüp ayağa kalkınca, pâdişah hazretleri hiç hareketsiz ve duruşunu değiştirmeden söz açup:

«Baka İslâm, seni işte han ettim. Göreyim seni, benim dostuma dost düşmanıma düşman olmak gereksin.»

Deyû buyurduklarında han tekrar yer öpüp ve ayağa kalkup:

— Allahu Teâlâ saâdetlû Hünkârımın vücudunu hatadan saklaya... İnşallahu Teâlâ hizmette kusur etmem. Hemen hünkârımın duası benimle olsun.

Deyû doğru cevap verince tekrar pâdişah:

— Benim duam seninle biledir **(beraberdir)** eğer sen ve eğer senden evvelkiler ve ataların benim büyük atalarımın ekmeği ve nimeti ile hâsıl olmuşsuzdur. Bana doğruluk ile kulluk etmek gereksiz.

Zinhar (sakın) heman bana bakup başka kimsenin sözünü dinleme. Pek sakın!

Deyû buyurdukta han cevap olarak:

— Gerçek Hünkârımın ekmeği ve ihsânı ile yetişmiş kuluyuz!.

Dedi.

Tekrar pâdişah hitap edip:

— Kaç yaşındasın? İnmekte ve binmekte nicesin?

Deyû buyurduklarında:

— Pâdişahım, tamam kırk yaşındayım, inmeye binmeye dahi şimdi başlamışım, senin devletinde iyiyim pâdişâhım!

Dedi.

— Var imdi göreyim seni, ne veçhile dostuma dost ve düşmanıma düşman olursun!

Deyû buyurduklarında iç oğlanları serâsere (S.B.) kaplı bir samur kürk tutup işaret ettiler. Varup yakasını öpüp giydi. Bir murassa kılıç verdiler. Kuşanıp yer öpüp dışarıya çıktı. Sadrâzam Mehmed Paşa dahi arkasından çıkup o sırada han hazretleri pâdişahın lütfuna ve «Sen bana bak, başkasının sözünü dinleme» dediklerine mağrur olup vezir-i âzama söz açıp:

— Mademki beni tatarlara han ettiniz, şimdiden sonra yazdığım şeylere kulak tutun. Ve filân kâfir ile bozuşma ve falan kâfire müdârâ eyle, falan ile barışma, falanı incitme ve falanı falan eyle deyû bana sakın kâğıt gönderüp ol tarafların işlerine bu taraftan ezbere fikir yürütüp karıştırmayın ki, ben nice etmek gerektir bilirüm. Kâfirlerle dostluk etmek ihtimalim yoktur. Bundan sonra anlar ile aramızı kılıç aralar, dostluk etmek ve barışlarını kabul etmek imkânsızdır... Deyû pek çok hükümdarca ve gururlanarak yersiz sözler söyledi.

Sadrazam Mehmed paşa ise şehir çocuğu ve acele etmeyen ve müdârâ etmesini bilen bir kims olduğundan, hoş karşılayarak cevap verüp:

«Heman Allah muvaffak eyleye, işlerinize karışılmaz.» Deyüp gittiler.

Han, varup Kırım tahtına oturdu. Gözlöve'ye varınca, vezir-i sefer Gaazi ve diğer adamlarının kandırmasiyle Gözlöve emini Süleyman Çelebiyi sebepsiz öldürttü. Eski Han Mehmed-Giray otuz bin kuruş sarfederek büyük asker toplayup Moskofa gitmek üzere iken azledildiği haberi gelince o gidiş geri kaldı.

Maksud Paşanın öldürülmesi:

Mısır'dan azlolunan Maksud Paşadan daha evvelki Mısır vâlisi olan Nakkaş Mustafa Paşa, vergi toplamakta kabiliyetsizliğinden dolayı iki senede hazineye altı yüz Mısır kesesi noksanlık göstermişti. Mısır Maksud Paşaya verilince devlet tarafından teftişi ve noksanlaşan malın tahsili ferman olunmuştu. Oraya varınca bir miktarını mevcuttan tahsil edildi. Geride kalanı, Nakkaş paşa, İstanbul'a gelince kâh kapı arasında, kâh Yedikulede hapsolunup varı yoğu satılmakla tamamlanmış oldu.

Nakkaş Paşa pâdişahın damadı idi. Pâdişah hazretlerinin hemşirelerine gayret düşüp «Benim paşama ihânet edüp borçlu hale getürmek Maksud paşanın işidir» deyû haksız yere düşman olup idamına çalışmaya başladı. Maksud Paşa aslında Pirzerin kasabasından olup defterdar Ömer efendinin yanında yetişmiş ve sipâhi sınıfına geçmişti. İstanbul'da defterdar kethüdası iken, Kara-Mustafa paşa, adı geçenin istidat ve kabiliyetini beğenüp kendisi vezir-i âzam iken tersâne emânetini alıverüp, aklı başında adamdır deyû ileri çeküp birdenbire kapıcılar kethüdası, sonra Mirahor yapup vezirlik ile Diyarbekir eyâletine, oradan da Mısır'a nakletti. Kara-Mustafa paşa ise kendi inancına göre âlemi düzeltme sevdasına düşüp, Maksud Paşayı kendine yardımcı ve emin ittihaz edüp «Vezir-i âzam olanın okur yazar olması gerek-

tir. Ben bu makama lâyık değilim. Ancak Maksud paşayı kaymakam etsem gerektir. Benimle beraber olup âlemi düzelmede yardımı olur. Benden sonra mühre lâyık ancak Maksud Paşa vardır» deyû söylerdi. Ve sağ kalsa Mısır'dan getürdüp kaymakam yapup kendine yar ve sır dostu etse gerek idi. Maksud Paşa ise cömert tabiatli, yumuşak huylu, tedbirli, hakîmane bir şekilde idare etmekte mâhir ve maârif-i Cüziyede hissesi olmakla hâl ve hareketleri âlimce, vakarlı bir vezir idi. Fakat dünya ahvâline tecrübesizliğinden, temelsiz olan yükselmeğe aldanup zaman rüzgârinin bir kararda kalmıyacağını ve her işe hak olduğu gibi başlamakla düzen verilmek akıllı kimselere müyesser olmayacağını düşünmeyip zamanın icaplarına riâyet etmedi. »Vezir-i âzam, beni kendi makamına lâyık gördü, demek ki istihkaakım kemalde imiş!» deyû zanna kapulup Mısır hâkimlerine karşı lüzumlu olan müdârâyı göstermedi. Ve vezir-i âzama dayanup bildiği gibi hareket ederek Mısır'da bazı olmaz dâvalara yapışup halkı başına üşürdü. Sonra Mısır halkı umum üzere ayaklanup Kasr-ı Yusuf'da mahpus edüp, olup biteni devlet katına bildirdiler.

Mısır, Eyüp Paşaya verilüp denizden gemi ile gönderildi. Ve Maksud paşanın, denizden alelâcele İstanbul'a gelmesi hususunda ferman gönderildi.

Adı geçen Maksud Paşa Mısır'da Sadrâzam Mustafa Paşa vâli iken koyduğu bazı hususları bozup, nice maddelerde onun arzusuna aykırı hareket etmekle vezir-i âzamın dahî hatırı kırılmış ve ona düşmanlık beslemişti. Mutlak Mustafa Paşanın yetiştirdiği olduğu için, onun düşmanları bunun da ortadan kaldırılması hususunda birleşüp, Mısır'da sihirbazlar peyda edüp «Mustafa Paşaya muhabbet içün Pâdişahıma sihir ettirdi» deyû pâdişaha geçmişler idi.

Recep ayının yirmi üçüncü salı günü Maksud paşa, kadırga ile gelüp Sarayburnuna yanaşup, birkaç top atarak bahçeye yanaşınca, pâdişah Yalı köşkünde bulunup «Maksud geldi!» deyû buyurmuşlar. Meğer evvelce birkaç defa dile getürüp:

«Maksud, Mısır'da ol Arnavuda **(Kara-Mustafa Paşaya)** sihirbazlar ararmış, vallahi ve billahi gördüğüm gibi öldürürüm.»

Deyû buyurmuşlar.

O anda biçâre Maksud Paşa ayağını gemiden karaya bastığı gibi ferman mucibince amansız cellât, boynunu devşürüp sualsiz cevapsız boğup Bab-ı Hümâyunda **(Topkapı Sarayının birinci kapısı)** Ayasofya önünde koydular. Zâlike takdîr'il aziz'il-almîm.

Silsile:

Recep ayında müfettiş Ahmed efendiye Süleymâniyeden Selânik kadılığı verilüp yerine bir uğurdan altmışlı ile Esmâ Han sultan müderrisi cerrah Şeyhi-oğlu ki, Sultan hocası Hüseyin efendinin **(Cinci Hocanın)** mektupçusudur, müfettiş oldu. Çünkü cerrah şeyhi İbrâhim efendi ki, Selman-zâde Mehmed efendi adındaki bilgine talebelik etmiş ve ondan ders almıştır, Cinci Hüseyin efendinin babası Karabaş efendi ile sohbet ve dostlukları olmakla, Hoca Hüseyin efendi ilk zamanlarında «Baba dostudur» deyû cerrah Şeyhine gidip gelmiş bu sebepten devlette yüksek makam sâhibi olunca Cerrah Şeyhi İbrâhim efendinin oğlunu yükseltip, terbiye edip küçüklerin haset ettiği ve büyüklerin gıpta ettiği hale getirdi.

Bundan evvelce kazasker Mahmud efendinin oğlu Osman Çelebiye At pazarında Yusuf Paşa medresesini Şeyhülislâm hazretleri verüp, o da kabul etmeyüp Ruûs'u (S.B.) reddetti. Hâlen Beşiktaş'da Gaazi Hayreddin Paşa Medresesini vermekle ruûs'u yazılmıştı. Fakat medresenin sâhibi andan altmışlı ile mûsıla-i Süleymâniye (S.B.) olmak üzere Ayşe Sultan medresesine nakli arzu olununca Abdullah Çelebi kabul etmeyüp yine medresesinde bırakıldı. Ayşe Sultan bir kere de Osman Çelebiye, Hocanın **(Cinci)** himmetiyle verilüp saçaklı Abâî ile teşekkür makamında Mollaya var-

dıkta **(Cinci Hocaya)** Hayreddin paşaya tâyin olundu sanup:

«Orası mübarek bir yerdir, hattâ evvelce biz istemiştik, bize müyesser olmamıştı. Şimdi size müyesser oldu. Bânisi **(Bina eden, yapan)** dahi şöyle bir gaazidir.»

Dedikte **(Biz Hayreddin paşaya olmadık, Ayşe sultana olduk)** dedi.

Molla, hayrette kalup: «Yâ ruus size nereden geldi?» deyüp şaşkınlığı orada bulunanların gözünden kaçmadı.

Aynı sene şabanında Anadolu'dan azledilen Abdurrahim efendi Şeyhülislâmı diliyle gücendirmesi zâhiri sebep olup sürgün yoluyle Adana kazasına sılaya gönderildi. Ve Rahmetullah efendi, Süleymâniyeden, Çeşmî - zâde yerine Halep kadısı oldu. Recep ayı başlarında, eskiden Belgrad'da yeniçeri serdârı olan Ali bey, İstanbul'dan pâdişah emriyle Beytülmal **(Hazine)** zaptına varan çavuşa, beytulmal hizmetini vermeyüp çavuş ve nazır eli boş dönüp, yeniçeri ağası Şaban Ağaya şikâyet edüp, «Belgrad serdârı ol tarafların hâkimidir. Pâdişah emrini hafife alup, tutmadı) dediklerinde yeniçeri ağası dahi pâdişah'a kovlayup İstanbula getirilmesine ferman gitti.

Adı geçen Ali Bey, Belgrad'tan eli kolu bağlı olarak geldikte, Pâdişah Davudpaşa bahçesinde idi. Cellâda emrolunup omuzundan duvaller (S.B.) çıkarılıp şiddetli ceza ile katledüp acemi oğlanı (S.B.) odaları başına bıraktılar. Bu sırada Kırk kilise ve Çatalca taraflarında haydut mel'ûnları çıkıp yol kestiklerinden başka seksen kadar mel'ûn Akpınarlı Ahmed ağa adlı kimseyi, kulesinden dışarıda bulunmakla çiftliğinde tutup şişe geçirüp kebap ettiler. Hatununu dahi kızmış bakır tepsi üzerine oturtup gizli ne kadar malları varsa söyletüp kızının bustanlarına kızmış at nalı basup altın ve inci ve cevâhir gibi sahib oldukları şeyleri söyletüp, yirmi bin kuruşluktan ziyade mallarını aldılar. Sonra ateşte kızartılmış adamı dört parça edüp bıraktılar. Karısı ve kızı sağ kaldı. Buna benzer nice fesatlar yaptıkları Padişah'a ar-

zolununca çorbacılardan Mustafa ağa ve Çatalca ustası tâyin olunup vardılar. Istranca dağı eteğinde yetişüp cenkten sonra altı Müslüman şehit, altı yedi kâfir de düşüp, başları, birkaç mel'ûn ile ele geçüp Istanbul'da kazığa vuruldular.

Bu sırada Bağdad eyâletine tâbi olan yerlerden Ane ve Hit taraflarından Arap emirlerinden Ebu Riş taifesinden ki, Tâilerdir, Oalid Acac adlı arap ki, kahramanlıkta Anteret-ül-Absî gibi yalnız başına beşyüz adama karşı kor, kötü ruhlu haydut idi, kızılbaş tarafından Bağdad hâkimi Bektaş Han'a boyun eğip, kırk elli arap ile gelüp, Bağdad kızılbaşta iken iltifâtma mazhar olurdu. Ve memleketin uzak taraflarından baş ve dil getirüp bahşiş alurdu. Hattâ bir defa Bektaş Han'ın emriyle tâ Halep etrafından nice baş binek ve kasaplık hayvanı sürüp getürmüştü. Ehli sünnetin can düşmanı idi. Bir defasında İbn-ül-Arap adlı bir soyu temiz küheylânı Bektaş Han'a beş bin kuruşa satıp, açlıkta can kurtarmak için lâzımdır, deyû okadar akçeyi verüp atı almıştı. Bu atı altın zencir ile daima eyerli, gözü karşısında saklardı. Bir gün Bektaş Han bu ata binince serkeşlik etmekle Halid Acec davet olunup «İbn-ül-Arap huysuz olmuştur» deyince ol atçı adı geçen atı eyerletüp üzerine bindi. Han ile, Şeyh Şehabüddin türbesi önüne çıktılar. «Bunu siz huysuz etmişsiniz!» deyüp dört bardak su hazırlatup her serkeşlik ettikçe bardağın birine atın başında parlayup uslandırdı. Emsalsiz bir at terbiyecisi ve bahadır bir kötü kişi olup Hit ve Ane taraflarından kimseyi geçirmezdi.

Bu sene Bağdad'tan Haleb'e gelen kervan önüne geçüp âdeti olan bahadırlığı ile sol yenini yüzüne çeküp gûyâ ok ve tüfenk dânesine siper edinüp yalnız kervan içine yürüdü. Bir zengin bezirgânın kölelerinden tüfenk-endaz bir taze Çerkez kölesi tüfengini doğrultup mel'unun göğsüne bir fındık (Kurşun) vurup arkasından çıktı ve yıkıldı. Diğerleri bu hâli görüp perişan oldular. Çiftelerle Osman Paşa işidüp köleyi hilât verdi. Bundan sonra adı geçen kölenin şecaatle pâyesi Zuhal (Saturn) rütbesine erişti.

Dârüssaâde Ağasının Deniz olayı:

Kızlar ağası Sünbül ağa'nın bazı hâl ve hareketi pâdişâhın hoşuna gitmeyüp Mısır da Taşyatur Ali ağayı getürdüp Dârüsaâde ağası yapup Sünbül ağa'nın Mısır'a sürülmesine ferman ettiler. Deniz tarafından gitmek kararlaşup alay gemileri gitmiş olduğundan, henüz Karadenizden yeni yapulup gelmiş olan İbrahim Çelebi adlı Reis'in gemisi hazır bulunup beklemeden ol gemiye girdi. Cümle mallarını ve eşyasını hademelerini, adamlarını ve atlarını beraber yükletüp, Mekke-i Mükerreme kadısı Bursalı Mehmed efendi dahi adı geçen ağaya arkadaş olmuştu. Müslüman hacılardan da nice ümmeti Muhammed beraber girüp aceleden gemi reisi gereği gibi top, barut ve diğer harp âletlerini tamamlamaya vakit bulamayup ancak dört top koymuştu. Bu hal üzere cümâdelûlâda denize salup bu geminin topsuz, tüfeksiz ve leventsiz bu denlü çok mal ile gittiği yayılup Malta'nın altı çektirmesi ile korsanları adalar arasında gezüp geminin yola çıktığını haber aldılar. Derhal Mısır yolu üzerinde Girit adasına varup gizlendiler ve geminin gelmesini beklediler. Sünbül ağa dahi uygun bir rüzgâr ile Rodos limanına varup adı geçen harp gemileri Girit'de sizi beklerler, deyû bazı yolcular haber verüp Rodos halkı, ağaya varup «**Bu limanda birkaç gün bekleyin**» dediler. Reis dahi «Ol gemiler yürük (**süratli**) gemilerdir, önlerine düşersek yetişirler, cenkle başa çıkılmaz, mühimmat ve askerimiz yoktur, birkaç gün Rodos limanında eylenmemiz doğrudur» diyegördü, faydası olmayup Sünbül ağa ve Molla ısrar edüp «Bu sene Hacca yetişmek lâzımdır» deyû ısrar ederek bir uğursuz günde Rodos limanından çıktılar. Girit adalarına varınca küffâr haydutları ansızın gelen belâ gibi görünüp derhal yetişince, koğuş toplarına gemiyi nişan edinüp Sünbül ağa ve gemidekiler çaresiz cenke kalkıştılar.

Muhârebe sırasında ağa ve Reis şehit olup Bursalı Mehmed efendi esir oldu. Esirî lâkabiyle şöhret bulan Fetvâ emi-

ni Bursavî Mehmed Çelebidir ki, Cinci hoca tarafından amel edüp beş bin kuruş vermekle Mekke kadısı olup Sünbül ağa ile beraber gemiye binip gitmişti. Esir düşüp Mekke'ye varmak nasip olmadı. Diğer cenkçiler dahi muhârebe sırasında ölüp altı yüz kadar halktan kalyon içinde altmış kadarı sağ kalıp, sonra kâfir sarup kalyonu yedeğe alup bu denlü çok mal ile getürüp Girid'e uğradılar.

Aldıkları ganimetlerden Girid Hâkimine hediye verdiler. Sünbül ağanın atlarından birini Kandiye beyine göndermek için dışarı çıkarup gönderirken ada rahiplerinden hikmet ve basiret sâhibi birkaç papaz:

«Adamıza Türk atının ayağı bastığı bize iyi alâmet değildir. Evvelce Rodos'ta Kıbrıs ve diğer adalarda da böyle olmuştur» deyû tefe'ül ettiler (S.B.). Hakikatte de öyle olup adı geçen gemiler birkaç günden sonra Mesina'ya doğru Pragoşta hisarına yirmi fersah kalınca o aldıkları gemi batup bir çok mallar, erzak ve atlar deniz dibine gitti. Bu olanlar derece derece İstanbul'da yayılup iç ağalarından pâdişâhın kulağına ulaşınca donanma hazırlanması esbabına başlanup Girid seferinin çıkmasına ve nice vilâyetler fethine sebep olmuştur.

İsveç'in Avusturya şehirlerini istîlâsı:

Roma İmparatoru Ferdinandos **(Avusturya imparatoru Ferdinand)** hayatında kendi oğlunu yedi elektör beylere ki, anlara bu memlekette yedi kral derler, imparator tayin ettirmek isteyüp anlardan biri ki?.. elektörüdür, Fransa tarafından olmakla ve imparator ve İspanya kralı birleşerek adı geçen elektörü basıp öldürdüler. Fransa kralı dahi gayrete gelüp İsveç ile birleşti ve Nemçe ülkesi üzerine yürüyüp eski Prağ'ı alup zaptettiklerini Budin serhaddi âyânı devlet katına bildirdiler. Arzları şevvalde geldi. İsveç'le Nemçe arasında bu cenk uzayup bin elli yedi senesinde sulh oluncaya

kadar sürüdü. Sonra Nemçe (**Avusturya**) çaresiz kalup zayıf olunca?... ülkesini Fransa'ya ve Pomeranya ülkesini İsveç'e verüp barış yaptılar.

Erdel ve Avusturya kavgası:

Evvelce Nemçe (**Avusturya**) imparatoru, Erdel hududunda olan Avusturya ülkesi arazisinden yedi nahiyeyi Betlen Gabor'a verüp kendi hayatta oldukça elinde tutup gerû Nemçe beylerine verile, deyû ahidnâmesinde şart koymuş... Betlen öldükten sonra Rakoçi bu sırada o taraflara el uzatıp imparator razı olmadı. Rakoçi İsveç askeri ile haberleşüp İstanbul'a zaman zaman adamlar ve mektuplar gönderüp:

«Fırsat zamanıdır, ortadan İsveç kumandanı ağır asker ve yetmiş parça top ile gelüp Tirbargdem? ile Sakum? şehirleri arasında Nemçe askerini bozup bir taraftan Erdel memleketleri üzerine serdar olan Balatinos beyi ki, yedi elektörün biridir, ağır askeri ile gelmiş iken geri dönmek zorunda kalmıştır. Erdel askeri ardına düşüp her gün kırıp kovmaktadır, bir miktar asker ile imdat olunursa iş tamamen hallolunur.»

Deyû ısrar edüp, imparator dahi devlet katına mektuplar yazup Rakoçi'den şikâyet etti. Ve barışı yenilemek içün tekrar elçi gönderilmek üzere olunduğu bildirildi. Tekrar Rakoçi'den mektuplar gelüp:

«Çasar (İmparator) beyhude barış istemez. Bu tarafta kumandanı üç bin tüfenk-endaz ve yedi bin atlı ile, yedi nahiye kalelerinden olan Semendire kalelerideki gelmiş iken Erdel askeri Tise nehri kenarında toplanup on bin kadar piyade ve süvari olunca Balatinos beyi dahi kalkup ak yaylağa gitti. Çünkü İsveç askeri Avusturyalıları bozup, vilâyetinde kışlayup, İstanbul'a dahi mektuplar gönderecektir. İmdi imparator bu sebeplen barışı istemektedir.»

Demiş.

Serhad askerlerinden bin beş yüz kadar atlı ile imdat

olunup güz ortasında Erdelliler Nemçelilerle buluşup Avusturya askerinden belli başlılarından çok kimseler ölüp bozgunluğa yakın bir hal ile dar, dağlık yollara düşüp yollarda pek çok ağırlık dökerek gittiler. Erdel kalelerinden Peçene? adlı kaleye Balatinos asker gönderüp muhasara ettirmiş iken, Rakoçi yetişip kurtardı. İsveç serdârı Drozendul? dokuz bin tüfenk-endaz ve bin sekiz yüz atlı ile...? adlı serdârı on bin piyâde ve on bin atlı ile yürüyüp, imparator Bec kalesinden çoluk çocuğunu kaldırup Tuna üzerinden Lonca adlı kaleye girdi. İsveç dahi Avusturya ülkesine sağlamca girdiğinden Rakoçi mektubunda: «İmparatorun isteklerine derhal müsâade olunmayup geciktirilsin. Görelim ne görünür. Bâri bu suretle zayıf iken gaalibâne bir barış yapıla...» deyû yandı yakıldı. Fakat beri tarafta birleşme olmadığından ve anlaşmazlık ve ayrılık gürültüsünden Rakoçi'nin sözlerine yer verilemedi. Ve o yedi nahiyeden birine Balatinos'un koyduğu kumandanı sekiz adamı ile tutup diğerlerini katlettiler. Bu sırada orta Macardan mektup gelüp:

«Rakoçi bu bahane ile görünmek ister. Serhadde elli altmış parça köyü harap eyledi!»

Deyû şikâyet etmeleri imparatorun işine yaradı. Sonradan Nemçe (Avusturya) Lipve adlı kale ki, üç tarafı geniş hendek ve batak ve bir tarafı kale idi, kapanup oturdular. Erdel askeri zafer bulamayup döndü. Avusturya imparatoru da Viladislas'ı ortaya koyup Erdel ile barış istedi. Rusya voyvodası, Lehistan tarafından Erdel'e gelüp barışa ait söz ettiler. Yedi nahiye yine Erdel'de kalmak üzere karar verildi. İsveç askeri İpar adlı Nemçe kumandanını bozduktan sonra Betrbiorgom? şehrini alıp asker kodu. İkinci kumandanı, o cenk olan yere yakın bir derbende yedi bin tüfenkendaz koyup adı geçeni imparator tarafına geçürmemek istedi. Gezmarko? farkına varup Başya hâkiminin askerini yanına alup oraya yakın Avusturya'nın mühim bir kalesini kuşatup fethetti. Gezmarko'nun ahvalini Saksonya dükası

işitip bir sağlam kaleye kapandı. Gezmarko? tekrar Bruno adlı sağlam kale üzerine varup hâkimi halkiyle din hususunda kavgalı idi, anlaşmazlıkları yüzünden bozuldular. Hâkimi birkaç adam ile Akdenizde Canbozağ adlı kaleye kaçup damadı muharebede öldü. Ve Filandır'dan Gratehua? adlı meşhur kaleyi Fransa askeri alup Gadta? şehrini kuşattılar ve Hollanda'dan tekrar İsveç askerine Fransa'nın imdadı gelüp o sene orada kışladı.

Avusturya elçisinin gelişi:

İşbu 1054 senesi Şaban ayının on yedinci salı günü Avusturya'dan alelâcele elçi gelüp galebe divan kuruldu. Aynı gün elçi, pâdişah katına yüz sürdü. Nemçe kralı **(Avusturya imparatoru)** tarafından tanınmış elçi gelmiyeli on dört yıl olmuştu. Hattâ Kara-Mustafa paşa Bağdad'dan sadrâzamlıkla gelüp makamına oturduğu vakit elçi, serhadde gelüp haber göndermişti:

«İşte biz varmak üzereyiz. Şu şartla ki sizde rehin olarak bir adamınızı bu tarafa gönderesiz. Bize bedel bunda dura..» demişti.

Der-i devlette (S.B.) kapu kethüdâsı ile tercümanlar bu isteği vezire bildirdikleri vakit sadrâzam gazaba gelüp:

«Çıkmazsa cehenneme başı! Ona karşılık rehin göndermenin mânâsı nedir? Pâdişahımızın kılıcı uzundur. Bilhassa böyle zamanda adam göndermek yersizdir. Hâceti ise çıksun!» deyüp kefereyi azarlayınca haber varup, mel'ûn yine inat edüp serhadden memleketine geri döndü. Ve âdetleri olan ağırlık ve düşünce ile çıkmak ve çıkmamak hususunda tereddüt üzere iken beri tarafta bir takım garip fitneler ve acâib değişiklikler meydana gelüp o taraf ile uğraşmak geri kaldı.

Çün Mustafa Paşa devri geçüp âlem yenileşti ve Nemçe **(Avusturya)** ile Macarlar arasında ayrılık çıktı. Mecburen

elçi gönderüp der-i devlete müracaat eyledi. Nemçe ile Macar tâifesi arasında olan ayrılığın özeti, buraya gelinceye kadar fezlekeden alınmıştır. Fakat müverrih Şarihül' Menar-zâde tafsilâtlı yazup der ki:

«Evvelce Macar küffârı Nemçe Cesarı **(Avusturya imparatoru)** tarafından kız alup, kıza cihaz deyü birkaç nahiyesi ile bir kalesini Macarlara vermişler imiş. Zamanla kız ölünce Avusturyalılar ol kaleyi geriye almak için Macarlara haber gönderirler. Macarlar dahi «Siz anı cihazlık verdiniz, hâlâ bizim mülkümüz oldu. Geri almak doğru değildir!» deyince, Avusturya imparatoru «Biz anı vâkıa kıza cihaz diye verdik. Fakat hayatta oldukça onun olup öldükten sonra geriye almak üzere kavletmiştik.» deyüp münâzaa ve mücâdele, muharebeye sebep oldu.

İmparator tarafından asker varup o hisarı zorla geri aldı. Macarlar dahi asker toplayup Avusturya ile kavgaya başlayınca Avusturya askeri dahi toplanup aralarında harpler ve olaylar geçüp İsveç ve Fransa dahi Nemçe **(Avusturya)** üzerine yürüyüp Cesarın **(İmparatorun)** uğradığı sıkıntı genişçe anlatılmıştır.

Kâfirler birbiri ile hırıldaşırken zararları İslâm serhadlerine dokunmak ihtimali olup hattâ muhafazada olan serhad kalelerine bağlı yerlerden bir palanga yağma edilmiştir deyû serhadliler tarafından dahi arz ve mahzarlar (I.S.) geldi. Evvelce bahar mevsiminde Rumeli beyleri ve askerlerinden büyük bir kalabalık, görünüşte serhad muhâfazası içün, fakat aslında Macar tâifesine imdat için gönderülüp Ösek ve Budin serhadlerinde büyük toplantılar yapmışlardı. Nemçe Çasarı **(Avusturya imparatoru)** ise haddinden ziyade gurur ve böbürlenme sahibi olup kendini büyük görmesi o derecede idi ki, Sultan Murad Han merhum Bağdad fethi müjdesiyle evvelce kapıcıbaşı Handan Ağa-zâdeyi gönderdiklerinde, her vakit bu taraftan elçilik ile oraya varan kapıcıbaşılara hürmet göstererek imparatorların ayağa kalkması eski usuldü, bu çasar **(İmparator)**, ziyâde kibir ve gururundan Handan Ağa-zâdeye on yük akçe gönderüp:

«Benim ayağa kalkmamı istemekten vazgeçsün» dedikte Handan Ağa-zâde:

«Mâazallah, oturduğu evi altunla doldursa imkânsızdır. Din ve devletin temiz ırzına noksan getürecek en küçük işte dahi dünya malına göz koymam!»

Deyüp gönderilen parayı kabul etmedi. İmparatorun önüne varınca, imparator bilmezlikten gelerek, gûya bahçeye bakmaya başladı. Bir zaman sonra elçiye bakup merâsim icabı ağırladıktan sonra yerine oturdu.

O tâifenin kibir ve inadı bu derecede iken Cenâb-ı Hakkın inâyet-i âliyyesi ile ol Çasar (imparator), bu kadar gurur ve büyüklenme ile düşmanların hücumundan bunalup çaresiz elçi gönderüp, devlet-i âliyye tarafından Macarlara imdat edilmesinden vehme düşüp evvelce olduğu gibi sulhun devamı içün rica ve kulluğunu niaz eyledi.

Gelen elçisi evvelce Sultan Ahmed Han merhum asrında gelen elçi idi. Elçi-hanına kondurulup evvelce bildirilen salı günü galebe divan olup, elçinin pâdişahla buluşması tembih buyuruldu. O gün çok yağmur yağıyordu. Emir mucibince çavuşbaşı Müstedam Kethüdâ-zâde ve ihtiyar çavuşlar hana varup tercüman vasıtasiyle:

«Kalkın, pâdişah-ı âlempenah hazretlerinin ayaklarına yüz sürmeye...»

Deyû davet eylediler.

Elçi dahi kibirlenerek oturup hediyesini evvelce gönderdi. Hediyesi olan gümüşten yapılmış bir şadırvan idi ki, kum saati gibi çevrilüp aşağıdan yukarı su sıçrayup tâ tavanını döverdi. Ve saat anahtarı gibi anahtarlarla kurulup münasip fıskiye ve lüleleri konulunca bazan bir bazan üç bazan beş ve bazan da on beşten fazla su sıçrayup akardı. Tamam suyu dökündükte öteki tarafı döndürülüp yine hemen ol su sanatlar ile sıçrayup bir damlası kaybolmazdı. Kurulurdu ve yine bozulurdu. Burma mıhlarla saat şeklinde zâbıta ve râbıtaları vardı. Bu acâip şadırvandan başka otuz dane gümüş sahan ki, altunla sıvanmıştı. Yine bir tep-

si, bir leğen, ibrik ki, kılıfları içinde gümüş kapkacaktı, bütün hediyesini sarây-ı âmireye naklettiler.

Çavuş-başı elçiye ısrar ederken bir lüzum üzerine dışarıya gittiği vakit, meğer ısrarından elçi gücenmiş olup çavuşlara tercüman vasıtasiyle hitap edüp:

«Ben bir pâdişâhın hediyelerini bir pâdişaha getürdüm. Şimdi hediye pâdişaha vardı mı, yoksa varmadı mı? Haber gelmeyince yerimden kımıldamam. Bu çavuş-başı ağa niçün böyle ısrar edüp hürmetsizlik eder? Evvelâ böyle yağmurlu günde bize ısrar etmek ne demektir? Bizim ne ırzımız ve ne rağbetimiz ve hediyemizin ne sureti kalır? Tutalım ki bizim ve pâdişahımızın ırz ve rağbetine ehemmiyet verilmedi. Ya sizin pâdişahınızın ırzına itibar lâzım değil midir ki, böyle yağmurlu ve çamurlu günde bize ısrar ederler?»

Deyince bu soğuk sözlerinin mânâsı tercüman vasıtasiyle çavuşlara anlatıldı. Çavuşların eski ihtiyarı ve İstanbul'un eski emektarı Pîri çavuş ki, okuyup yazması yok ve saf bir kimse idi, fakat babayane sözler bilür, aklı başında adam idi, doğru cevap verüp tercümana dedi ki:

«Elçi beye söyle, elçilerin bir açık havalı günde tertiplenmiş alay ile kalabalıkla varup hediyelerini dahi bir çok kimselerin eliyle gönderüp parlak bir şekilde halka ihtişam göstermek merasimini biz bilmez değilüz. Ama ısrarımızın aslı budur ki, bizim pâdişahımızın sözü birdir, iki değildir. Heman her ne söyleylerse gereğini yapmak lâzımdır. Değiştirmek mümkün değildir. Buyurdukları sözden hiç bir kimse anları çevürmek ne ihtimaldir! Geçen gün mübarek lisanından sizi anup buyurdular ki, elçi yeteri kadar zahmet çekti, bağlara bahçelere alışmış adam, han bucağında daralmasın, gelüp buluşup, cevabını alup, iline ve vilâyetine safa ve rahatına gitsün... Hangi gün gelsün deyü soruldukta, bugün içün, salı günü gelsün deyü buyurmuşlardı. Sözleri bir olmakla emrine uyarak divan tertip olunup sizi dâvete geldik. Şimdi Pâdişahımız ise, sizi geliyor diye beklemektedir. Ve divan büyükleri sizi karşılamak içün hazırdır. O sebepten ısrar olunur. Eğer sözleri üzere hareket etmezsek, Allah saklasun Vezir-i Âzam hazretlerinin başı gitmek lâzım gelür.»

Deyince elçi cevap bulamayup:

«Tutalım böyledir, yâ bu, tiz kalk deyû ısrar ile hürmetsizlik ne lâzım.»

Deyû şikâyet suretinde dayatınca, yine Pîri çavuş Levend-Nameden söz ederek tercüman vasıtasiyle cevap verüp:

«Hâlen kaç saattir pâdişahımız elçinin gelmesini beklemektedir. Caiz ki geç varıldıkta üzülüp elçi beye bir elem ve bir belâ erişe... Kimsede şefâate kudret yoktur. Kral tarafını incitecek bir şey meydana gelmesin deriz. Elçi beyi kayırdığımız içün acele ederiz.»

Deyû nâzikâne elçiyi vehme düşürüp yerinden kaldırdı. Dîvâna varınca âdet üzere kapıcıbaşılar elçinin koltuğuna girüp, önüne düşüp, ileride vezir-i âzam pâdişah tahtının önüne varınca kapıcılar pâdişahın eteğini elçiye öptürdüler.

Sultan İbrahim Han hazretleri şiddet ve süratle tiz tiz bazı şeyler sorup elçinin aklı başından gitti. Ve sevdalı başı serâsime olup anlar anlamaz mehmaemken cevap verüp şaşkınlığından titredi, yıldırım çarpmış gibi oldu. Parmağındaki dört bin filori kıymetindeki elmas yüzüğünü pâdişahın huzurunda düşürdü. Pâdişah meclisinin heybetinden ve şaşkınlığından yüzüğünü düşürdüğünden haberi olmayup dışarı çıktı. Konağına gelince, yüzüğü hademeler sarayda bulup birisi ile gönderdiler. Götürüp kendine handa teslim ettiler.

Elçi sersemleştiğini anlatup:

«Ben Sultan Ahmed Han hazretlerinin zamanında da geldimdi. Yumuşak huylu ve ağırbaşlı bir pâdişah idi. Bana soruları yumuşaklıkla oldu. Amma bu pâdişah ecap Yavuz ve tiz mizaçlı pâdişah olup, tiz tiz söyleyüp acele ile sorduklarından suallerini bir hoş anlayamadım. Hem kapıcılar el öptürme sırasında pazularımı pek şiddetle tutup oturtma ve kaldırmakta şiddet gösterüp belimi ağrıttılar.»

Deyû hayret ve dehşetini itiraf etti.

Mektubunun hülâsası bu imiş kı, Erdel hâkimi Rakoçi,

kendine tâyin olunan yedi nâhiyeye kanaat etmeyüp Nemçe (Avusturya) toprağına tecavüz etmekten elini çekmesi içün müstakil pâdişah fermanı ile adam gönderilmesini rica edüp, eskiden olduğu gibi barış içinde olmayı yalvarmış, pâdişah tarafından da isteğine müsaade edilmiştir.

Leh ahvâli:

Leh kralı Ladislâs da der-i devlete nâme (**mektup**) gönderüp tatar hanından şikâyet edüp ve yakınup bu taraftan kazaklar zaptolundu, öteden de tatar zaptolundu. Sulh bozulmaya... ve hanın vergisi borcumuz değildir. Lâkin atalarımız vaad etmekle yerine gelmiştir. Bucak tatarları evvelce Kırım'a sürülmüş iken geri gelüp yurt edindiler, deyû kaldırılmasını rica eylediler.

Erdel haracı:

Evvelce Sultan Süleyman Han, Erdel vilâyetini on bin altın haraca kesüp Sultan Selim zamanında bir iki sene on beş bin alınmakla, yine on beş bin istenilince, Rakoçi bu hususta darâatnâme (S.B.) gönderüp demiş ki:

«Vâkıâ bir iki sene on beşer bin verilmiştir, fakat Betlen Gabor hâkim iken beş bini bağışlanup on bin verilmek üzere karar verilmişti.» Bu suretle on beş binin affolunmasını rica etmiş... Devlet tarafından müsâade olunmamakla, tekrar mektubu gelüp, Rûz-i Hızırda hep bir yere gelirler, o zaman bir söze karar verilür deyû o vakta havâle edüp tekrar Cumhur tarafında af rica olunmakla on bin altında karar kılındı.

İsveç'in mektup sureti:

İsveç serdârının Erdel hâkimi Rakoçi'ye, onun dahi İstanbul'a gönderdiği kâğıdın tercümesidir:

Erdel hâkimine malûm ola ki, Avusturya imparatorluğu

serdârı Galmâş, bütün askeri ile geçen son güz ayının beşinci günü Mağdaburg denilen şehir yanında konup, ben de varup öte yanında yakın bir yerde kondum. Sonra Galmaş oraya yakın bir küçük Varoşa asker gönderdi. Ben de bir miktar seçme asker ile üzerine varınca, Gamaş kendi ardımızca gidüp taburumuzdan toplar atılmakla dönüp bir daha üzerlerine varılınca, büyük ve kanlı boğuşma oldu. Allahu teâlâ bizi üstün getürüp büyük yüz aklığı eyledik, ve nice toplarını ve cephânesini aldık. Tamam bozduktan sonra Galmaş'ın ol varoşun yağmasın gönderdiği asker üzerine dahi vardık. Anı dahi bozduk, kırdık. Serdârları yakalandı. Bu sırada şiddetli kış olmakla askerimize Saksonya ve Çeh nâhiyelerine kışlak verildi. İnşaallahu teâlâ hava ısınınca bizim ikinci serdârımız Markoy'u asker ile iki üç gün kendimizden ileri geçürüp (**gönderip**) kendimiz dahi ardınca Beç kalesine (**Viyana**) yöneliriz.

Kalmakların Çıkışı:

Adı geçen sene olaylarındandır ki, Kırım'da henüz Selâmet-Giray oğlu Mehmed-Giray Tatar hanı iken, Kalmak tâifesi ki, yırtıcı hayvan gibi bir tâifedir, meydana çıkup yüz bin kadar mel'ûnlar ki, erkeği ve kadını zırhlı ve ejderha gibidirler, avretleri erlerinden ziyade muhârebe ederler, uzun ok kullanup ok ve kılıçtan başka silâh bilmezler. İtil suyunu geçüp Kırım'a saldırdıklarında yolları Çerkez diyarına uğrayup, Çerkezlerin beylerinin en büyüğü olan Alayok ki, Kabartay tâifesinin beyidir, Akışmık ve Antenokdan büyüktür, on bin tüfenk-endaz Çerkezler ile geçecek yerleri olan derbendi kapatup sabahtan ikindiye varıncaya kadar kurşun attılar. Onlar ise korku ve vehim nedir bilmeyüp saldırdıklarından çürümüş ağaçlar gibi yıkılıp, o sırada han kızlarından doğmuş Tatar Mirzalarından olan Sultanas Mirza ki, Tatar hanı tarafından Alayok beye imdada gitmişti, kaza ile başına ok isabet edüp şehit oldu. Kalmak mel'ûnları-

nın ise beyleri olan ihtiyar mel'ûn bir çokları ile birlikte ölüp geride kalanları bozularak dönüp memleketlerine gittiler. Merhum Sultanaş Mirza Zorun bey (?) oğludur.

Halep'de Çöl beyi
Assaf olayı:

Pâdişahı âlempenah (I.S.) Edirne'ye gezmeye gittikleri sırada Halep eyâletini vezirlikle silâhtar İbrâhim Paşaya lûtfetmişlerdi. Anlar dahi varup Haleb eyâletinin zapt ve raptına meşgul oldular. O sırada Haleb etrafında gezen Çöl Araplarının beyi Mîr Assaf kendini gösterüp vezirler ve beyler onun bulunduğu yerlere uğramazlardı. Remye ve Ahve adıyle Arabistan köylerini insafsızca haklayup emîrliği zamanında Arap eşkiyasının da zulümleri, yol kesmeleri, müfsitlikleri, eksik değildi. Fakat ortadan kaldırılması da güçtü.

Haleb vâlisi İbrâhim Paşa gördü ki, azil kabul etmez ve siyâset kılıcının altına gelmez.. Kendi kafasından, doğru olmayan bir tedbire baş vurup M'r Assaf'a ziyâfet vermek içün dâvetine adam gönderdi. Assaf ise, evvelden emin değildi. Bu hususa, Haleb büyüklerinden sözüne güvenilir muteber bir adamın aracılığı olmadığından kuşkulanup:

«Biz, bâdiye ve sahralara alışmış Araplar kabilindeniz. Büyük kasabalara ve kasaba yakınına vardığımız yoktur. Paşa hazretleri bizi ziyafetten af buyursunlar. Halep'e varmakta bizim içün mahzur vardır.»

Deyüp birkaç at gönderup özür diledi. Şehir âyanından Deli Kurt adlı kimseyi Paşa, iki taraf arasında aracı koyup:

«Var şu Arabı inandır. Bize itimat ettirip ziyafetimize getür.

Deyince, Deli Kurt cevabında:

«Sultanım, Araplar Halep'e yakın gelmezler. Hiç olmazsa Halebe bir konaklık uzak bir yere getürebilirsem yine sözüm yerine geçmiş olur.»

Dedi. Paşa da:

«Var imdi nereye razı olursa ziyafet orada verilsin!»

Deyüp gönderdi.

Deli Kurt varup ne söyledi ise söyledi, Haleb'e tahminen beş saat yakın (1) adındaki yere gelmek üzere söz ve karar verüp hediyeler ile döndü. Paşa da o yere bir çok çerkeler (**çadırlar**), tabaklar ve diğer ziyafet levazımı her ne ise birkaç gün evvel gönderip, şehir halkı toptan büyük hazırlıklarla çıkıp «Paşa, çöl pâdişahına ziyafet veriyormuş!» deyû bütün halk, en güzel elbiselerini giyip, süslü atlara binip, seyir ve temâşaya gider gibi, fevç fevç (**küme küme**) ziyafet yerine gittiler.

Muayyen günde paşa da büyük alay ile leventler ve iç oğlanları ve şehir ağaları hep birden şehirden çıktılar. Ama, Deli Kurt, sabahleyin erken paşaya varup demiş ki:

«Sultanım, eğer Assafı öldürmeğe niyetiniz varsa bu defa mümkün değildir. Çünkü aman buyrultusu ve destmal (I.S.) verdiniz. Verdiğiniz aman buyrultusunu koynuna koyup Arap usulünce destmâlinizi (I.S.) boynuna sardı. Bundan sonra, sizin amanınız altında emin olmak üzere gelür. Lâkin, Arap tâifesinde eskisi gibi bedevilik ahmaklığı kalmamıştır. Çoğu hileyi bilirler. Bu yüzden çok Arap ile gelürler. Tarafınızdan bir kötülük, bir kasd olursa, zafer bulmamz çok güçtür. Dövüşmek icap ederse bizim askerimiz gaafildir. Korkum budur ki bir kötülük ola. Doğrusu budur ki bu defa buluşup, dostluk merasimi yapılıp, başka defa onun işini bitirmeğe çare görüler... Hem de (verdiği söze hiyanet eyledi) adının çıkması hakkınızda yayılırsa bir daha hiç bir memleketin aşiret ve kabileleri tatlı sözlerle yola getiremezsiniz.»

Deyû bir çok söyledi.

Paşa, Deli Kurd'u azarlayup:

«Ziyafete çağırdığımız adamı söz vermiş iken öldürsek mi gerektir?»

Deyû susturdu.

Deli Kurd «Siz a'lemsiz **(siz bilirsiz)**» deyüp çıkup gitti.

---

(1) Naîma, bu yerin adını yazmamış, boş bırakmıştır.

Muharebe meydanına, yâni ziyafet yerine vardılar. Paşa mataracı ve tüfenkçilerine tenbih etmiş imiş.. Ellerinde olan alay tüfenklerine çifte kurşun doldurup Assaf, etek öpmeğe gelince dördü birden tüfenklerine ateş edüp uralar.. Onlar da tüfenklerini doldurup hazır etmişler.

Paşa, alayı ile beri taraftan yürüyüp Assaf bey dahi, altı binden fazla mızraklı siyah örtünmüş Arap atlusu ile karşudan yürüyüp geldiler. Arap beylerinin hazinesi olan bir kaç bin Dâvûdî zırh ki, her vakit her kim bey olursa anın yanında develer üzerine yüklenüp gezmek kanunlarıdır, ve divanhane makamında siyah kıldan bir geniş çul çadır ki, ol zırhlar ile bu çadır, beylerin devlet işaretidir, ol zırhları bütün Araplara giydirmiş, birkaç bin Arap tamamen demirlere gark olmuş idi.

Paşa, alayı ile ziyafet çadırına yaklaşınca, Assaf bey dahi birkaç yüz zırhlı Arap ile seçilip, diğer Araplar sahranın nihayetinde durup, kendisi ileriye at sürüp paşanın huzurunda inip özengisini öpmek içün yürüdü. Paşa da inmeğe yüz tutup ziyafet çadırına yönelmek üzere iken mataracı ve tüfenkçiler meğer yanlarında birkaç çakmaklıyı **(silâhı)** çifte fındık ile **(kurşun ile)** doldurup hazır etmişler. Assaf etek öpmeğe geldiği gibi iki çakmaklı birden göğsüne, bir çakmaklı arkasından böğrüne kurşunlarını boşalttılar. Arap minare gibi, dağa benzer bir dev olmakla, bu üç çakmaklının vuruşundan yıkılmadı. Meğer içeriden üstüste üç tane zırh giymiş imiş. Kurşunlar, zırhın birinden geçüp diğerlerine sıvaşıp, içeriye tesir etmemiş.

Arap neye uğradığını görüp, kılıcını sıyırub, yanında olan Araplar, kendini ortaya alup, kısrağını yetiştirdiler. Binüp ol Araplar ile, paşanın yanında olan topluluğun üzerine sürdüler. Yirmiden fazla iç ağası ve paşalıyı öldürdükten sonra, sahranın arka tarafında saf halinde duran Araplara doğru kaçtı ve:

«Koman bu hâinleri! Bana gadrettiler. Size izin!..»

Dedikte bu kadar bin Arap, bir anda zılgıt dedikleri iğrenç velvele ile sesleri gök yüzüne irgürüb, mızraklarını silk-

tiler. Paşanın alayı ortada idi. Etrafta olan bu kadar bin atluya koyuldular. Atı yüğrük olan Halep yolunu tutup kaçtı, kurtuldu. Kaçmağa mecali olmayan dört beş bin adam soyulup Araplar, Haleb yoluna düştüler.

Arabın bazı güruhu da, paşa alayına da sürüp, anlar da müdafaa edince cenk oldu. İki taraftan birkaç adam telef olduktan sonra Araplar çekilüp, paşa dahi şehre geldi.

Ziyafet çadırları ve levazımı ve pişmiş olan pek çok yemek, kazanlariyle Araplar tarafından yağma edildi. Ziyafet ve Arapları seyre çıkanların çoğu, at ve esvaptan çıkıp, niceleri yaralandı. Böyle bir kötülük zuhur etti.

Emîr Assaf artık Osmanlıya itimat etmeyüp isyanını meydana vurdu. Araplar dahi yüz bulup, evvelkinden çok fesat ve taşkınlığa başladılar. Bu haber devlet katına aksedince, kötü tedbir suçu ile adı geçen İbrahim paşa azledildi. Haleb eyâleti, Bağdad'tan azledilen Derviş-Mehmed paşaya verildi.

Rahmetli peder Haleb serdârı Mehmed ağa anlatırdı:

Assaf vak'asında ben İbrahim paşa alayı içinde beraberdim. Paşanın adamlarından ancak yirmi otuz kişi telef olup, yaşlılardan kırk elli adam soyuldu. Fakat seyre çıkan şehirlinin çoğu soyulup, pek çoğu yaralanmış idi. Sonra devlet tarafından Assaf'a istimaletnâme **(okşayıcı mektup)** ile güler yüz gösterilip, iş icabı müdârâ olunmuştu. Sonra Kethüdâ bey Bektaş ağa Assaf'a sahip çıkup, Kapu kethüdalık edüp, yerinde bırakılmak fermanı ihsan olundu. Dedemiz merhum Küçük Ali Ağa, Haleb âyanından **(ileri gelenlerinden)** iş bilir bir adamdır, deyû yerinde bırakılma emrini Assaf beye anınla göndermişler ve, güzelce idare ederek Assaf'ı itaate getirmesi hususunu ona yüklemişler. O vakit peder dahi beraber gitmiş... Assaf'a vardıklarında âdet üzere alay edip, Araplara zırh giydirip, pâdişah emrini ve hil'ati karşılayup öpmüş.. Sohbet sırasında merhum atamız, lâf açup:

«Devlet-i âliyyenin itaatinde bulunmak bütün milletlerin, devletlerin iftihar edeceği bir şey olup, Arapların ve Arap kabilelerinin aslı ve ırkı Ebû-Riş nesli iken, edepten dışarı hareketi, hiç kimse sizin ocağınıza lâyık görmez iken bu çeşit sonu tehlikeli halleriniz çıkışına sebep ne oldu?»

Deyû uzun uzadıya nasihate başlayınca Mîr Assaf, ah edup:

«Ya Ali! Vallah benim cürmüm yoktur. İbrahim paşa benimle muahede içün söz verip ziyafete davet edince, Allah bilir bundan sonra doğrulukla, halis kalb ile hizmet etmeğe söz vermek üzere varmıştım.»

Dedi ve sonra:

«Zırhları getiriniz!»

Deyû çağırdı.

Adı geçen muharebe gününde arkasında olan üç zırhı meydana getirdiler. Seyrettik. Tâ göğüs tahtası üzerinden iki fındık **(kurşun)** zırhın birini delip ikincisine sıvaşup iç kısma çivi gibi ince saçmaları saplanmış. Arka tarafında yine bir kurşunu bize gösterip:

«Rabb ül-Kâ'be... (Kâbe hakkı için) bu kurşunların yüzünden iki ay kan kustum. Günahım nedir ki bana böyle kıydı?»

Diye İbrahim paşadan şikâyet eyledi.

Ali ağa teselli verip:

— Büyükler senin kıymetini bilirler. Senin öldürülmeğe rızaları yoktur. Bir iştir olmuş, bundan sonra sana vâcib olan itaat üzere olup, Arapları zaptetmektir.

Deyû, hatırını hoş edüp:

— İbrahim paşanın sana suikasdına devlet-i âliyyenin de rızası olmadığı muhakkaktır. Ve Haleb eyâletinden anın azli, senin için olduğu meydandadır. Arapları zaptetmekte sen de bundan sonra merdçe hareket etmek gereksin ki, taraf tutma sözlerini tasdik etmiş olasın..

Deyüp, Arabı efsunlayup, kalbini fethedip, itaate ve dev-

lete muhebbete çevirdi. Bir çok at ve kısrakları, devlet katına gönderdikten başka Ali Ağaya, pedere mahsus on kadar at ve altı kısrak ve iki bin altun vermiş.. Ve iki bin altun dahi Haleb'ten havale edeyim, yanımda nakit akçem yoktur, deyû mektup verdi, bütün at ve kısrak ve diğer hediyelerden başka on bin kuruş ile de riayet eylemiş..

Kara-Mustafa Paşanın inandığı Mağribi'nin öldürülmesi:

Tunuslu Şeyh Mehmed adındaki Mağribî **(kuzey batı Afrikalı)**, Kara-Mustafa paşaya, ilk günlerden beri kapılanmış olup, kapılanmasının sebebi sihir yapması idi, deyû düşmanları onun hakkında kötü düşünürlerdi. Vezir olunca bir pâdişah emri çıkarttı ki, kendisi Mağribde gaaziler arasında taksimci olup, ocak gemilerinin, kâfirlerden aldıkları gemileri ve ganimetleri gaaziler arasında Şeyh Efendi taksim ede, ve taksim hizmeti karşılığında kendi de bir şey ala...

Mustafa paşa zamanında Mağribe varup fermanı gösterince ocak halkı vezirin korkusundan susup, pekâlâ deyû cevap vermişlerdi. Fakat bir şeye el sürdürmediler. Tekrar Mağribî **(Mağripli)** gelüp, işi sağlamlaştırmak isteyim derken, Mustafa Paşa öldürüldü ve Mağribiyi de sürgün ettiler. Mağribe varup yine ol kötü işe başlayım derken tutup hapsettiler. Bu haber gelince yakalayup, getirtüp katlolundu.

Mansıblarda değişiklik:

Evvelce Bostancı-başılıktan çıkma Yeniçeri Ağası, sonra Bosna eyâletinden gelince hapsedilen ve hapisten çıkarılan Van beylerbeyisi Hezargradlı Ahmed paşa, Ramazan başlarında azlolunup Van, Şehbaz paşaya verildi. Bu sırada Murad Ağa Bağdad'tan gelüp Kethüda bey oldu. Kara-Hasan Ağa-zâde Hüseyin Ağa, eli boş kalınca akrabası Koca-Muslihiddin ağa Sekban-başılığı, kendi rızasiyle damadı, adı

geçene bırakup pâdişahın teveccühü ile Kara Hasan Ağazâde Sekban-başı oldu. Ve yeni Kethüdâ bey ki Murad ağadır, usulleri yenileyüp, izi, nişanı kalmamış kanunları tatbik edüp, odabaşılar ki çoktan beri kallâvî **(bir nevi kavuk)** destar giymez olmuşlardı, hepsinin kallâvî giymelerini emretti. Yine eski usulde, odabaşılar, Kethüdâ beyi divan dönüşlerinde bir defa Arslanhane önünde selâmlayıp ve sonra alelâcele seğirdup, bir defa da Süleymaniye önünde selâmlamak usuldendi, halbuki nice senelerden beri bu kaide terk edilmiş olup, ancak Süleymaniyede bir defa selâmlamak ile iktifâ olunurdu. Eskiden olduğu gibi Arslanhane önünde de selâmlamak üzere tenbih olundu.

Sadrâzam hazretleri Ramazan ortalarında Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine ziyafet verdi. Onlarla ülfet ve muhabbet etti.

Silistre muhafızı Yusuf paşa, eyâletinden elini çekip, dört günde İstanbul'a gelmekle, bu husus içün iki gün hapis, sonra affolundu. Ve vezirliğinde bırakıldı. Bayramdan sonra İbşir paşaya Tameşvar eyâleti verilüp, aynı gün yine geri alınıp evvelden olduğu gibi yine Siyavuş paşaya verildi.

Zilka'de ayı ortasında Hoca Hüseyin efendi **(Cinci hoca)** aracılığı ile Kudsî-zâde efendi Bursa'dan Edirne kadılığına naklolunup, yerine İsmetî efendi Bursa kadısı oldu.

Bu sırada Yakupça-zâde vefat etmekle hoca efendi hazretleri, Şeyhülislâm efendiye haber gönderip Kütahyaya bir kadı göndersinler deyû buyurdu.

Bu sırada Mekke-i Mükerreme kadılığından ayrılan Şeyh-zâde efendi ki kızgınlık ve yiğitlik ile şöhret bulmuştu, sadrâraza varup: «Bu çeşit çoluk ve çocuğa böyle büyüklerin yerleri verilmek ne demektir? Niçün bizim ahvalimiz ile meşgul olmazsız?» dedikte. Balıkesir'ini arpalık verüp razı ettiler ve susturdular. Balıkesir kadısı Yunus efendi Kütahya'ya naklolundu. Hoca efendinin **(Cinci Hocanın)** isteği üzerine Edirne Kudsî-zâdeye verildi.

Nâibi **(vekili)** var imiş iken sadrâzam, Şeyh-zâdenin dil

uzatmasını bahane edip bu tâyinler kusurludur, bilginler ve şeyhler beğenmiyorlar, kötü söylüyorlar deyüp Edirne'yi, Mısır'dan azledilen Bosnalı Şaban efendiye verdiler.

Mimar Kasım
Ağanın hikâyesi:

Adı geçen Mimar Kasım ağa, merhum Kara-Mustafa paşanın sır dostu ve her vakit beraber olduğu kimse olmakla gözden düşüp o sene Cümâda'l-âhiresinde Gelibolu'ya sürgün edildi ve sonra affolunup evinde herkeste uzak otururdu. İyilik zayi olmaz derler, meğer Cinci Hocanın, meydan aldığı ilk günlerde biraz dostlukları ve birbirlerine muhabbetleri ve münasebetleri var imiş.. Hattâ Hoca efendi evvelâ müderris olunca cübbe ve diğer lâzım olan mühim şeyler için Kasım ağadan biraz borç akçe ister. O da yüz altunu kese içine koyup «Bu kendilerine hibe olsun!» deyû selâm gönderir.

Hoca, müderrislik verildiğinden, teşekkür için cübbe ve sarık ile sadrâzamın elini öpmeğe varup, içeriye girmek isteyince, merhum Kara-Mustafa paşa tabiati iktizası kabalık ederek kaşlarını çatup:

«Bu makule meçhul (tanınmamış) kimseye medrese verip halkın üzerine musallat etmek ne belâdır!»

Deyüp, huzuruna girmesine müsaade etmedi. Mimar Kasım ağa o sırada orada bulunuyordu. Sadrâzama:

— Behey sultanım, niçün kızarsız?. Liyâkat dedikleri pâdişahın ve vezirlerin kıymet vermeleridir, hatır kırmak doğru değildir. Pâdişah hazretleri çirağ etmiş... Doğrusu, siz de iltifat ederek hatırını almaktır.

Deyüp, çıkup hocanın koltuğuna girerek:

— Efendi, buyur, sâhib-i devlet (**sadrâzam**) biraz meşgul idiler. Şimdi sizi istediler.

Deyüp içeriye getürüp vezirin elini öptürdü.

Sadrâzam da ister istemez ikram ettirüp, hocanın hatırını hoş ederek yolladı. Bu yüzden Hoca efendi de, pâdişah mimarı katletmek istediği vakit rica ederek kurtardı ve Gelibolu'ya sürgün ettirip sonra şefâat ederek evine getürtmüştü.

Bu sırada pâdişah hazretleri yeni mimar Mustafa ağaya ferman eder ki, Üsküdar'da Mimar Kasım ağanın ahuruna benzeyen bir ahur yapa... Ramazan ayında tamam olup, hoca efendi ise daima Kasım ağa için fırsat gözetirdi:

— Pâdişahım, acaba bu ahura ne kadar masraf gitti, malûm-u hümâyununuz olsa..

Deyince, pâdişah mimar Mustafa ağadan defter istedi. Yeni mimar defter verüp gördüler ki on bin beş yüz kuruş yazılmış... Pâdişah gazaba gelüp:

— Bu ahur, eski ahurun yarısı kadar ancak var. Bu kadar para nereye gitti?

Deyüp, eski Mimar Kasım ağadan, eski ahurun defterini istemek için haseki gönderdi.

Kasım ağa ise mahzun, çekildiği köşede oturup Allahın inâyetinin meydana gelmesini beklerdi. Haseki gelüp defter isteyince:

— Vallahi o ahırı yaptığımdan beri on seneden fazla zaman geçti. Hatırımdan çıkmıştır ama, o devirde şehremini olan Hüseyin efendinin ruznamçesinde (S.B.) vardır. Oradan yoklansun!

Deyû cevap verdi.

Ruznamçeden (S.B.) defter sureti çıkarup pâdişaha getürdüler. Üç bin elli kuruş yazılmış.. Doğruluğu meydana çıkup pâdişah der ki:

— Kasım doğru imiş.. Haksız yere onu azlettik.

Çok geçmedi Mustafa ağa mimarlıktan azledildi ve Hoca efendinin **(Cinci hocanın)** himmeti ile Kasım ağa tekrar mimar oldu.

Kırım Hanının, Çerkeslerle olan ahvali:

Çerkes tâifesinin beyi olan Hakaşmak ki, Bahadır-Giray Han zamanında, diğer Çerkes beylerinden sonra gelüp, Hanla buluşup, Bahadır-Giray azarlayınca dedi ki:

— Çerkes beyleri andlaşup ahdetmişlerdi ki sana gelmiyeler... Kendileri andı bozup geldiler. Ben andımı (**yeminimi**) muhafaza edüp gelmedim. Tâ ki anlar hep geldiler. Yemin bozan ben olmadım. En sonra ben geldim.

Demişti.

Kardeşi Antonok bey dahi gelüp hil'atlar giyip gitmişti. Han, elli kadar sekban ile tüfenkçiler ağası Ramazan ağayı Hakaşmak'a ve yine Timur ağayı Antonok'a koşup göndermişti. Han kendi oğlu küçük Hanzâdeyi Antonok'a verip Atabey (**şehzâde mürebbisi**) dikti. Hakaşmak bu işten elem çekip, şöyed Atabey (S.B.) olmakla Çerkes emirliğini tamamen Antonok'a vere... Deyû, asker çekip, kardeşi Antonok'u basup cenk ve yağma eylemişti. Antonok dahi, gelüp hana şikâyet edince, Bahadır-Giray Han İslâm ağayı bir güruh Tatar askeri ile Hakaşmak'ı tutmağa gönderdi. Hakaşmak da, Azak beyi Siyavuş paşaya kaçtı. O da adı geçeni Hana vermeyüp İstanbul'da bildirince, merhum Mustafa paşa (**sadrâzam**) nın işaretiyle pâdişah emri çıkarılıp Hakaşmak İstanbula getirtilip pâdişahın eli öptürüldü.

Sultan Ahmed Han zamanında kendine verilen Çerkes emâreti (S.B.) menşuru (S.B.) yenilenip gönderilmişti.

O sırada Bahadır-Giray Han vefat etti. Mehmed-Giray han olunca, veziri Kaydu ağa vasıtasiyle ona riayet etti, hatırını hoş edecek mektup gönderdi. İslâm-Giray Han vardıkta Hakaşmak gelüp hanla buluştu ki, kardeşi Antonok'dan evvel gelmiş olup intikam ala... Ve Hanı Kırım'dan kaldırup, kendi vilâyetine getürüp ziyafet ikram ede... Halbuki Antonok çok akıllı idi. Gizlice işe başlayup, gizlice Hana bazı şeyler vaadetmekle, memleket akıllıları dahi onun tarafında olmakla, Han dahi, düşmanı defetmek için Hakaşmak'ı

katledip, Çerkes emâretini (S.B.) tamamen Antonok'a verdi. Yine onun reyi ile Hakaşmak ülesini vurup bir çok Çerkes esirleri aldı. Antonok'dan hadsiz, hesapsız hediyeler alıp Çerkes diyârı onun hükmüne girdi.

Bu sırada kapudan Bekir paşanın vefatı haberi geldi. Ramazan ayında yeniçeri kâtibi Mehmed efendi azledilerek yerine Arnavut-Mehmed efendi yeniçeri efendisi oldu.

Evvelce Silâhtarlıktan Haleb eyâletiyle çıkıp, sonra iki defa Şam-ı şerif vâlisi olan vezir Ahmed paşa ki, Fatma Sultanın kocasıdır, yatağında vefat etti. İstanbul'da sayılı vezirlerdendi. Bu sırada Teke sancağı beyi Gürcü-zâde, bazı deliliklerine ve hafifliklerine binaen azlolunup, Hoca efendi **(Cinci hoca)** ricasiyle Topal bey ki, Teke beyi olmuştu, bir ay geçince Seydişehirli Hacı Ayvad-oğlu demekle tanınan Ahmed bey, otuz altı yük (S.B.) akçe muhassıllık (S.B.) ile Topal bey üzerinden Teke sancağını aldı.

Bu sırada Reis-ül-küttab **(Dışişleri Bakanı)** Koca Bosnalı Hasan efendi vefat eyledi. Şevval ayında Muid-Ahmed efendi iki yüz akçe tekaüt **(emekli)** ile geçer oldu.

Nemçe çasarından **(Avusturya imparatorundan)** gelen elçi, cevabını alıp vilâyetine gitti. Kânunusaninin **(ocak ayının)** dokuzuncu ve Zilka'denin yirminci günü bir şehzâde dünyaya gelüp şiddetli soğuk ve pek fazla kar olmasına rağmen şehrâyin **(donanma)** yapıldı.

Bu sırada Deli-Hüseyin paşa Bağdad'tan gelüp pâdişahın huzuruna, müsâhib (I.S.) olarak girmeğe izin verildi. Tâ Sultan Murad Han devrinden beri, çekinmeden söylemek âdeti idi. Yine pâdişahın huzurunda teklifsizce küstahlığa cüret edip, pâdişah yakınlarının her birine hallerine uygun harfendazlıkta **(lâf atmak)** kusur etmeyüp, hademe ve müsâhipleri (I.S.) incitirdi. Hattâ bir gün has nedim **(pâdişahın en yakını)** Acem mîr Mehmed ile lâtifeleşirken, lâtife kabalığa varup mîr Mehmed'e, edepten dışarı nice kaba sözler söylediği pâdişahın hoşuna gitmeyüp, onun dilinden

üzüntü duyan müsâhibler, hepsi birleşip Hüseyin paşayı defetmek içün paçaları sıvadılar. Sonra, pâdişahı dahi bu yola çevirerek, İslâm serhaddinde iş becerir, kuvvetli birisi lâzım olmakla, Hüseyin paşayı Budin eyâletine gönderdiler (1).

---

(1) Deli-Hüseyin paşa, yakışıklı, mert, zeki, nüktedan bir kimse idi. Aslen Bursa Yenişehirli bir Türktür. Lâfını esirgemez bir kimse olması, hep devşirmelerden olan o günkü saray adamlarının işine gelmemiş olsa gerektir.

Vakaayi-i Sene Hams ve Hamsîn ve Elf

(Bin elli beş senesi olayları)
(Hicrî 1055 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1645 yılı Şubat ayının yirmi yedinci pazartesi gününe rastlar)

Girid adası cenklerinin başlangıcı ve kapudan Yusuf paşanın serdârlığı:

Geçen sene de zikri geçen Malta gemileri, İstanbuldan Mısır'a giden, Darüssaade ağasının gemisini ele geçirip aldıkları, pâdişahın kulağına ulaşınca, kâfirlerden intikam almağa kararlı olup, Akdenize sefer ferman eylediler. Rumeli ümerâsına (beylerine) ahkâm-ı şerîfe (pâdişah hükümleri) gönderildi ki, ilkbaharda Selânik şehrine varup piyade âletleriyle beylerbeyilerinin yanlarında bulunalar... Anadolu eyâletinde Kastamonu, Saruhan, Hamid, Teke, Ankara ve Aydın sancaklarına ve Karaman eyâletinde Kırşehir, Niğde, Aksaray beylerine, Sıvas eyâletinde Çorum, Amasya, Bozok beylerine ve diğer asker takımına hüküm gönderildi ki, hepsi Sakız karşısında Çeşme demekle tanınmış iskeleye varup mirmîranları olmamakla, serdârları olan eski mirahor (S. B.) fiilen Amasya beyi Ahmed paşanın yanında bulunalar.. Ve Karaman vilâyeti vâlisi Turak paşa, bunları gemilere koyup göndere... Evvelce harem-i hümâyunda (2.S.) pâdişah yakını olan Silâhtar Yusuf paşa ki, taşra çıkıp şanlı kapu-

dan olmuştu, donanmây-ı hümâyuna serdâr olması pâdişahın kararı iktizası olmakla, kapudanlık vazifesine, kara ve deniz askeri sipehsâlârlığı (S.B.) da ilâve edildi. Bu büyük lûtuflardan başka, pâdişahın akrabalığı ile de diğer devlet büyüklerinden seçilip, iki buçuk yaşındaki, cihan pâdişahının kızı kendine namzet kılındı ve büyük nahiller (S.B.) işlenmek içün ferman olundu.

At meydanına bakan İbrahim paşa sarayı tamir ve bir iki gönül bezeyici köşk ve eşsiz bir pavyon ilâvesiyle tamir olundu. Ve nahillerin (S.B.) geçeceği yollarda, darlık veren balkonlar yıkılarak yollar genişletildi ve böylece evlendirme işine tam ehemmiyet verildi. Tersane eminliğinden Gelibolu'ya sürgün edilen Hüseyin efendi ki, devlet büyüklerinden idi, Ramazan bayrnmında, Silâhtar kapudan paşaya nişanlanan Sultan Belkıs Şana, Kethüda tâyin olunup, ikbal yıldızı parladı.

Yusuf paşa hazretleri bu büyük iltifat ve toptan inâyete mazhar olup, böyle büyük işlere memur oldu. Derhal gereken mühimmatın hazırlanmasına başlayıp müslümanların kadılarına gözcü için emirler ile adamlar gönderildi. Rumeli eyâleti de, Bağdad'dan azlolunan Küçük-Hasan Paşaya verilip, ol hafta Selânik'e gönderildi ki, Rumeli askerini toplayıp Benefşe (1) sahilinde kapudan paşayı bekleye...

Bağdad'dan gelüp Zağarcı-başılıktan (I.S.) yeniçeri kethüdâsı olan Murad ağa, yeniçeri ağası yerine sefere tâyin buyuruldu. Ve Samsuncu-başı (S.B.) İbrahim ağa ve haseki Ali ağa dahi sair çorbacılar ile memur oldular. Vezirlerden, evvelce kaymakam olan Bosnalı Koca-Musâ paşa dahi Girid seferine tâyin buyuruldu ki, şanlı serdâra arkadaş olmakla, memleketleri elde etmekte güzel tedbir edeler..

Hasan Paşa Selânik'e varup Rumeli beylerini davet edip topladı. Ve bu taraftan ücret ile elliden fazla bazirgân gemileri kiralanup, askerlerin azıklarını yükletip, donanma-

(1) Benefşe, Mora'nın güneyindeki Minoa adası üzerinde bir kasabadır. Batılılar bu kasabaya Monevmasia derler.

dan evvel gönderildi. Doksan tane Karamürsel gemileri (S. B.) ve kalyon ve şayka (I.S.) Selânik'e ve altmış parça gemi de Çeşmeye varup limanlara demir atttılar. Bu gemilere on beş bin kantar barut ve elli bin demir gülle ve elli tane Badaloşka (S.B.) toplar ve kazma kürek ve diğer harp âletleri, cephane ve kale için gerekli şeyler hesapsız idi, yüklenip gönderildi.

Gazâ başlangıcından nümune:

Bu sırada deniz beyleri, vakarlı serdârın huzuruna yüz sürmeğe başladılar. Anlardan Memi paşa oğulları, Rodos'tan çıkıp pâdişahın huzuruna gelirken, Akdeniz adalarında İskiri adası limanına ulaşınca, bu limandan otuz altı kâfir ile on bindirme top-çeker bir Malta gemisine rast gelüp, Allahın inâyeti ile, kolayca o çeşit cenkçi kefereyi elde edip, kılıç ile mel'ûnları zincire vurdu, gemilerini alıp, yedekleyüp, serdârın huzuruna getürdü. Hil'atlar ile çeşitli riayetlerine mazhar oldu. Bu hal. Girid'in fethedileceğine hayırlı bir fal olarak kabul edildi.

Mağrib ocaklarının ahvali:

Cezayir dayılarının ağır muamelelrle hükûmete musallat olmaları birkaç zamandan beri uzanıp, varan beylerbeyileri kat'iyen bir işe karıştırmayıp Hacr edip (S.B.) bir yerde müflis olarak alıkorlardı. Salih paşa merhumun kardeşi İbrahim paşa, geçen sene Cezayir'e gittiği vakit, cihan pâdişahı Sultan İbrahim Han hazretleri, Cezayir'den gelen dâyı kapudanlara, azarlayarak hitap edüp:

— Baka! Siz benim memleketimden kaçma, çift bozan raiyetim iken niçin böyle firavunluk edersiz? İzmir'de Foça ve Karaburun nahiyeleri köylerinden çiftlerinizi bozup, mağribe varup toplanup, em-

rimi dinlemeyüp, varan beylerbeyilerimi hacr etmek ve (S.B.) zorlamak ne demektir? Şimdi size verdiğim paşaya dahi böyle edersenİz cümlenizi kırarım!

Deyû pek fazla tehdit etmişti.

Cezayir'e vardıklarında yine evvelce olduğu gibi hareket edüp, İbrahim paşaya dahi zerre kadar kıymet vermediler. Eski vâli Üveys paşa-zâde ve biri dahi üç beylerbeyi müflis ve mahcur **(bak hacr S.B.)** Cezayir'de toplandılar. Bıragup gelmeğe de dâyıdan izin alamazlardı. Hattâ adı geçen İbrahim Paşa kethüdâsı Hızır ağa der ki, elli gün dâyı divanına mülâzim oldum ki geri dönmeğe izin alam.. Ve izin hususunda bir söz açam.. Bir kere otur, demeyüp, oturmağa ruhsat vermedi. Dâyı huzurunda hep ayakta dururdum. Sonunda çaresiz kalup, bana ettiği kötü muameleyi kendine söylediğimde «Paşa kethüdaları burada ayağa kalka gelmişlerdir, burası müslüman gaaziler dîvânıdır. Ayağa kalkmaktan utanıyor musunuz? Kanun ve kaidemiz budur...»

Dedi..

O sırada Cezayir, Tunus ve Trablus ocaklarına, boyun eğilen hükümler, sadrâzam mektupları gelüp «ilkbaharda Akdenize sefer vardır. Gemileriniz ile hep birlikte gazâya hazır olup ruz-ı Hızırdan evvel gelüp donanmây-ı hümâyuna katılasız» deyû davet olundular.

Ocak halkı gazâya davet olundukları vakit taşkınlıkları fazla olup, can ve baş ile pâdişah uğrunda hizmete hazır ve başkumandanın gelişine müntazır olduklarını arz edüp, sefer emri ile varan çavuş ile, adı geçen Hızır Kethüdâ çıkup kurtuldu ve İstanbul'a geldi.

Biçare paşalar yine Cezayir'de kaldılar.

Donanma gemileriyle İslâm askerinin gidişi:

Serdâr-ı ekrem Yusuf paşa tersâne-i âmire **(devlet tersanesi)** deniz askeri ki, Cezayir kalemi diye isimlenmiştir, yoklayup mavnalara ve kadırgalara dağıtıp taksim ettiler.

Kürekçiler ve diğer mühimmat tamamlanup, ilkbaharın da uğurlu günleri erişmiş idi, kalbi deniz gibi geniş olan pâdişah hazretleri gazâ işlerine fazla ehemmiyet verdiklerinden her gün tersâne-i âmireye bizzat teşrif etmekle gemi ve donanmanın âletlerinin hazırlanmasına kendileri gayret eder ve gemiler ve asker işlerine ehemmiyet verirlerdi.

Safer ayının yirmi ikinci çarşamba günü ikindi zamanı sefere memur olan ocak ağalarına ve çorbacılara sefer hil'ati (I.S.) giydirilip hemen gitmelerini ferman ettiler (1).

Kapudan Yusuf paşa dahi Rebiülevvel ayının dördüncü pazar günü ki, nisan ayının yirmi biri idi, büyük donanma şenlikleri ile Malta seferi adı ile gazâya azmedip, Akdenize doğru yelken açtı. Donanma ile Sakız adasına vardıklarında Selânik limanında olan gemiler için Rodos beyi İbrahim bey ki Kara Hoca demekle tanınmıştır, sekiz mükemmel kadırga (I.S.) ile gönderilip Kızılhisar limanında toplanmaları tenbih buyuruldu. Sakız'a girilince Anadolu seraskeri Ahmed paşa, Sıvas ve Karaman ve Anadolu beyleri etek öpmeğe gelüp iltifat gördüler.

Rebiülevvelin yirmi beşinci günü (**milâdî 21 mayıs 1645**) Anadolu askeri gemilere girip kırk parça şayka (I.S.) ile Sakız limanında demir attılar. Sekiz gün istirahatten sonra göçülüp Kızılhisar limanına geldiler. Yolda büyük fırtına zuhur edüp gemiler perakende ve perişan olmuştu. Midilli beyi Veli Bey gezip, hepsini Termis (2) denilen yere gelesiz, deyû topladı. Üç günde kırk dokuz gemi hepsi geldiler. Ru-

(1) Malta seferi adı altında gizlenen bu Girid seferi 19 nisan 1645 tarihinde başlamıştır. Bu sefere en ziyade taraftar olup pâdişahı da bu seferin açılmasına teşvik eden kaptan-ı derya Silâhtar Yusuf paşa aslen Dalmaçyalı bir köledir ve asıl ismi Joseph Markovitch'tir. Çocukluğundan beri Venediklilere karşı sönmez bir kini olduğundan bahsedilir.

(2) Termis limanı, Mora'daki Skyla burnunun batısındadır.

meli sipehsâları **(Başkumandanı)** Hasan paşa dahi eyâleti askeriyle Rebiülevvelin yirmi dördünde salıp serdâr, Kızılhısar limanında ancak dört gün oturup Mora'dan Termis adlı hisar limanına girmişlerdi. Sahilleri sulak, sahrası güzelliği le meşhur bir ülkedir, bu taraftan Rumeli askeri Kızılhisarı geçüp, Rebiülâhır ayının birinci günü Termis sahillerine gelüp doksan sekiz parça gemi ile bu kadar cephane ve mühimmat ile donanmây-ıh ümâyuna katıldılar.

Ertesi günü oturak ferman olunup, sabahleyin Yusuf Paşa baştardadan (2.S.) çıkıp otakta cümle beyler ve asker kumandanları beylerbeyi Hasan paşa ile gelüp etek öpüp serdâr ile müşerref olup şâhâne teşrifat ile benzerlerinden üstün oldular. Bahtiyar serdâr, her birinin hatırını aldı. Gazâ ve cihâda **(din uğrunda muharebe)** teşvik eyledi. Kuron'da oturanlardan Karabatak bey, firkatesine (1) binip bir Girid firkatesini aktarma edüp kapudan paşaya getürdükte hil'at ile riayet olundu. İçinde bulunan on iki kâfiri küreğe kodular. Ertesi gün göçülüp Benefşe **(Monemvasia - Mora'nın güneyinde Minoa adası üzerinde)** sahilleri karşısına geldikleri vakit Allahın emriyle bir büyük rüzgâr peyda oldu. Vâkıa muvafık rüzgârdı, fakat şiddetinden donanma limana girdiler. Bazı şayka (I.S.) ve bortonları Hanya burnuna doğru çektiler. Deryada bulunan bazı beyler, limana giremeyip Çuka adasına düştüler, serdârdan uzak olduklarına üzülürken, meğer Venedikliler, Girid imdadına, içi barut, dane, kurşun, humbara, tüfenk ve fitil ile ağzına kadar dolu gemi göndermişler, Allahın lûtfu ile, adı geçen beylerin üzerine düşüp, zahmetsizce cenk ile yakaladılar ve doğrusu bu da iyi bir başlangıç oldu. İçinden hayli kâfir çıkıp küreğe konuldu. Ve hem yolda merhum kapudan Bekir paşanın oğluna Tunus eyâleti verilip, izin alarak Mağrip payitahtına **(hükümet merkezine)** gitti.

---

(1) Fırkate, ince donanmanın ağır gemilerindendir. 17 ye kadar kürekli idi. Harp zamanında içinde seksen levent bulunurdu. (S.B.

Rebiülâhır ayının on ikinci cuma günü, şâhâne bir alay ile Avarin'e (**Navarin**) varılıp, yedi parça kalyon (I.S.) orada hazır bulundu. Sefer halkına «Malta seferi hazırlığını görün!» dey» ferman olundu (1).

İslâm askeri çadırlar ile sahraya çıkıp donanma gemilerini yağlamağa başladılar. Orada iken, Trablus ve Tunus paşası Abdurrahman paşa, sekiz parça çektiri ve kadırgalariyle ve büyük alay ile gelüp donanmaya katıldı. Mağrib (**Kuzey batı Afrika**) beyleri ve gemi kapudanları ve ocak zabitleri seraser (**sırma ile işlenmiş kalın ipekli kumaş**) dîbâ hil'atler (I.S.) ile başları yükseltildi.

İslâm askerinin Girid tarafına gidişi:

On üç gün orada istenildiği gibi mühimmat görülüp Rebiülâhırın yirmi beşinci çarşamba günü (21 Haziran 1645) Navarin limanından çıkılıp herkes engine salınacak zannederken, derya beyleri ve kapudanları davet olunup Girid seferine memur olduklarına dair hatt-ı şerif (**pâdişah yazısı**) gösterildi ve içindeki bildirilip, Girid adası fethi niyetine, Hanya burnuna doğru gittiler.

Güzel tesadüflerdendir ki, Allahın inâyetiyle lâtif bir gün ve uygun bir rüzgâr odlu ki, donanma gemileri aslâ biri birinden ayrılmayıp birlikte şevket ve heybet göstererek, o gün gidip gece Cuka adası yakınında demir attılar. Ertesi günü yine yürüyüp ikindi zamanı Girid yakınında Sakalya adlı harap adaya varıldığı vakit gözcü kâfirler duman ile, donanmanın geldiğini Girid'e bildirdiler.

---

1) O dakikaya kadar bu seferin Girid'e olduğu, bütün asker ve kumandanlardan da büyük bir muvaffakıyetle gizlenmişti. Herkes bu seferin Malta seferi olduğunu zannediyordu. Navarin limanında serdâr bütün kumandanları baştardasına çağırarak, pâdişah fermanını okumuş, bu suretle herkes seferin, Girid seferi olduğunu anlamıştır.

Ertesi günü cuma idi, akşam zamanı Girid'in dağları seçilip gemilerde fanuslar yandı. Rüzgâr kavî olmakla hemen islâm askeri Girid sahillerine demir attılar. Hemen o saat, Karabatak dedikleri Firkate **(bir nevi gemi)** reisi, elbisesini değiştirerek Sakalya adasına varup gözcü kâfirlerin ikisini öldürüp, dördünü sağlam olarak yakalayıp dil (I.S.) getürdü. O gün İslâm askeri, muhterem serdârla birlikte kenara dökülüp kâfirlerin köy ve evlerini derhal târümar ettiler. Birkaç kâfirin başı, serdârın önünde yere yuvarlandı.

Cumartesi günü (29 Rebilâhır, 24 haziran) seher vakti Girid'in Kılıç burnu dolaşılıp, Girid ile Todori **(Aya-Todori)** arasında liman gibi bir yerde demir atılıp, taşra **(dışarı)** çıkıldı. Kâfirler baş göstermeyip, Rumeli beylerbeyisi Hasan paşa, Rumeli askeriyle ve yeniçeri kethüdası Murad ağa ve Samsuncu başı İbrahim ağa, yeniçerilerin önüne düşüp, gemilerden mühimmat çıkarıldıktan sonra Hanya hirasrmın kuşatılması ferman olundu.

Akşam vakti Hanya hisarı tarafına yöneldiler. O gece gidilip gece yarısından sabah oluncaya kadar bir tatlı sulu nehir kenarında dinlendiler. O sırada «Düşman erişti!» deyû bir âvâze zuhur edip, aslı yoktur denilinceye kadar bir çok tüfenk atıldı. Ertesi gün iki namaz arasında Hanya kalesi karşısında olan Taşköprü yakınındaki tepelere konuldu. Bu tarafta kâfirler gönülleri rahat, bağ ve bahçelerinde kıymetli elbiseleriyle süslü ve muhteşem zevk ve safalarında iken İslâm askeri kahrolasıları basup, sayısız ganimet, pek çok mal ve esir aldılar. Fakat serdârın iyi hareketinden biri bu oldu ki, gaazilerin ellerine geçen reâyâ (I.S.) ve köy halkının çocuk ve kadınları getürüldükte, getüren gaazilere mükâfatlar verip, yakalananları âzât etti. Memleketi yakmağı, ağaçları kesmeği ve esirleri öldürmeği yasak etti. Askerler, bahtiyar serdârın bu hareketlerini beğenmezlerdi. Çünkü kalenin çok sağlam ve askerimizin az olduğunu görüp, aslâ bu kalenin fethini hatıra getirmezlerdi. Hemen öldürüp, yağma edip, yakıp yıkarak, ganimet alıp gidelim derlerdi.

Fakat serdâr hazretlerinden bu merhameti işiten memleket halkı her taraftan orduya gelüp, zahire ile hizmet eylediler. Ve İslâm askerine meylederek adanın müslümanların eline geçeceğine inandılar.

Aya-Todori'nin fethi:

Girid adasına yakın, üç dört mil yuvarlak bir küçük ada ki, iki tarafında, yalın kaya üzerine oturtulmuş, araları bir mil olan iki sağlam kale vardır, bu kalelere Aya-Todori kaleleri demekle tanınmıştır. Hanya'nın bekçileri halindedir. Duvarının enliliği altı zira' **(eski zamanın uzunluk ölçüsü)** ve yüksekliği on iki zira (S.B.), her biri büyük balyemez toplar ve cephane ve zahireler ile dolu idi, o iki kale ki biri, yukarıdan kalenin dışının, biri deniz içinin muhafızıdır, dört saatte zaptedildi.

Donanmay-ı hümâyunun limana ulaştığını vakta ki yere batası kâfirler gördüler, kendilerinin muhasara edileceğini anlayıp, kalenin sağlamlığına güvenleri olduğundan, hepsi aşağı kaleye inip toplandılar ve İslâm askerinin gelmesini bekleyüp durdular.

Bu tarafta bahtiyar serdâr, gece askeri Hanya tarafına gönderdikten sonra Amasya mirlivası Ahmed paşa ve Tırhala beyi Ahmed bey ve serdengeçti ağaları ve yeniçeri, Tunus ve Trablus askerinden bir miktar asker, gemilerden çıkarılıp sandallarla dağ kenarındaki adı geçen adaya gönderildi. Bu asker, geleceğin hisar arasına vardıklarında, yukarı hisarı gördüler ki, kapıları açılmış.. Derhal cenksiz, kavgasız girip ele geçirdiler. Sabahın erken saatinde ki, pazar günüdür ve Rebiülâhırın yirmi sekizidir, gaaziler aşağı kaleyi de kuşatup iki taraftan top ve tüfenk muharebesi yaptılar. Serdâr dahi bütün donanma gemileriyle yardım edüp baştardadan (2.S.) kaleye toplar attı. Diğer beyler de ona uyup, kadırgalardan ve mavnalardan o kadar top vurdular ki, sesi göklere erişti. Hemen o saat kadırgalardan iki top çıkarılıp

kaleye havale ettikleri vakit, gaaziler gayrete gelüp bir uğurdan hisara hücum edüp galibiyet sancaklarını diktiklerini kâfirler görünce, kurtulmaktan ümit kestiler. Bir dinsiz ve hilekâr, hisarın tepesine gelüp, uğursuz eline bir beyaz mendil alıp:

«Gelin, kale sizindir, alın!»

Dedikte, gaaziler hücum edip oraya sıkışık bir halde vardılar. Diğer sapıklar içeriye kaçıp ancak bir kâfir kaldı. Meğer evvelce kapı yanında, bu zaman için hazırladıkları barut lâğımına ateş vermişler.. Yer altından alıp, üstünde ve yanında bulunanlarm kimini gök yüzüne uçurdu, kimini kebap gibi kavurdu, aziz gaazilerden ve alçak kâfirlerden bir çoğu, ateşe lokma oldu. Hisar duvarı yer yer delindi. Zaferi elde eden gaaziler, yiğitçe kaleyi fethedüp içinde bulunan yere batası kâfirler keskin kılıca lokma oldular. Kelleleri, serdârın önüne gelince, çok mükâfatlarla bahadırları memnun eyledi. Sonra donanma, gönül hoşluğu ile gelüp Aya-Todori limanında istirahat etti.

Hanya muhasarasının (kuşatmanın) başlaması:

Çün bu fetih müyesser oldu, serdâr-ı ekrem bu ayın son günü olan pazar günü gemiden çıkıp Hanya karşısında kurulan çadıra indi. Diğer beyler ve hâkimler de çeşitli çadırlar ile sahrayı süsledier. Ve ferman çıktı ki, toplar ve darbzenler, cephane ve diğer mühimmat (I.S.), gemilerden çıkarıla...

Bütün levâzım (I.S.) çıkarıldı ve asker hazır oldu. Cümâda'l-ûlânın üçüncü günü akşam vaktinde Allahın yardımını gören asker, Hanya kalesine karşı olan Kostantin kilisesi tepesinde metris (siper) kurmağa başladı. Evvelâ adı geçen tepede Rumeli beylerbeyisi Hasan paşa ve sağ kol ve sol kol alay beyleri ve Alacahisar, Avlonya. İlbasan beyleri, yedi kıta balyemez top ile hazır olup, Tophane önünde yeniçeri kethüdası Murad ağa, yeniçeri askeri ile metrise gir-

di. Sonra serdârın sağında, Tırhala, Köstendil ve İskenderiye beylerine dört top verilip, önlerine haseki Ali ağa bazı yeniçeriler ile, solunda ki, deniz kenarıdır, Yanya, Üsküp, Selânik, Ohri ve Volçetrin beylerine altı top verilüp Samsuncu-başı İbrahim ağa neferleriyle metris (siper) kurdu. Ve Dukagin mirlivası Ali bey, sipahileriyle ve serdengeçti ağaları, Tunus dilâverleri (yiğitleri) Suda boğazında (1) muhafazaya tâyin olundu ki, imdada gelen kâfirleri hisara girmekten alakoyalar... Ve serdâr hazretleri askerin sığınağı olup, kendi adamları ile evvelâ Taşköprüde asker tarafına, ikinci olarak donanma gemileri tarafına bekçiler koydular.

Hanya kalesinin vasfı:

Hanya kalesi yapımında akıllıların aklının almıyacağı bir hisardır ki, yer yüzünde eşi yoktur. Memâlik-i mahrusada (Osmanlı ülkesinde) bu şekilde kale görülmemiştir. Venedik ümerâsı, dört yüz seneden beri bu hisarın imarına ve yapımına ve diğer cephane ve mühimmatına bütün kuvvetlerini sarfeyleyüp fevkalâde istihkâm ve sağlamlık vermişler idi. Vâkıa yükseklik ve genişlik ve sağlamlıkta Osmanlı ülkesi kaleleri çoktur, fakat bu muteber hisarın yapılışı gibisi yoktur.

Evvelâ bir düz yerde Galata kadar uzunluğu olup yedi yüksek burcu vardır. Her biri genişlik ve yükseklikte birer hisara benzer. Her birinde yirmişer balyemez top konup, bin nefer harp adamı alur. Duvarının genişliği, beş atlı yan yana gidebilecek kadardır. Duvarda olan dolma toprakta, yirmi atlı istedikleri gibi yürür. Bu duvarın yüksek kubbesinden yukarı, on zira' (S.B.) kadar toprak yükselmiştir ki harp ehlinin harp meydanı orada olmak üzeredir. Ne top kâr eder, ve ne başka bir şey tesir eder... Binası muhkem ve müretteb tıraş edilmiş taştan duvarlı, dokuz adet tabyalar

(1) Suda, Girid adasının kuzey batısında bir tabiî limandır.

ki, diğer burçlardan yüksek, göğe yükselmiştir. Onbeşer balyemez ve saçma toplariyle şehri korur.

Sonra iki köşelerinde iki toprak dağ çıkarılmıştır ki baştan başa burçlara ve tabyalara ve Karadenize bakarlar. Her birinde yirmişer birinci derece, kıymet biçilmez top konulmuştur ki, dört tarafı muhafaza eder. Bu dağın altı bir baştan bir başa oyuk, kubbe, kubbe üstünedir ki, top daneleri ve cephane için mahzenlerdir. Fakat deniz tarafı büyük bir duvar ile çevrilmiş lâtif bir limandır ki, kapusundan ancak kadırga girip ve yine kapusundan denize bakan büyük toplar konmuştur. Kârgir kubbeli, kurşun örtülü yirmi üç tersanesi vardır ki, yeryüzünde bir benzeri dahi yoktur. Her birine nice hazine sarfolunmuştur.

Bilhassa evler ve saraylar ki şehir içindedir, safi mermerden kesilmiş şeddatvârî (S.B.) binalar ve hükümdarlara mahsus kâşâneler ki Havarnak köşkü (1) yanlarında bir şey değildir. Sanatkârane yapılmış çeşmeler, sokaklar ve dükkânlar ki, gözler görmemiştir. Halkı, mal sahibi ve iş ehli olmakla tanınmıştır. Fetholunduğu vakit, ele geçen cephaneleri hadden aşkın idi. Yalnız üç yüz doksan beş tane baha biçilmez top defter olundu.

Hisarın dışında hendeğin derinliği on beş fersah? ve enliliği yetmiş iki zirâ-ı mimâridir. Ve çoğu hendek kenarı, tıraş edilmiş taştır.

Naklolunur ki, hisar duvarında olan toprağı her sene Hanya'nın büyük pazarına gelen erkek ve kadın üçer torba hendek toprağını, seksen yıldan beri duvara naklederler.

Bu, riyâzet ehli bir papasın vasiyeti olup nice bin hıristiyan her sene pazara toplanınca, adı geçen papasın vasiyeti mucibince üçer torba toprağı çekerler imiş. Tarihlerden haberi olan bazı kâfir reislerinden naklolunur ki, Hanya hisarının bu şekilde yapılması, seksen senelik idi. Daha evvel

(1) Mimar Sinimar tarafından Fıratın Hira yakınlarında yapılmış ünlü köşk.

iç hisar var ıdi ki, büyük kale yapıldıktan sonra kapıları kaldırılıp burç ve kuleleri birer kimseye ev yapıldı.

Bundan evvel şehri, tabyalar, toprak ve hendek muhafaza ederdi. Hattâ İspanya askeri gelüp, o halde iken muhasara edüp alamadılar. Sonra Venedik beyleri, çalışıp bu yüksek hisarı çevirdiler.

Bu şehrin sahrası lâtif, suyu tatlı, toprağı verimli, dağları nehirlerle dolu, bağ ve bahçeleri nihayetsiz ve ağaçları meyva ile dolu, yaylakları dört saatlik yoldur ki, eylülün evvelinedek beyaz kar ile örtülüdür. Toprağında Sanavber (çam fıstığı ağacı) ve kestane ve turunç ve limon biter. Tuhaftır ki Sanavber ve kestane yaylak yerlere mahsus ağaçlardandır. Turunç ve limon ise çoğu deniz kıyılarında olurken, buranın bahçelerinde toplanmıştır. Servilik, güllükler de bağ ve bahçelerini süslemiştir.

Hisar savaşı:

Ayın dördüncü günü ki, haziranın on yedisi salı günüdür, sabahleyin toplar ile kale dövülmeğe başlanup yere batası kâfirler de ayak direyip, cenk ve muhasarada aslâ kusur etmediler. Kuşatmanın ikinci günü serdâr Tophaneye gelüp gaazileri cenge hırslandırırken işi kötü kâfir yıldırımlar saçan bir topa ateş verdi. Gülle, vezirin durduğu yere geldi. Rumeli sipahilerinden beş adamı şehit etti. Cenab-ı Hakkın korumasiyle tehlikeden kurtuldular. Ama şehitlerin et ve kanları kadri yüksek serdârın elbisesini kana buladı. Adı geçen topun danesi o kadar müthiş bir vuruşla geldi ki üç büyük toprak dolu sepetten geçüp gitti. Orası kaleye biraz uzak olmakla muhasaranın üçüncü cuma gecesinde metrisler değişilüp, Anadolu askeri de serdârları olan Ahmed paşa ile iki top getirüp Rumeli metrislerine katıldılar. Karaman askeri iki top ile Samsuncu (S.B.) koluna tâyin buyuruldu. Bozok beyi dahi sancağı askeri ile kubbeli kilisede karakola verildi.

Sabahleyin ayni yerden kaleyi taşladılar. Vâkıa hisara ve şehre buradan hayli zarar oldu, ama kâfir toplarının kıvılcımlar saçan ateşi bir çok gaazileri pervaneler gibi yaktı.

Hasan Paşa ve diğer beyler topların önünde çadır kurdular. Murad ağa da metrisini ileri sürüp gayret eyledi. İsteğine ulaşan serdâr da kâfirlerin toplarına ve tüfenklerine bakmayup orduy-u hümâyunu kaldırup hisar karşısında evvelce tophane olan yüksek tepeye kurdurdu. Sipâhiler ve askerler hepsi metrislerde ayak direyüp cenge fazlasiyle ehemmiyet verdiler.

Ormanda kâfirlerle savaş ve düşman avlayan askerin üstünlüğü:

Alçak kâfirler, sonları zafer olan gaazilerin hücumunu görüp dermansız dertlerine çâre arayup Girid memleketlerinde olan bazı süvari ve piyâde, kâfirlere mektuplar gönderüp sahrâ tarafından cenge başlamalarını kışkırttılar. Ola ki, asker anlarla uğraşırken kalede kuşatılmış olan kâfirlere bir miktar rahat gele...

İster istemez Girid ahalisi Suda limanında yatan 17 parça kadırga (I.S.) ve 14 kalyonun askeri toplanup hücum etmekle, askeri hisardan kaldırmak tedbirini gördüler. Bu yolla Dukagin beyi Ali Bey ve serdengeçti askeri üzerine gelüp arz-ı şevket eylediklerinde **(ululuk gösterdiklerinde)**, binden ziyade piyâde ve süvari kâfirler, harp âletleri ve cebe ve cevşenleriyle dev gibi iken üç yüz kadar pervasız gaazi bunlara koyulup pek çok muharebeden sonra Allahın inâyetiyle gaalip gelüp o mekrûh güruh mağlûb ve makhur oldular. Bozulan bayrakları ile otuz kadar baş, serdârın huzuruna getirildikte inâyetleri gaazilerle beraber oldu.

Küffârın (kâfirlerin) hisardan çıkışı:

Muhâsaranın (**kuşatmanın**) beşinci günü Murad ağanın çalışmasiyle metrisler ileri gidüp hisarın önüne varmakla kâfirler gücenüp kırk kadar fedâi, uğrun kapudan çıkup, metrislerde görünmez yol ki, uğrun yolundan ibarettir, işleyenleri gaafil avlayup başlarında olan kara çavuşu şehit ettiler. Üç dört kimse dahi şehit olup, asker eriştikte hisara kaçtılar. Altıncı günü yüzden fazla kâfir yine metrislere çıkup hücum ettiklerinde, Murad ağa ve nice bahadır hazır bulunup ol kâfirleri tüfenge tutup döndürdüler. Rumeli ve diğer asker kanlı kılıçları ile yetişüp, çoğunu katledüp başlarını serdâra getürdüler. Kurtulan Melâin (**Mel'ûnlar**) yaralı ve makhur hendeğe döküldüler. Ol ruz-i kâfir-Suzda (**Ol kâfir yakan günde**), küffârı hakisar (**yere batası kâfirler**) İslâm askerinin kahramanlığını görüp bir daha hisardan çıkmaya cüret edemediler. Burada Trablus'tan üç gemi ve birkaç şayka gelüp Mısır askerinden dahi ayni yiğitler bir çok barutla gelüp, donanmây-ı hümâyuna katıldılar. Mısır askeri de, Suda limanı boğazında pusuda durup karakol beklemek ferman olundu. O gün de hisar içinde hâlâ, Serdarın cami haline getirdiği kilisede ki, San-Françesko demekle tanınmış eski bir mabeddir, Çan kulesi zamanın acayiplerindendir, bütün Hanya binalarının seçilmişi, bir yüksek meyilli yer üzerinde en tepede bir demir hac var idi ki, birkaç fersah yerden görülürdü, top ile vurulup yerle bir edildi.

Küffârın hisara imdada gelişi ve İslâmın gaalip gelmesi:

Çün bu diyarın fethi Allahın muradı olmuştu, elbette her işde ehl-i İslâmın tedbiri Allahın takdirine uyup kâfirlerin işi kötüye gitmeye yüz tuttu. Girid Emîr-ül Ümerâsı

ki, onların dilinde General derler, Girid'in merkezi olan Kandiye'de oturup Hanya'nın muhasara olunduğu anlaşılınca kethüdâsını beş yüz tüfenk-endaz kâfir ile Suda limanına gönderüp oradan da dört yüz kadar kimse alup hepsi muhâsaranın dokuzuncu çarşamba günü kalede kuşatılanlara teselli mektupları gönderüp, kale karşısına ulaştıkta, karakol tâyin olunan serdengeçtiler,, Dukagin ve Tunus ve Mısır askeri ki, hepsi beş yüz kadar bahâdır olurdu, sabahın erken saatinde rast gelüp, küffârın **(kâfirlerin)** çokluğundan aslâ çekinmeyüp tüfenk, balta, ok ve kılınç ile sağlam cenk edüp bir saat içinde o mekruh güruh bozulup perişan oldular. Cenk sırasında serdengeçti ağası Yahyâlı-zâde, Arnavut-Hasan ağa şehit olup Generalin kethüdâsı elliden ziyade kâfir ile kılıçtan geçüp başlar ve yarar diller **(esirler)** ve tabılları ile erken saatte serdârın huzuruna götürülünce, hepsine mükâfatlar verüp Ali Beye ve serdengeçti ağalarına kıymetli hil'atlar geydürüp, şehit olan Hasan ağanın yerini Hasan Paşa ağalarından Yusuf ağaya verdi. Allahın inâyetiyle bunca kâfir cehenneme gidüp diğerleri de tepelere ve dağlara kaçup bir teki dahi kaleye girmeye fırsat bulamadı. İslâm askerinden ancak dört kişi şehit oldu.

Muhasaranın onuncu perşembe günü Serdârın fermanı ile Murad ağa kolundan, Hisar kalesinin köşesinde yeniçeriler tabya düzüp, toprak sürmeye başladılar. Ertesi cuma günü Hasan paşa Rumeli askeri ile yeniçeri tabyasının sağında hisara toprak sürmeye başlayup, Allahın inâyetiyle, aman sancağının dikildiği yere doğru ki, kulenin sonu idi, yürümeye başladı. İki taraftan top ve tüfenk sesi âsumâna **(gök yüzüne)** erişti. Kâfirler yer altından kendilerine bir çare düşünüp İslâm askerine doğru lâğım sürdü. Fakat iş bilir kumandanlar mel'ûnların hile ve tedbirlerini bilmekle, gaafil olmayup, onlar da usta ve yarar lâğımcılar tayin eylediler.

Perşembe günü ki, Cümâda'l-ûlânın on dokuzuncu ve kuşatmanın on yedinci günü idi, deniz yüzünde Cezayir as-

keri ile dolu yirmi pâre gemi görününce askerin yüzü güldü. Hemen o saatte donanma gemileri bunları karşılayup bin ikramla limana getürdükleri vakit metrislerden ve gemilerden öyle top ve tüfenk şenliği oldu ki, sahrayı ve denizi mavi duman kapladı. Cezayir askeri başları, serdârın ayağına yüz sürüp, hükümdarca okşanup, ve şâhâne teşrifat ile hepsi müşerref oldular. Ve derhal yere batası kâfirler dahi gûya müslümanların şenliğine uyup büyüklük gösterüp bütün toplarına bir fitilden ateş vermekle büyük şenlikler ettiler. Yeni gelen asker Suda limanında muhafazaya bırakılup ferman mucibince Cezayir askeri, muhteşem alay ile düşman önünden geçüp, adı geçen yerde çadırlarını kurdular.

O taraf istenildiği şekilde kapalı olup, kâfirler hisara girmekten meyus oldular. Sonra Serdâr, tabyaların sürülmesine gayret edüp, donanma halkını deniz beyleri ile beraber toprak sürmeye memur etmekle, toprak, dağlar gibi hendeğin kenarına varınca sağına soluna kule gibi iki tabya yapılup yeniçeri ve Sekban ve Rumeli tüfenk-endazları ile dolu kılındı. Hisarın kubbesine çıkan kâfirler kahroldu. Kâfirler dahi kaleden tabyaya gelinceye kadar bir yol yapup üzerini tahtalarla örttüler. Tâ ki, tabya altına lâğım işleteler...

Beri taraftan lâğımcılar, kâfirleri karşılamağa usta deliciler tâyin olunup, arkalarından muhâfaza içün yiğitler gönderildi. Tabyalar ve toprak üzerine Üsküp mirlivâsı Ali Bey, ve çorbacı Ali ağa ve serdâr ağalarından işbilir ve güvenilir bir adam konup, işe büyük ehemmiyet verildi.

Geceleyin, küffâr lâğımcıları ile İslâm askeri yer altında birbirine rast gelüp, mızrak, hançer, kılıç ve tüfenk ile vuruşup Allahın inâyetiyle yine mü'minler gaalip ve kâfirler mağlûp ve ümitsiz oldu. Lâğım âletlerini zapteylediler ve hilelerini işlemez ettiler.

Kuşatmanın on sekizinci Cuma günü Serdâr-ı ekrem âdeti olduğu üzere metrislere gelüp, vezirleri ve diğer gaazileri okşadı ve benzerlerinden üstün etti. Sonra askerine gö-

re her kola kese kese bahşişler gönderdi. Evvelce Avlonya sancağı askeri, Suda limanı tarafında muhâfazaya konup Cezayir askeri oraya varmakla o taraf kuvvet bulmuştu. Adı geçen Livâ beyi has haremden çıkmış Mustafa bey, askeri ile karakoldan çıkup Haseki Ali ağa koluna tâyin olundu. Ve evvelce Ohri beyi Ahmet bey ki, cenkçi bir ihtiyardır, deyû dört topla Suda tarafında olan kapu tarafına muhasaraya emrolundu. Pirzerin beyi Mehmed bey, askeri ile ve İskenderiye alay beyleri ve sipâhileriyle ve Saruhan ve Kastamonu ve Aksaray askerini toplar hizmetine ve metrisler muhafazasına ferman edüp, tophâne önüne iki yüz tüfenk-endaz yeniçeri gönderildi.

Kâfirlerin hisara imdâda gelişi, bozuluş ve kaçışı:

Kuşatmanın yirmi birinci Cumartesi günü ki, adı geçen ayın yirmi üçü idi, kayıptan bir fetih ve yardım eseri göründü. Tafsilâtı budur ki;

Kuşatılmış olanlar gördüler ki, İslâm askerinin şevketi günden güne ziyade olmaktadır, yine çaresiz general tarafına imdat için adam gönderüp, o da beş yüz yarar fedâi piyâdeleri Kandiye'den Suda'ya gönderdi. Adı geçen asker gelüp muhasarada olan mel'ûnlara haber göndermişler idi. Onlar da cenge hazır olup gece yarısında o gelen hınzırlar, fitilleri yanan karakol askerine sataşup İslâm askeri o mekrup güruh üzerine yüksek nâre ile âleme velvele verüp, ateş saçtıklarında küffâr askeri ayak altında kalup, bozulup, kanatları kırılmış olup, Rumeli erleri ve mağrip (**kuzey batı Afrika**) yiğitleri ve serdengeçti bahadırları ön ve arkalarını bağlayup öyle bir kahramanca kılıç çektiler ki, çoğunun kellesi toprağa yuvarlanup niceleri esir oldu ve kılıç artıkları da can havliyle denize düşüp yüzerek hisara can attılar. Amma İslâm bahâdırları onları da tâkip edüp ok ve tüfenkle kimini batırdılar, kimini yakalayup zincire vurdular.

Mel'ûnlardan pek az kimse kurtuldu. Sabahleyin gaaziler henüz, yere batası küffârın leşlerini ateş gibi sıcak kılıç ile yok etmeye uğraşır iken hisarın demir kuşanmış süvarileri dahi kale kapısı önüne saf bağlamışlar idi. Ve toplar ki, geceden kaleye atılmak için hazır idi, menhus saflara döndürülüp, ateş ettiklerinde nice süvari ve piyâdeyi param parça edüp, anlar dahi cehennem ateşinde diğer yoldaşlarına katıldılar. Gün doğunca Allahın yardımına mazhar olan gaaziler serdârın huzuruna gelüp yüz sürdüler. Mükâfatlar ve hil'atlar aldılar. Türlü riâyet ve gönülleri hoş edilerek hatırları alındı. Baş ve dil davul ve bayrak getürenlere tımarlar ve terakkiler verildi. O gün serdârın önüne üç davul, iki bayrak ve yüz on canlı kâfir ve iki yüz kelle gelüp arz olundu. İki yüzden fazla yarar kâfir de mağrip askerinin elinde yakalanmış olarak kaldı. Çünkü onlar yakaladıkları esirleri serdâra getürmeyüp kendilerine korlardı.

Küffâr Tabyası Cengi:

Bundan evvel «İslâm askeri Malta'ya gidecektir» sadası küffâr memleketlerinde velvele salınca «Bunlar Malta deyû niyet eder amma maksatları Girid olmak ihtimali vardır» deyû Venedik küffârı çok bilir ve daima düşüncede, tetkik ve inceleyerek yürür, ince hayal sahibi bir millet olduklarından, çekinerek Venedik'ten bir üstad gönderdiler. Hanya'ya gelince reâyâyı ve şehir halkını çapa ve kürekle toplayup hisar kapusu karşısındaki hendekten dışarda bir toprak tabya yapup bir kat toprak ve bir kat çim koydu ki, çim dedikleri otlu kökünden ibarettir, her gün kâfir o tabura çıkup, toprak süren askere yanından vururdu. Ve çok ziyan verirdi. Serdâr-ı Ekrem, gaazileri, bunun fethine teşvik etti. Herkes fırsat gözetirdi. Adı geçen günde iki namaz arasında büyük gaaziler ki, tabyayı koruyan alçak küffâra göz dikmişler idi, serdâr-ı ekrem ve beylerbeyi Murad ağanın fermanı yok iken yeniçeri serdengeçtilerinden birkaç bahâdır, tabyaya yürüyüş ettiler. Meğer muhafazasında olan

yılan zehiri piyesi küffâr (**kâfirler**), yemek için hisara gitmişler, ancak bir tek mel'ûn ele geçirilüp katlolundu. Fakat hisar burçlarında olan mel'ûnlar, askeri tüfenklerine hedef ettiler. Cenk sesi, gaazilerin kulağına erişince Avlonya askeri ki, o tarafta idi ve serdengeçti bayrakları ki Anadolu kolunda idi, tabyaya yürüyüp bekçilerinin elbiselerini ve çadırlarını yağma ettiler. Fakat tabya hisarın altında olduğundan kapanacak bir yer olmamakla muvaffak olmuş bayraklar geru çekilüp hayli bahâdır şehit ve nicesi mecruh oldu (**yaralandı**). Bunlardan evvelce Hısn-ı Keyf beyi Arnavut - Yakup bey düşüp, Avlonya alay beyi yaralandı. Kırılarak geri döndüler. Bu husus serdârı ve askeri pek çok üzdü.

Yere batası küffar, gururlanup perşembe günü bir hüner göstermeğe çalıştılar. Yâni gaafil basup, gaazileri geri püskürtmek istediler. Gaaziler ise pusuda hazır dururlardı, mel'ûnlara hücum edüp yine hisara kodular. Sahrada dahi o gün çok kâfirin başı kesildi. Ve onlardan çok kıymetli bir at alınup serdârın huzuruna götürüldü.

Pâdişah hil'atinin gelişi:

Cümâda'l-ûlânın yirmi yedinci günü ki, muhasaranın yirmi beşi idi. Pâdişah-ı âlempenah (**herkesin sığındığı pâdişah**) tarafından serdâra kabzası murassa' (I.S.) bir kılıç ve iki sırmalı samur kaplı kıymetli hil'at geldi. Bütün vezirler ve beyler mübarek olsun dediler.

Pâdişahın inâyetlerinin yazılmış bulunduğu hatt-ı hümâyun (**pâdişah yazısı**) divanda okundu. İslâm askeri bunu duyunca pâdişahın iltifatından sevinip hayır dualar ettiler.

İslâm askerinin hendeğe hücumu:

Topraklar ve tabyalar hendeğe vardıkta namlı serdâr hendekin derinliğini ve genişliğini ve kalenin yüksekliğini

görüp düşündü ki, bu hendeğin toprakla dolması mümkün değildir, eğer çalışma ile dolmak mümkün olursa buna da ömür yetmez. Kâfire imdad gelmek ihtimali vardır. Kış günleri de yakın olup, birkaç günden sonra Todori limanında gemilerin durması imkânsızdır, deyû hendeğin zaptına çare aramağa koyuldular. Elbette serdârın fermanı böyle çıktı ki, kâfirin kendi yaptığı hendek yoluna hücum edüp ele geçiriler... Ve gaaziler hendekte otura... Pes ol gün yiğit vezir Hasan paşa ve Murad ağa, öğle üzeri, Rumeli askerinden, yeniçeri ve serdengeçti askerinden hayli bahâdır kimseleri Allahın yardımına mazhar olan sancağın altında toplayup ferman mucibince yürüdüler. Kötü işli kâfirin, hendekten tabya altına geldiği yolunu hemen apaşikâr basup, kâfirler çaresiz hisar yoluna kaçıp gittiler. Gaaziler, tahta bentlerini birbirinden ayırıp adı geçen yola sokulup, büyük cenkten sonra, yüksek yazılı görünmez yol ve hendek, gaazilerin eline geçti. Vâkıa bir çok kimseler düşüp niceleri dahi yaralandı ama, hisarın kubbe ve burçlarında duran küffârın **(kâfirlerin)** dahi çoğu cehenneme gitti.

Her ne kadar top, tüfenk, humbara ve taş ile Allah'ın yardımı ile üstün gelen askeri hendekten sürmeğe çalıştılar. Fakat Allahın yardımı ile mel'ûnların çalışmaları faydalı olmayup İslâm askeri hendekte direnüp yerleştiler. Hil'at gelmesi ve hendeğin fethi, mutlu bir günde meydana çıkıp Allaha inananların zevk ve neşesi arttı. Gemilerde ve metrislerde olan toplara ateş verilüp büyük şenlikler oldu. Toprak altında lâğım bulunması korkusu da kalmadı. Yine toprak sürmeğe çalıştılar. Fakat hendeğin etrafı taş ve kârgir eski binalar olmakla, toprak sürülmesi çok güç oldu. Halk toprak sürmesinden âciz kaldı. Bilhassa kâfir, toprakta gezenleri ağır top taşlarına hedep edüp, toprak süren gemiciler ve sipahiler, tabya üzerine çıkmaktan usandı.

Nihayet serdâr ve beyler gördüler ki toprak hususu, olacak iş değildir, hükkâm-ı kiram **(şerefli hâkimler)** bunu câ-

gördüler ki, hendekten kaleye sepet, çuval ve torba ile iki ıraf toplarına karşı sağlamca siper ideler... Sonra aralığı ɔldurup yürüyüşe yarar köprü edeler... Bu doğru düşünce- ɛ vücut verip toprak sürmekten vaz geçtiler. Tabyaların enarından hendeğe bakan iki büyük pencere açtırıp henek kat'î olarak gaazilerin elinde kaldı. Ama, yan topları üzünden hendekte adam gezemezdi. Saygı değer vezir Hüɛyin paşa Rumeli askerine top sepetleri getirtip sağlam sed S.B.) yapmağa başladı. Tedricen delik ağzından duvara vaıncaya kadar sepet ve torbadan doğru bir sed (S.B.) çektiɛr. Fakat tamam oluncaya kadar çok adam şehit oldu ve aralandı. Hattâ Tırhala beyi yaralanup, bir toptan altı sıɔahi bir sepet ardında parça parça oldu.

Sonra Hasan paşa ve Murad ağa gözde serdâr ile hisar luvarında iki baltalı delik açıcı koyup, delik açmağa başlalılar. Fakat hisarın duvarı öyle sağlam idi ki, bir usta, bin ɣayret ile günde ancak bir taş koparabilirdi. Her ne hal ise ɔirkaç günde o metin duvarı delip burcun toprağına ulaştıar. Ve böyle düşünüldü ki, o delikler istenildiği şekilde burɛa çıkıp yürüyüş sırasında ondan da yükselinip, bütün metɛislerde burada hendeğin kenarına erişip her taraftan gaazilerin üstünlüğü ve küffârın (**kâfirlerin**) alçalması görüldü.

Bu defa kâfir, hendeğe çıkmaktan ayak kesip (**vaz geçip**), yiğitçe cenge hazır ve hisara çıkmağa müntazır oldular (**beklediler**). İsteğine ulaşan serdâr da bizzat hendeğe girip devlet erkânı ve arslan saldırılı gaazileri cenge tahrik etti. Her gün hendekte cenkler olup kâfir dahi ağır taşlar ve ateş saçan humbaralar (S.B.) ile halkı yaralarlardı. Ve seddin çoğu örme çubuktan olup güneşten korumakla kâfirler şişeden yapılmış humbalar (S.B.) ve nefte bulaştırılmış bazı paçavralar tutuşturduklarından, gaaziler semender (1) (S. B.) gibi yakan ateşe girip top ve tüfenkten nicesi şehit ve

(1) Ateşte yaşadığı sanılan bir masal hayvanıdır.

nicesi de humbara ile yanardı. Bu kadarla da kalmayıp bazı gemi sandallarını zift ve katran ile doldurup zincir ile sıkıca bağladıktan sonra sepetler üzerine attılar. Bu defa o büyük alevi söndürmek gayet müşkül oldu. Ve orada yirmişer okka demir gülle ile ateşe ateş döküp pek çok zarar verdiler. Ama gaaziler Allah yolunda canlarını feda etmekten çekinmediler. Bütün kâfirlerin artık hendeğe bakmağa kudreti kalmadı. Ancak usta lâğımcılar koyup içeriden hendekler kazmağa ve lâğımları bulmağa gayret ederlerdi. Gemiler ile denizden tarafa bir miktar mel'ûn imdada gelerek kuvvet buldular.

Burada paşa, askeriyle hep birlikte hendeğe girdi. Murad Ağa dahi bütün metrisleri hendeğe ve hisar kenarma getürüp bütün asker toptan ve gönüllü olarak hisarın fethine gayret üzere oldular. Fakat yürüyüş yeri, burç köşesi ve hendek başı olan kapu kulesini muhafaza eden kâfirin yan topları askere hayli elem vermekle, susturulmasına çalışılıp, bazı kimselerin reyi ile haseki Ali ağanın tabyası küffârın tophanesine yakın olmakla, iki balyemez top ve üç şâhî darbzen (**eski zamanın büyük topları**) konuldu. Geceleyin toplara siper olacak sepet doldurulmasını emrettiler.

Köstendil ve Tırhala askerleri ki, o tarafta idiler. Yüksek emir mucibince sepetleri gayet sağlam olarak düzdüler. Fakat sabah olduğundan topların konulmasına yetişilememişti. Ol gece kâfir, altı parça topu çevirip, karşısına hazır eylemiş. Ertesi günü topar yerleşip atılmağa başlayınca, o saat altı topa saçma ile ateş edüp, askere öyle vurdu ki, çok adam şehit oldu ve yaralandı. Top arabalarını ve sepetlerini altüst eyledi. Toplara bir zarar olmadı. Fakat bir daha atılma işi de bırakıldı. Çünkü Köstendil ve Tırhala askerinden ve topçulardan çok adam kayboldu.

Allahın hikmeti, kaleyi tahrip eden İslâm topları kimisi yeni, kimisi eski olmakla, bir çok top pârelenüp ve nicesi dahi frenk toplarının hedefi olmakla çalışmaz oldu. Ama gaazi serdâr yine yeniden yarar toplar çıkarıp metrisleri ta-

namlardı. Hattâ cihangir pâdişah, bizzat bununla meşgul olup, İstanbul'dan gemi ile üç top gönderdi.

Kuşatmanın otuz dördüncü günü Hasan paşa, bazı beyler ile hisar altında durup, ay batarken kâfirler hisarın damından askeri tüfenge tutup Üsküp mirlivası Ali beyi ve bu seferin müverrihi **(tarih yazarı)** Pîri Paşa-zâde Fahri beyi yaralayup, humbara (S.B.) ve taş ile daha nice gaaziler şehit oldu ve yaralandı. Allahın hikmeti kâfirlerin toprak delicileri, kuleye açılan delikleri bulduklarından İslâm kumandanları biraz üzüldüler.

Hendeğin tesviyesi tedbiri:

Lâğımlar bulunmakla, öyle düşünüldü ki, hendek kenarına beş top koyup torba ve zeytin ağaçları ile dolup yükselmiş olan yürüyüş yerine ancak bir miktarı kalan duvarı indirmeğe ve oradan yürümeğe gayret oluna...

Toplar mirmiran **(beylerbeyi)** ve ağa tabyası ortasmda tertip ve hazır edilip, sabahleyin duvara havale olundu. Ve o şekilde duvarı harap eyledi ki, kâfirlerin içlerine ateş düşüp, o da top, humbara (S.B.) ve tüfenkle İslâm toplarını işe yaramaz hale getirmeğe çalıştı. Ancak bir topa biraz dokundurup, ana da zarar olmadı.

Avlonya askeri, gece kapu önünde olan tabyaya yürüyüp vardıklarında top ve tüfenkle hayli gaazi şehit oldu. Bunlardan Hasan Bey-zâde Hüseyin bey ki Avlonyalı cihanı söyleyen ay parçası ki, şecaatli, bahâdır ve sevimli idi, bu cenkte şehit oldu.

Delici ile hisar burcunun çökmesi:

Muhasaranın kırk birinci günü ki, Cümâda'l-âhirenin on üçüdür, evvelce kâfirler her taraftan hazırlanan lâğımları bularak rahat olup, zanlarınca gaazilerden kurtulmuşlardı. Şerefli kumandanlar câiz gördüler ki Murad Ağa tabyası solundaki Samsuncu-başı İbrahim ağanın ve o kolda olan

Rumeli beylerinin karşısında idi, ve büyük metris denilirdi, önünde olan büyük burca bir lâğım koydular ki, Osmanlı devletinde bu çeşit muazzam bir lâğım olmamıştır. Yüz elli kantar barut kodular ve düşman tarafından bulunur korkusiyle ferman olundu ki hemen ateş verile... Gece yarısı ki, tam zamanı idi, diğer askerlerin lâğım işinden haberleri olmayıp herkes rahat metris köşelerinde idi. O tarafta olan askere lâğım yolundan savulmağa izin verilmeyup, herkesin yerinde durması emrolundu. Usta lâğıma ateş verdikte, bir saat kadar yer altında öyle bir kaynadı, duvarı havaya uçurunca müthiş bir zelzele **(deprem)** oldu. Sonra mavi ruban ile duvarın taşları gök yüzüne çıkıp o şekilde yere döküldü ki, metrislerde gizlenmiş olan adamların kimi taş darbesinin şiddetinden, kimi serpinti yaralamasiyle öldü. Bu sırada iki yüz kadar adam şehit ve mecruh **(yaralı)** olup, birkaç hisar kayası üç mil yere gitti.

Serdârın tenbihinden haberi olmayan asker muharebeye başlayıp kaleye çıkmak istediler. Mahsurlar **(kuşatılmış olanlar, Venedikliler)**, bütün şehir ve hisar göğe uçtu, yahut yere geçti sanup, kaçacak yer arayup deniz kıyısına döküldü. Gaaziler, burç üzerindeki kâfirleri kılıca lokma edüp, tüfenk ve elbiselerini yağmaya başladılar.

Fakat, Murad ağa bayrakları, ve diğer asker izinli olmadıkları için yürümediler. İki saat sonra kâfirler yine erişip bir müddet sonra, gaazilerin metrislerine döküldüler. Ama, lâğım yeri öyle bir açıldı ki, süvariler istedikleri gibi girip çıkabilirdi. Fetihten sonra ölçüldü,, tamam seksen bir zira' (1) geldi. Kulenin içinde olan duvarları param parça eylediğinden başka, hisar halkı, bu lâğımdan fevkalâde vehme düşüp, herkes evinin duvarları altını kazıp aramağa başladı. Vehim o gü Cezayir kolundan, Pirzerin alaybeyisi Ahmed bey, top ile vurulup şehit oldu. Ve kâfirler, gaazilerin

(1) Zıra', 75 ile 90 santim arasında değişen bir eski uzunluk ölçüsü.

arslan pençesinden kurtulamıyacağını anlayıp, kiliselerinde olan yüksek çan kulelerinde siyah dumanlar gösterip, diğer dinsizlerden yardım isterlerdi.

Muhasaranın (**kuşatmanın**) kırk ikinci günü küffâr (**kâfirler**) geceleyin, tabya sepetlerini humbara (S.B.) ve zift bulaştırılmış gemi tahtalarını yakup hendekte olan sepetler ve zeytin ağaçları yekpare ateş haline geldi. Gaaziler, semender (1) gibi ateşe girip söndürmeğe çalıştıklarında top ve tüfenkten bir çok adam şehit oldu ve yaralandı. Elbistan alaybeyisi Mehmed bey, şehitler topluluğuna katıldı. Teke alaybeyisi Musâ bey ki, karakol tarafına tâyin olunmuştu, kendine askerin muhafazası tenbih olunmuşken, bağlarda zevk ve safa ile ömür sürerdi, bir piyade Arabı ve şatırı ile abdest tazelemek üzere bir katıra binip alaydan epeyce ayrılmıştı. Kâfirler pusudan üzerine düşüp, kendini ve şatırını (S.B.) şehit ettiler. Fakat asker yetiştiğinden, başını ve elbisesini alamadılar. Cismini orduya getürüp gömdüler.

Kırk dördüncü gün askerden bazı yiğitler, hisarın kulesine çıkıp, azîm muharebe ettiler. Hem o gün yürüyüş olması konuşulup ümerâ ve alay beyleri, yeniçeri ve diğer askere tenbih olundu ki, sabahleyin yürüyüş (**hücum**) için herkes hazır ola...

Birinci hücum, muhasaranın kırk beşinci günü Cümâda'l-âhirenin on birinci perşembe günü idi, sabah namazından sonra ferman çıktı ki, hendekte olan beş parça toplar hep birden ateş verilince yürüyüş ola... Fakat toplar birer birer atıldı. Her ne kadar topçulara tenbih olundu ve çağırıldı ise de yapamadılar. Hisardan kâfirler, İslâm sancaklarını ve askerleri metrislerde olağanüstü görmekle, top, tüfenk, ok ve taş ile hazır durdu.

Gaaziler, Allah Allah âvâzesi ile yürüyünce o mekruh güruh, sağlamca direnup, büyük cenk oldu. Burcun tepesi-

(1) Semender, ateşte yaşadığı sanılan bir masal hayvanı.

ne çıkanların kimisi yaralandı, kimisi şehit oldu. Alay alay, kol kol asker gayret ettiler. Fayda vermedi. Bundan sonra kaleye çıkılmaktan vaz geçilüp Alaca-hisar beyi Davud bey ve nice beyzâdeler ve Hızır çorbacı ve odabaşılar ve ağalar, kimi mecruh ve kimi şehit oldu. Binden fazla timar erbabı ve yeniçeri, paşa ve ağalar telef oldu. Hasan paşa ve Murad ağa dahi, taşla yaralandılar.

Ali Ağa kolundan dahi yürüyüp kapu kulesinde mertçe cenk ettiler. Samsuncu başı kolundan dahi kahramanca yürüyüş oldu. Fakat deniz kenarında olan kuleden yan toplariyle çok adam şehit düştü. Cezayir ve Tunus askerinin metrisleri olmadığından açıktan yürüyüp çok adam yaralandı. Denizden de deniz askeri sandallara hücum eyledikte, bir rüzgâr peyda olup her biri bir tarafa perişan oldu. Vâkıa bu hallerden serdâr üzüntü duydu. Fakat halin icabına göre herkesin kırılmış hatırını, lûtuf ve ihsan merhemiyle okşayup, şehitlerin çocuklarına ve kardeşlerine yerlerini verdi.

Ertesi gün hücum ahvalini pâdişaha bildirip, asker, para ve zahire imdadı rica eyledi. Deniz beylerinden Şaban beyin çektirmesiyle gönderdi, bu yumuşak olmayan haber pâdişaha ulaşınca Van'dan gelen Ahmed paşayı ve Sekbanbaşı Hüseyin Ağayı, Mora'ya altı bölük halkından (S.B.) ve yeniçerilerden o tarafta olanlar ile muhafazada olalar... Ve Anadolu ve Karaman beyleri dahi Gelibolu'dan geçüp Benefşe (S.B.) iskelesinde serdârın fermanını bekleyeler... deyû ferman olundu.

Yeniçeriye iki bin yeni nefer, dört kalyon (I.S.) ile gönderildi. Cephane ve zahire ile dolu gemiler birbiri ardı sıra gönderildi.

Hücumun ikinci günü serdâr hendekte askeri toprak sürmeğe teşvik ederken, bir top saçması gelüp serdârı ve askeri mavi dumana bürüdü. Bu aralıkta hisarın duvarı yıkılıp, duvardan yukarı İslâm askeri çıkıp burç tepesinde metrisler kurdular. Burcun toprağı altında iki büyük delik açıp barut kodular ve ateş etmek için fermanı beklediler.

İkinci yürüyüş:

Kuşatmanın elli ikinci perşembe günü serdârın fermanı ile sabahtan günün ortasına kadar gaaziler hendeğe ve tabyalara dönüp usta, baruta ateş verdikte kalenin üstünde olan yüzden fazla azgın muhafız küffâr havaya uçtu. Gaaziler fırsatı ganimet bilüp Allahın yardımiyle gaalip olan sancakları, burcun tepesine diktiler.

Tekbir sadası ve zurna ve nefir (S.B.) gürültüsü göklere ulaştı. Kötü işli kâfirler ise direnip boğuşmağa başladılar. Samsuncubaşı kolunda olan Rumel ve Anadolu askeri, yeniçeriler ve serdengeçtiler de lâğım gediğinden hisara çıkup beylerbeyi Hasan paşa ve Murad ağa ve Ahmed paşa, bayrakları altında olan yiğitler ile kaleye girip gedikleri zaptettiler.

Allahın hikmeti o saat, kâfirler harp meydanı olan burçtan, yüksek tabyaya kaçıp deniz kenarı ve açık burç arasında olan tabyayadek, üzerinde arslan resmi olduğu için «Arslan burcu» denilen hisar kapısı ile, zaptolunan burç arasında olan yüksek tabyadan, yâni sağ ve sol taraflardan askere nişan alıp top ve tüfenge tuttular. Ama gaaziler, her ne vakit ki tabyaların fethinde çalıştılar, her birine kapılar gayet sağlam tutulmuştu. Ve yollarında engel olarak toplardan saçmalar koyup çok kimse şehit ettiler. Ve içine girmek mümkün olmadı. Bir saatten fazla hisar zaptolunup fetih müjdesi el vermişti. Meydanda nice beyler şehit olmakla, mücahitler zümresi kaleden indiler. Sağ kol alay beyi Mustafa bey ve evvelce Alaca-hisar beyi Mahmud bey ve serdengeçti ağası Yusuf ağa, ve yeniçeri serdengeçti ağası Deli Kurt, şehit oldular. Yanya beyi Arslan paşa ve nice çorbacılar ve oda-başılar ve kumandanlar mecruh oldu.

Bundan sonra İslâm askeri, arzularına erişemeden hendeğe çekildiler. Serdâr ve beyler her ne kadar çalışıp yürüdüler ise de, bizzat Cenab-ı Bâzî'nin murad-ı şerifi olmamakla kılıç ile alınmak mümkün olmadı. Ali Ağa kolundan da-

hi yürüdüler. Köstendil beyi Kaya bey, nice yiğitler orada düşüp, meyus olarak geri döndüler.

Bundan sonra bütün asker kıyas ederlerdi ki geceleyin cephane ve toplar metrislerden çıkarıla... Çünkü çoğu beyler, düşüp kalanlar da yaralı yatarlardı. Vakar sahibi serdâr şevket ve cür'et ile hendekte oturup askere mükâfatlar, terakkiler (1) ve timarlar vererek okşadı. Gümüş ve altunu, kese kese her bölüğe verip mertçe hareket göstermekle hepsi direnup, hemen o saat torba ve garar ve toprakla lâğım atılan burç tepesinde metris kurup İslâm sancağını burç tepesine diktiler.

Hanya hisarının fethi:

Çün asker ve top ve gayretten serdâr ümit kesip, Allahın yardımına gönül bağladı. Elbette Cenâb-ı Hak yardımcı olup fetih nasip oldu. Ve kaleyi zor ile almak mümkün olmayup ,kuvvetin ve kudretin, Hak Teâlânın olduğunu gördüler.

Tamam elli dört gün muhasara olunup, burç tepesinde metris alındı. Pazartesi günü hücum tahmin olunmuşken frenk askeri gördü ki çalışma ile olmaz, bunun biri ölse yerine bin gelür, ve biri, on düşmana bedel olur. Bilhassa casusları, serdârın yiğitliğini görüp söylerlerdi. Mel'ûnarın kale ağaları ve kapudanları ve topçuları çoğu helâk olup, kat'î olarak anladılar ki, bir daha bu kavm **(Türkler)** hücum ederlerse ister istemez hisarı alırlar. Pençelerinden kurtuluş çaresi ancak hisarı teslim ile olur. Pes hepsi müşavere edüp kumandanlar ve asker ve şehir halkı hisarı teslime razı olup cumartesi günü iki namaz arasında, kapudanları davul çalarak hücum yeri olan gediğe geldiler. Orada olan askerler cenk âletlerine **(silâha)** el vurunca gördüler ki gelen kimselere hisar burcundaki cenk nişanesi olan kırmızı ve

(1) Nizam gereğince verilenden fazla olarak yapılan zam yerinde kullanılan bir tcbirdir.

siyah bayrağı baş aşağı edüp bir ak sancak diktiler. Ve aman sadası gök kubbeye erişti. O anda bir belli başlı kapudanları, aslı Arnavut, ihtiyar, küffâr askerinin kumandanı eder, bayraklara inip:

— **Pâdişah amanı var mıdır?**

Dedikte, asker kumandanları:

— **Aman verilmek kararlıdır.**

Deyû cevap verdikte, derhal inip Hasan paşanın eteğini öptü ve serdâr huzuruna varmağı istedi. İki yüksek rütbeli kimse, hisara rehin konulup, frenk kumandanlarından iki maslâhatgüzar **(iş bilir)** ki, biri Venedik'ten gelmedir, ve biri şehirde olan Rum tâifesinin büyüklerindendir, çıkıp, serdârın huzuruna geldiklerinde, evvelâ gidecek küffârın **(kâfirlerin)** başına ve çoluk çocuğuna kimse dokunmayup gemiler ile memleketlerine gitmeğe bir emir verdiler. Ve şehir halkının da mal ve iyal ve evlerine kimse alâkadar olmayup, herkes mülkünde rahat olup, diğer Osmanlı ülkesi reâyâsı gibi geçineler deyû bir emir de verilip kalbleri rahat oldu.

Bu iki elçiye değerli hil'atlar giydirildi. Hemen askerden kimse hisar halkına el uzatmamağa ferman olunup, aman ve emniyet müjdesi, yer ve gök ehlinin kulağına erişti. Elçiler, hayat veren müjde ile hisara varup müjdeleyince kuvvetten düşmüş olan düşmanlar sevindiler. Pazar ve pazartesi günleri, ahit mucibince bütün frenkler, yüklerini üç kadırga ve iki bortona yükletip salı günü bütün frenk mel'ûnları, kumandanları, kadın ve çoluk çocukları ile eşyalarını alıp, çekilüp gittiler. Bin kadar kimse de, Cezayirliler kolundan hisardan çıkıp Suda sahillerine döküldüler. Serdârın fermanı ile asker iki saf olup, hıristiyanlar asker arasından geçtiler, bir tek kimseye taarruz olunmadı. O saat, burçlara ve hisarlara çıkıp evvelâ ezân-ı Muhammedi okundu, sonra her köşesine İslâm sancakları dikilip, taraf taraf birer çorbacı, bölükleri ile tâyin olundu ki şehir sokaklarını yağmadan muhafaza edeler. İsteğine ulaşan serdâr dahi, şehir

ve pazarı dolaşıp, dükkânlar açıldı. Reâyâya zulüm eden evbaşlar (I.S.) cezalandırılıp ilân oulndu ki, herkese izin verilmiştir, mallarına, mülklerine sahip olup, Allahın gölgesi altında huzur eylesün...

Şehir halkı bundan sonra kılıç korkusundan emin olup her biri kendi âleminde rahat ettiler.

Bu feth-i celil (bu büyük fetih) Cümâda'l âhirenin yirmi dokuzuncu salı günü oldu (1). Bundan sonra İslâm askeri çadırlarını hisarın etrafına kurdular.

Evvelce Santa-Nikola demekle tanınmış olan kilise ki, eski bir mabet idi, câmi haline getirilip mihrap ve minber konuldu ve pâdişaha nisbetle «Hünkâr câmii» denildi.

Bundan başka Hanya'da iki büyük kilise ki, üçü de meşhur ve hesapsız evkaflariyle tanınmışlardır. bütün duvarları mermerden yapılmış, süslü, nakışlı, içi dışı türlü resimler ve timsallerle devrin ibret verici birer eseridir, her birine hazineler sarfedilmiş birer yadigâr idi. Üçü de câmi haline getirilip birine «Yusuf Paşa câmii», birine de «Musâ Paşa câmii» denildi. Bu mabetler putların kirinden ve taşkın halkın mezarlığından temizlenip, top delikleri tâmir olundu. «Hünkâr» câmii» minber, mihrap ve mahfile (S.B.) muhtaç olmayıp, bunlar her birine uygun birer yer bulundu. Ancak İslâmî şekle koydular. Bu câmilere gazâ malından, büyük vakıflar tâyin olundu. İki hamam yapılması için bir mutemede tenbih ve tâyin buyuruldu.

Fethin üçüncü günü hisarın tamirine başlanıp, herkes kale muhasarasında hangi noktadan metrise girdi ise tamiri de öyle emrolundu. Murad ağa, fetholunan gediğe, Samsuncu-başı lâğımdan atılan duvara, Köstendil ve Tırhala askerleri Ali Ağa ile hisar kapılarına, Amasya beyi Ahmed paşa Hanya'ya gelen su kemerlerine tâyin olunup, üstad mimarlar ve dülgerler, gedikleri ve harap olan yerleri yenile-

(1) Hanya kalesi (26 Cemazielâhıra 1055 — 19 Ağustos 1645) Cumartesi günü teslim olmuş ve (29 Cemazielâhıra 1055 — 22 Ağustos 1645) salı günü Türk ordusu tarafından işgal edilmiştir.

meğe gayret edüp az zamanda eskisi gibi diriltilip altmış günde bu iş sona erdi. Metris yerleri düzelip, kâfi miktarda toplar ve cephanesi ki, yalnız iki bin beş yüz kantar barut konup, gereği gibi tamamlandı. Azepler (I.S.) ve hisar erleri yazılıp topçu ve cebeci ve asker ve ağalar tâyin olundu.

Dördüncü günü, vakarlı serdâr cuma namazından sonra kapıcılar kethüdası Hüseyin ağayı ve çorbacılardan Ömer Ağayı, Cafer kapudan denilen namlı reisin çektiri kalitesiyle (S.B.) ve büyük fethin müjdeli haberini Âsitâne-i Sipihr-âşiyâna **(İstanbul'a)** gönderdi.

Recep ayının on dördüncü günü fetih müjdesi ile gönderilen gemi, İstanbul'a ulaşıp evvelâ vezir-i âzama varup, okşanarak ve iltifat edildikten sonra kadri yüksek sadrâzam Allaha hamdü sena ederek, gelen ağaları alıp pâdişahın huzuruna getürdü. Serdârın bildirisini, pâdişah hazretlerine verince, şükürler edüp gelenlere hükümarca hil'atlar giydirildi. Ve üç gün üç gece donanma ferman olunup şehirlerin hâkimlerine pâdişah emirleri gönderildi. İstanbul şehri donatılıp geceleri Haliç, Galata kandiller ile süslü sandallar ile doldu. Baruttan yapılmış kaleler ve toplar, ve fişenkler ile atılıp büyük şenlik olmuştur. Sonra kapıcılar kethüdası Hasan Ağayı, murassa' (I.S.) kılıç, hil'at ve samur ile serdâr-ı ekreme gönderdiler.

Bütün zabitlere hil'at:

Serdâr-ı ekrem hisarı tamir ederken, fethin sekizinci günü derya beylerinden beş adet bey, kadırgalarla ve beş şayka ile Agriboz'a gönderildi ki orada olan beylik zahireyi askere yetiştireler.

Fethin on beşinci günü serdâr saraydan çıkıp otağa geldi. Evvelâ yeniçeri ve diğer askerlerin ulûfelerini verip divan kuruldu. Vezirler, beyler, âyan ve diğer zabitler fetih hil'atları giyip, tam iltifat ve lûtuftan sonra hepsi etek öpüp yerli yerlerine gittiler.

Küffâr gemilerinin gelişi:

Fethin on dördüncü günü küffârın donanması Girid kalelerinden Karabusa denilen yere gelmiş idi. Donanmanın yarar beyleri Agriboz'a gidip, ümerâdan Mısır İskenderiyesi beyi Kasım paşa, ve Salyâne beylerinden biri vefat edüp, diğer gemiler yağlanmağa çıkıp, Cezayir, Tunus ve Trablus askeri sahrada oturmakla, o gün muvafık bir rüzgâr ile kuvvet göstererek, seksen kadar çektiri, kadırga ve dört mavna ve bir çok Borton ile kale önünden geçüp Suda kalesi limanına Malta ve Duka ve Frençe, Papa, İspanya ve Venedik gemileri orada demir attılar. Fakat aslâ dışarı çıkmağa ve karaya varup zahire almağa dermanları olmadı. Çıkanları, gaazilerin kılıcına lokma oldu. Serdârın fermanı ile mağrip askeri (Kuzey batı Afrika) gemilerine girdiler.

Tâyinler:

İlbasan sancağı boş olmakla, Ohri'den azlolunan Ahmed beye, Alaca-hisar, Davud beyden boşalıp Cemali-Hasan beye, Ohri beyi Yanyalı Mustafa paşa yarar zeâmet alıp, yeri Hoca-zâde Ali beye verildi. Dukagin, sol kol ve sağ kol alaybeyleri dahi mahlûlden oldular. Niğde beyi, eski Kapıcılar Kethüdası olan Hasan bey vefat ettiğinden, Hasan paşa Kethüdası Rum-Mehmed beye verildi.

Köstendil, Volçetrin ve Pirzerin alaybeyleri dahi boşalan yerlere tâyin oldular. Hanya fethi müverrihi (tarih yazarı) Pîri Paşa-zâde Fahri bey de Rumeli defterdar kethüdası oldu. Serdengeçti ağası Hızır ağa yarar zeâmet ile riayet olundu.

Bundan sonra defterhane açılıp boş olan zeâmet ve timar ve hizmetler, yoldaşlıkta bulunan gaazilere verildi.

Fethin yirminci günü Rumeli askerine yoklama ferman olunup bizzat görüldü. Herkes beratı ile (S.B.) serdârın huzuruna gelüp beratlarına yazısı ile işaret olundu. Gelmiyen-

lerin timar ve zeâmetleri alınarak, mevcut olan bahâdırlara verildi. Şehitlerin zeâmet ve timarları yüz bine varıncaya kadar evlât ve biraderi var iken başkasına verilmeyip ihsan olundu. Vâkıa kanun (böyle) değildi, fakat bu fetihte bulunanlara riayet ve korumağı istemişlerdi.

Hasan ağanın gelişi:

Şabanın beşinci günü denizden Cafer Çelebi kadırgasiyle Hasn ağ gelüp hil'at ve kılıç ile hat (yazı) getürüp, beyler ve ağalar iskelede karşılayıp hürmet ve itibar ile serdârın huzuruna getürdüler.

Hatt-ı hümâyun (pâdişah yazısı) okunup, bütün asker pâdişaha dualar eylediler. Sonra Musâ paşa ve Hasan paşaya dahi gönderilen samur kaplı hil'atlar verildi. Perşembe günü serdâr, deniz kumandanlarını divana getürüp, hil'atlar giydirip her birini türlü riayetlerle, emsallerinden üstün eyledi. Büyük şenlikler oldu.

Üç gün sonra Şabanın sekizinde, evvelce devlet katına aktarmalar ile varan Şaban bey askerle buluşup, fetihten evvel imdat için gitmişti, dört büyük kalyona, evvelce zikrolunduğu gibi yeni kapuya çıkan iki bin yeniçeri koyup, Mataracı-başıya murassa' (I.S.) kılıç ve iki hil'at ile serdâra göndermişlerdi.

Sakız'a geldikleri vakit fetih haberini işitip, değirmenlik adlı adada demir attılar. Şaban bey, Mataracı-başıyı alıp acele ile askere erişti. Ağalar ve erkân, alay ile karşılayıp divana getürdüler ve şenlikler eylediler.

Kapıcılar kethüdâsı ve Mataracı-başıyı iki gün alakoyup yolladı. Beş parça kadırga ile Benefşe (S.B.) de diğer zahire gemileri ve gemiler, asker ile gelmeğe memur oldu.

Ballobadra'da (Patras= Balyabadra) deniz muharebesi:

Kâfirlerin donanması Korfo hisarında muhafazada iken, İslâm askerinin Hanya'yı muhasara eylediğni işitince Os-

manlı ülkesine zarar vermeği düşünüp, evvelâ Mora şehirlerinden Balyabadra=Patras şehrinin tahribine gayret eyledi. Kırk çektiri (S.B.), dört mavna, otuz kadar firkate (S. B.) ile deniz kenarına gelüp dökülünce şehir halkı ki, evvelce düşman hilesinden haberdar olmakla, bütün varlarını yoklarını hisara komuşlar idi. Kendileri de harp âletleriyle hazır olup, küffâr büyük bir cür'etle şehre koyuldukta, İslâm ahali sağ ve solundan tüfenk ve ok'a tutup, büyük muharebe oldu. Birkaç evi ateşe yaktılar. Hele müslümanlar üstün gelüp, o mekruh güruhu şehirden sürüp çıkardılar. Ancak iki adam şehit düştü. Serdârın huzuruna kelle getürenlere mükâfat verildi.

Karlıeli muharebesi:

Venedik vilâyeti halkı, geniş Osmanlı ülkesinin bol nimetleriyle geçinip, bu defa hiç bir iskeleden zahire verilmeyince Venedik'e tâbi Kefalonya ve Zanta adaları kıtlık ve açlığa düşüp, gemilerle anlardan hesapsız eşkiya, Karlıeli livasına bağlı bazı nahiyelere çıkıp buğday ve koyun ve reâyânın diğer mallarına zarar ellerini uzattılar. Bunun üzerine Ayamavra gaazileri yetişip o sapık kavm ile sabahtan öğle vaktinedek cenkler eylediler. Allahın inâyeti ile gaalip gelip seksen baş ve elli yarar dil (esir) alınıp, diğerleri yaralı ve ümitsiz gemilerine can attılar.

Küffâr, iki binden fazla ve gaaziler dört yüz kadardı. Cenâb-ı Hak başarı ihsan etti. Dilleri (esirleri) serdârın huzuruna getürüp mükâfata mazhar olduktan başka, adı geçen kaleye barut ve dâne ve kurşun ve cephane verildi.

Hanya hisarı önünde küffâr ile çarpışma:

Evvelce zikrolunduğu üzere küffâr (kâfirler) gemileri Suda limanına gelüp bir müddet eğlendiler. Çalışmalarının faydasızlığını anlayıp, kâfirler birbirine düşüp, İspanya ve Venedik'e:

«Sizin vilâyetlerinize yakındır, bize bunca engin deniz geçsek gerektir. Oturmaktan aslâ bir fayda yoktur. Bir doyumluğa nail olamadık.»

Dediler.

Venedik'in casusları, İslâm askerine gelüp, haber almışlar idi ki, beylerin bahâdırları kimi Agriboz'a, kimi Benefşe'ye gelüp, diğer kadırgalardan güvendiklerini çıkarıp limanda rahat yatarlar.. Bir kısım gemiler, kadırgalardan uzak Todori kaleleri altında yatarlar.. İslâm askerine kendimizi gösterelim deyû, yetmiş kadırga ve mavna, ve otuz beş diğer gemilerle, bir sabah Suda burnundan çıkıp, Hanya hisarı önüne geldiler. Kaleden top atılıp İslâm askeri muharebeye hazır oldu.

Serdâr derhal baştardaya (2.S.) girip, yeniçeri ve diğer askeri gemilere koyup, limandan çıkmağa niyet ettiklerinde, henüz gemi safları düzeltilmeden şiddetli bir rüzgâr çıktı. İslâm gemileri ancak limana girmeğe fırsat bulabilip, kâfir gemilerini rüzgâr, öyle bir darmadağınık etti ki her biri bir tarafa düşüp gittiler. Gitmeleri ancak bir saat olup, muharebesiz döndüler. Üç dört günde ancak yine Suda limanına gelüp toplandılar.

Küffâr ile dağda muharebe:

Birkaç gün sonra, frenk ahvalinden haber almak için küffârdan dil (esir) almak icap ettiğinden serdâr-ı ekremin gönüllü ağası birkaç seçme bahâdır ile gece Suda limanı tarafına varıp, yarar dil alıp seher vakti serdârın huzuruna getürdü. Bu husus kâfirlere kederlik olup, anlar dahi esir almağa çalışıp, beş yüzden fazla kâfir, Hanya karşısında olan tepelerin üzerine geldiler. Meğer gece yarısında otuz kadar mücahit (savaşçı), ol dağda av için pusuya girmişler idi. Gün doğarken bu azacık asker, o, işleri fenalık olan güruha sataştı. Küffâr bunlara tüfenk urdu. Anlar da ayak direyip cenk ettiler. Tüfenk sesleri gaaziler tarafından duyu-

lunca, bölük bölük cenk tarafına gittiler. Yiğit serdâr, küffârın bütün askerleri çıktı zanniyle, İslâm sancağının hareketine emir verdi. Derhal gaaziler, harp âletleri ile hareket edip bizzat serdâr harp meydanına eriştikte, deniz tarafından kadırgaları saf olup askeri topa tuttular. Asker de deniz kenarına varıp mel'ûnların gemilerine kurşun yağdırdılar. Fakat kurşun menzilinden uzak olduklarından geri dönüp o sahrada olan atlılara doğru bazı gönüllü askeri yetişip birkaç mel'ûnu kestiler. Geride kalanlar bir taşlık yere girdiler.

Bundan sonra kâfirler birbirine düşüp direnmeleri gevşedi. Gördüler ki gaazilerden bir av almak imkânsızdır, zahireleri de tükenip, reâyâ ordudan ucuz fiyatla muğday ve peksimat alıp, bahalı fiyat ile kâfirlere satarlardı.

Malta, Duka ve İspanya gemileri Venedikten ayrılıp Çuka adasına gittiler. Tâ ki o yolda, orduya gelecek kayıklardan ve gemilerden bir doyumluk alalar... Ama asker, anların hile ve tuzaklarından haber alıp yalnız gitmekten vaz geçtiler. Andan da meyus olup, memleketlerine yıkılıp gittiler.

Girid adasına imdat gönderilmesi:

Venedik kâfirinin denize donanma çıkarıp Ayamavra ve Ballobadra (Patras) taraflarına zarar verdiklerini serdâr-ı ekrem devlet katına yazıp ve Girid'de küffâr atlıları İslâm dairesini yağma etmek kasdinde olmalariyle, anlara karşı koymak ve çarpışmak için atlı asker istemişti. Arzları (bildirmeleri) cümâda'l-âhire başlarında devlet katına ulaşınca Kara Hasan-oğlu Sekban-başı Hüseyin ağa Sekbanlar (I.S.) cemaatiyle o tarafa tâyin olunup acele gönderildi. Konuşulduktan sonra valide sultan kethüdası Behram ağanın işareti ve münasip görmesiyle kapu etmek ferman olunup ulûfe-

si çalık (kesilmiş) yeniçerilerin ulûfeleri doğrultulup, Giride memur oldular.

Emektar sipahilerden, vazifesi kesilenlerin, tekrar kayıtları düzeltilerek alınması, yasak olan işlerden ve en şiddetli yasaklardan iken, lüzumu dolayısiyle baştan sipahi yazılmak ferman olunup, iç oğlanı ve baltacı ve diğer münasebeti olanlardan iki bine yakın sipahi; altışar akçe ulûfe ile yazılıp altı bölüğe dağıtıldıktan sonra ulûfeciyân-ı yesar (I.S.) v egurebâ-i yemin (S.B.) bölükleri dahi Girid'e memur oldular. Yeni yazılanlar da buna razı olarak memur kılınıp, adı geçen iki bölüğün ağaları Acem-İbrahim ağa ve Hacı-İbrahim ağa hepsine zabit tâyin olundular. Aşker, cümâda'l-âhirenin ortalarında Selânik'ten gemiye girmek üzere İstanbul'dan çıkıp Davûd paşaya konup memur oldukları yere gitmişlerdi.

Venedik küffârının, bazı İslâm gemileriyle cengi:

Evvelce devlet katından gönderilen dört gemi ile iki bin yeniçeriye, Karamanlı Reis adındaki kapudan başbuğ tâyin olunup Değirmenliğe gelmişti «Değirmenlik adası ise kalesiz yerdir, yatmak câiz değildir, orduya varmağa vakit yoktur» deyû Benefşe (S.B.) ye gitmekte her ne kadar gayret etti ise de, yeniçeriler kabul etmeyüp inat ettiler. Nihayet kendisi Benefçe iskelesine varıp, diğer beylerle buluştu. Üç kalyon ise o limanda istirahat edip serdârın fermanını beklediler. Serdâr dahi adı geçenlere «Girid'e gelesiz!» deyû birbir arkasına mektuplar gönderdi. Fakat hava müsaade etmedi. Serdâr, donanma gemilerine tenbih edüp hazır eyledi ki, bizzat varıp Menefşe ve Değirmenlik limanlarında olan gemileri toplayıp Hanya'ya getüreler...

Bu sırada pâdişah tarafından Haseki ağa Benefşe iskelesine gelüp orad olan beyler ve ağalara «Tiz, serdâra yetişesiz!» deyüp hepsini beylik gemilerine doldurup, kendi de

bir beylik kadırgasına binip, hatt-ı hümâyun (pâdişah yazısı, emri) ile serdârın huzuruna gitti.

Şaban ayının on sekizinci günü gelüp buluştu. Ve bütün gemilerin geleceklerini haber vermekle, serdâr-ı ekrem o sıkıntıdan kurtuldu. Ve hemen pâdişaha asker ve memleket ahvalini bildirip, yedi parça kadırga ile anlar dahi Benefşede olan gemilere imdat etmeğe himmet buyurdular. Fakat bu göndermeden serdâr gücenip, Şabanın yirmi birinci günü altmış mükemmel kadırga ile çıkıp hareket edince, rüzgâr karşılayıp Todori limanına bin zahmet ile demir attı. Memiş reis, Çavuş Reis, Cafer oğlu adlarındaki üç reisin gemilerinde olan yeniçeriler ile, Değirmenlik limanında olduklarını küffâr duyup, demir üzerine basmağa çalıştı. Mavnaları ve kadırgalariyle gece Suda'dan hareket edüp perşembe günü adı geçen reisler de Değirmenlik limanından çıkıp Girid'e gitmişler idi.

Hemen limandan çıktılar. Güneş doğuşundan iki saat geçmişti. Küffârın donanması otuz iki kadırga, dört mavna ve birkaç fırkate görünüp bu üç gemiye üşüp sarıldılar. Allahın hikmeti, İslâm ve küffâr gemilerini dalga tutup o yüksek kalyonları öyle indirdi ki, su aldılar. O şiddetli rüzgârdan kâfirin iki kadırgası baş aşağı gelüp, içinde olan mel'ûnlar ile denize battı.

Ebû Zer Cafer gemisi ki, kırk iki parça top çeker bir acayip gemi idi, büyük direği yelkenleriyle parça parça olup, altında bulunan halkın çoğu yeniçeri idi, yelken ile suya gitti ve gemi sütunların ve âletlerin çarpması ile parçalandı.

Çün, şiddetli rüzgâr geçip, hava mülâyim oldu, frenk donanması köpekler gibi, ol gemileri ortaya alıp mavnalardan ve baştardalardan koğuş toplariyle taşladılar. İslâm ehli dahi top ve tüfenk vurmakta kusur etmediler. Çavuş Reisin gemisi üzerine dört mavna gelüp, büyük balyemez top ile kuşattılar. Ama gemi bir zayıf rüzgâr gidişli olmakla, mavnaların küreklerini top ile kırıp aralarından geçti gitti. Mavnalar yaralı ve rüsvay yerlerinde kaldılar.

Bu kere mavnaları ve birkaç baştardaları (2.S.) dönüp Memiş Reisi ortaya aldılar. O dahi Allahın yardımına dayanarak öyle bir cenk etti ki, feleklerde melekler tahsin ve âferin okudular. O da ikindi vaktinedek döğüşüp, hayli âdemisi şehit oldu ama, küffârı tamam edip yaralı bırakıp çekildi gitti.

Bu defa bütün gemiler ve mavnalar dönüp Cafer'in kalyonunu ortaya aldılar. Koğuş toplariyle dövmeğe başladılar. Fakat Cafer Reisin adamlarından Süleyman Reis ki, oğlunun vasisi, bir mert yiğit idi, diğer gaazilerle gönül birliği edip ya gazâ, ya şehitlik deyüp mertçe muharebeler etti. Bütün gün ve gece çok sıkı dövüşüp, yelkenleri olmadığından aralıktan çıkmağa imkânı bulamadı. Sonunda birkaç adam kalıp, anlar da kâfire esir olmağı revâ görmeyüp döğüştüler. Küffâr, sağdan ve soldan topa tutup, sonunda o dağ gibi gemi, engin denize battı.

Cuma günü gayet fırtına olup, serdâr, Todori limanından çıkıp Benefşe'ye doğru salmak istedi. Fakat mümkün olmadı. Akşam Çavuş Reis gelüp cenk ahvalini tafsilâtiyle anlattı. Allahın izniyle rüzgâr da sakinleşti.

Serdârın, küffâr gemileri tarafına gidişi:

O saat, isteğine ulaşmış serdâr, sahrada olan askeri gemilere koyup, zafer kazanan donanma ile küffâr üzerine gitti. Yeniçeri kethüdası Murad ağa serdâr ile gidip vezir Musâ paşa ve Hasan paşa ve Samsuncubaşı, hisar muhafazasında kalıp her burca birer bey muhafazacı konuldu. Cumartesi günü Memiş Reis dahi gelüp katıldı. Fakat serdâr küffâr donanması içün Değirmenlik ve Çuka adalarını her ne kadar araştırdı ise de, aslâ eser bulamadı. Çünkü kâfir, bu cenkten sonra hemen çekilüp Suda limanına ve bazı deliklere girmişti. Serdâr Benefşe'ye varıp orada olan asker tamamen gemilere girip, birkaç mil gitmişler iken rüzgâr kar-

şılayıp döndürmüş idi, bütün gemiler Şabanın yirmi altıncı günü gelüp Hanya limanına demir attılar.

Hanya'ya muhafızlar tâyini:

Evvelce barut ve cephane ve çok miktarda zahire ile kale dolmuştu. Bu defa gelen askerden dört bini sipahi, ve dört bini yeni ve eski yeniçeri, topçu ve cebeci (S.B.) ve dört bin hisar eri, muhafaza hizmetine tâyin olunup, sonra Hasan paşa din ve devletin hayrını isteyen ve memleket muhafazası rütbesine lâyık olmakla, hil'at giydirip hisarın muhafazasını ferman ettiler.

Yeniçeri üzerine, Haseki Ali Ağa tâyin olundu. Ve vilâyetin, evkafın, dükkânların, evlerin ve emlâkin yazılmasına, Hasan efendi kendine hâkim ve bilgili olmakla memur oldu. Kadılığı, orduy-u hümâyun kadılığı ile gelen müderris Fahri Mehmed efendiye mevleviyet (I.S.) ile verildi.

Sekban-başı Hüseyin ağa ve bölük ağalarından sol gureba (S.B.) ağası İbrahim ağayı ve diğer altı bölükten beraber gelen zabitlere hil'atlar giydirilip serdârın tâyini ile herkes yüksek saraylara girip yerleştiler.

Şabanın yirmi yedinci çarşamba günü, memur olan İslâm askeri, kalenin doğu tarafında olan sahrada saf saf olup kapu yanında serdâr taht üzere oturup birer birer huzurundan geçtiler. Ve yiğitlik ile ve sağlamca girip kalede yerleştiler. İslâm askerinin acayip tertibini ve garip büyüklüğünü görenler hayrette kalurdu. Girid adasına çok miktarda at geçürülmüştü. Hepsinin orada kalması ferman olunup diğer askerler geriye gemilere girdiler. Cezayir ve Trablus ve Tunus askerlerine hil'atlar giydirilip iltifat ile izin verildi.

Donanmay-ı hümâyunun geri gidişi:

Cumartesi günü ki, Ramazanın biri idi, Gaazi serdâr sabah namazı vaktinde kalyonlara ve şaykalara gidiş ferman edüp, kendileri dahi öğle üzere limandan çıkıp Anadolu'ya

hareket ettiler. Bir uygun rüzgâr ile Agriboz adasında, Kızıl-hisara geldiler. Oradan herkese vilâyetine gitmeğe izin verildi. İslâm gemileri cumartesi ve pazar yürüyüp, pazartesi günü seherle beraber, memâlik-i mahrûse'ye **(muhafaza olunan memleketler = Osmanlı ülkesi)** demir attılar.

Donanmay-ı hümâyun dahi Kızıl-hisar limanında iken şiddetli bir rüzgâr koptu ki, her gemiyi birer adaya attı. Serdâr forsa kadırgalarla gemileri devşirip bir yere topladı. Ve bu uygunsuz rüzgâr on dört gün uzayıp donanma gitmek için yerinden kımıldamağa muktedir olamadı.

Ramazanın on sekizinci günü Selâmet ile yine Kızıl-hisar limanına girdiler. O limanda iken pâdişah tarafından Ahmed paşa, iki kadırga ve sekiz kalyon ve şayka ile ulaştı. Girid'de kalan asker için buğday, peksimet, pirinç, ve diğer yiyecekler ve zahireler göndermişler.. Mısır'dan dahi o kadar gemiler geldi ki, pirincin kilesi yirmi sekiz akçeye satıldı.

Bu seferde olan muvaffakiyet, yakın zamanlarda olmuş değildir. Zahire çok, meyva ve içimi güzel su payansız idi. Ancak havanın değişmesi ve perhiz edilmemesi yüzünden Hanya altındaki askere Zahîr = Dizanteri ve ishal gibi hastalıklar musallât olup çok adam helâk oldu.

Donanma Kızıl-hisarda iken saltanat tarafından adam gelüp Budin'den azlolunan Deli-Hüseyin paşa, askeriyle birlikte memuren Benefşe'ye gelüp oradan Hanya'ya geçmek hususunda pâdişah fermanı olduğu haberini getirdi. Murad ağanın da beraber gitmesi hususunda pâdişah emri çıkmakla, kadırgalarla serdâr-ı ekremin kethüdası Benefşe'ye gönderildi. Oradan donanma toptan Sakız limanına gelüp, gemiler hep birden İstanbul'a gitmeğe havalar müsaade etmediğinden, iki kadırga ile serdâr-ı ekrem pâdişah rikâbına yalnızca yüz sürmek üzere gidip Ramazan bayramı günü İstanbul'a geldi. Ve rikâb-ı hümâyuna (I.S.) yüz sürüp hil'at ve iltifat ile magrur ve muhterem oldu.

Donanmay-ı hümâyun da, vezir Mûsâ paşa ile selâmetle

ve ganimet almış olarak Şevvalin altıncı günü büyük alay ile toplar atarak ve şevket göstererek Sarayburnu önüne geldi. Pâdişah-ı âlempenah (S.B.) hazretleri dahi Yali köşkünden (S.B.) seyredip, pâdişah huzuruna gelüp el öpen ocak ağalarına ve deniz beylerine ve reislere kıymetli hil'atlar giydirip iltifatlar gösterdi. Bu çok kıymetli fetih için zamanın şairleri çok tarihler dediler (**söylediler**):

Mûsâ paşanın kâtibi Fahri efendi (**Gazây-ı evvel**) kelimesini buldu.

Bu fethin tarihini yazan Pîri Paşa-zâde Hüseyin bey de şu şekilde nazmetmiştir:

Sipâh-ı Rûma sordum fethin oldum
Didiler fethine târih, gazamız

Müverrih (**tarihçi**), Şârih-ül-menar-zâde bu tarihi söylemiştir:

Bârekâllah nasren habbezâ fethün cedid
Kim olur tomar-ı vasfı âleme tâviz can
Lâfzen vemânen bu fethe oldu tarih metin
Harb ile bin elli beşte kal'a alındı heman

Bazı Girid olayları:

Şaban ayı sonlarında Suda limanında (1) biraz kâfir gemileri gelüp birkaç bin küffâr kaleyi muhasara (**kuşatmak**) kasdiyle çıkıp şehre yakın köylere geldikleri vakit, Hasan Paşa çıkıp, İslâm askeri üzerlerine hücum ettiler. Allahın inâyetiyle galip gelüp küffârı bozguna uğrattı. Nicesi esir, ve çoğu kılıca lokma oldu.

(1) Suda, Girid'in kuzey batı sahilinde ayni isimdeki koy adıdır. Tabii limanı içinde denize doğru uzanmış ada gibi bir kaya üzerinde kale...

Ramazan ayında Benefşe limanına **(indekse bak)** kâfir düşüp yedi kıta gemi ile bir kalyon aldılar. Ve kaleye birkaç top atıp yine Suda'ya gittiler.

Hüseyin Paşanın Girid'e gidişi:

Deli-Hüseyin paşa Budin'den gelip, Girid muhafazasiyle memur olmuştu. Kendisine ikinci vezirlik hası (I.S.) ve Mora sancağı arpalığı (I.S.) verilip, hazine ve mühimmat (I.S.) ile gönderilmişti. Karadan Anabolu'ya (2) vardıkta, geçürmek içün tâyin olunan on bir kıta bey gemileri yanaşıp, Şevvalin ikinci günü mevcut olan kul tâifesiyle binilüp zahire şaykaları (I.S.) yedeğe alındı. Ve Benefşe tarafına giderken, karşı rüzgâr çıkıp arada bulunan Hayares? limanına girdiler. Üç gün durmadan fırtına olup, bir zahire şaykası (I.S.) parçalanup, birinin dahi direği kırıldı. Biri de, Keskin Paşa-zâde kadırgasiyle demirini koparıp denize açıldı kaybolup bulunmadı. Bu sırada diğer gemiler palamar ve küreklerini kırıp hurda kayıklar ve sandalalr parçalandı. Herkes hayattan ümidini kesip bu hal üzere otuz kırk saat kadar kürek üzerinde kâh karaya vurup kâh açılıp, çoğu âletler telef oldu. Bin belâ ve elemler ile on bir günde yüz mil yeri güçlükle alabilüp Benefşe'ye kul mevâcibi **(maaşları)** için tâyin olunan hazine orada hazır olmakla, kapıcı başı-Hüseyin ağa elinden alınıp, küffârın ahvalini öğrenmek için adamlar gönderildi. Kaybolan kadırga ve şaykalar, rüzgârla Anabolu'ya (1) düşmüşler, Mora yalılarında olan kadılar denize çektiri (S. B.) ve Borton, altmış parçaya yakın küffâr gemisi, kimi Girid tarafında, kimi Çuka adasında dolaşmaktadır, hazine ve askerin Hanya'ya geçeceğinden malûmatları olup beklerler, deyû bildirdiklerinde müşavere olunup, hiç bir suretle gidilmek doğru görülmedi.

(1) Anabolu, Mora'nın doğusundaki, Nauplia limanının kuzey sahilindeki Napoli di Romana'nın Türk devrindeki adıdır.

Benefşe, rüzgâr altı ve suyu az bir yer olmakla, geriye Anabolu'ya **(indekse bak)** dönülüp, olup bitenler, devlet katına arzolundu. Zilka'de de arz ve mahzarlar (S.B.) gelüp pâdişaha telhis (I.S.) olununca, tersane kethüdâsı Ammarzâde, yedi kıta kadırga ile imdada gönderildi. Ve on kıta Rodos kadırgaları tâyin olundu. Adı geçen kethüdâ, Anabolu'ya girince, aslâ beklenmeyip, Zilhiccenin on birinde limandan çıkıp Girid'e gittiler. Bir uygun hava ile üç gün gidip, yine Zilhicce ayının on beşinde selâmetle Hanya limanına ulaşıp, büyük şenliklerle şehre girdiler.

Muhafazada olan Küçük-Hasan paşa, pâdişah fermanı gereğince kadırgaya girip, Zilhiccenin yirmi birinci günü bütün çektirmeler ile Hanya limanından çıkıp, İstanbul'a yöneldi. Hanya'da zahire azalıp, yiyecek çok kıymetlenmişti. Bir okka hurda peksimet kırk akçeye, tuz doksan akçeye satılırdı. Gemilerden yirmi beş bin kile buğday, peksimet ve diğer zahire dağıtılarak her şey ucuzladı.

Hüseyin Paşanın ulaşması, İslâm askerine kalp kuvveti ve düşmana kahr ve mihnet olup, müslüman gaaziler her cihetten sevinip isteğine nail oldu.

Naklolunur ki, Hüseyin paşa, Benefşe limanında eğlenip, kâfir donanmasının denizde dolaşmasından endişe etmekle, geçmeğe fırsat bulamamıştı. Bu hususta şöyle bir tedbire başvurdu ki «Şimdi Hanya'da olan askerin artık imdat ve zahireye ihtiyaçları yoktur ve donanma İstanbul'a gitmiştir. Bu vakitte Girid'e geçmek zordur. Bu kış burada kışlayıp, ilkbaharda gideriz» sözünü halk arasında yayıp, görünüşte halka kışlak tâyin edip, gemileri limana bağlamak tedarikini gösterdi. Fakat gizlice, olanları devlet katına arz etmişti. Mora kadıları, hattâ paşanın ağaları ve sır dostları bile, kışlağa kat'î karar verildi mülâhazasında idiler ve tâyin olunan kışlalarına gitmeğe hazır oldular. Küffâr casusları da bu hali gerçek sanıp, durumu küffâra bildirdiler. Zaman da erbain ve hamsin (S.B.) sıraları olmakla, geçmekten vaz geçildi deyû, yol kesmek maksadiyle deniz yolunu

kapayan küffâr donanması da memleketlerine avdet ettiler.

Bu sırada tersane kethüdası kadırgalar ile tersaneden birden bire kalktı. Şöyle ki, ne tarafa gideceği, gemidekilerin bile malûmu değildi. Varıp Hüseyin paşayı askeriyle ve zahire gemileriyle Benefşe sahilinden alıp üç günde Girid'e geçürdü. Küffâr bu yerinde tedbiri duyunca şaşırıp kaldılar.

Bundan evvel kale içinden taşraya çıkmayıp, kâfir karakolu bir mil kadar yerlerde durup, köylerden reâyâyı şehire gelmekten alıkorlardı. Zilka'de ortalarında beş altı bin kadar kötü renkli frenk, bir yere gelüp topsuz kılıç sıyırub, hisara hücum maksadiyle, bir çok merdivenler getirip, hisar duvarına dayayarak içeri girmek istediler. Hasan paşa iki bin kadar asker ile çıkıp, büyük muharebe yaptı. Küffâr, gaalip gelerek İslâm askerini hisar kapısına sürdükleri sırada, hisarda olan yiğitlerden binden fazla bahâdır da çıkıp, küffârı geri püskürtüp çok hınzırları kılıçtan geçirip, birazını da esir etmişlerdi.

Hüseyin paşa, Girid'e vardığının ertesi günü bir miktar asker ile Suda'ya çıkıp, deniz kenarına varıp, birkaç yüz koyun sürmekle, cesaretinden küffâra dehşet gelmişti. Birbirinden yardım isteyerek haddinden fazla harp âleti ve asker hazır edip denizden ve karadan hücum tedarikinde olduklarını haber alıp devlet katına bildirdi. Suda karşısındaki tuzlaya varıncaya kadar İslâm askeri yayılıp, her çıkışlarında küffârın nicesini yakalayıp esir etmekle, etrafta olan köylerin reâyâsı, korkusuzca Hanya'ya gelüp gider oldular. Yiyecek, et ve meyva gibi şeylere bıkkınlık gelüp, diğer zahireler dahi zahmetsizce ele geçer oldu.

İstanbul ahvâli ve küçük olaylar:

Rebiülâhır sonlarında Siâhtar Fazlullah Ağa, Anadolu vâliliği ile çıkıp, vezirlik pâyesiyle şereflendi. Anadolu bey-

lerbeyi Tekeli-Mustafap aşa İstanbul'a gelüp, Salih paşadan sonra üçüncü vezir yerinde oturdu. Şam'dan azlolunan Gürcü-Mehmed paşaya ve Kenan paşaya onar yük akçe ile emeklilik ihsan olundu. Hoca Hüseyin efendinin (Cinci hoca) himayesiyle eski mimar Kasım ağanın doğruluğu anlaşılmakla yine mimar başı olup, yeni Mimar Mustafa ağa azledildi ve gözden düştü. Cündî Halil Paşa Tire'den azlolunarak İstanbul'a geldi. Cümâda'l âhirede, önce Basra'dan azlolunarak malları devlet namına zaptolunduktan sonra Diyarbekir'e vâli olup, oradan azlolunan Mustafa paşa ki, Han-zâde Sultanın kocasıdır, Budin beylerbeyi oldu. Deli-Hüseyin paşa, Budin'den gelüp, Hanya muhafazasına gönderilmişti. Mostarlı-Mustafa paşa Silistre'den azlolunup, Anadolu'dan azlolunan Siyavuş paşaya verildi. Safer ayında Girid adası seferine, pâdişah hazretlerinin fazla ehemmiyet verdikleri sırada, Yenikapıya çıkanlardan bazı yeniçeriler kavga etmişlerdi.

Yeniçeri ağası Şaban ağa, suçlu olan yeniçerinin yakasını kesince, o yeniçeri pâdişaha şikâyet etmekle Şaban Ağa gazaba uğrayıp ağalıktan azledilerek Maraş eyâletine gönderildi.

Musâhibe (I.S.) Şekerpare Hatunun kethüdası Mûsâ Ağa ki, tersane emini olmuştu, Şekerpârenin ricasiyle yeniçeri ağası olmuş ve ağalığına eski kanun üzere vezirlik eklenmişti. Sonra Kamalık-Siyavuş paşanın haslarını (I.S.) da alıp, yeniçeri ağası Mûsâ paşaya verdiler. Mûsâ paşanın eski hasları da, altı yük (S.B.) akçe idi, ondan alınıp, Makbule Hatice Hatunun kocası Kapıcı-başı Baltacı-Hüseyin ağaya verildi.

Yine Girid işlerine gayret edildiği sıralarda deniz beylerinden Abdi Paşa-zâde Turgut bey, pâdişahın gazabına uğradı ve boğularak öldürüldü. Safer ayında Darüssâade ağası Taş Yatır-Ali ağa azlolundu. Celâlî-İbrahim ağa, Dârüssâade ağası oldu. Rebiülâhırda büyük mirahor sürgün edilip, küçük mirahor büyük mirahor oldu; kapıcılar kethüdası, küçük mirahor oldu; bölük ağası, kapıcılar kethüdası oldu;

eski-saray baltacılar kethüdası, bölük ağası oldu. Rebiülâhır sonlarında vezir-i âzam Mehmed paşa hazretleri hiyarcıktan hastalanıp yine sıhhat buldu.

Ulemâ (Bilginler) silsilesi:

Rebiülevvelin yirmisinde Tulumcu-zâde azlolunup, Aziz-zâde Bahâî efendi İstanbul kadısı oldu. Bursa'dan İsmetî azlolunup dahil (S.B.) pâyesi ile Ali Paşa müderrisi, yakında saray müfettişi olan Bolevî **(Bolulu)** Mustafa Çelebi, birden pâdişahın inâyeti ile Bursa kadısı olup, ulemânın ve diğer insanların garibine gitti ve çok dedikodu oldu. Selânikten azledilen İmâm-zâde efendinin, yeniçeri ağası Mûsâ ağa ile eski hukuku olmakla, Mûsâ ağa, adı geçeni bu defa tekrar Selânik kadısı yapmakta keramet göstermekle sahib-i zuhur (S.B.) Şânı büyük Hoca **(Cinci hoca)** üzülüp, aralarında sövüşme ve soğukluk zuhur eyledi. Evvelce mevleviyet (S. B.) itibariyle İpsala kadısı olup sürgün edildiktn sonra haseki Sultanın inâyeti ile Belgrad kadısı olan Paşmakçı-zâdeye cümâda'l-ûlâda nakil yoluyle Edirne kazası verilip Şaban efendi azlolundu. Davud-zâde Üsküdar kadısı olup selefi, paşa imamı Ahmed efendi bizzat pâdişah fermanı ile Belgrad kadılığına naklolundu.

Recep ayı sonlarında Molla efendi hazretlerinin muhterem küçük oğulları Feyzullah Çelebiyi, birdenbire saçaklı âbâyî ile Mihrimah sultan medresesine müderris ettiler. Mübarek bayramın dördüncü günü, Karaçelebi-zâde Mahmud efendi Rumeli kazaskerliğinden azlolunup yerine Abdürrahim efendi tâyin olundu. İzmir kadısı İsmetî efendiden bazı şikâyetçiler çıkmakla beş ay kadar vakti varken azlolunup, Eyyüp El-Ensarî kadılığından Acem-Mehmed efendi İzmir'e, ve Davud-zâde Çelebi Üsküdardan Eyüp kazasına naklolundu. Cümâda'l-âhirenin yirmi altıncı cumartesi günü Galata kadısı Hasan efendi-zâde mahdumu, Mısır kadılığına naklolunup, Koca Kebirî, ikinci defa Galata kadısı oldu.

Bu sırada İstanbul kadısı Bahaî efendi ki, pâdişahın iltifatına mazhar olup Anadolu kazaskerliğini kendinin olarak bilirken, Enderun-u hümâyun (I.S.) halkından bazı sözü geçer kimselerin bir dâvası zuhur edüp, pâdişah huzurına evvelâ kendi ve azilden evvel Rumeli kazaskeri Mahmud efendi davet olunup, dâva dinlendikte, Bahâî efendi, kat'î hüküm vermekte el çabukluğu edüp, icâzet ile kalkıp gidince, Mahmud efendi müteessir olup Bahâî efendiye rağmen paylama maksadiyle «ben İstanbul kadısı iken kol gezerdim» deyû pâdişahın kulağına yetiştirdi. Bu yüzden Bahâî efendi, gece dolaşmak hizmetiyle memur olup, her gece sokakları dolaşmağa müptelâ oldu. Sonra Dâvud-zâde yerine Üsküdar kadılığına naklolunup Paşmakçı-zâde Edirne kazasından İstanbul kadılığına naklolundu. Selânik kadılığından İmam-zâde efendi Edirne'ye naklolunup Bolevî **(Bolulu)** Mustafa efendi yerine saray müfettişi olan Sarı Bâli efendi Selânik kadılığına naklolundu. Adı geçen Bâli efendi Muid Efendiye vardıkta:

— Bizim hakkımızda hakkın gayreti zuhur etti,

Deyüp, bu söz Molla hazretlerine naklolundukta Yavuzzâde efendi «Mâna istikbal ile eder demek ister» deyû tevcîh-i ma'kul ettiğinde bir lâtife değildir.

Zilka'de sonlarında Hasan efendi-zâde Mısır'dan azlolunarak, Bostan-zâde Ahmed Çelebi Mısır kadısı oldu.

Şeyhülislâmın azli:

Zilka'de ayında Ebû Said efendi sadr-ı fetvâdan **(fetvâ reisliğinden, Şeyhülislâmlıktan)** azlolunup, Muid Ahmed efendi Şeyhülislâm oldu. Ulemâdan bâzısı:

Bikes-i nev-i ez âlim
müftiyül'enâm-ı âdil

mısraını tarih demiştir.

Bazı küçük olaylar:

Evvelce Hanya fethi haberi gelmezden evvel askerin aczi ve ishal ve dizanteriden zayıfladıkları haberi Şabanın

ortasında gelince, Hoca efendi **(Cinci hoca)** biraz mahzun olup, ikbal yıldızı sönmeğe yüz tutmuştu. Çünkü Girid seferini sadrâzam doğru bulmadığı halde, Hoca efendi ile Yusuf paşanın arzulariyle sefer işine başlanmıştı. Bu aralıkta sadrâzam galebe edip, Hoca efendinin rey ve himmeti ile verilen memuriyetleri, başka kimselere verdirmeğe başlayıp, ancak yeniçeri efendiliği ki, Arnavut-Mehmed efendi on bin kuruş verip almıştı, anı azledip, Koyun oğlunu yeniçeri efendisi eyledi. Ve on beş seneden beri Yeniçeri kaleminde baş halife olan Hüseyin efendiyi hocaya güvendiği için azleyledi.

Fakat sonra, Girid'ten fetih haberi gelince, Hoca efendi **(Cinci hoca)** evvelkinden fazla muazzez ve iltifata mazhar olup sadrâzam, mânasız yere düşmanlığını meydana vurduğundan ve yersiz muhalefetinden utanıp pişman oldu.

Turnacı-başı Pirinçci-zâde Ahmed ağa ki, İstanbul'da Kethüda bey yerine kalmıştı; birden Kethüda bey oldu. Girid'te kalan Murad ağa, Sekban-başı olup getirmeğe adam gitti. Sekban-başı Kara Hüseyin Ağazâde Hüseyin ağa Giride varıp, muhafazada kalsın deyû memur oldu. Kapudan Paşa yardımı ile gitmeyip, Murad ağa gittikten sonra anın gitmesi ve iki muteber ocak ağasının bir yerde olması doğru değildir deyüp, özür serdederek İstanbul'a gelmişti. Girid'e gitmemek suçu ile Şevval ayında sürgün edilmişti. Yine affolunup hanesinde gizlenmek üzere İstanbul'a gelmeğe izin verildi.

Galatalı Müslim demekle tanınan meşhur kimse ki, Hüsrev paşa vaktinde, Üsküdar zorbalarının geride kalanı idi, ve Nasuh paşa-zâdenin baş kaldırdığı vakit kethüdası olup, İzmit'e geldikte aklınca paşasına akıl öğretip «Bu dereceye geldikten sonra İstanbul'dan sana sahte mektuplar gönderen âyanın sana faydaları yoktur, sözleri boşa çıktı, işin icabı budur ki, baş kaldırmağa başlayasın. Vezir Kara-Mustafa paşaya gaalip gelmek murad edersen, iyilik ile mümkün değildir. Bana beş yüz adam koş, Üsküdarı iki üç yerden ateşe verelim.»

Dedikte, Nasuh Paşa-zâde onun dediğini yapmayıp ahvali ters dönünce, adı geçen Müslim dahi Gelibolu yakınında Keşan kazasında Derviş suretinde bir tekkede oturmuştu. Keşan voyvodası Hamamcı-zâde Çelebi basıp yakalayıp zincir ile İstanbul'a gönderdi.

Rebiülâhırda Pâdişah Davudpaşa bahçesinde iken getürdüler. Vücudundan sırımlar çıkarılıp eziyet edildikten sonra boynu vuruldu.

Yangın:

Cümâda'l-ûlânın ikinci salı gecesi Burc-i intihâ-i sâl Kırân-ı beyt-i râbi olan burc-u kavse mensup olan binalardan İstanbul'da darphane yakınında başçı dükkânından yangın çıkıp takriben geceden dört saat geçtikte başlayup, Sultan Beyazid haremi kapılarından medresenin iki tarafı yanıp, oradan Yahnikapan sarayı ve Sultan Beyazid hamamı, oradan darphane **(para basılan yer)** ve o çarşı baştan başa yanup poyraz rüzgâriyle ateş batıya ve cenuba yönelip, Narhçı-Hasan efendi evleri ve büyük Hoca-zâde menzili ve bütün Nişancı câmii ve hamamı tarafiarına kadar yanıp, söndürmeğe çalışanlar âciz kalup müdafaa ve mümkün olmadı. Ancak etrafını keserlerdi. Ateş Langa ile Kumkapıya ulaşıncaya kadar yanup o gece ertesi akşam oluncaya kadar devam edüp Langada Yenikapıya varıncaya kadar, Kostantiniyyeye **(İstanbul)** surlarına dayanup, oradan Çarşamba gecesi Kumkapu içerisi ve taşra, meyhaneler ve ol taraflar sabaha kadar yanup, çarşamba sabahı Kadırga limanına dayanmakla o gün dahi ikindi vaktinedek kefere mahalleleri, Ermeni ve Rum kiliseleri yanup, keresteciler ve çingenelere geldikte ikindi vakti, Allahın inâyetiyle söndü.

Otuz saatten fazla uzayan yangın, hiç otuz kırk seneden beri görülmemiştir.

(Âteş Şüden) lâfzı, tarih düşmüştür.

Vezir-i âzam Sîmin-Mehmed paşanın azlî ve Salih paşanın vezir-i âzamlığı:

Civan Kapıcıbaşı demekle tanınan Sîmin-Mehmed paşa, Kara-Mustafa paşadan sonra vezir-i âzam olup her hususta pâdişahın arzularına evet diyerek mızaçgirlik (S.B.) yolunu tutup, her hafta pâdişah-ı âlempenah hazretlerine para ve eşya ve nice kıymetli hediyeler verip pâdişahın gönlünü eder ve hediyeye alıştırırdı. Kendileri dahi, memuriyet sahiplerinden, ileri gelenlerden hesapsız para alup, hâkimleri kısa zamanda azleder ve değiştirirdi.

Başlangıçta kapudan Müsâhip Yusuf paşa hazretleriyle birlik olup, görünüşte muhabbet üzere muamele ederlerdi. Fakat, yüksek memuriyet ve rütbelerde bulunanlar arasında tabiî olan haset ve nefsaniyet (S.B.), bu âlemde meydanda olup, ve birbirlerinin fırsatını gözetip, noksanlarını ararlardı.

Ta ki kapudan Yusuf Paşa Hanya'yı fethedüp, gelüp pâdişah huzurunda evvelkinden fazla itibar ve iltifat gördü. Vezir-i âzam, sadrâzamlık elden gidiyor korkusiyle eteğini beline dolayıp anı, pâdişah yanından uzaklaştırmağa çalıştı. Hattâ daha kapudan paşa der-i devlete (I.S.) gelmeden evvel, kendisine Mısır beylerbeyiliğini vermek üzere hatt-ı hümâyun **(pâdişah yazısı, fermanı)** çıkarıp, Hanya'dan Mısır.a gitmesi içün ferman göndermek üzere iken, kapudan paşa tam şevket ile gelüp, pâdişahın ayağına yüz sürdü. Bu suretle Mısır'a göndermek tedbiri suya düştü.

Vezir-i âzam başka bir hile düşünüp Yusuf paşa hakkında pâdişaha dedi ki:

— Şevketlû pâdişahım! Bu kadar hazine ve büyük miktarda mal sarfedip, her ne istedi ise verilüp diriğ olunmamışken (S.B.) bir kuru kaleyi sulhen alıp, içinde olan kâfirleri bu kadar kere yüz bin altın ve cevahir ve nadir şeyler ile sağ ve salim gemilere koyup kâ-

firler memleketine yollamak akıllı işi midir? Meğer ki kendisi küffârı gizlice haklayup, büyük paralar almış ola... Ve illâ bu kadar büyük ganimetleri boş yere elden çıkarmak revâ mıdır? Devlet hazinesinden bu kadar kese sarfolunup, ve bu kadar bin kimse şehit olup, karşılığında bir boş kale ki, her sene muhafızlarına bu kadar bin kuruş İstanbul'dan gitmeğe muhtaç olur, fethettim deyû pâdişahıma iki mermer direk getirmek bir iş midir? Masraf kadar da hazine alınmayan iş, iftihara lâyık hizmet midir? Zannım budur ki kâfiristana yolladığı kâfirlerden, pek çok mal, ve cevahir almıştır. Sorulur ve tahkikatta ısrar buyurulursa meydana çıkardı.»

Deyû, buna benzer çok söz söyledi. Vâkıâ Yusuf paşa ganimetlerden, pâdişaha birkaç esir ile iki adet düzgün kırmızı mermer direkten başka itibara değer bir şey getürmemişlerdi.

Bu sözler, pâdişahın kalbini değiştirip, fütuhat malı istemek için Yusuf paşaya gazab sureti gösterip, Bostancı-başıya:

—Al şunu!

Deyû hapsi için ferman ettiler. Ama, Hoca efendi, valide Sultan hazretleri ile birleşerek kurtarmağa çalıştılar.

«Pâdişahım! Hanya gibi bir kale fethi hizmetinde bulunan kulunuzu mal isteme adiyle hapsetmek, şân-ı mülûkâneye (pâdişahlık şanına) düşer bir şey değildir, diğer vezir ve asker kullarımızın kalbini nefret ettirmekten başka, din düşmanlarının sevineceklerinde şüphe yoktur.»

Deyüp, affettirip yine pâdişahın lûtuflarına mazhar olup, dinin ileri geleninin nevaziş eliyle okşadılar. Sohbet sırasında, Hanya fethinin güçlüğü ve işin ve fethin gecikmesi, askerin yorgunluk ve hastalığı bahislerinde, mühimmat (harbe ait lüzumlu şeyler) ve asker göndermede vezirin bilerek kusurunu anlatıp, söz söylemeğe müsaade verilmekle «vezirden intikam almak için fırsattır» deyû:

«Pâdişahım! Başlangıçta bu sefere vezir-i âzamın rızası yoktu. Galatada olan balyos (Venedik elçisi) kendisine altmış bin filori vaadedip Girid'e gidişi geri bırakmak için müracaat etmişti. Bu yüzden bu seferi hoş görmeyüp, mâni olmağa çalıştı. Mâni olamayınca mühimmat ve asker ve diğer lâzım olan şeyler ile imdat hususunda bilerek kusur işleyerek, geciktirmeğe sebep olduktan başka, şimdi kulunuza düşmanlık edüp idamım içün paçaları sıvamıştır.»

Deyû yapabildiği kadar söyledi.

Pâdişah, vezir-i âzamı çağırtıp, ikisi birlikte pâdişahın huzurunda hazır olduklarında pâdişah hazretleri yine Girid seferinden söz açıp, kapudan paşa korkmadan, ilk söylediklerini tekrar edüp, vezirin önünde olanları, evvelki gibi anlattı.

Vezir-i âzam kuvvet ve istiklâline mağrur olup, kendi sadâretine (sadrâzamlığına) zeval ihtimali vermeyüp kapudan paşaya azarlayarak cevap verüp:

«Niçün böyle söylersin? Ne makule **(ne çeşit)** işte kusur olundu? Arz eylediğin hususların hangisine müsaade olunmadı? Celepliği koya!!» (1).

Kelimesi ile yüzünü buruşturarak itap (S.B.) eyledi.

Şevval ayının yirmi sekizinci pazar günü vezir dîvana varup, kazaskerlerle otururken Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa ile müsahip (I.S.) Acem Mîr Mehmet Ağa gelüp, bir hatt-ı hümâyun sundular.

Bu hatt-ı hümâyunda:

«Lalam Mehmed Paşa! Mührümü şimdi göndersin!»

Deyû yazılmış... Okuyup hemen mühr-ü şerifi **(pâdişah mührünü)** çıkarıp anlara teslim eyledi ve kendisi kalkıp sarayına gidup gürültülü gösterişi yıkıldı, yok oldu.

---

(1) Celeb, Arapça isim olarak kasaplık hayvan alış verişi yapan kimse demektir. Farsça isim olarak da orospu mânasına gelir. Burada sadrâzam celepliği koya! demekle «orospuluğu bırak!» demiş oluyor.

Pâdişah hazretleri mühr-ü hümayunu, Kapudan paşaya tekrar tekrar teklif buyurdular. Kabul etmemekte fazla nazlandığından, daha vezirler divandan ayrılmamışlardı, Salih Paşaya adam varup, içeri çağırıldı. Pâdişah huzuruna varınca, sadrâzamlık mührü kendune verilüp sofra kaldırılmazdan evvel çıkıp divanın başkanlığında yerini aldı. O gün yeniçeri efendisi Koyun-zâde ki, eski vezirin çırağıdır, memuriyetinden azlolunup, Arnavud-Mehmed efendiye verileceği tahmin olunmuşken, yine vaz geçilüp, bostanlarda oturan Koca-Mehmed efendiye verildi. Yeniçeri ağası Mûsâ Paşa ki, müsahibe Şekerpare'nin kocasıdır, baş defterdar olup, zorla satın alınan Gürcü Paşa sarayında oturdu. Ve yine Şekerpârenin ricasiyle Pirinçci-zâde, Yeniçeri ağası oldu. O zaman bazı zarif kimseler ta'miye (1) ile bu mısraı tarih düşürdüler.

Amel-i sükker ile oldu pür-necm zerde

Evvelce muhzır olan (I.S.) İbrahim ağa ki, hâlâ Samsuncu-başıdır (S.B.), Kethüda bey oldu, âlem taze âyin bağladı.

Hanya Fâtihi Kapudan
Yusuf paşanın katli:

Adı geçen vezir, cihan pâdişahının gözdesi, Sultanın namzedi, serasker ve kapudan olup, Girid seferinde büyük gazâ işini yürütüp, Hanya kalesini fethettikte, kefereyi mal ve canlariyle aman vererek Venedik'e gönderip kaleyi zaptetmişti. Zamanın kıymetli eşyasından olmak üzere iki kırmızı mermer direği pödişaha getirmişti. Eski sadrâzamın söylediği sözler, pâdişahın kalbinde düğüm halinde kalıp,

(1) Ta'miye manzum şekilde ebced hesabiyle yazılan tarihlerde, ebced hesabını doldurmak için, çıkartılacak veya katılacak sayıları işaret etme.

mala ait kelimeler olduğundan hatırından çıkmıştı. Yusuf paşa ise dindar, afif (S.B.) olmakla, kimseden haksız yere mal alır, ve ne de başkasına korkarak ve cömertlikle bir şey verirdi.

Aşırı yağmacı ve ihsanı çok olan asrın cömertlerinin ihsanına alışmış olan pâdişah yakınları ise, Yusuf paşadan çok şey ümit edüp «büyük bir kale fetheyledi, eliyle bu kadar bin kese (S.B.) sarfolundu, pek çok mala mâlik olduğuna şüphe yoktur. Hiç olmazsa birkaç esir hediyesini alırız» ümidi ile hepsi lûtuf ümidinde idiler. Ama Yusuf paşa kuvvetli ve doğruluk ile pâdişahın lûtfuna mağrur olup, cömertlik kapısını kimseye açmadığından, halk da muhabbet ve iyi düşünüş kapılarını kapayarak, onun muhalifi tarafını tuttular.

Müsâhipler (I.S.) ve pâdişah yakınları daima pâdişaha onun tavırlarını kötüleyip, bütün hünerlerini, ayıp ve noksan olmak üzere kötülemeğe başladılar. Din düşmanlarını Hanya'dan sağ ve salim olarak koyuverip, bütün mal ve menalleriyle çıkarıp «Pâdişahıma iki taş direk getürdü. Zahir bu iki taş direk, gazâ içün sarfolunan bu kadar bin kese kıymetlû cevahir olmak gerek...» deyû, kâh ciddî, kâh lâtife yüzünden kötülemelerle pâdişahın kalbini değiştirib, muhabbetini, kin ve kerâhate tebdil ettiler.

Bir iki defa, bu mevzu yüzünden pâdişahın azarlamasına mazhar oldu, fakat yine affolunmuştu. Ama, kötü kişiler yine nifaktan geri kalmayıp, pâdişahın kalbini kederlenmekten boş bırakmazlardı. Ama, Zilhiccenin dördüncü pazartesi günü, saraya davet olunup vardıkta:

— Elbette içelinde olan beylerbeyiler ile hemen git var, Girid'i bütün al!

Deyû buyurdular.
Yusuf Paşa yer öpüp:

— **«Pâdişahım, reâyâya (I.S.) kereste salınup, hâlâ gemiler yapılmak üzeredir. Ve vaktimiz erbain sırasıdır (1), mevsim, deniz mevsimi olmadıktan başka, beylerbeyilere o adada sığışacak yer yoktur, şimdi gidemem!**

Dedikte, pâdişah gazaba gelüp, içlerinde yerleşmiş olan eski ukdeyi dile getürüp:

— **Sen kendini bir hizmet mi ettim sanıyorsun? Bu kadar hazinemi sarfeyleyüp, âkıbet (sonunda) bir alay mel'ûnu katl-i âma etmeyüp, mal ve menalleriyle diyarlarına gönderdin...**

Deyû azarlayınca, Yusuf paşa cevabında:

— **Eğerçi hazine sarfeyledik, ama kelimetullahı (Allah kelimesini) yükseltip, düşmanı pâdişahın kahhar kılıcı ile alçaltıtk ve büyük bir kaleyi, memalik-i mahrusaya (Osmanlı ülkesine) ekledik. Aman isteyen küffârı katl-i âm eylemek ve mallarını almak bir iş değil idi; fakat sonu vahim (S.B.) olan nakz-ı amandan (amanı bozmaktan) sakındım. Ve ben, kaadir olduğum derecede uğur-u hümâyununuzda hizmet ettim. Bir kulunuz dahi (bir başka kulunuz da) benim kadar hizmet etsün!.**

Deyû, çekinmeden söyledikte, pâdişahın gazabı şiddetlenüp:

— **Ne yabana söyler!? Var git dedim! Durma git! Yoksa seni katlederim!.**

Deyû tehdit buyurdukta, eskiden beri iltifat ve nevâzişe alışmış olan devletlû, hasetçilerin nifaklarından kalbi kırılıp, velinimetinin (S.B.) azarlamasından müteessir olmakla, elinde olmayarak yeis haliyle sertlik edüp:

— **Şimdi vakti değildir, gidilmez!**

Dedikte, bostancı başı Hasan ağaya:

— **Kaldır şunu!**

---

(1) **Erbain, kırk demektir.** Aralık ayının 21 inden, gün dönümünden sonra, 40 gün süren kış zamanı, kara kış...

Dediler.

Yusuf paşa dahi yiğitçe:

— Hemen öldür, ne durursun?

Deyû, bostancı-başı ile çekilip gitti. O dakikada pâdişah katlini ferman etti. Sadrâzam Salih paşa, pâdişahın ayağına düşüp rica eyledi. Mümkün olmadı. Kurtarmak içün bir kaç kere adamlar geldi, her birine ölüm fermanını tekrarladılar. **(Yusuf paşanın öldürülmesi)** bir saatten fazla geciktirildi. Vezir-i âzam Salih paşa, defterdar Mûsâ paşa, köşkün dışında ağlaştılar, hiç biri kurtarmağa muktedir olamayıp, sonra Haseki ağa gelüp, Kapıcılar kethüdası ile Bostancıar boğmağa başlayıp, geri dönmek ve müracaat fayda vermedi.

O gaazi veziri öbür dünyaya yolcu edüp, eylediği hizmet karşılığında mazhâr-ı cezây-ı sinimmar oldu **(Sinimmar'ın cezasına uğratıldı)** (1).

Müverrih (tarihçi) nakleder ki:

Bu vak'adan bir gece evvel, Bostancı-başı Hasan ağa rüyasında görmüş ki, adı geçen Yusuf paşa, iki elinde iki tabak, kâğıttan yapılmış mezar levhası tutup, üzerinde yazılı olan beyitleri okur. Uyanınca, hatırında şu satırlar kalmış:

Yusuf bin (oğlu) Abdullah
Cennetliksin inşallah

yazılı imiş.

O sabah korkunç vak'a meydana gelüp, herkes gam ve hüzün içinde kaldı. Cumartesi günü Kurban bayramı olup «İyd-i Adhâ-i sultânî - Pâdişahca Kurban bayramı» cümlesi tarih düştü.

---

(1) Sinimmar, meşhur Havarnak sarayını yapan mimardır. Bu sarayın bir eşini daha yapmasın diye, saray damından atılarak öldürülmüştür. Bu saray, Fırat kıyılarında yapılmıştı. Naîmâ, Yusuf Paşanın da, hizmetine mukabil, Mimar Sinimmar gibi, öldürüldüğünü îmâ etmek istiyor.

Fezlekede **(Kâtip Çelebi)** yazar ki:

Adı geçen Yusuf paşa Bosna'lı idi. Avrat pazarında oturan Bölük-ağası Ermeni Mustafa ağa hademelerinden olup, ağasının ölümünden sonra harem-i hümâyuna girip yolu ile Silâhtar olmuş idi. Sultan Murad merhumun nedimi (S.B.) Silâhtar iken, yanaşıp hudutsuz iltifata mazhar olduğu düşüncesi ile, Yusuf paşayı dahi Birinci Sultan İbrahim Han, o pâyede (S.B.) müsahip ve nedim (S.B.) edinip, vezirlikle taşraya çıkardıktan sonra, iki yaşındaki kızını vererek şânını yüseltip, kapudan ve serdar eylediler.

Donanma ile varıp, Girid fethi başlamasına ve uzun seferler çıkmasına Yusuf paşa ile Cinci hoca sebep olmuşlardı.

İsteğine ulaşan pâdişahın iltifat ve gazabı, birbirini kovaladı ve meşreplerinde döneklik fazlaca idi. Seferden geldikte, anlatıldığı şekilde en aşağı bir sebeple yok edildi.

Pâdişah, merhum veziri boğdurduktan sonra pişman olup, ölüsünü huzuruna getirtip, merhamet gözüyle baktı ve:

— Ne güzel, kırmızı elma gibi yanakları varmış! Yazık oldu kıydım!.

Deyû yüksek sesle çok ağlayıp, sebep olanlara beddua eyledikleri, tevatür derecesinde yayılmıştı.

Adı geçen Yusuf paşa haddi zatında dindar ve salih vücut olup, gençliğine rağmen meşihate **(şeyhülislâmlığa)** lâyık ve cumhur işlerini tedvirde, emsallerinden yüksek idi. Eğer yaşasaydı, nice hizmetler etmek şanından idi. Fakir derim ki, Silâhtar Yusuf paşanın katline, görünüşte, müstakil bir sebep yoktu. Ancak Kara-Mustafa Paşanın katli hususunda Hoca Hüseyin efendi ile **(Cinci hoca)** birlik olup, öyle işbilir bir vezirin idamına çalışması cürmünün cezasıdır ki, Allahın emri ile bu suretle meydana geldi.

(Engerus (Macar) serhaddi ahvâlinin anlatılması:

Evvelce anlatıldığı üzere, Nemçe (**Avusturya**) ile Fransa (**Fransa'nın**) imparatorluk hususundaki kavgaları yüzünden, İsveç tâifesi, Fransanın kışkırtması ile, Cermanya yâni Nemçe (**Avusturya**) kralları vilâyetlerine asker çekip, bin kırk tarihinden beri, yağma ve ziyandan geri durmuyordu. İsveç'in kışkırtmasiyle Erdel voyvodası Rakoçi dahi hareket üzere olup Nemçe diyarlarına tecavüz ve zulümden hâli değildi. Aynı sene başlarında Eğre'ye yakın, fiilen Nemçe imparatorunun elinde olan Semendire kalesini muhasara eylediği bildirilince, Avusturya ile yeniden yapılmış olan barışta açıkça yazıldığı üzere, Erdel hâkimi, eli altında bulunan yedi nahiyeye kanaat etmeyip, Avusturya toprağına karıştığına, pâdişahın rızası olmamakla, çeşitli tenbih ve tekrarları havi, sadrâzam tarafından mektuplar ile, Beyzâde Çavuş Mehmed gönderildi. Rebiülevvelin on sekizinci günü, adı geçen çavuş, Budin'e varıp, Hüseyin paşa adam koşup, mektup ile Eğri'ye gönderdi. Eğri paşası dahi fârisan Ağası Muhtar ağayı koşup gönderdi.

Rokoçi, evvelce kuşattığı Semendire varoşunu (S.B.) harap eyledikten sonra vaz geçip, Avusturya'nın Fülek adlı kalesini de muhasara niyeti ile o tarafa gitmişti. Onun dahi varoşunu yakıp yıktı. Buranın iki mil yakınında olan Rimesoynup? adlı kale yakınında adı geçen Çavuş, Rakoçi'ye buluşup, içinde devletin tenbihleri olan nâmeyi (**mektubu**) kendine teslim ve ferman olunan hususları anlattı. Rakoçi çeşitli yalandan bahanelerle kaçınıp «İsveç ile birliğimiz, ittifakımız ve aramızda nice sözleşmemiz olmakla, buluşmağa giderim» deyû, derhal kalkıp, Budin'e beş mil kadar yakın yerde Sencan denilen yere geldi. Oradan Kermat, Lipve üzerinden Uyvar'a varıp, öte taraftan dahi İsveç askeri gelüp buluşmak üzere bir yere toplanırsa bu tarafa dahi hayır görünmez, deyû Hüseyin paşa bildirdi.

Adı geçenin **(Rakoçi'nin)** toplantısı yüzünden Eğri, Hatvan, Novigrad, Solnuk ve Sencan kalelerine bağlı dört beş yüz parça kale ki, bu tarafa vergi verip itaat üzere idiler, harap olup, reâyâ kaçmakla Eğri ve Budin neferlerinin mevâciblerine **(maaşlarına)** yüz yük (S.B.) akçeden fazla azalma görünüp zeâmet ve timar sahiplerinin mahsullerine çok zarar oldu.

Nemçe (Avusturya) ahvâli:

Ferdinandoş **(Ferdinand)** imparatora, saltanat tarafından elçilik ile giden Yusuf çavuş, Rebiülâhırın beşinci günü Bec **(Viyana)** kalesine vardıkta, devlet büyükleri karşılayıp, çeşitli ikramlar ile imparatora getürdüler. **Nâme-i hümâyun (pâdişah mektubu)** ile, pâdişah tarafından gönderilen hediyeleri iletip, buluştukta imparator, ayak üzerine kalkıp karşılayıp ve ziyade ikram etti.

Adı geçen çavuşun rivâyeti ve mektubu üzere, bu sırada İsveç askeri, Tuna'nın karşı yakasında olan Bec **(Viyana)** kalesine tahminen sekiz mil yerde Avusturya'nın Brim adlı kalesini kuşatıp, nice zamandan beri döğüp, Rakoçi'nin seraskeri **(kumandanı)** Yakos dahi, Ak-yaylağın öte yüzünde Bec **(Viyana)** kralı memleketinde gezip dolaşmasından ve zulmünden köy halkı kaçmıştı. Rakoçi dahi, hareket ve toplanmak üzere olmakla, imparator şaşkın ve ıstırap içinde idi. Bec **(Viyana)** hisarı etrafına kavi hendekler çekip, yeniden kapılar ve kale etrafına topraktan duvarlar yaptırdı.

Biraderi **(kardeşi)** bundan evvel bir kenara çekilmişti. Devlet büyüklerinin de ittifakiyle getürüp serdâr tâyin etti. Ve yirmi beş bin kadar asker ile Tuna nehrini geçip, İsveç askeri üzerine varmak emreyledi. Komran kumandanı olan Grof Boham'i? dahi Yakos? üzerine serdâr edüp, ona da Nemçe, Macar ve Hırvat askerinden yirmi bin kadar asker koştu.

İmparator Pojen sahrasında durup Began-oğlu, Zirrin-oğlu, Nadajlı-oğlu, kral yanına geldi ve askerlerinden tah-

minen on iki bin adam ayırıp Boron? sahrasında hazır oldular ki, Rakoçi askerleri, vilâyetlerinden çıkıp gitmezler ise üzerlerine varalar...

Rakoçi, Nove kalesi altında iki gün oturup, sonra Sipendik deniler yer ki, madenler semtidir, o tarafa yöneldi. Nemçe **(Avusturya)** askeri bu şekilde üç bölük olup, her tarafı gözetmeğe başladılar. Bunlar ayak üzere olmakla, bu tarafta **(bizim tarafta)** Bosna askeri Ösek'te toplanmak ferman olundu. Yakos dahi, Ak-yaylağın öte tarafında Mura'ya geçip, iki bin kadar asker ile İsveç fırkasına katıldı. Nitre adlı kaleye geldiler. Devlet tarafından gönderilen tekrar edilen hükümlere Rakoçi aslâ kulak asmayıp Nemçe'ye **(Avusturya'ya)** taaddiden (S.B.) el çekmedi. Uyvar kumandanı Forkaç, Macar askerine salar olup **(kumandan)** Nemçe serdârı, komran kumandanı Grof Boham? yanına varıp askeri Tunaya geçüp Fülek üzerine yöneldi.

Cemaziyelâhırada Hasan paşaya mektup gönderip, Rakoçi'nin sulha aykırı hareketini, kendisinin, memleket muhafazası içün serdâr **(Kumandan)** tâyin olunduğunu, başka türlü düşünülmeye, deyû bildirdi.

Sonradan Budin beylerbeyisi Hüseyin Paşa tarafından adı geçene ve Rakoçi'ye adamlar ve mektuplar varıp, iyi muamele ve tenbih ve tekrar emirleri havi nasihatler ile araları düzeltilip, Recep ayında Rakoçi Kaşa'ya dönmekle Grof dahi yürüyüp gitti.

Bu sırada Budin serhaddi içün barut ve neft yağı, zift ve bazı mühimmat (I.S.) lâzım olduğu bildirilmekle, on sekiz araba mühimmat, cebeciler çorbacısı ile gönderilmiş idi. Recep ayında serhadde ulaştı ve serhadlilere kalp kuvveti oldu.

Bu hal üzere Nemçe **(Avusturya)** ve İsveç çekişmede olup, aralarında cenk ve fitne uzadı. Sonunda imparator, Françe **(Fransa)** ve İsveç'in isteklerine göre barışa razı oldu.

Bazı küçük vak'alara ilâveler:

Şehit olan vezir Yusuf paşanın sarayı ki, İbrahim paşa sarayıdır, silâhtarlıktan çıkan Fazlı paşaya verilip müsahiplik (I.S.) ve Sultana namzet olmak **(pâdişahın kızı ile nişanlanmak)** ve diğer yükseltici şeyler ki, Yusuf paşa merhumun, iftihar sebepleri idi, hepsine Fazlı paşa mazhar olup, yalnız kapudanlık mansıbı, Koca-Mûsâ paşaya ihsan buyuruldu. O senenin sonlarında şehzâde Sultan Mehmed Han hazretlerine Manisa mansıbı verilip, vezir-i âzam ağalarından Yahya Ağa müteselim (S.B.) tâyin olunup gönderildi.

Yeniçeri ağası Pirinççi-zâdenin ağalığına, üçüncü vezirlik ile müsahiplik (S.B.) ilâve olundu.

Husuf:

Zilkadede, Nazilli, Güzelhisar, Kuyucak ve Yenice adlı köylerde ay tutulması olup, yüz on adamın namazı kılındı. Uğursuz Rus tarafından, yedi parça şayka (S.B.) ile Kazak eşkiyası çıkıp, Trabzon sahillerine eriştiklerinde, Trabzon'dan azlolunan Ömer Paşa-zâde, adamlariyle ve il erleriyle erişip, mel'ûnları sürüp, urup, kırıp çoğunu bağlayıp, şaykaları denize açıldı gitti. Bu hizmet karşılığında Ömer-Paşa-zâde Mehmed paşaya pâdişah tarafından hil'at ve Van eyâleti ihsan olundu. Cemazielâhıra sonunda ukde-i re'sten üç parmağa yakın cüz'î güneş tutulması oldu. Burc-i küsuf esed müstevlisi, zuhal sâdiste, tâli-i küsûf-u kavs müstevli, merih, zühre, utârid âşirde idiler. Ve zilhicce ayının yarısında çarşamba gecesi sabaha yakın Esed burcunda tam ay tutulması ile muahede ve zelzele oldu. Ahkâm tesiri yeri gelince zikr ve işaret olunacaktır (1).

(1) Naîmâ, yıldız ilmini bilir. Bilhassa hâdiselerin oluşlarını, yıldızların durumlarına göre yorumlamağa pek meraklıdır.

Hikâye:

Cümâda'l-ûlâ ayının on yedinci perşembe günü, birkaç defa İstanbul kadısı olup şimdi amel-i mande (yaşlı ve işten kalmış) ve adı unutulmuş olan Tulumcu Koca-Hüsamettin efendi vefat edüp, cenâzesi Sultan Mehmed câmiine çıktı... Allah rahmet eyleye...

Garip olaylardandır ki, serdâr Yusuf paşa, İslâm askeri ile Hanya muhasarasında olup câmilerde asker-i nusret-eser içün dua ferman olunmuştu. Hüsam efendi merhumun cenâzesi, dua gününe tesadüf ettiğinden, hâs ve âm (herkes), Ebûlfeth Gaazi Mehmed Han câmiinde iken getürüp musallâ taşına (câmi önlerinde, tabutun konulduğu yüksekçe taş) kodular. Namazına başlanıp, birinci tekbirden başkasını câmi içinde olanlardan hiç kimse işitmeyip el kavuşturmuş olarak kalurlar.

Sonra görürler ki kıyam ve vukuf (2) hadden fazla olup tekbirden eser yok.. Halk hayrette kalıp, o sırada fâtiha nidâ olundukta, ellerini çözüp birbirerine bakarlar. Bunlar arasında sadrâzam Mehmed paşa, yanındaki müfti Ebu Said efendiye bakıp «Bu nasıl namazdır?» der. Meğer taşrada olanlar cenâzenin namazını kılıp götürmüşler. Ebu Said efendi dahi vezire «Maksat bir duadır» deyû cevap verdi.

,Hoca efendiden ötede Kara Çelebi-zâde Aziz efendi dururdu, hemen fekaahat (fıkıh bilginliği) satıp «cenâze namazıdır, iade ve kaza olunmaz» deyü cevap verdi.

Ve yine bu ay içinde, hafızın Bağdad muhasarası sırasında Kethüda bey olan eski ocak ağalarından Behram ağa ve Şam mevleviyetinden (I.S.) azlolunan Davud efendi, vefat ettiler.

Eski vezir-i âzam Mehmed Paşaya Niğbolu ve Bolu sancakları arpalık verilip serdârlık ile Girid'e memur oldular. Hanya muhafazasında olan Küçük-Hasan paşaya «İstanbu-

(2) Kıyam, namazın, ayakta durulan kısmıdır. Vak'a duruş demektir.

la gelesin!» deyû pâdişah fermanı gönderildi. Hasan Paşa dahi emir mucibince esirlerden bir güruh kefereyi gemilere koyup İstanbul'a gelüp, esirleri pâdişahın huzuruna arzetti. Otuz kadar kefereye siyaset ferman olunup **(öldürülmeleri emrolunup)**, Edirnekapısı ve Eyüp Ensari kapısı dışlarında, hendek kenarında mel'ûnlar kazığa vuruldu. Ve Hasan paşa, pâdişahın iltifatına mazhar olup, yararlıkla devlet adamları arasında muhterem oldu.

Bağdad'tan azlolunan Haydar Ağa-zâde Mehmed paşa, Zilhicce sonunda gelüp, rikâb-ı hümâyuna (S.B.) hediye ettiği hediyeler pâdişahın makbulü olup kubbe altında **(Bakanlar Kurulu)** vezirler arasında oturmak ferman olundu. Bağdad eyâleti, Halep'ten azlolunan İbrahim paşaya verilmişti.

Vakaayi-i Sene Sitte ve Hamsîn ve Elf

(Bin elli altı senesi olayları)
Hicrî 1056 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1646 senesi Şubat ayının on yedinci cumartesi gününe rastlar)

Evvelce, ferman-ı âli gereğince Hüseyin Paşa ve Ahmed paşa Mora eyâletlerine gelüp, geçince, yazdığı sipahi ve yeniçeri, Hanya kalesine geçüp, orada mevcut olanları yoklayup iki yüz nefer sipahi ve yüz elli nefer yeniçeri defterleri devlet katına gönderildi. Muharrem ayının birinde pâdişahın makbulü olup deftere geçtiler. Ol sipahiler Todori kalelerini muhafazaya konuldu.

Kisamo'nun itaati:

Adanın kuzey batısında, Hanya'ya bağlı olan Kisamo adlı kale, deniz kıyısında olup içinde iki yüz kadar asker oturmakla, burada oturanlar Hasan paşa ve Hüseyin paşaya gelmeyip itaat etmediklerinden Sekban-başı Murad ağa serdâr tâyin olunup piyade ve süvari üç bin kadar askerle muharrem ayının yirminci günü, güneşin batışı sırasında gönderilmişti. İkinci günü seher vaktinde vardıkları vakit, karşı gelen küffar **(kâfirler)** bozulup, hisara seğirdenlerin dayanmağa kudretleri kalmayıp kaleyi verdiler.

Dört yüz kadar zen ve duhter **(kadın ve kız)** esir ve ganimetler alınıp, selâmetle o gün yine Hanya'ya geldiler. Ya-

kalanan iki yüz kadar kâfire, bundan sonra kalelerine asker komayıp, boyun eğmek şartiyle aman verildi. Bundan sonra diğer dik başlı reâyâ da, günden güne gelüp boyun eğmeğa başladılar.

Bu fetih, Muharremin yirmi sekizinde ulak ile gelüp, rikâb-ı hümâyuna (S.B.) telhis olundu (I.S.).

Evvelce Yusuf paşa Mora'dan Hanya'ya geçirip, orada yapılan üç câmiin mütevellisi (S.B.) Moralı Zaim Sinan ağaya teslim ettiği yüzden fazla atlarla, şehir zaimlerine (S.B.) dağıtılmıştı, onlardan alınıp İslâm askeri bahadırlarına dağıtıldı. Bu zamana gelinceye kadar kırk kadar süvari ancak var iken, yüz elliye ulaşıp, etrafta gezen harpçı kâfirleri avlayarak, İslâmın kahreden kuvvetini aşikâr eyledi.

Kâfirlerin tedbiri:

Kandiye'den Hüseyin Paşaya casuslar gelüp haber verdi ki, kâfirler kalelerinin istihkâmiyle pek o kadar alâkadar olmayıp göçebentlere tabyalar yaptırıp, toplar ve cephane barut ve diğer lüzumlu şeylerle tıka basa doldurmuşlardır. Ve etraf köylerden on beş bin kadar reâyâ toplayıp, içlerinden döğüşe kaadir sekiz bin kadar kâfir seçtiler. Venedik etrafında dahi on bin kadar asker ve sekiz yüz atlı toplanıp Zakisa denilen yere girdiklerinde, atları dahi geçürmek içün Suda'dan Bortonlar gidip, martta bütün Suda'da toplandıktan sonra kimi reâyâ sürüp Hanya'yı muhasara, kimi donanma ile muharebe edeceklerini bildirmekle, devlet katına arzeyledi.

Suda'nın taşra tarafında duvarı önünde olan meydana toprak sürüp, kaleyi toptan korumak içün kapadılar. Beri taraftan Hanya hendeğine dahi baştan başa hendek kestirip içine sular akıttı. Ve burç ve barularına **(kale duvarlarına)** sağlam metrisler ettiler **(yaptılar)**. Suda'dan bir kâfir kaçıp, muhasara edeceklerinden haber vermekle, donanmay-ı hümâyunun acele olarak imdada yetişmesi içün devlet katına ulak gönderip, imdat ve zahire geçirmemek içün

Suda gemilerinden on beşer yirmişer çektiriler ile (S.B.) Bortonun, Benefşe kenarlarında daima gezmek üzere olduğunu bildirdi.

Safer ayının başlarında Suda limanına olan gemilerden kırk dört kıta borton, adalar üzerine gider nâmiyle, çıkıp gittiler. Safer ayının onunda otuz pâre çektirileri (S.B.) gelüp girdi. O sırada Kurunalı adlı köyün kumandanı Hanya'ya kaçıp müslüman olarak haber verdi ki, Suda kıtlıktır ve gemilerin kürekçileri noksan olmakla on parça gemi temin etmek için Handiye kalesine gidip, diğer gemilerin, limanın Hanya tarafında olan tuzla kenarına gelüp toplanacakları haberini verdi.

Hüseyin Paşanın muharebesi ve defalarca küffâr güruhu:

Suda limanında olan gemiler sulanmak için taşraya çıkmaktan kalıp, zanlarınca limanın bir tarafı ki, İslâm askeri karakollarının yeri olan tuzla denilen deniz kenarıdır, birkaç parça çektiri ile, iki bin kadar kâfir, Safer ayının yedinci günü, adı geçen yere geldi. Hüseyin paşa dahi bir miktar piyade ve süvari ile vardıkta, mel'ûnlar gaazlerin hücumlarına tahammül edemeyip, biribirini basarak (çiğneyerek) sandallara can attılar. Bahadır gaaziler yetiştiklerinde aman vermeyip katlettiler. Nicesi dahi suya dökülüp yüzden fazla köpeğin başı kesildi. Kenara dökülen tabura ait âletleri ve mühimmatı (I.S.) alamayıp gemilerini alarga ettiler.

Bundan sonra yine tabur (S.B.) kurma işinde ısrar edip, Safer ayının on üçünde beş altı kıta kadırga, adı geçen yere geldiler. Haber alınıp bir miktar asker ile Hüseyin Paşa üzerlerine varıp sair çektirileri (S.B.) dahi o kenara gelürken gördüklerinde, geri dönüp İslâm gaazileri deniz kenarına kâfirler üzerine hücum eyledikte kadırgalardan top ve beri taraftan tüfenkle, hayli cenkler edip, Allahın yardımı

ile bir tek kimseye zarar gelmedi. Taşrada bulunan kâfirler gemilerine kaçınca yetmiş kadarı öldürüldü, bir çoğu yaralandı, deniz kenarındaki kadırgalar, nasıl kaçacaklarını bilemediler.

Kahredilmiş ve bozguna uğramış olarak Suda'ya vardıklarında, Suda'ya yakın Abokron (1) denilen yerden iki kapudan ile üç yüz elli kâfir getirüp, İslâmların tuzlaya giden yolu üzerine pusu kurdular. Yine tuzlaya altı yedi kıta kadırgaları gelüp, haber verdiklerinde Hüseyin paşa otuz kırk atlû ile tuzladan görünür yerde ava gidip gezerken, düşman pususu üzerine uğrayıp, kâfirler pusudan çıkıp üzerlerine hücum eyleyince, büyük cenk oldu.

Allahın fazlı ile az zamanda kâfirler bozulup, yaralı olanlardan başka elli dört kelle ve kırk sekiz diri kâfir ile kapudanlarının ikisi dahi yakalandı.

Bu cenkte Hüseyin paşa kendi eliyle beş on kâfir katlettikten sonra Marko demekle tanınmış namlı bir kumandanı yıkıp, kahramanca bağladı.

Bundan sonra Hüseyin paşa, gayret ve şecaatteki üstün çalışması ile şöhret bulup, iyi ünü ve şöhretinin sadası düşman memleketlerine velvele verdi. Hattâ ressamlar, Kaytas adındaki, rüzgâr gibi koşan siyah atı ile resimlerini yapıp, frengistana ve etraftaki şehirlere gönderdiler. Harp meydanından kurtulan, kılıç artığı olanlar gemilerine kaçıp perakende oldular. Esirlere soruldukta, Venedik'ten otuz kadar çektiri kayıklar ile beşer onar cenkçileri Kandiye'de toplanmaktadırlar. Toplantı tamam olunca, maksatları donanmaya karşı gitmektir, eğer varmazlar ise mühimmat ile (I.S.) gelüp karadan ve denizden Hanya'yı kuşatacaklardır, deyû haber verdiler.

---

(1) Türkler tarafından Abokran denilen bu kalenin adı Aprikornodur.

Evvelce Kandiye'den tabya yapılması için gönderilen mimar, esirler içinde bulunup itibar sahibi oldu. Hanya'da olan asker büyükleri gelüp, paşayı, gazâsından dolayı tebrik ettiler. Bu defa düşmandan alınan atlar da askere dağıtılıp mızraklı süvarilerin sayısı üç yüz kadar oldu. Etrafta olan reâyânın çoğu hiç çekinmeden gelüp gidip, asker ile alıştı.

Küffârın Bozcaada muharebesi:

Safer ayının yirmisinde Venedik kâfirinin yirmi parça kalyonu (I.S.) Bozcaadaya düşüp hücum eylemek istediklerinde kaleden atılan top ile beri yanaştırmadıklarından, kâfir adanın kıble tarafını **(güneyini)** dolaşıp, Poyraz limanından er döküp **(asker çıkarıp)** kaleye hâkim değirmenlik denilen yerden toplarını kaleye çekip muhasara eylediler. Donanma ve serdâr boğaza varmışlardı. Tersane kethüdası Himar oğlu, yirmi kadırga ile gönderilip, adı geçen hisarın imdadına yetişmek ferman olundu. Hisarın barut ve mühimmatı (I.S.) olmamakla kale limanında olan yolcu gemileri halkı, küçük hisara girip topları ve barutları ile bir iki gün cenk ve müdafaa ettiler.

Eski serdâr Mehmed paşa, Gelibolu'dan Sultaniye kasabasına geçüp orada oturan câmi sahibi Tavil **(Uzun)** Ahmed ağa, beş yüz kadar tüfenk-endaz (I.S.) levendi, Kazdağı eteklerinden toplayıp, adı geçen vezir **(Mehmed Paşa)**, beşer kuruş verip, bunlar bir miktar yeniçeri ile kayıklara konulup adanın kurtarılmasına gönderildi.

Bu sırada, eskiden Girid'ten gelen Rumeli beylerbeyisi Hasan paşa, donanma askeriyle bile **(beraber)** bulunmakla, beş kadırgayı yanına alıp serdengeçti dilâverleriyle varıp hemen kâfirler üzerine dökülüp hücum ettiklerinde kâfirler ürküp hisardan kaçtılar ve gemilerine girip, demir alıp Anadolu kenarına çekildiler. Bozcaada kalesi bu şekilde kurtarıldı.

Girid'te Esterni muharebesi:

Suda'nın Hanya tarafında olan karşısında kâfirin Esterni adında sağlam, kale yerinde bir büyük manastırı vardı. Suda'ya hâkim olmakla, etrafa metrisler (siperler) kurulup içine üç dört bin tüfenk-endaz (I.S.) kâfir girmiş idi. Fürce buldukça (delik, fırsat) çıkıp Hanya'dan Suda'ya top gidecek yollara taşlar döküp kapamak kasdında olurlardı.

Safer ayının yirmi birinci günü ki, hıristiyan bayramı idi, Hüseyin paşa bir miktar piyade ve süvari ile varıp o yolları tahliye ederken, küffâr güruhu cebe ve cevşen (S.B.) ve bayraklar ile çıkıp metrise girdiler. Manastır üzerinde bir miktar top ve tüfenk atmakla biraz cenk ve döğüş oldu. Kâfir yakın gelmekle, gayret edemeyip, kale altından küffârı ayırmak için kaçamak gösterilip paşa, adım adım o tarafta olan yeldeğirmenleri tarafına vardı. Mel'ûnlar dahi gurur ile ardlarına düşüp, toptan ayrılınca, dilâverler topluluğu hep birden dönüp kâfirlere öyle bir kılıç urdular ki, böylesi görülmemişti. İleride bulunan yirmi otuz süvariye bir yaylım tüfenk atıldıkta kaçmağa yüz tutıcak (tutunca), atluların her biri yedişer sekizer kâfir kesip, sonra varanlar dahi boş kaldı. Mel'ûnlar top altına can atmakla kaçmağa başladı. Mümkün olmayıp çoğu kendi başlarına kaldığı için yine gaaziler yetişip çoğunu kılıca lokma ettiler.

Yetmiş sekiz kelle, yirmi üç diri kâfir yakalanıp, aralarında oldukça muteber olup, yüz sürdükleri beyaz üzerine resimli San-Marko bayrağını, paşanın hademelerinden Ahmed ağa adında bir dilâver (yiğit), bayraktarı ile getirip, paşa huzuruna getürdü. Paşâ-yı kişverküşâ (memleketler fetheden paşa) dahi on kadar kâfiri yıktıktan sonra bir sade demir kuşanmış kâfiri kapıp, hayli getürüp kafadar olan hizmetkâra teslim etti. Ve bu denlû cenkte, İslâm askerinden bir tek kişinin burnu kanamayıp, selâmet ile Hanya'ya geldiler.

Kardinalin yakalanması:

Bundan evvel adı geçen kalenin belli başlularına hitaben Boyer adlı casus ile kâğıt gönderilip şöyle ki:

«Pâdişahın amanına gelesiz.. Arzunuza kefil oluruz.»

Denilmiş idi. Bu yüzden aralarına ayrılık düşüp, iki yüz elli nefer baş, ve beş yüz nefer başı ile, sekiz yüz nefer sahibi ki, Kardinal derler, ittifak edip **(birleşip)** nefer başılarından bir kumandanlarını, muharebe gününün ertesi, aman istemek için Hanyaya göndermeğin **(göndermekle)**, alman başlar ve esirler ile paşa, ganimet alarak Hanya'ya geldikte buluşup amanlarını arzeyledi. Kabul olunup, evvel gelen kumandanın kefaleti ile, yakalanan bayraktar salıverilip ve türlü ihsanlar vaadolunmakla, amannâme verilip **(aman kâğıdı)** adı geçen kardinal, Safer ayının yirmi dördünde fırsat bulup, iki bellû başlu adamı ve altmış yedi nefer hizmetkârları ile kaçıp Hanya'ya geldiklerinde paşa her birine hil'atlar ve çok ihsanlar etti. Sonra adı geçenler, neferlerimizi aman ile çıkarırız deyû, bir miktar asker ile kaleleri karşısına varmak rica etmekle Murad ağa ve paşa kethüdası piyade ve süvari ile koşulup, vardıkta kalede bir miktar Arnavud kâfirleri olup, çıkmağa razı olmamakla, çıkarmak mümkün olmadı.

Evvelce vâki olan atlı muharebesinde ve şimdi bu Esterni cenginde alınan kâfirlerden ahval bilir iki kâfir ve kardinal ve kethüdası Yanko, ve zurnazen Yanko Hacı İbrahim ağa ile devlet katına gönderildi. Geldiklerinde Hüseyin paşanın ricasiyle çok iltifatlar olundu.

Bir gün Galatada Venedik balyozuna varıp buluştukta ziyafet tertip edip, hile ile alakoyup geceleyin öldürmekle, Balyoz'a çıkışıldı.

Muharebede yakalanan üstad mühendis mimara, Girid'te olan kalelerin hepsinin Hüseyin paşa resmini yaptırıp der-i devlete göndermiş idi. Geldikte pâdişah tarafından beğenildi.

Rebiülevvel başında Kandiye cenerali on bir çektiri, dört

mavna donatıp boğaz tarafına yolladı. Bundan evvel otuz beş kıta Borton ve kalyonları Suda'dan çıkıp o tarafa doğru gitmişler idi.

Donanmanın boğazda muharebesi:

Hanya tarafından Hüseyin paşanın arzı (I.S.) ve mektupları ile ulak gelüp, ahval malûm oldu. Donanmay-ı hümâyunun evvel baharda (**ilkbaharda**) erişmek lüzumunu rikâb-ı hümâyuna (S.B.) telhis (I.S.) ettiler. Yeni baştan nice gemiler donanıp mürettep ve mükemmel donanma ile kapudan Mûsâ paşa denizden, eski vezir-i âzam Serdâr Mehmed Paşa karadan boğaz hisarlarına gönderilip Gelibolu'ya varmışlar idi. Rebilâhırın üçüncü günü serdâr Mehmed Paşa ve donanma gemileriyle Gelibolu'dan kalkıp küffârın yirmi altı parça kale gibi kalyonları boğazın dışında Mağarız körfezi etrafında sulanırken, üzerlerine varıp göründükte bir miktar denize çıktılar. İşrak namazı vakti (**güneşin doğması sıraları**) cenge başlanıp ikindi vaktinedek büyük tüfenk ve top cengi olup, kâfir kapudanının gemisine bir top varıp, sancağı ile direğini düşürüp suya beraber inmişken sıçrayarak direnip batmaktan kurtuldu. Birkaç gemileri dahi kırılıp çok hasar gördü.

Beri tarafta da Kasım Paşa-zâde gemisine bir top danesi gelüp on esiri öldü. Ve diğerlerinden birer ikişer adam düşüp, rüzgâr çıkmakla çatmak mümkün olmayıp ada altına varıldı. Bundan sonra rüzgâr müsait olmamakla Girid'e yöneldiler.

Serdâr Mehmed paşa (**Civan Kapıcı-başı, Sîmin**), «Ben vezir-i âzam olmuşum, hâlen serdârım!» deyû tahakküm ve istiklâl dâvasiyle Mûsâ paşayı göze aldırmayıp, Mûsâ paşa dahi, zihni açık bir ihtiyar devlet emektarı ve deryânın (**denizin**) fiilen vakar sahibi kapudanı olduğundan, «nice doğru işler ve faydalı reylerde sözümüze kıymet vermek lâzımdır» demekle, ikisinin arasında birlik mümkün olmayıp birbirini

pâdişaha şikâyet etmekle, Karadenizden Ahmed paşa davet olunup, o ayın yirmi üçünde on kıta kadırga ile imdada gönderildi.

Girid'te Ebokron (Aprikorno) ve Melakşa cengi:

Küffâr evvelce Esterni kalesini bırakıp gittikten sonra kötü işli ceneral Kandiye'den Aprikorno'ya gelip, köylerden silâh kullanabilen reâyâdan bin kadar kefere toplayıp, Venedik'ten gelen altı yedi bin tüfenkten anlara dağıttı. Aprikorno yolu gayet güç ve kayalık olup bundan evvel o taraflara zafer kazanan askerden kimse gitmeyip o nahiye köyleri reâyâları dahi gelüp itaat etmediklerinden başka, ceneralin nice günler orada kalması muharebe maksadiyle ayaklanmaya sebep olup, lâzım geldi ki, o tarafa asker gönderile... Pâşây-ı kişver-küşa (memleket fetheden paşa), Sekbanbaşı Murad ağayı, piyade ve süvari, bir güruh seçme askere serdâr edip, Rebiülevvelin on birinci günü seher vakti asker göndermişti.

Allahın yardımına mazhar asker, adı geçen yere varınca, kale kapısında olan kâfirler, İslâmın hücumunu göricek (görünce), dayanamayıp, yakınında olan büyük dağın tepesine kaçtılar. Hisar içinde top ve tüfenkle cenge başlayınca, hisar önünde olan kâfirlerden hayli baş ve dil (esir) alınıp diğerleri ceneral ile hisar içine kaçtılar. İslâm gaazileri selâmetle ve ganimet almış olarak dönüp Hanya'ya geldiler.

Bu cenkte yüz elli kadar esir ve kırk yedi baş alındı.

Rebiülâhırın onuncu günü Hanya'dan cenuba (güneye) dört saatlik yolda Melakşa? denilen çetin kayalık dağda kâfirler tekrar tabur kurup, adı geçen reâyâyı iki bin kadar frenk ile içine koydu. Adı geçen ayın sonlarında casus gelip, tâbi olan Kisamo adlı kaleden ötede bazı köylerden bin kadar reâyâ dahi sürmek içün dört beş yüz kâfir tâyin olundu deyû haber vermekle, bin beş yüz kadar askerle Hüseyin Paşa kethüdasını yol başlarına gönderdi. Mel'ûnlar malû-

mat sahibi olmakla, gitmeyip, biraz durduktan sonra geri döndüler. Gelürken Melakşa denilen dağ eteğine uğradıkta, bir iki fırka küffâr alayı görünmekle, üzerlerine varıp kıtâle (S.B.) başladılar.

Hüseyin paşa agâh olup **(haberi olup)**, üç bin kadar asker ile yetişti. Küffâr haber alınca tabura **(müstahkem ordugâh)** kaçıp, ceneral derhal küffârı birleştirip metrise **(sipere)** kodu. İslâm askerini sürüp, üzerlerine vardıkta hayli cenk ettiler. Fakat mümkün olmamakla, kaçamak gösterip, mekruh güruh **(düşman)** mağrurane, hep birden taburdan **(müstahkem ordugâhtan)** çıkıp, arkalarından birkaç adım vardıkta, tekrar dönülüp nice zaman tüfenk cengi edildi. Sonra mel'ûnların yüzü dönüp, ardları alınmakla, çoğu tabura gidemeyip, silâhlarını döküp çetin yerlere çıktılar. Bir miktarı tabura girip, Humbaralar **(o zamanın bombaları)** İslâmlara kalmasın deyû ateş verip, yine kendi üzerlerine ateş yağdığından yüzden fazla kâfiri helâk eyledi. Elli altmış kadar esir alınıp, beş yüzden fazlasının başı kesildi.

Kapudanlardan ve diğer belli başlularından yirmi kadarı zincire vurulup, beş altı bayrak ve üç bin kadar tüfenk alınarak Hanya'ya gelindi.

Bu gazâda, İslâmlar tarafından ancak bir er şehit oldu. Esirlerden biri Hüseyin paşanın hane sahibi, birkaç bin kâfirin zabiti olan Karih? adlı meşhur kâfir idi.

Esterni'nin fetih ve tahribi:

Cümâda'l-ûlânın başlarında pâşây-ı kişverküşâ **(memleket fetheden paşa)**, Esterni manastırını fethetmek maksadiyle, zaptetme esbabını, top, tüfenk ve cenk âletleri hazırladığını küffâr işitip, evvelce dâvet-nâme **(davet mektubu)** varıp, ve defalarca cenklerde gördükleri kahr ve galebe ve heybet ve salâbet korkusu canlarına kâr edip, orada durmağa imkân bulamadıklarından, cümâdâ'l-ûlânın üçüncü gecesi,

hep birden manastırdan çıkıp Suda'ya kaçtıkları, gaazilerin kulağına ulaşınca, ardlarından yetişip nicesini esir ve nicesini kılıca lokma eyleyüp, birazı dahi gemilere giderken batıp, (yollara) dökülen varlarını yoklarını zaptettiler.

Bu manastırın zapt ve muhafazası zordu. Binasını yerle bir yıkıp, etrafında olan üç nahiyeyi zapteylediler.

Girid'te değirmen muharebesi:

Cümâdâ'l-ûlânın dördünde İslâm askerinden bir iki yüz nefer, un yaptırmak için, Hanya'dan dört saatlik mesafede, itaat üzere olan köyler yakınında olan değirmenlere, seher vakti revâne olup (yollanıp) kâfirler arasında yiğitlik taslayan birkaç kapudan, binden fazla kâfir ile değirmenleri birden bire sarıp, İslâm gaazileri dahi harp ve kıtale (S.B.) başladıkta, Hüseyin Paşaya haber gelüp derhal iki yüz süvari ve bin kadar piyade ile yetişip, kâfirler haberdar olunca oraya yakın çetin bir kayalığa can atıp kaçtılar. Süvariler yetişip, iki yüz kadarının önünü alıp, cenk ederek sahraya döndürdüler. Diğer süvariler dahi yetişip hayli yiğitce cenkten sonra Allahın inâyetiyle gaalip gelüp, yirmi otuz kadarı yakalanıp esir edildi; geride kalanı kılıca lokma oldu.

Bu muharebede ancak bir sipahi şehit olup, küffârın iki üç kapudanları kesildi.

Bu sırada Malta ve Duka ve Venedik'ten otuz yedi borton ve dokuz çektiri, yere batası küffâra imdat adı altında Suda limanına girdi. Fakat karadan Hüseyin paşanın adı işitilen yerlerde küffâr duramayıp, bu çeşit cenklerin hepsinde Allahın inâyetiyle mansur ve muzaffer olup Hanya ile Suda arası, küffâr lâşesiyle doldu. On altı defa alay alaya karşı yapılan cenklerin her birinde yere batası küffâr tam bozgun ile bozulmakla, nice bin mel'unlar kırılıp, Hanya dışında, beş bin kadar kelleden üç kule yapılmıştı.

Bu yüzden, Hanya etrafından uzak yerde bulunan (Resmo = Retmo) ve diğer kalelere ve dağlıklara kaçtılar. Pa-

şây-ı kişverküşâ, askere zahire (azık) verip, donanmay-ı hümâyunun gelişini beklemeğe başladı.

Bu sırada Hanya'nın suyu, bir şadırvandan ibaret olmakla, taşradan kâfi miktarda sular getirip asker ve diğer halkı suya kandırdı.

Suda muhasarası :
(kuşatması)

Cümâdâ'l-ûlânın yirmi sekizinci günü uğur ve ikbal ile donanmay-ı hümâyun Hanya limanına girip serdâr-ı ekrem eski sadrâzam Mehmed paşa «Suda'nın fethi, her şeyden mühimdir» deyû kuşatmasına çalıştı ve himmet eyledi.

Gemilerden toplar çıkarılıp karadan piyade askeri ile Melakşa yolundan üç günde sürüp Suda kenarına ualaştırdılar. Kâfir donanması evvelce duka ve Malta gemileri ile cenkte beraber olup «Türkleri bozduk!» deyû haber göndermişler. Donanma Girid'e gelince büyük matemli oldular.

Malta ve Duka gemileri birer ikişer gitmekten geri kalmayıp müslüman esirleri de günden güne kurtulup gelirlerdi. Cümâdâ'l-âhirenin yedinci günü iki taraftan toplar kurulup Suda hisarı dövülmeğe başlandı. Limanın iki tarafını sıkıca zaptetmek için yüz kırk parça gemi Hanya önünde, etrafını muhafazaya konup Suda önünde demir atmış olan kâfir donanmasına toplar havale eyleyip, liman ve kaleden ayırmak hususunda gayret olundu.

Abokron (Aprikorno)
hisarının zaptı:

Adı geçen hisarı «kâfirler bırakıp gitmek üzeredir» deyû haber gelmekle, Cümâdâ'l-âhirenin sekizinci günü gece yarısı isteğine ulaşan serdârın izniyle Hüseyin paşa bir miktar asker alıp vardıkta, içinde olan küffâr hep kaçmış olmakla kiliselerinde ezanlar okunup zaptolundu. Adı geçen Hüseyin paşa dönüp gelür iken bu mel'unların askerlerinin

gemileri kenara yanaşıp, yola yakın yere bir miktar tüfenkendaz (I.S.) çıkarıp pusu kurmuşlar... Üzerlerine uğradıkta hayli cenk oldu, Allahın inâyetiyle küffâr bozulup denize dökülmekle yetmiş seksen kadarı helâk oldu. Ancak on sekiz baş ve dil (esir) alıp, mansur ve muzaffer Hanya'ya geldiler.

Metriste muharebe:

Malakşa yolundan serdâr ve asker «Abokron = Aprikorno» sahrasına varıp indiler. Adı geçen hisar, açık yerde olmakla, gemileri top ile İslâm askerini rahatsız ederlerdi. Serdâr emreyledi ki, üç kolomborna (1) ve üç balyemez çekip sür'atle mezkûr liman kenarına kodular. Silifke'ye mutasarrıf olan Çerkes-Osman Paşa ve Delvine, Avlonya ve Dokagin beyleri memur olup öğle zamanı topları yerine indirdiler. Gece metris kurulup ertesi günü küffâr gemilerine havale olunca, denize açılmakla timar erbabı dağılıp, diğer askerler top çekmekten yorgun, âciz, birer taş parçası sayesinde gölgelenmekte iken, öğle vaktinde küffârın bütün çektiri ve mavnalarından birkaç bir kâfir taşra çıkıp metris üzerine döküldüler.

İslâm askerine perişanlık el verip Delvine beyi Zeynelâbidin beyin sağ eli top vuruşundan kırılıp birkaç timar erbabının yaralı olduğu haberi serdâra ulaşınca Hüseyin Paşa bir bölük Allahın yardımına mazhar askerleriyle, öyle bir zamanda yetişti ki, mel'unlar cenkten vaz geçip toplara palamar bağlamak üzere idiler. Hüseyin paşa, askeri ile hücum edip kahrolası güruhu öyle bir ürküttü ki, top almak

(1) Kolonborna, eski topların bir cinsidir. Demir mermi atan, karada ve gemilerde kullanılır menzil toplarına verilen isimdir. Mermileri beş okkadan yedi okkaya kadardı. Uzunlukları sekiz metre kadar olurdu.

değil, gemilerine düşmeği (girmeği) ganimet bilüp, biribirini takip ederek gittiler.

Cenkte iki yüz kadar kâfir kırılıp, ancak on kadar müslim (Müslüman) yaralandı.

Serdâr Mehmed Paşanın vefatı (1):

Adı geçen Serdâr Mehmed paşa, Nâzük-tab' ve Çelebimeşreb (nâzik tabiatlı ve çelebi meşrepli), rahat ve refaha alışmış kimse idi. Salih Paşanın hilesiyle sadâret mansıbından uzaklaştırdığından ve alıştığı yerinden ayırdığından başka, nefret ettiği deniz cengi ve serdârlık yükünü yükleyerek sürgün şeklinde makhuren (ezilerek) Girid'e gitmesi elemi, kalbine tesir etti. Bu yüzden pek fazla gam sahibi oldu ve vücudunda kötü hastalıklar göründü. Gittikçe mizaç sırçası kırıldı ve mahzun kalbi, tehlikeli tasalardan fazlaca müteessir olmakla, adı geçen ayın yirmi birinci günü hummâ-yı mahrukaya tutulup, ayın son günü gecesi ruhunu teslim etti.

Fezlekede Kâtip Çelebi der ki:

Adı geçen Mehmed paşa, evvelce vezir-i âzam Rüstem Paşa (Kanunî zamanında sadrâzam olan) hânedanından ve validesi sultan olmakla «Sultan-zâde» denmekle şöhret buldu, harem-i hümâyunda (S.B.) «Has - oda» (S.B.) hademelerinden idi. Hotin seferinde henüz taze civan iken Kapıcıbaşılık ile çıkmakla «Civan Kapıcı-başı» ünvanını almıştı.

(1) Civan Kapıcı-başı ve şişmanlığı dolayısiyle Sîmin denilen, Sultan-zâde Mehmed paşa, sadrâzamlıktan azledilerek Girid'e gönderilmesini hazmedememiş, yeis ve düşünceden nihayet (28/29 Cümâda'l-âhire 1056 — 11/12 ağustos 1646) da vefat etmiştir. Askerlikten de bir şey anlamaması dolayısiyle lüzumsuz yere Suda kalesini muhasara etmekle pek çok Türk kanının dökülmesine sebep olmuştur. Denilebilir ki, ölmek suretiyle Girid seferinin hayırlı bir yola girmesine sebep olmuştur.

Giderek **(zamanla)** taayyün bulup **(yükselip, itibar sahibi olup)**, kendindeki istidat ve mensup olduğu hânedanın şerefi ile, divan veziri olup **(kubbe altı veziri, Bakanlar Kurulu)** bin kırk yedi tarihinde ikinci vezirlikle Mısır eyâletine gönderildi. Üç sene kadar o diyarda kaldı ve mal tahsilinde hadden aşırı cemiyet ile hazinelere nail olup, büyük servet edinerek, azledilerek İstanbul'a geldikte divan-ı hümâyunda **(kubbe altında)** otururdu. Sonra Azak fethine serdâr oldu. Özü üzerinden vardıkta, talihinin yâver gitmesiyle, kâfirler kaleyi bırakıp gitmiş bulunmakla zahmetsizce zaptedip, bu güzel haberle der-i devlete gelmişti.

Halkın Mehmed paşaya kalpten muhabbet göstermesini, sadrâzam Kara-Mustafa paşa görüp hazmedemediğinden, Şam vâliliğini verip gönderdi. Çok geçmeyip Kara-Mustafa Paşa korktuğuna uğramak ile **(idam edilmiştir)** Mehmed paşa Şam'dan getirilip vezir-i âzam olmuştu. Bir müddet Müdârâ (I.S.) ile sadaret etti. Sonra Salih paşanın işi olarak sadrâzamlıktan ayrılıp serdârlıkla Girid'e gitti. Gam ve kederin kendini kaplaması ile Girid'te vefat edüp, cenâzesi İstanbul'a getürüldü.

Adamlarından Eyûbî Emin-zâde Mehmed ağası ve hunsâ (1) müşekkel **(iri yapılı)** Sinan Çelebisi ölüm haberini bildirip pek çok olan malları ve atları toptan mîriye **(devlete)** zaptolundu. Girid'te olan muhallefatını **(geride bıraktığı şeyler, miras)** da zaptetmek için mîr - alem Baltacı Hüseyin Ağa karadan gönderildi.

Adı geçen ölünün **(yâni Mehmed paşanın)** mutasarrıf olduğu **(sâhib olduğu)** Bolu sancağı, üçüncü hasekiye (S.B.) ve Niğbolu sancağı altıncı Hasekiye paşmaklık (S.B.) adiyle verildi.

Adı geçen **(Mehmed paşa)** rind **(her şeyi hoş görür kimse)**, kallaş **(hileci, dönek)** bir şehir oğlanı, ayyar **(hileci, dolandırıcı)** ve ayyaş **(çok içki içen)** bir kimse olmak üzere

(1) Hunsâ, hem erkek, hem dişi demektir.

meşhur idi. Dahi erbaini geçip hamsine erişmeden ahrete gitti. **(Kırkı doldurup elliye varmadan).**

Bir gün Abdurrahim efendi kazasker iken, tenhada Kâtip Çelebi ile sohbet sırasında dedi ki:

Sultan İbrahim'in renkten renge girişi ve tuhaf halleri meydanda olduğu zamanlar idi, pâdişahımızın böyle şaşılacak işler yapmasına sebep olan, bu Mehmed paşadır. Çünkü gayet dalkavuk idi. Kara-Mustafa paşanın katlinden sonra sadrâzam olup, can korkusuna düşmekle, dalkavukluğu o dereceye çıkardı ki, zihni bomboş olan pâdişah bile, mahiyetini bilüp bir gün sebebini keşfetmek isteyip:

«Lalam Mustafa Paşa bâzen bana itiraz ederdi ve bu iş akıllıca değildir der idi, senden hiç anın gibi bir söz işitmedim. Ve böyle bir söz senden sâdir olmadı. Bütün sözlerimin tasdik edilmesinin aslı nedir?»

Buyurduklarında vezir Mehmed paşa şu fâsid noktayı hissettirdi ki:

«Siz yeryüzünün halifesi, Allahın gölgesisiz, parlak içinize lâyık olan hatıralar, hep ilham-ı rabbanidir (Allahın ilhamıdır) söz ve fiil olarak sizden beyhude bir şey, hatalı bir şey çıkmaz ki itiraza mecal ola!. Dış görünüşü makul değil gibi görünen bazı haller zuhur etse bile, anın altında bazı gizli hikmetler vardır ki bize malûm değildir. Anın içün inkâr ve redde cür'et edemem.»

Demekle bu, sözleri, saf huylu pâdişah da hakikat zannedip, o itikatta oldu. Bundan sonra, yakınları, bazı beğenilmeyen vaziyetlere itiraz ettikçe:

«Sizin sözünüz garezdir. Bana lalam (sadrâzam) böyle öğretti ki, benden hata çıkmaz. Hata gibi görünen şeylerde gizli bir hikmet vardır, siz bilmezsiz!»

Demeğe başladı.

Bundan sonra birkaç vezir birleşerek ölmeği göze alıp bu noktanın yok edilmesine çalışırlarsa, ihtimaldir ki pâdişah geri döne... Ve illâ başka suretle düzele...

Demiştir.

Hakikaten, Sultan-zâde Mehmed paşanın telkinleri ile neticenin nerelere vardığı, yeri gelince anlatılsa gerektir.

Müverrih **(tarihçi)** der ki:

Peder-i aziz **(muhterem babam)** anlatırdı; Mehmed Paşanın pek fazla dalkavukluğundan, Sultan İbrahim, yakışıksız hallerini arttırmış idi. Bir gün adı geçen sadrâzam Mehmed paşa fakiri davet edip tenhaca memleket işlerini görüşüyorduk. Bir hatt-ı hümâyun **(pâdişah yazısı)** çıkarıp üzerime attı. Pâdişah bu yazısında sadrâzama:

«Bire mütevelli yapılı kodoş... Bire karpuz kafalı pezevenk...»

Ve daha buna benzer ırz ve namus parçalayan nice utanılacak kelimelerle hitap edüp:

«...Ecdadım (atalarım) Medine'ye bu kadar cevahir ve mallar göndermişler. Adam gönderip anda olan (orada olan) emval (mallar) ve cevahiri cümle getürdesin. Ve illâ, senin derini soyup, saman doldurmam mukarrerdir (karar verilmiştir), şöyle bilesin!»

Deyû yazılmış...

Mehmed paşa bundan sonra bana dedi ki:

«İşte bir alay Rus, Leh, Macar ve frenk keferesinin kızları olan eksik etekli cariyelerin sevki ile böyle kaba hitaplara uğradım. Benim halim nereye varacaktır?»

Deyû şikâyetini yükseltti ve ağladı.

— Ne cevap verdiniz?

Dedim.

«Şimdilik, ferman pâdişahımındır deyüp, Girid'e ait işlerle meşgul oldum» dedi. Tâ ki sadrâzamlıktan azlolup Girid'e gitmekle unutturdu.

Vaktâ ki serdâr Mehmed paşa vefat etti. Defterhane mühürlenip, Hüseyin paşa ve kapudan Mûsâ Paşa nöbetle işlere bakıp, Küçük Hasan paşa Rumeli kolunda, Çiftelerli Osman paşa, Anadolu kolunda olan toplar üzerine durup kuşatma işinde ve muharebede aslâ kusur ve bezginlik göstermeyip, belki evvelkiden fazla çalışıp gayret ettiler.

Küffârın çektiri, borton ve mavna makulesi yüzden fazla gemileri, Suda imdadına dönüp durur ve çoğu zaman Hanya karşısına çıkıp görünürdü.

Granbuse'nin fethi: (1).

Hüseyin Paşa vâkıa Hanya muhafazasiyle memur idi. Fakat diğer işlere, bilhassa, serdârın vefatından sonra Cumhura liyâkati yüzünden başbuğ olup gereği gibi uğur-u hümâyunda **(pâdişaf uğrunda)** var kudretini sarfederdi. Evvelce kethüdası Mehmed ağa, ve Sekban-başı Murad ağa vasıtasiyle idi, küffârdan koparılıp alman Kisamo kalesi yakınında, deniz içinde Granbusa adlı kale var idi. O zaman elde edilmesine ehemmiyet verilmeyip, içinde olan kâfirler reâyâyı rencide etmekle **(incitmekle)** şikâyete gelmişlerdi. Bir miktar bahâdır ile Recebin yirmi beşinci günü küffârın toplandığı yere inip, çoğunu katledip kökünü kazıyıp, kalelerini erkeklere barınak eyleyip, Silâhtar Ağası Yavaşça-Ali ağayı muhafazasına tâyinden sonra Hanya'ya geldi.

Muhasara (kuşatma) ahvali:

Beyler ve paşalar ve diğer iş erleri, serdârın vefatından sonra, kuşatma işinde bütün kudretlerini sarfedip Küçük-Hüseyin paşa Rumeli kolundan, Çiftelerli Osman paşa Anadolu kolundan dövmek suretiyle Suda hisarına hayli delik açtılar. Lâkin adı geçen hisar deniz içinde ortada bir ada, her tarafı kenardan uzak bir metin kale olup, hiç bir suretle hücum mümkün olmamakla, fethedilmesi uzun uzadıya kuşatmaya muhtaç olduğundan, vaktin darlığı yüzünden geri bırakılmıştı.

Evvelce serdâr arzeylemiş idi ki, bu adanın fethi birkaç günlük hizmet olmayıp, uzun zamanda çok miktarda hazi-

(1) Granbusa veya Carabusa, Girid'in kuzey doğusundaki Kisamo kazasının, batı sonundaki burun karşısında adada bir kaledir.

ne (para) ve mühimmat sarfına muhtaç olduğundan başka, Rumeli ve Anadolu askeri ve kapı-kulunun bu tarafta kışlaması ile ancak olur büyük bir iştir. Mükemmel bir senelik zahire ve mühimmat ve hazinesi vakti ile gönderilmek, Kandiye ve Resmo = Retmo kalelerine top çekmek için camus, beygir ve asker geçirilmek en mühim işlerdendir deyû tekrar bildirdiler. Bundan sonra Abokron (**Aprikorno**) hisarını ihya içün dülgerler gönderilüp mamur olduktan sonra içine asker konulup yeniden hendek azıldı. Ve Kasasomo kalesine dahi toplar, mühimmat ve asker tâyin olunup gönderildi.

Acı-Su muharebesi:

Evvelce Resmo üzerinde ve Ramliye denilen yer yakınında yerebatası küffâr, beş yerde tabur kurup her birine binden fazla kâfir kapanmıştı. Bu sırada o tarafa bir miktar asker gönderilip Acı-Su denilen yere yakın vardıklarında piyade ve süvari beş altı yüz kâfirler ile karşılaşıp, büyük cenk ettiler. Allahın inâyetiyle İslâm askeri gaalip gelüp, küffârın silâhları ve atları bolca ganimet olarak alındıktan sonra yetmiş baş ve yirmiden fazla esir alınıp hepsi birden orduya geldiler.

Hüseyin Paşanın
Girid serdârlığı ve
Resmo'nun muhasarası (1).

Bundan evvel gelen arzlar (I.S.) mucibince kapudan paşa donanma gemileri ile Rumeli kenarlarında, ferman olunan yerlerin zahirelerini alıp, Girid'e taşıması içün hü-

(1) Retmo — Resmo, Girid'in kuzey sahilinde, Kandiya'nın 80 kilometre batısında ve Hanya'nın 45 kilometre güney doğusunda, eski sancak merkezi Osmanlı eserlerinde Retmo denir.

kümler yazılıp, Girid muhafızı Hüseyin paşaya, yarar dilâverdir deyû serdârlık emri, ve Murassa' (I.S.) şimşir (kılıç) ve iki kıymetli hil'at bir samur kürk, hatt-ı hümâyunu (pâdişah yazısı) ile gönderilmişti.

Şaban ayı başlarında ulaşıp, karşılama merasimi, tâzim ve riayet lâzım gelen saygı ile pâdişah fermanı okunduktan sonra, şânı yüksek ferman gereğince Sekban-başı Murad ağayı Hanya muhafazasında alakoyup Hüseyin paşa gaaziler ile, Şaban ayının on ikinci günü Abokron'a (Aprikorno) gelüp orduy-u hümâyuna girdi. Ertesi gün kapudan Mûsâ paşa ve diğer paşalar ve beyler dâvet edilerek Suda işi görüşüldü. Suda hisarı, deniz ortasında bir yalın kayanın üzerinde, sağlam bir kale olmakla karadan hücum mümkün olmayıp, liman kenarına konulan toplar ile, ister istemez çıkarılan kâfir donanması, liman dışında top yetişmez yerde demir attı. Kaleyi, donanmay-ı hümâyundan himaye eder olduğundan başka karanlık gecede daima mühimmat ve zahire ile imdat edip ve Suda kalesinin her tarafında suya beraber büyük topları olmakla, donanmanın yanaşması hiç bir suretle mümkün değildir. Uzun zaman muhasara etmekten başka çare kabul eylemez. Bari Resmo - Retmo kalesi, az bir himmet ile ele geçirilir denmekle, üzerine varılmak münasip görüldü. Suda limanı muhafazasında da kâfi miktarda asker ile Çuhadar-Mustafa paşa tâyin olundu.

Reâyâdan, top çekmeğe ve zahire getürmeğe, ücret ile öküzler ve merkepler tedarik ettirilip, beş pâre top, ve on iki kolomborna (S.B.) ile, Şabanın on altısında Abokron'a göçüldü.

Anadolu beylerbeyisi Osman Paşa sağda, ve Rumeli beylerbeyisi Hasan paşa ve Karaman beylerbeyisi solda alaylar kurup, kanun üzere yürüdüler. Vezirlerden Bıyıklı-Mustafa Paşa serdâr Gaazi ile yanyana gidip bir sahraya kondular, Şabanın on dokuzuncu günü Medamine denilen konak yerine inildikte, kâfirlerin en yakın taburları üzerine çerhacılar

(S.B.) varıp iki taraftan hücum etmekle, mel'unlar taburu koyup çetin kayalıklara kaçtılar. Diğer dört tabur adamları da anları görüp kaçmakla, İslâm askeri arkalarından varıp, yüzden fazla baş ve otuzdan fazla esir almışlar. Yol üzerinde olan reâyâya istimâlet (I.S.) vererek Şabanın yirmi üçüncü günü Resmo = Retmo bağlarına inmek mukadder oldu.

Evvelce çıkan fermanı tekit eden emr-i âli (**pâdişah emri**) ile zeâmet erbâbından Sipahi-Mehmed ve Kapıcılar gelüp, mektupta «Bu mübarek senede, İslâm askeri, donanma gemilerinde icap ettiği şekilde kışlandırılıp, karşı yakada hazır olan yüz bin kile zahireler ve diğer mühimmattan başka daha ne kadar para ve zahire lâzım olursa bildirile... Her halde çeşitli meşkûr hizmetler ve fazla çalışma vücuda getirile...» buyurulmağın, ertesi gün varılıp adı geçen kale altına inildi.

Retmo = Resmo'nun vasıfları:

Evvelâ Resmo kalesi deniz kenarındadır. İç kalesi, bir yalın ve yüksek kaya üzerinde Galata hisarı genişliğinde, taşrada kalesi tahminen Tophaneden Sütlüce arası kadar ve çoğu evleri kârgir bina ve gayet sık ve mamur (**bayındır**) olup, on bin kapıdan fazla ev ve kırk elli kilise ve yüz ellideh fazla mükellef ve nakışlı saray gibi frenk evleri olup, hisarı dahi geniş ve müstahkem (**sağlam**) ve mühimmatı mükemmel olduğundan başka büyük hendeği olup önlerine baştan başa üç adam boyundan yüksek küçük hisar ile çevrilip, büyük gemi direklerinden iki üç seren boyunca kazıklar dikilip, onun dışına da bir geniş hendek kazılmıştır. Önünde dağ gibi tabyalar bina olunmuştur. Mel'unların donanması imdada gelüp kalenin ve varoşun (I.S.) iki tarafına demir atıp top altına almakla, toptan tedarik ve mükemmel mühimmat (I.S.) ile muhasara etmek icap edip, birkaç top ile daha nice lüzumlu şeyler naklettirilmek için Hanya tarafına adamlar gönderildi. Çitler ve sepetler örülüp, Şabanın yirmi altıncı gecesi metrise girildi.

Cengin başlangıcı ve küffârın bozgunu:

Bundan evvel askerin gelişi sırasında yerebatası küffâr çıkıp hisarın etrafına İslâm gaazileri o derece hücum ve gayret sarfettiler ki, çaresiz hisarın içine dönüp kaçmaktan başka çare bulamadılar. Mavnalarından ve hisarlarından hadsiz toplar attılar. Bu sırada Yenişehir beyi Çavuş Paşa yaralandı. İlbasan alaybeyisi Hüseyin Paşa şehit oldu. Rumeli askeri ve kul-kethüdası İbrahim ağa ile Osman paşa ve Zağarcı-başı (S.B.) Mustafa ağa, tabyalara karşı metris alıp girdiler. Cezayir ve Tunus dilâverleri bir taraftan, diğer asker dahi taraf taraf kuşatma ve cenge meşgul oldular.

O gün küffâr, hisardan ve gemilerden bin sekiz yüz dâne (**gülle**) atıp, hisardan atılan dânelerin bazısı yirmişer ve yirmi beşer okka çeker idi.

Şabanın yirmi dokuzuncu günü şafiî vaktinde, yalı kapısından topları çivilemek maksadiyle üç dört bin kâfir çıkıp metrislere yürüyünce, İslâm askeri daha düşman metrise yetişmeden karşıladılar ve kılıç darbesiyle yüzlerini döndürüp ve çabuk ve çevik gaaziler ardlarını alıp, dinsizler ortada kalıp, bir kahramanca kılıç urdular ki, tâbir olunmaz.

Kale hendeği önünde olan bazı vâdilere kâfir cesetleri birbiri üzerine yığılıp, İslâm gaazileri ve kumandanların her biri onar, on beşer baş kesmekle, kimse baş almağa rağbet etmeyip, kadri yüksek serdâr Hüseyin paşa otağı önünde bin beş yüzden fazla baş yığıldı. Yüz elliden fazla yarar ve dinçlerinden dil (**esir**) getürdüler. Sonra günden güne metrisler yürüyüp hisarda beş yerden lâğım ve iki koldan toprak sürülmeğe başlandı. Üç dört günedek bütün metrisler ve toprak hendek kenarına varıp, hendek dışında olan tabyalarda kapanıp cenk eden kâfirleri içeriye hisara kaçırdılar.

Plopotome (Milopotamo) (1) kalesinin fethi:

Retmo'ya **(Resmo)** uzunluğu üç buçuk saat mesafede Plopoteme **(Milopotamo)** adında küçük bir hisar ve etrafında altmış kadar köy vardı. İçine kapanan küffâr, etrafa çıkıp hayli zarar vermek ve zahire yollarını kesmekten geri kalmamakla, cenk gününün ertesi, Çiftelerli Osman paşa ile, adı geçen hisarın alınması mühimdir, deyû asker gönderilmesine karar verilmişti. Deli-Kethüda, Sipahi ve Silâhtar bölükleri bin kadar piyade ve süvari ile hisara varıp boş buldular. Meğer konuştuktan sonra, casus varıp, içinde olan arzusuna ulaşamayan mel'unlar, yakında olan dağlara kaçmışlar idi.

Adı geçen Deli-Kethüda hisarı zaptedip İslâm askerinden biraz seçme tüfenk-endaz (I.S.) ile ikindi vaktinde o mekruh güruh üzerine varıp, küffâr dahi bir korkunç çukurda kapanıp, bir miktar cenk ve harpten sonra, adı geçen kethüda gelüp üzerine düşünce, ikindiden akşamadek muhkem cenk ve altmış kadar kâfir helâk olup yüz doksan kadar esir alınıp gittiler. Yakaladıktan sonra atluları dağa kaçtı ve kumandanları güçlükle kurtuldu. Allahın birliğine inanan asker, selâmetle ve ganimet almış olarak orduya geldiler. Bu hisara Serdi kalesi de derler.

İslâm askerinin hücumu ve Retmo = Resmo Kalesinin fethi:

Ramazan-ı şerifin sekizinci günü metrislere lâğımlar derişmeden kalenin tersanesi etrafından serdengeçti ağaları ile küçük hisarın hendeğine girip o gün akşamadek ve ak-

(1) Türk tarihlerinde Plopotome denilen Milopotamo, Girid'in kuzeyindedir, ve Resmo'nun 2, 3 kilometre doğusunda Türkler tarafından (Selvi kalesi) denilen müstahkem mevkidir.

vamdan sabahadek İslâm askeri hendekten ve küffâr, küçük hisar ardından ve bedenlerden taş ve humbara ile büyük cenk ettiler. Allahın inâyetiyle İslâm askeri Gaalip geldi. O gün hendek zaptolundu. Ertesi gün pek çok çitler, tomruklar ve torbalar tedarik olunup o gece hendekten tersaneler üzerine çıkacak derecede doldurup, ertesi gün, Ramazanın on üçüncü pazar günü güneş doğduktan sonra, şiarı zafer olan serdâr, elinde yayı, serdengeçtiler arasına vardı. Rumeli serdengeçti ağalarından İbrahim ağa adında mert, yiğit birisi ki, kendi yetiştirmesi idi:

— Ne dursun, yürü!

Deyû yay ile arkasına urup, o da:

— N'ola efendim!

Deyüp kale burcuna ok gibi seğirdip çıktı. Arkasından diğer İslâm gaazileri hücum edip, tersane üzerine çıktılar. Birkaç yerden bayraklar dikip, ezanlar okuyup kötü tabiatlı küffâr ise küçük hisarın iç yüzünden ve bedenlerden ve Allahın birliğine inanan müslüman gaaziler, tersane üzerinden, öğleye kadar humbara, taş ve ok ile sıkı cenk ettiler.

Allahın lûtfu ile öğle üzeri İslâm askeri gaalip gelüp, küffârı yerinden kopardıklarında, umumî hücuma izin verildi. Her taraftan dilâverler küçük hisar kenarında dikilen direklerden içeriye atılıp, orada küffârı baştan başa kılıçtan geçirdiler. Lâşeleri hisar hendeğinden bedenlere kadar yığılıp ve göz açtırmayıp hisara girdiler.

Rumeli beylerbeyisi Küçük-Hasan paşa, eyâletinin beyleri ve büyükleri ile yürüyüp, şehrin içine varıncaya kadar tabur **(müstahkem ordugâh)** ve tabyalarda olan küffârı kırdı. Arkadan isteğine ulaşan serdâr hazretleri de imdat eyleyip kabakuşlukta şehre girdiler. İçeride olan küffârın çoğu kılıca lokma oldu. Bir saatte beş binden fazla kâfir kılıçtan geçti. Bu cenkte ceneral ve Suda kapudanı Topal-Kâfir katlolundu. Kılıçtan kurtulanlar esir olup, Allahın fazli ile, lâğıma muhtaç olmadan dış kale ele geçip topları ve cephaneleri zaptolundu. Fakat muhasara olunduğu sırada imdada gelen gemiler ile bütün mallarını kaçırıp, evlerini

hasıra varıncaya kadar uryan etmişlerdi. O yüzden müslüman gaazilerin ganimet malı bakımından elleri boşa çıktığı içün gazap ateşleri alevlenip, bir kısım esir ve bazı binek hayvanı alınıp öldürülen kâfirlerin üzerinde bulunan eşyayı alıp zaptettiler.

Hisar alındıktan sonra gemilerine büyük korku düşüp, cephane ile dolu şaykalarını (I.S.) yedeğe alamayıp, liman ağzında bırakıp kaçmakla, adı geçen gemi yakalanıp, içinde beş yüz kantar barut ve üç yüz kantar fitil, yüz kantar kurşun ve iki binden fazla yuvarlak ve çok humbara ve nice diğer mühimmat bulunup Allahın lûtfu ile, hisar için sarfolunan barut ve mühimmat, fazlasiyle ele geçti.

Muhasaranın başında, dış hisar fetholununcaya kadar ehl-i islâmdan yalnız elli nefer gaazi şehid oldu. Sonra islâm askeri kale içine naklolunup, evlere inip, dükkânlar açılıp, şehir eskisi gibi mamur (**bayındır**) oldu. Küffâr gemileri yanaştırılmamak için liman önüne toplar konup yere batası küffârın geride kalanı iç hisara kapanmakla, iç kale dahi muhasara olundu. Fakat iç kaleden şehre yetmiş kadar top havale olunup, islâm askerini gezdirmez oldu.

Ne hal ise Rumeli ve Anadolu asker ve yeniçeriler metrislere girdiler. Bu kale ile şehrin arası yarım fersah idi. Meydan kesme taş ile döşenmiş olup, belki tabiî olarak döşenmiş, üç tarafını deniz sarmış, bir garip sağlam hisar idi. Kaleden denize inecek tarafı yüksek minare gibi bir korkunç merdiven ve kara tarafı, yukarı çıkması zor burçlar ile muhkem köşebentleri ve tabyaları arasında bayrak bulunuyordu.

Hanya'dan balyemez (**bir nevi top**) dahi getirilip o arayo kurdular. İçeriden kâfir çıkıp toplara hücum eyledikte yüz kadar kelle kesilip tabyalara konuldu. Hiç bir şey elde edemeden ve ümitleri kesilmiş olarak geriye hisara kaçtılar.

Birkaç gün muhasara işinde ihtimam (S.B.) olunup, Allahın yardımma mazhar asker, metrisler ile denizden tarafa

varıp, tahtadan köprüler kurup, o tarafta olan tabyalara varmağa tedbir ettiler. Fakat sür'atle yapmak mümkün değildi. Osman paşa tarafından lâğıma başlanıp, hisar duvarının altı metin kaya olmakla el vermedi **(mümkün olmadı.)**

Bu sırada Hanya'dan tekrar top ve mühimmat getirtmek lâzım gelüp denizden taşınmasını Mûsâ paşa üzerine almıştı. İki gün evvel Venedik'ten cephane ve barut ile dolu altmış toplu bir gemi, Kandiye'ye giderken Osmanlı donanması üzerine vardığından aldılar. Diğer küffâr gemileri Kandiye'ye gitmiş idi.

Kapudan paşa kırk parça kadırga ile Hanya'dan, yetecek kadar malzeme ve toplar nakleyleyip, tekrar Hanya'ya gitti. İslâm askeri muhasara işinde fazla çalışıp, gayret sarf ederek küffârı canından bıktırdılar. Lâğım delicilerinden Mehmed Zaman bey hisar kapısına yakın olan çok güzel kulenin köşebendi altına bir lâğım yerleştirip metriste asker hazır oldular. Şevval ayının beşinci günü ki, muhasaranın otuz dokuzuncu günü idi, barut döşenip **(yerleştirilip)** seher vakti fitil konup, kabakuşluk vaktinde kalenin kulesi havaya uçtuğu gibi İslâm askeri bir uğurdan yürüdüler. O gün akşamadek hendekte ve burç üzerinde büyük cenk oldu. Hadsiz hesapsız kâfir, gaazilerin kılıcına lokma oldu. Fakat fetih nasip olmadı.

Ertesi günü küffâra yeis gelüp **(ümitsizlik gelip)** yarı can ile tekrar gayret edüp burçlardan ve kale duvarlarından tekrar cenge gayret ettiler. Tabiati şecaat olan serdâr, asker bahadırlarına gayret verip onların gönüllerini okşarken, bir sapan kayası gelüp kaza ile başına dokunup kan aktı. Yerine bir mühim iş gören kulunu tâyin edip, kendisi, yarasına ilâç içün otağına **(çadırına)** gitti. İslâm askeri ikdam edip (S.B.), serdengeçti ve Rumeli gaazileri tabya üzerine çıkıp bayrak diktiler. O sırada sağ kol alaybeyisi şehit olup, Üsküp alaybeyisi Kara-Mustafa, sevinçli haber ile serdâra geldi. Akşam olmuştu. Sevinç haberini getireni pek çok ihsanlarla, burç üzerinde ayak direyen gaazilere gönderdi. Bunları hiç bir suretle defetmek mümkün olmadı.

Güneş batma vakti bir Arnavud beyaz bayrak dikip, barış mânasına «Bak, bak!» deyû çağırdı. Müjde getiren, şanlı Hüseyin paşaya vardıkta, Veli kethüdayı gönderip, o da küçük-Hüseyin paşa ve yeniçeri kethüdası Mustafa ağa ile hisarın dibine varıp küffâr reisleri ile barış ahvalini söyleşti. İçerudan birkaç itibarlı adam çıkıp, canlarına ve mallarına amannâme **(aman kâğıdı)** verilip, iki taraf birbirine üçer adam rehin verdi. Sabahadek hisar kapıları açılıp varma gelme oldu. Sabah olunca divan kurulup kalenin anahtarı ile bir itibarlı kapudan gelüp nâme **(mektup)** getürdü. Evvelce cenkte esir olan Kardinal adındaki serdârın salıverilmesini rica etmişler. Paşa arzularını kabul edüp, adı geçen esiri âzât etti ve bir köpeği kurtararak küffârı sevindirdi.

Hisarda oturanların çıkıp gitmelerine izin verildi. İsteyenler çıkıp gittiler. Hisar zabitleri, bir gemi ile Kandiyeye gönderildi. Serdâr Hüseyin paşa ve diğer vezirler ve beyler içeru girip birer eve kondular. Hisarın etrafına yer yer arayıcılar tâyin olunup küffârın büyük bir lâğımı bulunmakla içinden seksen kantar barut çıktı. O da zaptolundu. Kalede olan toplar ve silâhlar defter ile alındı. Harp âletleri ve silâh makulesinden sahiplerine şey verildi.

Feth-i kebîr ve lûtf-i amim

cümlesi **(ebced hesabiyle)** târih düşüp hisar kapısına nakşolundu.

Yıkılan hisar burcu tamir ve yenilendi. Şevval başlarında otuz nefer diri kâfir ki, on dânesi kapudan ve yirmisi belli başlûları idi, ve on nefer câriye ile der-i devlete hediye tertip olunup, fetih haberi ile Ali ağa Dârüssaltana'ya **(İstanbul'a)** gönderildi.

Fetih haberi İstanbul'a gelince, üç gün şehir donanması ferman olunup geceleri deniz yüzünde fişenkler atılıp etrafı çırağan ettiler. Retmo'da kilisenin biri İslâm pâdişahı adına câmi yapılıp beş parça köy vakfolundu. Kapudan paşa ve beyler bir yere gelüp kışlamak için hükûmetten istenilecek zahire, aylıklar, mühimmat ve cephane ve âletler için

meşveret olunup altı aylık mevâcib **(aylıklar)** ve zahireleri bey gemileriyle yirmi üç kıta Cezayir, Tunus ve Trablus bortonlarının kumanyası ve navlunu kesilip, defterinin sureti der-i devlete (I.S.) gönderildi.

Şevvalin yirmi yedinci günü, dileğine erişen paşa, bir kaç iş bilir ile evvelce fethedilmiş olan melopotamo adındaki hisara varıp, sipahi oğlanı bölük ağaları ile orada muhafazaya tâyin olundu. Toplar tarafından yıkılan yerlerini tamir ve deniz tarafına havale olan duvarına bir burç ilâve edilerek istihkâmını çoğalttılar. Ve Sağır-Mustafa paşa ki, İçel sancağına mutasarrıf idi, sancağı askeriyle muhafazasına konup ertesi günü yine Retmo'ya **(Resmo)** geldi ve der-i devletten iskemleci başı (1) gelüp fâhir hil'at getürdü.

İslâm askerinin kışlamak için hazırlığı ve Kandiye muhasarası için tedbir:

Fetihten sonra İslâm askeri, makamı yüksek serdâr ile bu kış adı geçen şehirde oturup, her biri birer kâşânede oturdu. Oturduğu sırada paşa, kendi sarayı yakınında nice hayır için binalar yaptırdı, ve nice kâfir binalarını tamir ettirdi. Bunlardan biri, kale altında bir câmi-i şerif vardı, hisarın tepesinde olan acayip saray ki, döne söne çıkılıyor bir yüksek garip yerdir, yenilediler. Ve karşı tarafında olan eski kiliseyi dahi câmi ettiler. Yanı başında bir medrese, bir hamam da bina olunup yeni câmide Zilhiccenin beşinci günü cuma namazı kılındı. Fakat Allahın emriyle büyük bir vebâ yayılıp askerden hadsiz kimse öldü.

(1) Pâdişahlar, ata binmek istedikleri zaman, ayaklarının altına bir iskemle konulurdu. Bu iskemle ceviz ağacından olup, üzeri sedef kakmalı veya gümüşten olup çuha kaplı idi. Üzerine çuhadan bir örtü örtülürdü. Has-ahırda bulunan pâdişahlara ait iskemleleri muhafaza ile vazifeli olan kimseye iskemleci-başı denirdi. Pâdişah at ile bir tarafa giderken iskemleci-başı bu iskemleyi taşırdı.

Zilkadenin birinci günü, pâdişah tarafından musâhib (I.S.) Mîr-Mehmed gelüp vakar sahibi serdâra keskin kılıç ve altın telli hil'at ve samur kürk ile, Hüseyin paşa ve Osman paşa ve yeniçeri kethüdasına hil'at getürdü. Hürmet ile karşılanıp beylerbeyilere ve ağalara hil'atlar giydirilip, pâdişaha dualar ve senalar oldu.

Kandiye yollarını görmek içün serdâr-ı ekrem Mîr-Mehmed'i beraberine alıp Zilkade başlarında Kamar burnu yolundan gittiler. Yolları çok çetin ve kayalık olup Kamar burnu derbendine vardıklarında, ağırlığı o köyde bırakıp gittiler. Salt ve sebükbar **(yüksüz)** ılgar ile, ertesi günü, Kandiye hisarına iki buçuk saatlik bir köye indiler. Küffâr haberdar olup yola havale toplar konmuştu.

Zilka'denin yedinci günü idi, tahmin ettikleri tarafın diğer tarafında olan hisar tarafına varıp, taş köprüye ulaştılar. Önlerindeki bir yüksek tepeye çıkıp, hisarı temâşâ ettiklerinde küffâr bilüp, hisardan hadsiz hesapsız toplar attı. Ve dışarıda saf çeken **(dizilen)** küffâr ile hayli kavga edüp, hisarda olanlar hayran olup, döğüşerek sonunda kâfirleri hisara kaçırdılar. Otuz kadar esir, kırk kadar baş alıp, bin kadar koyun elde ettiler. Selâmet, sıhhat ve şevket ve sağlamlıkla dönüp Resmo'ya geldiler.

İsteğine ulaşan serdâr o hisarın sağlamlık ve ahvalini iyice düşündü. Gittikleri yollarda hayvan ve piyadelerin birer birer geçmeğe muhtaç olduğu yerleri gördü. Fazla topun ve mühimmatın karadan naklolunmasına insan kudretinin yetmiyeceğini anlayıp:

«Hepsi donanma gemilerine muhtaçtır, bahardan evvel asker, zahire ,mühimmat ve iki yüz nefer kadar lâğımcı ve taşçı gönderilip ulaştırıla...»

Deyû Mir-Mehmed ile arz ve ilâm olundu **(bildirildi)**.

Kandiye etrafında olup, itaat eyleyen köylerin ahalisine aman verilip her birine ikişer üçer bekçi tâyin olundu. Hüseyin paşa Retmo (Resmo), Kisamo ve Abokron (Aprikorno) ve Milopotamo adlı kalelere, yetecek kadar asker ve zahire koyup ihtiyaçlarını gördükten sonra, kapudanın donanma

ile gelecek vakti olmakla kalkıp Hanya'ya yöneldi. Kapudan Mûsâ paşa zahire nakli için Rumeli yakasına varıp, Zilkade sonunda altmış kadırga, iki kalyon ve yirmi şayka, hazine, zahire ve yüz elli bargir nakledip Hanya limanına gelmekle askerler sevindiler.

Zilhiccenin başlarında şiarı zafer olan serdâr Deli-Hüseyin paşa, hummây-ı mahrikaya tutulup, bir müddet sonra yine iyileşti.

Kapudan Mûsâ paşanın şehit olması:

Kapudan Mûsâ paşa Hanya limanına ulaşıp, gemilerden zahire çıkarırken, Allahın hikmeti kış günleri olmağın, büyük fırtına olup. liman ağzında demirli olan gemilerden beş parça şayka, zahire ve birçok adamları batarak helâk olup, geride kalanları da bozulmakla Hanya limanında durmak mümkün olmayıp, Zilhiccenin on yedinci günü kapudan paşa donanma ile, Hanya'dan salıp Mora tarafına yönelmişti. Kaza ve kader, Ağriboz adası önünde kâfirin bir harp kalyonuna rastlayıp sarıldıkta, İslâm askeri göz açtırmayıp küffâra gaalip geleceği sırada, tek ve kahhar olan Allahın emriyle, kapudan Mûsâ paşanın va'desi tamam olmağın **(ömrü sona ermekle)** bir kurşun isabet etmekle, şehitlik şerbetini içip, dünya gamını unuttu.

Kâfirler fırsat bulmakla, gaazilerin pençelerinden kurtuldular. Bu haber der-i devlete ulaşınca, kapudanlık, evvelce yeniçeri ağası ve defterdar olan, Kapıcı-başı Mûsâ paşaya verildi.

Marko'nun kaçışı:

Hüseyin Paşa Hanya'da rahatsız iken, evvelce esir ettiği Marko adındaki inatçı pelit (kirli, pis), uzun müddet Cebeci-başının yanında mahpus idi. Fırsat bulup bir kayık ile

Kandiye'ye kaçtı. Arkasından Şatır (S.B.) Mustafa birkaç adam gönderilip limanda basmış iken, kurtulup Kandiye kalesine girdi. Ancak iki üç tane adamını esir etitler.

Hüseyin Paşanın
Pâdişaha hediyeleri:

İsteğine ulaşmış olan Paşa, adı geçen adaya geçeli, şevketlû kadri yüksek pâdişah hazretlerine hediyelerden birşey göndermemişti. Gönderilmesi lâzım gelmekle bu defa Hanya ve Kisamo nahiyelerinde olan köylerin veregeldiği maktu **(kesenek)** maldan, yirmi kese (S.B.) kuruş ve kendi malından elli kese ve yirmi yedi kese vefat eden yeniçeri kethüdâsı İbrahim ağa ve üç kese topçu-başı muhallefatından yekûn olarak yüz kese kuruş gönderdi. On kese dahi sadrâzam haslarından (I.S.) tahsil ve teslim kâğıdı verdirdi.

«İlkbaharda Kandiye kalesine toplar ve mühimmat nakli için mükemmel donanma gelmek gerektir ve Ahmed paşa ile İstanbul'dan gönderilen zahire gemilerinin bir kaçı Sakız'da kalmıştır» dey» arz ve ilâm eyledi **(bildirdi)**.

İstanbul'da bazı olaylar
ve değişiklikler:

Diğer senelerde sefer vâki oldukça asker gönderilmesi için çoğu zaman kapıcılar, ve kapıcı-başılar ve ocak ağaları giderdi. Girid seferi için asker hususuna ihtimam (S.B.) ziyade olmakla bu sene içinde Mostarlı vezir Mustafa paşa Anadolu'ya ve Melek Ahmed Paşa Rumeline asker toplamak için gönderildi. Asker işine tâyin olunan mübaşirlerden (S. B.) ve Girid tarafından gelüp giden ulaklardan Mora'ya varıncaya kadar olan şehir halkı vesair Allahın kullarının, çektikleri mihnet ve eziyet târif olunamazdı.

Muharrem ayının yirmi yedinci günü büyük sultan, Fazlı paşaya nikâh olunup, iki büyük nahl ki (S.B.) ellişer adam götürür, minare gibi idiler, darphane **(para basılan**

yer) yakınından başlanıp, Kenan paşa sarayı önünden eski saraya varıncaya kadar ki, Süleymaniye tarafıdır, nahl'in geçeceği sokğa bakan tavan saçakları ve büyük ve küçüklerin evlerinin balkonları, koparılıp yıkılarak, sokak genişletildi.

Sadrâzam Salih paşa sağdiç (S.B.) olmakla, iki gümüşlü nahl ve elli bohça zarif elbise ve iki katar katırlar üzerinde çeşitli mal ve eşya, ve şekerden yapılmış acayip şeyler ve garip ağaçlar ki, hepsine de sadrâzam pek çok para sarfedip tahminen elli bin kuruş vererek, meydana gelmesine emek çekmişti, hazır olup, devlet büyükleri alaya hazır oldular.

Şeyhülislâm, defterdar ile atbası beraber binip, Nişancı paşadan başka bütün vezirler alay ile nahlleri götürüp eski saraydan gelini alıp, saray köşkünde pâdişah hazretleri oturup seyretti. Geri dönüp kuşbazlar içinden At meydanına, oradan saraya ulaştırdılar.

Bu sırada büyük mirahor ki, ebe damadı Mehmed ağa azlolunmuş iken, yine hatunu rica etmekle yerinde bırakıldı.

Muharrem ayının ortalarında pâdişah-ı âlempenah, tamir olunmuş olan merhum Mustama paşa sarayına çıkıp vezirler ve âyan ve kazaskerler toplantıda hazır oldular. O mecliste hoca Hüseyin efendi **(Cinci hoca)** kazasker Abdürrahim efendinin üst tarafında oturdu.

Safer ayında Mısır eyâleti, Eyüp paşa üzerinden, Bağdad'tan azlolunan divan vezirlerinden Haydar Ağa-zâde Mehmed paşaya verildi.

Hoca Hüseyin efendinin ahvali:

Adı geçen sene Muharreminin yirminci günü ki, cuma günü idi, âdet olduğu üzere Anadolu kazaskeri Hoca efendi tersaneye varıp donanmay-ı hümâyun mühimmatına (I.S.)

ziyade tekayyüt ettiğinde (S.B.) devlet büyükleri hep giderlerdi. Meğer Ankara'da oturan Keder-zâde adındaki Şerifin eskiden nâibi (S.B.) Tavil Ahmed, Hoca efendiye (Cinci Hocaya) dört bin kuruş verip Ankara kadılığını almış.. Ankara'da Keder-zâdenin kethüdası olup kısmetten muaf tutmak içün (S.B.) Keder-zâde, adı geçen kadıya, rica mektubu gönderdikte velinimeti iken sözünü dinlemeyip kısmetini görüp çok akçe alur. Keder-zâde üzülüp parası çok olan büyüklerin ileri gelenlerinden olmakla, ınat olsun diye, kazasker efendiye bin altın gönderip, Ankara kadılığını ister. Tavil-Ahmed'in Ankara kadılığını alışı ise altı ay olmuş idi.

Kazasker efendi bin altını alıp Ankara kadılığını Keder-zâdeye vermiş... Kadılardan, adı geçen Tavil-Ahmed'in biraderi Yunus adındaki kadı ki, kardeşi Tavil-Ahmed için dört bin kuruş verip tâyin kâğıdını alan odur, tersaneye gidip, kazasker hoca efendi (Cinci hoca) huzuruna çıkıp:

«Kardeşimin dört bin kuruşunu alıp Ankara kadılığını verip, sebepsiz altı ayda azlettin!»

Deyû iddiaya cür'et edince:

— Çık bire cahil!

Deyû azarladıkta, Yunus cevap verip ve dil uzatmakla, tersane kethüdasına:

— Alıko şunu!

Deyüp, kethüda yakalamağa cür'et edemeyüp özür diledikte muhzırlarla (S.B.) İstanbul'a gönderip hapsettirdi. Muhzırlar (S.B.) dağılmakla, kendi divanhanesinde yatırtıp yirmi otuz değnek ile cezalandırır.. Adı geçen kadı ile, nice anın gibi rüşvet vermiş, yüreği yanık kimselerle meclis meclis gezip, Hoca efendinin kötülüğünü söyleyip bedduaya başladılar.

Hoca efendinin iki seneden fazla ikbal yıldızı parlamakta idi iken, nazar değmekle, azamet binası harap ve hırs ve tamah belâsiyle devleti yüz suyunun zevale yüz tutması başlangıcı zuhura başlayıp, bu çeşit rezilce ve çirkin işlerini pâdişahın kulağına duyurduklarında evvelâ Anadolu kazaskerliğinden Rebiülevvelin birinci günü azlolundu. Bahâî

efendi Anadolu kazaskeri olup ikinci olarak yeniden yaptırdığı Şeddad'ın sarayı yapısındaki binadan çıkarılması ferman olundu. O süslü saray, pâdişahı âlempenahın muhterem kızına verildi.

Bu suretle itibar metaı geçmez ve alış veriş pazarı fâsid oldu.

Cümâdâ'l-ûlâda garip bir rezalet zuhur eyledi ki, altmışlı müdderrislerinden Sun'î - zâde eniştesi Ali Yâr efendinin biraderi Kadı İsmail, üç bin kuruş rüşvet ile Kayseriye kadısı olup, iki ay orada kalıp azlolunmak yüzünden Hoca efendiye varıp **(Cinci hocaya)** geri almak içün arzuhal edip, bin kuruşunu çaresiz geriye verdiler.

«İki bin kuruşumu verin. Çünkü faizi dahi sekiz yüz kuruş olmuştur. İki ay orada kaldığımı, o sekiz yüz kuruşa tutun!»

Dedikte Hoca efendi azarlayıp:

«Bire koman şunu!»

deyince hademeler üşüp, kadıyı devamlı darbelerle düşürüp bir elini yaralarlar. Zavallı, şeyhülislâma varıp rüşvet veren ve rüşvet alanın hali bu olur!» dedi. Fakir kadı, rüşvet ile memuriyet istemediğine yemin edip, tâyinden sonra üzerine çavuş koyup **(baskı yapıp)** borç ile buldurup aldıklarını bildirdi. Müfti efendi merhamet edip:

«Paşaya var, arzuhal eyle... Sana izin...»

Demekle, vezir-i âzama varıp olanları bildirdikte, Hoca efendinin kethüdası getirtilip, adı geçen parayı tamamen geri aldılar.

Mevlûd-i şerif:

Rebiülevvelde Sultanahmed câmiinde mevlûd-i şerif meclisinde Şeyhülislâm Muid Ahmed efendi mihrapta sağ tarafta, bütün vezirler sol tarafta, Abdürrahim efendi sadr-ı Rum yanında, Kara Çelebi-zâde Mahmud efendi altında, Cinci-Hüseyin efendi altında Aziz efendi ve Çivi-zâde dahi altında Bahâî efendi otururken Kapıcılar kethüdası pâdişah

tarafından memuriyetle gelüp, Bahâî efendiyi kaldırıp Kara Çelebi-zâde Mahmud efendinin üst yanında oturtması, garip olaylardandır.

Ulemâ silsilesi:

İstanbul kadısı Paşmakçı-zâdenin küçük oğlu Tuna yalısında yetmiş pâyesinde, evvelce harem kadısı ikine Sakız mevleviyeti (I.S.) ile halinden memnun oldu.

Safer ayında İstanbul kadısı adı geçen Paşmakçı-zâde Mehmed efendinin büyük oğlu hâlâ Peçevî kazasının kaydı üzerinde iken, Merhaba-zâde Ahmed efendi yerine Filibe mevleviyetine (I.S.) nasbolunmakla memuriyet sırasında olanlar kıskandıklarından gariplerine giderek dedikodu ettiler.

Safer ayının onunda evvelce Aydın ve Saruhan sancaklarında vergi toplayıcısı olan Güzelhisarlı Râî-zâde ki, Kasım efendi oğludur, ve Kara Çelebi-zâde Aziz efendinin damadıdır ki, Yenişehir mevleviyetine (I.S.) nâil olup Bahsî-zâde azlolundu. Ünsî Çelebi Maraş kadısı oldu. Adı geçen Râî-zâde ki, Aziz efendinin damadı olmakla Yenişehir mevleviyetine nâil olmuştu, gökten inen kaza ile Safer sonlarında muradına eremeden vefat edip, yine Yenişehir Bahşî-zâdeye kaldı.

Rebiülevvelde Edirne kadısı İmam-zâde azlolunup Bolevî (Bolulu) Mustafa efendi Bursa'dan Edirne'ye nakloldu. Kütahya'dan azlolunan İdris efendi, on bin kuruş vermekle, Fazlı Paşa eliyle Bursa kadısı oldu. Hüsrev paşa imamı Türk-Mustafa ki, Tire'den Konya'ya kadı olmuştu, adı geçen vezirin eliyle Selânik kadısı oldu.

Kadılardan ve zenginlerden olan ve oğlan pezevengi demekle tanınan Muslihiddin efendi ki, kibarların dilinde Mülâkkab (lâkaplanmış, adlanmış) deyû zikrolunur, on dokuz bin kuruş verip karşılığında kendine Şam kadılığı verilip, verdiği akçeyi Şam memuriyetinden çıkaramıyacağını düşünüp, Yenişehir'i istedi. Fazlı paşa dahi müftüye haber gön-

derüp, Yenişehir'i mülâkkab için istedikte, müftü efendi Fazlı paşaya tezkere ile rica yazup:

— Benim oğlum, lütfedüp dört ay kadar daha beklensin!

Deyû rica edip «Komşumuz Bahşi-zâde gibi hiddetli dilli adamın sövmesine ve başa kakmasına bizi mazhar eylemen...» demekle geri bırakılıp, Bahşı-zâde yerinde kaldı.

Abaza Paşanın hayatta olduğunun yayılması:

Erzurum'da evvelce zuhur edip Hüsrev paşa vasıtasiyle der-i devlete gelüp, sonra Sultan Murad Hanın katleylediği Abaza paşanın bu sırada Erzurum'da, hayatta olduğu rivâyeti çıktı. Abaza paşa, gûya Sultan Murad Han asrında cellâdın hilesiyle katilden kurtulup Cezayir ve Yemen diyarlarına seyahat edüp ve kaybolub, hâlen Erzurum'a geldi, deyû Erzurum beylerbeyisi Süleyman paşadan malûmat geldiği meşhur olup, çeşitli sözler söylenmeğe başlandı.

Pâdişah tarafından müstakil adam gönderilüp, Abaza adiyle tutulmuş, bir adamın başı kesilüp, Rebiülâhırın sekizinci günü İstanbul'a geldi. İstanbul'a gelmiş bu kellenin, Abaza paşanın başı olduğu hususunda şüphe ve ihtilâf vâki olup, Abazanın imamı olan Sencârî Mehmed efendiden soruldu:

«Gasl ederken (ölüsünü yıkarken) İbşir paşa ağlıyordu, ve el parmağı arasında yarasını gördüm, ben dahi bir hoş bilmem!»

Dedi.

Pâdişah hazretleri bizzat cellât Kara-Ali'yi çağırıp sorunca:

«Vallahi pâdişahım, akşam namazından sonra karanlık bir köşede, yüzü üstüne yatmış bir herifi bana, Abazadır, deyû gösterdiler, boğdum, yüzünü şemailini görmedim!»

Dedi.

Erzurum'dan gelen baş ise soyulmuş olduğundan bir hoş

tanınmazdı. Sonradan Başka livasına mutasarrıf Doce paşa ki, Sultan Murad zamanında Bostancı-başı olup, Abazanın katline memur idi, adam gönderip, tahkik içün İstanbul'a getürdüler. Pâdişahın huzuruna varıp soruldukta, elinde olan pâdişah fermanını gösterip:

— Pâdişahım, bu fermanla ben anı helâk eyledim. Bu gelen baş, Abazanın değildir.

Deyû cevap verdi.

Nice dedikodudan, kavga ve münakaşadan sonra, o beyhuda kavga hallolunmadı. Erzurum vâlisi Süleyman paşa ve vilâyet kadısı getirtilip, bizzat şüpheyi keşfeylemek ferman olundu. Sonra sonu buna çıktı ki, görünüşte Abazaya benzeyen bir meçhul şahıs, Abaza paşalık dâvasına düşmeği, yükselmek için kâfi zannedüp, bu devrin ahmağı, bu iddia ile kendisini bu belâya sokmuş... Bu derecede yayıldıktan sonra, hakikaten Abaza olmasa dahi, böyle bir iddiada bulunan adamın sağ kalması fesada sebep olmak ihtimali vardır deyû ortadan kaldırmışlar.

Zelzele:

Bu sene de, Van kalesi büyük zelzeleden yer yer yıkılıp harabe haline gelmekle vilâyet vâlisinin arzı üzerine, eyâletinde bulunan Kürt beyleri ve reâyâya, adı geçen hisarın yenilenmesi ve tamiri hususunda tekrar tekrar pâdişah emirleri gönderildi.

Tatar hanının ahvali ve Azak tarafı:

Bundan evvel İslâm-Giray Han Kırım hanı olup, Mehmed-Giray han azlolunarak Rodos'a gönderilip, İslâm-Giray hanın Gözlöve emini Süleyman Çelebiyi ve Çerkes beyi Hakaşmak'ı katlettiği yazılmıştı. Sonra, vezir dedikleri yardımcı kethüdası Sefer ağa, kapıkulu ile zıt düşüp katletmek istediklerinde han, Sefer ağayı hapsedip, bir yolunu bularak mahpesten kaçıp, Tatar içine düşüp, Tatar tâifeleriyle han

arasına ayrılık düşürmüştü. Kapu-kulları ile Kara Tatar düşman oldu. Sonra hanı muhasara edip, han kulluğundan ayrılmışlardı (Hana itaat etmez olmuşlardı).

Ara bulucular, barıştırmak isteyince, Sefer Gaaziye Tatar tâifesi taraflarından «Eğer Han kendi adamlarından Mehmet ağa oğlu İlyas ağayı, ve hâlâ veziri Ramazan ve Murtazâ ağayı ve Meydan Kulu beyi bize verirse versin, ta ki pareleyelim, yine hana itaat ederiz» deyüp, istedikleri doğru olmayıp, müsaade olunmadı. Tatarlar başlu başına toplanup, kâfire akın edip, otuz binden fazla esir alıp Ur boğazında oturup satmakta oldukları haberi geldi.

Bu sırada Moskof elçisi gelip «Tatar askeri memleketlerimizi yağma etti ve zarar verdi» deyû Tatar hanından şikâyet eyledi.

Cumada-l-ulâ ortalarında kuzey taraftan doğru haber geldi ki, Moskof kralı seksen bin kadar Rus kâfirlerini toplayıp Azak kalesine ve Tatar hanına kasdetmiştir. Bu yüzden beş yüz nefer yeniçeri kapıya çıkıp, sipahi ve silâhtar bölüklerinden dahi beşer yüz adam tâyin olunup, o serhadların muhafazası için baş defterdar olan vezir Musâ paşa ile, kadırgalara konup gönderildi. Ve aşağı bölüklerden iki bölük ve on adet oda (bölük) yeniçeri zabitleri ile Silistre muhafazasına ferman olunup, Trablus'tan azlolunan vezir Hasan paşa ile gönderildi.

Meğer Azak kalesi üzerine gelen küffârın defedilmesi için evvelce şânı yüksek Han, serdâr ile hesapsız asker göndermişler imiş.. Kaleye yakın olduğu yerlerde her taraftan hücum ile cenge başlanıp, Allahın yardımı ile din düşmanlarını darma dağın edip, sonradan kurtuluş yolu ümit ettikleri tarafa kaçtılar.

Dört yüzden fazla esir ve sekiz yüz kadarının kılıca lokma olduğunu şanı yüksek han der-i devlete bildirdikte, pâdişahın şâhâne cömertliklerinden sipahiler ağası Hamza paşa-zâde ile kıymetli hil'at ve murassa' (I.S.) kılıç gönderildi.

Bu sırada Dobrovenedik'ten (Dubrovnik = Rogoza) Avlunya'ya adam ve mektup gelüp yirmi sekiz çektiri, iki mavna ve bazı gemi ile yere batası küffâr, Kotur denilen sahile, âsi Arnavud vilâyetidir, Arnavud âsilerine elli bn kuruş vermekle anlar karadan, bunlar denizden Rebiülevvelde Avlunya'ya yanaşıp basmak kararında olduklarını bildirip, Avlunya kadısı, Vardar Belgradı kadısına mektup ve mahzar (S. B.) gönderip, barut ve imdat istedi. O dahi İstanbul'a gönderip hâli bildirdi.

Tuhaf olaylardan:

Pâdişah müsâhibi Mîr Mehmed'in hizmetkârı, talimhaneciler odasından bir yeniçeriyi, kasığına hançer vurup katledip, velisi, ölenin kardeşi bir sipahi imiş.. Dâvadan men edip kan dâvası ve diyet istemekten hacr ettiler (S.B.).

İstanbul sokakları mezbele ve lâşeden kirlenip havanın bozulmasına ve kötü kokular çıkmasına sebeptir deyû bütün mahallelere tenbih olunup, herkes evi ve dükkânı önünü süpürmeğe meşgul oldular.

Hikâye:

Kıbrıs beylerbeyi Köse-Ali paşa, pek çok para verip Kıbrıs mansıbını almıştı. Kıbrıs'a varıp ada halkına hadsiz zulüm edip zimmî ve reâyâ, cizye için hazırladıkları malları kâh devir ve selâmiye ve kâh cerîme ve müsvedde namiyle ellerinden alıp cizye (S.B.) câbisi (1) olan Derviş ağadan dahi birkaç yük (S.B.) akçe müsadere (S.B.) edip, cizye verenleri tamamen soyup berbat eyledi. İskelelerde geçecek yerlere bekçiler koyup, Kıbrıs halkından bir kimseyi taşraya koyuvermeyüp gariplerin ve tüccarın mal ve eşyasını kon-

(1) Kira ve zekât toplayan tahsildar.

trol edüp, arz ve mahzar (I.S.) ve şikâyetnameler olmasın diye tam ihtiyat üzere oldu. Yedi sekiz ay Kıbrıs halkından hiç kimseyi dışarı çıkarmadı.

Sonra Köse-Ali paşa azlolunup, bütün leventleriyle Anadolu toprağına geçip, yeni Mirmiran Vardar-Ali paşaya rast geldikte yolundan dönüp, Larende'ye geldikte, arkasından arz ve mahzarlar (I.S.) ile şikâyetçileri gelüp der-i devlete şikâyet ettiler. Geri bırakılıp tâ ki Ali paşa (Köse-Ali paşa) kendisi gelüp, zamanın sözü geçen devletlûleriyle hediyeler verip düşmanlarını razı etmek şartiyle suçunu affettiler.

Bu sırada pâdişah-ı âlempenah hazretleri kadınlarla düşüp kalkmağa meyletmekle, her birinin hatırını hoş etmek için İstanbul'da ve taşrada olan memuriyetler bey'-i men yezid olup **(arttırma ile satılıp)** günden güne acayip fasıllar ve garip işler zuhur eder oldu.

Etraftaki memuriyetlerde olan vezirlere ve ümerâya dayanılmaz teklifler yapılmağa başladı. Hattâ Anadolu beylerbeyisi ve Derviş-Mehmed Paşa ki cömertliği ve şecaati ile meşhur, yiğitliği, güç ve kudreti ile beyler arasında tanınmış idi, der-i devlete on bin kuruşluk hediye gönderdikte, makbule geçmeyip, kendinden yirmi bin kuruşluk para istendi. Evvelce İbşir paşanın kefâletiyle İstanbul'a gelüp hapsolundukta, onun aracılığı ve arkaya alması ile salıverilmekle aralarında geçmiş hukuk vardı. Derviş-Mehmed paşanın, bu kaba teklif sebebi ile, İstanbul'dan emniyeti kalmadı. İbşir paşa fazla asker sahibi ve Anadolu memleketlerinde herkesten namlı vezir olmakla, onunla haberleşip, ikisinin dahi gidişinde isyan işaretleri peyda olup, Dervişin iki binden fazla leventleri, bölük bölük Germiyan vilâyetini tahrip ve reâyâsına vergi isteyerek türlü cefa ve eziyet edüp, bunların baş kaldırma ve isyanlarına ait türlü uydurma sözlerle dünya doldu. Sonra Derviş-Mehmed paşadan istenilen para affolunup Silistre tarafına serasker tâyin olunmakla o sıkıntıdan kurtulundu. Silistre mansıbı Derviş-Mehmed pa-

şaya verilip, Silistre'den azlolunan Siyavuş paşaya Anadolu memuriyeti verilüp memuriyetlerini değiştirdiler.

Gelibolu, Ebu Said efendinin arpalığı olup, nâibi (S.B.) Ramazan Efendi, avârız (S.B.) akçesi dört yüz kuruş iken, bin kuruş toplayıp, Eşrefli denilen köy imamı Yusuf ki, kâinatın vekili bir mert idi. «avârız parası fazla alınmaya» deyû şikâyet emri getirtip, nâibe getürdükte, nâib emri alakoyup, imam emri isteyince, nâib yerinden kalkıp bir deste cop ile imamı dövdü. Türkler toptan hücum edip imamı elinden alıp, nâibi yıkıp vura vura işini bitirip, hizmetkârlarını dahi dövüp, birini de yaralayıp, büyük kavga kopardılar. Vilâyet büyükleri gelüp, araya girip, fitneyi ortadan kaldırdılar.

Ramazan efendi İstanbul'a gelince, şikâyeti dinlemeyip, mülâzimlerden (stajiyer) Nuh adlı adam nâip olarak gönderildi.

Rebiülâhırda Hacı Bektaş lâkabı ile mülâkkab olan (**lâkaplandırılmış olan**) yeniçeri efendisi Koca-Mehmed efendi nefes darlığından öldü. Ocakta oldukça adı anılan, doğrulukla tanınmış kimse idi.

Rebiülâhırın üçüncü cuma günü, uzun yaşlılardan, ikinci Sultan Osman zamanında, hekimbaşılıktan, Anadolu kazaskeri olan Koca-Musa efendi ölüp, cuma namazı ile Sultan Mehmet câmiinde cenaze namazı kılınıp, arpalığı olan Pravadi kadılığı, Edirne'den azlolunan Şaban efendiye, İstanbul kadılığı pâyesiyle arpalık (I.S.) verilip pâye ve arpalık emri birlikte verildi.

Cumâda'l-ulâda da gümrük emini Kocaman-Ali Ağa, yatağında ölüp, mevcut malı devlet namına alındı. Kethüdası Hasan Çelebi, yerine gümrük emini tâyin olundu.

Cumâda'l-âhıra sonlarında valide sultan hazretlerinin kethüdası, Üsküdarlı Koca-Behram Kethüda vefat edip, ket-

hüdâsı Arslan ağa ki, Seydişehirli Kurd ağa oğludur, yerine valide kethüdası oldu. Adı geçen Behram Kethüdâ, büyük devlet, taayyün (S.B.) ve genişlik sahibi kimse idi. Valide Sultan hazretlerinin bütün işlerine, ve yaptırdığı hayra ait binalara bakan ve güvenilen kimse olup, pek çok mal ve mülk sahibi olmuştu. Kendinden sonra evlât ve torunları yerini tutmayıp eşya ve malları yok oldu.

Vakaayi-i Sene Seb'a ve Hamsîn ve Elf

(Bin elli yedi senesi olayları)
(Hicrî 1057 senesi Muharrem ayının birinci günü milâdî 1647 senesi Şubat ayının altıncı Çarşamba gününe rastlar)

Bu sene Muharreminin yirmisinde Şeyhülislâm Muid Ahmed efendi vefat edip vezirler ve bilginler Sultan Mehmed câmiinde toplu olarak namazını kıldıktan sonra, pâdişah tarafından, vezir-i âzam ile Abdürrahim efendi davet olunup, yüksek fetvâ mesnedine **(yüksek memuriyetine)** yükseltilerek, pâdişah tarafından ikram ve iltifat edildi.

Girid olayları:

Serdâr Hüseyin Paşa Hanya, Kisamo ve Abokron **(Aprikorno)** ve Retmo **(Resmo)** kalelerine, muhafaza için tâyin eylediği kul tâifesinin ve neferlerinin birer mevâcibini **(maaşını)** ve ikişer aylık zahiresini verip diğer askere de borç olarak zahire ve harçlık verdikten sonra aşağı şehre indi. Bahar mevsiminedek orada oturdu. Hanya'da, bostancı-başılıktan vezirlik verilen Mustafa Paşayı muhafız olarak koydu.

Zilhiccenin yirmi yedinci günü Retmo'ya yöneldi. Muharremin altısında saraya girip bir haftadan sonra aşağı şehre inip bahar mevsimine kadar orada oturup, Kandiye tarafına gitmek içün cephane ve mühimmat tedariki ile meşgul iken Muharremin yirmi ikinci günü Haseki Murad

ağa gelüp der-i devletten getürdüğü mektupları verdi. Adı geçen kaleler taraflarında olan reâyâ, âman ile yerlerine gelüp, kâr ve kazançlariyle meşgul oldukları gibi, Kandiye'ye kaçan ve kapanan kefere de fırsat buldukça beşer onar kaçıp geliyorlardı. Bu sırada topların taşınması donanma gemilerine muhtaç olmakla, der-i devletten gönderilen kapudan Musâ paşa, Ağriboz'a sefer ayında vardı.

Hanya muhafazasına tâyin olunan vezir Mustafa Paşanın hizmetinde bulunan Şaban efendi adındaki kimseye Girid defterdarlığı verilip, devletçe, fetholunan nahiyelerin yazılması emrolundu. Fakat Gazi Hüseyin paşa razı olmayıp «yazılmasına lüzum yoktur, daha adaya tamamen mâlik olmadık, reâyâyı, okşayarak bizim tarafa itaat etmesine çalışıyoruz» deyû geri bıraktı. Sonra kapudan tarafından ısrar edilmekle ve hükümet tarafından ısrar şeklinde haber gelmekle, Rebiülevvelde Hanya taraflarının yazılmasına izin verdi ve yazılmasına başladı. O tarafta olan, frenklere ait çiftliklerin sahipleri olmadığından mîri tarafına ait olmak üzere yazıldı.

Bu sırada küffârın altı parça çektirmesi (S.B.) Hanya önünde top yetişmez yerde bir Karamürsel **(bir nevi gemi)** gemisini aldı.

Kandiye'de Deli Kethüda cengi:

Safer ayının beşinci günü haberci gelüp, Kandiye içinde olan küffârdan Mermeri adlı kâfir, piyade ve süvari, bir bölük fâcir ile (S.B.), itaat eden köylerin yağmasına çıktığı haberini vermekle, Deli Kethüdaya dört yüz kadar seçme asker koşulup o tarafa gönderildi. Ilgar ile Saferin yedinci günü Kandiye sahrasına varıp görününce, küffâr çıkıp saf saf durdular. Kandiye hisarından iki yüz kadar top birbiri ardı sıra atılıp, beri taraftan serdâr ve asker hisar etrafında, sahrada akan nehir üzere durup, dilâverler hendeğe varıncaya kadar küffâr üzerine at salıp hücum ettiler.

Kaba kuşluktan gün batısına kadar azîm (S.B.) cenk olup, nice mel'unu püskürtüp yenince cümbüşler gösterdiler. Harp ateşi alevlendiği sırada, sipahilerden Solak ve Feridun adında iki bahadır yaralandı, on iki gazi şehit oldu. Kâfirden on sekiz baş ve dört esir alınıp, Kandiye kalesinin doğusunda Kumkapıdan dört bin kadar koyun sürüp ganimet olarak aldılar. Cihat (S.B.) ve gazâ ile dönüp Resmo'ya geldiler.

Hüseyin Paşanın Kandiye muhasarasına gidişi:

Rebiülevvel ayının on yedinci günü Retmo (Resmo) dışına, isteğine ulaşan serdârın otağı çıkıp, diğer, Allahın yardımına mazhar olan askerler, çadırlarını diktiler. Aynı ayın dördüncü günü şanlı paşa sağ ve sol alaylar ile şehirden otağa indi. Aksaray sancağına mütasarrıf olan Mehmed bey Resmo muhafazasına, sancağı askeriyle memur olup, kale muhafazasına lâzım olan şeyler için, donanmanın gelişini bekledi. Rebilâhırın yirmi dördünde İstanbul'dan konakçı Ali Ağa ile Paşaya hil'at ve diğer asker büyüklerine iki yüz kadar hil'at giydirildi.

Donanma ahvali:

Kapudan paşa evvelce Ağrıboz'da bazı mühimmat ve levazım gördükten sonra evvelâ Anadolu askerini geçürmek için Sakız'a vardı. Çeşmede olan askeri ve harclıkları gemilere almak niyetinde iken, yerleri cehennem olası küffârın gemileri etraftan hücum üzere olduğundan duramayıp geriye, Ağrıboz'a döndü.

Adı geçen adaya yaklaşınca, küffârın dokuz parça gemisinin, Ağrıboz limanını muhasara eylediklerini haber alıp, Ağrıboz'da olan Rumeli askerinden ve her harçlıkçısından ve Girid adasına ferman ve tâyin olunup gönderilen beş bin

yeniçeriden bir nefer almadan, Cezayir ve Tunus gemilerini dahi limandan çıkarmadan Girid'e döndü. İslâm askeri Resmo dışında bekler iken, Rebiülâhırın yirmi birinci günü tersâne-i âmire gemileri ile gelüp Resmo limanına topları çıkardı. Ancak iki yüz kadar lâğımcı ve bir miktar mühimmat getirüp, bundan başka olan cephane, mühimmat ve mavna ve çektirilerde kalmakla, bu sene de Kandiye'nin muhasarasını geri bırakmak lâzım oldu.

Retmo (**Resmo**) limanı dar olmakla, gemilerin barınmasına imkân olmayıp daha ihtiyaç var iken denize açıldılar.

Aynı ayın yirmi üçüncü günü der-i devletten (I.S.) gönderilen Mîr-Mehmed ağa ulaşıp:

«İstenilen asker, mühimmat ve hazine gönderilmiştir, din ve devlete lâyık hizmetler vücuda getürüle...»

Deyû hatt-ı hümâyun **(pâdişah yazısı, emri)** ve emri şerif **(pâdişah emri)** okundu.

Verilen cevapta, geçen sene şehit olanların ve vebadan ölenlerin timarları ve zeâmetleri (I.S.) kanun üzere sılalarında oğullarına verilp, kendileri veyahut cebelilerinin (S. B.) gelmesi icap edip hiç birisinin gelmediğini, askerin azlığını ve harçlığa sıkıntı çektiğini yazıp bildirdiler.

İslâm askerinin Kandiye hisarına varışı ve küffârın bozgunu:

Kandiye keferesi yakınında olan köylerin reâyasına fırsat buldukça haber vermekten ve papaslara mektup ve haberler gönderip fesattan ve doğru yoldan saptırmaktan hâli kalmadıklarından ayaklarının taşradan kesilerek zararlarından kurtulmak için Hasan paşa ve Osman paşa koşup yanlarında olan asker ile kalkıp, Kandiye karşısında konacak yer tedarik edip, tecavüzden mahfuz tutmak fikrini

doğru bulmuşlardı. Üç dört defa yere batası küffâr ile cenk edip hepsinde galip gelmişlerdi.

Gazi Hasan Paşa da yeniçeri kethüdasiyle o tarafa varmak için Retmo (**Resmo**) dan göçüp, Cumada'l-âhirenin üçüncü günü evvelki menzile vardı. Orada vezir-i âzamdan gelen Mahmud ağa, emri şerif **(pâdişah emri)** ve mektup ile gelüp buluştu. Ertesi gün ikinci konakta Hüseyin paşaya buluşup askerden bin kadar piyade ve beş yüz atlı ile Kandiye kalesine yürüdü. Bir saatlik yer kalınca piyade askeri orada alıkondu. Atlı ile top erişir yere varıldıkta Kumkapısı demekle tanınmış olan tarafta birkaç koyun ve birkaç öküz görülüp, sürmek içün üç yüz kadar atlı gönderildi. Bunlar varıp çobanları ile çadıra doğru sürüp zaptettiler.

Namlı serdâr, geride kalan dilâverler ile topların ve metrisin yerini görmek için etrafa bakınırken, küffâr-ı nâbekâr **(hayırsız küffâr)**, paşanın da beraber olduğunu haber alıp cebe ve cevşene (I.S.) bürünmüş beş bölük atlı, dört bin kadar piyade ile çıkıp üzerine hücum eyledi. Ülkeler zapteden paşa, Allahın yardımına mütevekkil olarak **(boyun eğerek)** direndi. İki saat kadar azîm (S.B.) cenk oldu. Sonra, Allahın birliğine inanan asker, Allahın yardımını gördü ve din düşmanları kahra uğrayıp kaçtılar.

Gaaziler, ardlarından kale kapısına varıncaya kadar kırıp, iki yüz baş ve elli kadar dil **(esir)** aldılar. Bu muharebede paşanın Mahmud adındaki çuhadarı ile askerden on kadar adam şehit oldu.

Bu muharebeden sonra Hasan paşa ve Osman paşa, yanlarında olan asker ile göçüp, kale karşısında bir saatlik yere kondurulup, hisarı taşradan öyle bir kuşattılar ki, kapıdan giren ve taşraya çıkan görünürdü.

Kaleden sürülen koyun ve sığır, zafer şükrânesi olarak kumandanlara ve askere dağıtıldı. Kandiye üzerine Hasan paşayı başbuğ tâyin ettikten sonra Hüseyin paşa geriye Retmo'ya dönüp, yirmi dördüncü günü orduy-u hümâyuna ulaştı.

Müsâhip Fazlı paşaya kapudanlık verilmesi ve Girid tarafına gidişi:

Cumada'l-âhirede kapudanlık Fazlı paşaya verilip, bin beş yüz yeniçeri, otuz kıta kadırga ile çıktı. Bu ayın sonlarında Sakız adasına varıp on kıta burton ile birleşti. Anadolu askerini Çeşmeden gemilere alıp der-i devletten yeniden gönderilen altı parça kadırgayı bekleyerek Girid'e salmağa hazır iken, Anabolu'da **(Mora'nın doğusunda bir iskele)** batan küffâr gemilerinden altı parça Malta gemisi ve dört kalyon ayrılıp, Recep ayının on yedisinde Sakız'a geldiklerinde, İslâm askeri gemileri de, seher vakti limandan çıkıp, küffâr gemilerinin kıçlarından top ile vurmağa başlayıp, güneş batıncaya kadar azîm (S.B.) cenk oldu. Sonra hayırsız küffâr, bozuldu. Denize çekilip İslâm askeri selâmetle geriye Sakız limanına geldiler. Küffârın geri kalan sefineleri **(gemileri)** dahi Anadolu'dan hareket üzere olmakla kapudan paşa en güzel fikir, ve herkesin beğendiği tedbir ile fırsat bulup, bütün donanmay-ı hümâyun ile kalkıp Girid'e revâne oldu. **(Girid'e doğru yol aldı).**

Kandiye'de askerin ahvali:

Gaazi serdârın Retmo'ya döneli iki aya yakın zaman hayırsız küffâr, her an İslâm askerine ve itaatli köylerin reâyâsına zarar vermekten geri kalmıyordu. İslâm askeri de müdafaaya ihtimam (S.B.) edip, cenk ve harpten aslâ geri kalmadılar. Hisardan küffâr çıktıkça, kılıçla hendeğe kadar sürüp baş ve dil **(esir)** almaktan elleri boş dönmezlerdi. Mernile Kasteli denilen yerin reâyası isyan edip Habip ağa kılıçla yeniden fetheyledi. Bu haberler namlı serdâra gelince durmayıp, Şabanın beşinci günü Kandiye'ye gidip, Rumeli beylerbeyisi Küçük Hasan Paşanın yanına indi.

Arap Sinan beyin ve Şâhin Ağanın cengi:

Bu sırada kaledeki küffâr sıkıntıya düşüp «Serdâr bizzat geldi, alınacak tedbir nedir?» deyû bir yere geldiler. Henüz Venedik'ten imdada gelen Makır? adlı kapudanları bir çok lâf urup **(lâf edip)** sarhoş olduktan sonra Marko adındaki kâfir bahadır ile münakaşaya başladı. Derhal bir beygire binip Rumeli gaazilerini bağlı olarak getürmek iddiasiyle, neferleri mel'unlarla çıktı.

Rumeli bahadırları dahi haberdar olup süvari ve piyade hücum eylediler. Gaazi serdâr dahi en güvendiği yakınlariyle sonra revâne olup, hademelerinden Tekgöz-Şâhin, küffâra hücum edince, bir kâfiri kesip döndü. Bir de gördüler ki düşman tarafından timurlara gark olmuş **(baştan başa demirler kuşanmış)** bir kâfir çıkıp İslâm askerinin sağ tarafında durdu. Şâhin ağa nîzesini **(mızrağını)** doğrultup o mel'una müthiş bir şekilde vurdu. Lâkin cebe ve cevşenden (SB) tesir etmedi. Sipahilerden Arap-Sinan ki, bölük çavuşu idi. O da kahramanca bir mızrak havale etti ise de o anda tesir etmedi. Bindiği çok sür'atli at, kuvvetle kafasından kapıp zor ile ikisi de atlarından ayrıldılar. Mel'un, meydanda Arap-Sinan'ın elinde bitkin ve zebun kalıcak **(kalınca)** Şahin ağa da imdada koştu. Küffâr **(kâfirler)** bunları kuşatıp ve azîm (S.B.) hücum ve üşüntü ile etraflarını aldılar. Fakat Arap-Sinan çavuş avını vermeyip, ister istemez hınzırı yakasından silkip aşağı yıktı. Hemen başını kesip gaazi serdârın huzuruna götürdü.

Meğer bu kötü tabiatlı kâfir, yiğitlik dâvasiyle, küffâr askerinin kaleden taşra çıkmasına sebep olan mel'un imiş. Sonra, hep bir uğurdan küffâr askeri o iki yiğitin üzerine hamle ettiklerini âlicenap serdâr görünce, tahammülü kalmayıp bizzat kendisi hücum etti. Küffâr güruhu bozuldu. Hisar hendeğine kadar kırıp kovdu. Gaazi serdâr, bizzat Sinan ile dört kâfiri tepeledi. Akşam da oldu. İki taraf döndü-

ler. Arap çavuşun kestiği kâfirin silâh ve cevşeninde (S.B.) bir çok kıymetli şeyler vardı. Paşa, at ile esvabını (elbisesini) Arap ile Şahin'e ihsan etti.

Bu olay, Şabanın sekizinde oldu. Şabanın on dokuzunda gaazi serdâr, Habib ağa ve Aşçı Ali ağa ile Perepetre (Giropetra) (1) semtinde olan Mernile denilen hisarına varıp bir kaç gün oturdu. Muhafaza şartlarını tamamladı. On altı parça top ile muhafazasına adam koyup döndü. Bir iki defa daha cenkler olup, gaazi serdâr, Rumeli beylerbeyisi Küçük-Hasan paşayı Kandiye'de olan askere serdâr tâyin edip, kendisi Retmo'ya (Resmo) döndü ve beşinci konakta orduy-u hümâyuna girdi.

Şaban ayının yirmi sekizinde donanma Hanya limanına ulaşıp İslâm askeri iyice kuvvetlenip karadan kapudan paşa Retmo'ya (Resmo) varıp serdâr Hüseyin paşa ile buluştular. Paşa, karşılama merasiminden ve saygı gösterisinden sonra:

— Donanma ile ne getirdiniz?

Deyû sorunca «Sakız'dan Foçaya varıp gemiyi yağladıktan sonra Anadolu askerinden hazır bulunan dört bin kadar yineçiri ve bir miktar cephane ve zahire getürüp, küffâr gemileri Rumeli yakasında olduğundan o tarafa uğramayıp ne hal ise geldiklerini» haber verdiler.

Küffâr gemilerinin
Kendiye'ye gelişi ve
donanmay-ı hümâyunun
geri gelişi:

Kandiye muhasarasına donanma gemileri ile topların taşınması için müşavere olunurken yere batası küffârın bütün çektirmeeri, kalyonları ve mavnaları gelüp top taşınmasına engel olmak için Kandiye önüne demir attılar. Denizden top taşınması mümkün olmayıp, pâdişah tarafından:

(1) Perepetre (Giropetre), Girid'in kuzey doğu kıyısındadır.

«Donanmay-ı hümâyun ile bir gün evvel gelesin!»

Deyû kadri yüksek ferman gelmiş olmakla, yukarıda adı geçen askeri, kapudan paşa Girid adasına çıkardıktan sonra, Ramazan ayının sekizinde dönüp Sakız tarafına yöneldi. Ramazan ayının sonlarında donanmay-ı hümâyun ile tersâne-i âmireye **(devlet tersanesine)** girdi.

Topların Kandiye hisarına nakli:

Arzusuna ulaşan serdâr, donanma gittikten sonra top nakli işini karadan görmeğe, gayret sarfedip, Kandiye'ye gidecek yolları düzeltmek için reâyâ sürüp ve öküzler alınıp, altı parça kolombornalar ki, biri dokuz ve ikisi yedişer okka üçü beşer okka gülle atardı, öküzlere koşturup hazır eyledi. Ramazanı şerifin yirmi sekizinci günü Hasan ağa ile gönderilen hatt-ı hümâyun ve murassa' keskin (I.S.) kılıç ve samura kaplı hil'at, serdâr-ı ekreme ulaşıp şenlikler eylediler. İçinde, kandiye fethi ile devlet ve dine lâyık hizmetler ısmarlanmıştı. Sakız'da kalan zahire gemileri ve beş parça Ağrıboz gemileri, dört pâre Anabolu gemilerinin Girid'de kışlamaları mühimdir, tâ ki Benefşe yolunu muhafaza edeler ve yedi sekiz yüz lâğımcı gönderilip bu tarafta tevcih olunan tımar ve zeâmet, ol tarafta verilmeye... ki, askere usanç gelmeye... Ve askere zahire ve mevâcib **(aylıkları)**, bey gemileri ile gönderile... En az bu kış, yüz bin kile buğday ve elli bin kantar peksimet ancak kifayet eder...

Deyû arzeyledi.

Şevval ayının beşinde karadan altı kadar araba topla, Resmo'dan kalkıp Kandiye kalesi tarafına gidilmişti. Adı geçen topları çetin ve kayalık olan yerlerden aşırıp Şevvalin on sekizinci günü Kandiye önüne geldiler. Bu yollarda çekilen zahmetler vasfa gelir gibi değildir. **(târif olunur gibi değildir)**. Sonra Hanya'dan on sekiz merhalede **(konakta, menzilde)** dokuz adet topu dahi bin güçlükle taşıdılar. Bu

yolda çekilen zahmet ve olan gayret ve ihtimama dost değil, düşman bile şaştı.

Muhasara ahvalinin zikri ve Kandiye hisarının vasfı:

Vaktâ ki İslâm askeri Kandiye'ye vardı, metris **(siper)** zamanı olmamakla kale karşısına konulup, gereken mühimmatı (I.S.) tedarik için karar ettiler. Küffâr-ı Haksar (1) ile defalarca cenkler olup sipahiler ağası İznikli Beyzâde Ali Ağa şehit oldu. Yeri Habib ağaya verildi.

Kandiye hisarı bir metin **(sağlam)** kale olup, üç dört seneden beri küffâr tedarik görüp güvenilecek derecede kuvvetlendirdiler. Lâğımlarından başka, kundağa binmiş **(oturtulmuş)** sekiz yüz parça kadar topları olup, on iki bin frenk cenkçi askerden başka, otuz bin kadar yerli cengâver kâfiri var. Muhasara için en azından kırk balyemez top lâzımdır ve illâ on beş parça topla bu kaleyi muhasaraya başlamak münasip değildir.

Adı geçen toplar, cebeli ve diğer gerekli malzeme gelmeyince metrise **(sipere)** girilmez, deyû asker büyükleri müşavere edip o sıradaki durumu der-i devlete arz ve mahzar (I.S.) ettiler. Rumeli beylerbeyisi Hasan Paşa, evvelce tâyin olunduğu taraftan başbuğ olup kaleyi dışarıdan muhasara ettiğinden, küffâr içeriden çıkamıyordu. Hüseyin Paşa, geriye Retmo'ya **(Resmo)** döndü.

Zilkadenin onuncu günü pâdişah tarafından mataracılar ile gönderilen gönül alma, tenbih ve tekidi (S.B.) ihtiva eden hatt-ı hümâyun **(pâdişah yazısı)** geldi. «Adı geçen mevâcip **(aylıklar)**, zahireler, kış içinde bey gemileri ile gelmek

(1) Küffâr-ı haksar, toprakla beraber, kâfirler mânasına gelir. Türkçede karşılığı (yere batası kâfirler) şeklinde olabilir.

mühimdir, sekiz yüz lâğımcı, üç yüz topçu ve Sakız'a gelen Mısır kulunun **(askerinin)** Girid'e ulaşması lâzımdır.»

Deyû arzolundu.

Bosna serhaddi ahvâli:

Bu senede Bosna eyâleti askeri, Şebenek **(Şebeniko)** ve Zadra üzerine memur iken, valisi İbrâhim Paşa ihmal ve kayıtsızlık üzere olduğundan, küffâr mel'unları hareket etti ve bâzı kaleleri ve nâhiyeleri yağma etti ve türlü zararlar verdi. Bosna eyâleti, Tekeli Paşa dedikleri utanmaza verilüp Zadra ve Şebenek **(Şebeniko)** üzerine serasker tâyin olundu.

Muharrem ayı sonlarında aşağı bölükleri, biri ile gönderilip Muharremin son günü iki bin yeniçeri ile Haseki Hüseyin ağa ve sol gureba bölüğü **(Gurebây-ı Yesar)** (S.B.) ve iki yüz sipahi de memur olup alay ile Saraçhane yakınında, Acı-Çeşme yanından geçtiler. Pâdişah-ı âlempenah, Salih Paşa hanesinden alayını seyreyledi.

Bu sırada Çatalca yakınlarında ve İstranca dağında, Edirne yolunda çok haydut keferesi toplanıp, hayli fenalıklar yaptılar. Bazı köyleri ve kaleleri basıp, zengin kimseleri öldürüp mallarını yağma ederlerdi. Cümâda'l-âhirede, yüz elli kadar haydut keferesi, Manastır kasabasını basıp, geceleyin bezestanını açıp pek çok mal yağma ettiler.

Manastırlılar cenk ve müdafaaya kalkışıp, mel'unlardan altı kâfir, Manastırlılardan on yedi müslüman ölüp iki yüze yakın adam yaralandı. Dağlı mel'unlar, aldıkarı mallar ile dağa çıkıp gittiler. Üsküp ve diğer yerler halkı müdafaa ile meşgul oldular.

Bu haber İstanbul'a ulaşınca Tırhala sancağından ma'zul **(azledilmiş olan)** Sinan paşa ki, evvelce Edirne Bostancı-başısı iken, o taraflarını âsayişinin korunmasında gayretli ve eşkiyayı defetmek hususunda tam bilgisi olmakla tekrar Edirne bostancı-başılığı ihsan olunup gönderildi.

Haydaroğlu Mehmed'in Anadolu'da baş kaldırması:

Birkaç seneden beri Anadolu vilâyetinde gezip, yolcuları soyup, kervanları bozan harâmi Kara-Haydar adındaki şaki, bu sıralarda Hamideli kasabalarından Uluborlu'da, meşhur Velibaba tekkesine varıp yatarken, bazı kimseler adı geçen Kara-Haydar'ı öldürdüler. Bunun üzerine oğlu Mehmed adındaki şaki, bir gece intikam için Velibaba tekkesini bastı. Bütün ev halkını, hısım akrabayı hepsini katletti ve yanına birkaç eşkiya toplayıp babasından fazla fesadın en yüksek yerine çıkıp, Söğüt dağında çıktı **(baş kaldırdı)**

Vezir-i âzam Salih Paşanın öldürülmesi ve Ahmed Paşanın sadrâzamlığı:

Pâdişah hazretlerinin mizac-ı lâtifi hareket iktiza edip, bazan taht-ı revan ve bazan rüzgâr gibi sür'atli at ile, bazan da koçilere **(bir nevi araba)** binip şehirde dolaşmak âdetleri idi, birkaç defa yolu üzerine arabalar karşı gelerek, sokaklara sıkışıklık verdiğinden pâdişah hazretleri:

«Arabalar şehre girmesün! Ve şehirde hiç kimse arabaya binmesün! İstanbul içinde bir daha görmeyim...»

Deyû yasak etmişlerdi.

Pâdişah hazretleri yürek sıkıntısına ve sevdâvi illetine müptelâ olduklarından bazı şeyhlerden azimet sahibi olanlara kendilerini okutmakla ferahlık duyarlardı.

Şaban ayının on yedinci pazartesi günü Davudpaşa semtinde, meşhur çınar ağacı yanında oturan azimet erbabından bir imama giderken Allahın kazası, önlerine bir araba gelür... Evvelce yasak edip tenbih olunmuş iken uslanmamaları, sadrâzamın aldırış etmemesine verilip, pâdişah hazretleri gazaba geldiler:

«Tiz veziri çağırın!»

Deyû, birbiri ardı sıra adamlar gönderildi. Zavallı Salih paşa, sarayında ikindi divanını hazırlanmakta idi.

«Pâdişah ister!»

Deyû adamlar gelince, bu çağrışın aslının ne olduğunu bilmeden, bir çapkuna binip, varıp adı geçen imamın evinde pâdişahla buluştu. Pâdişah hazretleri:

«Ben arabaları yasak etmiş iken niçün benim tenbihim tutulmaz? Ben pâdişah değil miyim? Tiz boğun!»

Deyû yüksek sesle çağırdılar. Salih paşa özür dileyip, canını kurtarmağa çalıştı ise de, aslâ kulak asılmayıp:

«Tiz, boğun!»

Deyû köpürerek haykırıp, rikâb-ı şâhâne hademeleri dahi imamın evinde olan kuyu urganı ile günahsız Salih Paşayı o saatte boğdular.

Ve derhal vezirlik mührünü kapıcılar kethüdası ile kapudan Mûsâ paşaya gönderdiler. O gelinceye kadar, defterdar olan Ahmed paşa ki, Kara-Mustafa paşa tezkereciliğinden gelmedir, kaymakamlık hizmeti le memur oldu. Fakat adı geçen Ahmed paşa, şehir oğlanı ve mizaçgir **(keyfe göre hizmet eden)**, kallaş **(hileci, dönek)** olmakla, neyledi ise eyleyüp mührü hümâyunu **(pâdişah mührünü)** döndürüp, kendisi vezir olmak hilesini kurdu ve vekâlet mührünü **(sadrazamlık mührünü)** avlayıp, bir hatt-ı hümâyun ile, sadrâamlık mührünün Mûsâ paşadan geri alınmasına, Şahin ağa adındaki âdemisini gönderdi.

Şahin ağa yolda giderken taûna yakalanmakla, kapıcılar kethüdasına ulaşmak müyesser olmadı. Zavallı Mûsâ paşa meyus ve mahrum, ikinci vezirlikte yer aldı.

Bazı İstanbul vak'aları:

Evvelce sipahi oğlanı ağası olan Hamza paşa-zâdeye vezirlik ilâvesiyle yeniçeri ağalığı verilmişti. Çok geçmeden Şıkk-ı sânî defterdarı (S.B.) Seyid Mehmed ağaya yeniçeri ağalığı verilip, vezir-i âzam olan Ahmed paşa, başdefterdar idi, anın sarayında âdete aykırı olarak hil'at giymesi ferman olundu.

Acayip olaylardandır ki hassa hamallarından Hacı-Mehmed adlı güçlü kuvvetli bir kişi, Arap asıllı uzun boylu bir adam olmakla, bu sırada kapıcılar kethüdası oldu. Çok geçmeden seyitliğini meydana çıkararak yeşil sarık sarındı. Bu sırada adı geçen kapıcılar kethüdası, yeniçeri ağası, Mısır Paşası ve Sarı Bayrak ağası ve Kızıl bayrak ağası hepsi sâdat olup (peygamber sülâlesinden) yeşil sarındılar.

Vezir Siyavuş paşaya Diyarbekir eyâleti, verildikten dört ay sonra kendisinin olmak üzere verilmişti.

Cenab-ı pâdişahın hemşireleri olan Ayşe, Fatma ve Hanzâde Sultanlar Edirne'ye sürüldüler.

Bu sırada tersâne-i âmire (devlet tersanesi) bahçesine göç olup, bahçenin deniz tarafındaki harem duvarları yıkılıp, bundan sonra o taraftan kayık geçmemek için sıkı yasak olundu.

Bu sırada beşinci haseki (1) ye Hamid sancağı, yedinci hasekiye, paşmaklık (S.B.) adiyle Şam eyâleti verildi. Köprülü-Mehmed paşa adı geçen haseki tarafından mütesellim tâyin olunup gönderildi.

Devlet ahvalinin yolundan çıkması ve saltanat işlerine kadınların hâkim olması:

Evvelce, merhum Sultan Murad han zamanında olan tuvânâ (güçlü, kuvvetli) şehzâdeler idam olunup, Osmanlı devleti saltanatı Sultan İbrahim hana münhasır kamıştı. Anların sulbünden (S.B.) şehzâdeler dünyaya gelmek çok lâzım ve en mühimdir deyû, devlet erkânı ve saltanat âyanı, Sultan İbrahim'in tahta çıktığı sırada birer Hasnâ (güzel) câriye gönderip, pâdişah hazreterini çocuk yapma yoluna teşvik ettiler.

(1) Sarayda haremde bir çok câriyeler bulunurdu. Bunlardan en güzellerinden on ikisi, pâdişahın şahsî hizmetlerinde bulunurlardı. En sevgililerine (haseki) denirdi. Hasekilerden birisi çocuk doğurursa (Haseki Sultan) olurdu.

Kadın tâifesi de, pâdişahtan çocuğunun olmasında yükselme yolu gördüklerinden, fırsat bulup, uzun zaman hapis hayatının sıkıntısından daha yeni kurtulmuş olan sâde-dil **(saf gönüllü, bön)** şehriyârı **(pâdişahı)** şivekârlık ile zevk ve safanın derinliklerine düşürüp, zen-dostluk **(kadınlardan hoşlanma, zanparalık)** fenninin tuhaf meselelerini öğrettiler.

Giderek **(zamanla)**, yüksek mevki sahibi pâdişah, kadınlar ile ülfete **(kaynaşmağa)** alışıp, bir çok işlerde **(devlet işlerinde)** o akılca kısaların **(kadınların)** sevkettikleri vâdilere sülük ettiler.

Vâkıa bu suretle birkaç şehzâde doğup, bir miktar halkın yüzü güldü, fakat işlere kadınların karışmasiyle, devlet nizamı bozulup, devlet gözü, eleminden ağlamağa başladı. Beş altı hasekinin (S.B.) senelik haslarından (I.S.) yüz bin kuruş hâsıl olduğundan başka yanaşmaların ve diğer israf erbabının içerude ve taşrada israflarının fazlalığından devlet hazinesi gelirlerinde pek çok azalma hâsıl olup kul mevâcibi **(asker maaşları)** verilmekte büyük güçlük çekilir oldu. Bazı esnafa ulûfeleri **(maaşları)** az olarak verilip, çoğu vazife erbâbı, eski âdet üzere vazife almaktan mahrum kaldı. Çoğu hizmetler ve mansıblar (I.S.) kadınların şefaati ile (3. S.) içeriden **(saraydan)** verilip, taşra dahi, zaruret bahanesiyle bütün ilmiye ve sefiyeyi **(kılıç erbabı, asker sınıfı)** bey'-i men yezid ile **(artırma ile satış)** aşikâre satar oldular. Memuriyetlerin sık sık değiştirilmesinden mütesellim (I.S.) ve nâib (I.S.) yeni tayin olunan kendinden evvelkine, evvelki, yeni tayin olunana yollarda ulak gibi rastlamağa başlar oldu. Rüşvet ile mansıp alanlar (I.S.) verdiği parayı toplayamadan başka bir yere tâyin olunurdu. Seçme sancaklar ve verimli eyâletler kimi müsahip (I.S.) ve nedim (I.S.) ve kimi dahi hasekilere (S.B.) ve kethüdalarına verilip taksim olunmakla, eskiden beri eyâlete sahip olan emektarlar ve namlı beyler sağda solda gırtlağına kadar borca batmış olarak han köşelerinde ve viran saraylarda akşam yemeğine muhtaj, fakir ve zebun (beyit):

Emîrân-ı sancak bi-hükm-i zaman
Dilenci alemdara döndü heman

beytinin mânasına uyar olmuştu.

Reâyâ pâyimal **(ayak altında)** ve hazine berbat olup İstanbul'da menâsıb **(mansıplar, memuriyetler)** ve iş için alınan rüşvetten başka, paşalara ve beylere mansıplarında (bulundukları memuriyetlerinde) nice türlü tekâlif **(teklifler, vergiler)** birbirini takip edip, âlemin ihtilâli göründü. Ve küçük bir behâne ile Mısır, Bağdad ve diğer şehirlere ulaklar gidip köyleri harabeye verdi.

Hasılı İstanbul'da ve taşrada her gün meydana gelen tekâlif **(teklifler, vergiler)** günden güne âlâ ve ednâ **(yüksek, alçak)** herkesin ciğerini yakar olmuştu.

Olayların tamlaması:

Garip olaylardandır ki, pâdişah hazretlerine kar lâzım olup:

«Bursa'da Keşiş dağından getürsünler!»

Deyû bir bir üstüne emr-i şerif (**pâdişah emri**) çıkıp, Bursa kadısı Mevlânâ İdris efendi kusurluluk töhmeti ile azarlanıp, bizzat kendisi dağa kar kestirmek için çıktı. Mansıbı buz üzerinde olmakla, «kar altında kalmış, helâk olmuş» deyû şâyi oldukta (S.B.), pâdişahın müsâhibelerinden (I. S.) çamaşırcı hatun, Şeyh-zâde oğlunu Şam kadısı etmek için müfti yanında ısrarla şefaat etmişti.

Bu haber duyulunca «Bursa hazır mahlûldür **(boştur)**» deyû ona verildi. Sonradan İdris'in hayatta olduğu anlaşılınca, yine yerinde bırakıldı.

Silsile (zincirleme memuriyet tâyinleri):

Bu sırada silsile olup Uşakî-zâde Harus efendi Diyarbekir'den azlolundu. Kürd Molla Çelebi ve Diyarbekir'e nakil,

anın yerine sun'î-zâde Bursa pâyesiyle (3.S.) Halep kadısı, İsmail-zâde Mehmed efendi Kudüs-ü şerife tâyin olup, İmam-oğlu Dokuz-zâde yerine Bosna'ya kadı oldu. Ve Şabanın üçünde İmam-zâde azil ve yerine Memik-zâde Galata kadısı oldu. Şa'rânî-zâde Kudüs-ü şerife nakil ve yerine mulâkkab Muslihüddin Şam kadısı oldu. Ramazan başlarında Şeyhî-zâde Abdürrahman Çelebi on bin kuruş verip Kasımpaşa dahilinden **(dâhil medresesinden)** Selânik kadılığına tâyin olundu.

Bu sırada kırktan azlolunmuş bir meçhul suhte **(softa)** Trablus mevleviyeti (I.S.) verilmek için harem-i hümâyun tarafından rica olunup, Molla icâbet etmemeğin **(kabul etmemekle)** vezir-i âzam ferman ile tevcih eyledi.

Müsâhibe (I.S.) Câme-Şuy Hatun **(çamaşırcı hatun)**, adı geçen sahhaf Şeyh-zâdeye Bursa mevleviyetini (I.S.) rica edip, kendine namzet oldu.

Recep ayında küçük sultan ki, Mustafa paşa merhumun sarayı ana verilip temlik olunmuştu, (S.B.) öldü ve Şeyhülislâm namazını kıldı. Recep ayının sonunda Budin vâlisi vezir Mustafa paşa azil ve yerine büyük Mirahor Murtazâ paşa ki, Salih paşa biraderidir, vezirlik ile Budin'e muhafız tâyin olundu. Yerine, Kapıcılar kethüdası büyük Mirahor oldu.

Karaman eyâletinden ma'zul **(azledilmiş bulunan)** Boynueğri-Durak ağa ki, Kastamonu paşalığını dahi zaptetmişti, İbrahim Ağa yerine çavuşbaşı oldu. O zamanda olan gayretkeşan **(taraf tutanlar)**, kendine taan edip (S.B.), ne hamiyetsiz Türk olur ki, paşalıktan sonra ağalığa tenezzül eyledi?!!

Recep ayında üçüncü haseki sultan için (S.B.) mücevher toplu bir araba işlenip Davut paşaya gidildikte, alay gibi o arabayı temaşa için halk toplanıp seyre çıktılar.

Şaban ayında Hezargradlı Ahmed paşa ki, muhafazadan dönüp İstanbul'a geldi. Ve ortalığın Pirinççi-zâdesi ki, Eceabâd muhafazasında idi, Gelibolu ve o tarafların zenginleri-

ni yağmalamak yoluna düşüp alçak balın zerdesi olmuştu, vefat edip cefalı dünya gailesinden kurtuldu.

Vardar Ali Paşanın direnmesi ve çıkışı (Baş kaldırması):

Fiilen Sıvas beylerbeyisi olan Vardar-Ali paşaya Ramazan-ı şerifte devlet tarafından adam gönderilip bayram harçlığı olarak otuz bin kuruş göndermesi teklif olundu.

Adı geçen paşa, şehir büyüklerini toplayıp, Sıvas eyâletinin senelik mahsulünü ve kendi zamanında düşeni takrir ettirip, hiç bir suretle edâya **(ödemeğe)** kudreti olmadığını bildirerek özür diledi. Fakat İstanbul tarafından, paranın istenmesinde ısrar ile emirler gönderilince, varan mübaşire:

«Ben bu kadar akçeyi nereden vereyim? Halkın malını alıp yol mu keseyim?»

Deyüp şiddetli tehdit ile reddedip yapmak istemeyip ayaklandı. Bundan başka İbşir paşanın Sıvas'ta bir nikâhlı karısı vardı, onu dahi bile **(beraber)** istediler. Anı dahi vermeyip:

«Bir müslümanın nikâhlı karısını nice başkasına teslim edeyim?»

Deyû dindarlık ile direndi. Devlet bunları hazmedip, bu yüzden azli kararlaşmış iken müdârâ edip (2.S.), yerinde durması emrini gönderdiler. Fakat Ali paşa, âlemin kırgınlığına mağrur olup, halkı kendine yâr olur sanıp, diledi ki gâve-i âhengerin **(demirci gâve'nin)** (1) hâli gibi sahip zuhur olup, bu ihtilâli ve fesadı âlemden defeyleye...

Bu çeşit işler ise imdâd-i semâviye **(göklerin, Allahın**

(1) Eski İran'da zalim hükümdara karşı, önlüğünü bir sırığa takıp isyan bayrağını açarak halkı başına toplayan, İranlılarca kahraman sayılan adam.

yardımına) muhtaç olup isyan ve baş kaldırmakla ilâç kâr eder olmadığını düşünemedi. Bazı kışkırtıcılar da Vardar-Ali paşayı isyana kışkırtmakla bitmez dâvaya yapıştı. Pâdişahın dünya ahvali ile alâkası olmamakla saltanat işlerinin idaresi kadın tâifesinin elinde olduğundan, beyler ve beylerbeyiler, kısa zamanda azledilir ve hâkimlerin gelişi gidişi ile reâyâ perişan olurdu. Böylece âlem harâbe vardı. Bir mevkiin sahib olanlar hep bir araya toplanıp, birlikte bu kötü gidişin bertaraf kılınmasını huzur-u hümâyuna arzetmek din bakımından mühimdir, üç sene tamam olmadıkça askerî mansıblar değiştirilmemek için hatt-ı hümâyunu **(pâdişah yazısı, fermanı)** çıkarttırılmak ile, memleket nizamının düzelmesine sebep olup, bol sevaba nâil olmak mukarrerdir deyû şehirlerin hâkimleri ve büyük şehirlerin maiyeti ile Üsküdara gitmek için haberler gönderdi. Ve asker toplamağa başladı. Taşra çıkmış bulunmakla «İstanbul'a giderim» deyû azminden dönmeyip, bir miktar asker ile beri tarafa yöneldi

Vardar Ali paşa hakkı müdafaa maksadiyle meydana atıldığından, zulüm ve taaddiye (S.B.) rızası yok idi. Fakat yanına toplanan leventler ve eşkiya, reâyâdan ve zenginlerden, istedikleri gibi mal ve menal almağa müsaade olunmadıkça paşanın yanında durmaktan vaz geçip, dağılmağa başladılar. Bunu gören paşa çaresiz ruhsat verip ol reziller ve ırgatlar da cebren ve kahren, rast geldikleri kimselerin mallarını alıp, uğradıkları kasaba ve köyleri urup öyle bir zulüm ve mel'anet ettiler ki, evvelce valilerin yaptıkları zulümler ve eziyetler, bunların yaptıkları yanında lûtuf ve merhamet gibi kalmıştı.

Ali paşanın ahvali pâdişaha bildirildikte, işin doğruluğunu tahkik etmek için güvenilir adamlar gönderildi. Bundan sonra ortadan kaldırılması için memleketlerin âmirleri üzerine gönderilip, İbşir paşa serasker tayin olundu.

Vardar-Ali paşanın leventleri bir taraftan Anadolu'yu tahrip edip, Haydaroğlu dedikleri şaki dahi bir taraftan Ha-

midelinin ve o tarafların şerirlerini **(edepsizlerini)** toplayıp, köylere salyâne (2.S.) salıp, yollarda kervanları, gidip gelenleri soymakla, emniyet kalmadı. Âleme velevele düştü.

Vardar-Ali paşanın ahvali, gelecek senede bildirilse gerektir.

İbrâhim Paşanın çıkışı ve onun Bağdad'ta öldürülmesi:

Bundan evvel vezir Salih paşa, Bağdad eyâletini hazinedarı İbrahim paşaya verip göndermişti. Aynı sene Şevval ayında bayramdan sonra, sadrâzamlık ümidiyle İstanbul'a gelen kapudan Mûsâ paşaya Bağdad verilince hastalığını bahane edip istemedi. Fakat vaz geçilmeyince, mütesellim (I. S.) gönderip arkasından kendi de gitmişti. Kendinden evvelki İbrahim paşa, efendisi Salih paşanın katlinden haberdar olup devletten ümidini kesince, Bağdad'ı eline geçirip müstakil olarak hüküm süremek sevdasına düştü. İsyan hazırlığına başladı. Bağdad askeri ile birlik olup Mûsâ paşanın mütesellimini reddetti.

Kafasının içinde fesat olduğunu Bağdad muhafazasında bulunan yeniçeriler görüp, karşı koymak için ayaklandılar. İki asker birbiriyle boğazlaşıp. kapu-kulu **(yeniçeri)** iç hisarda olmakla zaptederek, taşradan Bağdad kulunun ve idraksız paşanın hücumunu püskürttüler.

Paşa saf düşünceli olmakla kul zabitleri hileye başvurup gûya çekişmeden vaz geçmiş göründüler. Ve:

«Biz de sana tâbi olduk!»

Deyû güzellikle içeriye alıp bir odaya hapsettiler. Taşradan Bağdad kulu azim hücumlar edip faydasız savaşlar ettiler.

Mesele devlet katında duyulunca, Bağdad eyâleti, öldürülen vezir Salih Paşanın biraderi, Budin'den azledilen Murtazâ paşaya verilip gönderildi.

Bağdad kalesinde mahpus bulunan âsi İbrahim paşanın katli için hatt-ı hümâyun çıkıp ikinci mirahor eliyle gönderilmişti. Bağdad vâlisi Murtazâ paşanın katli için ferman çıkıp, Bağdad eyâleti, eski vâli Mûsâ paşaya verildi. Tâyin olunan mübaşir, Diyarbekir şehrinde rastlayıp, Murtazâ Paşanın başını kesti. İkinci mirahor da Bağdad'ta İbrahim paşayı katledip ikisinin dahi başları beraber İstanbul'a gelüp Bab-ı hâmayuna (I.S.) konuldu.

Bağdad vâlisi İbrahim paşa ile Kethüdası ve isyanına yardımcı olan birkaç meşhur ağası bile (**beraber**) katlolunup, vilâyet büyüklerinden bazı Bağdad'lı nüfuz sahipleri isyan suçu ile hapsedildi ve malları devlet adına zaptolunarak cezalandırıldı.

Bağdad'ı Mûsâ paşa zaptedip yerli kulundan İbrahim paşaya taraftar olanların bir kaçını katletti. Bir güruh da kaçıp Kızılbaşa gittiler.

Haydaroğlunun Devlet katına âdemisi gelüp, sancak beyliği istediğini arzeyledikte, gelen adam hapsolunup bedbaht şakinin üzerine Anadolu vâlisi tâyin ve serdarlıkla Haydaroğluna musallât olunup, Karaman eyâleti beraber memur kılındı.

Küçük olaylar:

Osmanlı hânedanının eski âdetlerinde, nikâh olmayıp, odalık ile geçinir iken, yüksek mertebeli Şehinşah hazretleri (**pâdişah**) mahzâ nass-ı kerîme-i (**Fenkehû — Nikâhlanınız**) emri şerifine (**âyet-i kerime**) uyarak, peygamberimizin sünnetini icra için sarayın harem kısmında bulunan cariyelerden birine nikâhlanarak sahip olmağa rağbet buyurdular. Sûr-u hümâyuna (**pâdişah düğünü**) başladılar.

Ferman mucibince divan vezirleri cevahirlerle süslenmiş birer ay yüzlü cariye hediye edip, sonra Davudpaşa bahçesinden, tertipli alay ile saray-ı âmireye (**devlet sarayı, Topkapı sarayına**) götürdüler.

Câriye tarafından Darüssaade ağası ve pâdişah tarafından sadrâzam vekil olup nikâh kıydılar. Vezirlerv ve ulemâya hil'atler giydirildi. Geride kalanlar da kanun gereğince ağırlandılar.

Zilkade ayının sekizinde Fazlı paşa ki, pâdişah damadı idi, kapudanlıktan azlolunup yeri, tersâne kethüdâsı Ammar-oğluna verildi. Ankara'lı Nakip Mehmed efendi Muharremin onunda vefat edip dört günden sonra yerine Zeyrekzâde Yunus efendi nakip olmuş iken, zilhiccenin on ikisinde tekrar azlolunup nakiplik, ölen koca Nakip efendinin oğluna, Anadolu pâyesiyle verildi.

Safer ayının dördünde Memik-zâde Mustafa efendi İstanbul kadısı olup, Şevval ayının yirmi ikisinde Anadolu kazaskeri olmağın **(olmakla)** Kudsî-zâde efendi İstanbul kadısı oldu. Şevvalin yirmi üçünde Çivi-zâde Rumeli kazaskeri olup, Zilhiccenin on ikisinde Hoca-zâde ve Memik-zâde ve Kabakulak-zâdeye Rumeli pâyeleri verildi.

Şaban ayında Mûsâ paşa kethüdası Debbağ-Ahmed paşa'ya Halep eyâleti verildi. Pâdişah damadı Cafer paşa vefat edip Sultan'ı **(pâdişah kızı olan karısı)** hassa rikâptarı (3.S.) musâhib Kenan paşaya nikâhlandı.

Hâşâ, peygambere söven bir zimmi terzi, fetva ile Parmakkapıda asıldı.

Girid adasına imdat gönderilmesi için, serdâr Hüseyin Paşadan defalarca arzlar gelmişti. Yeniçeri ağası Seyid Mehmed ağaya Mısır eyâleti verilip, ağalık, küçük çavuş demekle tanınan Ahmed ağaya verildi.

Vakaayi-i Sene Semâne ve Hamsîn ve Elf

(1058 senesi olayları)
(Hicrî 1058 senesi Muharrem Ayının birinci günü, milâdî 1648 senesi ocak ayının 27 inci pazartesi gününe rastlar)

Girid olayları:

Muharrem ayında, torprak olası küffâr donanması, Sakız'a bağlı olan yerlerden Apsara adındaki ada limanına altı yedi parça gemisi girince Allahın emriyle bir kavi rüzgâr ve fırtına çıkıp on sekiz parça kadırgası ve sekiz kalyonu kırılup içinde bulunan küffârın çoğu boğulmuştur, dehû Sakız mollası ve muhafazada olan Süleyman paşa devlet katına bildirdiler.

Patrona kaptanı (S.B.) olan kâfir dahi Adem denizinde boğulanlardan idi. **(Ölenler arasında idi)**. Girit adasında Habip ağa, Geriza hisarını yıktıktan sonra orduya gelüp yüzden fazla baş ve yetmiş esir getürdür. Paşa dahi hemen o gün Rodos'tan İstinye tarafına gönderüp yüz elli atlı ile yola çıktı.

Muharremin on dokuzuncu günü İstanbul'dan Haseki gelüp, Kandiye'nin garip istihkâmlarını ve binalarını görmek isteyince Gaazi serdar ile kalenin hendeğinedek varup seyretti.

Evvelce paşanın hazinedarı, aslında köle cinsi olmakla kâfire kaçup birkaç hizmetkârı dahi azdırup beraber götürmüştü.

Muharremin yirmi dördünde küffâr tekrar saf düzüp, beş binden fazla piyâde ve süvâri taşra çıktıklarında köprü başında hazır olan dilâverler bir uğurdan hücum edüp yiğitçe cenk ettiler. Bıyıklı-Mustafa paşa, yüz kadar piyâde ve süvari ile yetişüp bir anda döndürdüler. Köprüde hesapsız kâfirin atı balçığa batup gaaziler yetişüp kestiler. Onda bir kadarı hisara sağ girmedi.

General elçinin gelişi:

Evvelce Korfu sahrasında Leftere adındaki köy yakınında general oğlu, on bir kapudanı ile esir olmuş idi. Bu defa babası, Gaazi serdâra elçi gönderüp alçak gönüllülük ve türlü meskenetler ve yaptığı cenk ve harplerde mecbur olduğunu mazeret olarak bildürüp, oğlunun kurtarılmasını rica ve türlü kulluklar ve dalkavukluklar ile yalvarıp İstifan adındaki kapudanı Retmo'dan Kandiye'ye gelinceye kadar üç dört defa varup geldi. Fakat özrü makbul olmayup Rumeli ve Anadolu ve spâhi ve yeniçeri saf saf alaylarını kurup elçiye gösterdi. Ve gördüğünü söylemek için içeri gönderildi.

Safer ayının altıncı günü tekrar cenk olup o günde Üsküp alay beyisi Süleyman bey ve serdârın hademelerinden Küçük Borca ve Niğde alaybeyisi Gürcü-Ali ağa ki, her birisi eşsiz birer bahadırdır, şehit oldular. Küffârdan dahi pek çok mel'unlar katlolundu. Safer ayının on üçüncü günü divan olunup asker büyükleri Serdârın huzuruna gelüp konuşuldu. Donanma gelişini beklemeğe karar verildi.

Mernile hisarının küffâr tarafından istilâsı:

Deniz kenarında evvelce Habip ağa marifetiyle fetholunan Mernile hisarı muhafazasına biraz yeniçeri ve topçu ve cebecilerle yavaşça Ali ağa konmuş idi. Bir gece birdenbire birkaç çektiri ile binden fazla kâfir varup bir gün bir gece top ile muhâsara ve muhârebe edüp içinde olan gaaziler, or-

duya, yardı mistemek için haber gönderüp, müdâfaada devam ettiler. Serdâr dahi kethüdâsı Veli ağayı tayin ve arpalığına mutasarrıf olan Doğancı-Hasan paşayı ve Kuduz-Ali ağayı, sağ ve sol alay beyleri ile imdada gönderdi. Adı geçenler otuz bir saatlik mesâfeyi bir günde alup hisar yakınında olan yere vardılar ki, muhâfazada olanlar üç gün cenk edüp, çorbacılar düşüp, neferler melûnların sözüne güvenüp hisarı vermişlerdi. Yavaşça-Ali ağa taşra çıkmış... Küffârın imdadına gelen asker karşı çıkup cenk eylediler. Denizden altı parça çektirme yanaşup top ve tüfekle sabahtan akşama kadar çalışup cenk ettiler, döndüler gittiler. Harp meydanında birkaç Arnavut keferesi İslâma geldi. Safer ayının yirmi üçüncü günü büyük cenk olup ertesi gün dahi devam etti. Bu sırada Hanya muhâfazasına memur olan Murad ağa azlolundu, kethüdâlık ile Karaçavuş yerine, Girid'e geçen Hamza ağaya yeri verildi.

Kethüdâlık, Muslihüddin damadı Bosnalı Mahmud ağaya verilmişti. Murad ağa Şiârı zafer olan Serdâra gelüp muhâsara ahvalini görüştü. Baharda başlanmak doğru görünüp, Murad ağaya İstanbul'a gitmeye izin verildi ve Haseki Murad ağa dahi beraber yola çıktı. Rebiülevvel başında, çadırların kurulduğu yerin biraz uzağında, ileri hareket olunup muhasara tedbirlerine başlandı.

Kandiye muhâsarası:

Evvelce İslâm askeri Girid'de Kandiye hisarı dışında kışlayup, kara tarafını tamamen zaptedüp eline geçirerek sahip olmuşlardı. Evvelce naklolunan altı toptan başka var kuvveti bâzuya getürüp, çetin ve kayalık olan Tamasya yokuşu dedikleri dağdan on parça balyemez topu dahi aşurup orduya getürdüler. Kale muhâsarasına ait mühimmat (I.S.) mümkün mertebe hazır kılınup, metrise **(sipere)** girmeyi, donanmanın gelişine bırakmışlardı ki, mevâcip **(Maaşlar)** ve zahire, lâğımcı ve topçu gelüp imdat eyleye... Bu sırada

kaleden diller **(esirler)** alınup söyletildikte, donanmamız boğaza gidüp Türkün donanmasını taşraya çıkarmayacaktır, deyu haber vermekle İslâm askeri elem duydu. Bu sırada Rebiülevvelin yarısında kaleden birkaç dil alınup haber verdiler ki, uğursuz donanmaları Sakız yakınında fırtınaya rast gelüp on altı çektirme, iki mavna, sekiz bortonları batup helâk oldu. Birkaç günden sonra Sakız dizdarından **(kale ağası)** dahi bu haberi doğrulayan mektup gelmekle İslâm askeri sevindi ve donanma gelüp metrise girülür ümidinde oldular. Çünkü rebiülevvelde bir iki kıta hatt-ı hümayun ile kapıcılar varup, vaktiyle donanma çıkarmaya vaad buyurulmuş idi. Gerid'den mevâcip **(maaşlar)** ve mühimmat istemek için iki alay beyi ile ocaktan Hüseyin ağa gönderilüp geçen sene Rumeli harçlıkçıları ve cebelüleri ve zahireleri gelmeyüp Anadolu askerinin çeşmede gemileri yatmakla ve kul tâifesinin üç maaşı ve zahireleri verilmeyüp askerin metrise girmesi bu anlatılan mühimmatın gelişine bağlıdır, deyû arz olunmuştu. Yeniçeri kethüdâsı Kara-Mustafa dahi Girid'den gelüp o dahi bu halleri bildirmişti. Fakat bu senede dahi bu mühimmat ve lâzım gelen şeylerin ulaşması ve maslâhatın yerine gelmesi mümkün olmadı. Ancak Ali ağa, Hüseyin paşa gemisi ile Anaboli'ye vardıkta Ahmed Paşa oraya gelmiş bulunup kulun **(askerin)** bir kıst (S.B.) mevacibi **(maaşları)** ve bir yıllık çukası ile gidüp Girid adasına ulaştırdı. Zahireden hiç bir şey nakli mümkün olmadı. Küffâr İstanbul'dan donanma gelmeyince metris **(siper)** olmadığını haber almakla harekete gelüp günden güne hendekten dışarı tabur ve tabyalar yapmaya çalıştılar. Bir iki defa cenkler olup nice başlar ve diller alınup, galebe müyesser oldu. Konuşulup Kandiye hisarı doğusunda ve karşısında Nazarete adlı yer önünde kaleye yakın tepe önünde birkaç parça top kurulup donanma gelinceye kadar kaleyi ve limanı dövmek doğru görülmekle rebiülâhirin altıncı günü iki parça balyemez top ve altı kolomborne ile orayı, li-

manı ve kuleleri ve şehrin içerisini dövmeye başlandı. Toprak olası küffâr bundan sonra kapulardan çıkmaz oldu. Lâkin var kuvvetini bazuya verüp yedi sekiz yüz kadar topu döndürüp, ehl-i islâm tarafına atmakla cenge gayret gösterdi. İslâm askeri melûnların op ve tüfengine bakmayup topları kurdular, çadırlar dahi evvelce kurulan yerden kaldırılup, kalenin top altında dört tarafını sardılar. Fakat zahire aslâ bulunmaz oldu. Ve elbiseye benzer şeylerden askerde bir şey kalmadı. Bazıları bitkilerin ve yeşil otların köklerini devşirüp yerlerdi. Küffârdan diller alınup, ne gibi tedbirler aldığı soruldukta, henüz gelenler dediler ki, Venedik donanması boğaza varup boğazı kapatmıştır, bir kayık dahi geçmek ihtimali yoktur... Adada olan Türkler bu yakında meyus olup göçüp giderler deyû haber çıktığını bildirdiler. Bundan başka her gün denizden kâfirlere gelen imdâdı asker görüp kalbi zayıfladı. Gaazi Serdâr, Retmo'dan tekrar üç top dahi getürüp askeri sevindirdi. Ve nice yerine getirilmeyecek vaadler ile kandırup, donanma geldiği takdirde metrise girmeye hepsini kandırdı. Ve geldiği takdirde, ha ır girin deyû toplar kuracak münasip yer görüp, Rumeli ve Anadolu askerine birer koldan yer tayin edüp, sıçan yolları kazdırup birer tabya konuldu.

Kâfirlerin Selvi Hisarına hücumu:

Bundan evvel ele geçirilen Selvi hisarı ki, Melopotome demekle meşhurdur, almup içine asker konulmuş idi. Zaman zaman Kandiye kâfirleri el uzatırlardı. Baş çektirmesi beş yüz kâfir ile gelüp sarınca, muhafızları Retmo'da ve etrafta bulunup, içinde ancak on yedi sipâhi kalmıştı. On birini şehit edüp, bulduklarını alup kaçmışlardı. Bu esnada tekrar hücum etmekle Silifke sancağı beyi Küçük-Mustafa paşayı Mısır askeri ile Rebiülâhir başlarında imdada gönderdi. Melûnlar Malta gemileriyle birdenbire çıkup gece ya-

rısında havan topları ile hisarı muhasara etmişler idi. Paşa dahi yetişüp hisara girdi. Ve hisarın muhafazası işleri ile meşgul oldu. Top ve tüfenkle düşmanı defetmeye uğraştı.

Ertesi sabaha doğru hisardan çıkıp beş yüz adam ile küffâr üzerine hücum edince, karşı koyamayup melûnlar bir şey elde edemeden gemilerine kaçtılar ve deniz kenarında durup tekrar cenge başlanup, iki taraftan çok adam öldü. Serdâr gaazilerinden Kürt - Mehmet ağa orada imdâda yetişüp, İslâm askerleri kuvvet bulup, Malta kapudanına, İsmâil alaybeyisi Ali Ağa bir kurşun vurup, habis canını cehenneme gönderdi. Bunu gören küffâr bozulup, perişan oldular. Sekiz baş ve beş dil alınup, kılıç artığı olanlar gemilerine girüp kaçtılar.

Metrisin hendeğe ulaşması:

Rebiülâhirin on birinci günü isteğine ulaşan serdârın fermanı ile küçük-Hasan paşa Rumeli askeri ile metrise girdi. Serdâr dahi bizzat kale önünde adamları ile metrise girüp, Anadolu askeri ile bıyıklı-Mustafa paşanın sağına serdârlığı ile metrise kondu. Mahmud Paşa aktabya muhasarasına tâyin olunup üç koldan topları hisara havâle eylediler. Günden güne metrisler yürüyüp, hendek kenarına yakın müstahkem tabyalar var idi ki, serdârın sağ ve soluna dümüş idi. Bunlardan ziyade biri aktabyadır ki, hisar gibi idi. Mahmud paşa ile Arapkir beyi Mahmud bey sürüp hendeğe eriştiler. Fakat bunları geçüp hisara varmak güç idi.

Küffârın hisardan çıkışı, bozulması ve kaçması:

Rebiülâhirin yirmi altıncı günü gecesinin son üçte birinde, toprak olası küffâr üç bin kadar piyâde tüfenk-endazı ve yedi sekiz yüz kadar atlı, Anadolu koluna çıkup tabyada karakollar görünce, serdâr-ı ekreme haber verdiler. Derhal

paşa, adamları ve yeniçeri ve kethüdâsı ile seyirdüp, ardınca (arkasından) paşalar dahi erişüp, hayırsız küffâr askeri tamamen taşra çıkup, içerde olanların birkaç bini dahi surlar üzerinde durup saçma toplar hazırlayıp hazır oldular. Küffâr yürüyüş edüp, serdârın bulunduğu tabya üzerine gelüp, gece karanlıkta iki saat kadar büyük cenk olup, Şâfiî vaktında iki taraf fark olacak kadar bir zaman islâm askeri toptan bir yerden hücum edince melûnlar dönüp kaçtılar. Birbirine karışmış olan iki asker, hendek kenarında konulmuş olan tabyalarm içine girüp, orda dahi durmayup, bir kaç burçtan ve kale duvarından top ve tüfek atılmayup ancak seyretmekten başka bir şey yapamadılar. Kâfirler, çaresiz hendeğe dökülüp, İslâm gaazileri hendeğe varıncaya kadar bin iki yüz kâfiri kılıçtan geçirüp kellelerini aldılar. Harp yeri, hendekli bir yer olmakla, atlı kâfirler dahi kaçtıklarında kimisi tekerlenüp atını zapt edemeyüp, kendi düşüp ve kimini yetişüp tuttular. İki yüzden fazla atları alınup, sağ kalan sâhipleri ile birlikte getirdiler. Hendek başlarında olan tabyalara konulan topları çivileyüp tabyada olan bayrakları ve âletleri tamamen alındı. Bunlardan, kaçıp içeriye düşen kâfirlerin çoğu yaralı olup Allahın hikmeti bu çeşit büyük bir cenkte eh-li islâmdan iki adam yaralandı.

Metris ve Muhasara ahvali:

Bu vak'adan sonra hisar sıkıca muhasara olunup, liman karşısında Nazarte dedikleri yere konulan toplar, gelen küffâr gemilerini men edüp liman ağzından girmeye muktedir olamadıklarından limanın öte tarafındaki duvarını delüp, günbegün kalyonlar ile kendilerine gelen imdat ve zahireyi içeriye alırlardı. Bu yüzden küffâr gittikçe kuvvetlenüp sıçan yolları ve top metrisleri karşısında hendek önünde bir kaç tabya ve metris kazmaya başlayup harekette olmakla, paşalar, ağalar ve asker büyükleri konuşup, «Donanma yakında gelüp ümidiyle metrise girilmek münasiptir!» deyû fikir birliği edilmekle Cümadel'ûlânın yirminci günü Rumeli bey-

lerbeyisi Küçük-Hasan paşa, askeri ve yeniçerinin yarısı ile bir koldan Karahisar sancağı arpalığına sâhip olan günün meşhur adamı Bıyıklı-Mustafa paşa ve Niğde'ye mutasarrıf Torbalı-Mehmed Paşa ve yeniçeri kethüdâsı Anadolu askeri ile ve yeniçerinin yarısı ile bir koldan tâyin olunup, evvelce liman karşısında konulan kolomborna toplar dahi oradan kalkup kalenin burç ve duvarları üzerine konuldu. Orada da arpalık suretiyle Çankırı sancağına mutasarrıf olan Doğancı-Hasan paşa ile evvelce Adana valisi Çerkez-Osman Paşa birkaç sancak ve bir miktar asker ile tayin olunup, Gaazi serdâr Hüseyin Paşa dahi adamları ile Rumeli ve Anadolu askerleri arasında metrise girip çadırlarında ancak bekçiler kaldı. Altı balyemez top Rumeline ve altı balyemez top Anadolu koluna verilüp, kale muhkem dövülmeye başlandı. Fakat kalenin etrafında hendekten taşra küffâr tabyalar yapup her birinin önünü hendek, ve altını ikişer üçer lâğım eylediler ki, İslâm askeri yürüdüğü vakit lâğım atıp kaleye geçmeyeler...

Tabyaların altını aramağa lâğımcılar olması lâzım gelüp, kaleyi ve tabyaları metrislerle resmettürüp, suretini devlet katına gönderdi ve olup biteni bildirdiler.

Bu sırada Ali Ağa Girid'e varup donanma ile gönderilen hazine, cephâne, zahire ve diğer mühimmatın defterini verince «Donanma geliyor» deyû askere kalp kuvveti hasıl oldu. Hemen koz bekçisi dahi ol haberle varmakla, asker, var kuvvetini bâzuya getürüp tam gayretle günbegün metris sürüp, hendeğe yakın vardılar.

Kâfirlerin Çıkışı ve Tabya Cengi:

Cümâdelâhirenin ikisinde, küffar piyâde ve süvârisi ikindi vakti Rumeli koluna çıkup cenge başladıkta, serdar yetişüp iki saat büyük cenk olup, güneş batarken ehl-i islâm hücum ve gayret edüp küffârın yüzünü döndürdüler. Küffar kaçup tabyalara varıncaya kadar müslüman gaaziler kovalayup beraberce girdiler. Kâfirin bir miktarı kırılup ni-

cesi hendeğe döküldü. Tabya lâğımlarını ateşe verdiler. Fakat gaaziler tabyada eylenmeyüp kâfirlerin arkasından hendekte bulundular. Onun için lâğımlardan zarar gelmeyüp, içinde bulunan üç adama âfet erişti.

Bu cenkte bahadır Hüseyin paşanın çenesine iki kurşun isabet edüp, biri bir taraftan girüp arka taraftan çıkup gitti, birisi içinde kaldı. Fakat çalışkan paşa, askere isteksizlik gelmesin diye bir mendille çenesini sarup cenk bitinceye kadar gayret edüp metrisleri gezüp, gaazilerin gönüllerini hoş edüp, sonra dönüp kendi metrisine gelüp yarasına merhem ve ilâç yaptı.

Tabya Lâğımları:

Metrisler sürülüp hendeğe yakın olunca Anadolu kulu tabyaya yakın varmakla beri taraftan lâğım yürütmeye gayret olunup Serdâr-ı Ekrem'in şatırbaşısı (S.B.) Mehmet Zeman bey Acem oğlu olup çok gezüp tozmuş ve Acem diyarında cenklerde lâğımcılık sanatını öğrenmiş olup, bu fende çok bilgili ve olgun olmakla yanına adamlar koşulup, metrisler önünde tabyaya lâğımlar işletüp, kuşluk vaktinde küffar üzerine atup içinde bulunan küffar helâk oldular. O saatte yeniçeriler seyirdüp lâğım atılan tabyanın içine girüp metris almışlar idi. O gün küffâr tarafından adı geçen tabya önünde metrise doğru bir lâğım atılup ertesi gün Rumeli kolundan dahi iki lâğım ve Anadolu kolundan bir lâğım atılup cümadelâhirenin yedinci gününedek Rumeli koluna yedi lâğım ve Anadolu koluna bir lâğım attı. Fakat Allah'ın yardımı, hiç bir islâm askerine zarar vermedi.

Donanma Ahvali:

Bu taraftan donanmay-ı hümayun gönderilüp, boğaza vardıklarında, vâkıâ toprak olası küffarın kalyonları boğazda demir atup geçidi kapamakla, çıkarmayup boğaz içinde sarılmış oldular. Mecburen karadan bazı mühimmat görüp taşradan bey gemileri ile Girid'e gönderildi.

Cümadelâhirenin sekizinci günü, bey gemileri Hanya kalesine varup kapudandan mektup ilettiler ki:

«Küffar boğazı kapadı. Donanma gemilerinin boğazdan çıkması hiç bir surette mümkün değil... Binâenaleyh biraz eşya, defter gereğince dörtyüz yetmiş lâğımcı gönderilmek üzeredir.»

Deyu yazmış. Bu ahvalden İslâm askeri hayrette kaldılar. Bey gemileri bir kuru söz ile gelüp zahire ve mühimmattan bir şey getürmeyüp, forsa esirlerimizin peksimetleri üçer günlüktür, bunlara ne verelim? deyu Girit'ten zahire ümidinde oldular. İsteseler kış günlerinde Rumeli ve Anadolu kenarında eğlenüp nöbetle zahire naklederlerdi. Fakat ihmal ve mühimsemedikleri bellidir, deyu gaazi serdar, padişah hazretlerine ve sadrazama ve şeyhülislâm hazretlerine arzedüp gönderdi ve herbirine şikâyet eyledi. O sırada ise Istanbul'un ahvali ihtilâle yüz tutup gazâ işine kimse canı yürekten çalışmazdı.

Kandiye Tabyasının Fethi:

Küffârın daima zahire ve imdadı gelüp, ehl-i islâm tarafından imdat kesilmekle, metrisler hisara yakın varmış iken askere usanç gelmişti. Fakat gayretli serdar, türlü gönül almalarla askeri hırslandırup gayret ve hamiyete getürür idi. Rumeli ve Anadolu metrisleri önünde kale gibi üç tabyanın, içi saçma topları ve cenkçileri ile dolu olmakla hendeğe adam yaklaştırmazlar idi. Rumeli tarafında olan lâğımlar yürütülüp, cümadelâhire ayının yarısında akşam namazından sonra Anadolu kolundan bir lâğım yetişüp küffar üzerine atıldı. Derhal serdar Hüseyin Paşa, adamları ile ve o kolda olan yeniçeri ve Anadolu askeri ile tabyaya hücum edüp, beş saat kadar orada büyük cenk oulp, küffar, hadsiz hesapsiz humbaralar ve saçma toplar attı. Sonra geziler yürüyüp, gece yarısına kadar dövüşerek ister istemez tabyalara girüp içinde olan küffarı kırıp, sağ kalanları hisar hendeğine döktüler. Taşrada olan altı adet şayka topları ki,

onaltışar okka atar ve beş yüz tüfenk ve yüzden fazla humbara ve barut keseleri ve diğer harp aletleri ve baş aşağı edilmiş bayrakları ve tabılhaneleri alınup, üç adet kale gibi tabyaları zapt olundu. İçinde ezân-ı Muhammedî okundu. Ertesi gece Rumeli kolundan yürütülen lâğım dahi tabyaya varmakla gece yarısında ateş verülüp, tabyalarda olan küffarı bastırdı. Orada dahi iki saat kadar büyük cenk olup, sonra islâm askeri üstün gelüp ve kefere yenilüp hendeğe kaçtılar. Gaaziler tabyalara girüp içinde bulunan küffarın çoğunu kırdılar. Ol tabyalarda dahi altı adet top, beşyüzden fazla tüfenk, harp âleti, tabıl ve bayraklar alınıp, tabyaların cümlesi ele geçti. Bundan sonra metrislerin önü açılup hendek kenarına yürümeye başladılar.

Kandiye Hisarına Gaazilerin Hücumu:

Metrisler bir kaç yerden sürülüp hendek kenarına varıldı. Hendeğe delikler açılup, İslâm askeri hendeğin zaptına gayret ettiler. Hisar duvarına sıçan yolları açılup, uğrun kapudan bir kaç defa kâfirler gaaziler üzerine hücum eyledikte, kâfirleri tabyalardan tüfenkendazlar uğratmayup nicesini hendekte katledüp hendeği ele geçirdiler. Bundan sonra kale duvarı arkasından lâğımla temelden geçüp sıçan yolları altında lâğımlar açup, bir kaç defa attılar. Kimi boşa çıkup, kimi hendekte bulunan gaazileri bastırdı.

Beri taraftan dahi kale duvarına altı lâğım Anadolu kolundan, dört lâğım Rumeli kolundan yürütülüp, her biri atıldıkta, kale duvarı delinüp gedikler açıldı. Asker arasında konuşulup «Gediklerden içerü bu denlü hesapsız küffar cemiyeti içine yürüyüş etmek, İslâm askeri nüfusunu tehlike ateşine koymaktır» deyu doğru bulmadılar. Çünkü Kandiye içinde cenkçi kâfirlerden başka her evden bir adam çıksa otuz binden fazla olacağından başka günden güne imdat eksik değil, deyu ittifak olundu ki, açılan gediklere asker çıkup zaptedeler ve duvar üzerinde metrislenüp durmak mümkün olduktan sonra toplarla içeriye dökülüp metrisle hisara

girile... Şâfiî vaktında iki koldan zikrolunan gediklere hücum olunup yürüdüklerinde, küffar var kuvvetini bâzuye getürüp, ol yerlerde yetmiş seksen ekka atan humbara ve havanlar ile iki taraftan zincirli gülleler yağdırup türlü ateş oyunları eylediler. Öğle zamanına varıncaya kadar büyük cenk olup, İslâm gaazileri mel'ûnlarm ateş oyunlarına bakmadan Semender gibi (1) ateş denizine can atup gedik başlarında metrislenüp durdular. Ve içeriye kurşun yağdırup gedikler zapt olundu, deyu askere sevinç ve kuvvet gelmişti.

Küffar melûnları tahta sandıklar ile gedik altına lâğım edüp öğle zamanı gelince metrislenen gaazilerin altından ateş ettiler. Birkaç asker telef olup asker orada hendek içine döküldüler. Bu büyük muharebede kâfirlerden hesapsız kâfir, habis canını cehenneme ısmarladı. Beri taraftan ise elli kadar mert bahadır şehit olup pek çok adam yaralandı.

Kâfirler, açılan delikleri arkasından yapmaya çalışup beri taraftan tekrar gediklerin altına lâğım yürütüldü. Lâğımları attıkları gibi gedik başlarının zaptına hep beraber meşgul oldular. Gece yarısında Anadolu kolundan lâğım atılup küffârı ve lâğımları bastırdı. Hep birden Anadolu askeri ve yeniçeriler hücum edüp gediğe vardılar. Orada da gece yarısından kuşluk zamanına kadar büyük cenk oldu. Toprak olası küffar yine eskisi gibi ateş yağdırmaya başladılar. Gaaziler metris almışlar iken gediğin etrafına tahta bentler ile lâğımlar çatup toprakla bastırup ateş ettiklerinde, düşman hazırbaş bulunup gaaziler ürküp, geriye hendeğe indiler. Fakat cenkte pek çok kâfir helâk oldu. Tekrar gayret olunup sabahtan evvel hücum ettiklerinde düşman yine hazırbaş olmakla çok cenk oldu. Ertesi gün öğle vaktinedek Rumeli kolundan açılmış gedikler altından tekrar lâğım işlenüp atılınca Rumeli gaazileri seyirdüp gediğe metrislendiler. Anadolu askeri dahi imdâda seyirdüp, ikindi vaktine kadar şöyle cenk oldu ki, saçma toplar ve gülleler ve hum-

(1) Semender, gûya ateşte yaşayan bir masal hayvanıdır.

baralar kaleden yağmur gibi yağardı. Yine gaaziler aldırış etmeyüp, metrislenmiş iken hilekâr melûnlar tekrar iki taraftan ustaca yapılmış lâğımlar peydâ edüp attıklarında, üzerinde bulunan adamlar şehit olup sağ kalanlar da hendeğe indiler. Bu cenkte dahi şehit olan İslâmların iki misli kadar kâfir kırıldı. Yine gaaziler gayret edüp, hendekten ayrılmayup, gedik başlarına sıçan yolları yürütmekle meşgul oldular.

Küffara İmdat Gelişi ve İslâm Askerinin Üzüntüsü:

Yukarıda anlatılan cenk günü, akşama yakın aktabya dedikleri tabyadan kâfirler beden başına çıkup:

«Sizinle sözümüz var, top ve tüfenk atılmasın, şimdiden sonra hisarı kendi arzumuzla veririz, yarın adam çıkar, sabahadek dahi cenk olmaya... Yarınki gün sulh vardır.»

Deyû içeriden haber verilüp, akşamdan gaaziler cenkten vaz geçtiler. Ve sevinçle sabahı beklediler.

O gece Venedik'ten onyedi çektirme ve sekiz kalyon imdat ve zahiresi geldiğinden başka Malta ve duka ve papa gemileri dahi gelüp, kale limanında demir attılar. Kâfirlere kalb kuvveti hasıl olup evvelce olduğu gibi cenge başladılar. Bundan sonra İslâm askerine bıkkınlık gelüp elleri ve ayakları işten soğudu. Çünkü çoğu şehit ve yaralı olan, askerin seçmeleri ve cenk erleri olup bundan sonra yürüyüşe ve düşmanı kovup kale zaptına askerin dermanı kalmadı. Evvelce insan gücünün dışında olan cenk, harplerde serdâr-ı Ekrem' in gayreti ve güzel tedbirleri ile, teşvik ve askeri harekete getirmesi ile İslâm askerinden yarar ve güçlü harp görmüş yiğitlerin canbahasına çalışmaları ile meydana gelmişdi. Ve (Donanma gelür) deyu asılsız ümitler ile kudret dışı çalışup canlarını fedâ etmekte dakika kaybetmediler. Fakat vaktâki donanmadan ümıt kesici haber geldi, imdat ve zahire ve ulûfeden ümit kesildikten başka içeri kalede olan küffâ-

rın sayısız askeri olup İslâm askeri onlara nisbetle daha az iken yürüyüş dahi mümkün olmadı. Bu aralıkta Venedik'ten imdat gelmesi dahi büyük bir mahzur olup gaazilerin şevk ve istek ışıkları sönmeye yüz tutup tabiatlarına bıkkınlık geldi.

Vâkıâ gayret iktizası direnüp tabyalardan ve metrislerden top ve tüfenk yağdırup bir kaç gün baş göstermeden ve hendeğe çıkmadan düşmanları men ettiler. Fakat melûnlar kuvvetlenmekle müdâfaada gayret edüp her gün top ve tüfenk ve humbaralar yağdırup, Rumeli koluna yedi lâğım ve Anadolu koluna on bir lâğım edüp bu kadar nüfusun şehâdetine sebep oldular. Yine de İslâm askeri gayret edüp, bundan sonra dahi Rumeli kolundan beş lâğım ve Anadolu kolundan yedi lâğım işlenüp kâfi derecede gedikler açıldı. Fakat yürüyüş mümkün değil... Zapt edüp ağır ağır girmeye imkân ve kuvvet yok... Bu hayret verici hâl ile kaldılar.

Bu mesele, bütün tafsilâtiyle Serdar Hüseyin Paşa'nın mektubundan alınmış ve bu vakalarda hazır olan garazsız iş bilir kimselerden duyulmuştur. Fakat ağızlarda dolaşan budur ki, sonra zaruret dolayısiyle serdardan bazı mertebe ruhsat ile, kethüdâsı Veli Ağanın melânet ve fesatçılığı, hizmetin geri kalmasına ve işin ağırlaşmasına sebep oldu, derler.

Bundan evvel Recep ayında Hatt-ı Hümayun, kılıç ve kaftan varup metrisde iken büyük alay ile karşılanup, tabyalar alınup, hendeğin zapt olunduğu arz olunmuştu. Bu vakalar dahi yazılup bildirildi.

Bu sırada hisardan müfsitler, Reâyâyı ifsada çıkup (S. B.) Askasa denilen geçilmesi zor bir dağda bulunan yerlerin reâyâsı serkeşliğe başladıkta, bölük gönderülüp, boyun eğmeleri temin olundu. Etrafta olan arizi, Ayavasil ve Kisamo ve diğer nahiyelerin reâyâları itaat etmişler idi. Kandiye'den ifsat için gönderilen papazlar yakalanup, halkın geçeceği yollarda asıldı.

Kapudan Ammar-zâde'nin Öldürülmesi:

Vecîhi Merhum der ki:

Girid'de Serdar olan Gaazi Hüseyin Paşa'dan feryad mektupları gelüp:

«Askerin kuvvet ve kudreti kalmadı, zahire ve maaşlar ve imdat ile bir gün evvel donanmanın gelmesi çok mühim ve çok lâzımdı.»

Deyu bildirirdi. Donanma gemileri ise boğazda küffar gemilerinin yolu kapamaları ile sarılmış olup taşra çıkamayup uzun zaman kaldılar. Istanbul tarafından birbiri üstüne emirler gönderilüp, kapudana, taşra çıkmak ve düşman ile karşılaşmak teklif olundukta, korkutacak şekilde cevaplarla iğfal ve Girid'e imdat yetiştirmekte kusur ve gazâ işinde ihmal eyledi. Sadrazam gördü ki, düşman gemilerinin korkusundan bu kadar zaman donanmây-ı Humâyun sarılı kalup bir işe yaramadı, Kapudanın katlini telhis edüp (S. B.) kapucular kethüdâsı gönderilüp, Ammar-zâde Katil ve boğaz hisarı muhafazasında olan Voynuk Ahmed Paşa kapudan tâyin olundu.

Bu sırada boğazı kapayan küffar gemilerinden, melûnlar sandallar ile çıkup Ece-abad'da letafeti ile meşhur olan sudan sulanırlardı. Alp köyü ve diğer köy ahalisi suyun içine çok miktarda sülmen koyup zehirlemeleri ile o sudan içen hınzırlar, kötü ishal ve süratli ölüm ile kırılmışlardır.

Sakız muhafazasında olan Vezir Şaban paşa, ada ahalisine zulüm ve eziyet eylediğinden başka gazâ işlerine ait bazı hizmetlerde kusuru olduğundan Bostancılar hasekisi gönderilüp cezası verildi. Bunun gibi Anadolu'ya asker sürmeye tâyin olunan Vezir İbrahim Paşa'nın, fukaraya eziyeti anlaşılmakla getirilüp, hapsedildi. Sonra Yedikule'de öldürüldü.

Bu sırada yukarıda bildirilen öldürülenlerin ve Bağdat'tan gelen İbrahim Paşa'nın ve diğerlerinin altı adet kesilmiş başları Bâb-ı Humâyun'da toplanmıştı.

Vezir-i Âzam Ahmed paşa, aslında, öldürülen Vezir Sâlim paşayı sevmezdi. Sâlih Paşa az zamanda meydan alup cömertlikler göstererek iş bitiren yalanlar ile meydan almış bir kimse idi. Vezir Ahmed paşa dahi, kalender şehir olanı ve hilenin inceliklerini ve hatır almasını bilen kimse olmakla, iki cambaz bir ipte oynamak dedikleri ata sözü gibi aralarında birlik ve beraberlik olmayup gösteriş şeklinde yakınlık, aşinâlık ve sohbet ederlerdi. Vaktâ ki Sâlih Paşa katlolundu ve kardeşi Murtazâ Paşa ki, Bağdat'a tâyin edilerek kovulmuştu, Diyarbekir'de başı kesilüp kethüdâsı İbrahim Paşa dahi Bağdat'ta ortadan kaldırılarak başları geldi. Ahmed paşa, içinde olan düşmanlığı meydana vurup, Sâlih Paşa adamlarının kökünü kesmeye çalıştı. Sâlih Paşanın bir biraderi de Zülfikâr ağadır. Istanbul'da yakalanup, hapsedildi ve malları tamamen zaptolunduktan sonra katlolundu.

Bundan sonra Sâlih Paşa'nın oğlu bilfiil Erzurum beylerbeysi, Dizdar-zâde Mehmed Paşayı dahi idam etmeye niyet edüp, memuriyetini Kars'a değiştirdi.

«Gelir gelmez vücudunu ortadan kaldırasız!» deyu Kars kuluna katli içün padişah fermanı gönderdi. Amma Mehmed Paşa ahvale vâkıf ve vezir-i âzamın kötü niyetini bilmekle Kars'a gitmeyüp bütün adamları ile taşraya çıkup ihtiyat üzere hareket edüp «Âlemin ihtilâli böyle devamlı kalmaz, elbette bir başka şekil meydana gelür» deyu bekleyüp düşmanın hilesine düşmedi. Erzurum eyâletinden kalkup ihtiyat ve uyanıklık ile yürüyerek Aksaray semtlerine geldi. Fakat Sâlih Paşanın ve kardeşi Murtazâ Paşanın, İbrahim Paşanın ve diğer Sâlih Paşanın yetim kalan ağaları ve adamları hep birden dökülüp Mehmed Paşa kapusuna vardılar. Mehmed Paşa dahi vezirin gadrinden sakınmak içün leventlerini dağıtmayup, Sâlih Paşalı zümresinden dahi harbe yarar iş erlerini yanına alup, ihtiyatla hareket ettiğini düşmanları Vezir-i Âzam'a bildirüp «Asker toplamaya başladı» demeleriyle küçük Mirahor Şaban ağa gönderildi ve «Fırsat bulursan başını kes» deyu hüküm verilip tembih olunmuş-

tu. Amma adı geçen paşa, gafil bulunmayup mirahor dairesine uğratmadı.

Sâlih Paşanın kürkçü-başısı Yanaki adlı zimmî (1) paşanın verdiği hediye kürklere kendi malını sarf ettikten başka, elli bin kuruş başka kimselere borçlu olmakla paşanın katlinden sonra kurtuluşdan ümidini kesüp, kendini denize atıp helâk oldu.

Haydaroğlu dedikleri şâkinin temizlenmesine evvelce Anadolu beylerbeysi İbşir Paşa tâyin olunmuştu. Karaman askeri dahi gelüp Hamid sancağında durduktan sonra Haydaroğlunun topluluğu Söğüt dağına gidip, üzerine varıldıkta bazı bölükleri görülüp perişan oldular. Ve kendisi dağlara girüp kapanmakla serdar dönüp askere izin verdi. Herkes yerli yerine vardıkta, adı geçen şaki Haydaroğlu geri zühur edüp evvelce olduğu gibi isyan ve fesatla meşgul oldu. Ancak bu sefer bahanesiyle reâyâ çok zulüm ve eziyet ve sitem görüp bir netice vermedi. Ancak safer ayının yirmibeşinde ki, nevruz idi, İbşir Paşa tarafından mektuplar geldi.

«Haydar oğlunu kaçırdık ve ele giren eşkiyasından yüz kadar adam yakalanup gönderildi.»

Deyu arz eylemiş ama, gönderdiği kimseler o tarafların reâyâsından, mecburen Haydaroğluna baş eğenler idi. Onbeş kadarı Istanbul sokaklarında asılup seksen kadarı küreğe gönderildi. Hatta o tarafların tanınmış kimselerinden Güzelhisarlı Ali Çelebi dahi zaruret dolayısiyle Haydaroğlu'na itaat etmiş ve boyun eğmişti. Bu sırada kaçup kendi ayağıyle, tövbe etmiş olarak İbşir Paşaya geldikte, onu dahi bağlayup o kimselerle birlikte Istanbul'a göndermişti. Onun da boynu vurulup Bâb-ı Humâyuna konuldu.

Garip tutumlardan biri de, bu esnada ikişer üçer yaşında olan sultanları (**Pâdişah kızları**) büyük nahiller (S.B.) ve cemiyetler ile vezirlerden müstehak olanlarla evlendirdi. Saraydaki kadınlar kendi çıkarlarını padişah-ı âlempenah,

(1) Cizye vermekle mükellef hıristiyan tebaaya denir.

(Herkesin sığındığı padişah) yanında yürütmekten el çekmeyüp, nice acâip şeyler meydana gelmesine sebep oldular. Yüce soylu padişah, Vezîr-i Âzam olan Ahmed Paşa'yı damat edinmek için eski karısını boşattırup düğün işleri tertip ve gümüş nahiller ve çeşitli şeylere başlandı.

Bitirildikten sonra büyük vezirler ve saygıdeğer ulemâ, eski saraya toplanup yıldızı uğurlu padişah kızını sadrazama nikâhladıktan sonra, vezir sarayına nakletme için hareket olundu. Çeşitli süs ve ziynetler ve süs ve şevket gösterileriyle gittiler.

Minâreye benzeyen iki nahil (S.B.), cevâhir ve gümüş ve altun ile süslenmiş idi. On sekiz gün padişah sarayında durup dinlenmeden toplantı, düğün, yemek ve padişah ihsaniyle bütün halk memnun oldular.

At meydanında olan İbrahim Paşa sarayını padişah hazretleri, kendi nikâhlısı olan sekizinci hasekiye verüp, Haseki ile o yüksek makamda oturmayı arzu etmekle alelacele döşemesi için defterdar paşa tâyin olundu. Bazı iyi düşünenlerin uyarması ile sarayın tamamen döşenmesinden vaz geçilüp ancak meydana bakan bir kubbeli oda pâdişah için döşenmeye karar verildi. Sevinçli düğün için ve adı geçen kâşânenin (Konak) döşenmesine lâzım olan örtü, altın yaldızlı Hint kumaşları ve diğer az bulunur kıymetli şeyler, elbise ve eşya için geceleri bedestanlar, mahzenler ve hanlar açılup, sahibinin izni var ise hoş, yok ise ister istemez dükkânı ve yeri basılup, pâdişaha yarar o çeşit nefis şeyler bir müddet sonra miriden (Devlet tarafından) akçeleri verilmek üzere zorla ve kahren alınup, düğün için sarf olundu. Ve o sarayın, adı geçen kâşânesinin döşenmesi ve süslenmesi için telef olup Vezir-i Âzam ve Defterdar Halıcı-zâde bin zahmet ve meşakkat ve halktan gördüğü gazap ve eziyet ile elde ettikleri çeşitli kalın ve çok güzel kumaş ve samur ve vaşak ile parlatmışlar iken tamamladıktan sonra pâdişah hazretleri adı geçen saraya gelüp, döşenmesini ve süslenmesini beğenmeyüp, Defterdar Paşayı azil ve bostancı başının hapsine gönderüp, defterdarlığı vezirlik pâyesi ile Defter

emini Köse-İsmail efendiye verdiler. Sedirin süsleri, yakınında olan yastığa uymamakla hepsi pâdişahın gözünden düştü.

Fakat bu hal halka ağır gelüp, bilhassa tüccar ve dükkân ve çarşı sahibi ve bedestan sahiplerinin eşyalarının zorla ellerinden alınmasından gücenip «Bu memlekette artık emniyet kalmadı» deyu âşikâre söyleyüp, kıymetli eşyalarını bedestan ve dükkândan kaldırmaya başladılar.

Halıcı-zâde bu küçük suç ile üç gün hapsolunmuştu. O sırada sebepsiz, bir süvari eski saray tarafından bedestana doğru seyirderek :

«Dükkânlar kapanmak ferman olundu, tiz kapan!»

Deyû çağırarak gezerdi. Halk dahi evvelden ürkmüş olup bahâne beklerlerdi. Derhal cümle dükkânlar kapandı. Hattâ mahallelerin ve İstanbul'un kapıları bile kapandı. Sonra yine o gün dellâllar bağırup açtırdılar. O gürültü sırasında nice kimselerin esir ve malları kayboldu. O gün kapanup yine hemen açılmasının sebebi malûm olmadı.

Ertesi gün yedi parça İngiliz kalyonu, Galata önünde deniz ortasında ak bayrak dikûp gemilerin etrafında her kefereye birer bakraç zift yakup, ahit hilâfı durum ile saltanat tarafına şikâyetlerini yükselttiler. Meğer elli bin kuruş karşılığında ahitnâme verilip yüzde üç gümrük ile yetinilmesi lâzım iken, yüzde altı kuruş istenüp ve yaklaşık olarak on beşbin kuruşluk malları satın alınup, akçeleri geri bırakıldığından başka Girid'e angarya şeklinde gitmeleri ferman buyrulduğundan üzülüp, bütün İngiliz tâifesi balyozları ile (elçileri ile) gemilere girüp, görünüşleri ile «Üzerimizden bu zulümler kaldırılsın, yahut gemilerimizle toptan ateşlere yanarız» demek isterler imiş.

Fikirleri sorulup, pâdişâhın malûmu oldukta çavuşbaşı gönderilüp sebepleri ortadan kaldırıldı ve râzı edildiler.

Musâhibeler (I.S.) bu esnada taşra çıkup, hubyar kadını, Vezir-i Âzam biraderi İbrahim Ağa nikâhla aldı. Pâdişahın damadı Fazlı Paşa, Anadolu askerini sürmeye tâyin olu-

nup, gitmek istemeyince Vezir-i Âzamın ısrarıyle ister istemez Rumeli'ne gönderildi.

Musâhip (I.S.) Câfer Paşa, evvelce Rumeli'ne sürülmüştü. Vezir-i Âzam Ahmed Paşanın ricasiyle gelince vefat etti.

Bosna serhaddinde Tekeli'nin kötü tedbiri ve tamahkârlığından dolayı asker parçalanmakla, kâfirler hücum edüp Karafa sancağında olan kalelere ve palankalara el koyup Akhisar hududuna gelüp, saray ahalisi korkularından sahraya ordu çıkarup, korunmakla meşgul oldular. Sonra küffar, Kilis kalâsı üzerine düşüp imdat yetişmemekle kaleyi aldı. Bu kadar memleketleri istilâ etti ve nice Ümmet-i Muhammed'i katl, esir ve mallarını yağma etmekle büyük zararların vukubulduğu haberi devlet katına Safer ayının sonlarında ulaştı. Pâdişah tarafından ne aslı hakikatı sual olundu, ve ne de, devlet büyüklerine hitap ve itap (S.B.) olundu. Allah'ın kullarının lânetinden korkulmak için olsun gösteriş şeklinde bile sual ve cevap vaki olmadığından halk hayrette kaldı. Cemiyet fesada uğradı. Allah korusun.

Bu sırada meşaleci Hacı Mehmet adlı arap ki, Pâdişâhın pek fazla gözünde idi ve zaman zaman taşraya gittikleri ve geceleri de vakitsiz taşraya azimet buyurduklarında, Hacı Mehmet meşalesiyle hazır bulunmakla pâdişâhın gözüne girmiş idi. Evvelce Muhzır başlıktan kapıcılar kethüdası olan Telbis Hüseyin Ağa, biçare araba haset edüp:

«Her zaman pâdişâha görünme, nöbetin gelmedikçe saray kapısına gelme!» deyu tembih etmekle arap, Bâb-ı Hümayuna gelmez oldu. Nöbetçi olduğu bir gün pâdişâh arabı görüp:

«Hay Hacı Mehmet, niçin görünmezsin?»
dedikde:

«Allah yansurake ya Sultanım (Allah senin yardımcın olsun!) kapucular kethüdâsı bizi komaz.»

dedikte derhal Telbis Hüseyin Ağa azlolunup Hacı Mehmed'in, birdenbire kapıcılar kethüdâsı olması için hattı hümayun (pâdişâh yazısı, emri) verildi.

Vardar Ali Paşanın Katli:

Evvelce bildirildiği gibi Vardar Ali Paşa saltanat tarafından teklif olunan parayı vermekten imtina (S.B.) edüp, dünyanın işlerini düzeltmek sevdâsı ile halkı başına devşirüp, hükümete karşı koyma yolunu tuttu. Bu husus, devletin malûmu olunca memuriyet yeri olan Sivas eyaleti İbşir Paşaya verilüp, hakkından gelmek üzere Vardar'ın üzerine serdar tâyin olundu. Etrafa da bütün halkın, İbşir Paşaya yardım etmesi hükümleri gönderildi. Fakat her eyâlete gönderilen hüküm gizlice gönderilüp «başka birer bahane ile topluca çıkup sonra vaziyete göre Vardar'ın ortadan kaldırılması içün İbşir Paşa'nın yanında toplanup hizmet edeler» deyu tembihler olunmuştu.

İbşir Paşanın Vardar ile eski bir alâkası ve hukuku vardı, bu yüzden İbşir Paşa bu vazifeyi kabul etmek istemedi ve:

«Hak söz söyleyen adamın üzerine nice varalım, haksız yere nice katl edelim?»

Demişti. Sonra Mirahor Şaban Ağa ile üstüste hatt-ı humayun varup:

«Ya başı, ya başın!»

deyu üstüste hattı humayunlar gönderilmekle mecburen Vardar üzerine hareket etti.

İbşir Paşa, Sivas'a gidüp vardıkta, Vardar Ali Paşa karşıya çıkup:

«Ben padişaha asi değilim, işte mansıp... Çünkü size verilmiş, mübârek olsun... Zapt eylen...»

Deyu Sivas'ı İbşir Paşa'ya teslim etmişti. Ve:

«Benim şer' ile davam vardır.»

deyu Istanbul tarafına ağır ağır yola düşüp, Nasuh Paşa-zâde gibi adâlet isteyerek büyük topluluk ile yola gelüp, olmaz bir işe başlamış oldu.

Rebiülevvel ayında Istanbul'da bir miktar yeniçeri yazıldı. Bağdat muhafazası adiyle Üsküdar'a geçirdiler. «İcap

eder ise Serdar İbşir Paşa yanına varup, Vardar ile cenk ideler ve illâ Bağdat'a gideler...» deyu tembih olundu.

Vardar Ali Paşa Tokat'a gelince, Canik sancağına mutasarrıf olan Dilâver Paşanın zülmunden perişan olan reâyâ güruh güruh Tokat'a gelüp, şekvâ (şikâyet) ettiler. Vardar Ali Paşa bir ağasını bir kaç yüz levent ile Dilâver Paşanın yakalanup getürülmesine gönderüp, kendisi kalkıp aheste (yavaş) yola girdi. İbşir Paşa dahi gelen hatt-ı hümâyun gereğince kalkup bazı bahânelerle arkasından yola düşüp ağır ağır yürürdü. Amma Vardar ile aralarında muvazaa (S.B.) kılıklı mektuplaşmalar da eksik değildi. Amma pek yaklaşamazdı. Vaktâki Ali Paşa Kazabad'da atlarını çayırlatıp, Çerkez kasabasına konunca yanında beş bin kadar asker olup, bunlardan Ketağaç Mustafa Paşa bahadırlardandı, daha nice ona benzer beyler kendi ile birlik olmuşlardı.

Gine orada Vardar'ın yok edilmesine memur olan Şam mütesellimi Mehmed Paşa, yakın bir yerde fırsat gözetüp dururdu. Istanbul'dan bir mikdar tüfenkendaz bostancı ile bir haseki dahi bu hizmet için yardımcı gelüp Mütesellim Mehmed Paşaya katılmıştı. Karaman beylerbeysi Köprülü Mehmed Paşa ve Karahisar sancağı beyi Hüseyin Paşa, ikisi de pâdişâh fermanı ile Vardar Ali Paşa, üzerine memur olup, oraya yakın gelmişlerdi.

Bundan evvel asker göndermek içün gönderilen Acem İbrahim Paşa, memleketi dolaşmak ve asker toplamak adıyla mal toplayarak Sivas hududuna vardıkta Vardar'dan haber gidüp:

«Bu tarafların askerini biz toplayup sevk ederek İstanbul'a götürürüz, bu taraflardan elini çeküp başka yere gitsünler.»

deyu İbrahim Paşaya bir mektup yazup bir ağasıyla gönderdi. İbrahim Paşa:

«Doğrudur.»

Deyû cevap verdi. Amma diğer paşalar gibi o dahi Vardar'ın yok edilmesine memur olmakla başka tarafa gitmeyüp

o taraflarda dolaşmaya başladı. Vardar, tekrar haber alınca bölük gönderüp İbrahim Paşayı bastırdı. İbrahim Paşadan topladığı mal ve ağırlığı Vardar'ın adamları alup paşalarına götürdüler.

Bu meseleden sonra Vardar her taraftan kendini sardıklarını, bilhassa bostancılarla haseki gelüp, mütesellüm Mehmed Paşa ile bir yerde fırsat gözettiklerini haber alınca hiddetlenüp, askerinden bir güruh ile üzerlerine ılgar edüp bastı. Mehmed Paşa ile hasekiyi, ikisini dahi bağlayup kendi ordusuna götürdü. Amma İbşir Paşa yakın yerde olmakla, Vardar'ın Mehmed Paşa üzerine gittiği haberini işittiği gibi etrafta pusuda gözetleyen paşalara haber uçurup, kendi de ne kadar atlısı varsa iç oğlanı, ağalar ve leventler ile toptan mükemmel ve silâhlanmış, ata binüp Vardar üzerine ılgar ettiler. Vardar, Mehmed Paşayı ve hasekiyi yakalayup yorgun ordusuna geldiği gibi, İbşir Paşa dahi etrafı kuşatıp, etraftan erişen memur beyler dahi kendine katılup, ordusunu basup, kethüdasını ve bir kaç belli başlı adamlarını çadırlarında tuttular.

Leventlerden bazısı tüfenk ve kılıç ile müdafaaya kalkıştılar. Bir kaçı öldürüldü, geride kalanı bozulup karşı duramadılar. Vardar dahi hayret içinde bir ata binüp, kaçayım der iken İbşir'in ağalarından Yusuf Ağa adındaki bir gözü dumanlı birisi irişüp, bazusuna bir mızrak vurup attan yıkarak bağlayup, İbşir'e götürdü. Bütün ordusu yağma edildi. Askeri dağılup, perişan oldu. İbşir Paşa kendi otağına vardı. Vardar Ali Paşayı dahi yenilmiş ve yaralı olarak huzuruna götürdüler.

İbşir Paşa gûyâ hatır alma kabilinden:

«Paşa baba, bu ne haldir? Niçün kendini böyle bir tehlikeye uğrattın?»

dedikte (İnsan ümitsiz kalınca dilini uzatır) deyimince Vardar söze gelüp:

«Ben ne işledim sana? Senin avretini Sivas'tan istediler, ırzını korumak için vermedim. Bunun için senin gibi herifi üzerime mu-

sallat ettiler. Allahın kullarının malını zulmen alup vermediğim için beni öldürmek mi icap eder?»

deyu İbşir Paşaya o derece hakaret eyledi ki, İbşir Paşa hademelerinden utanup onları meclisinden dışarı çıkardı.

Lâfı uzatmayalım, ferman gereğince Vardar'm başını kesüp Istanbul'a gönderdi.

İbret:

Çok geçmedi. İbşir Paşa Istanbul'a gelüp, Vezir oldu. Kısa bir zaman sonra katlolunup, Istanbul'daki sarayı yağmalandığı gibi, Vardar'ı kolundan vurup yıkan gözü dumanlı Yusuf ağanın koluna bir kurşun vurup, ol yaradan helâk olup, cezâ yerini bulmuştur.

Istanbul'da halk iki taraf olup, Vezir Ahmed Paşaya ve devlet adamlarına kini olan kısa görüşlüler, Vardar'ın meydana çıkması ile kendilerine fırsat düşer ümit ederlerdi. Vardar'ın katlini işitince İbşir Paşaya söğüp lânet etmeye başladılar. İkinci fırka ki, akıllı kimselerdi, bunlar bu şekilde baş kaldıranların âkibetinin nereye varacağını bilirlerdi. Ancak Vardar'ın meydana çıkması Vezîr-i Âzam'ın hilesi iledir, böyle fitne uyandırmaktan maksadı cülustur (Yâni başka birini hükümdarlık mevkiine geçirmektir) Deyu çeşitli uydurma sözler çıkararak Padişah'ı büyük ıstırâba ve telâşa düşürdüler. Katl olunup başı gelüp, Bâb-ı Hümâyuna konulunca iki tâifeden biri yanlış görüşünden, öbürü hileden meyus olup, sıkıntı ortadan kalktı.

Vardar yakalanınca kendi çadırında olan hazine ve eşyası alınup Istanbul'a gönderildi. Oğullarının biri yaralanup İbşir'in yanında kaldı. Biri kayp oldu.

Tuhaftır ki, Vardar'm başı geldikte evi, bütün eşyası ile devletçe zaptolundu. Dul karısı, çırılçıplak balmumları ile çarmıha gerilüp, halka gösterilmek içün pâdişâh fermanı çıktı. Vezir Ahmed Paşa yalvarup o günahsız zayıf kadını Pâdişâh'ın yersiz kahrından kurtarmak için çok çalıştı. Pâdişahın gazap ateşi güçlükle söndürebildi, deyû tarihçi anlatup hayret etmiştir. Bu hizmet karşılığında Büyük Miraher ile İbşir Paşaya Samur kaplu serâser (S.B.) ve hizmette bulunan beylere hil'atlar gönderildi.

Musâhib Fazlı Paşa ile,
Sadrazamın pâdişâh huzurunda münakaşa etmeleri:

Pâdişâhın dâmâdı Musâhib (İ.S.) Fazlı Paşa, bundan evvel Rumeli muhafâzasına asker sevki içün memur olup gitmişti. Bu sene Rebiülevvelde Istanbul'a gelüp Kubbenişin (S.B.) oldu. (Kubbe altı vezirin oldu). Pâdişâhla buluştukda Rumeli ahvâlinin berbat, reâyânın perişan ve zayıf olduğunu ve kâfirlerin Bosna Serhaddini ele geçirdiklerini söyledi. Pâdişâh-ı Âlempenah (herkese sığınak olan) hazretleri:

«Yâ bana vezirim dedi ki, Bosna hududunda bir iki palanga ile bir kilise aldılar. Yine evvelden kâfirin imiş. Bu senin söylediğin söz ne gûne sözdür? Bu sözü Lalamın (Sadrazamın) önünde söyleyebilir misin?»

deyu buyurduklarında gaafil Fazlı Paşa, doğruluğuna güvenerek, doğruyu söyleyen olmak iddiasıyle:

«Pâdişahım, lalanın (Sadrazamın) yüzüne karşı söylerim.»

dedi. Pâdişâh-ı Âlem-penah (âlemin kendine sığındığı pâdişâh), Vezir sarayına geldi. Ziyâfet tertip olundu. O mecliste Vezîr-i Âzam ile Fazlı Paşayı buluşturdu. Fazlı Paşa, lâf arasında Rumeli'nin haraplığını, kâfirlerin Bosna'yı istilâ ettiklerini tafsilâtıyle Sadrazamın önünde söyleyince, Vezîr-i Âzam, Fazlı Paşanın sözünü yalanlayup:

«Pâdişahım, bunlar göz büyüklüğü edüp küçük işleri kabartup, ortalığa vehim vermekle, kendilerine devletin hayrını ister, dedirtmek isterler. İslâm memleketleri serhaddinde küffâr ile muhârebe şimdi olmuş değildir, kâh yenüp, kâh yenilmek olagelmiştir. Bosna'da olan vezirlerimiz bir iki kaleyi kâfirden aldılar. Küffâr toplulukla gelüp, bir miktar tecavüz eylemiş.. Devletinde çok asker ve işe yarar beyler ve serasker gönderilüp, hepsini geriye aldıktan sonra da küffâr memleketlerini pâdişahımın hayır duası ve himmeti berekâtiyle berbat ederiz. Ve Rumeli'ne senden evvelki pâdişahtan daha fazla, zamanımızda vergi salınmadı ki, haraplıklarına biz sebep olalım!»

deyu cevap verdikte, Fazlı Paşa edepten dışarı söyleyüp:

«Behey Pâdişahım, âlemin ahvâline bizzat dikkat edüp bilgi edinin. Lalan (Sadrazam) rüşvetle âlemi harâba verdi. Hazine yok...

Reâyâ ve askerin hali Allaha kalmıştır. Bu hareketin sonu nereye varacağını mülâhaza buyurun... Bu çeşit dalkavukluklara iltifat buyurman...»

dedikte, Ahmed Paşa, münâkaşa ve mücâdelede hazırcevap idi;

«Pâdişahım, bu makule münâzaalar ve itirazlar gizli bir düşünceye bağlı ve haset yüzündendir. Mühr-ü hümâyunu arzu edenler (yani sadrazam olmak isteyenler) hâlen sadrazamlıkta olan kulunuza haset edüp pâdişahımın fermanı şerifi ile olmuş tedbirleri beğenmeyüp, kâh düşman ahvâlini, kâh asker ve reâyâ ihtilâlini söz konusu etmekten garezleri, biz vezir olsak da daha iyi tedbir ederdik, demek isterler amma, devlet adamlarına dehşet ve reâyâya korku verecek böyle kötü haberlerin, birine on katıp âleme yaymanın kötülüğünü bilmeyenin memleket işlerini nasıl yürüteceği bilinmez. Kulun, gücüm yettiği kadar din ve devlet hizmetinde kudretimi sarfettim. Bir kişinin itirazına, ne itibar!. Pâdişahımın emrinden dışarı bir iş mi işledim? Belirtsin?... Pâdişahım, bu şekilde suretâ Haktan görünenler kendilerine hayırhah (S.B.) dedirtmek için saltanat işlerinin hepsine itiraz edüp, ayıp ve noksan bulurlar. Böylece pâdişahımın tedbirini tezyif etmiş (S.B.) olurlar. Bunların garez olarak söyledikleri sözlerine ehemmiyet verilmesin ki, halkın kalbine nefret, ayrılık vukuuna sebeptir.»

deyup hakimâne mugalâta (S.B.) ile Fazlı Paşadan pâdişâhın yüzünü çevirtüp susunca Fazlı Paşa da, söyleyim der iken, Vezîr-i Âzam fırsat bulup:

«Paşa karındaş! Hemen her işidilen küçük şeylerü kerâmetlü efendimize (pâdişahımıza) söyleyüp hatırlarını incitmek doğru değildir. Devleti Aliyyede birlik ve beraberlik ile çaresini görüp, pâdişahımızın arzularına lâyık hizmete çalışalım.»

deyûp taşra çıkarlar. O dakikada, «Fazlı Paşa kulları, gazâ (muharebe) işinde büyük bilgi sahibidir, Girit seferine tâyin buyrula» deyû telhis edüp (S.B.) Pâdişah emri çıkarttı.

Fazlı Paşa gitmek istememekle, (Pâdişâhım, işte her

işe itiraz ederler, hizmet teklif olunsa kaçınırlar!) deyu telhis (I.S.) edince, hapis ferman buyrulmakla Fazlı Paşayı kapu arasında hapsettiler. Beş gün hapisten sonra Karadeniz'e gitmeye razı olup dört parça kadırga ile Azak muhafazasına gönderildi.

Küffar gemileri, Çanakkale boğazı önünü kapayup donanmayı dışarı koyuvermeyüp Mısır'dan ve başka yerlerden gemilerin gidüp gelmesine mâni olmuştu. Pâdişâh, sordukça Ahmed Paşa, mecburen yalan söyleyüp:

«Küffar gemileri kalkup gitti» deyu gizleyüp «donanmaya ve denize müteallik sözler, pâdişâhın önünde söylenmesin» deyu sıkı tembih ve yasak etmişdi.

Vezîr-i Âzam'ın Biraderi İbrahim Ağanın Hikâyesi:

Sâhib-i Devletin (Yâni sadrâzamın) birâderi (kardeşi), hem de kethüdâsı İbrâhim ağa ki, musâhibe (I.S.) Hubyar kadının kocasıdır, kadırga limanı yakınında Beşir ağanın evinde otururdu, kendisi ve adamları yiyip içmekle, gülüp oynamakla meşgul ve gaafil olmakla Cumâdelûlâda oturduğu evin mutfağı tutuşup, yanında masraf kâtibi Ali Efendinin evi ile beraberce yanup, Rıdvan efendinin evine nakletti. Hubyar kadın ve kendisi fazlaca zarar gördüler.

Bir gece pâdişâh tarafından bazı husus için adı geçen İbrâhim ağaya bir bostancı varır. İçki sofrası meydanda... İbrâhim ağa bostancının başına bir tabak vurup yaralar. O gece pâdişâh hazretleri veziri çağırup, saraya varmakla, Vezir, bostancılar vak'asından haberdar olur, sarayına getürüp bir kese kuruş verüp, «Bu hali sakın kimseye söyleme» deyu hatırını alır.

Adı geçen İbrâhim ağa ise gece gündüz şarap içerdi. Halleri gizli, ırz ehli zarif kimseler ile sohbet etmeyüp, reziller makulesiyle sohbet etmeye rağbet edüp, Kumkapı taraflarında, şarap testisi omuzunda olarak fesatçılık eden matrakçı adındaki kötü kişiyi kendine kethüdâ etmişdi. Bu çeşit

fena tutumlarından sadrazam ve onu sevenler gücenüp, nasihat kâr etmediğinden üzülürlerdi. Bostancı vak'ası olunca Vezir-i Âzam kendini çağırtup:

«Bu nasıl iştir?» deyu çıkışdıkta, sarhoşlukla hatır kırıcı cevaplar vermekle Sadrâzamlık âzameti, kardeşlik şevkatine üstün gelüp:

«Deynek!» deyüp aşağı alınmasına ferman eyledi. Sadrâzamın adamlarından ve hademelerinden hiçbiri İbrâhim ağayı yakalamaya cüret edemedi. Vezir-i Âzam Ahmed Paşa, gazabından ateş kesilüp, muhzır ağa yoldaşlarını çağırıp onlara emrettikde yere yatırılup, o, nazla Kubbe-i Feleke koymakdan çekindiği ayacıklarını falakaya geçirüp ikiyüz cop rast ve tekmîlinden sonra (Yâni ikiyüz sopa vurduktan sonra) yüzü üzerine çevirdiklerinde hemen kapucular kethüdası kendini üzerine atup:

«Devletlû! Aziz başın için affeyle!»

deyu ağladı. Etraftan yalvararak güçlükle kurtardılar. Hazine odasına hapsolunup, sonra Eyub'a gönderilüp orada bir evde oturtuldu. Yerine, Kapudan iken Şehit olan Merhum Mustafa Paşanın kethüdâsı olup Hicaz'dan gelen Arnavut Ahmed Ağaya kethüdâ tâyin ettiler. Ahmed Ağa şiddetli ve zâbit bir adam idi. Kethüdâlık postuna oturur oturmaz, bütün adamlarına şiddetli tembih edüp:

«Eğer içinizden biri bundan sonra kötü yola girüp şarap içer ve yasak olan şeylere ait zerre kadar cürmü zuhur ederse sâhib-i devlete (sadrazama) danışmadan âleme ibret olmak için asarım!»

dedi. Bundan sonra o kapu halkından fenalığa ait bir şey işitilmedi.

Bir ay kadar İbrâhim ağa gözden düşmüş olarak kalup, ne de olsa sadrazamın biraderidir, merhametle cürmünü affedüp, dâvetine adamlar gönderdi. Fakat İbrâhim ağa Sadrâzamın dâvetine gelmeyüp, bir miktar naz etti. Sonradan Bezirgânbaşı Harun yahudi varup getürüp el öptürdü. Barıştılar. O sırada Bağdad muhâfazasında olan Vezir Musta-

fa Paşa azlolunup, Bağdad eyâleti, adı geçen İbrâhim Ağaya verilmekle, hatırı hoş edildi.

Şeker-Pâre'nin Sürgün Edilmesi:

Cumadel'Ûlânın üçüncü perşembe günü Musâhibelerden (I.S.) Şeker-Pâre Hatun, nice işlere karışup etrafındaki adamları eliyle rüşvetler alup, haddini aştığı içün diğer musâhibelerle arası açılmıştı. Vâlide Sultan hazretleri ile de aralarında konuşma ve münâkaşa geçmekle, hattâ Mehdi ulyâ hazretleri (Vâlide Sultan hazretleri) adı geçen Şeker-Pâre'yi dövdürdüğü duyulmuştur.

Giderek (zamanla) Şeker-Pâre'nin ahvali pâdişâhın kulağına konulmakla, o gün evinden alınup bir kayığa konup Sakız'a sürüldü. Haleb'den azlolunan Hasan Paşa halilesi (S.B.) ebe kızı Hamide Hatun, çoğu zaman Şeker-Pâre ile sohbet etmekle o sırada sarayında bulunup onun da nefyolunması ferman buyruldu. Fakat Hamide Hatunun bir bilgili câriyesi, «Hamide hatun benim!» deyu haber vermekle, anı Hamide sanup Şeker-Pâre ile bir kayığa koyup sürdüler. Hamide bu yolla kurtulmuş, sonra anlaşılup, câriye âlemde bir nam kodu.

Şeker-Pâre'nin malı zapt olunmak için ferman olunup adamları sebzeci Süleyman ve Dede adındaki iki heriften, yakalanup soruldu. Bu iki şahıs ki, Şeker-Pâre'nin kuvveti ile pek çok mal toplayup, asrın karunu olmuşlardı, Vâlde Sultan'ın yaptırdığı handa bir odada onaltı sandık ki, cevâhir, altun ve elmas dolu idi, anahtarlarını sebzeci teslim edüp, sandıkları pâdişâhın huzuruna getürdüler. Hepsini Şeker-pâre'nin mührüyle açınca, bütün sanduklar ağzına kadar cevâhir ve inciyle dolu, diğerlerinde altun ve riyal ve kıymetli yaldızlı Hind yâdigârları ve diğer kıymetli şeylerle dop dolu idi. Pâdişah bu şeyleri gördükte:

«Hay kâfir! Bana, akşam ekmek alacak akçem yoktur deyu yemin ederdi. Bak neleri çıktı! Hep benim malumdur!»

Deyu buyurmuşlar. Ve evi arandıkta bir beyaz bir sarı

zerbeft (S.B.) kaplu kürk ve bir kaç mintan kürkler bulunup, ikiyüz yorgan ki, biri incili, ikisi sırmalı diğer çeşitli kumaşlar idi. Bundan başka çok kıymetli şeyleri vardı. Para olarak ikiyüz elli kesesi çıkdı, derler.

Bir kaç gün sonra Şeker-pâre'nin kethüdâsı adı geçen sebzeci dedikleri ki, ıspanakçıbaşı damadı İbrâhim Çelebi derler boynu vurulup, Aksaray çarşısına konuldu. Ve Süleyman ve Dede'yi de geceleyin boğup yok ettiler.

Şeker-pâre hatunun Koçbey oğlu Pehlivan Ahmed adında bir mübâşir ile ibrime nefyetmişler imiş.. Ahmed Ağa nakledermiş... Şeker-pâre gaafil olarak yakalanup sürülmekle yanına harçlık alamayup, yolda sıkıntısını mübâşir ağaya anlatınca, pehlivan dahi altıyüz akçe vermiş..Elinde olmayarak Pehlivan'ın eteğini öpünce ikisine de ağlama gelüp ağlamışlardı. Mısır hududuna varınca Haydar Ağa-zâde Mehmed Paşa rast gelüp adı geçene üç yüz altun, Mısır'a varınca Mısır valisi Küçük Emir Paşa beş yüz kuruşluk harçlık vermiş deyu müverrih anlatır.

İbrâhim Paşa'nın Katli:

Anadolu'da asker toplamaya memur olan Kavanoz İbrâhim Paşa gelüp, fazla zulm yaptığı töhmetiyle muâheze (S.B.) olunup Vezîr-i Âzamın emriyle Yedikuleye konuldu. Bütün malları zaptolunduktan sonra çavuş-başı Boynueğri gönderilüp, boğularak katlolundu. Ve cüssesi Yedikuleden Saraykapısı'na gelinceye kadar ayağından sürünmek ferman olunmuştu. Akşam vakti, ölüsünü tevekkül çeşmesine dek beygir ile götürüp orada yere bırakup ayağına urgan bağlanup saraya kadar sürükleyüp içeride siyâset çeşmesi önüne koydular. On günden fazla ol ölü, Bâb-ı Humâyun önünde yattı. İğrenç kokular çıkarmaya başladığı için halk rahatsız olup, sonra kaldırdılar. Vezir namına bir adam iken hakkında yapılan ihânet ki, şer'an ve aklen kötü bir şey idi, hayreti ve nefreti mucip oldu. Adamlarından, kethüdâsı ve

Hüseyin ağası ve hazinedarı hapis ve işkence olunup, bütün malları söylettirülüp alındı.

Tuhaf şeylerdendir ki, Cumadel'ûlâ aylarının başlarında ihtirak-ı Zuhai vâki olup Merih ve Utârit dahi mukaarin idiler. Vardar Ali Paşa ve Sarı Mehmed Ağa ve Çolak Hüseyin Paşa ve İbrahim Paşa avanesiyle ve Kapudan Ammaroğlu hepsinin kelleleri ve Kavanoz İbrâhim Paşanın ölüsü ile Bab-ı Humâyunda toplandı.

Kazak Ahvali:

Rebiül'evvel ayının başında Kırım Han'ı tarafından adam gelmişti. Evvelce Sarıkamış denilen yerlerde oturup, Özü suyu dedikleri ak-sudan şaykalar ile Karadeniz'e çıkıp yalıları yağma eden ve zarar veren Hotin seferinde tabur içine girüp İslâm askeri ile cenk eden kazak tâifesi bu âne dek Leh kralına tâbi geçinirlerdi. Şimdi bir iki senedir, Venedik yardım istemekle, kralları anları Zadra'ya gönderüp ulûfe ve zahire vermeyüp bazı istemedikleri ağır teklifler ve türlü ihânet etmekle kazaklar topdan Lehlilerden yüz çevirdiler. Bundan sonra itâatten çıkup bir iki belli başlı boyarlarını Kırım Han'ına gönderüp, «Bundan sonra, aman verilmiş olup, sizinle olan seferlerde İslâm dini uğruna can ve baş ile hizmet edüp Lehlilerden tamamen alâkamızı kesmişizdir ve rehinlerimizi alup böylece taahhüdümüzün kabulünü rica ederiz» demeleri ile gelen boyarlarına Han bir çok riâyetler edüp, bütün şart ve kayıtları ile olan yeminlerini kabul ettikten sonra Leh üzerine yapacakları sefere imdat göndermek ve Tatar askeri ile büyük akın etmeye vaad ve her halde yardım etmeyi kabul etti. Gelen adama yakında Leh üzerine sefer kararlıdır diye cevap gönderdi. Sonra Tatar Han'ı kâfire akın edüp kırk binden fazla esir çıkarup, uğursuz Rus'un kalelerini yakup yıkup büyük gazâ etmiş iken, müjde ile gelen adamına Vezir Ahmed Paşa hil'at giydirmeyüp:

«Rus bizimle barışık etmiş idi, han niçün onların üzerine akın eyledi? Elbette ol aldığın esirleri bu tarafa gönderesin ki, barışa göre salıverelim.»

deyu azarlar şekilde emir ve mektup ile Han'ın kapu kethüdâsı Cimşit Çavuş'u bir kapucu başı ile gönderüp, anlar dahi Han huzuruna varup azarlama haberini bildirince, İslâm-Giray Han hiç renk vermeyüp:

«Biz pâdişâhın kullarıyuz. Rus küffârı görünüşte musalâha iddia ederler. Fakat takke başlarını sıktıkça pâdişâh tarafına işi bildirmekle ve fırsat buldukça şaykalar ile çıkup Anadolu sahillerini harap ederler. «Şurada iki boş kale vardır. Defalarca arz edüp içine nefer tâyin edin, mevâcipleri (aylıkları) yine bu sahilin balık mahsulünden alınır,» diyegördük, ehemmiyet verilmedi. Nihayet menhus Rus, ol iki kaleyi zapt edüp, içine cenkçi kazak doldurduktan sonra yirmiden fazla aynı şekilde kaleler yaptı. Bu yılda sabrolunsa Akkerman vilâyetini tamamen elde edüp Boğdan diyarını tamamen mülk edinmesi kararlı idi. Sonunda üç bin kazak, şaykalarını yakup bize kılavuz oldular. Akın ettiğimizde kırk bin kazak bize tâbi oldu. Bir büyük hatmanları ile (S.B.) bunca küffârı esir eyledik. Anların ahdı tamamen hile idi. İnşallah niyetim budur ki, Rus kralını Boğdan gibi, pâdişah tarafından tâyin ettiririm.»

deyu sözüne son verdi. Ol cahil kapucubaşı:

«Yâ niçün hem pâdişâhın kuluyuz dersiz, hem emrini tutmazsız?»

dedi. Bunun üzerine Tatar beylerinden bir mirza cevap verüp:

«Pâdişâhın bu meselelerden haberi yoktur. Kâfirlerin hilelerini sulh zannedersiz. Ol melûn cihânı harap eyledi. Burada yüzbinden fazla Tatar var ki, ziraat ve ticaretleri yoktur. Akın etmeyince ne ile geçinirler. Hâlen dahi Sultan hazretleri elli bin Tatar ile akına gitmiştir. Pâdişâha kulluk ve dostluk budur» dedi.

Oradan ikisi de bu cevaplar ile gemiye girüp geri döndüler.

Değişiklikler:

Safer ayında küçük çavuş demekle tanınan yeniçeri ağası Ahmed Ağa, azlolundu ve Kütahya eyâletine gönderilüp yerine Cezayirli Mehmed Ağa ki, evvelce Bostancıbaşılıktan emeklilik verilendir, yeniçeri ağası oldu. Rebiülevvelde Hamza Paşa-zâde hasta ve faydasız olmakla Budin'den azlolunup evvelce kapudan olup Silistre'den gelen Siyavuş Paşa, Budin eyâletine tâyin olundu. Safer ayında Kudsi-zâde yerine Mülakkap (S.B.) Muslihüddin, Istanbul kadısı oldu. Muverrih, Mülakkap efendiye harf endazlık edüp (S.B.) der ki, Muslihüddin, kadı olup, mumlarm diplerini kızartup, hamamları ve dükkânları badanalatup yüz ağartmış idi. Netekim demişlerdir:

(Burada Naîmâ dört satırlık bir beyit yazar ki, buraya almağı uygun bulmadık.)

Rebiülevvelin birinde Çivi-zâde yerine Galata'dan Balizâde, birden Rumeli kazaskeri oldu. Ve Edirne'den azlolunan Hanefî Efendi, kırk kese akçe verup Anadolu kazaskeri oldu. Cumadelûlâda Yakup Hoca Galata'dan azlolunup Müftü-zâde Mehmed efendi Galata kadısı oldu. Yerine Vâlide medresesinde müfettiş Köse Ali efendi ki, sadrâzamın yetiştirmelerindendir, isteyüp tâyin olunmuş durumda iken vezirin vaz geçmesine binâen dönüp Mahmud Efendi-zâde Osman Çelebi'ye verildi. Bir kaç gün evvel Memik-zâde tekrar Anadolu'ya ve Yokyok-zâde Istanbul'a olmuşlardı. Tekrar değişiklik olup, Mülâkkap Muslihüddin, Bâli-zâde yerine Rumeli kazaskeri oldu. Memik-zâde ve mülakkap Rüşvet kapısını açmakta bayrak olmuşlardı. Bazı şairler demişlerdir:

(Burada yine Naîmâ, aynen yazmaktan çekindiğimiz altı mısralık bir beyit kayd etmiştir.)

Bu sırada rüşvet kapısı korkusuzca açılup, rüşvet alanlar kol kol yürüyüp askerî ve ilmî memuriyetler artırma ile

satılmağa başlandı. Filibe'den Siyâmi, Selânik Mansıbına on bin kuruş vereceğini bildirmekle, tâyin olundu. Akçesi olmamakla alınması içün mübaşir konup, fâizle alup verdikten sonra borca boğulup, gözden düşüp, memuriyetine gideriken kederinden öldü.

Bunun gibi ol asırda akçe verüp mansıp alanın hiçbirisi hayrını görmeyüp çoğu gözden düşüp berbat oldu. Rüşvet uğursuzluğu lânet halkası gibi boğazlarına geçüp asılakaldı. Bu hercümerc günlerinde bir kaç gün sabır edüp azil elemini yudum yudum içerek nefislerine cebredenler, sonra meydana çıkup yüksek mertebelere ve meramlarına ulaştılar. Allah'ın âdeti böyle olagelmiştir.

Topluluk işlerinin nizâmını bozan işlere başlayanlar, berhurdar olmayup cezalarını bulurlar.

Zelzele (Deprem):

Cümâdelâhirenin altıncı günü pazar günü idi. Güneş battıktan sonra Istanbul'da büyük bir zelzele olup nice evler ve ocaklar ve minare külâhları yıkıldı. Bunun gibi zelzele hiçbir asırda görülmemiş idi. Bazı tecrübe edilmiş melhamelerde ve dünya havâdislerini yazan kitaplarda, haziranda gündüz zelzele olmak rumda kan dökülüp, bir pâdişahın helâk olmasına delâlet eder deyu yazılı bulundu.

Sadrazamın Kötü Halleri ve Memleket Büyüklerinden Samur İstenmesi:

Müverrih der ki, Pâdişâh-ı Âlempenahın, daha evvel bahsedilen hareketlerinden halk sıkıntıya düşüp «bu fesatlar hep vezirin başı altındandır. İstese kaldırırdı, âlemin nizâmına çalışırdı», deyu Ahmed Paşayı lânet oklarına siper etmeye başladılar.

Bosna hududuna küffârın saldırdığı, otuz kırk parça kale ve palanga aldığı yayılup, donanmây-ı Humâyun boğaz-

dan taşra çıkamayup Girid'de olan İslâm gaazilerinin ahvâliyle meşgul olunmadığından halkın lisanına düşüp dedikodu çoğaldı.

Çün kazâ hükmü, gereğini icrâ edecektir, âlemde çeşitli sebepler meydana gelmeye başladı. Ahmed Paşa bir söz anlar, okur yazar, dünya ahvâlinden haberi olan aklı başında bir vezir iken, kaza ve kader muktezâsı, makul olmayan hareketlere başladı. Etrafta düşmanların hareketinden halkın sıkıntı çekmesi tabiî iken böyle vakıtta doğru yolda yürüyüp, pâdişâh ile halk arasını bulmak içün iki tarafa hakîmâne muamele yapması ve mümkün mertebe çekinmek vâcip iken, dünya saltanatına dalup halkın lânetine vücut vermeyüp, böyle tehlikeli günlerde mal toplamaktan ve rüşvetten çekinmedi. Ve halkı korkutmak içün fazla sertlikten ve şiddetli cezâ ile hareket ettiklerinden başka kethüdâları Arnavut Ahmed ve tezkerecileri Şâmî-zâde Mehmed efendi ve Çavuşbaşı Kejgerden Durak ve Selâm çavuşu Sarı-Mustafa, bunlar dahi halka kahr ve zulm muamelesini ederlerdi. Dost ve düşman kendilerinden titrer ve iş sahipleri dayak ve işkenceden titreyüp, fukara ve zayıflar lûtuf ve keremlerinden mahrum, zenginler mallarının ellerinden alınacağından korku içinde idiler. Bina yapmak ve birtakım eserler inşa etmenin vakti değil iken Anadolu Hisarı'nda ve İncirli'de ve Istanbul'da bir çok yerlerde, Küçükçekmece'de Şeddat vârî (S.B.) binalar yaptırmağa meşgul oldu. Hasedçilerin diline ipucu verdi. Âlem harâbe vardı. Devletlü, Allah'ın kullarının ciğeri kanını alup ebedî olarak kalacak binalara başladı. Dünyanın yok olacağını ve Allah'ın âzametini unuttu, demeye başladılar.

Osmanlı Devletinde ve diğer devletlerde ekseriya memuriyetlerde akçe alınmak eski bir âdet olup, âlemden rüşvetin kalkması ve akçe ile memuriyet verilmesi men ve def olunduğu yoktur. Ancak bu çeşit işlerde itidal ile hareket edüp eski usullere aykırı tâyinlerden ve insaftan dışarı şey alup müstahak olmayanları öne geçürmek gibi değişiklikler-

den çekinmek lâzımdır. Ve münasebeti olan yerlerden usulü ile alınan şey dahi gayet gizli olmak vacip ve mühim iken, rüşveti o şekilde meşhur ettiler ki, cümle askerî ve ilmî memuriyetler artırma ile âşikâre satılup, herkesin memuriyete ne kadar rüşvet verdiği, herkesin mâlûmu oldu. Memuriyet almak için para vaadedüp vermeyenlerden ferman ve mübâşir ile, lüzumlu-hak imiş gibi tahsil olunurdu.

Girit Serdarı Hüseyin Paşadan imdat istemek için birbiri arkasından arzlar gelirdi. Donanma boğazdan çıkamayup üstüne düşülmediğinden mâada, Hüseyin Paşa'nın yanında olan beyler ve Beylerbeylerin mansıplarını, Istanbul'da olan müşterilerine sattılar. Seraskerin verdiği zeâmet ve dirlikler, beri tarafta istediklerine verilirdi.

Hamamcı Paşa'nın altmış beş kesesi alınup, onbeş kese dahi tamamlamak şartıyle Erzurum eyâleti kendine verildi. Gürcü Paşa azlolundu. Paşmakçı-zâdenin köçeğinden onsekiz kese alınup Selânik Edirne pâyesiyle verilmeye vaad olundu. Fakat verilmesine felek müsaade etmedi. Bunlardan başka Sarây-ı Âmire'de olan yüksek köşkler ve süslü kâşânelerin herbiri baştan başa samur ve dibâ (S.B.) ile döşenmek ferman olunup memleket hâkimlerine samur kürkler ve cinsî kuvveti takviye için Cenâbı Şehriyârî **(Pâdişah amberi)** (S.B.) fazlaca yemekle, güzel kokulu amberler istenüp Istanbul'da kapı kethüdâlarından cebren ve kahren tahsil ettirmişler idi. Bu vergiler bir kaç defa vâki olup veremiyeceklerini bildirenlerin kimi azlolundu, kimi mahpus oldu. Eziyet ve cefâda bir dakika bile gecikmek imkânsız olmuşdu. Canfes halı ve altun işlemeli yastık, nakışlı güneş gibi parlak ve safa verici iken pâdişâhın hoşuna gitmeyüp, samurdan olmadıkça gözünden düşerdi Ve saltanatları zamanında Samur vermeden memuriyet ümit edenler mahrum olurlardı. Velhasıl gözünün önünde muteber olan ancak samur idi. Pâdişah tarafından samura bu kadar kıymet verilmekle mevcudu bulunmaz oldu. Ve her dânesi yüz kuruşa

satılıp alınanlar biner kuruşa bulunmaz oldu. Devrin şairlerinden biri aşağıdaki kıt'ayı o zaman söyleyüp, Vecihi tarihinde yazmıştır.

Ol kadar rağbeti var samurun
Oldu tahsili anın emr-i Asir
Böyle kalursa olur zîkıymet
Nâfe-i Kelp ve Kafâ-i Hinzir

Moskof kâfiri bu vesile ile sayısız samur kürk gönderüp bir nice Mısır hazinesi kadar mal almış idi.

Nasihat:

Eski bilginlerin kitaplarında yazılıdır ki, düşman memleketinden gelen, belki başka devletin ikliminden hasıl olan ihtişama ait mallara ve eşyaya düşkün olmak pâdişahlar için uygun değildir ki, onların rağbeti ile bu mallar revaç bulup memleketin parası ve malları, dışarıdan alınan mallar sebebiyle başka memlekete gitmeye... Daha ziyade kendi memleketinde hasıl olan mallara rağbet etmek lâzımdır ki, mal, memleketinden dışarıya dağılmaya, alınan gümrükler, ait olan devlete faydalıdır, diyenlere cevap veririz ki, başka memleketlerden mal getürüp satanlar, aldıkları parayı İslâm memleketi mahsulünden kendilerine lâzım olan eşyaya verirlerse dönüp dolaşıp akçe yine memlekette kalmış olur. Bu suretle bir kaç defa alman gümrük faydalı addolunur. Efrenç tâifesi çuha ve kumaş getürüp İslâm şehirlerinden yapağı ve tiftik, mazı ve diğer satılması yasak olanlardan gayrı şeyleri alup, gemi ile dolu esedî altunu (S.B.), İzmir ve Payas, Sayda ve İskenderiye iskelelerinde boşanup memleketin her tarafına dağıtıldığı gibi, Ankara, Halep, Sayda, Trablus ve bütün dürzi dağları ol mallar ile dolu olur. Amma Moskof diyarından gelen samur ve diğer türlü kıymetli kürklere verilen akçayı ol melûnlar İslâm memleketlerinin mallarına sarf etmezler. Bunun gibi Hint metalarına (S.B.)

bu kadar hazine, mallar gider, Hintliler, Osmanlı memleketlerinden bir şey almazlar ve lâzımları dahi değildir. Bunlardan gümrük alınmak suretiyle elde edilecek kâr, manevî zararına değmez. Delilleri çok... Başka memleketlere ihtiyaçları yok. Masrafları yok derecesinde olmakla dünyanın malı Hint'te ve kahvesi yüzünden Yemen'de toplanup zenginleri karun gibi olmuşlardır, deyu naklederler.

Gine mevzuumuza gelelim. Şevketli Pâdişâh-ı Âlempenah hazretleri, içi ve dışı samurdan olmak üzere sırf kendilerine mahsus murassa (I.S.) düğmeli bir nevi elbise icat etmişler idi. Her birisi ancak sekizbin kuruş ile meydana gelirdi.

Müverrih Şârih-ül Menal-zâde, kitabın kenarında der ki, Eyub'da oturan Voyvoda kızı derler falcı bir avret var idi, güzel söz söyler ve yeniden hikâyeler düzüp anlatmakta mahir idi. Hasekilere yanaşarak, hikâyesinden zevk alınarak pâdişâh hazretlerine yaklaşup her gece hikâye ile (pâdişâhı) eğlendirirdi.

Bir gece Pâdişâh'ın neşeli bir zamanında «Evvel zaman içinde şöyle bir pâdişâh var imiş... Elbiseleri, sarayın döşemesi ve yastıkları ve perdeleri tamamen samurdan imiş... Şöyle imiş, böyle imiş.»

deyu methederek pâdişâhı şevke getirmiş.

Samurda aslında muteber bir hassa olub, bilginler arasında hayvanî cevher denilirmiş. Düzgün ve yoğunluktan eser olmayan bir cevher olmakla, pâdişâh hazretleri sarkup toplanmasına büyük ehemmiyet verdiler.

Tekrar vezirlerden ve ulemânın memuriyette olan ve azledilmiş olanlarından ve şeyhülislâm ve kazaskerlerin herbirisinden ol samurdan yapılmış şâhâne elbiseden birisinin pâdişâh katına hediye olunmasına ferman buyruldu. Vermeye kudretim yoktur deyenlere divan çavuşları tâyin olunup, cebren alındı. Vermeye kudreti olmayan ulemâya, mühtedi (S.B.) defterdar tarafından divan tezkeresi ile ve divan çavuşu, buyrultu ile gelüp, sıkıştırırlardı.

Galata kadısı şeyhülislâm - zâde Mehmed Çelebi, Kuddise Sırrahu (S.B.) ki, âlim ve mutasavvıf (S.B.), bilgili bir adamdı, bir bohçaya bir aba hırka ve mevlevî külâhı koyup vezir sarayına vardı. Evvelâ teskere-i Evvel (S.B.) Şâmi-zâde ile buluşup:

«Efendi, ben kürk vermeye muktedir değilim. Şu hırka ile külâhı giyüp, memuriyetten vazgeçerim.»

dedi. Şâmi-zâde haberi vezire ulaştırdıkta, Vezîr-i Âzam Çelebiyi huzuruna getürüp:

«Efendi, niçin böyle kabalık edersin? Pâdişâhı bilmez misin? Baban verdi, sen niçin inat edersin?»

dedikde:

«Babam memuriyeti korkusundan vermiş. Ben bugün Galataya nâip (S.B.) göndermedim. Benim, sultanımdan ricam budur ki, beni pâdişah huzuruna götüresiz. Ana dahi cevap vereyim ki, bu yolla ulemânın malını zaptetmek büyüklere münâsip değildir. Sonunda bana üç halin biri isâbet eder. Eğer katlederse şehit olmak canıma minnettir. Eğer sürgün ederse iki aydan beri Istanbul'un depremsiz günü toktur, böyle giderse bir gün yere geçer. Bu şehirde bulunmamak ganimettir. Eğer azlederse bugün ben nâip göndermedim. Ve şol hırka ve külâhı giyerim.»

deyu sözüne son verdi.

Vezîr-i Âzam, Mehmed Çelebi'nin yiğitçe doğruluğunu görüp, belki bir söze sebep ve başkasının da yapmaması cüretine sebep ola deyu, göz yumdu. Mesele, büyüklerin ve bilginlerin kulağına varınca Mehmed Çelebi'nin bu tutumu ve cesareti, aferinlerle karşılandı. Ve, inşallah kapunun açılması müyesserdir, deyu dedikodu çoğaldı.

Şeyhülislâm, Kazaskerler, Vezirler ve diğer mevâlinin (S.B.) bazılarından kürkler ve amberler alınmışdı. Yeniçeri Ağasından dahi alınup bir köşk de döşettirilmişti. Bursa kadısı Bayâti, ve Edirne kadısı Mustalah-zâdeden kürkler gelüp teslim alındı.

Bu sırada ocak ağalarından Bektaş Ağa, Muslihüddin Ağa, Murad Ağa ve Kara Çavuş-Mustafa Ağa'dan, samurdan

adı geçen şâhâne kürkler ve keseler istendi. Yalnız Murad Ağa'dan iki kürk ve altmış kese istendi. Ocak ağaları bu kaba teklifden gücenüp aralarında bu elemli halleri söyleşüp, birlik olarak pâdişah ve vezirden nefretle fitne ateşini yakmaya hazır oldular.

Pederim (Babam) Merhum Serdar Mehmed Ağa naklederdi ki, Girid'den gelen Kara Murad ağa ki, güzel kıyafetli, uzun boylu, ocak ağalarının direği, bir korkunç adam idi. Beşyüzden fazla yarar adamları var... Yeniçeri ocağı hep onun sözünü tutar, bir tanınmış kudretli kimse idi. Bir gün meclisinde hazır idim. Defterdar tarafından bir Baki-kulu gelüp (S.B.) eteğini öptü. Ve eline divan teskeresini verdi.

— Bu nedir?

deyu sorunca,

— Sultânım hazretlerinden istenilen iki samur kapaniçe (S.B.) ve şu kadar amber ve şu kadar para kese mîriye imdat etmeniz için gönderdiler. Lütfedüp bir gün evvel teslim buyurun.

dedikte Kara Murad'ın gözleri kan çanağına dönüp, hiddetle cevap verüp,

— Var defterdar efendiye söyle! Ben Girit'ten geldim, ince perdaht barut ile yağlı kurşundan başka bir şeyim yoktur. Samur ve amberin adını biz elden işitiriz, görmemişiz. Akçe dersen borç ile alıp harcediyoruz. Bizden selâm ile böyle söyle.

dedi. Bâki-kulu, tekrar cevap edeyim sandı.

— Çık!

deyu bir haykırdı ki, odayı zelzeleye verdi. Biz bu hâlinden hep bozulduk ve elem duyduk. Meğer hepsi sözlerini bir yere koyup itâatten çıkup serseri olmuşlar imiş.

Acem Şâhına bu sırada nâme-i Humâyun (Pâdişâh mektubu) yazılup iki fil ve beş yüz adet sırmalı kumaş ve serâsser (S.B.) göndermek üzere ısmarlanup âdete aykırı olarak bostancılarla gönderildi.

Vâlide Sultan Pâdişâh-ı Âlem-penaha bazan nasihat yol-

lu şefkatli sözler söyleyüp sözü geçmediğinden sohbetlerinden çekinüp uzun müddet Topkapı'da olan bahçelerinde otururlardı. Bu sırada bazı sözler söylenmesi sebebiyle (Pâdişâh) gazaba gelüp, Vezîr-i Âzam Ahmed Paşayı gönderüp, Mehdi Ulyâ hazretlerini (Vâlide Sultanı) İskender Çelebi bahçesine sürdürmekle büyük küçük herkesin kalbini kırdılar.

Acaipliklerdendir ki, bu hallerden âlem birbirine girüp fitne çıkmasına tam istidat hasıl olmuş iken, yine idâre sahipleri uyanmayup, ölen zenginlerin mirasçıları var iken, miraslarını almaya başladılar. Hac kafilesinde ölen topçu Ahmed Ağanın ve onun gibi birkaç adamın bıraktıklarını zapt edüp mirasçılarını mahrum ettiler.

Kırk bin Riyal (S.B.) masraf tahmini ile Pâdişâh-ı Âlem -penah hazretlerine bir mücevher kayık yapmaya Sadrazam hazretleri bizzat kendileri ehemmiyet verüp dıştan ve içten nimetin yok olmasına sebep olan işlerle uğraşmakta ifrata varıldı.

Rcep ayının onaltıncı günü ki, Rûmî Temmuz ayının yedinci günüdür, âdet olduğu üzere bölük ağaları perşembe selâmına Vezir'e vardıklarında «Bugün sâhib-i Devlet (Sadrazam) küçük oğlu Bâki Beyi evlendirüp, Mustafa Paşa merhumun sekiz yaşındaki kızını alup, düğün işleri ile meşgul oldular» deyu izin verilmeyüp bazı mevâli (S.B.) ve ulemâ da geriye döndüler. Ol gün topkapısında kara kethüdâdan cebren ve kahren satın aldığı bahçede düğün hazırlıklarına başladılar. Gündüz yemek ve ziyâfet ve geceleri oyuncular gölge oyunları ve diğer oyun âletleri ile sabaha kadar yiyip içip düzenbaz çarkın oyuncağı olmaktan gaflette idiler.

Garip hallerdendir ki, sadrazam, Mustafa Paşanın kızını oğlu Bâki Beye, elliyedi senesi zilhicyesinde nikâh ve ellisekiz recebinde anlatıldığı üzere zifaf (S.B.) oldu. İki vakıt da birbirinden uğursuz olmakla yine ol gece kız ayrılarak bu düğün mâtem başlangıcı olmuştu, deyu müneccim İsmâ-

il, Mücerrebatı mecmuasında nakleder. Yine mevzuumuza gelelim.

Namlı ocak ağalarından Bektağ Ağa, Koca Muslihüddin, Kara-Murad Ağa ve Kara Çavuş ki, kürk ve akça teklifini kabul etmemekle kendi haklarında vezirden bir tehlike geleceğini düşünüp ıstıraba düşmüşlerdi. Ve gizlice birbiri ile birleşüp ihtiyat ve uyanıklık ile hareket ederlerdi.

Vezîr-i Âzam, adı geçen ağaları düğüne dâvet edüp, ol bahçede idamlarını arzu eyledi. Ve bunlardan emin olmayup düğün bahanesiyle çağurup bir odada dördünü de sıkboğaz etmek tedârikini hazırladı. Ağalar dahi ürküp, boğazı gaddareli (Uzunkamalı) çukadarlar otuzar kırkar tomalı yeniçerilerle düğün ziyafetine bahçeye varup bir odada oturup, yemeği beklerler iken, Recep Ağası ki, ocak halkı taraftarı idi, gizlice gelüp:

«Ne otururszuz! Devletlünün (Sadrazamın) size kötü niyeti vardır. Bundan sonra evlerinizde dahi bulunmayasız.»

deyu haber verdikte, Murad Ağa kükreyüp:

«Yâ, mesele böyle midir? Biz kolaylıkla olmayuz, artık bizden suç gitti.»

deyüp evlerine gittiler.

Sultan İbrahim'in Tahttan İndirilmesi için Konuşma ve Devlet Büyüklerinin Toptan Birleşmesi:

Cenâb-ı Hakk'ın, hâdiselerin çıkışını âsâr-ı ulviye delillerine bağladığı, ilim ve irfan ehli yanlarında delilleri ile sâbittir.

(Naîmâ burada ilm-i nücum (**yıldız ilmi**) ıstılahlariyle dolu iki sahife kadar gayet muğlak ve bugünkü Türkçeye, anlaşılır bir şekilde naki pek de mümkün olamayacak surette izahlar yapar. Bütün bu karışık ve ıstılâhlarla dolu satırların kısaca ifade ettiği mâna, Naîmâ'ya göre «Gökteki çeşitli yıldızların durumlarının, Sultan İbrahim'in tahtından indirileceğine, hattâ öldürüleceğine» delâlet ettiğidir.

Şimdi Naimâ'ya devam ediyoruz:

Bundan başka bin ellibeş cumâdel-âhiresinde güneş tutulması ve yine o sene Zilhiccesinde tam ay tutulması ile zelzele, (deprem) her birinin ahkâmında bu mânâyı pekleştiren deliller mevcut idi.

Alelhusus binellisekiz cûmâdelâhiresinde Istanbul'da olan büyük zelzele ki, tecrübe edilmiş olan melhamelerde bir büyük padişah'a zeval, katl ve ihtilâl diye açıklanmışdı. Bu sırada rüyâ âleminin işaretinde bazı sâlih kimselerin rüyâsı ki, Şaban ayında görmüş... Bir kimse bağırır, (Vezir katlolundu, sonra büyüğü) der imiş.

Hamdi-zâde Emir Çelebi, babası, adı geçen Hamdi Efendiyi görür, «Enbiyâ ve evliyâ ruhları ile hepimiz cülus işine memuruz» demiş.

Nakşibendi şeyhlerinden biri görür, güneş yuvarlağını gökyüzünden koparmışlar.

Yine bir mevlevî dervişi görür, Ay gelüp güneşi kapatup, nurunu mahveylemiş.

İbret alacak yerdir ki, gökyüzünde bukadar garip şeyler ve yeryüzünde çeşit çeşit acâyip deliller meydana gelüp bunların sebebi olan haller devlet unsuruna sıralanmış ve bulaşıcı hastalıklar gibi devlet erkânına gaalib olup, giderek ol istenmeyen meselenin çıkmasına tam istidat husule geldi.

Bu derece illetlerin uygunluğu ve sebeplerin birbiri arkasından gidişi akıl alacak şey değildir.

Çün Allah'ın fermanı böyle imiş, Esbâb-ı Felekiye ve ulvî şâhitler dahi bu veçhile suret bağlamış, insan kazâ ve kadere ne çare itsün!

Bunlardan başka Cenâb-ı Pâdişâhînin tâli-i tahvilleri Merih derecesine varmak ki, tahttan indirmeye kati delildir, bu sene de vâki' olup terbi-i Zuhal'de vukuu ölüme dahi delâlet eder. Fesuphanallahul kaahir.

Bin saat, bin lâhza, bin dem
Diğergûn şüt heme ahvâl-i âlem

Çün ocak ağaları ürkerek vezirin ziyâfetinden kalkup yerlerine gittiler. Murad Ağa hepsinden cesur olmakla anın başına toplanup, bu sıkıntının defedilmesi içün aht ve yemin ettiler. Orta câmiye varup, ocak ihtiyarlarını ve odabaşıları toplayup «bu fesatları pâdişâha öğreten Veziri aradan kaldurup bir dürüst adamı vezir ettirelim» deyu evvelâ bu söz üzere karar ve herkesi kendilerine uydurdular.

Gece Sultan Mehmed Câmii Vâizi Veli Efendiyi ağalar, Müftü efendiye gönderüp:

«Bütün ocak bu hususta birliktir. Kendileri dahi ulemâ ile sözü bir yere koyup hazır olsunlar.»

deyu haber göndermişler idi.

Recebin onyedinci cuma günü ağalar, hazırlanarak ve silâhlı yeniçerilerle orta camiye toplanup sabah ezanından evvel Murad Ağayı hepsinin dilinden bir teskere ile Şeyhülislâma gönderdiler. Gelüp teskere okundu. Adı geçen hususu hepsi ittifakla yazmışlar. Abdürrahim Efendi feryâda başlayup:

«Ağa oğlum, bu çektiğimüz ne azaptır? Mal ve canımızdan emniyetimiz ve rahatımız gitti. Bulayki, bu sıkıntı kolaylıkla husule gele idi.»

dedikte Murad Ağa kalbe kuvvet vermek içün:

«Behey efendi, bu işler hep sizin susmanız ve birlik olmamanız ile bu hallere gelmiştir. Yoksa bunun çaresi görülmek kolay bir işdir. Hemen siz ulemâyı toplayup, Sultan Mehmed Câmiine buyurun. Bu gâile ortadan kaldırılmadıkça topluluğumuzun dağılması mümkün değildir.»

deyüp gitti. Bundan sonra ulemâ defter olunup hepsine dâvet teskereleri gönderülüp, molla dahi ata binüp, Sultan Mehmed Câmiine varup mihraba oturdu.

Bahayi efendi ile Mahmut Efendi, yalıda bulunmaları ile, ikisinden başka bütün kazaskerler, mevâli (S.B.), müderrisler ve kırkdan azledilmişlerin mühimlerine varıncaya kadar câmiye gelip oturdular.

Ocak ağaları dahi baştan başa silâhlı adamları ile ve

her oda çorbacıları, oda başıları ile gelüp câmiin içi tamamen doldu. Ocak Ağaları câmiin içeri kapısı yanında olan sofalarda oturup neferleri karşılarında el bağladı.

Müftü mihrapta, diğer ulemâ yollu yolunca iki taraflı tâ câmi kapısına gelinceye kadar kat kat dizilmiş idi.

Murad Ağa ulemâ topluluğuna hitap edüp:

«Bu hususda sipâhi tâifesine muhtaç değilüz, anları karıştırmazsak dahi olur.»

dediklerinde yine ağalardan bazısı:

«Bu iş topluluktur, anlar da bile (Beraber) bulunsun... Ne zararı vardır?

dediklerinde istemeyerek zabitlerine adam gidüp, dâvet ettiler. Onlar da hep birden sipâhi taifesini alup câmiye geldiler. Cemiyet tamam olunca Vezir Ahmed Paşaya haber gönderüp:

«Câmiye gelsünler, ibâdullahun ahvâli söyleşilsün.»

deyu istediler. Vezir ise, geceden meseleyi duyup kaçmış idi. Nitekim anlatılsa gerektir.

Çavuş-başı Eğri-boyun câmiye gelince müftü ona hitap idüp:

«Var söyle vezir kürkünü ve bütün ihtişam sebeplerini giyüp mührü alup buraya gelsün» dediler.

Çavuş-başı bu cümleleri ezberleyerek gitti, ve korkusundan kayıplara karışıp bir daha görünmedi.

Mesele pâdişâha aksedüp, Haseki Ağayı gönderdi. Müftüye:

«Bu toplantının aslı nedir? Edepleri ile olup dağılsunlar!»

Deyu cevap gönderdikte, müftü cevap verüp:

«Veziri bize teslim itsün... Bu cemiyet dağılmaz... Şer' ile sözümüz vardır.» dediler.

Hazır olanlardan biri nakleder ki, Haseki, ahmaklığından fuzulluk (münasebetsizlik) edüp: «Pâdişâha karşı komak münasip midir?» dedikde, müftü:

«Çık! Sana söylenen cevâbı götür, mademki veziri vermeye... iş bitmez.» deyu azar eyledi.

O sırada orada bulunan silâhlılar, hasekiyi toparlayup, güçlükle ellerinden kurtardılar. Dışarıda yeniçeriler, işin aslını bilmez «Bre urun!» demekle haseki, hizmetkârıyla güçlüke kurtuldu. Yine bir fesli yeniçeriyi bostancı zannederek kılıç ile çalup yaraladılar.

Bundan sonra Kara-Çavuş, ulemâyı toptan orta câmiye dâvet ederek cümlesi oraya vardılar. Rumeli kazaskeri (Mülâkkap) de meclise gelmek istedi. Müftü haber gönderüp,

«Gelmesün, sonra kendi bilür» demiş idi.

Orta câmide meşveret olunup:

«Vezir Ahmet paşa müfsittir, katli vâciptir, ortadan kaldırılup, evvelce defterdarlıktan azlolunan Mevlevî Mehmed Paşa vezir olsun!»

deyu birlik olup ve bin ısrar ile Mehmed Paşayı câmiye getirüp, hepsi birden elini öpüp vezirliğe kabul ettiler. Ve bu ricâ ile Pâdişâha gönderdiler.

Vecîhî der ki:

Ol vakıt Pâdişâh tarafından musâhib (S.B.) ve vezir Tavukçu Mustafa Paşa gelüp:

«Cemiyeti dağıtsunlar, istekleri ne ise kabul olunur. Mehmed Paşa ile müftü gelsün!»

deyu dâvet ettikde, topluluk, müftünün gitmesine râzı olmayup,

«Ahmed Paşa teslim olunsun ve Mehmed Paşaya sadrazamlık verilsün!»

cevâbını Tavukçu Paşa ile bildirup, Mehmed Paşayı zorla beraber gönderdiler. Mehmed Paşa dahi bin düşünce ile Pâdişâhın huzuruna varup, kendini cebren getirdiklerini bildirdi ve özür diledi.

Ahmed Paşa kaybolduğundan has-odabaşıda olan mührü Mehmed Paşaya verüp Pâdişâh buyurdu ki:

«Ahmed Paşayı azlettim, fakat damadımdır, nice vereyim? Anı kendilerinden rica ederim. Ve kurtarılmasını senden bilürüm.»

Deyüp, Mehmed Paşa artık tekrar edemeyüp, mührü Hümâyunu alup, hil'at giyüp, bir yanında Kapı Ağası ve bir yanında hazinedar başı koltuğuna girüp saygı ile çıkardılar.

Mehmed Paşa, câmiye gelüp, herkes tebrik ettikden sonra, Ahmed Paşanın kurtarılması hakkındaki pâdişâhın sözlerini söyledikte, hepsi bir ağızdan,

«Hayır devletlû! Bu olacak iş değildir!»

deyüp, ister istemez Mehmed Paşayı tekrar pâdişâhâ gönderdiler. Mehmed Paşa bin korku ile pâdişâhın huzûruna varup, topluluğun cevabını bildürüp, ağlayarak:

«Pâdişahım, bizim gibi bin vezir sana kurban olsun! Hemen senin vücudun sağ olsun. Ahmed paşayı verüp, bu fitneyi defetmek doğru bir işdir.»

dedikde, Kâtip-Çelebi'nin yazdığına göre, pâdişâh gâzaba gelüp:

«Bre köpek koca (ihtiyar, bunak!) Vezîr-i âza molmak içün kulu (askeri) tahrik ettin (kışkırttın), bu cemiyet dağıldıktan sonra göresin, senin hakkından gelirim!»

dedi. Fakat müverrih, sözüne inanılır kimselerden nakleder ki, bu azarlamadan sonra, Pâdişâh gazabını yenemeyüp, kalkup, Mehmed Paşaya bizzat bir çok yumruk ile muhkem vurdu. Mehmed Paşa biçaresi kendisinden geçüp, evine düşüp, bir hizmetkârı ile meseleyi câmide bulunan müftüye bildirdi ve mühür ile hil'âtı bir bohçaya koyup gönderdi. «Kendimi azlettim» dedi.

Bektağ Ağa ve Koca Muslihüddin Ağa, vezir sarayına varup:

«Devletlû! Korkunun mânâsı nedir? Senin ve bizim gibi kocalar (ihtiyarlar) din uğruna ölmekten başka neye yarar? Kalk bu işi başa çıkaralım!»

deyu ısrar ile kaldırup câmiye götürdüler ve şehir kapularını zap ettirüp «Şehzâdeleri sıkıca muhâfaza etsünler» deyu büyük vâldeye teskere ve Kapu Ağası ve Bostancıbaşıya haber gönderüp:

«Bundan sonra Ahmed Paşayı mutlaka katletmek ve Sultan İbrâhim'i tahttan indirüp, şehzâdeyi tahta geçürmek üzere birlik olup aht ve yemin ettiler. O sırada içerudan (Saraydan) Mirahor Ağa ki, Mustafa Paşadır, oraya gelüp, pâdişâh tarafından:

«Bu cemiyetin asıl nedir? Niçün dağılmazlar? Benimle onbine yakın kul (asker) vardır. Dağılmazlar ise hepsini kırarım! Vezirim kandedir **(nerdedir)**, ne bileyim, bulsunlar!»

cevâbını getürdükte Koca Arnavud ileri gelüp:

«Biz veziri kendinden isterüz. Eğer pâdişah ise çıksun, ayak divanı etsün! Muradlarımızı arzedelim. Evvelâ böyle gaflet ile saltanat olmaz, elbette vezîri virür!. Vardar Ali paşa bir yarar, sâlih ve dindar adam idi, anın başı ve İbrâhim paşanın cesedi Bâb-ı Hümâyuna (sarayın birinci büyük kapısı) haksız yere yirmi gün yatmak kangı (hangi) kitapta vardır?»

dedi. Ondan sonra Koca-Muslihüddin Mirahor'a hitap edüp:

«Baka ağa! Pâdişah bir zâlimi âleme musallat edüp mal toplamak, rüşvet almak ve şeriatı terk etmekle âlem bu hâle vardı. Avretler işlere musallat... hazine yalnız israflara yetişmez. Reâyâ perişan... küffâr Bosna serhaddinde kırk parça hisar aldı. Hâlen bu kadar küffâr kalyonu boğazda yatur. Def edilmesine ehemmiyet veren yok... İstanbul muhasarada kaldı. Bu ahvâli niçün görmez? Evvelâ ahvâli anlamak içün boğaza varan sen değil miydin?»

Dediklerinde:

«Pâdişah bu ahvâli bilmez ve bildirmediğim içün benim suçum vardır. Amma vezirin arzusu olmadan başımdan korkup söyleyemedim. Şimdi muradınız nedir? Elbette pâdişaha bildiririm.»

dedi. Muslihüddin Ağa:

«Evvelâ rüşvet âlemden kalksun! İkincisi hasekîler yanından gitsün! Üçüncüsü veziri bize virsün! Dördüncüsü falan etsün.»

dedi. Bu dört cevâp ile Mirahor Ağa içeri (saraya) gitti. Bu sırada pâdişâh dahi saray duvarlarının üzerine toplar

çıkarup, bostancıları kılıç ve tüfenk ile kuşatup çenge hazır ettiği haberi geldi. Bu gidip - geliş ve dedikodu nihâyet bulunca akşam dahi oldu. Ocak ağaları ulemâya yüz tutup:

«Efendiler, eğer bu gece bu topluluk dağılacak olursa yarın tekrar toplanmak imkânsız olur. Sonra Sultan İbrahim hiç birimizi sağ komaz. Hep birden kırılup, ya âlemi düzeltinceye kadar dağılmayıp, sizinle bu gece câmide geceleriz.»

dediler. Hepsi bu söze razı olup o gece câmide kaldılar. Ol gün Cuma namazı kılınmayup cümle dükkânlar kapanmıştı. Gece ulemâyı yeniçeri odalarına dağıtup ziyâfeti ve ikrâmı yerine getürdüler. Sabahadek silâhlı yoldaşlar nöbetle odaların etrafını dolaşup muhâfaza ettiler.

Vezîr-i Âzam Hezar-Pâre (bin parça) Ahmed Paşanın öldürülmesi:

Ol gece zavallı Ahmed Paşa, ağaların ve ulemânın toplanacaklarından haberdar olup kemâli hayretinden kaçmak ve gizlenmek tedbirini edüp telhisçisi (S.B.) Abdi Çelebi ve Halil adındaki sır dostu bir gulâmı, (S.B.) götürebilecekleri kadar birkaç bin flori alup kıyâfet değiştirerek akşamdan sonra yola girdiler. Şaşkınlığından nereye gideceğini bilemeyüp, Süleymâniye yakınında bir dostunun evine vardı. O dostu kabul etmedi. Deli-birader Ahmed Ağanın evine vardı. O dahi evvelâ kabul edüp sakladı. Ve hemen Paşa sarayına gelüp, bilmezlikten gelerek yokladıkta, paşanın kendi evine geldiğinden adamlarının haberdar olduğunu anladı. Gelüp paşaya «atları bırakın ve başka bir emin yere varın» deyu yollayup korkusundan kabul etmedi.

Ahmed Paşa, oradan, meşhur Uzun-Ali Ağanın evine vardı. O dahi cihan kalleşi (S.B.), söz pehlivanı bir herif olmakla paşayı karşılayup:

«Efendim, sefa geldin! Seni saklamak, uğrunda baş vermek, kolay iştir. Buyurun, seni haremim içinde gizleyeyüm. Amma, biz meşhur adamlarız ve dostlarınızdan oldu-

ğumuz cümleye mâlûmdur. Bizde olduğunuz hayallenüp, evvelâ benim evimi ararlar. Allah göstermesün ele girseniz hal müşkül olur. Lâyık olan budur ki, bir tanınmayan kimsenin evinde gizlenesinüz.»

deyüp başından savdı.

Oradan gidüp merhum rüznâmçeci İbrâhim Efendi adamlarından Murad Paşa türbesi önünde oturan hilekârlardan Hacı-Behram adındaki kimsenin evine vardı. Hacı-Behram karşılayup eteğini öpüp içeri aldı ve derhâl Vezîr-i Âzam Mehmed Paşaya haber uçurdu. Hazer-pâre merhumun mühürdarı Selânikli Ahmed'den rivâyet olunur, en doğru rivâyet olmak üzere müverrih sonradan malûmat sahibi olup yazmış...

Ahmed Paşa, oğlu Bâki Beyi evlendirüp Topkapısı'nda olan bahçede idi. Zevkü sefâ ile meşgul idiler. Vezîr-i Âzam kendisi ağalardan kuşkulu olmakla, ol gece bahçeye gitmeyüp, telhisçi Abdi, hazinedar, mühürdar ve bir kaç has gulâmı ile sarayda kalmışdı. Akşam namazını yalnızca kılup büyük bir telâş ile yattı. Ansızın saat beşde seksenbirinci bölüğün odabaşısı, kendi çıraklarından olmakla yüzünü sarup gelüp içeri girüp paşayı döşeğinden kaldırıp, orta câmide toplantı olduğunu haber verdi ve gitti.

Paşa kalkup abdest alup, âdeti olduğu üzere teheccüt namazı (S.B.) kılup, hazinedar ve mühürdarını çağırup at ısmarladı. Huzuruna vardık. Telhisci Abdi ile oturup konuşur. «Hazine odasında altı kese flori var, getirün!» dedi. Bir heybenin iki gözüne üçer kese koyup ata yüklettiler. Üç yüzük, ikisi elmas, onar bin kuruş değerdi. Biri büyük yakut dahi çok kıymetli idi. Anları ve şeyh yazısı bir mushafı şerif, Abdi ve Halil adındaki ik gulâm ile birer ata binüp gittiler. Hazinedar ve mühürdar kande (Nereye) gittiklerini bilmezler. Sonra bir başka adam gelüp «Orta Câmide toplantı vardır» deyu mühürdara haber verdi. Bunlar dahi Abdi adındaki bir mehteri, var yokla, «paşa andamıdır» (orada mıdır) deyu gönderdüler. Mehter varup taşrada halk ağzından,

«Paşa burada» sözlerini işitüp, kendi paşasını zannedüp geldi. Ve «Paşa câmidedir» deyu haber getirdi. Orada olan ise Sofu-Mehmed Paşa idi ki, vezirlik içün götürmüşler idi.

Paşakapısında nöbetçi olan yirmi nefer muhzır (I.S.) yoldaşlarından biri, meğer paşanın iki atlı ile vakıtsız gittiğini görüp «acaba nereye gider?» deyu, habis, arkasına düşüp uzaktan gözetmiş... Gelüp mühürdara dedi ki:

«Hiç bilirmisiz, paşa kande gitti?» Mühürdar,

«Zâhir orta câmiye gitmişdir» deyup cevâp verdikte, yeniçeri gelüp,

«Hayır ben arkasından gittüm, Deli-Biraderin hânesine vardı» dedi.

Bunlar inanmayup, herif yemin etti. Bunlar dahi tahkik ettiler. Herkes, eşyasını ve ele geçen kelepiri kaldırmak üzere harekete geçtiler. O sırada Deli-Birader saraya gelüp, mühürdara, bilmezlikten gelerek:

«Paşa burda mıdır?» dedi. Yok dediler. Nereye gitti? dedikde, mühürdar «Ya ne sorarsız? Paşa senin evine gitmiş. Hemen hünerin varsa bir hoşça sakla» dedikde Deli-Birader «Bende değildir» deyu yemine başladı. «Bre var herif, sana kim yemin verir? Nereye gitti ise varsın sağlıkla!» deyu azarlayarak Deli-Birader'i kovdular.

Meğer Deli-Birader, evvelâ Paşayı içeruye alup, kendi evine geldiği duyuldu mu, deyu haber almaya gelmiş. Herkesin haberi olduğunu haber alup,

«Behey sultanım, üç at ile saraydan âşikâre çıkup, gizlenmek hiç olur mu? Bu ne şaşkınlıktır! Bize geldiğinizi duymuşlar. Artık bizden gitmek gereksiz.»

dedi. Biçâre paşa altun keselerini Abdi ve Halil'in koynuna verüp anları orada bırakup piyâde yola düştü. Ahmed Ağaya, sonra Behram Ağaya varup saklandı. Bir koldan Deli-Birader ve bir koldan da Behram Ağanın sadrâzam hazretlerine haber ettiklerini söylerler. Paşa yakalanup, yeni vezirin sarayında olduğu sabaha yakın duyulup, paşalılar saraya gelüp, ne var ne yoksa eşyasının yağmasına başladılar. Sa-

bah oldukta, paşaya Budin eyâleti verilmiş haberi saraya gelüp, hazinedar ve mühürdar dilediler ki, yağma ettikleri eşyayı bıraktıralar. Anlar ikiyüz nefer var idi. Saray bahçesinde saf çeküp bunlara, «Bre urun!» deyu hamle ettiklerinde çaresiz el çekip aldıkları eşya ile dışarda dağıldılar.

Adı geçen Ahmed Paşa zeki, akıllı, anlayışlı ve söz bilir bir vezirdi. Amma büyüklük gafleti ile gurura kapıldı. Kendisine gelüp, nasihat etseler, alaylı alaylı gölerek «Biz vasiye muhtaç değilüz» deyu nasihat kabul etmezdi. Ve dâimâ bildiğine giderdi. Böyle bir zaman içün hakikî bir dost edinmemişti' Âdeti, ihtiyat üzere olmayup, zamanın gidişine uyup, gaflet ederdi. Koca Vâlide Sultan kendi oğlundan, (yâni sultan İbrahim'den) bıkup, Ahmed Paşaya haber gönderüp, «Sonunda bu beni ve seni sağ komaz, devlet elden gider, âlem harâbe vardı. Heman cülus ettür! (yâni başka birisini pâdişâh yap)» demişti. Zavallı Ahmed Paşa buna cesâret edemeyüp, saf kalple «Beni öldürürse öldürsün, ben ona kötülüğe cesaret edemem» deyüp bin canla her istediğini yapmaya çalıştı. Ahmed Paşanın konağında her türlü elbise, kıymetli eşya hazır bohça bohça dururdu.

Her gün ve her gece Hünkârdan bir kaç defa adam gelüp, çeşitli eşya isterdi. Meselâ hasekiler içün biri gelüp, bin miskal (S.B.) kılapdan isterdi. Bir iki bohça kangal kılapdan gönderirdi. Biri gelür Itır Şahi ister. Zeytinyağı şişesi kadar dolu şişeler ile yüzer ve ikişer yüz miskal gönderir idi. Gine bunun gibi güzel kokulu amber, atlas keseler ile, öd-ağacı yirmişer otuzar okka ve inci de, keselerle heman istedikçe gönderirdi. Ve bütün hâtıra gelmez en bulunmaz eşyayı toplar ve hazırlardı. İstedikçe durmadan gönderirdi.

Müverrih der ki, eğer kaçmayup hiç sarayından dışarı çıkmasa, üzerine kimse gelmezdi. Gelse dahi kale gibi olan sarayına kapanup, mesele tamamlandıktan sonra Budin veyahut başka bir eyâlet ile gönderilmesi mümkündü.

Fakir derim ki, olmayacak şey değildir. Lâkin bu topluluğa karşı gelinebilse pâdişah gelirdi. Ahmed Paşanın sarayı pâdişah sarayı kadar olmaya.. Ocaklı (Yeniçerili) ve ulemâ can düşmanı iken, Istanbul içinde kapanmak ve kurtulmak nice mümkün olur? Nitekim yakında Siyavuş Paşa kapanup ne hale geldiği, zamanı gelince anlatılsa gerektir. Kendine kim yar olup müdafaa etse gerekdir? Paşalarının hâli daha malûm değil iken sarayını yağma eden adamları olan veledzinâlar onun uğruna çalışırlar mı idi? Tutalım, bir eyâlet ile çıkmış ola.. Gine kurtulmaya imkân yoktu. Bu söz beyhûdedir. Asıl akıllıca iş, geniş ve kudretli zamanında bağlılığı ve temizliği tecrübe edilmiş hakikî bir dost peydâ etmek ve çokca altun kalrıdup, onun fikri ile gizlenmek idi. Tâki devir döndükte bir başka şekil meydana çıkınca yolu ile hareket edüp, meydana çıkmak kolay olurdu. Lâkin evvelce bu nevi tedârikleri görmekte kusur etmiş ve kendine bağlı adam ile dalkavukları ayırmakta kusur etmiş..

Telhisçi Abdi'den naklonulur,

Ahmed Paşa rahatına düşkün, şişman adam idi. Ol gece piyâde olarak bu kadar yeri dolaşup, tere gark olup (Ah!) çektikçe Abdi demiş ki:

— Behey efendim, bu gün için bir hususî dost ve bir sâdık arkadaş peydâ etmediniz, yazık!

dedikde, Paşa içini çekerek ah edüp,

— Behey oğlan ahvâlimizin böyle olacağını bilir miydik?

demiş. Yanında olan Gulâm Halim, meğer akıllı bir veled imiş:

— Behey efendim, sadrâzamlığınızın başından beri gidişinizden, neticenin buraya varacağı belli idi. Ancak devlet gafleti ile ne siz düşünüp bir çare aradınız ve ne de gurur ve âzametinizi gören, sizin iyiliğinizi isteyenler sizi uyandırmaya muktedir olabildiler. Hemen Allahu Taâlâ kurtara..

demiş. Hakikat budur ki, Ahmed Paşa aklına ve zekâsına gururlanup, nasihatçilerle kahkaha ile alay ederdi ve her kim ile anlaşup, konuşsa bir dünya menfaati elde ederdi.

Dostlarının bütün menfaatlerine ve günlük işlerine sarfetmekden başka bir şey yapmayup, belâlı günler içün bir hayrı olacak dost edinmeyi hatarına getürmezdi.

Musâhib vezir Sofu Mehmed Paşanın evi, Şezâdebaşı câmiinin yanındaydı. Haber alınca kırk elli adam tayin edüp, gelüp, hacı behram hanesinden Ahmed Paşayı adamları ve altunları ile yakalayup vezire getürdüler. Vardıkta Mehmed Paşa ayağa kalkup, kucaklaşarak hâlini hatırını sual etti. Diz dize yanına alup oturdular. Eski vezir Ahmed Paşa yalvarmağa başlayup;

— Benim babacığım! Bana kıyma! Çoluk çocuğum ile beni kâbeye gönder! deyu yalvarmağa başladı. Yeni vezir Mehmed Paşa dahi teselli edüp:

— Elem çekme! İnşaallah-u Taâlâ nesne (birşey) yoktur. Kul tâifesinin böyle hareketleri olagelmişdir. Heman ilâcı bol para vermekdir. Bol para verildiği takdirde def edilmeleri ve susturulmaları mümkün olur.

deyüp, kendi haremi, evinde olmamakla Ahmed Paşa'yı kendi harem dairesine gönderüp, «Varın içeride bir mikdar istirahat eylen!» dedi. Ve o saat müftüye haber gönderüp, (öldürülmesine dâir) fetvasını istedi ki, elinde temessük (S. B.) buluna...

Ahmed Paşa, korku içinde içeri odaya girüp, durmadan karla soğutulmuş aşlama su içerdi. Orada Mehmed Paşanın kethüdâsı Bergamalı Hüseyin Ağa-zâde Mehmed Ağa gelüp, eteğini öptü:

— Sâhib-i Devlet Babamız (Sadrâzam) selâm ederler, elem çekmesinler, murâdımız anları bu tehlikeden kurtarmakdır. Amma mal vermeden kulun razı olması mümkün olmaz. Kendileri içün çıkar yol budur ki, ne kadar malları var ise, şirin canlarını korumak içün ortaya koyup, hepsini defter mucibince teslim eyleyeler... Tâ ki, kendilerini tahlis ideyüz (Kurtaralım).

Dediğini bildirince arkasında olan samur kaplı kırmızı harmanisinin sağ tarafını serpüp kâğıt ve divit istedi (S.B.). Getürdüler. Kendi eliyle üç yüz kese defter edüp, (Budur)

dedikde Mehmed kethüdâ tekrar usulü ile yumuşak sözlerle söze başlayup;

«Benim sultanım, üç yüz kese bu yakında topladığımızdır. Bununla olmaz. Bütün malımızı deftere kayıt etmedikçe olmaz. Bu hususu saklamayup malı cana siper edesiz.»

Deyup, tamamını defter ettikde, bazı yerlerde olanlardır diyerek üç bin kese defter edüp «Artık başka param kalmadı» deyu yemine başladı. Tekrar Mehmed kethüdâ ısrar edince, koynundan bir kese ile bin, Abdi'den üç bin ve Halilin koynundan dahi üç bin flori çıkarıp ceman «Bu yedi bin floriyi Sâhib-i Devlet Babamıza (Sadrâzama) bizden hediye olsun, artık bir tek akçe param dahi yokdur,» deyu yemin ettikde Mehmed kethüdâ söze gelüp;

— Yok sultanım, Paşa babanız sizden kendi içün bir habbe istemez. Hemen onun arzusu asker kalabalığını def etmekdir. Bunu dahi elbette yazarsız.. deyüp yazdırdı. Oradan defteri ve floriyi getürüp ihtiyar Vezir Mehmed Paşaya teslim eyledi. Ahmed Paşanın katli için müftüden fetva gelmişdi. Zadrâ'dan gelen sipâhi bölüğü kâtibi Ali Efendiyi tayin eyledi. Beri tarafdan Ahmed Paşa dahi defter ve altunu gönderdikte, yine bir çok karlı ve buzlu su içüp, başından hartâvi destarını (S.B.) çıkarup Abdi Çelebiye verdi. «Şu tülbendi çözüp kendi sarığın gibi kafesi (S.B.) sar» deyu buyurdu. O dahi Paşanın sarığını bozup murabba sardı. Destarı giyüp, Abdi ve Halile :

— Siz yorgunsuz, yatup istirahat eylen.

deyu izin verüp anlar dahi ayağı ucuna başlarını koyup yattılar. Kendi de bazan uykuya dalar, bazan gözünü açar ve yine kapardı. Ol zaman bazı zarif kimseler bu kıtayı söyleyip, müverrih dahi buraya yazmışdır.

Uğradı çün.... düstur
Tutulup zıyk-ı sadırdan nefesi
Kafes içinde kuş gibi kalıcak
Bozdu destârın eyledi kafesî..

Bu sırada bu acâip gecede yedinci saate varmışdı. Kâtip Potur Ali, uykuya dalmış olan vezirin dizine yapıştı. Ahmed Paşa gözünü açınca dizini öpüp;

— Buyurun sultanım! dedi.

— Nereye? deyu can havliyle sıçrayup,

— Asker sizi ister Sâhib-i Devlet Babanız araya girüp kurtulmanıza çalışsa gerektir.

dedi. Zavallı mağrur adam, zülm ile topladığı mallarını, düşmanına teslim edüp, günahı kendi boynunda kalup yerinden kalktı. Merdivenden aşağı indi. Bu sırada sağ koltuğuna bir adam girdi. Dönüp gördü ki, Kara Alidir, (Devrin meşhur cellâdı) meselenin ne olduğunu bilüp :

— Hay kâfir kahbe oğlu!...

dedi. Amansız cellâd gülerek :

— Hay benim devletlû efendim! deyüp eğilüp, göğsünden öptü. Paşanın sol koltuğuna dahi cellâdın çırağı Hammal Ali girüp, vezir sarayının ahır kapısına yöneldiklerinde bir kere gerilüp durdu. O vakit Cellât Kara Ali kendi başında olan kırmızı fes takkeyi çıkarup, beline sokup vezirin destârmı başından kapup kendi başına giydi. Zorla ahır kapusu içine sürüp orada kafasına bir yumruk vurdu. Dizleri üzerine çökünce hazır olan kemendi belinden çıkarup halkasını Ahmed Paşanın gerdanına takup uçlarını kendi ve çırağı çekiip sıktılar. Orada dahi :

— Hay kâfir kahbe oğlu!

demekten başka bir kelime ağzından çıkmadı. Davranup, sirküp, sonra üzere devşirüp işini bitirdi.

Yazık çok yazık.. O kadar gâfil idi ki, hâli bu dereceye vardığı halde yine dünyadan ümidini kesmeyüp, Abdest ve namaz ve tövbe ve istiğfar etmeyüp, ahirete de gaflet ile gitti. Neuzü billâhi Taâlâ!...

Daha sonra elbisesini soyup, vezirin fermanı ile ölüsünü enliliğine bir beygire bağlayup, çırağı yedüp kendi kamçı ile sürüp at metdanındakı çınar altına koydular. Tâ ki, gö-

renler ibret ala. Suphanallah vel azameti li'llâh... azametullah...

Bunca büyüklük ve şiddet bir anda yok oldu. Ertesi recep ayının onsekizinci cumartesi günü ki, doğu güneşi ışık oklarıyle şark tarafın arkasından doğdu, müftü ve Bahâyi Efendi ve Mahmud Efendi ve Hanefî Efendi ve Memik-zâde ve Kabakulak-zâde ve çivi-zâde ve diğer ulemâ ve müderrisler birleşüp ocak ağaları ve bütün asker Vezîr-i Âzam Mehmed Paşanın önüne düşüp, Atmeydanına vardılar. Yeniçeriler umumiyetle silâhlı ve şehrin şeyhleri dahi gelüp, cümle dükkânlar kapanup, Sultan Ahmed câmiine toplandılar. Ağalar, meydana vardıkta çınar altında Ahmed Paşanın ölüsünün yanından geçüp câminin içine girdiler.

Rumeli Kazaskeri Mülakkab'ın Öldürülmesi :

Adı geçen geredelû Muslihiddin Efendi, rüşvet kapısı açıldığı vakit Bahâyi Efendi'den bir mansıb isteyüb, pâyesinde olmamakla vermeyince;

«Siz bu mansıbı (memuriyeti, makamı) virmessiz amma mevleviyet ile bir yüksek mansıba nâip olmamız mukadderdir» deyu varıp bazı pâdişah yakınlarına büyük hediyeler verüp kapulanmakla, anların ricası ile Şam kadılığı emri alup, Bahâyi Efendi'nin evinin önünden geçerken, Bahâyi Efendi'nin adamlarına övünerek;

— Bizden falan mansıbı kıskandınız amma, işte Şâm-ı Şerif mollası olduk...

deyu sevinç ve gurur ile evine varup Şam'a gitmiş idi. Birkaç ay sonra gelüp, aynı sene içinde Istanbul kadısı ve bir kaç gün sonra da Rumeli Kazaskeri de olup halk arasında oldukça şöhret buldu. Fakat bütün ulemâ onun can düşmanı olmakla her toplantıda zem ve kadh (S.B.) ederek bütün halkı ona düşman etmişlerdi.

O gün Şeyhülislâm Efendi tarafından ana haber gidüp, «Sakınup bu cemiyete gelmesün!»

deyu tembih olunmuşdu. Fakat öyle bir günde suçlular gibi evinde gizli oturmaya razı olmayup, yalancı rütbesine gururlanarak toplulukta bulunmak ve katara dizilmek iddiasiyle mücevvezeli (I.S.) muhzırları ve keçeli muhzırbaşı ve çuhadarını ve hizmetkârlarını yanına alup heybetli ve azametli bir şekilde ahmakça ata binüp elçi hanı önünde Süleymaniye vaizi Şeyh Osman'a yanaşıp giderdi. Ve her gören kendine âşikâre sövüp lânet ederdi.

Valde hamamı önünde Anadolu kazaskeri Memik-zâde ile at başı kitmek hevesiile, ulemâ geride olmakla durup, Şeyh Osman geçip gitti. Ulemânın hepsi yanından geçip her geçen kendine söverdi. Çekinmeyüp durdu. Tâki, Memik-zâde gelüp ona yanaşınca, Memik-zâde dahi onun yakınlığından çekinüp, kamçı vurup atını ileri sürüp geçti. Bu defa herkesden geri kalup yapayalnız halk arasında giderek Atmeydanına çıktı. Yolda tekrar «Gelmesün!» deyu Müftü Efendi tarafından tembih gelmişdi. Amma dinlemedi.

Meydan başında Süleymâniye müderrislerinden Gejdehan damadı Abdullah efendi, Musluhiddin'in yanına uğrayıp ve kendine hitap edip:

«Bre bu mahalle niçün geldin? Bu mahal ne mahaldir? Bre Allah insaf verecek! Var bir taraftan çekil git!»

Dedikte ol ahmak söze başlayup:

«Bu söz senin ne haddindir?» deyû kavgaya başladı. Abdullah efendi tekrar nasihat etti, faydası olmadı. Câmi içine girerken ulemâ onun yine geldiğini görüp, o, âlemin gazabına uğramış adamın ahmaklığına şaştılar.

O sırada şeyhülislâm geride bulunup, ulemânın bir kısmı câmi merdivenine çikup bazıları atın üzerinden inmekle meşgul idiler. Hemen mülâkkab'ın **(Muslihüddin'in)** düşmanlarından Hoca--zâde Mesut efendi, Kutsî zâde ve Hanefî efendi, gerüye at koparup, müftüye karşı varup «Sultanım, bu melûn burada ne arar? Niçün geldi?» dediklerinde müftü efendi:

«Biz dönsün, ve bugün gelmesün deyû haber gönderdik.

Gelmiş, kendi bilür.» deyüp kahrına manevî telmih (S.B.) eyledi (1) Oradan ulemâ herifin etrafını alup, sövüp, lânet etmeye başladılar. Orada Mesut efendi taşa yanaşup indi. Arkasından Mülâkkap dahi inince merdiven ayağında müderrislerden ilim sahibi Muslu Çelebi ki, meşhur bir kimse idi. «Bre melûn! Yıkıl git!» deyû sövmeye başlayup Mesut efendi dahi anınla beraber olup, o ahmak dahi onlarla karşılıklı konuşmaya meşgul oldukta, adı geçen Muslu Çelebi cesur idi, hemen herifin sarığını kakıp, açık başına Mesut efendi dahi yumruk ile vurup, Kudsî - zâde dahi «Bre urun melûnu!» deyû düşmanlık ettikte herifi binek taşından aşağı düşürdüler. Muslu Çelebi askere haykırup:

«Ne durursuz, urun şu melûnu!» dedikte askerden biri herifin ardından başına bir bıçak, biri dahi tüfenk kundağı ile alnına vurup, başı iki yerden yarıldı. Kan sıçrayup herif neye uğradığını bilüp, müftü dahi gelmişti, hemen başı açık, çıplak seyirdüp:

«Medet sultanım, aman!» deyû müftünün özengisine sarıldıkta, tepesinden akan kan mollanın beyaz sofunun eteğini kan içinde bıraktı. Konyalı Muslu Çelebinin dahi kavuğuna kan serpildi. Orada müftü, bir kere eliyle askere işaret edüp «El çekin!» dese çekilirlerdi ve herif kurtulurdu. Fakat müftü de özengi ile herifin suratını tepip, ileriye at sürünce biçare meydanda kaldı.

Askerin rezilleri müftüden bu muameleyi görünce kılıçlarını çekip her biri herife hücum ettiler. Evvelâ bir tâze oğlan ki, Kudsî zâde adamlarından solaktır deyû şâyi olmuştur (S.B.), çehresine bir kılıç vurup başını iki pâre eyledi. Herif yıkılınca silâh üşürüp, parçaladılar. O şekilde ki, başı paramparça kayboldu ve vücudu parça parça oldu. Elbisesini paralayup yağma ettiler. Ve düşmanlarının çuhadarları olan asılacaklar ve diğer reziller, hasetlerinden,

Öldü yine kurtulmadı halkın siteminden

(1) Yâni zımnen öldürülmesine işâret etti.

Mefhumu üzere ellerinden gelen ihâneti geri komayup, gadr kılıcı ile öldürdükten sonra, şalvarının arkasını yırtup, yüzü koyun avret yerini açık bıraktılar. Sonra sürüyüp Vezir Ahmed paşanın ölüsü yanına getürdüler.

Şeyhülislâm câmiye varup, sol sofanın mihrabına geçüp vezirler ve kazaskerler ve mevâli (S.B.) varup, oturup ağalar ayak üzere durdular. Molla efendi kanlı sofunu çıkarup, bir benefşi sof giydi. Cinci Hüseyin efendi câmiye gelüp, asker anı dahi paralamak fikrinde olmakla, kaynatası Mahmud efendi Şeyhülislâmdan rica edüp hemen Cinciyi meclisten kaldırup, câminin bir köşesinde kavuğunu ve kürkünü bıraktırup, bir küçük sarık ve ferâce giydirüp, Karaçavuş Mustafa câminin ar kapısından herifi çıkarup, kethüdâsı Hacı Nurullah ile selâmete çıkarup ikisi dahi kaçtılar.

Ocak ağaları Mülâkkap Muslihüddin'in bu şekilde parçalanması suçunu üzerlerine almayup:

«Efendiler, bu şey bizden olmadı, yine sizden oldu!» Dediler.

Fesat çıkmasından korkulup Murad ağa dışarı çıkup:

«Ulemânın paralanmasına rızamız yoktur ve bizden olmamıştır, edebinizle olun!»

Deyû topluluğa tembih etti. Odabaşıları çağırup:

«Askerin rezillerini zapteylen. Sakın kimseye taarruz etmesinler!» demekle odabaşılar dahi neferleri zaptettiler. Ölen vezirin çırağı Müfettiş Köse-Ali efendi dahi Sahn (S. B.) müderrislerinden olmakla gelmişti. Eski Kefeli Abdurrahman memuriyet garazını meydana vurmaya fırsat bulup:

«Bre Köse melûn! Sen neye geldin? Seni dahi tepelemek gerektir.»

Deyû Ali efendiye sövüp, dil uzatmaya başlayınca fitneden korkarak Gejdehan damadı Abdullah efendi:

«Bre Abdurrahman! Bre sefih! Burası garazı icra edecek yer midir? Epsem ol! **(Sus!)**.

Deyû nâre urdu.

Yer yer ulemâ dahi Abdurrahmana (Bre sus!) demekle susturdular. Biçare Köse-Ali efendi dahi:

«Benim ne suçum vardır? Vezirlerin adamı olmak ayıp mıdır? Kanun ve edepten dışarı hareketim varsa söylesinler!» deyû cevap vermek üzere iken, ana dahi (Sus!) dediler. Biçare Abdullah efendi oturup kaldı. Hazır olanlardan bazıları nakleder...

Bugün evvelâ câmiye ağalar ve ulemâ gelüp, vezir henüz gelmemiş idi. Ahmed paşa zamanında muhzır (S.B.) olan Mustafa ağa ki, zâlimlerdendir, yolu gelmeden kethüdâyeri (S.B.) Ömer'in, rüşvet ile önüne geçüp, yolsuz muhzır (S.B.) olmuş idi, ve dünkü gün ağalar, adı geçen muhzırı azarlayup: «Bu kadar zulmeyledin, paşanı elbette sana buldururuz!» diye anı azarlamışlardı. O da boğulmak korkusundan, kaçmayup ağaların karşısında el bağlayup, «Ferman sizindir» deyû boyun eğip teslim olmakla idamına çalışılmamıştır. Bugün dahi erken ağalar câmiye gelüp o dahi hazır idi. Muslihüddin ağa ve diğer ağalar, adı geçen muhzıra «Ne durursun! Varup Sâhib-i devleti (sadrâzamı) getirsene!» dedikte koka (1) ve sorguç ile atına binüp yoldaşlar ile yeni veziri getirmeye gitti. Aslında muhzırlığa müstahak ve adı geçenin öne geçmesiyle geri kalan kethüdâyeri Ömer ağa, Bektaş ağanın adamı idi, Ömer ağayı çağırtup:

— «Ne durursun! Muhzırlık, yolun değil midir? Var sorgucunu alup, giyüp, sâhib-i devletin yanına sen düşüp getür!»

Deyû teşvik etmeleriyle, Ömer seyirdüp kuşbazlar içinde muhzıra yetişüp başından koka ve sorgucunu kapup, «Bre yolsuz erkânsız!» diyerek başına geçirüp, veziri getirmeye gitti. Zavallı Muhzır-başı kabak çekilüp evine doğru revâne olup, bu kadar cezâ ile kurtulduğuna baş açup şükür ve hamd etti.

---

(1) Koka veya kuka, yeniçeri ümerâsının ve Eflâk beylerinin giydikleri tulga şeklindeki serpuşun (başlığın) adıdır.

Bundan sonra herkesin birleşmesi ile Mekke-i Mükerreme'den azlolunan Bosnalı Beyâzî Hasan efendiyi içeri gönderdiler. Varup pâdişahla buluştukta, pâdişah:

— İşte veziri öldürdüler, daha ne isterler?

Dedikte, Beyâzî cevap olarak:

— Pâdişahım sizden şekvâları budur ki, bunca beytülmâli (hazineyi) israf ve zâyi eylediniz. Bosna hududuna küffâr müstevli oldu. Hâlâ frank gemileri boğazda... Donanmayı çıkarmayup İstanbul muhasarada kaldı.

Dedikte, pâdişah cevabında:

— Yalan söylersin! Küffâr bir kilise almış ve boğazdan gemiler gitmiştir!

Deyû buyurdular. Beyâzî:

— İşte vezir sizi böye aldatmış ki, hâlâ doğru söze itimat etmiyorsunuz. Bizler pâdişahımıza yalan söylemeziz. Hâlâ asker kullarınız, vezirler ve ulemâ duâcınız... Pâdişahımı görmek isterler.

Dedikte aslâ cevap vermeyüp, Beyâzî dönüp geldi. Sonra Mısır'dan azlolunan Esat efendi, ve Sahn (S.B.) müderrislerinden Uşâkî-zâde, Fâsîhî Çelebi, valde tarafına gönderilüp:

«Herkesin ittifakiyle pâdişahın hal' (tahttan indirilmesine) karar verilmiştir. Cumhura muhâlefet câiz değildir. Büyük şehzâde Sultan Mehmed, bîat içün câmiye gönderile...»

Deyû istediklerinde, valide haber gönderüp:

«Câmide cülûs gelmemişdir, saraya gelsünler!»

Dedi.

Fakat bostancılar silâhla içeride hazır oldukları haberi yayılmakla Medine'den azlolunan Seyrek-zâde Seyit Abdurrahman efendiyi gönderdiler. Bostancı-başıya buluşup (Ağa hazretleri! Bütün ulemâ ve vezirlerin cevapları budur ki, pâdişahı tahttan indirmeye umumiyetle ittifak olunmuştur ve fetvâ verilmiştir. Şehzâdeyi tahta geçirmeden bu cemiyetin dağılması ihtimali yoktur. Hemen ilâcı, kapıyı açup,

işi bitirmeye çalışmaktır. Ve illâ siz ve aykırı tarafı tutanların helâk olmaları mukarrerdir. Ümmeti Muhammed arasına kılıç girmekten çekinüp, dünya ve ahret vebâlini boynuna alma!)

Dedikte, Bostancı-başı neticenin korkunçluğunu düşünüp:

«Efendi! Bizden karşı koyan yoktur» deyüp bostancılara sıkı tembih eyledi. Seyrek-zâde ise bostancı-başıya:

«İmdi tenhâca buyurun, câmide ulemâya ve ağalara buluşun» demekle bostancı başı dahi geldi. Bütün ağalar bostancıbaşıya hitap edüp:

«Baka ağa! eğer bostancılardan bir hareket ihtimâlinin çıkması hissolunursa, dünya yüzünde bostancı adında bir kimse kalmaz» dediler. O dahi anlardan hareket ihtimali olmadığını bildirüp, kefil oldu.

Sultan İbrâhim han ise, ahvâli duyup, cenk ve müdafaa içün iç halkına ve bostancılara «kılınç ve tüfenk ile hazır olun!» diye tembih etmişti.

Bir gün evvel sabahtan bostancıları ve Enderun (S.B.) gilmânını (S.B.) karşısına alup hitap edüp:

«Ben size şöyle lûtuf ve buncaleyin ihsanlar etmişim, benim içün çalışmak gereksiz» deyü soruşturdukta hepsi başaşağı edüp «Emir pâdişahımızındır» sözünden başka söz söylemediler. Hattâ dünkü cumâ günki, kavganın başlangıç günüdür, yeniçeri ağasını içeri çağırtup:

«Sen benim çırağım değil misin? Benim için nice çalışırsın, göreyim seni!»

Dedikte ağa dahi söz verüp sıyrılmıştı. Ve bugün câmide topluluk arasında yeniçeri ağası ve defterdar Köse İsmail hakkında söz açılup, ağalar: «Biz ikisinden dahi hoşnudur, kemiklerini, (fenâliklarını) görmedik» demeleriyle şimdilik bu ikisi dahi yerlerinde kalmışlar idi.

Çün evvelce vâlide sultan tarafından «Saraya gelsünler» haberi gelüp, Bostancı başıdan dahi kefil olma cevabı alındı, topluluk kalkup, pâdişah sarayına yöneldiler. Bos-

tancı-başı ağa kapuyu açup hepsi Bâb-ı hümâyundan **(sarayın birinci kapısı)** içeri girüp, idâre adamları, has harem dehlizine eriştiler. Şeyhülislâm, kazaskerler, Muslihüddin ağa ve Bektaş ağa ve Murad ağa, dehliz kapısı yakınına vardıklarında sahibetül makam, ümmül mü'minin **(Müminlerin anası)** vâlide Sultan hazretleri göründü. Başlarına siyah ibrişim örtü örtmüşler. Bir siyah hadım ağa, yelpazelemekte idi. Ulemâ ve ağalar hepsi elleri göğüslerinde ayakta selâm vaziyetinde durdular. Vâlide Sultan, evvelâ ağalara hitap edüp:

«Böyle fitneyi kaldırmaya sebep olmak insaf mıdır? Her biriniz Osmanlı Hanedanının ihsaniyle yetişmiş değil misiz?»

Dedikte, gözleri yaşlı köhne ihtiyar, koca Muslihüddin ağlaya ağlaya söze başlayup:

— Benim devletlû sultanım! Gerçeksiz... bendeniz ve hepimiz bu devlet-i âliyyenin **(Osmanlı devletinin)** niamı ferâvânına **(çok nimetlerine)** mazhar olmuşuz. Hassatan ben ki, kızıl aba ile gelüp, hâlâ yaşım seksene yakındır... Bu devletten hesapsız niymete mazhar olmuşumdur... Hâlâ ol nimetin şükrünü ödemek, üzerimize vâcip olmakla efendimiz hânedanının ihtilâle yüz tutmasına takat getüremüyoruz. Keşke bu günleri görmeyeydim.. Böyle hususlarda ön ayak olmayı ben mi isterim? Neye tamahım ve kime ihtiyacım vardır? Şimdi dahi rütbe ve mansıp istemekte değilim. Hepsinden el çekip, devlet-i âliyyeye hayır duâ hizmetindeyim. Amma benim devletlû sultanım! Elhamdülillüh İslâm dini ehliyüz. Pâdişahımızın hareketi ve gidişi şeriat ve akıl hududundan dışarı olmakla âleme ihtilâl geldi. Yaramazların yakınlığı ile ilâçtan kaldı. Her taraftan küffâr baş kaldırdı. Serhadlere düşman el uzattı. Hâlen boğazda yetmiş seksen parça kale gibi düşman harp gemileri yatup, Akdenizin yolunu kapatup, gece gündüz cenk ederler. Kendisi **(yâni pâdişah)** bunlardan gaafil... oyun ve temaşaya, mal toplamaya, israf ve rüşvete meşgul... Şer'i şerif terk edilmiş

olup, rüşvetle âlem yıkıldı. Hazine israflara sarf olundu. Hâlen şer'-i şerifin hükmü ne ise onu icra için ulemamız fetvalar verüp gelmişizdir. Elhamdülillâh Şehzâde tahta lâyıktır. Cülûs olmayınca cemiyet dağılmaz. Mademki cülûs olmaya.. Nice kanlar dökülür... Bir kimse emin olmaz. Lûtfedüp fesat çıkmasına sebep olacak muhalefetten çekinesiz. Emir, şer'i şerifindir.

Dedi.

Vâlide hazretleri, vâkıâ pâdişah hazretlerine gücenmiş ve kalbi kırık idi, fakat analık şefkati ile merhamet edüp, iki taraf arasını bulacak sözler söylemekte kusur etmediler. Çünkü pâdişah, vâlidesinin bazı nasihatli sözlerinden gücenüp, hatırlarını kırmışlar idi. Sonra hasekilerin teşviki ile Rodos'a sürülmek ferman edüp, yine vaz geçüp, dışarı bahçelere sürdürmüşler idi. Vâlide hazretleri pâdişahtan korku ve vehm üzere idi. Bundan başka hemşirelerini ki, Ayşe sultan, Fatma Sultan ve Hanzâde Sultan ve Birader-zâdesi Kaya Sultan hazretleridir, bunlara dahi kahr ile muâmele edüp, mülklerini ve cevâhirlerini alup, hâlen nikâhı altındaki Humâşah Sultan denilen Telli-Haseki'ye, ol sultanları câriyeler gibi hizmet ettirdi. Meselâ Telli-Haseki, taam yedikte, ol sultanlar hizmet makamında ayakta dururlar, ve el yıkamak lâzım gelse Kaya Sultan sabun verüp diğerleri leğen ve ibrik verüp hizmet ederlerdi.

Pâdişah hazretleri hemşirelerini böyle alçaltup tahkir ettiğinden vâlide hazretleri, hattâ umumiyetle harem-i hümayunda olanlar mahzun idiler.

Vâlide hazretleri Muslihüddin ağanın sözlerini dinledi. Yerine göre cevaba başlayup:

«Baka ağalar! Bu kadar zamandır oğlum ne istedi ise müsâade gösterüp, hiç bir işe nâmâkuldür (S.B.) dememekle fesat saydığınız işlere yardımcı ve rehber (kılavuz) oldunuz. Bir kere birinizden nasihat ve iyi niyet görülmedi. Toptan nasihat etseniz ahval bu şekle girmezdi. Şimdi bu yüzden kaldırmaya toplantı yapmak, kötü bir tedbir değil midir? Bundan sonra her ne ise öğretip söylen. Yaramazları

defedüp yine tahtında otursun... Mal ve mülk işleri ulemâ meşvereti ile vezirlerin elinde olsun...

Dedi.

Bundan sonra Muslihüddin ağa yine eski sözleri tekrar edüp, şeyhülislâm ve Aziz efendi çok söz söyleyüp, Anadolu-dan azledilen Hanefî Efendi ki, çok sözlü bir kimsedir, ileri gelüp, vâlide sultan hazretlerine:

«Benim sultanım! Biz sizin lûtfunuza ve Allahın kullarına merhamet ve şefkatinize itimat edüp **(güvenip)** buraya geldik. Mü'minlerin vâlidesisiz. Siz Allahın birliğine inananlara merhamet edüp, bir saat evvel bu hayırlı işin yürütülmesine himmet buyurasız ki, âlemin ahvâli müşkül oldu. Düşman etrâfa hücum etti. Mal müsâderesi ve rüşvetle, devlet nizâmı elden gitti. Kendileri nefislerinin havası ile meşgul... Saltanat işlerini yürütmekten atıl... Şerîat âdâbını yürütmezler.. Davul ve zurna ve çenk, şeştar **(bir nevi çalgı)** sesleri Ayasofya minâresinde müezzinlere ezanlarını yanıltır. Kimse nasihata kaadir değildir. Herkes ırz ve canı korkusundadır. Hattâ Sultanımı dahi bir çok defalar incittiler. İnsaf dışı salgınlar, bedestanı basup tüccarın malını gasben almalar ve haksız yere katiller, avretlerin musallat olması ve onların ricasiyle, müstahak olmayanların âleme istilâsı, bunun zamanında haddi tecavüz etmiştir, hiç bir surette, ıslâh **(düzeltilmesi)** edilmesi kabil değildir.»

Dedi.

Tekrar vâlide cevap verüp:

— Efendi, gerçeksiz... Eğerçi öyle amma kötü yakınlarının şerrine uğradı. Yaramaz sözüne uydu. Bundan sonra musâhipler kovulsun. Akıllı kimselerin ve nasihat edenlerin sözünü tutsun.

Dedikte Hanefi efendi cevap verüp:

— Yâ sultanım, yakını olan iyileri niçün öldürdü? Kara-Mustafa paşa gibi bir veziri havasına uymadığı içün tepeledi. Hanya fatihi Yusuf Paşayı: «Sen bana Kandiye'den den mal getürmedin» deyû haksız yere öldürdü. Bunları gö-

ren bundan sonra nice emin olur? Yaklaşmaya ve nasihate nice cesaret eder?

Dedi.

Tekrar vâlide sultan:

— Şimdi yedi yaşında bir masumun saltanatı nice mümkündür? dedikte, Hanefî efendi cevap verüp:

— Mezhebimizin imamları olan Hanefî mezhebi ulemâsı «akılsız büyüğün saltanatı câiz değildir, akıllı sahibinin (çocuğun) câizdir buyurdukları kitaplarımızda yazılıdır. Bu şekilde fetvâlar verilüp, iş tamam olmuştur. Mâsum (çocuk) cülûs edüp vezir işleri yürütür. Amma aklı olmayan oturursa, öğretilmek mümkün olmamakla mal müsâdereleri zuüm ve şer'-i şerîfin iptali sebebiyle âlem fenaya gider. Memlekete düşman ayak basmaya sebep olup. Saltanatın ecnebilere geçmesi lâzım gelür. Benim sultanım! Lûtfedüp başka yoldan mâni olmak hevesinde olman... Hemen şehzâde hazretlerini getürün.»

Dedi.

Sonra Kara Çelebi-zâde Abdülâziz efendi söze gelüp söyemedik bir şey komayup o kadar açık ve küstahça sözler söyledi ki, buraya yazmaktan hayâ duyarız (utanırız). Bu yüzden terkolunmuştur. Vâlide hazretleri, bu hususta karşılıklı münakaşa üzere mertçe konuşup, mâni olmak içün söylemedik bir söz komadı. Amma beri taraftan susturucu cevaplar verilüp, hiç bir surette def'i mümkün olmadığını bilüp, bir miktar susup:

— İmdi varayım sarıcağını (sarığını) sardırup çıkarayum:

Deyüp gitti.

Bütün ulemâ ve ağalar «Allah-ü Taâlâ ömrünüzü ziyâde etsin» deyû alkışladılar.

Sultan Mehmed Han
Gaazinin tahta oturması:

Vâlide sultan hazretleri şehzâdeyi çıkarmaya içeriye yönelüp, taht-ı hümâyûna çıkarılmaya izin verilüp, âdet ol-

duğu üzere Bâb-üs-saâde **(Ak-Ağalar kapısı)** (1) önüne taht kuruldu. Şehzâde-i Civanbaht Sultan Mehmed hazretlerinin mübârek yaşları yedi idi. Başlarında münâsip mücevveze (2) arz ağaları (S.B.) etrafını almışlar, kuşhâne kapısı tarafından çıkup, kendisini bekleyenlere yüzünü gösterdi.

Sene 1058 Recep ayının on yedinci cumartesi günü idi ki, saat dokuzda, vakit ikindi idi, bahtı uğurlu taht üzerine oturup evvelâ şeyhülislâm, sonra vezir ve ulemâ ve büyüklerin tanınmışları bîat ve etek öpüp, mâsum **(yâni çocuk)** pâdişah korkmasın deyû, diğer kimselere hücum ettirmediler. Hattâ Kadri-zâde Emir efendi ve bazıları ulemâyı yarup el öpmeye varmak istediler. Molla hazretleri **(Şeyhülislâm)** el ile başının etrafında işaret edüp, kalabalığa müsâade vermediler. Bîat işi tamam olduktan sonra genç pâdişah hazretlerinin ve işlerin muhafızı olan vâlide Sultan hazretleri ile Bostancı-başı ağaya sıkı tembih olunup, isimleri geçen devlet büyükleri birlikte sultan İbrâhim'in olduğu yere gittiler. Silâhtar ve Çukadar ağa ve bostancı - başı hepsinin önüne düşüp, edep ile varup:

«Pâdişâhım! Ulemâ ve âyan reyleri üzere içeriye buyurun!»

Dediler.

Allahü ekber... Sultan İbrâhim Han yüksek sesle feryâda başlayup:

---

(1) Bâbüssaâde veya Ak-ağalar kapısı, Topkapı sarayının üçüncü kapısıdır. Bu kapıdan sonra, sarayın harem kısmına giden bahçeye geçilirdi. Bu kapının muhafazasına «Bâb-üs-saâde» ağaları— Hadım ağaları» memurdu.

(2) Mücevveze, eskiden başa giyilen bir nevi serpuş, kavuktur. Ağzı, yukarısına göre daha dar, silindir biçimindedir. Tepesi kırmızı renkte idi. Etrafına tülbent sarılırdı. Yüksekliği 32 santim kadardı. Önce yıldırım Bayezid zamanında kullanılmıştır.

(Bre hainler! Bre filânlar! Bu nasıl işdir? Ben her birinize ihsanlar etmedim mi? Şimdi keyfinize göre hareket etmediğim için beni kaldırmak çaresini düşündünüz. Ben pâdişah değil miyim? Bu ne demektir?)

Deyû sesini yükselterek çekişmeye başladılar.

Kara Çelebi-zâde Abdülâziz efendi fuzulluk edüp, (S.B.) pâdişah hürmetine aykırı çok söz söyledi.

— Hayır, pâdişah değilsin! Şer'i ve dinî işlere dikkat etmemekle cihanı harâba verdin ve vakıtlarınızı oyun ve gaflet ile geçirüp, rüşveti yaydın. Ve zâlimleri âleme musallat ve hazineyi telef ve israf ettiniz.

Deyüp, yüzüne karşı o kadar paylamalarda bulundu ki, âlem şaşırdı.

Müverrih der ki, Bahâyi efendi hazretlerinin ağzmdan işittim, demiş ki,

— Ben sultan İbrâhim Han Hazretlerinin ihsânını görmüş, kimse olmakla utancımdan bütün kazaskerlerin arkasında gizlenüp, görünmekten utanırdım. Şâyet Pâdişahın gözü bana rast gelüp de eski nimetlerini saymaya başlar diye... Hele Allah'a hamd olsun, kalabalık arasında beni seçemeyüp aslâ bana hitab etmedi. Ve durmadan çekişirdi.

Müftü ve Aziz efendi, Muslihüddin ağa ve Bektaş ağa cevap verüp, pâdişah cevap veremez oldukça başka taraflara sözü çevirüp, bir başka taraftan münakaşaya başlardı. Ve çoğu sözü «Ben pâdişah değil miyim? Bu ne demektir?» derdi. Enderun ağaları (S.B.):

«Evet pâdişahsız! Ve sana kemlik (kötülük) olmaz. Varup bir kaç gün huzur ve istirahat eylen. Yine devlet-i âliyyenin korunması tedbirinden ulemâ ve diğer kulların, koruyarak bu tedariki görmüşlerdir.»

Dediler.

Kükreyerek gazaba gelüp:

«Ben niçün tahttımdan kalkarım?»

Dedi.

Aziz efendi tekrar cevaba yeltenüp:

«Bu tahtta oturan büyük atalarınızın gittiği yola git-

mediğin içün tahta lâyık değilsin! Küffâr Bosna'yı kapladı, seksen parça kalyon, hâlen boğazı kapayup cenktedir. Senin haberin yok. Gaflete dalup, olmayacak şeylere hazineyi telef edersin!

Dedikte, sultan İbrâhim cevap verip:

«Yalan söylersin! Küffâr Bosna'yı almadı ve kullarım Zadrayı fethetti. Ve küffâr gemileri Boğazdan çoktan gittiler. Ancak siz, garezinizi yürütmek için geçmiş işleri zikredersiz.»

Dedikte tekrar Aziz efendi söze gelüp:

«İşte vezir ve müftü ve kazaskerlerini yalanlayup, seni aldatan katl edilmeleri vacip olan dalkavukların sözüne itimat ettiğin için âlem bu şekle girdi. Heman kalkmak gereksin!»

Deyû perdeyi yükseltip cüret ile söylemeye başladılar. Yine çekişmeye başlayup:

«Siz yalan söylersiz! Beni kaldırup **(eliyle yere işaret edüp)** şu kadar oğlancığı pâdişah mı edersiz? Ol kadar oğlancığın saltanatı nice câiz olur? İmdi malûm oldu ki, bu kocayı **(ihtiyarı)** pâdişah etseniz gerektir.»

Deyû Vezir-i âzam Sofu Mehmed paşayı işaret eyledi. Ve:

— Vezir pâdişah olur mu? Bu oğlancık benim oğlum değil midir?

Dedi.

Yine Aziz efendi ileri atılup:

— Sen hazineyi telef ettin ve türlü israflarla aklı kısaların sözüne **(kadınların sözüne)** uyup rüşveti yaymakla nizâmın bozulmasına sebep olup, adamları katl ve malları müsâdere (S.B.) etmekle halka mazursun ve öğretilmek ve ıslah edilmek kabil olmamakla tahta lâyık değilsin.

Ve daha nice söz söylemiş ki, buraya yazılmayup, teeddüben **(utandığımız için)** terk olunmuştur. Bu sebeplerden sen pâdişah olamazsın ve hilâfetin şeriata uygun değildir. Amma şehzâde öğretmeyi kabul eder, vezir işleri yürütmekle şeriat icrâ olunur.

Deyû cevap verdiler. Bu suretle her sözüne bir cevap

verilüp, susturuldu. Dönüp hak ve nimetleri sayarak mahcup etmek yoluna gidüp, yeniçeri ağasına bakup, imdat umarak:

— Baka bre! Ben seni yeniçeri ağası etmedim mi? Böyle vakıtta sen de bana hiyanet mi edersin?

Dedikte, ağa cevap verüp:

— Pâdişahım! Senin kulunum ve çırağınım amma, benim elimde ne vardır? Bütün halk bu hususta birleştiler. Ben herkese karşı gelmeğe muktedir değilim. Karşı olsam dahi yeniçeri kulların bana uymazlar. Belki beni ortadan kaldırırlar. Bu kulunun senin tarafında olmasında ne fayda vardır?

Dedi.

Pâdişah ondan dönüp Şeyhülislâmla bakup:

— Bre Abdürrahim! Ben seni müftü etmedim mi? Şimdi sen bana kast edersin?

Dedikte, müftü cevap verüp:

— Hayır beni sen müftü etmedin. Allahü Teâlâ eyledi!

Dedikte ziyâde elem duyup, iki ellerini göğe kaldırup:

— İlâhi, ben bunları sana saldım! Sen bu zâlim ve gaddarların hakkından gel! Hepsi birleşüp benim üzerime çıktılar!

Deyû büyük bir hüzün ve kırgınlıkla bedduâ eyledi. Hülâsa bugüne soru ve cevap uzayıp, silâhtar ve çukadar ağa koltuğuna girüp:

«Hele pâdişahım, gürültüyü def içün şimdilik buyurun!» deyüp yerinden iki adım atup gidip, üçüncü adımda durup gene bir alay münâkaşa ve muhâsebe edüp, anlar cevabını verüp, yine bir iki adım gidüp, yine münâkaşa ederek, sonra bedduâ edüp elini eline sürüp:

«Hoş imdi başımda yazılan bu imiş, emir Allahın! deyüp gitti. Tâ ki mahpes kapısına vardılar. Bir kârgir odanın demir penceresinden yemek sahanı girecek kadar kesüp, diğer pencerelerini ve camlarını kapayup duvar yapmışlar idi. Kapusu önüne vardıkta:

«Elhamdülillah! Hele bir cemâatin başı oldum.»
Dedi.

Yâni «şimdiden sonra gelecek olan pâdişahların atası ben oldum» demek istedi.

İki câriye ve lâzım olan şeyler ne ise ol oda içine konup hazırlanmış idi. Hemen devletlûyu içeri edüp, demir kapısını çeküp, bir büyük demir kilit asup, heman kurşun erüdüp, kilidin içine akıtup döndüler. Dellallar bağırup, şehir kapuları ve dükkânlar ve çarşıların açılması ilân olundu.

Bahâyi efendi der idi ki: «Canlı iken gömüldü.» Zira bir yıkanacak yer ve bir abdesthâne ve bir ocağı havi olan birbirine bitişik iki oda idi ki, bir küçük bacası gökyüzüne bakar ve bir penceresi ki, yemek sahanı sığacak kadar yeri kesilüp, önünde dehliz duvarı ancak görünürdü. Başka hiç bir yer görülmezdi. Ve ölen pâdişahın lûtuf ve ihsânını gördüğümüz içün hapishâneye girince bana öyle bir hüzün çöktü ki, elimde olmayarak ağlayup, mendil ile gözyaşımı etraftan saklardım, deyû naklederdi.

Ertesi pazar günü «Tahttan indirilen pâdişah boşanmış!» deyû bir âvâze çıkup, yine cümle dükkânlar kapanup, halka velvele düştü. Vâlide Sultan haber gönderüp: «Pâdişahın hapsolduğu yeri bir hoşça kapayup, muhkemleştirsünler» demekle halka korku düşüp vezir-i âzam, müftü efendi, diğer vezirler, ve ulemâ ile saraya varup, mimar getürdüp, mahpesin kapusunu ve yemek verecek pencereden başka pencerelerini kireç ve horasan ile muhkem yapup dağıldılar.

Allahın rahmet ve
mağfireti üzerinde olsun,
Sultan İbrahim Han'ın ölümü:

Dünyanın dörtte birinin pâdişahı hapishâneye konup, kapı ve kafesi yapıldı. Gece ve gündüz, feryat ve zârilik edüp **(sesli ağlayıp)**, ağlama ve inleme sesini işiten Enderun halkı mâtem idüp, evvelce yiyip içmeye alışık olanlar, bu can ya-

kıcı musibeti gördükte tahammül edemeyüp, aralarında dertleşüp:

«Bu ne demektir? Şanlı bir pâdişahı göz göre tahtından indirüp diri diri mezara koydular. Bir mâsumu tahta geçürdüler. Bunun nimetine gark olup, şimdi feryat ve figanını işitmekten bize ölmek yeğdir. Heman birleşüp, taşra çıkarup, cülüs ettirmek tedârikini görelim.»

Deyû, dedikoduya başladıklarından başka dışarıda sipâhi tâifesinin dahi pâdişahın tahttan indirilmesine ait sözler söyleştikleri devlet adamlarının mâlûmu oldukta âyan ve erkânın kalbine korku düşüp:

«Madem ki tahttan indirilen pâdişah hayattadır, âlemin nizâmı mümkün olmayup, hâkimlerin can korkusundan kurtulmaları ihtimali yoktur. Umumun zararından zarar-ı has tercih olunagelmiştir.» «yâni, topluluğun menfaat için bir kişinin zarar görmesi daha hayırlıdır.»

Deyû devlet idaresi adamları bir yere gelüp, ağalar marifetiyle Sultan İbrâhim'in ortadan kaldırılması işini meydana getirmeye karar verdikleri «İlmiye ve kılıç erbâbına memuriyet vermeyüp, rüşvetle ehliyetsiz kimseleri tayin temekle, âlemin nizâmına halel veren pâdişahın tahttan indirilip ortadan kaldırılması câiz olup mu?» deyû fetvâ istenüp «Olur» deyû imza ettiklerinden sonra kalkup Müftü Abdürrahim efendi ve sadrâzam Sofu-Mehmed Paşa ve kazaskerler ve yeniçeri ağası Murad ağa ve Kara çavuş toplanup saraya varup «iza ictemal Halifetan, Faktulû Ahadihümâ - **İki halife bir yerde olduğu vakit birini öldürünüz** anlamı üzere müftü efendi fetvâ vermekle Recep ayının yirmi sekizinci salı günü ve ağustosun sekizinci günü idi ki, tahttan indirilen pâdişahın vücudunun ortadan kaldırılmasına başladılar. Topluluk bu niyetle saraya vardıklarında bütün iç halk taraf taraf kaçup, kimse el vurmayup «Maazallah» deyû kaçıştılar.

Hapishânenin kapısını vezir ve müftünün hizmetkârları

yıkup, saray hademelerinden kimse yaklaşmadı. Sultan İbrahim ise feryat ve ıstıraba başlayup:

«Benim ekmeğim ve nimetimi yiyenlerden bana merhamet eder kimse yok mudur? Ben göz göre bu zâlimler katl ediyorlar, aman!..»

Deyû feryat ettikçe saray hademeleri zâri zâri ağlayup kaçarlardı. Cellât Kara-Ali'yi dahi vezir götürmüştü. O dahi çekinüp bir tarafa kaçtı. Bu hal, fitne çıkması ihtimali mertebesine vardıkta vezir-i âzam bizzat elinde âsa ile Kara-Aliyi arayarak taşra çıktı.

«Bre, kani (nerde) şol melûn?»

Deyû çağurup, Kara-Ali dahi ağlayarak vezirin ayağına düşüp:

— Devletlû! Beni katl eylen... Korku ile titremekten elim ayağım tutmaz.

Deyû hummalı gibi titreyüp, yalvardıkça, vezir âsa ile başına gözüne acıtacak şekilde vurmaya girişüp:

«Gel bre melûn! »

Deyû şiddetle ısrar etti. Kara-Ali çaresiz ağlayarak, hamhal Ali adındaki çırağı ile içeri girdiler.

Bâhayi efendi nakleder:

«Vezir ile Müftü yalnız ikisi cellâtları önüne katup mahpesten içeri girdiklerinde, biz dehlizden bakardık. Sultan İbrâhim bir gül rengi atlas entari giymiş, kırmızı çakşır mutalla (yaldızlı) uçkurları dışarı çıkmış, başında bir kellepuş (takke), sol elinde Mushaf-ı Şerif, müftüye hitap edüp:

«Baka Abdürrahim! Yusuf Paşa bana senin içün bir fettan dinsizdir, tepele demiş idi, seni öldürmedim, meğer sen beni öldürecek imişsin, işte Allahın kitabı... beni ne hüküm ile öldürürsüz, zâlimler?»

Deyû feryat eyledi. Sonra cellâtlar girüp, kement ile işini bitirdiler. Şehit pâdişahın cenâzesi has oda avlusuna çıkup, muallim ve Sultan imamı Şâmî Hüseyin efendi, yıkadı ve sonra namazını kılup Ayasofya kapusu yanında Sultan Mustafa merhumun mezarı yanında gömüldü.

Küçük ve Büyük odanın halifeleri, pâdişahın ölüsü üzerine varup, buhurdanlar ile amber ve öd yakup Kuran-ı Azimüşşan okudular. Bütün halifelere bir kese kuruş ihsan olundu. Hazine ağalarına ve küçük büyük oda gılmânına (S.B.) her birine adam başına biner akçe verildi. Eski kanun, iç hazineden sekizer flori verilmek imiş... Bu defa sıkıntı dolayısiyle sekizer kuruş ile yetinildi. Kaftanlı olanlara kırkar kuruş ihsan edildi.

Müverrih der ki;

«Merhum Şehid Sultan İbrâhim, müftü Abdurrahim'in malına tamah ederek ileri çeküp, sonra çırağ olsun diye müftü eyledi. Ve onun elinde maktul oldu.»

Fakir derim ki, müverrihin Abdürrahim efendiye bu taarruzu kendi fikridir. Bu meselede ne Abdürrahim ve ne de başkası müstakil sebep değildir. Emr-i kazâ ahkâm-ı Âlem-i Bâlânın muktezası icra olunacak imiş. Ölen pâdişahın da bir çok zamanı hapishânede geçüp, biraderleri, **(yâni Sultan İbrâhim'in diğer kardeşleri)** sultan Murad'ın zulmüyle şehid olduklarında, can korkusundan sıhhati bozulup tahta çıkınca devlet büyüklerinin ihmali ve musâhibelerin (I.S.) fesat ve kötü hâli kendisini doğru yoldan çıkardı. Esasen kendisi acemi ve zihni boş iken kötü yakınlarının belâsı ile olmayacak işlere başladı. Âlemin mizacında da fesada istidat olmakla bu fitne, herkesin birleşmesiyle meydana çıkup, bu musibet, hallerinin sonu oldu. Bu hususta zeyd ve amri **(şunu bunu)** lânet okuna siper etmek kısa görüştür.

Allah'ın mağfiretine uğrayan pâdişahın yaşı otuzdan fazla idi. Saltanat müddeti sekiz sene dokuz ay oldu. (1).

---

(1) Sultan İbrahim, 1049 — 1640 senesi 9 şubat — 16 şevval perşembe günü tahta çıkmıştır. Saltanat müddeti 8 sene, 5 ay 28 gündür.

1615 — 1024 senesi 5 kasım — 13 şevval Perşembe günü dünyaya gelmiş olduğuna göre, tahtından indirildiği sırada yaşı 32 sene, 9 ay dört günlüktür.

Ölen pâdişah şöyle böyle Sultan Murad'a benzer, boyu, bosu, heybetli ve cömert, güzel yüzlü bir devletlû idi. Meşreplerine acele galip olup, konuşma sırasında tiz tiz söylerdi. Herhangi bir iş içün acele edüp, derhal yapılmasını ister, gecikme ve ihtiyat bilmezdi. Fevkalâde cömert olduklarından para dağıtmakta o kadar ileri gittiler ki, bütün yakınları ve onlara azıcık yaklaşanlar fukaralık ve ihtiyaçlıktan kurtulmuşlar idi.

Sultan İbrâhim Han oğlu
Sultan Mehmet Han'ın tahta çıkışı
ve ilk olaylar:

İşbu bin elli sekiz senesi Recep ayının on yedinci cumartesi günü, dokuzuncu saatte Sultan Mehmed Han hazretleri pâdişahlık tahtına cülûs buyurup (**oturup**) sadrâzamlık mührü, müşteri tedbirli vezir Koca Sofu-Mehmed paşaya verilüp, devlet büyükleri el öpüp, bîat işi anlatıldığı üzere tamamlandı.

Cevrî Merhum:
Cülûs-ı Hân-ı Mehmed eyledi âsûde dünyâyı

Mısraını tarih dedi.

Recebin yirmi altıncı pazar günü, yeni pâdişah Sultan Mehmed han hazretleri kayık ile Hazreti Ebâ Eyüp ziyâretine varup, şeyhülislâm kılıç kuşatıp, büyük alay ile Edirne kapısından girüp, Topkapı sarayına varıncaya kadar halka yüzünü gösterdi. Yeni Harem-i hastan çıkan büyük mirahor

---

Dördüncü Murad'ın 16 sene süren saltanatı zamanında hayatını, sarayın bir odasında mahpus olup, 16 sene öldürülmek korkusiyle, kapı dışındaki her ayak sesini, cellâdın ayak sesleri zanniyle titreyerek geçirmiştir. Dördüncü Murad öldüğü vakit, Osmanlı hanedanında, Sultan İbrahim'den başka erkek kimse kalmamış bulunuyordu .

Hüseyin ağa, pâdişahın bindiği atın yularından tutup yeder idi. İç elbiseleri kibrit sırmalı kumaş üzerine benli ergüvâni sırmalı kumaş olup, başlarına münâsip selimî Mücevveze (I. S.), iki sorguç konulup, tepe sorguçunda yarım tavuk yumurtası büyüklüğünde bir yeşil zümrüt vardı. Yaşları yedi olup, gözleri sürmeli, mübarek alnında bir elif çizilüp, halk tarafından (Aleyke avnullah) duâsı göklere ermiş idi.

Cülûs gününün ertesi pazar günü, Vezir Ahmed paşanın ve mülâkkap Muslihüddin'in ölüleri çınar altından kaldırılup gömüldü. Bu sırada garip iki hal göründü. Birincisi Müftüzâdenin, vezir sarayına hırka ve mevlevî külâhı getirmesi, sadrâzamlığın mevlevî Mehmed Paşaya geçeceğine alâmet oldu. İkincisi, Ahmed paşa, memuriyetleri ve halkın rızıklarını akçe ile satardı. Kendisi rahatına düşkün, fazla yağlı olmakla «İnsan yağı mafsal ağrılarına faydalıdır» inancı halk arasında meşhur olmakla, yeniçeri kıyafetinde bir şaki, vezirin bütün yağ ve etlerini bıçakla kesüp, halka satarak beşer onar akçelerini alup birer parça sattı. Bu yüzden Ahmed paşanın adı «Hezarpare-Bin parça» demekle meşhur oldu.

Vezîr-i âzam ve Molla-ı Muazzam **(büyük Molla şeyhülislâm)**, memuriyet verilmesi ve rütbe dağıtılmasına başlayup, Gejgerden gizlendiği içün, çavuş başılık Koca Abdülfettah ağaya ki, Saraç-zâde kuludur, verildi.

Kara Çelebi-zâde Aziz efendi Rumeli kazaskeri olup, ertesi gün Anadolu kazaskeri Memik-zâde bu memuriyetten alınup Kabakulak-zâde Ebû Reşad Mehmed efendiye verildi. Merhum müverrih, Bahâyi efendinin yakınlarından ve meclisine devam eden ahbaplarından idi. Bunun içün Tarihinin haşiyesinde der ki:

Aziz efendi kahra uğramış, inatçı nefsi kendine galip, mücâdele ve konuşma ile kendini gösteren ve öne geçmeye hevesli bir adam olup, Bahâyi efendi gibi güzel ahlâklı ve lâtif şemâil (S.B.) sâhibi mübarek bir kimsenin yerine Rumeli kazaskeri olmak münâsip değildi. Amma hakikat bu-

dur ki, Aziz efendi, şöhreti seven, etrafındakilerden kimsenin iyi nam ile anılmasına razı olmayan, bir kimse olduğu tarihinden malûmdur. İnşâsı (S.B.) selis ve lâtif, ifâdesi tatlı nâzik bir telif iken, devlet büyüklerinin ayıpları ile dolu olduğu içün, kemal erbabının methulüdür (S.B.) derler.

Yokyok-zâde ki, Muslihüddin oğlu Mustafa'dır, azlolunup, Kemal-zâde İbrâhim efendi İstanbul kadısı oldu. Edirne, büyük Bostan-zâdeye, Bursa Beyâzî Hasan efendiye, Halep, Sadrüddin-zâde, Rühullah efendiye, Şam, Çemî-zâdeye verilüp, Rahmetullah efendi yine Şam'dan Mısır'a naklolundu. Eski vezirin adamlarından Köse-Ali efendi eliyle Mısır kadısı olan Emrullah - zâde azlolundu. Köse-Ali efendi Sahn (S.B.) müderrisliğinden de azlolunup, müfettişliği dahi alınarak, Hamidî Abdürrahim'e verildi. Selânik, Altıparmak Fettah efendiye, Belgrad Kadı-zâdeye, Yenişehir, Kırbaçzâde efendiye verildi.

Vezîr-i Âzam adâlet göstermeye başlayup, ölen vezirin yâptırdığı binaları düzeltirüp, paralarını kardaşı İbrâhim Kethüdâya ödettirüp, tüccar, amele ve keresteci haklarını ödedi. Topkapısında olan bahçesini Kara-Kethüdâya, Topkapı dışında olan bahçeyi Haydar ağa zâdeye, ve Mahmud efendiye ve yine evini ve diğer zorla elde ettiği mülkleri sâhiplerine geri verdirdi.

Olaydan üç gün evvel eski vezir Mısır'a, Haydarağa-zâdeye «Yâ yüz elli kese, veyahut kellen!» deyû pâdişah fermanı göndermiş idi. Her tarafa yeni pâdişahın tahta cülûsu müjdesi menşûru gönderildi.

Bu sırada Sultan İbrâhim'in câriyeleri ve hasekilerinin hepsi, eski saraya naklolunup, Turhan Sultan ki, yeni pâdişahın annesidir, ve İffet, İsmet, Doğruluk ve Diyanet ile meşhurdur, yeni sarayda kalmışlardır.

Yeni Pâdişahın tahta cülûsundan üç gün sonra Cemşid Çavuş Kefe'den uygun bir rüzgâr ile üç günde ulaşup, eski vezirin evvelce anlatılan azarlamasına Tatar hanının cevap olarak gönderdiği mektubunu getirdikte, küffâr üzerine ga-

zâ yapma fermanını ihtiva eden pâdişah emri müjdesi ile Tatar Hanına kılıç ve hil'at gönderildi. Mutlak menzil yasak olup, ulak emri yazılmamak üzere birbiri üstüne tembih çıkup, hattâ Gürcü- Mehmed Paşaya Erzurum'da kalmasına ait yazı, haberci ile gönderdiler.

Doğrusu, ulak zulmünden köyler ve reâyâ harap olup, hizmet erbâbı ve mültezimler (S.B.) divan ehlinden biriyle âşinâlığı olanlar, belki bezirgânlar, yahudiler, hıristiyanlardan sarraf ve tercümanlar kendi işleri içün başka memleketlere gidecek olsalar, ulak emri alurdu. Fukarâya büyük eziyet olan bu çirkin zulmün kaldırılup hafifletilmesini kimse hatırına getirmezdi. Bu yasak, büyük sevap ve güzel bir iş oldu.

Ölen vezirin sarayında pâdişah ıçin salgın yoluyle halktan zorla toplanmış otuzdan fazla çengi, sazende **(saz çalan)** ve hanende **(güzel sesliler)** câriyeler var idi. Hepsini sâhiplerine geri vererek, yeni vezir iyi bir nam elde etti.

Cinci Hocanın mallarının zaptı:

Bu sırada devlet hazinesinde para mevcut olmayup, pâdişahın cülûsu münasebetiyle verilmesi âdet olan ihsan içün çok akçe lâzım olmakla, Recep ayının yirmi yedinci günü Cinci Hüseyin efendinden iki yüz kese akçe imdat istenmişti. Adı geçen **(Cnci)** vermek istemedi. Cinci Hocanın meydana çıkışı ve pâdişaha yaklaşarak az zamanda yüksek mertebelere çıkup halktan ve ulemâdan para ve hediyeler ve rüşvet yoluyla topladığı sayısız mallar bundan evvel yerinde anlatılmıştı. Rica ile husule getirdiği işler içün aldığı mallardan başka, kazaskerliği sırasında memuriyet ve müderrisliği ve küçük vazifeleri bile, rüşvetsiz vermeyüp, musallat olması, küçük büyük herkesin malûmu olup, herkes şerrinden korkardı.

Nakibüleşraf (S.B.) Zeyrek-zâde Abdurrahman efendi nakleder:

«O mahalde ki, Hüseyin Paşa Bağdad eyâletinden ve biz mevleviyetinden (I.S.) azlolunup, İstanbul'a gitmeye niyet etmiştik. Biz Diyarbekir'e Hüseyin paşadan bir gün evvel gelüp, Hüseyin Paşa da geldikte karşılamaya çıktık ve kendisini bir münâsip yere kondurduk. Hüseyin Paşa ılgar ile yüksüz gelüp, ağırlıktan yanında bir şey yok idi. Geldiği vakıt bir beygirden ağır bir heybeyi hizmetkârları indirüp, bizzat kendi de yapışup, oturduğu yere yanına alup, üzerine bir örtü örttü. Kendisiyle tekellüfsüz (**senli benli**) olduğumuzdan:

— Heybede ne var ki böyle bizzat dikkat buyurursuz? Dediğimde şu sözlerle cevap verüp dedi ki:

— Behey efendi! İstanbul'da Cinci Hoca dedikleri ol hilekâr Türk?! ve ol muzur tamahkârın şerrini defetmek içün, kendine hediye olarak hazırladığım beş bin kırmızı floridir. Başkaları da buna kıyas oluna.»

Kethüdâsı Hacı Nurullah ki, bir iki sene evvel bedestanda bir müflis zibidi dellâl idi. Cinci ile alâkası olmakla devlete geldikçe, kethüdâsı olup, o da rüşvet vasıtası olmakla büyük paralar sahibi olmuş idi. Cincinin bu suretle birdenbire meydan alışı, âleme ağır gelüp, rüşveti yayması ile devlet umurunun bozulmasına tek başına bir sebep olmuş iken, cehâlet ve ahmaklığından cülûs günü Yenicâmi toplantısına câhilâne bir şekilde geldiği zikrolunmuştur.

Ol vakit Bursa'dan azlolunan Mûsâ efendi bunun cüret ve ahmaklığına şaşup «Bu toplantıya gelmemeniz doğru olurdu.» deyû nasihat ettikte «Yâ niçün gelmezüz? Biz bu günü Allah'tan isterdik! Âlem ne şekilde yıkıldı, harap oldu? Görmezmisiz?» deyu cevap verdiğini işitenler şaşırıp kaldılar. Orada olanlardan biri ki, ulemânın şeyhlerinden idi, cüret edüp, «Cinci Efendi hazretleri! âlem harap oldu dersiz. Halkın toplanmasma sebep olan hususların büyük sebebi, ibadüllahi (**Allahın kullarını**) bu mihnetlere sokakların biri ve en büyük yardımcı cenabınız iken, şimdi hem suçlu ve hem güçlü ve hem mugalâta (S.E.) ile baş dâvâcı olup, buraya teşrifiniz çok gariptir» demişti.

Hele câmiden kaynatası Mahmud efendi ricâsı ile ve kefil olması ile kurtarılup, kara çavuş eliyle kaçırıldığı yukarıda anlatılmıştı.

Vezîr-i Âzam, adam gönderüp, Cinciden iki yüz kese istedi. Vermeyince kaynatası Mahmud efendi vasıtasiyle kendisine şöyle işaret olundu ki, eski pâdişahtan çeşitli yollarla aldığı Süleymaniye ve diğer evkaftan hakkı olmayarak yediği, vazifeleri verüp, bütün cülûs-u Hümâyun in'âmı içün lâzım olan akçeye imdat olmak üzere gayret sarfettiği takdirde, kendi hakkında bir eziyet olmayacağı, kazaskerlikten azlolunan efendiler pâyesinde kendine bir arpalık verilüp, hatırı hoş edileceği bildirildi.

Bu nasihatlı kelimeleri, kaynatası yerine getirdi. Ve babalık hakkını ve nasihatını ifa edince Cinci Hoca:

«Ben mertlik ile adam oldum, canım tende iken anlara bir akçe vermezem!» deyû kat'î cevap verdikte, Mahmud efendi de anın inadını görüp, adam olmasından ümidini kesti. Ve vezir tarafına bildirüp, kendini onun kefâletinden çıkarup, suçsuzluğunu meydana koydu.

Vezir tarafından Çavuş-başı gönderilüp, Recebin yirmi beşinci cumartesi günü evi arandı. Meğer kaynatası Mahmud efendiye red cevabı verdikten sonra kethüdâsı Hacı Nurullah kendine nasihat edüp:

«Bre efendi! Bu kadar malı sana yutturmazlar. Bunlara kırk elli kese vermedikçe olmaz!» Deyû ısrar edince şöyle böyle razı olup, iş işten geçtikten sonra bir miktar akçe vermeye gönlü olmuş idi.

— Getür şu keseleri! Ayarı alçak zoltaları ve eksik ve silik kuruşları ve kırık altınları ayırup bir miktar akçe verelim!

Deyüp, evi harap olası, öyle vakıtta bile tamahkârlığının şiddetinden sarraflık sevdasına düşüp, keseleri meydana döküp, alçak ve ayarı bozukları seçmeye meşgul olduğu sırada, Çavuş-başı bu kadar adam ile kapıdan içeriye girer.

Kendine haber verildikte can başına sıçrayup, akçeyi

meydanda bırakup hareme kaçtı. Hacı Nurullah'ı tutup bağladılar. Kendisi haremden dama çıkup oradan Trabzanlı tahtaboş aşırı geçerken meğer Tuman paça imiş, gömleği ilişüp, yırtulup, bir parçası asılı kalup kendisi komşusu Tosun Çavuş adındaki kimsenin evine aşıp atıldı. On arşından fazla yerden sıçradığı halde hiç bir yeri kırılmadı. Kuvvetli bünyeli ne garip Türk ü sütürk idi!

Orada boş odada arkası üzere yatup üzerine bir eski hasır örttüler. Çavuş-başı elinde olan ferman mucibince arkasından hareme girüp, adı geçen yerden atladığını bilüp, Tosun Çavuşun evinin kapusundan girdi. Arayarak buldular. Çavuş-başı Abdulfettah ağa bir zarif herif idi. Hasırı kaldurup:

«Efendi hazretleri evvelce yüksek ruhları dâvet ederdi. Şimdi alçak ecinnileri dâvet içün hasır altına girmiş ancak.»

deyü o şekilde yakaladılar.

Meseleyi anlatan Mahmud efendinin hemşire-zâdesi Veli-zâde der ki, Mahmud efendi kefillikden vazgeçtiği haberini vezire gönderdikte, cinci Hoca mal istenmesini ham tamahkârlığa verüp, talebesinden bir ahmağı vezire gönderüp :

«Eğer yeni pâdişâha beni hoca ederseniz yüz kese akçe vereyim»

deyu haber göndermiş. Vezir o saat şeyhülislâma varup meseleyi söyledikte «Ey nâbekâr tamahkâr! Bunun dimağı fesattadır, fırsat bulursa âlemi tahrip etmek içün yeni esaslar koyması mümkündür, deyup gizlice öldürülmesine karar verüp yakalanması içün çavuş-başı gönderilmiş idi.

Hâsılı çavuş-başı efendiyi hasır altından kaldurup, yakasından tutup taşra çıkarırken kabalığı elden koymayup, çavuş-başıya ve çavuşlara:

«Bre asılacaklar! Ben kazasker ve ulemâdan değil miyim? Çekin elinizi, bre habisler!»

deyu çekişmeye başladı. Çün çavuş-başı meselenin sonunu bilirdi, hürmet etmeyüp,

«Urun şu Türkün başını?! Söyletmen, çekin götürün!»

demekle çavuşların rezilleri yumruk ile başına yüzüne girişüp, başından destarı gidüp, muşta darbesinden sağ gözü berelenüp, yaka paşa başı açık dışarı çıkardılar. Mahmud efendinin kethüdâsı orada bulunmakla başından destarını, arkasından sofunu cinciye giydirüp:

«Hey efendi! Allah yardımcın ola... Tamah ve hırs ile sen kendini şu kıyafete götürdün... Daha sonu nice olacaktır, bilirsüz. Söz tutmadın. Biz ne işleyelim?»

Demekte yine şiddet ve kabalığı elden komayup:

«Behey çelebi! Benim suçum nedir? Bana Allah'ın verdiği malı bu zâlimlere göz göre göre verüp, ben fakir mi olayım? Emir şeriatındır.»

diyerek çekilüp, vezir sarayına gittiler.

Vezirin huzuruna vardıkta yine:

— Hoş geldin efendi!

deyüp ikram etti. Nasihata başlayup,

— Gel efendi, cülûs in'âmı içün ikiyüz kese imdat eyle!

diye eski sözünü tekrarladı. Cinci Hoca:

— Ben akçeyi saraya ve kitaba verdim. Nakit param elli keseye çıkmaz.

deyu inkâr eyledi. Paşa dahi güzellik ve yumuşaklıkla söyledikçe ol sertlik edüp, yemin eyler ve inkâr etmekte direnirdi. Paşa gördük ki nasihat ve ıslah kabul etmez.

— Efendi içeri buyurun!

dedi. Sarayda bir odada Hacı Nurullah ile ikisini haps ettiler. Evinde ve saraya gelirken yolda ve sarayda her gün yüzüne karşı söverler ve lânet ederlerdi.

Cinci haps olunduğu gibi evine başbaki kulu, keşşaf, muhzır ağa ve vezirin güvendiklerinden bir iki ağa gönderdiler. İki yüz kese kuruş hazinesinde mevcut ve denkler ile bohça bohça çeşitli kıymetli şeyler ve altun ile dolu bir iki sandık, elliden fazla samur deftere yazıldı. Yük yük paşa

kapısına taşınmaya başlandı. Gözü önünde malları ve eşyası hep alındıktan sonra kazaskerliği zamanında yazdığı ruznâmeleri paşa getürdüp, memuriyet ve medreselerden tâyin ettiği maddeleri saydırup, her birinden aldığı malları ve diğer umumî memuriyetler için rica edüp tâyin ettirdiği eyâlet ve hizmetlerden aldıkları ve pâdişah tarafından ve diğer yerlerden aldığı hediyeler ve paralar kılı kılına hesap olunup, kendi masrafları bunlardan çıkarıldıktan sonra üç bin keseden fazla malı vardır deyu oy birliğiyle karar verildi. Cebren ve kahren alınmasına başlanmak icabetmekle bir ağa, mübâşir koşulup cellât Kara-Ali dedikleri melûn ile Cinci'nin haps olunduğu odaya gönderilüp, korkutma ve işkence ile geride kalan mallarını söylettirmek ferman olundu.

Ağa gelüp, mallarını sordukta, yine inkâr ve yemin etmeye başlamakla Kara-Ali gelüp odanın ocağına iki tas koyup, kamış, âşık ve sâir işkence âletlerini, Allaha sığındık, meydana döküp,

— Söyle efendi sultânım! Söyle... Bu tedârikler sultânım içindir!

deyu paçaları sıvadı. O vakit cinci neye uğradığını bilüp, kâh kendisi kâh kethüdâsı «Falan dıvarda, falan merdivenin altında gömülü şu kadar şey vardır» deyu haber verdiler. On iki güğüm çil akçe ve yetmiş bin kuruşluk para ki, hepsi tas gibi çukur, yeni ve berrak, hâlis ayarlı Mısır'ın bir nevi parasını yer altından çıkarup getirdiler. Önce gelen paraları cülûs bahşişi için askere dağıtıldı. Cincinin paraları uzun zaman halk arasında geçer olup, «Cinci parası» demekle şöhret buldu. Ayarı hâlis olduğundan sarraf melûnları eritüp, yok ettiler.

Bütün parası üç bin keseye yakın samur ve parça ve kıymetli gümüş ve altın kap kacak makulesi iki yüz keselik eşyası alınup, diğer ev eşyası ve ağırlık makulesi eşya ve mülküne taarruz olunmadı. Süleymâniyye vakfından Cinci hocanın günde beş yüz akçe vazife, ve hacı Nurullah'ın iki

yüz akçe vazifesi var idi. Hakları olmadığı halde yer ve yutarlardı.

Evvelâ sâhip oldukları günden bu âna gelinceye kadar ne kadar akçe alınmış ise hesap olunup, ikisinden de vakıf için geri alındı. Cincinin vazifesi on beş bin kuruş idi. Tamamen vakfa teslim olundu.

Vezîr-i âzam, Mahmud efendiye haber gönderilüp:

«Kerimelerinin mihr-i Müecceli (S.B.) ne kadardır?»

Deyû sordular.

«Bin altundur» deyû cevap verdi. Cincinin malından bin altun, Mahmud efendinin kızı tarafına mihr-i müeccel adı ile gönderildi. Bu tutumdan, Hüseyin efendiye kötü kasıtları olup, kurtulmayacağı bilindi. Kethüdâsı Hacı Nurullah'ın yüz elli kesesi alınup, bir şeyi kalmadığından salıverildi.

Cinci Hoca, Şaban ayının ortasına kadar hapsolunup, «Malın yoktur» deyû nikâhına yeminler etmiş iken, bâzan cellât korkusu ile ikrar etti ve bâzen evini köşe köşe kazup çıkardıkları hazineler üç bin keseden ziyade olup, alındı. Sonra kendisini ibrim mirlivalığı adıyle Mısır'a sürgün ferman olundu. Kumkapı'dan bir kayığa koyup yolladılar. Mihaliç'e varınca nikris (**Mafsal**) ağrısı hastalığı sebebiyle gidemeyüp, orada kalmasına izin verilmiş idi. O vakit arkasından adam gidüp, Kızıl-adalarda boğdular haberi yayılup, aslı çıkmadı. Mihaliç'de her gördüğü adama şikâyet edüp:

«Benim bunca malımı aldılar, pâdişaha ondabirini vermemişlerdir.»

deyu söylediği naklolunurdu.

Bundan sonra tatar hanının, şefaatiyle çırağ olduğuna binâen, devletten rica edüp, evinde oturmaya izin verilmek üzere şefâat eyledi. Bundan sonra zikrolunacak olan Sultan Ahmed câmii Sipâhiler vakasında kendi adamlarından olan bazı şâkiler o toplantıda bulunup,

«Bizim efendimizin suçu nedir? Bu kadar malı alındı,

nice oldu?» deyu dile getirdiler. Bu fitne Cincinin hilekârlığına verilüp, eğer tatar hanının şefâatiyle kurtulup gelirse başımıza bir iş çıkarır, deyu Limnili Hüseyin Çavuş öldürülmesi içün gönderildi. Hüseyin çavuş vardıkta:

«Nedir çavuş, bize müjde ile mi geldin?»

dedikte katli için verilen fermanı eline verdi. Abdest alup namaz kıldıktan sonra orada Cinciyi boğup, adem diyarına saldılar (öbür dünyaya.) Bu asır ki, dünyanın uğursuz günleridir, nice aşağılık kimseler çıkup, istidat ve hakları olmadığı halde yüksek yerlere çıkup, az zamanda çok fesat etmişlerdi. Yine az zamanda bu yüksek yerlerden düşüp, yaptıklarının cezasını bulup, yok olmuşlar idi.

Baş halife Hüseyin efendiden işitildiği üzere ellibin yeniçeri bahşiş almış, sipâhiye biner akçe ile terekki ve yeniçeri üçer bin akçe atıye (S. B.) ile ulûfeleri ve terakkileri verildi.

Vecihi'nin yazdığına göre, Sultan İbrahim merhumun şehit olduğu gün ki, Recebin yirmisekizinci salı günüdür, o gün cülus bahşişi çıkması kararlaştırılmakla sipâhi taifesi, ağaları kapısına toplamışlardı. Mecburen bahşiş verilmesi geri kalmakla ağalarını taşlayup «Bir pâdişâhı indirdiler, cülûs bahşişi vermezler!» deyu itiraza ait nice saçma sapan sözler söylediklerinde Enderun halkının dahi dedikodusuna rastlamakla fitne korkusundan o şehit pâdişâhı öbür dünyaya gönderme tedbirini ettiler. Sipâhi zabitlerinden ve kâtiplerinden ileri gelenler azl olundu ve değiştirildi. Sonra cülûs bahşişi verildi.

Cinci Hoca'nın parasının cülûs bahşişine büyük yardımı oldu. Sanki böyle bir vakit için biriktirmiş...

Ramazanın yirmisinden sonra ulemâya bahşiş çıkup Abdurrahim efendi tarafından tertip edilerek defter, Hüsam-zâdelerin büyüğü ile Paşa kapısına **(Sadr-ı Âzam)** gönderilüp gereğine göre dığıtıldı.

«Hükümdarların taâmı zenginler içindir» deyimine göre zenginler hissedar olup, defterli onbeş kadar kırktan az-

ledilmiş ve müderrislerden hak sahibi zaifler, mollanın hasisliği yüzünden mahrum oldular.

Galiba müverrih ol bahşişden hisse alamamışdır ki, mollanın hasisliğini bu işe sebep addedüp Allah cezasını versin deyu beddua eylemiştir.

Bu sıkıntı bertaraf olduktan sonra yeniçeri ağası Seyit Mustafa ağa, Bolu sancağına kaldırılup, Mustafa paşa merhumu kethüdâsı Mehmed ağa yeniçeri ağası oldu.

Girid adasında serdâr olan Hüseyin paşadan mektuplar ile adamlar gelüp, Kandiye'ye yürüyüş edüp, lâğım ile açılan deliklerden içeriye hücum eylediklerinde, küffâr dahi lâğımlar atup sekiz çorbacı ve birkaç bin adam şehitlere katıldı. Bu miktarın iki misli kadar da küffâr cehenneme gidüp, gaaziler kollarının kuvvetiyle bir iki kuleyi zapt edüp, içeri şehre koyulmak niyetinde iken, deniz tarafından evvelce zikrolunduğu üzere bir çok gemiler ile kâfirin imdadı gelüp, Kandiye limanına girmişti. Kalede olan melûnlar hesapsız derecede çok oldukları içün İslâm gaazileri yalnız muhafaza ile meşgul olup, beklediklerini bildirüp, donanma ve asker ve zahire ve mevâcip (maaşlar) istemek içün pek çok yalvarup, adamlar göndermişlerdi.

Şabanın yirmi birinci perşembe günü Ok meydanında dua tembih olunup sadrâzam Girid tarafına lâzım olan imdat, asker ve mühimmat tedarikine meşgul oldu.

Enderûn-u hümâyunda olan iç oğlanlarının bazıları edepsizce hareket etmeleri üzere vezîr-i âzam, Şaban ayının sonunda içeriye varup kilerci başı ile seksenden fazla gilmanı taşraya kovdu.

Şevval ayında hassa silâhtarı Murtazâ ağa Şâm-ı Şerif mansıbı ile çıkup, iki yüz kadar iç oğlanı da kanun gereğince sipâhilik ile çıkarıldı. Ve Silistre mansıbı ile Doğancı başı çıkup, yüz elli adet gilman da anunla çıktı.

Katırcıoğlunun gadri ile Anadolu Beylerbeyi Çavuş-zâdenin öldürülmesi:

Dergâh-ı Âli çavuşlarından (S.B.) Cafer Çavuş oğlu Ahmed Çavuş ki, Hotin senesi daha çocuk iken Dergâh-ı Âli çavuşlarından olmakla «Küçük Çavuş» adını almakla bu karışıklık günlerinde saraylı bir musâhibe ile evlenmek suretiyle hasekilerden birine kethüdâ olmuştu. Onun kuvvetiyle birdenbire yeniçeri ağası olup, sonra Anadolu eyâletiyle çıkmıştı. Anadolu'da baş kaldıran Haydaroğlu adındaki müfsit, fazla cür'et gösterüp, öldürülen «Vezir-i âzam Ahmed Paşa bir sancak içün otuz bin kuruşumu aldı» deyû yol kesüp, büyük fesada başladı. Bu sene hacc-ı şerife giden Hacıları vurup, bir çok fenalıklar etti. O kadar ki, Akşehirle Ilgın arasında ve o taraflarda askersiz yolcuların yolculuk etmeleri imkânsız olduğu haberi geldi. Feryatçılar Vezîr-i Âzam döküldüklerinde, Anadolu vâlisi, adı geçen Ahmet paşayı Katırcıoğlunun üzerine, ortadan kaldırılması için tayin edüp, pâdişah emri gönderildi. Adı geçen Paşa da Kütahya'dan mükemmel askerle kalkup, üzerine varup, Karahisar sahip yakınında rastladı. Başlangıçta eşkiyâ bozgunluk sureti gösterip kaçtılar. Adı geçen Ahmed paşa acemi, yeni çıkmalardan olmakla, muharebeyi kazanmak gururiyle bir tarafa yönelüp, Sandıklı cvasında gaafil yatarken bir gece Haydar oğlu adındaki Haram-zâde, bütün adamlarını toplayup, yüzden fazla itoğlu it ile ılgar edüp, adı geçen veziri basup gece baskını eyledi. Nöbetçiler haber edüp, paşa birkaç ağaları ile ata bindi. Amma leventler, ona yardımcı olmayup, belki düşman tarafına yardım eylediler. Reziller galip gelüp, paşalardan el kaldıranları öldürüp, yaralayup, paşayı da yakalayarak önüne getirdiler.

Haydar oğlu, paşayı bir miktar azarlayup, «Bayır aşmazlara güvenüp, başından geçen kimsenin **(kellesini koltuğuna almış kimsenin)** önüne geldiğin cahilliğe merhameten seni âzat eyledim. Yörü var bir daha kullanamadığın asker

ile, üstün gelemiyeceğin düşman önüne gelme» deyüp, soyup, entâri ve kellepuş (**takke**) ile bir beygire bindirip salıverdi. Diğer adamlarını da soyup, ordusunu ve tabılhâne (S. B.) ve otağını toptan zapteyledi.

Haydar oğlunun yarar pehlivanı Katırcıoğlu dedikleri Şaki, bozulan düşmanı kovalamaktan gelüp, paşanın salıverildiğinden haberdar olunca, Haydaroğlunu ahmaklıkla itham edüp:

«Bre oğlan! Ben ve sen onun eline gireydik, şimdi başımız şu meydanda yuvarlanırdı. Öyle düşmanı adam sağ koyuverir mi?»

Deyüp, paşanın ardına düştü. Biçâre Ahmed paşanın bindiği beygir, kendi levendi gibi köprü geçmez ve ark atlamaz makulesi, ileri adım atmaya dermanı yok bir lâşe (**leş**) olmakla, daha bir bayır aşmış idi ki, Katırcıoğlu uğursuzu erişüp:

«İn aşağı bire hain!»

Deyû çağurup şehit eyledi.

Ahmed paşanın Saruca sekbanları ve diğer leventlerinden içlerinde fesatlık olanlar hepsi Haydaroğlunun adamları haline gelüp, o kan içicinin şöhreti memleketin her tarafına salınup, bu az bulunur olayın da yayılmasiyle halkın kalbine üzüntü geldi.

Bu haber İstanbul'a ulaşınca, Bosna'dan azledilen Ketenci Ömer paşa-zâde Mehmed paşaya Anadolu eyâleti verilüp, Şaban sonlarında hil'at giydi. Ve Haydar-oğlu Mehmed adındaki Şakiyi, her kim katlederse malı sorulmayup kendine eyâlet verilmesi vaadini taşıyan pâdişah emirleri yazıldı ve etrafa gönderildi.

Girid Serdârı namlı Hacı Hüseyin Paşadan Ebu-Said efendiye Şabanın sonunda bir mektup gelüp, eski vezir Ahmed paşadan para ve asker olarak imdat gönderileceği, zahire ve donanma hususunda aldatıcı vaadlerle mektuplar geldiği, hiç birinin aslı çıkmayup, islâm askerinin adada aç ve çıplak, gece gündüz, toprak olası kâfirlerin ateş muha-

rebesiyle yanup, zaruret içinde imdada muhtaç olduklarını ve durmadan beri taraftan ve küffâr tarafından nice lâğımlar atılup, kulelere zafer bulduklarını ve yine geri hendeğe döndüklerini, sonra içeri hücum vaktinde küffâra imdat gelmeye başlayup, defalarca, yekûn olarak kırk beş parça dağ gibi gemiyle cenkçi küffâr, zahire, mühimmat ve âletler gelüp, Kandiye limanına ulaşıp, ve cümlesi kale içine girüp, yine İslâm askeri, Allaha tevekkül ile ve imdat gelür ümidiyle cenkten el çekmeyüp hendek içinde oturup gece gündüz boğuşmaya devam ettiklerini bildirmiş.

Sadrâzam Mehmed Paşanın ahvâli ve Sipâhi fetretinin başlaması:

Vezîr-i âzam Sofu-Mehmed paşa Devlet atabeyi (S.B.) ve veliaht **(hükümdardan sonra hükümdar olacak kimse)** makamında müstakilen işleri çevirüp, kendi sarayında oturup, devlet hazinesinin gelir ve giderini yoklayup, evvelâ Enderûn-u hümâyun yiyeceklerinde olan israfları, sonra taşrada olan fazlalıkları kesip mümkün olduğu kadar masrafı azalttı ve indirdi. Gümrük ve Tuzlalar ve diğer mukataalardan (S.B.) vazife sahibi olanların beratlarını yoklayup müstehak olmayanları vazifeden çıkarup, ve bazı müstehak olanların gelirlerini azaltmayla meşgul oldu. Altı bölük halkının (S.B.) veledeşlerini (S.B.) kendi önünde ikişer şahit ile verüp, Girid seferine gitmek şartiyle bin adet dirliği çalınmış (S.B.) sipâhileri düzeltüp, Girid'e gitmelerini ferman etti.

Aslında kendisi sipâhi zümresinden olmakla ocaklarına bu şekilde iyilik etmişti. Fakat sipâhiler bir garip kavm olup, içlerinde akıllı ve akılsız müsavi... Ne, iyi tedbir sahibine tâbi olurlar, ne de işin sonunu düşünürler. Bir çoğu etrak-i bî idrak **(idraksiz Türk?)** ve hayvanlar gibi şirret ve düşmanlığa yatkın olup akıllıları az, ve bunlara mağlûp olmakla nice defa İstanbul'da divanlarda beyhude toplantı edüp, so-

nında mağlûp ve kanatları kırılmış oldukları tarihlerde tafsilâtiyle yazılıdır. Ve o fitneleri bilen ihtiyarlar içlerinde variken, yine cahilliği elden komayup, her vakit toplu baş kaldırmadan geri kalmadılar. Bu defa da yeni pâdişahın tahta geçişi vaki olmakla vezîr-i âzam, bunca yıldan beri alınmış olan veledeşlerini verüp, çalıklarını düzeltüp, şimdilik hazine ve reâyâ ahvâli bozukdur, bu seneden sonra hizmetleriniz dahi verilir, deyû vaad etmişiken, bu iyiliği bilmeyüp, Üsküdarda ve başka yerlerde tekrar tekrar toplantılara başladılar. Sonra ahvallerinin ne olacağı bildirilecektir.

Fayda:

Sipahilerin bu şekilde inzibatsız olmalarının sebebi budur ki, her asker tâifesinin birkaç derece zabitleri olur. Üstekiler alttakileri zapt ederek, vara vara hepsinin zapt ve raptı bir başbuğa nihayet bulur. Bu, saltanat ve asker tedbiri kanunlarından mühim bir kaidedir. Meselâ, yeniçerilikte her odanın eskileri, öteki neferlere zabit gibidir. Ondan sonra aşçı, ondan sonra odabaşı ve ondan sonra çorbacı gelür, Odabaşı ve çorbacının zabiti kethüdâ beydir. Ondan sonra hepsinin zabiti ağadır.

Sipâhiler dahi eskiden bu kaide üzere kurulmuş idi. Ne kadar bölük var ise bir bölük başı ki, şimdi diğer neferlerden farkı yoktur, eskiden anlar odabaşı gibi bölüğünde olan neferi bilir ve zapt ederdi. Giderek **(zamanla)** anlardan itibâri kaldırup ancak ağa ve kethüdâ ve çavuşlara mahsus ettiler. Beş on bin adamı bir iki derecede olan on beş kimsenin zapt etmesinin mümkün olmadığı sebebiyle bu tâifenin yenisi ve eskisi büyüğü ve küçüğü belli olmazdı.

İşbu Ramazan ayının yedinci cuma günü Anadolu sipâhilerinin Üsküdara dolup toplantı yaptıkları duyuldu. Müftiyül'enam **(Şeyhülislâm)** ve büyük ulemâ, paşa kapısına dâvet olundu. Ağalar dahi varup, bölük ağalarını sarı bayrak ağası ile ve Zincirli kapıda oturan eski kul kethüdâsı olan

Hüseyin ağa gönderilüp, bölük ağası yoldan sapup, Hüseyin ağa varup söyledikte, sipâhiler cevap verüp:

— Veledeş (S.B.) namına biz oğullarımıza ulûfelerimizden verüp, bölüğe çıkarılmak istememizden muradımız, evlâtlarımız ekmek parası sahip olsunlar diyedir. Hâlen küçüklerini yazmayup büyüklerini yazdıktan sonra Zadra'ya ve Girid'e gönderirler, demenin ne mânâsı vardır? Oğullarımız bizden ayrılmaz. Ve bizim de pâdişahsız, sahib-i mühürsüz (Sadrâzamsız) sefere gitmemiz kanuna aykırıdır. Hâlen oğullarımız olduğuna şâhit isterler. Birbirimiz hakkında olan bildirmelerimizi tutmazlar. Hâlen şahit tedârikindeyüz. Bundan başka hizmet zamanı Razamân-ı şerif idi. Ramazan geldi, hizmetten eser yok... Ve bir madde dahi pâdişahımızın katl olunduğudur. Ne temessük (S.B.) ve ne hüccet ile olmuştur? Hâlâ Sıvas'ta İbşir paşa bizden intikam almak niyetindedir. Ne temessük ile olduğunu bildirsinler. Bizim tesirimiz olmayan hususlarda biz niçin suçlu oluruz?»

Hüseyin Ağa bu cevabı getürdü. Vezir-i âzam, Müslihüddin ağayı çağırup:

«Hani beni sadrâzamlığa tâyin hususunda olan yemininiz?»

Dedikte, Muslihüddin ağa cevap verüp:

«Devletlû Sultanım! Ben kulun o zaman, bir kılınızın düştüğü yerde elli bin yeniçeri ile baş veririm, dedim. Şimdi o yeminim üzerinde duruyorum. Fakat vakıâ tahttan indirme bizimle konuşarak oldu. Fakat (sultan İbrahim'i) öldürme hususunda reyimiz ve karışmamız yoktur.»

Dedikte, vezir cevap verüp:

«Katl hususu içün bende mufassal temessük vardır. Öldüğüm vakit bile benimle gömülmesi vasiyetimdir ki, hak derhâhında dahi temessüktür.»

Deyû Abdürrahim efendinin fetvâsına işaret etti. Oradan sipâhilere cevap gönderilüp:

«Yeni pâdişah, ölen pâdişahın velisidir ve hâlen tahtındadır. Anlara ne dâva düşer? Edepleri ile dursunlar. Fuzul-

luk etmesinler. Reâyâ harap olmakla hâlen bir elle toplanan hizmetlere tahammül yoktur. Bin eli üzerlerine havâle edemezüz, hizmet sevdasından geçsünler.»

Deyû haber gönderdi. Tekrar sipâhiler haber gönderüp:

«Şimdi tahtında oturan pâdişahımızı dahi sizlere inanmazız, biz hizmete karışmayalı reâyâ mamur mu oldu? Bostancılar ve vezirlerin adamları bunca yıldır reâyâyı harap edüp, bizim beş alacağımız yerden onlar on aldılar. Biz reâyâyâ zülm edelim demezüz. Ancak Sultan Süleyman merhumun kanunu üzere gulâmiye adiyle her ne tâyin olunursa kaniyiz. Elbette hizmetlerimizi verirsiz.»

Deyû fikirlerinde ısrar haberi gönderdiklerinden meşveretten sonra tekrar haber gönderüp:

«Şimdi zaman dar olmakla Ramazanda kabiliyet yoktur. Nihayet yeni senenin Muharrem ayında hizmet dağıtalım.»

Deyû cevap gönderdiklerinde onlar dahi kat'î cevap vermeyüp:

«Yalnız bizim razı olmamız ve red etmemiz ile olmaz. Daha emektar ihtiyarlarımız vardır ki, henüz gelmemişlerdir. Geldiklerinde anlar ile konuşup doğru görürlerse razı oluruz.»

Deyû sözlerinin sonunu getürüp, cevap gönderdiler.

Bu şekildeki dedikodudan Müftü Abdürrahim efendiye hayret ve adamlarına dehşet geldi. Baba dağında muhafazada olan aşağı bölükler de bu sırada ağaları Sinan ağayı zorla kaldırup İstanbul'a geldiler. Diğer yerlerden de sipâhi zümresi güruh güruh İstanbul'da toplanmaya başladılar.

Sultan Ahmed Han câmii vakasının başlangıcı:

Fezlekede Kâtip Çelebi der ki:

«Çün pâdişah tahta geçtikten sonra maslâhat icâbı Sultan İbrahim Hana öbür dünya görünmüştü.

Halkın bir kısmı bu durumdan kırgın olup, devlet idâ-

resi ellerinden gittiği için tahammül edemeyüp, idâreyi elinden kaçıranların adamları yer yer dedikoduya başlayup iş başında olanlara itiraz ve münakaşa ve meclis meclis fitne ve fesat eder oldular.

Harem-i hümâyunda ve taşrada «Pâdişah ne günah ile katl olundu?» deyû bahsederek, adı geçen havadarlar, sipâhi tâifesinin içine karışup bazı küçük işler bahanesiyle toplantılar yapar ve kavgalar koparır oldular. Bu büyük fitneye birkaç madde sebep oldu.

Biri budur ki, bazı ulemâ kıyafetinde kimseler, Sofu-Mehmed Paşayı gurura düşürüp, fıkıh kitaplarında, bilhassa camiül-fusûleyn'de «Sultan Küçük olsa reâyâ, şanlı büyük bir vâliye bîat ederler. O da, küçükten vekâlet ile hükümet eder. Lâkin hakikatte sultan o büyük vâlidir.»

Deyû yazılı olan meseleyi naklederek iblis gibi zavallı Mehmed paşayı yoldan sapturup bu itikada düşürmekle vezirlği ayaklar altına aldı. Paşa dahi devlet ahvalinden habersiz saf bir ihtiyar olmakla bu Osmanlı devleti askerinin yalnız soy temizliğine itibar ettiklerini anlamayup, istiklâl ile hareket etmeye halkı bilhassa hasetçilerin tahammülü olmadığını bilmeyüp, nice zaman bu sevda ile divanı terk eyledi. Kendini daimî veliaht makamına koyup, adamları bu sözle iftihar eder oldular.

Biri dahi toplantı sırasında iş sahiplerinden bundan sonra rüşvet alınmaya ve memuriyetler kanun üzere ehline verile ve muhalefet edenlerin hakkından geline» deyû kararlaştırılıup, tahttan indirmeyi ve katli dahi bu töhmet üzerine kurmuşlar iken sıra kendilerine gelince sabr edemeyüp, rüşvet kapısını tekrar açtılar.

Evvelce rüşvet ancak pâdişah tarafından alınırken bu defa ağalar ve diğer işlere karışanların her biri alup, iş görmeğe başladılar. Hattâ rivâyet olunur ki, cülûs sırasında beylerden birine «zulmü yoktur» deyû br sancak verilmiştir. Sonra parasız olarak verildiğine pişmanlık gelüp, vezir kethüdâsı olacak tamahkâr şerir «Bunlar gittikleri yerde çok

para alırlar. Hemen siz almadığınızla kalırsız.»

Deyû koca zavallıyı (**sadrâzam**) baştan çıkarup ardınca mübâşir gönderdiler. Ol sancağın rüşvetini evvelce olduğu gibi alup, diğer memuriyetleri dahi açık arttırma ile vermeye başladılar. Hattâ atlı mukabelesinin halifeliği boş olup ilk zamanlardan beri halifelerden biri, yolu ile olagelmiş iken, hazine hâini kalenderi sevkiyle üç bin kuruşa ecnebiye verilüp, devlet hazinesinin kapusu ve direği yerinde olan kalemin himâyesini aslâ düşünmediler. Bu büyük hatâ, diğer zamanlarda bile olmuş değildi. Bundan sonrakileri de buna kıyas oluna...

Biri dahi, paşa doğru yolda durmayup rüşvet kapısını açtı, ocak ağaları dahi ruhsat bulup bir taraftan işlere karıştılar. Sipâhiler dahi harekete geçüp Ramazanda zikrolunduğu üzere Üsküdar'da toplandılar. Devlet büyükleri dahi paşa kapısında toplanup, kethüdâları gönderdiler. Onlar defterler ve hizmetler istedi. İyi ve kötü şeyler vaadederek müdafâa olununca dağılup, doğru cevabı ihtiyarlarının gelmesine bıraktılar. Ve evvelce anlatıldığı üzere Tuna yalısında muhafazaya tâyin olunan sol ulûfeci ve sağ azepler bölüğü «Bir iki senedir işlemiş ulûfelerimiz verilmez.»

Deyû zor ile ağalarını kaldırup, gelirken (**Zadra'ya gidesiz!**» deyû karşı emir gönderildi. Onlar «İstanbul'a varmayınca gitmezüz» deyüp, ulûfelerini bahâne ettiler. Ulûfeleri karşı gönderilüp Silivri'de verilmiş iken yine dönmeyip geldiler.

İki sene toplu ve muhafazada olan askeri döndürmek ve bir yere de göndermek doğru değil idi. O yüzden emir geri alınup, kul (**asker**) yüze çıktı.

Ve biri dahi, eski kanun üzere yedi yılda bir, harem-i hümâyunda çıkma olagelüp, bu sırada celeplerin resmî müddeti tamam olup fermanı beklerler iken, bunlar hep birden çıkarılırsa fesat ederler, imdi derece derece ikişer, üçer yüz çıkma idelüm, deyû kötü hareket edüp, bu fâsid fikri tatbik etmekte ısrar ettiler.

Bayramdan sonra Şam eyâleti ile çıkan Murtazâ Paşa

ile bir defasında dört yüz celep koşulup çıktı. Sipâhilerin sayısını çoğaltmaktan çekindiği için diğerleri çıkarılmadı. Diğer iç oğlanlarının ise durmağa tahammülleri yok idi.

Sultan İbrahim zamanında Galatasarayında her gün «Allah, Allah» sesi gelür, fakir olanları açlıktan kuru ekmekle geçinürler, esirler gibi dururlardı. Çünkü masrafın çokluğundan Şehremini, anlara tâyin olunan harç ve masrafı vermeğe kaadir olamazdı.

Şüphesiz zaruret ve açlık canlarına kâr edüp, Şevval ayının yedinci günü Galatasarayı hademeleri toptan boşanup İbrahim paşa sarayına geldiler. Anlar dahi:

«Biz ne dururuz? Yürü çıkalım!»

Deyû birbirlerine kuvvet verip, el kakıp taşra çıkarken, bunlara mâni olmak içün yeniçeri ağasını göndermişler. O dahi asker ile gelüp, bunları men etmek içün önlerine varup:

«Geriye, saraya dönün!»

Deyû bir siyah sarıklı yiğiti dövmeğe başlayınca, bütün sipahiler hücum edüp ağayı kaçırıp, bütün askerini darma dağınık ettiler.

Bunları işiten yeni saray gılmanları da zaptolunamayup, anlar dahi bileklerinin kuvveti ile hep birlikte taşra çıktılar. Hep beraber varup, elçi hanını (1), bazı hanları ve odaları boşaltıp, geçüp oturdular. Dünyayı görmemiş, hapishanede sitem çekmiş kimseler, başıboş şehrin içine dağılıp sipahi yazılmak sevdasında oldular.

Sebeplerden biri dahi, ihtiyar vezir-i âzam aslında sipâhilikten gelme idi. Pâdişahın tahtından indirilmesi yeniçerilerin eliyle olduğu için, böbürlenüp istiklâl kazanmışlardı.

Yeniçeri ordusunun zorbalığından kurtulmak içün bin adet yeri çalınmış **(sipâhilikten çıkarılmış, defterden silin-**

(1) Elçi Hanı, İstanbul'da Çemberlitaşın karşısında bulunan ve elçilerin oturmalarına tahsis edilmiş olan handır. Bu hana (Balyos hanı) da denirdi.

miş) neferi tashih edüp **(kaydını yenileyip)** Girid'e gitmeleri ferman etmiş..

Bu, yersiz bir tedbir olduğundan, peşin ulûfe isteyüp, bin türlü bahane ile gitmekte oyalanıyorlardı. Sonra, ağaları olan Casus-Mustafa çavuş, bir miktar sipâhi ile çıkarıldı.

Silivriye vardıklarında, beri taraftan fitne arayıp gezenlerin mektubu vardı. Selânik'te oturan, evvelce dirliği çalınan Bıyıklı-Mahmud adındaki sipâhi ki, Rumelinde vergi toplayan Sarı-Ahmed'in yetiştirmelerindendir, aslında gözü pek, aklı gözünde bir kimse olmakla, cülûs vakasından sonra işlerini düzeltmek için İstanbul'a gidiyordur, bu sipâhileri görüp, «Bu vakitte Girid'e gitmenin münasebeti nedir? şimdi iş vaktidir!» deyüp fesada verip, bunun fesatcılığı, İstanbuldan gelen fitne uyarıcı mektuplara uygun düşmekle, hepsi Silivri'den dönüp, ulûfe bahanesiyle Bıyıklı-Mahmud'un yanına uyup İstanbul'a geldiler.

Adı geçen Mahmud, Sultan Ahmed câmii yanında bir hana indi. Aralıkta bir iş çıkarmak sevdasiyle celepleri başına toplayup, zorbalık usullerini onlara öğretti. Kendisi zorba-başı olup, diğer, işlerden memnun olmayanlar dahi anlara katılarak fitneyi alevendirmeğe başladılar.

Paşa tarafından bazı ulemâ varup, nasihat edüp, isteklerinin ne olduğunu sorduktan sonra, kabulü mümkün olan özürleri ve sözleri makbule geçüp, geride kalan ulûfeleri verildi. Bir kısım istekleri içün de zaman verildi.

Müverrih der ki, Şevvalin altıncı cuma günü kazaskerler Paşa kapısına **(sadrâzam konağına)** varup, iki taraftan diğer ulemâ dahi çağırıldı. Sipâhi topluluğunu korkutarak dağıtmak için celeplerin kanlarının akıtılmasında günah yoktur şeklinde dedikodular oluyordu. «Yeniçeri tâifesi, silâhlı, odalarında hazır dursunlar!» deyû tenbih olundu. O gün iki kazasker, Kara Çelebi-zâde Mahmud efendinin evine bitişik olan câmide cuma namazını kılıp, namazdan sonra yine Paşa kapısına varup, celepleri yollu yolunca yazmak ve yeni girenleri yine saraya göndermek üzere fâtiha okundukta,

müfsit Bıyıklı-Mahmud'un maksadı fitneyi uyandırmaktı, razı olmayıp:

«Maksatları bu cemiyetimizi ayırmak ve bizi katl ve yırtmaktır. Biz birbirimizden ayrılmazız! Hepimiz bilece (beraberce) bölüğe çıkarız.»

Deyû cevap verdiler.

İki namaz arasında kazaskerler yerlerine gittikte, celeplerin ve sipahilerin taşkınlığı ve şiddetlenmeleri duyulunca, ikindi vakti kazaskerler ve ulemâ, müfti ile paşaya varup, hâsılı bir günde üç kere varmak vâki olup nice türlü dedikodu oldu. Ve müftü, celeplerin ve sipâhilerin «kanı helâldır» deyû fetvâ verdi, sözleri yayıldı.

O gün pâdişah hazretlerinden iki defa hatt-ı şerif **(pâdişah yazısı, emri)**, beş defa haseki gelüp, veziri pâdişah huzuruna davet ettiler.

Şevvalin yedinci cumartesi günü divan günü olduğu halde vezir ükrktüğ içün divana gitmeyüp, o gün tekrar pâdişah tarafından adam gelüp veziri ve müftüyü davet etti. İkisi de gitmeyüp:

«Şevketlû pâdişahımızın, kulları arasını düzeltmek ve muzır hareket edenleri güzellikle def etmek yolundayüz. Bu sıkıntı bertaraf olmayınca saraya varılmak, işin berbat edilmesine sebep olur.»

Deyû, soğuk özürler beyan ettiler. İki taraf silâhlı olarak, birbirinden çekinmekte idiler.

Bursa'dan azledilmiş olan Mûsâ efendi, sipâhilere varup elçilik eyledi. Sipahiler pâdişah ve müftinin çekindiklerini görüp, yüze çıkıp:

«Vezir ve müfti ile şer'î dâvamız vardır. Ayak divanı olup (I.S.) şer' ile dinlenmesini isteriz.»

Dediler.

Birkaç kabadayıları Muslihüddin ağaya varup:

«Pâdişah katlinde sun'umuz (S.B.) olmadığına dair şer'î hüccet (senet) isteriz ve illâ bizim yeniçerilerle ve başka bir kimse ile kavgamız yoktur!»

Dediklerinde Muslihüddin ağa cevap verip:

«Vallahi bizim dahi o işlere elimiz ve rızamız yoğidi. Varın müftü ile vezirden sorun!»

Dedi.

Şevvalin sekizinci pazar günü sıpahiler ve celepler At meydanında toplanup, Bıyıklı-Mahmud bunlardan bir bölük adam ile Yenicâmi imaretine girip toptan yer tuttular.

Tekrar beri tarafta dahi Paşa kapısına ulemâ ve devlet büyükleri toplanup, anlara adam gönderildikte, sözlerinin anlamı «Pâdişah katlinde bulunan devlet büyüklerinin hepsinin katlinin gerektiği» iddiası idi. Ve sipâhiler, toplantılarında ısrar edüp suhte Mûsâ menzilinde oturan ağalarını taşlayup ve bazı büyüklerin evlerin dahi taş attılar.

Vezirler ve ulemâ, yeniçeri odalarına **(bölüklerine)** varup, bütün Yenicâmi imâretinde kapananların katli vâciptir deyû birleştiler. Ve icabederse müdafaa olunmak içün yeniçeri zabitleriyle görüşüp anlar dahi razı olunca, bu şekilde fetvâ yazılup imza edildi.

Fetvâ sureti:

«Eşkiyadan birkaç kimesne (kimse) bir yerde kapansalar ve, salih olan müslümanlardan birkaç kimse için, şer'an katl olunmak îcap eder halleri yok iken, (elbette katlolunsunlar!) deyüp, toplandıkları, pâdişah hazretleri tarafından duyuldukta, (toplantı yasaktır, toplanmaktan menolunsunlar!) deyû, pâdişah fermanı geldikte, defalarca nasihat olunduklarında, nasihat kabul etmeyüp, hakka ıtaatlı olmayup, eski fesatlarında ısrar edüp, şer'-i şerife ve pâdişah hazretlerinin şeriate uygun olan emrine ve hatt-ı hümâyuna itaat etmeyüp ve lâzım olursa karşı koyarız deyû, şeriate aykırı olarak ısrar etseler..... âyeti kerimesini ve ..... fahvâsı üzere kılıçla defolunmak kararlı olsa, adı geçen tâifeye karşı konup kılıçla müdafaa olunmak şer'an câiz olur mu?

El-cevap! olur.

Müftü Abdürrahim olur —eski Rumeli kazaskeri Mustafa: Olur— eski Rumeli kazaskeri Ebul-fadl Mahmud: Olur — Anadolu kazaskeri Mehmed — eski İstanbul kadısı Şeyh Mahmud: Olur — Şimdiki İstanbul kadısı: olur—»

Bu şekilde geride kalan büyük mevâli (**yüksek rütbeli kadılar, hâkimler**) dahi imza ettiler. Fakat Kara Çelebi-zâde Mahmud efendi evvelâ «mukarrer ise, olur» diye yazmış iken, bu tereddüdün sebebi yoktur deyû imzasını kazıttırıp, doğrudan doğruya «olur» yazdırdılar.

Ounn bu tereddüdünden karşı taraftan olduğu kokusu alındı. Fakat adı geçen Mahmud efendi zengin ve ünlü bir adam ve ulemâ arasında, eski bir hanedana mensup sayıldığından ve dayanıklı bir kimse olduğundan parasına ve mevkiinin yüksekliğine güvenerek çokluk aldırmadı. Hattâ orada Bali-zâde, Hoca-zâde gibi bazı ulemânın sipâhilerle birlik oldukları söylendi.

O gün sipâhiler «Bize Ebu Said efendi müfti gerektir» deyüp, hattâ ünlülerinden birkaçı, Eyüb'a varup, Ebu Said efendi le buluşup:

«Buyurun! Biz cümle (**hepimiz**) sizi müfti isteriz!»

Dediklerinde, Ebu Said efendi kabul etmeyüp, cevap verdi:

— Biz müfti olmağı istemeziz!

Deyüp sipâhileri döndürmüş deyû yayıldı. Vakta ki fetvâ tamam imza olunup, ertesi sabah umum ile imârete varılıp müdafaa olunmak üzere söz ve karar ettiklerini celepler ve sipâhiler zümresi işittiler. Aklı başında olanlar çekinmiş olup çekildi. Diğerlerine de korku gelüp pâdişah katili olanların dâvasından vaz geçüp yalvarma ile «hepimizi bölüğe çıkarıp yazsunlar!» deyû ara yerde lâf götürüp getiren kimseye söyleyüp haber gönderdiler. Sonra, yine ağaları ve diğer aklı başında olanların reyleri ile bütün celepleri yazmak ve sipâhileri razı etmek üzere fâtiha okunup, kolaylıkla ayaklanmayı defetmeği münasip gördüler.

Sipâhilerin ünlüleri de dağılıp, Bıyıklı-Mahmud, istediği fesadı yapamadığından dolayı me'yus halde, başına toplanmış olan reziller ile Üsküdara geçti. Bütün fitne sükûnet bulmağa yüz tuttu. Ve bu beş tehlikeli gecede devamlı ola-

rak silâhlı yeniçeriler, paşa sarayını ve ağaların evlerini ve müfti Abdürrahim'in evini sabahadek dolaşıp muhafaza ederlerdi.

Vezir-i âzam ve müfti, adı geçenlerin **(sipâhilerin)** sükûnet bulmuş olduklarını görünce, bu hale kanaat etmeleri lâzım iken etmeyüp «Bıyıklı-Mahmud'u bize göndersinler!» deyû» zağarcı-başı Mustafa ağa ile sipâhilere haber gönderdiler. Sipâhiler cevap verip:

«Mahmud'un cürmü nedir ki veririz?»

Deyû halecâna düştüler ve zağarcı-başıyı kovdular.

Bu haber Üsküdar'a, Mahmud vardıkta, tekrar, toplanması mümkün olan rezilleri başına toplayüp «Ne zuhur eder görelim!»

Deyüp Üsküdarda fırsat gözetip durdu.

Kötü tedbirlerden biri de, fitne tamamen ortadan kalkmadan, paşa, müfti ve ağaların birleşmesiyle, Ebu Said efendiyi, Mahmud efendiyi, Bali-zâde ve Hoca-zâdeyi «Bunlar sipâhilerle birliktirler» deyû, sürgün edilmeleri çün fermanlar ile çavuşlar tâyin etmeleridir. Fakat bu efendiler meseleden haberli olmakla. kimisi yalıdadır, kimi başka yerdedir deyû cevap verip, biri de çavuşlara görünmedi.

Akşam üzeri bazı ocak ağaları, silâhlı neferlerle Sultanahmed câmii tarafına ve imâretine vardılar. Cemiyetten kimse bulunmayıp, fakat sipâhi kıyafetinde üç nefer zavallıyı tutup, sipâhi kethüdâsı Sarı-Hüseyin ağanın evi önünden inat içün geçirdiler.

Bu sırada kötü tedbirlerden biri de, hepsinden kötü bu idi ki, paşa hazretleri sipâhilerin defolunmasını, kendinin kahredici kuvvetine versinler için ve diğer sipâhileri korkutma mülâhazasiyle, kendi kethüdâsı olan sefihi kola bindirip (1), yakalanan o üç zavallı sipâhi neferinin katlolunmasına ferman eylemesi idi. Kethüdâsı Haydar ağa-zâde dahi,

(1) Kola bindirmek, şehrin âsayişini korumak için, ata bindirilmiş kuvvetlerle şehir içinde dolaşmak demektir.

tam bir ihtişam ile kola binip, Şevval ayının dokuzuncu pazartesi günü idi ki, o sipâhi kıyafetindeki üç biçareyi Şehzâde câmii önünde, halkın gözü önünde boyunlarını vurup çarşı ortasında bıraktı. Bayraklar ile mızraklarını ayaklarına sokturup, kendi kafasına göre gûya halka dehşet verdi.

Sonra kol dolaşarak, sipâhilerin oldukları hanları basıp, tut, kap sesleriyle gûya ürkütüp dağıttı. Bu şekilde fesadi defedeyim der iken sönmüş olan fitne ateşinin yeniden alevlenmesine sebep oldu.

Sipâhiler ve celepler tamamen ürküp «hay, bunlar bizi birer ikişer avlayıp kırmak isterler!» deyüp birbirleriyle haberleştiler. Ve pâdişah kulu olanlar, şeriat ve kanun gereğince katlolundukları vakit, ölüleri âşikâre olarak denize atılmak eski kanun iken, böyle eziyet ile ihânet olundukların-dan bütün sipâhilere gayret ve hamiyet düşüp, harp ve darp âletleriyle at meydanına (S.B.) birikmeğe başladılar.

Çün bu yolsuz işin sonunun fenalığı göründü, derhal ölüleri kaldırıp, kaldırım taşlarını yıkayıp silip süpürdüler. Fakat bâ'de harâb'el-Basra **(Basra harap olduktan sonra - İş işten geçtikten sonra).**

Sultanahmed câmii muharebesi ve sipâhilerin, Bektaşilerin (yeniçerilerin) hücumu ile kahredilmesi:

Sipahi zümresinin ünlüleri Hüseyin kethüdâ ve Kara kethüdâ ve diğerleri sipâhileri gayrete düşürüp «vezir ve müftiyi öldürmedikçe rahat yoktur!» deyû yeniden büyük cemiyet edüp Sultanahmet câmiine güruh güru htoplanmağa başladılar. Bu haberi vezir-i âzam duyunca:

«İstanbul kapıları kapansın!»

Deyû adamlar gönderip kapattılar.

Sipâhiler Sultanahmed câmiinde toplanıp bir güruhu varıp, zorla Ahırkapıyı açtırıp Üsküdara, Bıyıklı-Mahmud'a

adam uçurup davet ettiler. Bıyıklı da başında toplu bulunan reziller ile gemilere dolup, gelüp Ahırkapıdan girip, topluluğa katıldılar.

Şevvalin dokuzuncu pazartesi günü idi ki, bu topluluk, sipâhilerden birkaç adam ile pâdişah huzuruna arzuhal gönderip:

«Pâdişahım! Bizi yeniçeriye kırdırmak isterler... Bize bir garezsiz vezir tâyin olunmak rica olunur!»

Deyû şikâyetlerini yükseltince:

«Yeniçeri ve sipâhi kullarımın, birbirleriyle cenk ve düşmanlık etmelerine rızây-ı hücâyunum yoktur deyû, nihayet siz toplantıyı dağıtın... Ben sonra ikisini de azlederim. Hatırınızı hoş tutun!»

Deyû hatt-ı hümâyun **(pâdişah yazısı)** çıktı. Sonra bir güruh dahi Ebu Said efendiye varıp:

«Sultanım! Garez erbâbı birleşip bizi kırmak isterler. Merhamet edip aramızı bulun!»

Deyû ısrar ile, dört defa efendiyi yerinden kaldırmışlar. Her defasında adamları kurtarıp sonra:

«Sabah pâdişah sarayına varayım!»

Cevabiyle yakasını kurtarmış..

Sipâhiler, bu toplantılarda ısrar eden, yeniçeri ocağından menfaat görmemiş, gücenmiş olanlar da anlara haber gönderip «Biz de sizinle bileyüz **(beraberiz)**. Hiç elem çekmeyesiz!» demekle, sipâhiler mağrur olup dâvalarında ayak dirediler.

Ağalar Orta câmie toplanup, vezir-i âzamın dahi can başına sıçrayıp, Orta câmie vardı, bir oda **(bölük)** yeniçeri gönderip, müftiyi dahi câmie getürüp ikindi vakti toplandılar. Yine ulemâya çavuşlar gönderip dâvet ettiler. Fakat kazaskerlerle, İstanbul kadısından başkası kendilerini «yoktur» dedirtip varmadılar. Bu hal ile akşam oldu.

Salı gecesi vezir-i âzam, Şeyhülislâm, kazaskerler ve ağalar Orta câmi yanındaki odalarda yatıp Müfti efendi kendine bekçi olan ellinci oda yoldaşlarına on bin akçe bağışla-

yıp, odalarına beş yüz kuruş vakıf etmeği vaadetti. Yeniçeriler de misafirlerini riayet ve muhafaza ile meşgul oldular.

Öte taraftan sipâhiler ve celepler dahi, Hüseyin Kethüdâ, Kara Kethüdâ, Bıyıklı-Mahmud, Talaklı-Ali, Oruç Ağa, Kara-Abdullah, ruznameci biraderi Ali efendi ki Pandor lâkabı ilé lakaplanmıştır, Deli Birader-Ahmed ağa ki cizyedardır, Ahmed paşa karındaşı Oruç bey ve Bengi-Mehmed efendi ve diğer sipâhi meşhurları bütün yoldaşları ile ve celepler ile o gece câmi içinde gecelediler. Kazara o gece şiddetli bir rüzgâr esti ki, yangın korkusundan şehirli sabahadek uyku ve istirahati terk edip, aklı başından gitti.

Sipâhilerin, çoğu zaman fikriyle hareket ettikleri kimse Hüseyin Kethüdâ idi. Fakat «Sarı'da hayır yoktur» deyimine mazhar olduğundan ve aynı zamanda boyunun uzunluğu ahmaklığına delâlet edip, yeniçerilerin kandırmalarına mağrur olup «Kul (asker) birbirine kılıç çekmez» deyû birbirlerin öldürmeğe ihtimal vermeyip, cenk âletleri ve silâh tedariki hususunda ihmal edip, çoğu silâhsız ve perişan oturmuşlardı. Hele aralarında biraz uzağı düşünür geçinenleri: «Bizler yardıma muhtacız» deyû, hâs ahırda olan at oğlanlarına altışar akçe sipâhilik vaadiyle adamlar gönderip, ayartıp câmie getürdüler. Ve «Aramızda ulemâdan adam bulunmalıdır» deyüp, meydan câmii karşısında oturan Sun'i efendiyi zorla kaldırıp aralarına getürdüler.

Akşam olmakla Sun'i efendi bunları aldatıp:

«Oğullar, bu gece varıp konağımızda rahat olalım. Yarın yine gelürüz. İşte evimiz uzak değildir. Biz dahi hak sözü söylemekten kaçmazız. Pâdişah huzurunda değil, Allah huzurunda bile doğru sözü söyleriz. Elem çekmen!...»

Deyüp nazikâne ellerinden sıyrıldı. Toptan bunlar câmi avlusunda mum ve meşale yakıp bölük bölük, meclis meclis oturup, sohbet edip, memuriyet ve vazife arzusu ile, memuriyet dağıtılması hülyasiyle meşgul oldular. Bıyıklı-Mahmuda, Selânik emaneti ile muhassıllık (**tahsildarlık**), Hüseyin

Kethüdâya ağalık, Talaklı-Ali ağa ki, ihtisaptan (S.B.) azlolunmuştur, isteğine göre bir memuriyet ve diğerlerine de isteklerine göre hizmetler ve ahırlardan gelen gılmana (S.B.) altışar akçe ile sipâhilik dağıtılıp:

«Yarın veziri (**sadrâzamı**) idam edüp, yeni sadrâzamdan nasibimizi alırız.»

Deyû sabahadek böyle ham hayaller ve mâli hülyalarla delice eğlenip söyleştiler.

Vakta ki sabah oldu, Şevvalin onuncu salı günü idi. Vezir ağalariyle müfti ve kazaskerler Orta câmide idler. Diğer ulemâyı dahi davet edüp kâh teşvik, kâh korkutmalı nasihatler ile sipâhi cemiyetine adamlar gönderdiler. Fayda vermedi. Sipâhi meşhurlarından Kara-Abdullah, yanına birkaç ihtiyar sipâhi alıp, harem-i hümâyuna varup, pâdişah huzurunda şikâyeti yükseltiktе, pâdişah hazretleri:

— Ben kullarımın kavga ettiklerine ve birbirlerine kılıç çektiklerine razı değilim. Makul ve münasip kim ise vezir etsünler!»

Deyüp, hatt-ı hümâyun (**pâdişah yazısı**) yazılup eline verildi. Hatt-ı hümâyunu, sipâhilerden birkaç adam ile Orta câmie, vezire ve ağalara gönderdiler.

Vezir-i âzam meseleyi duyup, pâdişah tarafından kendisine yardım olmadığını görüp, ağalara sığınmak hilesini kendisi içün kurtuluş yolu bilüp, hatt-ı hümâyunu getürenlere dedi ki:

— Emir pâdişahındır. Orayı ağalar bilür. Eğer azlimizi makul görürlerse mührü teslim edelim!»

Bu öz üzerine ağalar gayrete gelüp:

— Bundan sonra vezir ve müftinin katline değil, azline bile razı değiliz. Hücum ile pâdişah emri çıkartmak ne demektir!! Tiz dağılsunler! Ve illâ elimizde olan fetvâ ile hepsini kırarız.

Deyû kükreyüp, pâdişah yazısını alıkoyup, gelen adamlar ile beşinci deveciler çorbacısı Mehmed ağayı ki, Cündî Ali ağa damadıdır, «koşup var böyle söyle ve nasihat eyle!»

Deyû gönderdiler. Ve bütün yeniçeriler, tamamen silâhlı, fitilleri yanar vaziyette hazır olup ve:

«Bu cenge hazır olmayan, kendi kâfir, avreti boştur!»

Deyû, fetvâ suretleri ellerinde, yer yer dellâllar çağırıp, imamlara da tenbih olunmuştu. Anlar dahi yeniçeri meydanına toplandılar. Çorbacı varup, daha meydan başına erişmezden evvel, sipâhilerin haber getürenleri leriye varup ahvâli bildirdikte, «Allah, Allah!» sadasını göklere eriştirdiler ve câmiin etrafını, tâ sokak başlarına varıncaya kadar metrisleyüp **(siperleyip)** okçular ve silâhlı sipâhiler komuşlar idi. Zavallı çorbacıya kılıç üşürüp pârelediler.

Çorbacının pârelendiği haberi Orta câmie (S.B.) vardıkta, vezir, ağalar ve ulemâ hep atlanup **(atlarına binip)** neferler hazır oldular. Hep birlikte yürüdüler.

Bazı bu halleri bilen ârif kişilerden naklolunur ki:

Adı geçen çorbacının öldürülmesi, vezir tarafından gizlice tertip edilmişti ki;

«Yeniçerilerle, sipâhiler birbirlerine öldüresiye boğuşmadıkça bize emniyet yoktur ve aralarında madem ki adam katlolunmaya... Birbirleriyle harp etmezler... Deyû, evvelce kethüdâsını öğretip, Sipâhi kılığında birkaç adamı herkesin geçtiği yere koyup ve en sonra giden elçiyi katleyen!»

Deyû hazır etmişler idi. Çünkü çorbacı, daha meydana varmadan parçalandı derler. Günahı, anlatanın boynuna...

Ocak ağaları yollu yolunca dizilip, bu kadar bin yeniçeri ve acemi oğlanını önlerine katup, arkalarında ulemâ efendiler, geriden vezir-i âzam yürüdüler. Müfti Abdürrahim efendinin oğlu, Galata kadısı Mehmed Çelebi, ulemâ arasında beğenilmiş olmakla, o gün dâvûdi zırh kesip, başına, çelik miğfer üzerine yeni destar **(sarık)**, kolçaklar ve kafasında yirmi tane mızraklı iç oğlanları, bayağı vezir gibi şan ve şevketle ata binip, toplulukla beraber idi.

Asker güruhu, elçi hanı önüne gelince, yeniçerileri iki fırka edüp, at meydanının iki tarafından yürüdüler. Mey-

dan ağzına yakın geldiklerinde usulen bir daha, nasihat için vezirlerden Kenan paşa ile, Sultanahmed vâizi (S.B.) Veli efendiyi gönderdiler ki, varup «İşte geldiler!» deyû korkutarak defeyleyeler.

Kenan Paşa ile Veli efendi vardı. Fakat söz sahibi değil. Herkes bir türlü saçmalar. Cemiyet başı olan kimseler, içeride câmi içinde toplanmış olup, reziller soru cevap nedir bilmezler... Bunlara yol vemeyüp:

«Bire urun!»

Ettiler.

Veli efendi geriye kaçıp bir eve girdi. Kenan paşanın şatırı (S.B.) ve mataracısı yaralandı. Paşa da bir câmi penceresi içinde sarılı kaldı. Evvelce Kefe paşası iken ölen İslâm paşanın oğlu dahi rast gele orada bulunmakla ara yerde parçalandı.

Sipahiler cenge hazır olup, yeniçeriler dahi Ayasofya yolundan yürüdüler.

Beyt:

Kimî aldı Kemânın (yayını), kimî tîğ-ı perrânı (kılıcı)
Birbirine kattı ikisin, iğvây-ı şeytânî

Anlamınca, yeniçeriler, kılıçlarını sıyırarak, önlerine gelen sipâhiyi doğrayarak, yiğitce saldırdılar. Sipâhi zümresi, bilhassa celeplerin kemankeşleri **(okçuları)**, büyük bir gürûh ile Ayasofya tarafından beri hücum eden yeniçeriler ki, ağaları başlarında idi, anların üzerine yağmur gibi ok yağdırıp, bir çok yoldaş **(yeniçeri)** telef oldu ve yaralandı. Bu hamleden sonra yeniçeriler irkilip, bazıları da geri çekilip, bozulmalarına az kalmıştı. Yeniçeri ağası ve Kethüdâ bey ileride ve devletin direği olan ! ağalar anların arkasında idi. Hemen Koca-Muslihüddin ağa, geriden, ağanın at üzerinde durduğunu ve kararsızlığı ve neferlerin ilk hamlede ürktüklerini görüp, ileri at tepti. Yeniçeri ağasına:

— Bire korkak! Geri dur!

Deyüp, kendisi önlerine düştü. Ve yoldaşlara (**yeniçeri neferlerine**) haykırıp:

— Bire koman şehbazlarım! Bu bir avuç edepsizin cengi ne olsa gerektir! Anların gerisi dağılmağa başladı... Gayret eylen!

Deyû kendisi at sürdüğü gibi, ol köhne ihtiyarın hırslandırması berekâtiyle yeniçeriler kılıç çeküp, çorbaya seğirdir gibi, seğirdim ile, öye bir hücum ettiler ki, meydan ortasına varıncaya kadar önüne gelen sipâhi okçularını doğrayıp, ölüleri ayaklar altında kaldı.

Bu aralıkta, cenk görmeyen ulemâ efendiler ve kalblerinde ölüm korkusu daha fazla olan, dünyaya tapan ağaların elleri ve ayakları sarsılıp, kimi geriden çözülüp bir tarafa çekildi, muharebe meydanında kalanların kimi hummaya tutuldu. Hâsılı meydan köşelerinin her birinden yeniçeri korkusuzca hücum edüp, rast geldiklerini katlederek meydana doldular.

Câmiin içinde kapanmış olanlara tüfenk danesi (**kurşun**) yağdırıp, meydanda ulaştıklarına kılıç vurmakla, meydan, ak sakallı, kara sakallı ve tâze iç oğlanı kelleleriyle dolup, başlardan tepeler oldu.

Sipâhiler ve celepler ise başsız ve buğsuz, tedbir ve tedariksiz olmakla, aralarında cesaretli ve bahadır olanları her ne kadar ok atıp, kılıç çalıp, mertçe cenk ettilerse de, dayanmak güç olmakla, cenge ön ayak olanları katlolunduktan sonra gerileyüp, câmi içine doldular.

Celepler arasında hayli kemankeş ve güçlü bahadırlar vardı. Hattâ Cafer paşanın saraya çırağ eylediği Maksud adlı yiğit, okluğundaki her bir ok ile bir yeniçeri mıhladı. Yedisi can verip geride kalanı yaralı oldu, deyû hazır olanlardan nakl olunmuştur.

Ol hücumda fakiri ufak ufak parçaladılar. Yeniçeriler meydana dolduğu gibi, câmi içinde, sipâhi topluluğunun başı olan Hüseyin Kethüdâ ve Kara Kethüdâ ve diğer kabadayılar, çözülmeğe bahane arayıp, kimi «varalım kapıları kapatalım» kimi «burada dururuz, emir Allahındır, varalım

cenk edelim» deyû kalkıp, kimi abdest tazelemeğe gidip birer bahane ile açıldılar. Bahtı açık olup, eceli gelmemiş olan bir yolunu bulup kurtuldu. Zorbabaşı, şerirleri kışkırtan Bıyıklı-Mahmud, o fes-bıyık nabekâr (S.B.) evvelce lâzım olanları tedarik edip, Ahır kapı sipâhileriyle anlaşmış idi.

Yeniçeriler hücum ettikleri gibi, Hüseyin Kethüdâ ile ikisi, arkalarından kaçan neferlerle Ahır kapıdan çıkıp, iskelede hazır olan bir iki kayığa dolup Üsküdara can attılar.

Kayığın biri dopdolu olup, alarga çıkayım derken, geriden gelen bozulmuşlar, birbiri üzerne atılıp kayığı devirdiler. İçindekiler denize dökülüp, güçlükle çıktılar. Kaçamayıp câmide kalan zavallılar dışarı haremde, iç haremde ve şadırvan tarafında, kapı pencere içinde, minber ve mihrap önlerinde kılıçtan geçtiler.

Câmi-i şerifin o nâzenin, sanatlı kapıları ve camları, tüfenk fındığı ile **(kurşunu ile)** delik delik oldu. Hâlâ bazı yerlerinde görülür.

Sipâhi ileri gelenlerinden Talaklı-Ahmed ağa, ve Ahmed paşa biraderi Oruç bey ve Bengi-Mehmed efendi, o muharebe meydanında pârelendiler. Celepler yetmiş kadar ve Ahırdan ulûfe sevdasiyle gelen ahmaklardan elliden fazla ve diğer sipâhiler, topyekûn üç yüze yakın adam telef oldu. Yeniçeriler ölen sipâhileri soyup, elbiselerini aldılar. Baş getürenlere Murad ağa bahşiş verdi.

Sipâhi ve celeplerin bazıları minare kapılarını kırıp, minareye çıkarak aşağıya:

«Aman ağalar! El'aman! Bizi affeylen!»

Deyû çağırıştıklarında, Muslihüddin ağa:

— Yetişür yoldaşlar! Çekin elinizi!

Deyû tenbih edüp aman verdi. Geride kalan sipâhi ve celepler minareden inüp câmi köşelerinden çıkıp, Müslihüddin ağanın ve paşanın atının ayağına düştüler. Artık suçları affolunup, kılıcın ortadan kalkması içün tenbihler kılındı.

O gün, sözüne inanılır bir çavuş nakleder ki:

İki taze civan celepler, başı açık, zülüfleri, hatırları gi-

bi perişan kaçıp, aralarından yeniçeri kaatillerinden yedi sekiz nefer kılıçlı amansız, seğirdip bunları katletmek istemişler. Yetişecekleri vakit bir alçak boylu, kara sakallı yeniçeri bulunup, aralarına girip:

— Yoldaşlar! Kıyman kardeşler! Bana bağışlan, anların yerine beni öldürün!

Deyû yalvararak öldürülmelerine mâni olup, ikisini dahi, o adam-yiyenlerin zulüm kılıcından kurtarıp, sonra ellerine yapışıp:

— Gelin oğullar:

Deyû şerbetçi dükkânrnr açtırıp, içeri emanet verdi. Sonra vaka savuldukta gelüp ikisini de çıkardı. Meğer birisi dükkâna girerken, o yeniçeriye yirmi yedi flori verip kurtulduğuna minnettar imiş. O cömert yiğit adam gelüp, bunları dükkândan çıkardığı vakit, altın kesesini dahi o gencin eline verip:

— Oğul! Bu pâreyi, elinden belki alırlar deyu aimış idim. Yoksa benim ihtiyacım yoktur, varın selâmetle...

Deyüp Nalband mahallesi tarafına getirip selâmetle çıkardı ve cömertlik yayını tâ Arş tavanına astı.

Sıkıntı ortadan kalkıp, cemiyet savulduktan sonra câmiin avlusunda yatan cesetlerin sahibi olanlar, gelüp, kaldırıp gömdüler. Sahibi olmayan kimsesizlerden iki yüzden fazlası «âsidirler» deyû namazları kılınmayıp Ases-başı (S. B.) vasıtasiyle arabalara yükletilerek denize atıldı.

Bu hususta ulemâ arasında bir çok dedikodu oldu «taakkub-u cenkte bağy olmaz» deyü nice ulemâ, aksi kanaatte olup, bunlar, Kahistânî'de yazılı olanları delil olarak gösterdiler.

Fezleke sahibi Kâtip Çelebi dahi o sözü söylemiş.. Fakat Kara Çelebi-zâde Abdülâziz efendi, ve vezir-i âzam Mehmed paşanın tarafı olan ulemâ razı olmayıp «âsi değildir» diyenlere. İncinip azarlamışlardı da...

Velhasıl, cihan görmüş iki ihtiyar, devletin kanatları

olan iki kul (**aşker**) arasına, gizli oyun ve ayrılık hilesi ve düşmanlık sokup, kendileri belâ tehlikesinden emin kaldılar.

Bu meseleden sonra vâkıa sipâhîlerin kıymeti sıfıra düştü, fakat sonunu düşünen ihtiyarların ve iyilik sevenlerin hatırlatmalariyle ağalar ve zabitler yeniçeri neferlerine şiddetle tenbih edüp:

«Lüzumu dolayısiyle oldu, yaramazlar cezasını buldu. Pâdişah, kulundan (askerinden) vaz geçmez. Sipâhîler de bizim kardeşlerimiz ve seferde ve sulh zamanında yoldaşlarımızdır. Bundan sonra her kim anlara dil uzatup kötü söylerse hiç aman vermeden hakkından gelinüp denize atılur. Herkes edebi ile gezip lâf atmaktan kat'î olarak çekinsin!»

Deyû tehdit ve korkutma ile ısmarladılar.

Bektaşi (yeniçeri) ağalarının zorbalıklarının başlangıcı:

Bu cemiyet dağıldıktan sonra vezir-i âzamın yüzü gülüp sevinçli olarak sarayına döndü. Fakat ocak ağalarının bıyığını balta kesmez olup, undan sonra tam zorbalıkla idareyi ellerine aldılar. Kendinde veliahtlık veya müstakil saltanat düşüncesinde olan sâde-dil (**saf kalpli, bön**) ihtiyarı (**sadrâzamı**) tamamen mağlûp ve mahkûm ettiler. Çünkü bu defa, kendilerinin tâyin ettirdikleri bir kimse olmakla bütün işleri onlara (**ocak ağalarına**) danışıp, en küçük işlerde bile onlara karşı koyamaz oldu. Bu hal anların zorbalığına ve musallât olmalarına sebep oldu.

Sipahiler gücenip, bundan sonra hareket etmeleri ve toplantı yapmaları ihtimali kalmamakla, Sultanahmet câminde düşenlerin (**ölenlerin**) ve orada bulunanlardan çoğunun ve nice namlı olanlarının yerleri çalınıp dirlikleri (I.S.) kesildi. Kethüdâlarının ikisini de kaldırıp, Ali Kethüdâ tâyin olundu. Kaçıp kurtulan Pandur Çelebi ve Kara Kethüdâ büyükler arasında tanınmış kimseler olmakla katlolunmayıp, ancak bölükten çıkarıldı ve müteferrika (I.S.) ve çavuşluk verildi.

Meşhurlardan Voyvoda Mustafa yakalanıp katlolundu. Düzeltilen bin neferin, **(evvelce çıkarılmış iken yeniden yazılan bin neferin)** defterleri yakıldı, böylece veledeş (S.B.) maddesi bertaraf kılındı. Sipâhiler dahi çaresiz ol isteklerden el çekip yalnız ulûfe ile kanaat ettiler. Fakat taşrada nice fesat çıktı, inşallahü teâlâ beyan olunur.

O gün kayıklara can atıp Üsküdara geçen, bozgunlar, Üsküdarda kolluk bekleyen çorbacıyı «ur!» edip birkaç adam pârelediler. Sonra fitne tavsayıp edepleriyle oturdular.

Şevval ayının on ikinci günü vezir-i âzam huzu-ru hümâyuna **(pâdişah huzuruna)** varıp fitneyi defettiği içün kürk giyip, iltifata mazhar oldu.

Zorbabaşı Bıyıklı-Mahmud'un Bursa tarafına kaçtığı duyulmakla, Canikli Osman Paşa-zâde Hüseyin bey tâyin olundu. Ilgar ile Yenişehirde yetişip başını kesip vezire gönderdi. Bu hizmet karşılığında kendisine Karaman eyâleti verildi.

Haydaroğlunun ahvâli ve onun yakalanması:

Adı geçen Şakî Haydaroğlunun, Anadolu beylerbeyisi Ahmed paşayı katlettiği evvelce anlatılmıştı. Bu kötülükten sonra Karahisar sahip üzerine varıp yağma ve zarar yapmak niyetinde oldukta, Karahisar yakınında Çay kasabasında oturan, evvelce tâlimhanecibaşı, ve şimdi, zaimlerden olan (S.B.) İsâ ağa, kadılardan biriyle Istanbul'a, işleri çeviren ağalara mektuplar gönderip:

«Haydaroğlunu susturmak ve teskin etmek içün bir memuriyet gönderesiz!»

Deyû bildirmişti. Ramazan başlarında ulaşmadı. Bektaş ağa, İsâ ağayı takip edüp, «Bir haramiye memuriyet ister» dedikte, mektubu getiren kadı cevap verip «Sultanım! iki şerden hafifi budur. Ve illâ Karahisar elden gider!» dedi. Koca Müslihüddin söze gelüp:

«Şerrin büyüğü budur ki haramilere ve eşkiyaya tuğ ve sancak verilüp devletin namus ve ırzı parçalana... Eşkiyanın bu yoldan mansıba nâil olmak kapısı açılursa, artık meydana çıkmak sevdasında olan cesur fettanlar dolup, memleketi harabe vermek görinür. Makul budur ki, başka yoldan çare bulmağa çalışılup, mevki ve memuriyet verilerek bir alay müfsitleri tamaha düşürmekten, şiddetle kaçımla...»

Bu söz uygun görülüp mansıp (S.B.) verilmedi.

Fakat adı geçen şakî, Karahisar'ı basıp adamları katl ve malları yağma edip bezestanı ve çarşıyı ve evleri yağma ve tâlân eyledi, deyû haber geldi.

Sultan Murad han hazretlerinin beğendiği silâhtarı Hacı Sinan-zâdenin biraderi Mehmed paşa ki, bir yarar kimse idi, evvelce Hamid sancağı verilüp, Haydaroğlunun kökünün kazınmasına memur edilmiş idi, meşhur Abaza Hasan ağa, adı geçen Mehmed paşa tarafından mütesellim (I.S.) olmak üzere ileriye gönderilmişti.

Haydaroğlu dahi Karahisar yağmasından dönüp, İsparta kasabasına kötülük yapmak niyetiyle geldikte, ahalisi şefaatçılar gönderip «Ne istersse verelim, bize t'arruz itmesün!» demeleriyle şehre üç bin kuruş saldı **(üç bin kuruş toplanılarak verilmesini)**.. şehirli «baş üzere... veririz, tedarik edinceye kadar bekleyin...» deyû kandırdılar. O da kemâl-i gururundan, korku aklına gelmeyüp, Isparta'nın taşrasında yiyip içmeğe meşgul ve istediği paranın toplanıp gelmesini bekler oldu.

Mütesellim (I.S.) Abaza Hasan ağa İsparta'da bulunmakla kendi adamları ve Isparta leventlerinden cenge yarar çok adam toplayıp hemen bir gece sabaha doğru eşkiya gaflet uykusunda iken çıkıp birden bire bastı. Sıkı cenk olup, Haydaroğlu ayağından mızrak ile yaralandı. Yaralı olarak attan düşünce, tekrar bazı adamları at yetiştirip, binip kaçtı.

Hasan Ağa arkasına düştü. Haydaroğlu yarasından dermansız kalıp bir köye vardıkta yetişip yakaladılar.

O muharebede adamlarından, on nefer sağ şakî ve on beş kelle alınıp, geride kalanları kaçtılar..

Adı geçen Abaza Hasan ağa, Haydaroğlunu ve diğer yakalananları ve başlar ile İstanbul'a götürüp, alay ile sadrâzamın huzuruna götürdükte, sağ olarak götürülen adamları katlolundu. Haydaroğlu kendisi yaralı ve yaşayan ölü gibi olmakla, Parmak kapıya gönderip astılar.

Sakalsız, daha yeni sarı bıyıkları gelmiş bir taze yiğit idi, lâkin iyi at ve silâh kullanmakta usta, harp ve darbe kadar, ümmet-i Muhammed içün zararlı, vücudunun ortadan kaldırılması vâcip bir fâcir **(kötü işlerle vakit geçiren)** idi, derler.

Bu hizmeti karşılığında sadrâzam, Abazaya Yeni-İl Türkmen ağalığını ihsan edüp hil'at giydirdi. Ocak ağaları hased edüp:

«Bir sipâhi adamı, birden Türkmen ağası olmak ne demektir?»

Deyû razı olmadılar. Vezir-i âzam bu hususta ayak direyüp:

«Bu adam büyük hizmet ve yararlık yaptı. Ben verdiğimden dönmem. Mührü dahi alıp istediklerine versinler!»

Deyû acı cevap vermekle ağalar çaresiz sustular ve ağalık, adı geçen Abazada kaldı.

Şevvalin yirmi üçüncü çarşamba günü, kapudan Ahmed Paşa donanma ile boğazdan gelüp toplar atup, şenlik ederek içeri girdi. Fırtına olmakla bir kadırga, Dolmabahçe önünde delinmiş olmakla battı. İçinde olan adamlar çıkıp kurtuldular.

Cuma günü halk namazda iken büyük gök gürültüsü ve şimşek, yağmur ile bir lodos fırtınası olup, kasım günü perşembe günü idi, fırtınasını yaptı.

Adı geçen kapudan, saltanat tacının incisi, iffet alnının parlayan ayı, Ayşe sultan hazretlerinin zevci Voynuk Ahmed paşadır. Vezir-i âzam ise bu sıralarda çok ürkek olduğundan arz günleri (S.B.) bile divana varmayıp, pâdişah ta-

rafından azarlanacağı korkusunda id. Fakat ocak ağaları, şeyhülislâm ve kazaskerler ile birlikte, dakika geçirmeden müsâdereye (S.B.) devam ettiler.

Geçen cumartesi günü sadrâzam divana varmadığından halk arasında dedikodu olmakla bu pazar günü fazla kabızlık çektiğinden, şerbet kullanmak bahanesiyle yine gitmeyüp, Koca Kenan paşa ile kazaskerleri gönderdi. «Bu haller, vezirin çekindiğindendir» deyû, halk dilinde dolaşmağa başladı. Aynı zamanda «Fazla paşayı vezir ederiz.» deyû toplantılarda sipâhilerin diline düştü. Vâkıa Fazlı paşa Orta câmie gelüp, böyle bir şeyden haberi olmadığını ispat etti ama, bu kadarcık adının anılması, ihtiyar veziri kuşkulandırmağa kâfi geldi. Sadrâzam, hemen Fazlı paşaya Tameşvar eyâleti verüp «Derhal yola çık!» deyüp, o gün İstanbul'dan çıkardı. Ve halilesi **(nikâhlı karısı)** sultan, bütün adamlariyle ve elbiseleriyle Cinci hoca sarayına naklolunup, Recep paşa sarayı boşaltıldı.

İbşir paşaya Anadolu vilâyeti verilüp Boynu eğri-Mehmed paşa Halep'te otururdu, İbşir yerine Sıvas eyâletine tâyin olundu.

Anadolu eyâleti mahsulü, askerin yemek mühimmatına yetmez deyüp İbşir paşa Sıvas'tan ayrılmayup, devlet katına bildirdiği haberi yayılmıştır.

Şehreminliğinden azlolunan Bolevî **(Bolulu)** Mecdi Mehmed efendiye vezir- âzam gazap yüzü gösterip, muhasebe sırasında ferağdan evel (S.B.) Çavuş başı odasında hapseyledi. İki defa kendisini divana getirdüp soru ve cevap etti. Adı geçenin azli sırasında mührünü aldıkları vakit, bir altın mühür gönderip, asıl mührü yanında alıkomuş idi. Vezir, kendine niçün asıl mührü göndermeyüp başka mühür gönderdiğini sorunca:

— Sultanım! O mühür, Ahmed bey adındaki meşhur mühür yapıcısının yaptığı mühür olduğundan onu göndermedim.

Dedi.

Meğer eskiden kaide imiş ki, Şehremini, tersâne emini veya diğer eminlerden biri azlolunsa, mührü alınup bir zarf içine mühürlenip muhafaza olunurmuş. Muhasebe sırasında bir şey mahsup edilmek lâzım gelse, muhafazada olan mühür kullanılırmış... Ama Salih paşa ve Ahmed paşa zamanlarında eminler üç dört ayda bir değiştirildiğinden mühürleri alınmaz olmuş idi. Bu yüzden şehremini dahi, mühürün kendinden alınacağını bilmiyordu. Bu defa bir sürü sual ve cevap oldu.

— Bunca zamandır hangi şehreminin mührü alındı? Ancak bize garez ettiniz.

Dedikte vezir-i âzam gazaba gelüp:

— Ben sakalımı divan işlerinde ağarttım. Mührün alınması eski usul iken, sen beni yalanlarsın ve karşu söylersin!.

Deyüp, hiyanetine nisbet, karşılama defterini getirdüp, Mehmed efendi kızıl bayraktan idi, esâmesini çalıp **(ismini defterden silip)** «Devlet malına hiyanet etmiştir» deyü şerh verip kapıcılar odasına hapseyledi. Ve öldürmek tehdidi ile korkutarak dokuz yüz yük (S.B.) kadar akçe isteyüp, sonra yüz seksen yükte, ağaların ve müftinin aracılığı ile karar bağlayıp, mîriden (S.B.) verilen Dimetoka ve diğer haraçları yine mîriden (S.B.) zaptettirip, adalet üzere muhasebesini gördürmeyip zulüm etti. İfrat (S.B.) ve tefrit (S.B.) kararlı idi. Fakat Ahmed paşa buyrultusu ile mühürlediği kabz tezkerelerine, ki binalara sarfedilmişti, bakmadı. Baş defterdar İsmail paşa ile hamuru, fesat mayası olan müsadere (I.S.) muhasebecisi Sarı-Ali efendiyi gönderip evini mühürletti. Hayli eziyetler olup, otuz sekiz gün hapisten sonra yüz yük (S.B.) kadar akçesini alıp salıverdi.

Diğer eminlere dahi bu suretle eziyetler ve müsadereler (I.S.) eyledi.

Ölen vezir Ahmed paşanın biraderi İbrahim Kethüdâdan yüz kese isteyip, seksenini teslim etmiş iken, yirmi kese için hapseyledi.

Girid'te tuzla cengi:

İslâm askeri, evvelce bildirildiği üzere Kandiye'den el çektiler. Küffâr donanması Suda'ya gelüp, taşraya beş bin kadar kâfir döktüler. Hanya muhafazasında olan Mustafa Paşa dahi mevcut bulunan asker ile Tuzlaya varup mukatele (S.B.) ve muharebe olunca, güneş batarken iki taraf ta çekildiler.

Tekrar ertesi günü cenk üzere ısrar edince, düşman sonradan mağlûp olup, iki yüz kadar baş kesilip, şiarı (S.B.) zafer olan serdâra, fetih haberi gönderildi. Ramazan sonlarında Kandiye etrafına yağmur ve kar yağıp, hisarın eteği gayet tehlikeli nice korkunç deredir ki, denize varıncaya kadar uzanırdı, yılan gibi kıvrılarak hisarı sarmıştı. Yağmur yağınca metrisler dolup metris **(siper)** âletlerinin çoğu derede kaldı. Mecburen topları çekip çadırda dinlendiler.

Hanya yakınında İsfakya denilen nahiye ki, küffâr zamanında da ahalisi itaatli olmayıp, yerlerinin çok zorlu oluşuna güvenirlerdi, on çorbacı ile Rumeli kethüdâsı Kuduz Ali ağa hisara vardı. İçindekiler kaçtığı için zaptedüp, reâyâsı, affolundu ve göz yumuldu. Fakat hisarı yıktılar.

Serdâr-ı ekrem Hüseyin paşa Ali ağayı ağırladı.

Bu sırada **cülûs-u hümâyun (pâdişahın tahta çıkışı)** bahşişleri gelüp, Anadolu'dan Hanya'ya naklolunarak sahiplerine dağıtıldı ve taksim edildi.

Serdâr-ı ekrem Hüseyin paşa Resmo - Retmo dışında su kenarında bir câmi ve bir zâviye **(tekke)** yaptırıp, güzellikte emsalsiz bir eser oldu.

Bölük sipâhilerini Habip ağaya koşup Sibe kalesi fethine gönderip, silâhtar ağası olan Yavaşça-Ali ağayı köy ve nahiyelerin muhafazasına tâyin ettiler.

Şevval ayının beşinde Hüseyin Paşa hisara bakan Sibe üzerine inip dergâh mülâzimleri, asker ile orada ayağa kalktılar. Geride kalan askere, bahar mevsiminde orduy-u hümâyun hizmetine yetişmek şartiyle vatanlarına gitmeğe izin verildi.

Kışın orada yiyip içtiler. Fakat kışın kıtlık ve pahalılık artıp, üç Osmanlı okkası un, üç kuruşa satıldı.

Evvelce Anadolu'dan Hanya'ya zahireler taşınmıştı. Karadan gelüp askere verildi. Rumeli beylerbeyisi Küçük-Hasan paşa, bahtiyar serdârın otağına (çadırına) gelüp konuştuktan sonra atına binip yerine giderken, kaleden bir top gelüp, adı geçen Hasan Paşanın ayaklarının parmaklarını makas gibi kesip halini berbat etti. Yakın adamları, yerine getürüp üç gece acıların ıstırabından dermansız kaldı. Havalar da soğuk olmakla ilâç para etmedi ve sonra vefat etti.

Rumeli eyâleti, Bıyıklı-Mustafa paşaya verildi. Bu sırada içeriden birkaç yüz nefer Hırvat ve Soltat melûnları çıkıp serdâra geldiler. Çoğu İslâm dinine girerek şeref buldular. Paşa bunlara hadsiz nimet ve ihsan verip yüz nefere bir baş ve buğ (reis) tâyin olundu. Torbalı-Mehmed paşa bunların işlerini düzeltmeğe ve ihtiyaçlarını temine memur olup, her birinin isti'dâdına göre, vazife ve timar (I.S.) verildi. Her vakit hisara yakın varup küffâr ile nice muharebe ederlerdi. Adı geçen Mehmed paşa, küffâr tabyasına karşı bir tabya yaptırıp, cenk sırasında şehit oldu.

Bazı İstanbul olayları:

Sipâhi zümresinin topluluğunda, idare başında bulunan Sarı-Hüseyin Kethüdâ, o vaka günü kaçıp, meğer yeniçerilerin dayanağı olan Kara-Murad ağanın yanında gizlenmiş imiş. Zilkade ayının birinci günü de Murad ağa vezire rica edüp, zorla götürüp el öptürüp gûya affedilmesini sağladı. Fakat vezir çok üzüntülü olup, evinde oturmak ve taşraya çıkıp halk ile temas etmemek şartiyle affeyledi.

Sarı-Mehmed denilen sipâhi ki fesadın başlıcalarından idi, boğularak denize atıldı. Haydar Ağa-zâdeye Alâiye sancağı verilmişti. Ağanın iltimasiyle İstanbul'a gelmesi için adam gönderildi.

Bosna beylerbeyisi Derviş paşa, Ehlune'de oturup, Ali ağa adında bir kimseyi serdâr edüp Kilis tarafına gönderip,

yedi yüz kadar küffâr kellesi getirdiği haberi geldi. Zilkade ayında arzı gelüp, felçli ve amel-i manda olduğunu bildirmekle, yerine Sarhoş İbrahim paşa oğlu Hasan paşa Bosna beylerbeyisi oldu.

Silsile:

Zilhicce ayı başlarında Mekke kadısı Davud-zâde Mustafa efendi, Mısır'a üç konak kala Salihiyye denilen yerde vefat ettiğinden Minkaarî-zâde efendi, Süleymaniyeden Mekke-i Mükerreme kadılığına kaldırılup yerine Ebu Said efendinin büyük oğlu Ahmed Çelebi, Üsküdar validesinden anın yerine Mahmud paşadan Boşnak İsa efendi, onun yerine Sahn (I.S.) dan a'rec **(topal)** Mustafa efendi, anın yerine Muid Ahmed efendi, anın yerine Kürd-Abdullah efendi, anın yerine Gûrânî'den Hüseyin paşa-zâdenin yerine Sekban Aliden Semiz Halil, yine Edirne Selimiyesinden Beyâzî-zâde Abdüllâtif Çelebi Balcı Müderris-zâde namına Edirneli şahıs yerine Filibe kadısı olup, yeri Edirne Bayezid medresesinden Yahya efendi adlı köhne ihtiyarın yeri, Sahn'dan Nev'î-zâdeye verildikte kabul etmeyüp, anın yeri ki, Sahn'dır, Müftinin küçük oğluna, anın yeri ki, Yahya efendi medresesidir, Çâker Ağa-zâdeye, bu üçü ki, Hüsrev Kethüdâ ülkesidir, Fatma Sultanın harekete getirilmesiyle İlâhî-zâdeye, anın yeri Kabakulak-zâde kaynı **(kayın biraderi)** Öreke-zâde Ahmed Çelebi hemşiresi ricasiyle olup, yeri dahi yukarı sırada Halil yerine, Esad efendi damadı Bursavî **(Bursalı)** Çavuş-zâde Sekbâniyeye varup, yeri ki Canbâziyedir, Tekfur dağlı Abdullâtife verilüp yeri ki, Sâniye-i Nasuh paşadır, Üsküdar nâibi Abdülbaki'ye verilmiştir.

Olayların tamamlaması:

Kurban bayrnmında haber geldi. Tatar Hanı, Sakalibe dedikleri Leh tâifesinin kırktan fazla kalelerini alup, yok etmek derecesine getürüp, kırk bin Kazak ki, kendi askeri-

dir, beri tarafa dönüp Kalgay Sultan (**veliaht**) Tuna sahilinde Kili kasabasında kışlak eyledi (**kışladı**). Bayramdan sonra, Haydar ağa-zâde Mehmed paşa İstanbul'a ulaştı.

Girid'te Rumeli beylerbeyisi Küçük Hasan paşanın öldüğü haberi gelüp, İstanbul'da gümüş, altın, para ve eşya, bin kese kadar malını, baş defterdar İsmail paşa yazıp, alup, Rumeli mansıbı, İstanbul'dan Kapucu-başı Zornazen Mustafa ağaya verildi. Ve Zilhiccenin son günü yeniçeri ağası Mehmed paşa ki, Mustafa paşa merhumun kethüdâsıdır, Diyarbekir eyâletine kaldırılıp, yerine, devlet unsurunun birisi olan Kara-Murad ağa, yeniçeri ağası oldu. Mûsâ paşa Bağdad'tan kaldırılarak, Diyarbekir'den Melek-Ahmed paşa Bağdad'a tâyin olundu. Bu arada Hezarpare-Ahmed paşa kethüdâsı Bosnevî Sarı-Ahmed ağa ki, Mûsâ paşa kethüdâlığından sonra Ahmed paşaya bağlanmış idi, ve kardeşi Oruç ağa ki, at meydanı kerbelâsında (**kanlı vakasında**) parelenmiş idi, Melek-Ahmed paşa Bağdad'a kaldırıldıkta adı geçen Bosnevî Ahmed ağa Diyarbekir eyâletine vâli tâyin olunmuştu.

Bu iki gün içinde Küçük-Emir paşa Mısır'dan azlolunup, Mısır eyâleti adı geçen Bosnevî Ahmed paşaya verilüp, anın yerine ağalıktan Mehmed paşa Diyarbekir'e tâyin olunmuştur.

Yine bu Zilhicce ayı sonunda, Murad ağanın ricasiyle katlinden vaz geçilüp affolunan Sarı-Hüseyin Kethüdâya Murad ağaya hil'at giydirdikten sonra, vezir-i âzam çağırıp, evvelce el uzattığı haraçların ve hizmetlerin hesaplarını sordu. Senetlerini gösterdikten sonra dışarı çıkarken arz-odası dışında hademeler yakasına yapışıp, vezir-i âzam kethüdâsı ağa-zâde bizzat yakasına el urup:

«Bire tutun şu zorbayı!»

Dedikte Sarı-Hüseyin bir vahşi sarı ve cesur mert olmakla:

— Bire sefih oğlan! Sen mi kaldın benim yakama el uracak?

Deyû hançer savurup hademelerden biri kolunu tuttukta, elini yaraladı. Hele iç ağaları ve mehterler başına üşüp,

hemen oracıkta basıp boğazladılar ve lâşesini götürüp denize attılar. Ama, bunun öldürülmesinden yeniçeri ağası Kara-Murad ağa hiç hoşlanmadı. Kendi şefaati ile kurtardığı bir kimse olmakla vezire içten gücendi.

Murad ağa, iri yarı, istibdat sahibi ve ünlü bir kimse olmakla, vâkıa başlangıçta Hezar-pâre Ahmed paşanın katlinde, pâdişahın tahttan indirilmesi ve yerine yenisinin çıkarılması vakalarında herkesle bir olup Mehmed paşayı sadrâzam etmekte ve sonra «At meydanı» vakasında sadrâzamlık mevkiinde kalmasına yardımcı olmuştu. Ama bu yardımı, sırf kendi mevkiini korumak ve belki de daha fazla müstakil bir hale gelüp bu bahane ile kuvvet ve kudretinin yükselmesini temin içindi.

Fakat ihtiyar vezir, vâkıa ağalara boyun eğmişti, ama bazı işlerde sözlerine karşı gelüp, bildiği gibi devleti idare ederdi.

Murad ağa, içinden vezire kırgın olup, Enderun-u hümâyunun (I.S.) isteği üzerine ağa oldukta, vezirden tamamen emniyet gidip, evvelce zorbabaşı olan Hüseyin'i öldürünce, artık ihtiyat ile başı tedarikinde bulundu.

Sultan Mustafa zamanında vezir-i âzam, sonra emekli olarak günlerini geçiren Lefkeli-Mustafa paşa ve Sultan İbrahim devrinin başında silâhtar iken Rumeli eyâleti ile çıkıp, sonra Bağdad vâlisi olan pâdişah damadı Mûsâ paşa, ikisi de 1058 senesinde vefat ettiler. Allahın rahmetine olalar mazhar...

Vakaayi-i Sene Tis'a ve Hamsin ve Elf

(Bin elli dokuz senesi olayları)
(Hicrî 1059 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1649 senesi ocak ayının on beşinci cuma gününe rastlar)

Bu senenin Muharrem ayında Nakip (2. S.) Abdurrahman efendiye Anadolu pâyesi verildi. Danişmentlerini **(mülâzimlerini, stajiyerlerini)** mülâzemet kaydına gönderip, kazasker emrini götürdü. Müfti «Haberim yok» deyüp vezir-i âzam Reis-ül-küttap (I.S.) Sıtkı efendiye azarlar gibi sordukta, o da «Evvelce geldiği şekilde buyurulmakla yazdım» dedi. Emri parçalayıp yeniden pâyesiz (3. S.) emir gönderdiler. Sonra Murad ağa kul üzere uğradıkta, kazasker «Danışmentlerini yazdım» deyû nakibe **(Abdurrahman efendiye)** adam gönderdi. Nakip, sövüp «lâzım değildir, istemem!» deyû cevap verdi.

Murad ağa nakibin gazabını ve kırıldığını görüp, paşaya varıp, tekrar pâye (3.S.) emrini almadan çıkmadı.

Haydar ağa-zâde Mehmed paşa, ağaların ricasiyle İstanbul'a gelüp, tenbih mucibince kapısını kapayıp oturdu. Fakat, yeniçeri ocağında dostları ve çırakları olduğundan «Bu devletlûnun suçu nedir? Kapısı kapanıp mücrimler gibi niçün oturur?» deyû dedikodu ettiler. Bu halin, yeni bir toplantıya sebep olacağı haberi vezirin kulağına gelince, buyrultu gönderip kapısını açarak oturmasına müsaade olundu.

Garibe:

Zurnazen-Mustafa ağaya Rumeli eyâleti verilüp, karadan Girid'e gitmeğe memur oldu. Yolda rast geldiği, tezkere ile alınan Ammal (S.B.) mallarından yüz binden otuz bini ni alıp yol parası yapması içün buyrultu verilüp, mîrisi kapanmış Ammal ve cizyedarlar, adı geçen paşanın eziyetinden korkuya düştüler.

Girid olayları:

İslâm askeri vâkıa metristen çıkmışlar idi, fakat yine Kandiye havalisinde tabyalarda harp ile uğraşırken, Muharremin birinci günü küffârın bir gemisi gelüp kalenin öte tarafına yanaştı. Akşam olunca tüfenkler atılup büyük şenlikler ettiler. Sabahadek çanlar ve davullar çalındı. Adamlar tâyin olundu ve bir yarar dil **(esir)** yakalandıkta «adı geçen geminin Venedik'ten gelüp müjde haberini getirdiği, bu habere göre, evvelce Fransa ve İspanya arası açık idi, şimdi barışıp müsaleha ettiler ve anlardan fazlasiyle imdat alınıp, acele gönderilmek üzeredir ve bu şenlik onun içindir» deyû haber verdi.

Casus dahi gönderilmişti, o da bu haberi getirdi.

Muharremin beşinci günü Rumeli ve Anadolu beyleri ve zeâmet ve timar sahipleri serdâra gelüp:

«Üç senedir adada mahpus gibi kaldık. İmdat yok. Küffârın imdadı gelürse hal kederli olur.»

Deyû şikâyet ettiler.

Paşa dahi bunlara teselli verip:

«Ahval tafsilâtiyle arz olunmuştur ve yine arzedelim?»

Deyû meclisi dağıttı. İkisi eyâlet kulundan üçer adam, ocaktan **(yeniçeri ocağı)** iki adam gönderüp, ağızdan dahi bu istekleri bildirdiler ki:

«Bize imdat gelmediğinden başka, bin üç yüzden fazla yeniçeriyi kaldırdılar. Kaçanın ise nihayeti yok... Muradınız eğer din ve devlete hizmet ve saltanat ırzını korumak ise, bütün asker gelüp birlik olarak çalışılmalıdır. Öyle olmazsa iş görülmez. Az imdat ile Kandiye alınmaz. Burada olan müslümanların durmağa tâkati kalmamıştır.»

Deyû arzeylediler.

Yeniçeri ve sipâhi tâifesine pâdişah bahşişi gelüp, cebeci, topçu ve arabacıya gelmedi.

Bunlara da Rumeli beylerbeyisi Hasan paşanın malından verildi. Geride olan askerin defteri istenmekle ağaları vasıtasiyle yazılup gönderildi.

Muharrem ayı başlarında Kandiye altında, cenk sırasında sekban-başı (I.S.) Ağa şehit oldu. Muharremin sekizinde Venedikten sulhname ile adam gelüp, sözünde bir mâna bulunmadığı içün gizlendi.

İstanbul ahvâli:

Rebiülevvel ayı başlarında Derviş-Mehmed paşa ki, yalandan hastalanarak kendini Bosna'dan azlettirmişti, Bektaş ağanın ricasiyle gelüp alay ile İstanbul'a girdi. Vezirle buluştukta:

— Niçün geldin? Din ve devlete hizmet etseydin daha iyi idi!

Dedikte:

— Hizmet ettik, ama felç **(inme, nüzul)** illetine uğramış idim, âlil oldum. Serhadde tabip **(doktor)** yok.. İlâç etmeğe geldim.

Dedi.

— Ama, uğradığın yerlerde adamların gasp (S.B.) ve zulüm etmişler. Şikâyetçilerin de hemen geliyorlarmış ne cevap verirsin?

Dedikte:

— Şeriatin hükmüne razıyım, mürafaaya (S.B.) havale buyurun...

Dedi.

Vezir ona ayağa kalkmayıp bir alaca hil'at giydirip tahkir eyledi.

Bu ay içinde yeniçeri adında, reziller ve eşkiya ziyade el uzatıp ve tecavüzde bulunup, avretlere **(kadınlara)** taarruz ettiler. Fesatları vuku bulup, Murad ağa bile bile göz yumdu.

Bu ayın yirmisinde Gümüşkuşak - Mustafa ve çorba kadısı adlı iki kadı ki, hâlâ mülâzemette idiler, bir takım reâyâ şekva **(şikâyet)** edüp mürafaaya (S.B.) davet olunduklarında, bunların bazı hizmetkârları yeniçeri olmakla, sarhoş yoldaşlar **(yeniçeriler)** ile, Anadolu kazaskerinin divanında şikâyetçileri döverek ve söverek cüretkârlık etmeleriyle kadılar hapsolundu.

Yine bunun gibi, Rumeli kadılarından Yusuf adlı kadının mülâzimliği kazınıp zındana gönderildi.

Gelibolu'da yeniçeriler hamam basıp, nice fesat ettikleri haberi geldi.

Rebiülâhırda Girid'ten, serdâr Hüseyin paşadan arz ve mektuplar gelüp, Kandiye'nin mufassal ahvâlini ve orada olan gaazilerin zaruret ve sıkıntı içinde olup elemli hallerini bildirdiği herkesin malûmu oldu.

Kapudan Paşa yüz parça gemi tedarik etmek üzere söz etmişti. Vezir-i âzam:

— Şimdi seksenden fazla donatamam!

Dedikte, kapudan paşa:

— Ben, yüzden eksik gemi ile deryaya **(denize)** çıkmam. Kimi gönderirseniz Allah mübarek etsin!

Deyû kavga olunmuştu.

Rebiülevvelin yirmisinde müfti ve kazaskerler, paşa kapısına, meşveret içün davet olunmuşlardı. O gece yeniçerilere, silâhlariyle odalarında yatmak tenbih olundu. Devlet büyükleri arasında gizli bencilk ve ayrılık olmakla, hareket ve devletin zayıflığı alâmetleri eksik değildi.

Cündî Halil Paşanın katli:

Halil paşa, kapu ağası, himmet sahibi Hacı-Mustafa ağanın hademelerinden olup, Hasan paşa ve Tabanıyassı Mehmed paşa ayakdaşlarından idi. Aslı Bolu sancağından bir köyden olup, fakat Dobruca içinde yetişmekle Çıtak diye anılırdı. Bu sırada Ayıntap sancağına mutasarrıf olmakla, İstanbul'dan Boyacı-Hasan ağa adlı kapıcıbaşı gönderilip, sekiz nefer adamlariyle varıp huzuruna girüp buluştukta:

— Sultanıma bir emanet sözüm vardır, halvet buyurun (kimse kalmasın, yalnız kalalım)

Dedi.

O da ahmaklığından iç ağalarını taşra çıkarıp tenha kalınca, Boyacı-Hasan ki, leventlikten gelme saçı ağarmış, eli çabuk bir cellât ve insafsız, demir yurekli bir herif idi, sanki bir iş var şeklinde kapıda duran adamlarını içeriye çağırıp:

— Gel, paşa efendimizin elini öp!

Deyüp birini paşaya buluşturup:

— Bu kulunuz efendim, falan kulunuzdur. Şöyle bir maslâhatı vardır.

Deyû tarif eder gibi yaptı. Meğer içeri aldığı herif dahi dev gibi bir cellât imiş.

Paşanın eteğini öpmeğe yaklaşıp, zavallının boğazını alıp, Hasan ağa ile ikisi paşayı aşağıya bastılar. Kapıdan olacağı bekleyen adamları dahi seğirdip, hemen başını kestiler.

Paşanın kethüdâsı ve oğlanları haberdar olup pencereden içeriye tüfenk boşalttıkta, «hakkında hat (yazı, emir, ferman) vardır. Çekin elinizi!»

Demekle, adamları matem edip, ağlayıp sızlamağa meşgul oldular.

Kellesi, Rebiülâhırda gelüp Bâb-ı hümâyuna (I.S.) konuldu. Halil paşanın aslâ, katlini icap ettirecek bir cürmü olduğu kimsece bilinmemekte olup, ancak vezir-i âzam ile eski bir macerası olması ihtimaline verildi.

Katırcıoğlunun fesadı:

Haydaroğlunun baş-kaplanı, ve fesatlığında en kavisi olan Katırcıoğlu ki, aslında Kemer Hamid Türklerindendir, Haydaroğlu cezasını bulduktan sonra, onun yerini tutup, bir alay müfsitle gezip, yol kesmekle meşgul olup, hacıların ve kervanların önünü kestiği haberleri geldi. Yine Akyakalı-Bekir oğlu adındaki şakinin, bir iki yüz levent ile yol kesmekte olduğu şâyi oldu **(yayıldı)**.

Venedik balyosunun (elçisinin) hapsi:

Rebiülâhırın on altısında Venedik balyosu **(elçisi)** Rumelihisarına gönderilüp hapsedildi.

Müverrih sebebini tafsil edüp der ki:

Frenkten müslüman olma bir yeni mühtedi **(başka bir dinden olup da, hak dini, İslâmiyeti kabul eden)** kapudan, Doj dedikleri Venedik kralı **(Cumhurreisi)** tarafından balyosa mektup geldiğini hissedip, sadrâzama gizlice bildirmişti. Derhal Çavuşlar gönderilüp balyosun çekmeceleri mühürlenip, mütercimlere tercüme ettirilip, sadrâzamın malûmu olduktan sonra müfti efendiye gönderildi.

Venedik Doju **(Cumhurbaşkanı)** balyosa şöyle yazmış ki:

«Benim ruhum, benim dostum! Bu anadek güzel tedbir edüp İslâm donamasının geri bırakılmasını güzelce temin etmişsin. Bu hizmetin büyük yer tutmuştur. Biz dahi bu ânedek yetmiş parça harp gemisi donatup ve iki bölük edüp, bir bölüğünü Cezayirlilerin yolu üzerine ve bir bölüğünü Tunus ve mağrib gemilerinin geçeceği yere gönderip, anların yollarını kapamağa çalışmışızdır. Şimdi birkaç gemi hazırladık. Bir kaçını daha tedarik etmekle meşgulüz. Şimdi gerektir ki, sen dahi orada çalışıp, sultanlar, yahut müsahipler (I.S.) veyahut iş başında olan ünlü devlet adamları elleriyle mi olur, hangi yoldan olursa, ne dirsen deyüp, ne edersen edüp, bir ay kadar

daha islâm donanmasını geciktirmeğe çalışasın. Tâ ki bu gemileri dahi donatıp İstanbul boğazına gönderelim. Çünkü bu kış orada duran gemiler zebun (kuvvetsiz) olup, adamları ishalden, zayıflık ve hastalıktan içlerinde adam kalmamıştır. Sen bu hususa bildiğin gibi çalışasın.. İş icabı rüşvet olarak, ne kadar para sarfedersen hepsi makbulümüzdür. Hemen nice gayret edersin, göreyim seni!»

Demiş.

Bu mektuplardan küffârın **(kâfirlerin)** zayıf tarafları, Cezayir ve mağrip gaazilerinin ulaşmakta gecikmelerinin sebebi malûm olmakla. balyos demire vurulup, her nesi var ise devlet namına alındı, ve tercümanları boğulup denize atıldı.

Kapudan Voynuk-Ahmed paşanın donanmây-ı hümâyun ile Akdenize gidişi:

Venedik kâfirinin bu hilesi çünkü malûm oldu, sür'atle donanmanın çıkarılmasına himmet sarfedilip, yeniden donanma içün, bostancı ve acemi oğlanlarından üç bin nefer kapuya çıkarılarak, gemilere konuldu. Rebiülâhırın on yedisinde Flandra (1) asıldı ki, Nevruz (2) dan kırk gün geçmişti. Dîvanda askere ulûfe verilüp, kapudan paşaya hil'at giydirildi. Rebiülâhırın on sekizinci ve Rûmî nisanın yirmi birinci cumartesi günü altı kıta mavna, altmış beş parça kadırga, hepsi yetmiş bir parça harp gemisi ile kapudan paşa, tersâne-i âmireden **(devlet tersânesinden)** kalkıp, âdet olan şenliği ederek Sarayburnuna yanaştı. Yalı köşkünde, pâdişah huzurunda kürk giyip, o gün Yedikule önünde demir atıp gecelediler. Zağarcı-başı (I.S.) donanma ağası oldu.

---

(1) Flandra, harp gemilerinin ve bütün beylik gemilerin grandi direklerine çekilen ensiz, uzun şerit sancağa denir.

(2) Eski Türklerle İranlıların yılbaşı saydıkları günün adıdır. Nevruz, güneşin Haml burcuna girdiği gündür ki, martın yirmi ikisine rastlar.

Kapudan Ahmed paşa bütün varını yoğunu âzât edüp, akarlarını vakfa vasiyet edüp, donanma reislerine ve beylere:

— Ben bu dîn-i mübin uğruna can vermeğe azmetmişim... Kâfire dokunurum. Ölümden korkan, yerine adam göndersün! Canını pek sevüp, sağlık isteyen bana arkadaş olmasun! Buradan kalktıktan sonra su almağa bir yere yanaşmam... Herkes peksimetini ve lüzumlu eşyasını yetecek kadar alsun!

Deyû tekrar tekrar tenbih etmişti.

Vâkıa herkes ona göre tedariklerini görmüşlerdi. Ertesi pazar günü Yedikule önünden kalkıp, Marmara limanına pazartesi günü ki, Rûz-ı Hızırdır, geçüp Gelibolu'ya vardı. Venedik kalyonları ki, iki seneye yakın boğazda idiler. Düşman hâlâ cesaret gösterip Ece-abad sahilinde, Kerte denilen köy altında yaturlar idi. Bosna eyâletnden ayrılarak İstanbul'a gelen Derviş paşaya bu sırada Silistre eyâleti verilüp, donanmay-ı hümâyunu boğazdan geçürmek içün kara tarafına tâyin olunmuştu. Adı geçen, varup hisardan Kerte bayırına dört top çıkarup, küffâr kalyonlarına külleler attı. Tedbiri uygun düşüp, melûnlar top altında kalınca, Anadolu yakasına naklederek Kepez limanından öte, eski İstanbul önü denilen sahilde demir attılar.

Donanmây-ı hümâyun dahi İstanbul'dan çıkıklarının beşinci günü ki, adı geçen ayın yirmi dördüdür, kapudan paşa baştarda (2. S.) ile bütün donanmanın önüne düşüp, Rumeli tarafından kıyı sıra çekilüp boğazdan taşra çıktılar. Donanma gemilerine top atılmamasını tenbih edip, fakat kendisi baştardadan bir top attı. Kadırgalardan yalnız Suğla beyinn çektirisi (3. S.) sığ yere düşüp oturdu. Geride kalanların hepsi selâmetle çıkıp kâfirlere hücum gösterdiler. Küffâr-ı hâksar **(toprak olası, yere batası küffâr)** bu hücumdan serseme dönüp, sanki İslâm donanmasının çıkmasından hınzırlar âr edüp, sırf korkutmak maksadiyle yanıltmaya yeltendiler. Ve donanmaya karşı yirmi otuz pâre top atıp, can havli ile âletlerini kesip, uygun poyraz olmakla, kalkıp

sağ tarafına, Kızılhisar semtine çekilüp kaçmak üzere oldular.

Kapudan paşa dahi, melûnları bir miktar takip ettikten sonra yirmi kadar bey gemilerini ileriye takibe memur edüp, epeyce toplaşıp **(karşılıklı top atıp)** cenk ettiler.

Allaha hamdolsun günün uygunluğu ile İslâm gemileri galebe edüp **(üstün gelip)** melûnların gemilerini biraz yaraladılar. Onlar da yenilmiş ve kırılmış olarak çekilüp gittiler.

Bu cenkte bir miktar müslüman gaazileri şehit oldu.

Kapudan paşa, Bozcaada ardından dolaşmış idi. Deniz beyleri de Foça limanında yatarken, kapudan ile haberleşip o gün donanmaya katılmnşlar idi. Kâfirleri bir miktar koğup, rüzgâr şiddetli olmakla kalyonlar kaçıp kaybolunca, dönüp donanmaya katılmağa acele ettiler. Ertesi perşembe günü hepsi birleşip şan ve şevketle Sakız limanına girip demir attılar.

Evvelce İzmir'de kalyonlar kiralanıp, kapudanın onları Girid'e götürmesi ferman olunmuştu. Donanma boğazdan çıkmakla, bu işe memur olan Kör-Hüseyin ağaya adam gönderilüp:

«O kalyonların kiraları verilmeye... Verilmiş ise dahi geri alına...»

Deyû emir gönderildi.

Bostancı-başının azli:

Rebiülâhırının yirminci günü ki, rûz-ı hızır idi, yüz akçe teakaüdiye ile **(emeklilik)** bostancı-başı (I.S.) Zülfikar Ağa koğuldu ve çıkarıldı. Tafsilâtı budur ki, adı geçen ağa pâdişahın katlinde başlıca sebep ve hakkı kabul etmeyen, inatçı bir kavgacı makulesi olmakla, kavulması çoktan pâdişah hazretleri tarafından düşünülmekte idi. Ama, vezir ile birlik üzere olmakla göz yumulurdu.

Müslihüddin ağa, Bektaş ağa, Kethüdâ Bey, paşa tara-

fında bulunup, Murad ağa hasedi yüzünden pâdişah-ı cihan **(cihan pâdişahı)** ve valide sultan hazretlerini teşvik etmekle, hâlen donanma askerinin tamamlanması için birkaç yüz bostancı ki, bedergâh olmuşlar idi **(kapıya çıkmışlardı)** (1) (S.B. Meğer eski kanuna göre, bostancılardan kapuya çıkan yeniçerilere biner akçe silâh baha **(silâh parası)** verilürmüş. Bu defa çıkanlara, bostancı-başı, altışar yüz akçe verip, dörder yüzünü yutmuş.. Bunun üzerine yoldaşlar **(yeniçeriler)** varup dörder yüz akçeyi istediler. Bostancı başı vezire **(sadrâzama)** güvenerek, istiklâline mağrur olup vermedi. Israr ettikleri vakit (urun!) deyüp, bostancılara dövdürdü. Bunlar da bozularak dönüp ağa kapısında şikâyetlerini yükselttiler.

Murad ağa ki **(yeniçeri ağası)** içinden, vezirin kötülüğünü isterdi, eline bahane geçüp, iki gün divana varmadı (2).

— Yeniçeriye bu şekilde muamele eden herif bize gerekmez. Pâdişah kulunu (askerini) dövmek ve sövmek ne demektir?

Deyû içeriye **(saraya)** haber gönderdikte, pâdişahın arzzusunu yürütmeğe, gayıptan güzel bir sebep zuhur etmiş olup, hatt-ı hümâyun ile **(pâdişah fermanı)** Zülfikar ağa koğulmuştu. Yerine, bostancılar kethüdâsı Ali ağa Bostancı-başı oldu. Sadrâzamdan çekindiğini gören Murad ağa haber gönderip:

— Elem çekme... Ayağın (ayağını) merdâne (yiğitçe) bas.

Deyû ona kuvvet verdi. Bu şekil, sadrâzamın malûmu olunca, pek gücenip:

---

(1) Kapıya çıkma, saray hademeleriyle, kapıcı, bostancı gibi hademenin, dış hizmetlere kayırılması ve acemi oğlanları kışlalarındaki, muayyen zamanlarda, yahut lüzum görüldükçe, yeniçeri ocağı ile, diğer askeri hizmetlere geçirilmeleri yerinde kullanılır bir kelimedir. Çıkma, biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki çeşittir. Büyük çıkma, pâdişah değişikliğinde, küçük çıkma da alelâde zamanlarda olurdu.

(2) Osmanlı devletinin kurulduğu ilk zamanlarda pâdişahın, Fâtihten sonra vezir-i âzamın başkanlığında toplanarak devlet işlerine bakan meclisin adı (Divan — Divân-ı hümâyun) idi.

«Hele pdâişahımız bulûğ yaşına varsın... Her nice bilürse etsün! Bugüne kadar bu kadar mihnetler, sıkıntılar ve bozukluklar olmuştur, içeriden âyanla konuşmadan ve erkân ile danışmadan işler yürütülmesün içün zuhur itmişken bu nasıl harekettir?...»

Deyüp, lâ havle çevirerek, elemli ve gazaplı Müfti efendi ile görüştüler ama, çoğu işlerde fikirleri gareze bağlı olduğundan, sözlerinde nüfuz kalmayıp, bir iş yapmağa muktedir olamadığından çaresiz sustu.

Bazı pâdişah yakınlarından duyulmuştur ki, pâdişah hazretleri, durdukları yer cennet olan babalarının katillerinden yetmiş kadar adamı deftere kaydederek akıllarında tutmuş olalar...

Mağrip ocaklarına (2), donanmây-ı hümâyuna imdat gemileri gelmek içün evvelce kendilerine yüz yirmi bin kuruş gönderilmişti. Anlar dahi gelmek tedarikinde iken, yollarını kapamak içün Venedik melûnlarının gönderdikleri gemiler anlara erişemeyip Çoka adası taraflarına varınca, Cezayirliler anlardan evvel yetişmekle, iş tersine döndü. Anlara, kâfirlerin gemilerini kapatıp, toplayıp, hallerini harap ettiler.

Girid serdârı Hüseyin paşaya gönderilen hil'at ve emir varınca, okundu. İçinde, bu mübarek senede, donanmanın mükemmel çıktığı ve ocak gemilerinin dahi varmak üzere olduğu bildirilüp «Kandiye fethine ihtimam (S.B.) edesin!» deyû buyurulmuş.

---

(2) Mağrip ocakları veya garp ocakları, Osmanlı devletinin eskiden kuzey Afrika'daki üç muhtar eyâleti hakkında kullanılan bir kelime idi. Bu üç muhtar eyâlet Trablus garp, Tunus, Cezayir idi. İlk senelerde bu eyâletler, doğrudan doğruya merkezden idare edilirken, mesafenin uzaklığını, merkezî idârenin zaafı yüzünden zamanla merkezle rabıtaları kesilmiş ve (dayı) denilen, yerli başbuğlar tarafından idare edilir hale gelmişti. Bunlar, harp zamanlarında, gemileriyle Akdeniz seferlerine iştirak ederler. Muayyen zamanlarda pâdişaha hediye gönderirlerdi. Devlete olan bağlılıkları bu kadar azalmıştı.

Vezir-i âzamın mektubunda:

«Karaman eyâleti ve dört sancağın askeri ve taşrada olan müteferrika (I.S.) çavuş ve kâtip, hepsi sefere tâyin olunmuştur. Bu tarafta Venedik balyosu (elçisi) hile ile barışa başvurup, sonra sözü meydana gelmemekle, arzularının, hile ile mühimmat gönderilmesi işini geri bıraktırmak olduğu meydana çıkmakla, hapsolundu. Bütün memâlik-i mahrusada (Osmanlı ülkesinde) olan balyoslarının da (elçilerinin) hapsolunması için hükümler gönderildi.»

Deyû yazılmış.

Bu sözlerden İslâm askeri biraz kuvvet buldular. Çünkü, balyosları İstanbul'da bulundukça, Girid'te olan ceneral ve askerlere ferahlık verip, «balyosumuz İstanbul'da sulh içün çalışır, sulh olacaktır, deyû nice yalanlar ile aldatıp, reâyâyı da baştan çıkarırlardı.

Çavuş, müteferrika ve zaimlerden, para yardımı yapmaları ferman olunup, İstanbul'da âvarız akçesi (1), arttırılarak toplanıp, bu suretle bir çok akçe peyda ettiler.

Gürcü Abdünnebi'nin
çıkışının başlangıcı:

Vezir Gürcü-Mehmed paşanın akrabasından, Adanalı Cafer Paşa'nın biraderi (**kardeşi**), Gürcü Abdünnebi, defteril sipâhi zorbalarının meşhurlarından olup, Sultan Murad Han merhum, zorbaların kökünü kazıdığı vakit, Abdünnebi kaçıp gizlenmekle, arayıp yakalanmasına gayret sarfetmişlerdi. Nihayet Gürcü-Mehmed paşa, Silâhtar paşadan rica edüp, o da kurtarmağı taahhüt edüp, bir gün pâdişahın neşeli bir zamanında, Gürcü-Nebi'nin boğazına bir çatal urgan takıp, Gürcü-Mehmed paşa bir kolundan, kardeşi Cafer paşa, bir kolundan tutup, pâdişahın huzuruna götürüp teslim ettiler. Yer öpüp, affı ricasiyle pâdişaha hayır dualar etti .

(1) Avarız akçesi, fevkalâde zamanlarda, muayyen vergiden başkaca alınan vergidir.

Silâhtar paşa, pâdişahın ayaklarına sarılıp şefaat edince:

— **Sana bağışladım. Bir kıyafetli kâfirdir. Kapıcılar kethüdâsı eyle!.**

Deyû buyurmuşlardı.

Daha evvelce, zorbalar zamanında, iyi hizmetler görüp çok para kazanmış idi; tekrar Silâhtar paşanın ağalarından olmakla, yine işlere karışıp faydalandı, hizmetler alıp, voyvodalıklar zaptetti, kuvvet, kudret ve etrafında adamlar sahibi olup, Niğde ve Bor taraflarında çiftlikler ve bir takım alâkalar peyda etmişti.

Silâhtar paşanın katlinden sonra, varıp Niğde'de oturdu. Parası fazla olmakla, İstanbul'da bildiği ünlü kişilere mektuplar yazıp, akçe gönderip, istediği değerli hizmetleri ve faydalı voyvodalıkları getürdüp, etrafındaki adamlariyle atıp tutup, para toplayarak geçinürdi.

Adı geçen Abdünnebi, sipâhi ocağından bir ağa idi. Pâdişahın tahta çıkması vakasından evvel Safed voyvodalığını yüz doksan bin kuruşa alıp, yüz binini peşin verip, gerisinden dahi, otuz bin kuruşunu Ahmed paşaya göndermişti. Gönderdiği daha deftere geçmeden ve teslimine Rurznamçe (3.S.) sureti almadan pâdişah değişikliği olmuştu. Şimdi başa geçenler, otuz bin kuruşu saymayıp, tekrar istemişlerdi.

Abdünnebi inat edüp:

— Bu kadar akçe veremem!

Demekle, memuriyeti başkasına verilüp, mîriye (**devlete**) geçen bu kadar akçe kesesi (S.B.) kaldırıldı.

İstanbul'da olan Sipahi vakasından da kuşkulanup, kendine bir fenalık geleceğini hissetmekle harekete gelüp, o vak'ada ölen sipâhilerin intikamını vezirden ve müftiden almağa niyet etti. Bazı havadarları (**pohpohlayanlar**) da:

«Sipahilik gayreti yok mudur? Senin bu derece nam ve şöhretin var... Bu işe başlarsan âlem sana uyar... İstanbul'da halk, sipâhileri alaya aldılar. Yeniçeri neferleri ve diğer reziller, sipâhileri gördükçe birbirinin boynunu vurmağa elleriyle işaret ve sipahilere söz

atıp, eziyet eder ve bizi gzdirmez oldular. Yeniçerilerin musallat olması haddini aştı. Bunlara haddini bildirmek ve sipâhilik nice olur göstermek gerektir.»

Deyû kışkırtmakla, biçare ortaya atılıp, adam toplamağa başladı. Adamları ile Niğde'den kalkıp çiftliğine gitti. Dündar denilen yerde olan bir çetin yere sığınıp, etrafta olan kethüdâyerlerine (1) ve neferlere haberler gönderip, kendine katılmayanları mallarını, mülklerini yağma edip, toplanmağa ve baş kaldırmağa başladığının haberi geldi.

Foça'da donanmây-ı hümâyunun muharebesi:

Kapudan paşa, donanma gemileriyle boğazdan çıkıp, bir kaç günden sonra Foça limanına girdiler. Sabahleyin yirmi dört parça kâfir kalyonları gelüp boğazı almışlar. Evvelce Mûsâ Paşa ile cenk eyleyen melûn, gemisini ileri sürüp, gelüp kapudan paşayı cenge davet etti. Paşa dahi mevcut bulunan çektiri, fırkate **(bir nevi harp gemileri)** ve yedeği ile çıkıp, büyük cenk eylediler. Top ve tüfenk daneleri yağmur gibi yağıp, iç oğlanlarının çoğu düşüp, paşanın adamlarından biri, küffârın bayrağını kapıp, gemiye bayrak dikti. Asker dahi yürüyüp fetih olacak sırada, kâfirler anbara kaçmak üzere iken, yangın yapmak için işaret topu atılmakla, barut anbarına ateş ettiler.

Kâfir gemisi batmağa başladıkta, kapudan yedeği sığda o gemiye ilişmiş bulunmakla o dahi yanup içindekiler

(1) Kethüdâyeri, herhangi bir kethüdâya vekâlet veya muavinlik e den kimseye denilirdi. En meşhuru, yeniçeri ocağında, kethüdâ beye vekâlet edendir. Bundan başka, devlet merkezinin dışındaki yerlerde bulunan kapıkulu süvarisinin (sipâhilerin) o mıntakadaki en büyük âmirine de «Kethüdâ yeri» denilirdi.

denize döküldüler. Kâfir, üç borton ve bir çektiri yedekleyip, ve bir kapudan ki, evvelce müslüman olup gemi verilmiş idi, tekrar müslümanlıktan dönüp çektirmesiyle varıp anlara katıldı.

Beri taraftan top ile kâfirlerin iki kalyonunu barut hazinesinden tutuşturdular, yandı. Lâkin kapudan paşa yarar gemilerini Midilli tarafına göndermiş bulunup, yeniçerilerin gemilerine itimadı vardı. Yeniçeriler ise, aslâ cenge başlamayıp, Dırıntı asker olmakla zağarcı-başı (I.S.) sözü ile aslâ zaptolunamayıp, gemilerinin reisleri ve kapudanları, cenk yerine hareket etmek istedikçe, neferler, balta ve bıçak ile anlara girişip döverek gemilerini alarga ettirip, ıraktan paşanın cengine seyirci oldular. Bir mavna dahi liman ağzında oturmakla, içinde hadsiz cenk olup, sonra kâfir tarafından yakılıp, içindeki ümmet-i Muhammed **(Muhammed ümmeti)** denize atıldılar.

Kapudan paşa gördü ki yeniçeriler deryada **(denizde)** yâr olmadı ve bey gemileri hazır değil, mukavemet zor... Allaha tevekkül ederek Foça limanından çıkıp, kâfir ile toplaşarak **(karşılıklı top atarak)**, çekilip Rodos adasına gitti.

Paşanın adamlarından, cenkçi, levent ve kürekçiden muharebede şehit olan, denize dökülenlerden telef olanlar beş yüz kadardı. Çünkü cenk ederken akşam olup, baştarda (3.S.) limana girmekle, yanan gemilerin ışıkları sayesinde melûnlar baştardayı **(3.S.)** topa tutup, bu kadar gaazilerin topa tutulmasına sebep oldu.

Seher vakti kapudan paşa çıkıp Rodos'a varınca on çektiri ve on kalyon Tunus'tan gelüp, Mısır tarafından da on sekiz gemi gelüp, hepsi otuzdan fazla mükemmel gemiler donanmaya karıştı. Oradan salıp Girid'e gittiler.

Donanmanın bu kederli haberi İstanbul'a aksedince, vezir-i âzam hakkında yakılan fesat ateşinin alevlenmesine sebep oldu.

Vezir-i âzam Sofu-Mehmed paşanın azli ve Murad paşanın sadrâzamlığı:

Ne vakit bir devlet, sahibinden yüz çevirirse, alçalma sebepleri birbirini kovalamağa başlar. Hazret-i Ali Kerremallahu vechehû ve radıyallahü anhın **(Er're'yü bi'd-düvel..)** buyurdukları teyit edilmiş mânadır. Sadrâzam Mehmed paşa kendini teyit edilmiş veliaht mülâhaza edip, her hususa tam istiklâl ile yapışıp, âlemi düzeltmek hevesine düştü. Enderun halkının **(sarayın iç kısmı)** her isteğine müsaade etmeyüp, bilhassa valide sultan hazretlerinin taraflarından gelen nice ricayı reddedip aksini işlerdi.

Ocak ağaları tamamen musallât olmuşlar iken, bazı hususlarda anlara da muhalefet etmekle ağaların da hatırları kırılmıştı.

Her vakit devlet işlerinde hakikî doğruluk mümkün olmamakla, Sadrâzamdan, bazı işlerde garaz ile hareket ve tamaa bağlı küçük haller görüldü. Karaz sâhipleri dahi fırsat bulup, her reyinin aksine cür'et ve hareket eder oldular. Gelir ve masraf bozukluklarını düzeltmeğe çalışıp bazı maaşları kesti. Böylece Harem-i Humâyun tarafını incitti. Ve arzularına güler yüz göstermemekle de hatırlarını kırdı. Veziri sevmeyenler bunu fırsat sayup, dâimâ vezirin gördüğü işlerde garaz ve para toplamağa âit noksanlarını Harem-i Humâyûn tarafına haber vermeğe başladılar.

Hâsılı bu karışıklık ile bir iş görülmeyüp, ortalıkta, evvelce olduğu gibi fesat hareketleri görülmeye başladı. Sadrâzamın muhâlifleri, onun, pâdişâhın yerine göz diktiğini, doğru veya yanlış olarak pâdişah tarafına duyurdular. Bu suretle gizlice sadrâzâmın ortadan kaldırılmasına karar verildi. Fakat, zâhirî bir sebep çıkmasını beklediler.

Veriz-i âzam ise, müftü ile ittifak halinde olduğuna aldandı. Vâkıâ ortalığın, kendi hakkındaki görüşünü anladı. Bunun içün de, Murad ağa ve diğer muhâliflerini birer yo-

lunu bulup Istanbul'dan çıkarmak içün nice konuşmalar yaptı ve tedbirler eyledi.

Pâdişah tarafından çekindiği içün çoğu zaman dîvâna ve arza (1) varmayup, kendi sarayında iş görüp çare bulmaya çalıştı. Haftada bir iki kere müftüyü ve ulemâyı ve ağaları sarayına, bazan pâdişah sarayına çağurup, kendi düşünceleri neticesindeki mesleleri iyi niyet yüzünden ileri sürüp, bilhassa:

«Gürcü-Nebi'nin kökünün kazınması içün yeniçeri ağası Murad ağanın gitmesi gerektir. Bu mühim işi onun başa çıkarması umulur.»

deyu fikir yürüttü. Onun tarafında olan ulemâ da:

«Belî... Doğrusu da budur. Böyle mühim bir işe böyle kudretli bir adamın gitmesi lâzımdır» deyu şahâdet ettiler. Murad ağaya :

— Elbette çık git!

deyu ısrar etti. Velhasıl, aklının erdiği kadar işlere girişti. Fakat düşmanları kavi, pâdişah tarafları da büyük bir garaz ile sadrâzamın varlığını lüzumsuz gördüğünden, susmakda ve garaz izhar etmekte idiler.

Saray, sadrâzamın arz eylediği hususlarda onun isteğine uymuyordu. Saray, Murad ağa ve diğer kötü niyetli kimselerle müşâvere ettiği için sadrâzam bir iş göremiyordu. Hattâ Vezir-i âzam, yeniçeri ağasını âhiret oğlu edinmekle onu destek yapmıştı.

Bundan evvel adı geçen kethüdâ bey ile Kara-Çavuş arasında dedikodu olmuş ve araları şekerrenk olup, Vezirin işâretiyle iki taraftan ziyâfetler çekilüp, görünüşte sarılıp kucaklaşmışlar idi.

---

(1) Sadrâzamlar, kubbe altında, kubbe altı vezirleri ile memleket işlerini görüştükten sonra arza girerlerdi. Yâni, vezirleri dışarıda bırakıp yalnızca, üçüncü kapının hemen giriş yerindeki arz odasında pâdişahla buluşurlar ve müzâkereler hakkında pâdişaha mâlûmat verirlerdi. Buna **(Arza girmek)** denirdi.

Koca - Müslihüddin ki, dört defa Taklib-i Devlet **(Devlet değiştirmek)** yapmış, köhne bir tilki ve kara çehreli bir ihtiyar idi, bu görünüşlerin mânâsını düşünüp paşa ile **(sadrâzam ile)** birlik olmaktan elini çekmiş idi. Murad ağanın, devletinin parladığını ve pâdişah tarafının ona karşı olan iltifat ve rağbetini sezmişti. Bu yüzden, sadrâzam tarafından elini çekip Murad ağa tarafını tutmuş idi.

Muslihüddin, işlerin inceliğinde usta, kuvvetli ve tedbirli ihtiyar olmakla Murad ağanın meylini fırsat bilüp, fazla riâyet edüp her hususu onunla görüşür oldu.

Murad ağa ile Kara - Çavuş ise, birlik ve birbirleriyle destek olup, biri sadrâzam, biri de yeniçeri ağası olmak içün ahd etmişler idi. Vezir-i âzam ise vâkıâ bunlardan emin değildi, fakat mevkiinin gururuna kapulup, gaafildi. Kendisini azledeceklerini aklına getirmezdi. İhtiyarlık hırsı ile mal, mülk ve para biriktirmeye kalkışup kendisi ve kethüdâsı muhteşem binalar yaptırmaya başlayup, hasetçilerin eline vesika verecek işlerden çekinmezdi.

Bu sırada kapudan paşanın ardından boğaz'a yüz kese akçe göndermişdi. Kapudan, boğazdan **(Çanakkale boğazından)** dışarı çıkmış bulunmakla geri çevirüp bu parayı yutmuştu derler.. Allah'ın kazâsı, donanmanın Foçe vak'ası meydana gelüp, bu kadar adam şehid ve bir kaç gemiye küffârın zararı oldu haberi saraya ulaşınca Murad ağa ve avanesi fırsat bulup Vâlide tarafına haber gönderdiler. Kendi çırağı ve bostancıbaşı, ihtiyar vezirden gönlü kırık olan silâhtar ağa ve diğer sözü geçer kimselerle haberleşüp:

«Vezir, donanma tedârikinde kusur etti. Boğaz da, kapıdanın arkasından gönderilen parayı geri getürdüp, yiyip yuttu. Kapudan burada bu kadar feryad edegördü, tamamından yeteri kadar gemi yaptırmayup, gerektiği kadar tedârik görmedi. Şimdi bu yüzden donanmanın âkibeti böyle oldu. Hiç bundan başka behâne lâzım değildi.»

deyu vezirin azli için dört taraftan sıkı bağlarla birbirine bağlanup, hazırbaş ve gözetir oldular.

Saf vezir, donanmadan gelen üzüntülü haberi işittiği gibi, başka türlü iş görmek mümkün iken, gaflet edüp, bu felâketi büyüdüp, kalktı, Timur-kapıdan içeri Sarây-ı Humâyun'a gidip konuşmak içün ulemâyı ve ağaları davet etti. Ve, âkibetinin kötülüğü kendine âit olacak olan donanma meselesini ortaya atup «Şöyle olmuş, böyle olmuş.. Şimdi ne yapalım? Böyle itsek doğru mudur?» deyu âdetâ yalvarır gibi haller aldı. İş ise evvelinden hazırlanmış, etraf düzülmüş, koşulmuş.. Zavallının haberi yok.

O saatte sadrâzam, devlet büyükleri, hep birlikte padişâhın huzuruna çağırıldı. Cihan pâdişâhı Sultan Mehmed Han hazretleri **(daha o sırada on yaşına girmmeişti)** taht üzerinde oturup vâlide sultan hazretleri dahi yanında durmuş idi. Diğer devlet erkânı ayakta.. O anda pâdişâh hazretleri sözü açup, Vezir-i âzam'a azarlar şekilde hitap edüp :

— Niçün donanmaya emek sarfetmedin? Bu ne şekil çalışmadır? dedi.

Vezir :

— Elhamdülüllah pâdişâhım, daha hiç bir tarihte donanmaya bu kadar çalışılmamış ve himmet sarf edilmemiştir. Böyle mükemmel donanma çıkarılmamıştır.

deyu cevap verince, pâdişah kaşlarını çatup :

— Sen, vezâret âdemisi değilsin! Getür mührü!

Deyu buyurdukta, ihtiyar vezir boş bulunup, hayret ve dehşetinden yıldırım çarpmış gibi titredi ve bir zaman başını eğip düşündü. Sonunda meselenin, cümlenin ittifakı ile **(birleşmesi ile)** olduğunu anlayup korktu ve titreyerek mührü pâdişâha sundu. Pâdişâh mührü alup :

— Var, imdi git!

Deyu buyurıcak **(buyurunca)** Vezir, tere batmış olarak meclisten dışarı çıktı İşâret üzere alıkoydular.

Hünkâr mührü bir müddet elinde tutup orada olanları gözden geçirüp :

— Gel ağa, mührü al! Seni vezir ettim, göreyim seni! Nice hizmet idersin?

Deyu Murad ağaya teslim eyledi. Ağa el öpüp, mührü alup, sadrâzamlık makamına oturdu. O vakıtda vâlide Sultan hazretleri söze gelüp :

— Bunca mallar alındı, işte bu şekil görüldü ve beni öldürmek sevdâsına düşüldü. Allah'a hamd olsun ben dört devlet görmüşüm, bunca zamandır devlet sürmüşüm. Ben ölmekle ne âlem tâmir olur, ne yıkılur? Burada kâh beni öldürmeye kasdederler, kâh pâdişâhımı... Pâdişah hazretleri bâzı şey ferman ettikçe **(Kim öğretti bunu sana canım?)** derler. Pâdişâhlarla böyle alay olur mu? Ya öğretilse ne lâzım gelür?

deyu, kazasker azizi yerdi ve tehdit etti.

Hakikaten cülûs-u humâyun vukuundan **(Dördüncü Mehmed tahta çıktığı vakitten)** sonra, vâlide hazretleri bazı işlere karışup, «bu hususun doğrusu şudur.» deyu itirazlar ederdi. Buna binâen Sofu - Mehmed paşa, yardımcısı ve sır dostu olan Müftü Aziz efendi ile, vâlide hazretlerini ağırsınup, çoğu işlerde ricasını yerine getürmeyüp, arzuzu hilâfına hareket ederlerdi

Cülustan sonra **(Dördüncü Mehmed taht'a çıktıktan sonra)** bir arz günü, yeni pâdişah, aziz efendiye hitap edüp :

«İşittim ki akçe ve rüşvet alınurmuş.. Niçün rüşvet alursuz?»

dediklerinde, Aziz efendi edepden dışarı utanmazlık ile hafife alarak ve hakaaret yollu, heybetli pâdişah hazretlerini küçük görüp cevabında :

— Canım bunu sana kim öğretti?

deyüp, bu beğenilmeyen ve doğru olmayan cevabının kabahat olduğunu dahi anlamayup, bu sözleri defalarca huzuruna gelen şuna buna hikâye edüp :

— Padişah söyleyince böyle cevap verdim.. İyi demedim mi?

deyu öğünerek mâcerâyı alaya almayı âdet edinmişti. Meseleyi anlatan kadı Çalık - Abdullah efendi der idi ki :

Aziz efendi'nin öğünme maddesi bir bu madde idi, diğeri de Sultan İbrahim Han hazretlerine tahtından indirildiği sırada söylediği yakışıksız kelimeler idi ki, daimâ meclisinde tekrarlayup :

«Biz böyle büyük hizmetlere muvaffak olduk»

şeklinde öğünürmüş... Sonra, vâlide hazretlerinin bunlardan yüz çevirdiğini görünce, gizlice aralarında nice sohbetler edüp, mehd-i Ulyâ hazretlerine **(Vâlide sultana)** suikast içün konuşmuşlardı.

Murad ağa bunlara muhâlif tarafta olduğundan Vâlide hazretlerine sığınıp, onlar dahi Murad ağayı himâyelerine alup vezirlik vaadi ile ve düşmanları üzerine musallat etmeyi taahhüt edüp sevindirmişler idi.

Muslihüddin ağa ve kara çavuş ve diğer devlet büyüklerinden nice kimseler işin hakikatına vâkıf olunca «Her yenilikte lezzet vardır» anlamı üzere, Murad ağaya tâbi olmuşlar idi .

Vaktaki vâlide hazretleri Murad ağayı vezir etmek hususunu başarup düşmanlar mağlûp oldu, Pâdişâhın huzurunda içini dökerek başa kakmak suretiyle Aziz efendi'den intikam alup rahatladılar.

Aziz efendi, sadrâzam Sofu - Mehmed paşanın yardımcısı ve taraftarı olmakla Vâlide hazretlerinin arzularına karşı olduğu, daha evvelki tafsilâtta mâlûm oldu. Nitekim anlatılsa gerektir.

Pâdişah huzurunda olan müftü ve kazaskerler ve diğerleri, vâlide hazretlerinin bu tehdidini işittikde serseme dönüp şaşırıp kaldılar. Bilhassa Aziz efendi utanç deryasına batıp hiç bir cevap vermeğe muktedir olamadı.

O meclisde Kara - Çavuş ki, ocakta meşhur ve namlı bir kimse idi, yeniçeri ağası oldu. Bütün devlet erkânı ocaktan olmakla her tarafa musallat oldular. Kul - kethüdâsı ki, vezirin adamlarından idi, korkmuş ve düşünceli kaldı. Murad paşa ise vezirâne (vezirce) bir gururla huzurdan çıkup, köş-

kün dışında, eski veziri mübalâğalı bir şekilde azarlayup, «Donanmaya gönderilen ellibin kuruşu niçin geri getirttin?» deyu payladıktan sonra Bostancı - başının hapsine verdi **(Bostancı - başı tarafından hapsolundu).**

Zavallı ihtiyarın yardımcılarının ve adamlarının tasavvurları batıl olup, «Azledilmeyi kabul etmesi mümkün değildir» deyu söz ettikleri vakarlı vezirden, âriyet olan devlet **(kuvveti)** bir anda yok olup, sadrâzamın ilk gününden bu âna kadar el koyduğu pek çok para ve musâdarattan **(S.B.)** kendinin ve kethüdâsının aldıklarından başka yirmi bir bin yük **(S.B.)** akçe ki, hazine-i Hassadan **(iç hazineden, pâdişâhın şahsına âit hazineden)** çıkarup el koymuştur. Ve katl ettirdiği Hezar - pârenin, cinci - hocanın, Küçük - Hasan paşanın, Hüseyin kethüdânın ve diğer ölenlerin mallarından ve bütün memleketten toplanan malların muhâsebesi içün, kendi bostancı başısının ve kethüdâsı Ağa - zâde Mehmed Kethüdânın, kapıcılar odasında hapsi ferman olundu.

Cumade'l - ûlânın dokuzuncu günü idi ki, Murad paşa mührü alup saraydan taşra çıktıkta bütün devlet büyükleri tebrik ettiler. Azlonulan vezirin **(Sofu - Mehmed paşanın)** evi mühürlenip bütün varı yoğu mîriye **(devlete)** alunup, oğulları defterdar kapısında haps olundu.

Murad paşanın kendi sarayı olmamakla, ağa kapısında tebrikleri kabul etti.

Gariptir ki, eski vezir, içeride mahpus kalup, Murad paşa taşra çıkarken «Müftü efendi dahi mahpus oldu» sesi aksetmekle adamları kaçup, ancak ancak at tutan saracı ve iki âdemisi kalmıştı. Müftü çıkınca şaşırup atına bindi ve evine gitti.

Kazaskerler timur kapudan çıkarken, yeniçeri ağası Kara - Mustafa ağa ikisini dahi azarlayup :

«Efendiler, gözünüzü açın! Şimdiye kadar ettikleriniz gelip geçti, hele şimdilik kürekçi tedârikine meşgul olun... Bir hoşça sakının hele!» deyu şiddetli hitap edip, ikisi dahi can korkusuyla yerine varup büyük korku içinde kaldılar.

Yeni sadrâzam, Fettah ağayı azledip, Eğriboyun - Durak ağayı çavuşbaşı, Aydın bey - zâde Hasan ağayı, kapucular kethüdâsı edüp, Kara - Mustafa paşalıları kendi adamları edindi. Gemiler donatup, kethüdâ bey donanmaya taşınmak üzere, tâyin olunup tedârike başlanıldı.

Cumade'l - âhire yarısında burç-i Kavs'de, ukde-i Zeneb de tam ay tutulması oldu. Ertesi günü, azlolunan vezir, Malkara'ya sürüldü. Kethüdâsı ağa - zâde, yeniçeri kethüdâsına car (çarşaf) getirüp, kurtulmak ümidiyle sığınmıştı. Getirüp teslim ettiği vakıt, kapıcılar odasına haps olundu. Hâlâ orta - çavuş olan Amber Ali çavuş varup :

«Baka kethüdâ bey! Sen, şehremini Mehmed efendiyi ve Ahmed Paşa kethüdâsı İbrâhim ağayı haksız yere bunda (Burada) komuştun... Göresin sende cezâ nice olur!

Deyu azarlayarak intikam aldı.

Bu sırada koca-Muslihüddin ağanın ağzından yayıldı ki, pâdişah mührü istediği vakıt, susturucu cevap ile defetmeye çalışmadı deyu, Müftü Abdürrahim efendiye dil uzatıp, yermiş ola...

Bu ayın yirmi ikinci perşembe günü dar-ül-Hadis'den (Hadis öğretilen yerden) uzun Hasan Haleb'e, Altmışlı muderrislerin biri Manisa'ya, biri Sofya'ya kalkup, Selânik Abdullah efendiye namzet olmak üzere Silsile tertip olunup, Galata'yı Fetvâ emini Kadri efendiye, Mısır esirî-Mehmet efendiye verilmeye karar verilmiş iken, Galata kadısı Müftü-zâde Mehmed çelebi işitüp, babası Abdürrahim efendiye varup:

— Bu mansıbı (Memuriyeti) bana sen mi verdin ki alırsun? Eğer kadriye verirsen döverim, tepelerim!

Demekle yerinde kalup, ismetî, şeyh-zâde, Muharrem-zâde, Köse-Yahyâ, Molla Çelebi, Merhabâ-zâde, ve Şa'rânî ve diğerleri, Mısır mansıbı içün müftiye varub büyük kavga ettiler. Merhabâ-zâde, «Esiri kırktan azledilmiş iken ben İzmir'den azlolundum» dedi. Her biri bir söz söyleyüp, kimi,

zaman istihkakı ve kimi kendi istidadı iddiası ile isteyüp, kavga ve mücâdele ettiler. Hepsinden ziyâde Şa'rânî-zâde:

«Mısır'ı, rüyamda bana Peygamber Aleyhisselâtı Vesselâm verdi. Ve her kim sarfederse hanumanı (evi, barkı) berbât olur. Bana zulmeden hayır görmez!»

deyüp, korkutucu bir edâ ile münâkaşa etmekle, çaresiz hepsi susup, bütün memuriyet nakillerinin recep ayınadek geciktirilmesine sebep oldu.

Bir cuma günü Sadrazam Murad Paşa, kazaskerlere bütün ulemâ huzurunda hitap edüp.

«Efendiler! Ulemâ içinde nice cahiller yüksek mertebelere çıkmışlar.. Nice âlim ve hak sahibi olanlar metruk (terkedilmiş) ve itibarsız kalmışlardır... Bundan sonra bunlara, bilgilerine ve faziletlerine göre vazife verilsin!»

deyüp, kazaskerler sustular. Çünkü bu aslî kaideye uymak zor ve geçmişte böyle gereği gibi geçer olması çok az olduğunu bildikleri için acizlerinden sustular.

Yeni Sadrâzam Murad Paşa, vezirliğinin ilk günlerinde ağa kapusunda kalup, Gürcü-Mehmed Paşanın sarayına taşınmak isteyince, avreti Lâtif-Zâde sarayı vermemekle, Gürcü Paşayı Erzurum'dan azledüp, kavukçu-Mustafa paşa ki, Mirahor paşa dedikleridir, Erzurum'a tâyin olundu. İlk ağızda garazını yaptı deyu yayıldı.

Ondan sonra, Kadırga limanında Siyavuş paşa ve Ahmed Paşa sarayı dedikleri saraya taşınmak isteyüp, oradan da at meydanı sarayına gitmek isteyüp, sonradan Cağalazâde Mehmed paşanın oturduğu yer olan Eski Murad Paşa sarayını günde bir altın kira ile tuttu. Ve teberru olarak yapmaya başlayup, kendisi Davud-paşa sarayına göçtü ki, Koca-Ferhat Paşa sarayı dedikleridir. İlmiye sınıfına ilk olarak yersiz karışması bu oldu ki, Hayrettin Paşa müderrisi Muhzır Başı-oğlu ölmekle sağır, Mehmed onun yerine varmış idi. Anın yerini, kendine gidip gelen Boşnak Koçaş-Mahmud dedikleri câhile verdi deyu Müverrih itiraz etmiştir.

Vezir-i Âzam, Recep ağa adındaki ağasını, aldatıcı mektup ile Gürcü-Nebi'ye göndermişti. Bazı cevaplar ile mektupla gelüp, ne haber ile geldiği yayıldı.

Eski Sadrâzam Sofu-Mehmed Paşa'nın ve Bazı adamlarının katli:

Adı geçen vezirin, **(Sofu Mehmed Paşa'nın)** bütün varı yoğu alınup, kendisi Malkara'ya sürülmüştü. Kethüdâsı ağazâde Mehmed Çelebi ve Küçük defterdar Şâmî Murad efendi ki, pâye ile Murad Paşa ünvanını aldı, kethüdâ bey eski vezirin müsteşarı idi, ikisi de mahpus idi.

Kethüdâya ve Şâmî Murad efendiye her neleri var ise söyletilüp, haber verdikleri paraları ve malları kendilerinin veya paşalarının olsun, alunup artık bir şey kalmadı, deyu ümitsiz cevap verdiklerinden Cumade'l Âhirenin altıncı günü Kethüdâ ağa-zâde ve Şâmî Murad efendi boğulup, ölüleri denize atıldı.

Ölen Küçük - Hasan Paşa'nın cebehânesini, esvap ve vezirlik mühimmâtını, Mehmed kethüdâ zorla almışdı. Geriye Miriye **(devlet namına)** alınıp validesi ve biraderi İbrâhim ağa ve kethüdâsı hacı Ahmed, zindana konup daha nice eşya istenmekle eziyete uğradılar.

Eski Mirahor kapıcı-başı Hüseyin ağa, Bergama'ya gönderildi. Ağa-zâdelerin orada olan bütün malları alındı ve emânetlerinin teftişi ferman buyruldu.

Sofu-Mehmed Paşa, kapucular kethüdâsı ile Malkara'ya sürüldükte, arkasından, Mirahorluktan sonra kapucubaşı olan Telhisçi-Mehmed Ağa gönderilüp «Kat'î ifadeli yazı **(Emir)** vardığında, vücudunu ortadan kaldırmağa başla!» deyu ağızdan tenbih olunmuştu. Adı geçen Telhisçi-Mehmed ağa nakleder:

Oraya vardığımda, Mehmed Paşa'yı yedi nefer hizmetkârı ile Malkara'da buldum. Üzerinde, ünlü sekiz kapucu var. Çoğu zaman bizimle sohbet ederdi. Amma, başlangıçta

benden korkup, vardıkça, çok çekinirdi ve görünüşünün karıştığını görürdüm. Sonra, şüphesini defetmek içün, üzerine tâyin olunan kapıcıların nafakasının **(yiyip içeceklerinin)** vilâyet ahalisinden toplanması içün, verilen pâdişâh emrini çıkarup;

— İşte bendeniz bu iş için geldim, elem çekmen!

Deyu korkusunu yok ettim. Ve büyük bir hürmet ve dostluk üzere muâmele edüp tamamen kendine itimat gelince, canı yerine oturup bizimle gizli sohbetlere başladı. Ve sadrâzamlık zamanında olan ahvali söyleşüp bir gün dedi ki:

— Sadrâzam olduğumuz zamanlar, ağa-zâde Mehmed dedikleri sefihi (S.B.) kethüdâ etmek doğru değil imiş... Uygunsuz halleriyle halkı bize düşman eyledi. Acep hata etmişiz... İnşallah-u Taâlâ, yakında sadrâzam olduğumuzda bir iyi adamı kethüdâ ederiz.

Daha buna benzer nice ham hayâle düşüp, mâl-i Hülyâ ile **(kuruntu)** meşgul iken Istanbul'dan Frenk-Ahmed ağa Hatt-ı Şerif **(Pâdişah yazısı, emri)** ile gelüp, içeriye boğmak içün girdikte, ihtiyar vezir yerinden sıçrayup, başı üzerinde olan gaddareye **(Uzun kamaya)** yapışayım der iken kement atup işini tamam ettiler.

Sofu Mehmed Paşa'nın
Vasıfları :

Fezlekede **(Kâtip Çelebi)** der ki,

Evvelce namlı defterdar olan Bâki Paşa'nın kethüdâsı olup, nice zaman bölükte ulûfe alup, giderek **(Zamanla)** paşasının vefatından sonra bazı vazifelerde kullanılmakla Der-i Devlette yeniçeri ağalığı verilüp 1038 senesi başlarında vezir-i Âzam Hüsrev Paşa, Abaza'yı Erzurum'dan çıkardıkta. Istanbul'dan gelüp, Erzurum'a sahip olmuştu. Oradan da azlolunup, yerine Silâhtar Mostarlı çıktıktan sonra, Aydın ve Saruhan tahsildarı ve Kastamonu paşası olup, Kara-

Mustafa Paşa vezir olduğu sırada defterdar olmakla, onun vezirliğinin sonuna kadar defterdarlık yaptı.

Sonra azledildi ve adı sanı kayboldu. Nice zaman Yenikapı yakınındaki bahçesinde oturup, kendisi, Doğâni-dede dervişlerinden geçinmekle, mevlevîhanede vakıt geçirüp, dervişler ile sofuca dostluk ederdi. Mevlevî Mehmed Paşa veya Sofu - Mehmed Paşa denilmesinin sebebi budur.

Cülus vakasında, adı geçen Mehmed Paşa'nın ihtiyarlığına ve dıştan görünüşüne bakılarak halkın onun hakkında, iyi hal sahibi zan ve itikadı vardır, deyu, bazı işlerinde eklenmesi ile vezir-i Âzam oldu. Zamanında, evvelce geniş surette bildirilen fesatlar çıktı.

Çok geçmeyüp, kendi dahi azlolunarak, Malkara'ya sürüldü ve orada katl olundu. Yaşı seksenden fazla idi. Vezir-i Âzam olduğu sırada nice zulüm ve fesatlar edüp, sofu gibi görünüp, halkın mal ve canına zarar vermekte merhamet etmezdi. İyi görünmesi ve takvâsı **(Dindarlığı)**, müzevirlik ve riyakârlık hilesi idi. Bir şikâyet için yanına birini getirseler suçlu veya suçsuz elbette dövülür ve idam olunurdu. Deynek vurulur veya idam olunurken halk kurtarmak içün araya girmesün deyu, namaza durması, halk dilinde şöhret bulmuştu.

Kara-Mustafa Paşa'nın Cebir ve Musallat olmasından korkup, defterdar iken cibilliyetinde olan fesatları yapamadı. Fakat sonra vezir-i Âzam oldukta âlemi birbirine katup, aslında sakalını değirmende ağartmış, işleri yürütmekten haberi olmayan, bilgi ve idraktan nasibi olmayan bir zengin koca **(ihtiyar)** idi.

Amma Aziz Efendi, Vecihî ve diğer müverrihler **(Tarih yazanlar)** kâtip çelebiye aykırı yazup, adı geçen Sofu Mehmed Paşa'yı methederler.

Beyt

İtmezdi Cezr ü Meddini bir cây-ı Bahr lîyk
İrad ve masraf olmuştu zabttan berî

Naîmâ Tarihi — F.: 122

Eski osmanlı kanunlarını icrâ etmeye rağbet ve pâdişah mallarını tahsil etmekte kudretini sarf etti. Doğru tedbir ile az zamanda hazine-i Âmireyi **(Devlet hazinesini)** doldurdu. Devleti yağma edenlerin zulüm ellerini kısa etmekle usandırmıştı. Tarlaya rüşvet tohumu ekmek ve istedikleri gibi kesip biçmek isteyen devletlûlar, Sofu-Mehmed Paşa'nın hakûmâne hükümet icra etmesine razı olmayup, azli için birleşüp, paçaları sıvadılar.

Enderûn-u Humâyunda (İ.S.) olan pâdişah yakınlarının miriye **(devlete)** zararlı ve kanuna aykırı ricalarını dinlemeyüp, israfları kestiği için, onlar dahi azlini isterlerdi. Taşrada olan kötü niyetlilerle birleşik olup azlini pâdişah katına arz ettiklerinde, pâdişah tarafından, adı geçenlere karşı komaya imkân olmamakla azlolundu.

Adı geçen paşa **(Sofu-Mehmed Paşa)** pek çok israfları kesüp, yerinin-adamı olmayanların vazifelerini kesip, vaktin müsaadesi nisbetinde masrafı azalttı ve geliri çoğalttı. Girid tarafına imdat yetiştirmekte ve mükemmel donanma çıkarmakta kusur etmemiş idi.

Aziz Efendi, tarihinde der ki; Sofu-Mehmed Paşaya bir iki sene vezir olmak nasip olaydı, Pâdişah hazinesi para ile dolduktan sonra devletin masraflarını, gelirin yarısına kadar indirmesi umulurdu. Fakat devlet nizamına Allah'ın iradesi taallûk etmediğinden, öyle faydalı vezir, hasetçilerin zulmu ile zâyi oldu.

Aziz efendi, adı geçen paşanın azline vâlide hazretlerinin tek sebep olduğunu yazar. Aziz efendi, paşanın dostu ve akıl hocası olmakla, onu methedmekte biraz ifrâta kaçmıştır. Kâtip çelebi ile müverrih Şârih'ei Menar-zâde onu kötüleme tarafını tutmuşlardır.

Fakir derim ki: **(Naîmâ diyor)**

Büyük vezirlerin ve diğer büyük hâkimlerin bütün öğülmeye değer ahlâk ve fiillerde, işlerin yürütülmesindeki bütün hareketlerinin beğenilmesi imkânsızdır. Medih ve sânaya lâyık nice işlerde muvaffak olursa da, nice kötü haller de

kendisinden sâdır olur. Çünki, mutlak adâlet ve itidâlin, Peygamberimiz asrından ve halifeler asrından sonra lâyık olduğu şekilde icrâ olunup, her işin yerli yerince görülmüş omlası çok az vâki olmuştur. Bilhassa devletin ihtilâli zamanında, isteklerin çeşitli olduğu ve ortakların her işe musallat olduğu günlerde her işi hak olduğu gibi görmek nice tasavvur olunabilir? Günün şartlarına göre en güzel şekilde görülse de yine itirazcıların yermesinden ve hasetçilerin gürültüsünden yakayı kurtarmak mümkün değildi. Bir vezirin nimetlerini ve ihsanlarını görenler ve onun zamanında bir derece işe karuşup, onun nüfuzundan istifade edenler, onun iyilik tarafını tutup methederler. Ve methe lâyık olan ahvalini yazup, dünya durdukça hayır dua ettirmek için eserlerini koyarlar. Amma onun nüfuzundan istifade edemeyüp mahrum kalanlar, yahut zulüm ve zarar görmüş olanlar dâimâ ayıplanacak tarafına bakup, noksanlarını ve ayıplarını yaymak için sözle ve yazıyla kötüleme tarafına giderler. Allah bilir ya, kâtip çelebi merhum ile müverrih **(Şârih-el Menar-zâde)**, sadrâzam Sofu - Mehmed Paşa zamanında, yollarında karlı veya az veya çok hissemend **(payalmak)** olmadıkları için, ona karşı hareket edüp onu yermişlerdir. Nitekim Aziz Efendi de methinde itraf etmiştir **(Lüzumundan fazla meth etmiştir)**.

Gürcü - Abdünnebî'nin Istanbul Tarafına Hareketi:

Gürcü - Abdünnebî, etrafa adamlar ve alay beylerine mektuplar gönderüp, kendi de Niğde'den çadırlar ile taşra çıktı. Niğdeli Nuri Bey adında bir eski sipahiyi ve diğer adamlarını beraber kaldırup konak konak Konya tarafına yürüdü. Etraftan sipahiler de güruh güruh gelüp, günden güne ziyadeleşti. Yemin ve yesar **(sağ ve sol)** sipahi ve silâhtar bayrakları ile serdar biçiminde alay kurup, şevketle Konya'ya girdikte, Konya sipâhileri de çıkup katıldılar.

Etrafa adamlar gönderüp, cebren ve kahren halkı kaldırup, karşı koyanların varını yoğunu yağma ettirdi.

Eski Vezir Sofu - Mehmed Paşa tarafından bir kaç defa nasihat edeci mektuplar gitmişti. Yeni vezir Murad Paşa da bir kaç defa nasihat mektupları ile adamlar gönderdi. Fakat kabul etmeyüp, gittikçe toplantısı arttı ve inatlarında durmakla, tekrar vezir-i Âzam kendi tarafından mektuplar ile, kara Mustafa Paşa ağalarından meşhur Recep ağayı gönderüp:

«Bu cemiyet, (topluluk) ile hareket etmekten muradın (arzın) nedir? Düşmanın olan koca Paşanın (Sofu - Mehmed paşanın) hakkından gelindi. Şimdiden sonra başındaki cemiyeti dağıtup gidesiz!»

deyu nasihatı ihtivâ eden mektuplar gönderdi.

Recep ağa vardıkta Abdünnebî:

«Yenicâmi vakasında bu kadar yoldaşlarımız düştü (öldü) ve namazı kılınmadı. Bu fitneye sebep olan paşa gitmiş.. Lâkin asıl tek başına sebep olan müftünün dahi hakkından gelmek içün dâvâmızı pâdişâh huzurunda görürüz!»

deyu cevap verdi. Bu mânâda mufassal arz ve mazharlar yazup, Recep ağa ile gönderdiler. Cümadel Ûlânın onaltısında Recep ağa gelüp, bu haberi verdi. Gürcü Abdünnebî'nin etrafmdaki topluluğun fazlalığını söylemiş idi.

Katırcıoğlu dedikleri şaki, yol kesmek, yağma etmek, zarar vermek gibi nice fesatlar edüp, Bolvadin yanından geçüp, Çay kasabası üzerine varmış idi. Karahisarlı meşhur Îsâ ağa biraderi orada olmakla, adamları toplayup, Katırcıoğlu ile cenk edüp sindirmiş idi. Meğer Haram-zâdeler arkalarındaki Çay kasabasına ateş vermekle şaşırmışlar. Sonra bozup kasabayı yağma etmişler ve yakup oradan Akşehir'e varmışlardı. Orada subaşı bahçesi denilen cevizlikte konup, bütün şehir büyüklerini isteyüp, imamlar ve şeyhler gelüp bin yalvarma ile, şehirlerini kurtarmak içün üçbin dörtyüz riyale aman vermek üzere kesişüp, bu parayı tamamen toplayup teslim etmişler idi.

Oradan kalkan Katırcıoğlu, Gürcü-Nebî'nin çıktığını duyunca başındaki güruh ile:

«Ya kurtuluş sâhiline çıkarım, ya işin sonunadek atıp tutarım... Topluca bulunmak doğrudur, akıllı işidir.»

deyüp, gelüp dörtyüz kadar levendiyle Gürcü-Nebi güruhuna katıldı. Gürcü-Nebi de kabul edüp, pâdişah tarafından kendine şefâat edeceğini, suçlarını affettireceğini taahhüt edüp, bu şekilde boyun eğdirüp, kuvvet ve gösterişini Katırcıoğlu'nun katılmasıyla kuvvetlendirdi ve geliştirdi.

Istanbul'da Bektaşilerin (Yeniçerilerin) Meşvereti :

Cûmadel Âhirenin onyedinci pazartesi günü terbî-i Nahseyn **(İki uğursuz terbi)** vâkı oldu. Zühal cevzâda, Merih sünbülede idi. Bu sırada Vezir-i Âzam Murad Paşa, eski vezir Mehmed Paşa'yı ve kethüdâsını ve defterdar Murad efendiyi katletmişdi. Fitneyi defetmek içün, müftü Abdürrahim efendinin de azlini kararlaştırmış iken Anadolu beylerbeysi Boynueğri - Mehmed Paşa'nın kethüdâsı Istanbul'a gelüp «Halen Gürcü-Nebi, onbeşbinden fazla asker ile ve Katırcıoğlu Mehmed, Kazaz-Ahmed ve nice bunlara benzer asker ve eşkiyâ ile Kütahya yakınında Altıntaş denilen sahrâya inmişler. Tedariklerinizi görün!» deyu haber getirmekle Muslihüddin ağa ve Bektaş ağa ile Vezir-i Âzam söyleşüp, **«Eğer bunların hücumu dolayısıyle müftüyü verirsek, bunlar korkumuza verüp, bizleri istememeleri kararlıdır»** deyüp, Müftünün azlinden vaz geçüp, «Elbette muharebe ve müdafaaları lâzımdır» deyu sefer tedarikine karar verildi.

Haydar ağa-zâde ki, tekrar Kubbe altına oturmuştu... serdar tâyin olunup «Evvelâ yeniçerilerin eskileri gitsin» denilüp, sipâhi ile birlik oldukları vehmolunmakla «Yeni kapulâzımdır = Yeni asker lâzımdır» deyu çıkma olmağı doğru buldular.

Cûmâdel Âhire'nin ondokuzuncu çarşamba günü, Paşakapısında müşâvere ferman olunup, bütün vezirler, müftü, ulemâ, yeniçeri ve sipâhi ve diğer tâifeler toplandılar. Evvelâ Gürcü-Nebi tarafından gelen mahzar (I.S.) okundu. İçinde:

«Elhamdülüllah biz de müslümanız. Pâdişâhımızın Harem-i Hassından (I.S.) çıkmısız. Ol zalim ve kaatil Mehmed paşa, haksız yere bizi kırup, bilhassa bunca zaman Harem-i Has da hükümet etmiş celeb yiğitlerinin (genç sipâhilerin) kanun üzere ekmeklerini istedikleri için kanlarına girüp katleyledi. Hakkımızda kâfirler gibi «katilleri vâciptir» deyu fetvâlar verildi. O fetvâyı veren adam kangı (hangi) kitaptan ve ne makuule suça dayanarak ve ne mesele ile verilmiş idi? Şimdi bize bildirsin .. Ve ne sebep ile ölenlerimizin üzerine namaz kıldırmayup, kâfirden tutulan esirler gibi katlolunup, lâşelerini arabalar ile denize döktüler? Küfrümüze ve katlimize ne mesele ile hükmettî? Allah'ın şeriatı... Allah'ın şeriatı... Allah'ın şeriatı!...»

Deyu yazmışlar. O mektup okundu. Hiç cevap verilmeyüp, orada yeniçeri ağası Kara-çavuş söz açup, sipâhilere hitap edüp:

«Baka sipâhi yoldaşlar! Siz niçün ol âsi herifler ile konuşup, birlik olup bu çeşit kâğıt getürdürsüz? Ulûfe bahânesiyle gelen sipâhileri yerlerinizde saklarsız? Tâ ki biz anların üzerine gittiğimizde, burada baş kaldırup, burada kalan yoldaşlarımızı katledesiz!»

dedikte, sipâhi ileri gelenlerinden Sâlih Paşa kardeşi Zülfikâr ağa ve Ruznâmeci (I.S.) ve diğer ünlüleri hep birlikte cevap verüp:

«Hâşâ ki, biz anlarla birlik olup haber gönderevüz (gönderelim)! Bu kâğıdı biz getirtmiş olavuz (olalım)! Ve sipâhileri evlerimizde saklayavuz (saklayalım)! Bizim böyle işlerden asla haberimiz yoktur. Biz pâdişâhın vükelâsına itaatliyiz isyânımız yoktur. İtimat etmezseniz, Allah'ın kelâmını (Kuran-ı Kerimi) getirin ki, Allah'ın keskin kılıcıdır, yemin edelim!»

dediler. Kara-Çavuş hiddet ve şiddet ile:

«Sizin yemininize ne itibar! Biz sizin sözünüze ve yemininize inanmazız!»

dedikte sipâhiler cevap verüp:

«İnanmazsanız siz bilürsüz.. Allah'a ham olsun biz müslümanlarız, inanıruz ve yemin ederiz ki, asla onlarla haberleşmekten ve bu dediğiniz suçlardan haberimiz yoktur.»

dediklerinde Kara-Çavuş bölük ağalarına dönüp:

«Biz yoldaşlarımızı zapt edüp, eşkiyâsını tutup denize atarız. Siz ne için yoldaşlarımızı zapt etmezsiz?»

dedikte bölük ağaları dahi doğru cevap verüp:

«Bizi, pâdişâhın vezirleri bu tâifeye ağa tâyin ettiler. Gelenlere ulûfesini verüp, burada hükmümüz altında olanları zapt ederiz. Dağda, sahrâda gezen harâmileri nice zapt edelim? Ve anların sipâhi olduğu ne malûmdur?»

deyu susturdular. Orada Kara-Çavuş:

«İmdi biz anlarla cenge gideriz. Siz dahi berâber gider misiz?»

dedikde sipâhiler bir ağızdan:

«Hepimiz gideriz!»

deyu cevap verdiler. Kara-Çavuş:

«İmdi evvelâ siz ileri, İzmit'e varmak gereksiz.. Ardınızdan biz dahi varırız»

dedikte, sipâhiler birden ağız açup:

«Yok, bu olmaz ki, biz ileri gidüp, siz ardımızı alasız! Gürcü-Nebi size boyun eğmeyince şimdi iftira ettiğiniz gibi bizi onlarla birlikte deyü suçlu tutup kafamızı alup kırasız! Her kim serdar olursa, bizim ağalarımız ve bayrağımız serdarın yanından ayrılmaz. Biz dahi bayrağımız altında ağalarımızın yanında serdar ile birlikte ve yeniçeri yoldaşları ile at başı beraber gideriz.»

deyu söze son verdiler. Ağa dönüp, yeniçerilere hitap etti:

«Yoldaşlar, gidermisiz?

dedikde, odabaşılar ve ihtiyarlar başlayup:

«Ağamız kande giderse (nereye giderse) beraber gideriz!»

dediler. Sonra Bektaş ağa ayak üzere kalkup:

«Allahımız bir mi? Bir... Dinimiz bir mi? Bir... Eğer biz şimdi istediklerini verirsek, sonra bizi ve isteyüp muradları üzere (istedikleri gibi) âleme ve memuriyetlere yayılırlar.»

deyüp, bir kaç neticesiz başlangıç ve anlaşılmaz cahilce sözler söyledi. O sırada bir Hatt-ı Humayın (Pâdişah yazısı) geldi. Açıkta okundu. Mânâsı:

«Yeniçeri ve sipâhi kullarımın arasını bulasız.»

Buyrulmuş... Gürcü-Nebi ve adamları hakkında kırılmak üzre yeniden hazırladıkları fetvâyı çıkarup, hazır olan ulemâya imza teklif ettiklerinde, Kara Çelebi-zâde Mahmud efendi ki, devlet ve itibar ile ulemâ arasında tanınmış idi, itiraz edüp:

«Hele görelim, herife nasihat olunsun. Şimdi imza alınmaz»

deyu cevap verdi. Aziz efendi meydana atılup:

«Siz bu konuşmayı ve fetvâyı edersiz amma, bir güruh halkın ağzına da kulak tutun! Görün ne söylerler! O tâife, şer' ile sözümüz var deyüp bu kadar kalabalık ile gelirler iken, ve hiç kimsenin malına ve ırzına dokunmayup kendi hallerinde iken, nice celâli olurlar?»

deyu «Bir hoşça düşünün!» deyüp divan bozuldu.

Kâtip Çelebi, fezlekede der ki:

Ocak ağaları bütün sipâhi zümresine ve bölük ağalarına ve ihtiyarlara hitap edüp:

«Gürcü-Nebi'nin çıkmasında sizin dahi tesiriniz var mıdır? Yeniçeri ve sipâhi, seferlerde döğüşe çekişe gelmiştir. Yenicami vak'asında kılıç ile müdâfaa olup bir kaç adam ölmekle, intikam maksadı ile sizin dahi fikriniz ve kastınız var mıdır? Muhammed dini âşikâredir. Maksadınız bu ise söylen...»

dediklerinde sipâhiler dahi, durumun iktizasına göre cevap verüp dediler ki:

«Biz pâdişâha itâat üzereyiz. Pâdişâhın emrine itâat etmeyene karışmazız ve bizim anlarla fikir ve tedbirimiz yoktur»

deyu cümlesi yemin etti. Bundan sonra Gürcü-Nebi'nin Hurûc-u alessultan idüp **(Pâdivâha karşı çıkup)** Katırcıoğlu dedikleri yol keseni, eşkiyası ile beraber yanına alup, fesada başlamakla isyanı belli olmuşdur. Bundan sonra inatlarını terketmezlerse kendinin yanında bulunanların katlleri içün ahd ve ittifak ettiklerini hüccet ettirüp **(senede yazdırup)** kazeskerlere ve diğer ulemâya imzalattılar.

Vecihî der ki, Sivas beylerbeysi İbşir Paşa, bu husus içün evvelâ serdar tâyın olunup, Anadolu'da bulunan beyler ve beylerbeyler, eyâletleri askerleri ile İbşir Paşa yanına varup, Gürcü-Nebi'nin cemiyetlerini perişan etmeleri içün şiddetli ve tekrar tekrar emirler gönderilmişti.

Gürcü-Nebi dahi, üzerine asker gönderildiğinden haberdar olunca Bursa'ya gitmeyi kurup, zahire toplamak içün, evvelce bir iki bin adam gönderdiğini vilâyet ahalisi Istanbul'a bildirince, Bursa'yı muhafaza içün harp âletleriyle bir mıktar adam gönderilmişdi.

Adı geçen şaki **(Gürcü-Nebi)** Bursa'ya gelmekten vaz geçüp, onbin kadar adam ile Üsküdar'a gittiği anlaşıldıkta, Istanbul'da konuşulmaya başlanup, sipâhilere yemin verdirilüp anlaşma vâki olmuşdu.

«Gürcü-Nebi'nin Hurûc-u alessultan etmekle (Padişâhâ karşı bak saldırmakla) isyânı mukarrer olmuşdur»

deyu, bütün milletin harekete geçmesi emrolundu. «Adı geçen Şâkinin hakkından geline...» deyu tekrar eyâletlere emirler gönderilüp, der-i Devletten **(Devlet katından)** Tavukçu-paşa müstakillen serdar tâyin olunup, Üsküdar'a geçirüldü. Sipâhi ocağından Recep ağa ve diğer Vükelâdan, nasihati ihtiva eden mektuplar ile Gürcü-Nebi tarafına gönderildi.

Cumade'l Âhirede, serasker olan Tavukçu-paşa bir miktar süvari ve bir miktar yeniçeri ile İzmit'e varup, yeniçeriler yol üstünde hendek kesüp metrisler aldılar. Ve gelen askeri geçirmemeyi düşündüler. Lâkin gelecek asker ağır as-

ker olmakla, önüne mâni olmak için duvar çeküp durmak ahmaklıkdır, deyu serasker geri döndü, yeniçeriler de dağıldı. O sırada Katırcıoğlu, İzmit'te bulunan yeniçerileri topyekûn öldürmeyince, iş bitmez, deyu ısrar ettikçe, Niğdeli Nuri Bey ve bazı ihtiyarlar mâni olup âdet hilâfında kimsenin öldürülmesine râzı olmadılar.

Cümâdel Âhirenin yirmibirinci gününden kapu ferman olunup (Asker yazılması ferman olunup) üç gün bir çok yeniçeri yazdılar. Ve bütün yeniçerilerin Üsküdar'a geçmesi ferman olundu. Tuğlar, otaklar dâhi Üsküdar'a geçti. Âdet olduğu üzere Doğancı meydanına dikildi.

Adı geçen ayın yirmibirinde Sadrâzam geçüp, kendi adamları ile Çamlıca yolu kenarında kondu. Diğer âyan ve erkân, azledilmiş beyler ve paşalar dahi memur oldular.

Bektaş ağa, Istanbul muhâfazasma kaldı. Vakıa Istanbul'da divan olurdu amma, sadrâzam divandan sonra, otağına, Üsküdar'a geçerdi. Altı bin kadar yeniçeri ve sipâhi ve diğer tâifeler, hepsi on bin kadar asker ile zabitler ve yeniçeri ağası geçüp, topları dahi geçürüp, metris ve hendekler kazdırup oturdular. Buyrultu ile (emir ile) Galata'ya iki bin, Istanbul'a ve Eyub'a biner ekmek ferman olunup, her gün mîriden (devletten) Üsküdar'a beş bin ekmek geçerdi.

Acemi oğlanları arzuhal sunup, «odabaşılar onar kuruşa, bakkal ve hammalı yeniçeri ettiler, biz bunca zamandır hizmetteyüz. Yolumuzca bedergâh olalım. (yeniçeri yazılalım). Ve illâ acemi oğlanlığını dahi bırakup varup hamallık eyleyüp, onar kuruş elde edüp, odabaşılara veririz ve kapuya çıkaruz» demeleriyle bedergâh (çıkma, yeniçeriye geçme) ferman olunup, ağa Istanbul'a geçüp, acemi oğlanlarından yolunca bir miktar onlardan, ve başkalarından yazup Üsküdar'a geçürdüler. Istanbul'da korucu ve oturaktan (emekli) başka bir nefer kalmayup, anlar da odaların muhafazasına tâyin olundu. Her gece her mahalleden onar onbeşer adam, mahallelerde bekçilik etmek ferman olunup, taşradan gelen silâhlı, çoban, mandıracı ve garipler makulesinin silâh ile şehirde gezmeleri yasak olundu.

Cûmâdel Âhirenin yirmiüçünde bostancılar silâh ile Üsküdar bahçesine naklolunup, Gürcü-Nebi üzerine serdar tâyin oluna Haydar ağa-zâde Mehmed Paşa ileriye konmuş idi. Gece boşluğunda Gürcü - Nebî'ye giden bir bostancı tutup, soyup, mektup bulamadılar. Kendini bağlayup, bostancı-başıya götürdüler.

Gürcü-Nebi'ye enderûn-u humâyun tarafından mektuplar varmışdır deyu aslı astarı olmayan haberler çoğaldı. Müverrih der ki **(Şârihül Menâr-zâde)**:

Acâip işlerdendir ki, Erzurum vâlisi Tavukçu - paşayı İzmit'e öncü şeklinde gönderüp denizden gemilerle on beş ocak **(bölük)** yeniçeri dahi gönderilmişdi. Yeniçeriler orada metris alup **(siper kazup)** hendek içinde dururlar iken, Katırcıoğlu dörtyüz zırhlı levent ve bir kaç yüz sipâhi ile geldikte, yeniçeri tüfenk atmaya başlayıcak **(başlayınca)** Katırcıoğlu at sürüp:

«Atman yoldaşlar! Bizim sizinle cengimiz yoktur. Sizinle düşmanlığa gelmedik!»

demeleri ile yeniçeriler tüfenklerini silküp, metristen çıkup, karşı taraf ile oturup sahrada meclisler kurup kahveler içtiler, söyleştiler. Zâbitlerini ve hâkimlerinin fenalığına dair sözlerden sonra, birkaç yeniçeriyi geride konmuş olan Gürcü-Nebi'ye gönderüp o dahi bunlara;

«Yoldaşlar! Biz sizinle cenge gelmedik. Ancak bunlar bizi ne yüzle tekfir edüp (kâfir olduğumuza hüküm verüp) öldürülmemize emirler göndermişlerdir? Sorup şeriât gereğince bilgi edinmeye gelmişizdir. Ve illâ siz bizim din kardeşlerimizsiz ve yoldaşlarımızsız. Sizinle bir düşmanlığa gelmedik»

deyu hatırını hoş edüp, geriye selâmetle ve ağırlayarak gönderdi. Yeniçeriler dahi bir alay saf kalpli taife...

«Bunların sözleri akla uygundur. Bizimle cenge gelmemişlerdir. Haksız yere bunlarla döğüşüp ölmek ve öldürmek niçün? Ya galip gelüp bizi kırarlarsa? Niçin haksız yere ölürüz!»

deyüp hepsi birlik olup cenkten el çeküp, bir anda kar-

şı askerle kardeş oldular. Kadırgalarla gönderilen yeniçeriler dahi orada kenara yaklaşup top ve tüfenk atmak istedikte, beri tarafta hiddet ve şiddeti sükûnet bulmuş yeniçerilerden bir kaçı gemilere yakın varup,

«Atman! Anların bizimle cengi yoktur. Siz top atarsanız anlar hepimizi kırarlar!»

deyu haykırdılar. Anlar dahi «Bizim nemize gerek!» deyu alarga oldular **(Uzaklaştılar)**.

Tavukçu Paşa, meselenin böyle olduğunu görüp, hayrette kalmış iken, Gürcü-Nebi'den kendine haber gelüp:

«Uğrumuzda durmasun! Ya mansıbına, yahut askerin bulunduğu yere gitsün!»

demekle, Tavukçu Paşa, çaresiz dönüp, «geldiğinin aslı buymuş» deyu nakleder.

Gürcü - Nebi tarafına tekrar nasihat verici mektuplarla gönderilen Recep ağa, Cûmâdel Âhirenin yirmibeşinde ileri gönderilen asker ile gelüp, sadrâzam ve bütün devlet büyüklerine mektup getirdi ki, Gürcü-Nebi'nin evvelce dâvâsı Şeyhülislâm ve oğlunun katli iken bu defa azline râzı olup, yeniçerilerle barışup, ve bu ahvâlimizi pâdişâha arzetmenizi rica ederiz» deyu yazmış...

Bu taraftan yine müsaade olunmayup, Gurebâ-i Yesar **(S.B.)** kethüdâsı Toyla Başı bölüklerden birer çavuş gönderülüp, şeyhülislâmın azli isteğinden vaz geçsinler ve cemiyeti dağıtsunlar deyu cevap verildi.

Çün Gürcü-Nebi, askeri Maltepe ve Tuzla'yı geçüp arada elçiler geldi, gitti. Yeniçeri ağası «Elbette cenk olsun» deyu ibram edüp, sipâhileri topların arkasına, yeniçerileri ileriye koymak ferman edüp, adı geçen askeri ileri kondurup, yeniçeriler geri konmuşlar idi. Gürcü-Nebi tarafından cevap olarak akla uygun verilen sözler, yeniçerilerin kulağına ulaşınca sipâhiler ile birleşüp, cenkten çekilmeye karar vermişler iken ağa ve sadrâzam haberdar olunca, bir hatt-ı

humâyun **(Pâdişah yazısı)** çıkarılup kızıl ve sarı bayrak (1) ağaları çadırlarında okundu. İçindeki yazı bu idi ki;

«Siz ki sipâhi kullarımsız, bir herif sipâhiler yazup, mülküme askar çekmiş... Benim mülküme alâkası nedir? Elbette hakkından gelesiz!»

deyu yazmışdı.

Gürcü-Nebi kızıl ve sarı iki bin bayrak kesüp, hazırladığı duyulmuş idi.

Dünkü güne dek Hazreti Resûlûllah Aleyhi Vesellemin Alemi Şerif resmini vermekde pâdişah çekinmişdi. Bu çekinme büyük vâlidenin düzenine verilmişdi. Hatta pazartesi günü nâkib **(S.B.)** Zeyrekzâde Abdurrahman efendi, sâdat **(I.S.)** ile saraya varup, büyük vâlideyi iyice tehdit edüp, Alemi şerif resmini **(Sancağı şerif)** alup, beruya, Üsküdar'a getirmişti. Kızlar ağası, Nakip efendiye gazaplanıp;

«Efendi hazretleri, Alem-i Şerif, Küffâr üzerine (kâfirler) çekilegelmiştir. Müslümanlar üzerine nice verilür? Bu nasıl işdir?»

deyu vermeye mâni olmuşdu. Zeyrekzâde söz bilür bir kimse olmakla, ne dediyse deyüp, alup götürdü.

Gürcü-Nebi vaktiyle Murad Paşa ile hocadaşlar idi. Hattâ Gürcü-Nebi'nin Mîriye **(S.B.)** geçen akçesinin ruznamçe **(S.B.)** suretini alıvermek içün Sofu - Mehmed Paşa'dan Murad Paşa, daha ağa iken rica etmişdi. Sofu - Mehmed Paşa:

— Anın akçesini hezarpâre Ahmed paşa aldı. Karun kadar zengin bir zorba asılacağı niçün himâye edersiz?

dedikde, Murad ağa:

— Sultanım! Hezarpârenin dahi bütün malı mîriye geldi. Bu, az akçe değildir. Bu kadar cerîmeyi (para cezasını) çekmeye Gürcü-Nebi'nin borcu nedir?

deyu bir çok yalvarmıştır. Ricası kabul olunmadığından Mehmed Paşa ile Murad Paşa'nın araları açılmış idi.

---

(1) Yeniçeri ocağının **(Ebnây-i Sipâhiyan)** adını taşıyan, altı bölüğünün ilk ikisi hakkında kullanılan bir tâbirdir.

Gürcü-Nebi, bunca sipâhi toplamadan üzerine asker çıkarmayup, şimdi hiç çekinmeden Gürcü-Nebi'nin böyle dar duruma getirmesi, vezir ile kalben birlik olduğuna verildi.

Bugünlerden evvel Vezir-i Âzam Murad Paşa müftüyü değiştirmek azminde idi. Hâlen cenge başlanması da Murad Paşanın suçu olarak gösterilmekte idi. İşler musallat olan ağalardan korunmak için vezir bir hatt-ı Şerif **(Padişah yazısı)** getürttü. Fakat «Hatt-ı Şerif olduğu neden malûmdur?» deyu garaz sahipleri mânâlar verdiler. Kara-Çavuşun gayretiyle Vezir-i Âzam bir kaç bin adam ile atlara binüp, Gürcü-Nebi ordusuna doğru yürüdükte, Haydar Ağazâde karşı gelüp:

«Devletlû! Acele buyurman.. Sabredin.. Belki hayra tebdil olunur.»

deyu kıtalden (S.B.) alıkodu. Vezir-i Âzam bir mıktar atlı ile alargadan **(uzaktan)** muhaliflerin ordularını baştan başa gezüp yine geldi. Doğrusu hepsinin yükü hafif, on beş bin adamın bir sisanesi var (1). Gürcü-Nebi'den başka katar sahibi yok... Anın da katarları hep hazine ve para idi ki, avretine Niğde'de talâk verüp, **(boşayup)**, hayattan ümidini kesüp, onbeş yıldan beri topladığı malı hep paraya çevirüp yükletüp gelmişdi. Ve bile gelenlere **(beraber gelenlere)** harçlık verüp, yolda ekmek, yemek ve yem ve buna benzer şeyleri parasıyla alup asla fukaraya eziyet ettirmezdi.

Vezir-i Âzam ve ağa, beri tarafa, yeniçeri ve sipâhiye koyun akçesi adıyle beşer onar kuruş verdiler. Bilhassa yirmibeşer kuruş ile bin beş yüz serdengeçti **(S.B.)** yazıldı.

Bu çarşamba gecesi vezir-i Âzam, akşamdan sonra yüz kadar fitilleri yanar tüfenk-endaz **(I.S.)** ile şehri gezüp, muhafaza eyledi ve seher vakti yine Üsküdar'a geçti.

---

(1) Sisâne, yük yükletilmekle beraber, üstüne de seyisinin bindiği at hakkında kullanılan bir tâbirdir.

Cûmâdel Âhirenin yirmialtıncı çarşamba günü Gürcü-Nebi'ye gönderilen bölük çavuşları gelüp haber ve mektup getürdüler. İçinde şöyle yazıyordu:

«Biz cenk içün gelmedik. Bizi tekfir (1) ve kanımızı mubah ilân etmenizin sebebi nedir? Bilgi edinmek için gelmiştik. Bu müftü, garaz sahibi olmakla değiştirilmesini iltimas etmiştik. Mademki bu istediklerimizden hiç biri kabul olunmadı, bâri şu katırcıoğlu dedikleri herîf ki, müslüman hacılarını ve diğer yolcuların yollarını kesüp zarara sokmakta idi, gönlünü hoş ederek yanımıza almış ve ümmeti Muhammedi onun şerrinden kurtarmıştık. Ve «sen bahadır bir yiğitsin, yol kesmek sana ayıptır, pâdişâhımızdan senin için bir şey isteyelüm» deyû getürdük. Şimdi verdiğimiz sözün geri kalmaması içün, Katırcıoğlu'na ve Kazaz Ahmed'e birer sancak verilsün... Dönüp gidelim, ara yerde kan olmasın!»

deyu rica mektupları gönderüp, ve kendi içün Türkmen ağalığını teklif edüp, Karahisarlı, eskiden sipâhiler ağası olan Cebeci-zâde Ali Ağa'yı ve Bahçeli-Ahmed beyi beraber gönderüp, büyük rica ve niyaz etmişler... Vezir-i Âzam bu ricalarını kabul etmişdi.

Kâtip Çelebi der ki:

Orada sipahiler göçüp, deniz kıyısından gelürken, Hasan Paşa ağalarından Çatrapatra-zâde Ali Ağaya bir kadırga verilüp, deniz kenarından geçenlere top atmak içün gönderilmişti. Anlar dahi uzak yerden geçüp, Bulgurlu yakınında kondular. Ancak adı geçen Patra-zâde topatanlık adıyle şöhret bulmuşdu. Bir gün evvel Ruznâmçeci (S.B.) Merhum İbrahim efendi kethüdâsı Uzun-Ali ağa, Koca Paşa zamanında işleri yürütmekte müsteşar iken, şimdi iltifat olunmakla, karşı taraftan clup, «Gürcü - Nebi ile müttefiktir» deyu suçlandırılarak Bosna'ya vatanına sürülmüştü.

Garip olaylardandır ki, evvelce İzmit tarafına gönderilen yeniçeriler,

---

(1) Kâfir olmakla suçlamak.

«Bostancıbaşı tarafından Gürcü-Nebi'ye iki haseki varup geri döndü, biz gördük» deyu duyurmaları ile ve sancağ-ı Şerif'in verilmesinde Vâlide Sultan ve kızlar ağasının tereddüdü katîi olmakla, enderûn-u humâyun halkının çekişmesini tahkik edüp yeniçeriler vehme düşüp o gece asla göz yummamışlar idi.

Yine, orduda olan sipâhilerin, geçen vaka dolayısıyle içlerinde bir şüphe mevcutdu. Yeniçerilerin bir nevi utanmalarından onlar dahi fazlaca zehinleri karışup vehim içinde idiler.

Vezir-i Âzam dahi, eskiden beri Gürcü - Nebi ile dostluğu olduğundan hâlen Gürcü-Nebi'nin perıvasızlığı, vezir ile olan gizli dostluk yüzündendir deyu veziri suçlamağa sebep oluyordu. Yer yer orduda ve devlet erkânı olan ağalar meclisinde bu hususa ait ipe sapa gelmez sözler, duyulur olmakla vezir dahi korkuya düşüp herkesden fazla endişe içinde idi.

Hattâ dünkü salı günü, anlatıldığı şekilde atına binüp, düşman ordusunu seyir ve mülâhaza edüp, dönüp orduya geldikte, yeniçeri ve sipâhiler alay bağlayup, vezir selâmına durunca, Vezir-i Âzam vehminden bayır tarafına atının başını çevirdi. Bu defa yeniçeriler ve sipâhiler o tarafa seyirdüp, yine selâma durduklarında, vezir beri tarafa atın başını çevirdi. Bu suretle üç dört defa yoldan sapup, selâm yerine varmaya cesaret edemeyüp, asker de sağa sola yürüdü. Sonra kaldırup dolu dizgin otağına vardıkta yeniçeriler ve sipâhiler sövüp sayarak dönüp çadırlarına gelmişler idi.

Velhasıl her tâife. diğer zümreden korku üzere olup, devlet erkânının hepsini korku kaplamış idi.

Cûmâdel Âhirenin altıncı günü Gürcü - Nebi tarafından gelen ricalara müsaade olunmasına karar verilüp, sipâhi askeri dahi Bulgurlu tepesi yanına kondu. Ertesi günü Üsküdar'a gelüp, barış olmak üzere herkes çadırında kaygusuzca oturur iken ve beri tarafta Gürcü-Nebi tarafında arzolunan sancaklar ve Türkmen ağalığı emri yazılırken «Bu iki tâifeni birleşmesi ve birbirine karışması faydalı değildir.

Bunları, bir yolunu bulup defetmek lâzımdır» deyu, birleşmeye muhalif olanlar fikirlerinden caydırulup, Vezir-i Âzam da yalnız muhalefete cüret edemeyüp, tereddüt ve hayret içinde iken, Bursa'dan azledilen bir bey feryad ederek gelüp, «Celâliler beni soydu, şimdi de kıtâle başlamışlardır» deyu Vezir-i Âzama şikâyette bulundu. Meğer Gürcü-Nebi habersiz iken Katırcıoğul ve Kazaz Ahmed gûyâ «Cebe satmak nice olur, göstereyim yârâna» anlamınca baskı yapup bir kaç yüz atlı sekban (S.B.) ile o taraflara varan perâkende askere ulaşup adı geçen beye sataşup, soyup kaçırmışlar... Bey şikâyet edince vezir dahi, yukarıda bildirdiğimiz emirlerin tuğrasını çekmekle meşguldü.

Sırdostu olan Koyunoğlu ve Müneccim başı :

«Sultanım! İş kolaylıkla sona ermekten kaldı. Kılıç kınından çıktı. Artık lâzım olan cenktir?

deyu paşayı kaldırup :

«Cenktir!»

deyu nidâ olunup, bütün paşalar ve beyler umumiyetle asker binüp, Cûmâdel Âhirenin yirmialtıncı çarşamba günü öğle vakti idi ki, cenge başlandı. Alaylar bağlayup, çarha (öncü) serdarı Haydar ağa-zâde Mehmed Paşaya buyruldu. Varup, yanında olan Kars Paşası merhum Sefer paşa-zâdelerin büyüğü Rüstem paşa, küçüğü Arslan Paşa ve Kangırdan azlolunan Ketagaç-Mustafa Paşa ve Han-zâde Şevheri-Mustafa Paşa, Prevezeli-Mustafa oğlu Mehmed Paşa, Tire paşası Muhassıl İshak Paşa, Hamamcı-Mehmed Paşa, Müezzin Hüseyin Paşa, Bolu'dan azlolunan Emir Paşa, Hamza Paşa-zâde, Arapgirli-Süleyman Paşa, Ömer Paşa-zâde Mehmed Paşa ve diğer beyler ve vezirler hepisi alaylar ile ileri yürüdüler. Bunlardan serdar Haydar ağa-zâde durup, anın ardından kapu halkı (yeniçeriler ile) vezir-i Âzam, Bulgurlu dağı etrafında durup, deli başısını deliler ve çarha (Öncü) imdadına tâyin etti.

Yeniçeriler sâhilde, sipâhiler yeniçerilerin yanında durup, şöyle ki, sağ cenahta yeniçeri ve sipâhi, ortada Haydar ağa-zâde, sol cenahta Vezir-i Âzam olup, çarhaya tâyin olunan paşalarla Tavukçu-Mustafa Paşa ileri gidüp, Kayış pınarı denilen yere vardıklarında öte taraftan Gürcü-Nebi dahi haberdar olmuştu.

Güruh güruh sipâhi alaylarını dizüp, Kazaz-Ahmed ağayı sekizyüz atlı ile İzmit'te artçı komuştu. Diğer ağalar ile saflar bezeyüp, Katırcıoğlu dörtyüz kadar cevşen kuşanmış silâhlı leventler ile ileriye, çarhacılara karşı çıkup, ve tüfenk-endaz sekbanları piyâde edüp, orman arasına tâbiye eyledi. Kendi çarhacı olup, alay gösterdi.

Evvelâ tavukçu Paşa ve Sefer Paşa oğlu, Katırcıoğlu ile karşılaşup elleştiler. Beri taraftan paşalılar hamleye başlayup, cenge başlanmış oldu.

Katırcıoğlu elinde hışt **(mızrak)** hamleler edüp, beri taraftan bir kaç kimse yaralandı ve öldü. Vezîr-i Âzamın delilleri **(S.B.)** ve diğer çarhacılar hücum edüp, Katırcıoğlu atın boynuna sarıldıkta, bunlar gaafil olarak ardına düşüp, orman önüne vardıklarında orman içinde pusuda olan sekbanların herbiri yirmişer otuzar dirhem fındık **(Kurşun)** atarlardı. Hep birden tüfenklerine ateş verüp, çarhacılardan çok adam düşürüp bozdular. Beş altı yüz kadar paşalu **(paşa askerleri)** ve deliler, hâki helâke serildiler. Diğerleri at boynuna düşüp geri kaçtılar. Katırcıoğlu, adamları ile peşlerine düşüp kendisi Tavukçu Paşa'yı mızrak elinde önüne katıp, o kaçtıkta, Sefer Paşa oğluna yetişüp, hamle ettikte:

«Bir namlı ve yarar paşa zâdesin! Caba!...»

deyu urmayup, mızrağı bir başka şahsa attı. Vakıa paşalılar ve asker bu cenkte merdânelik ettiler **(Yiğitçe döğüştüler)**. Fakat orman arasında olan eşkiyânın birdenbire tüfenginden zarar gördüler. Bu muharebede İspir Beyi İsmail bey öldü. Ve Arapkirli-Süleyman Paşa ve birkaç paşalar ve beyler mecruh oldular **(Yaralandılar)**. Eğer Katırcıoğlu ve leventleri tâkip etseler, çarhacıların çoğunu mahvetmek

mümkündü. Fakat yeniçeri alayları geride olmakla görünmediklerinden pusuya konulmuş sanup, onlar dahi geriye döndüler. Orada çarhacılardan «bozuldu!» deyu vezire feryatçılar geldikte yeniçeri tâifesinden ağa bölüklerinin, paşa kuluna geçmeleri ferman olundu.

Paşa, bütün asker ile yürüyüp, çarhaya imdada yetişti. Cengin başladığı öğle vaktinden, güneşin sararmaya başladığı zamanadek cenk ve birbiri ardısıra hamlelerle âlem dar oldu. Bilhassa havanın sıcaklığından ve suyun azlığından askere susuzluk basıp, Istanbul'dan sakaların getirdikleri Kırk-çeşme suyu ile susuzluklarını giderüp, büyük zahmet çektiler.

Kâtip Çelebi der ki:

Beri tarafta kalb birliği olmamakla bozulmak pek yakın olmuştur. Hattâ Sipâhiler ve silâhtarlar Kadıköy tarafında seraskerle durup, yeniçeri alayı bağlar içine yayılmıştı. Serdar, yeniçeri alayı önüne uğrayıp istimâlet (I.S.) verdiler. «Bu derece kan dökülmesi insaf mıdır?» deyu bazı sözler söyleyüp, vezire, defterdara duyurdu.

Vaktaki akşam erişti, Gürcü-Nebi ve Katırcıoğlu dönüp:

«Çün murâdımız kabul olunmadı. Sebepsiz yere müslümanlar birbirlerini niçin kırarlar? Emir sâhipleri ile (padişah, hükümet) mukatele (S. B) câiz değildir»

deyup, dönüp çadırlarına bile uğramadan Gebze tarafına çekildiler. Zâten güçlükle toplanmış olan adamları bu şekli bahâne edip perâkende ve perişan oldular.

Bu sırada askerin edepsizleri, güruh güruh seyirdüp, muhâliflerin çadır ve esvaplarını yağmalayup, arkalarından yetiştiklerini kesüp, başlarını ve sağ yakaladıklarını vezire götürdüler. Tutulanlardan bir kaçı sipâhi olmakla ağalarının çadırına hapse gönderildi. Levent makulesi kırkbeş kadar adam, siyaset kılıcına lokma oldu. Baş getürenlere vezir, bahşiş vermekle, giderek baş çoğaldı.

Paşa gördü ki, kesik başın bir kendi leventlerinden Kaasım adındaki kimsenin kellesidir.

«Bre kahpe oğulları bu bizim Kasım'ın kellesidir!»

deyu bir hoş nazar ettiler. Gelen başların çoğu, beri taraftan ölenlerin **(hükümet tarafından)** başları olduğu malûm olmakla, artık bahşiş vermeyüp, dönüp ol gece ordugâhta dinlenildi.

Karşı taraftan katlolunan, muhtelif rivâyetlere göre yüze yakın idi. Beri taraftan ölenler ise bine yakın olduğu anlaşıldı. Fezlekede Kâtip Çelebi, binbeşyüze yakın bu taraftan katlolundu deyu yazar.

Eğer karşı tarafta **(Gürcü-Nebi tarafında)** direnme ve birlik olaydı ve ol gece dağılmayup, seher vakti tekrar cenge başlasa idiler, hal müşkül olur idi, amma Allahın inâyeti ile def edildi. Gürcü-Nebi ve sipçhiler yolsuz dere tepe gidüp, Gebze'ye uğramayup, başka yoldan İzmit'te çıkup, Kazaz Ahmed'le birleştiler. O diyarda bir kaç bin riyal (S.B.) aman malı salup ve alup;

«Bundan sonra Anadolu bizim.. Kütahya'da otururuz. Rumeli sizin..»

deyu halt etmeye müteallik haberler geldi. Vezîr-i Âzam ve serasker iki gün daha Üsküdar'da muhafaza için oturup, Cûmâdel Âhirenin yirmidokuzuncu günü vezir hep birlikte Istanbul'a geldiler.

Bu cenk hep paşalılarla olup, yeniçeri ve sipâhi asla harp etmediler. Kâtip Çelebi der ki:

Gürcü-Nebi cemiyetinden olan, İzmit'ten kalkıp herbiri vilâyetine gitti. Gürcü Niğde'ye, Katırcıoğlu Söğüt Dağına, Kazaz Ahmed Akşehir'e ve diğerleri dahi yerlerine dağılıp, vak'a bu surette son buldu.

Gürcü-Nebi'nin ayaklanmasının faydası bu oldu ki, sipâhi tâifesinden olan ocak ağalarının ve adamlarının, Yenicami vaka'sından beri «Kâh bunların defterlerini yazup, ocak ağalarını sôndürmek gerektir, kâh sipâhiler yerine yeniçeriden yirmi bin atlı asker yapmak münasiptir» gibi sözler ortadan kalktı. Bu defada sipâhilerin defi için, bütün

Âl-i Osman (**Osmanoğulları**) askerinin Üsküdar'a geçtiğini görüp sustular. Bundan sonra kinâye ve târiz (**S.B.**) şekilleri ortadan kalktı. Gürcü-Nebi vâkıâ bu yola başını ve malını feda etti, amma hele sipâhi ocağına bu kadarcık hizmet ve halka gösteriş edip, halkı sipâhiliğe meyl ettirdi. Sonra Hasan Paşa cemiyeti, bu vakayı perkiştirüp, yeniçerinin tafrasını bertaraf ettiler deyu, Kâtip Çelebi fezlekede böyle yazmış... Ve sipâhi ocağını hayli koruyarak taraftarlı ketmiştir.

Bu vakadan sonra Memâlik-i Mahrusede (**Osmanlı ülkesinde**) olan hâkimlere «Gürcü-Nebi ile Katırcıoğlu ve Kazaz Ahmed adındaki şakîler herhanginizin idaresindeki memlekete varırsa cezasını verüp, başını Istanbul'a göndermeyesiz ve diğerlerine zulm etmeyesiz!» deyu üst üste emirler gönderildi.

Bağdat Valisi Kapucu Mûsâ Paşa'nın Katli:

Mûsâ Paşa, Sultan İbrâhim devrinde Şehremâneti hizmetinde iken «Şeker-pâre» adındaki musâhibeye intisap (**S. B.**) ile şöhret kazanmış, vezirlik ile yeniçeri ağası, sonra defterdar olmuştu. Sonra kapudanlık verilüp, azledildikten ve Salih Paşa'nın katlinden sonra, sadrâzamlık mührü buna gönderilmiş ikn, Hezar-Pâre Ahmed Paşa'nın işi karıştırmasiyle vazgeçilüp, Mûsâ Paşa Bağdat'a gönderilmişti.

Bir iki gün, sadrâzamlık verildiği havadisiyle adı meşhur olmakla böbürlenüp, mühür arzusu ile (**sadrâzamlık mührü**) dimağı dolup taşıp, tamahkârlık ve âdeta sarhoş olup, zulüm ve eziyet ile mal biriktirmeye başladı. Bağdat'ta ikiyüzden fazla zengin kimseleri, râfızîlik (**I.S.**) suçu ile ve bâzı bahaneler ile katledüp, mallarını aldığı tevâtür halinde yayılmış idi. Bilhassa Şahbendar Hoca Hasbullah adlı Acem'in biraderi ki, vezir Murad Paşa Bağdat ağası iken kardeşliği idi, hapsedüp «Murad ağaya kardaşlığı var» deyu

rica edenleri eslemeyüp, biraz sonra katlederek pek çok malını zaptetmişti.

Evvelce yeniçeri ağası iken Murad ağanın yerine Pirinççi-zâdeyi Kethüdâ yeri ettikte, Murad ağanın bir miktar maldan ayrılması ve kapudanlık ile Girid'e vardıkta, Murad ağaya bazı azarlar şeklinde söylenmesi olup, aralarında eskiden beri kin ve nefret vardı.

Evvelce Bağdat'tan kapucular kethüdâsı Mimar Mustafa'sına mektup gönderüp;

«Istanbul'da olan ihtilâl malûmum oldu. Evvelce Falan Şeyh ve falancağız bana, ağa ve paşa olacağımı haber veiüp, sözleri gerçek çıktı. Şimdi de Istanbul'a vardığımızda sadâret-i uzmâya (sadrâzamlığa) nâil olacağımızı müjdelediler. Gaafil bulunmayasın... Enderûn-u Humâyunda sözü geçer olanlara yanaşıp çalışmaktan geri durmayasın!»

deyu olmayacak sevda ve batıl hayaller ile bu çeşit haltıyatı yazdı. Mimar Mustafa'sı dedikleri sefih, hilekâr da, bu çeşit herzeleri yayup, paşasını ve kendisini dile düşürdü.

Mûsâ Paş Bağdat'tan azlolunup, Üsküdar'a geldikte, Sadrâzam dahi Gürcü-Nebi müdafaasiyle meşgul olmakla, hastalığını bahane edüp, vezire uğramadı. Enderun halkı ile eskiden beri olan tanışıklığına mağrur olarak Istanbul'a geçüp kapıcılar kâtibi Hüseyin efendi ile gizlice müftüye ve bazı yerlere varup, enderun tarafına para ve hediyeler verdi deyu yalan ve yanlış sözler işitildi. Vezîr-i Âzam, Gürcü-Nebi meselesini bertaraf edüp Istanbul'a gelince Recep ayının birinci günü adı geçen Mûsâ Paşa'yı Yedikule'ye gönderüp, büyük divanda Hüseyin efendiyi huzuruna getirüp:

«Kapıcılara niçün tamamen ulûfeleri verilmedi?»

deyu bahâne edüp, hapsine ferma netti. Ve:

«Ben sana, Mûsâ paşa'nın önüne düşüp, kapu kapu gezdirmeyi öğretirim»

deyu içindekini dışarıya vurdu. Cuma günü pâdişahı süleymaniye'ye Cuma nâmazına çıkarup, şahbender Hasbul-

lah ve bâzı şikâyetçiler hasırlar yakup, rıka'lar sunup, kapucular kethüdâsı rıka'ları pâdişâh'ın işaretiyle alup, Pâdişah'ın eline ulaştırdı. Ertesi cumartesi günü, Vezîr-i Âzam içeriye **(pâdişâha)** varup, telhis edüp, **(I.S.)**, hatt **(Pâdişâh yazısı)** alup, pazar gecesi Mûsâ Paşa'yı katleyledi. Ve Hüseyin efendinin mallarını zaptedüp salıverdi.

Abdürrahim Efendinin azli ve Bahâyî Efendinin Müftü Oluşu:

Sadrâzam Murad Paşa, mehd-i Ulyâ vâlide sultan hazretleri ile söyleşüp, Abdürrahim efendinin azline karar verdikte,

— **Ya kimi müftü edelim?**

dediler. Bahâyî efendi, müneccim efendi vasıtasiyle Murad Paşa ile muhabbet üzere olup, aralarında gizlice dostluk muameleleri husule gelmekle onu ileri sürüp;

«Hâlen ulemâ arasında hem fâzıl (S. B.) hem gâileden korkusuz kımsedir, hepsinden münâsiptir»

demekle Recep ayının sekizinci pazartesi günü Bahâyî efendi içeriye dâvet olunup, pâdişah hazretleri bizzat mübarek elleriyle hatt-ı humâyun yazup, fetvâ mansıbını tevcih buyurdular.

Abdürrahim efendi azlolunup, yirmi kadar çavuş ile Koçu'ya **(bir nevi araba)** konup, topçular yakınında oğlunun çiftliğine gönderildi. Arkasından, hacc-ı Şerif'e gitmeye izin emri de gönderildi.

Müverrih Şârihül - Menar-zâde, Abdürrahim efendinin ayıplarını yazup, zem ve kadhi **(yermesi)** bâbında hayli sözü uzatmıştır. Buraya yazılması münâsip görülmemekle çıkarıldı. Hülâsası bu ki,

Abdürrahim efendinin tabiatı biraz kaba, kötü sözlü olup, zürafâya yardım ve müdârâ bilmez, güzel müdafaa içün nefes tüketmeyüp, gönül kırmakta asla dakika kaçır-

mazdı. Fazl ve salâh iddiasıyle kenar yerlerden gelen ilim ehline yüz vermezdi. Oğlu Galata kadısı Mehmed Çelebi, Âmiyâne merâsim ile gösterişe meyilli, yetmiş seksen at ve otuz kırk nevcivan hizmetkâr sahibi olmakla, haset edenler taarruz ve aleyhinde söyleyüp, bazan koçu ile (bir nevi araba) gösterişli adamları ile çiftliğine giderken «Sultan Mehmed geçiyor» deyu lâf atarlar ve «oğluna bu kadar fırsat vermek lâyık mıdır?» deyu babasına lânet ederlerdi.

Bilhassa Sultan İbrâhim Han'ın tahtından indirilmesine ve velinimeti iken katline başlıca sebep olduğu için ta'n ederlerdi. Düşmanları azledildiğini işitince (kinci ortadan kalktı) diye sevindiler.

Bahâyî Efendi, fetvâ makamına oturdu. Şamdan azlolunan şeyh-zâde efendiyi fetvâ emini tâyin ettiler amma, bu husus koca Muslihüddin, Bektaş ve diğer ocak ağaları marifetiyle olmayup, müftünün azlinden haberdar olunca ürktüler ve fazla kırıldılar. Sultan Mehmed Han Câmii vâizi Şeyh Veli ki, ağaların akıl danıştıkları kimse olmakla «Veli ağa» derlerdi. Anınla bir yere gelüp, «En yakın dostumuz olan Abdürrahim efendiyi azl etmeye sebep nedir?» Bizimle meşveret etmeksizin böyle tehlikeli bir işe cüret etmekten, vezirin bize suikastı olmak vardır.» deyu gizlice konuştukları duyuldu. Bu sırada, bazı rüşvet vererek iş görmüş olanlar, Şeyhülislâm-zâde Mehmed Çelebi'ye yapışup bazı işler için verdikleri akçeyi istediler. Bu Recep ayında İstanbul kadısı Sun'î-zâde efendi huzurunda murafaaya (S.B.) ferman olundu. Sun'î-zâde, dâvâlarını dinleyüp, mahdumun aldığı (Abdürrahim efendinin oğlunun aldığı) akçelerin, sahiplerine geri verilmesi için hüküm verince, Abdürrahim efendi, oğlu Mehmed Çelebi sızlanmaya başlayup:

«Efendi, bu nasıl hükümdür?»

dedi. Sun'î-zâde cevap verüp:

«Behey çelebi! Bu senin bildiğin mesele değildir, var şu müslümanların haklarını ver!»

deyu cehâletini meydana vurdu. Bu hale, müftü-zâde kahırlanup,

— Allaha hamd olsun, okuduğumuz bize yeter... Hele me'bunluk ile **(S.B.)** meşhur değiliz!

deyu serzeniş etti **(S.B.)**, Kadı hiddete gelüp;

— Çelebi, me'bunlar, kendi ayıplarını halka isnat ve iftirâ ile temize çıkarmak olagelmiştir. Me'bun **(S.B.)** budur ki, yirmi otuz zirdest..... besleye...

Deyüp, hiddetinden paşaya varup, Mehmed Çelebi'nin edep dışı durumunu arz ve şikâyet eyledi. Vezir köpürüp, pederi Abdürrahim efendiyi ve oğlunu ve çukadarı Meşhur Mustafa'yı, topal Muharrem'in kalyonuna koyup, Mekke kadısı Münkari-zâdenin yanına katarak Hacc-ı Şerife gönderdiler. Recebin yarısında İsmetî Efendi Galata kadısı oldu.

Gürcü - Nebî ve Adamlarının Katli :

Gürcü - Nebî, arzusuna nâil olamadan Üsküdar'dan geri vilâyeti tarafına gitti. Başındaki topluluk dağılınca, Katırcıoğlu :

«Niçün varmışiken cenk etmeyüp geri döndün.»

deyu anınla münakaşa etti ve ondan ayrulup tam şevketle yaylağa çekilüp, yol kesmeğe başladı. Mudurnu yakınında Ada adlı kasabaya saldırdıkta, ol kasabanın Etrâk-i Biîdrâki **(idrâksiz Türkleri)** (1) mal ve menallerini, ehlil ve ayallerini kale gibi bir kule içine koyup, muhâfazasız, sırf kulenin sağlamlığına güvenerek bırakup, kendileri dağa sığındıklarından, ol haram - zâde **(katırcıoğlu)** iki yüz kadar

(1) Gariptir ki, devşirmelerin hâkim olduğu bu asırda, Türk olmak sanki utanılacak bir şeymiş gibi nankörlük vesilesi olmuştur. NAÎMÂ da maalesef asrın bu telâkkisine uyarak, kitabının neresinde Türk kelimesi kullanmak icap etse kelimenin arkasına muhakkak **(Bî-idrak-İdraksiz)** kelimesini eklemek mârifetinden kendini alamaz.

eşkiyâ ile gelüp, kasabayı vurdu. Kethüdâyerini (S. B.) katl ve oğlunu yaralayup, kaçırup katil, yağma ve yangın ve zararlar verdi. Müdâfaasız kuleyi alup, malları eşkiyâya dağıttı. İki yüz kadar avretleri, leventlere dağıtup, büyük fuhş irtikâp ettikten sonra iki çok güzel kızları tıraş edüp, delikanlı kıyâfetiyle atlara bindürüp, yine söğüt dağına gidüp, bu fenalıkları duyuldu.

Gürcü - Nebî cenkte berâber olup, çok adam katleyleleyen, harem-i Humâyundan çıkma Kazaz - Ahmed, muharebe meydanında biraz yaralanmıştı. Akşehir de yakalanup, eli kolu bağlanarak Istanbul'a getirildikte, Parmakkapı'da asıldı. Birâderi dahi beraber olmakla, sipâhi zümresinden olduğu içün, yeri çalınup, geceleyin zindanda boğuldu.

Çün Gürcü - Nebî ve berâber olan ünlü eşkiyânın haklarından gelinmek içün memleket hâkimlerine padişah emirleri gönderilmişti. Bunlardan, önce Kırşehir beyi İshak bey acele davranup, Karapınar yakınından üzerine varup, gaafil iken basup, ok ile biraz cenk ettikten sonra hücum edüp, başını kestiler. Ve devlete yaklaşmak içün, adı geçen İshak bey, Gürcü - Nebî'nin kellesini devlet kapısına getürüp bir mansıp ümidinde oldu. Pek o kadar makbule geçmemekle, isteğinden ümidi kesilüp, tasavvurdan ziyân eyledi. Vecihi der ki, adı geçen İshak Bey'e, hizmeti karşılığında Karaman eyâleti verildi deyu yazar. Şabanın ilk günlerinde Gürcü - Nebî'nin kellesi gelüp, Bab-ı Humâyun'a konuldu.

Kapudan Voynuk-Ahmed Paşa'nın Girid'de Şehit olması:

Bundan evvel adı geçen Ahmed Paşa donanma ile Foçe limanında küffar ile cenkten sonra Cezayir, Tunus ve Trablus sefineleri ve Mısır'da tutulan gemilerle bir yere gelüp, hepisi Kandiye altına vardıklarında Kapudan Paşa, gemileri kenara yanaştırmayup, deniz tarafından ve diğer askerler karadan hep birlikte Kandiye kalesine kuşlukluk ve diğer yola

yakın olan Balyok adlı kalenin fethine yöneldiler. Vardıkta recebin beşinci günü, Alahl'ın inâyetiyle elde edilmesi müyesser oldu.

Hüseyin Paşa geriye yerine döndükten sonra Kapudandan top ve imdat istedikte:

«Biz denize memuruz. Bizim mühimmatımız (I.S.) ancak bize yeter.»

deyu müsade etmediğinden, Gazi Serdar Hüseyin Paşa gücendi. Çünkü evvelce Serdar-Hüseyin Paşa arz ve mazhar ile (I.S.) devlet katına adamlar göndermiş idi. O adamlar Girid'e varup eski sadrazam Mehmed Paşanın mektubunda yazılan tesellilere aykırı olarak ağızdan haber verüp, donanmanın ne surette çıktığını söylemekle, asker büyükleri serdarın yanına toplanup, sefere tâyin olunan beyler ve beylerbeyiler tekrar birer yoldan ocak ağalarına müracaat edüp, kalktıklarını, lâğımcı gönderülmeyüp, beşbın yeniçeri defteri gönderildiğini, fakat ancak mevcutları iki bin olup, Kandiye muhâsarasına yeniçeri ağası ve altı bölük **(S.B.)** halkı ve bütün asker gelüp bizimle birlikte Metrise girilürse, biz de gücümüzün yettiği kadar çalışırız deyu arz olunmuşdu. Şimdi ise bir miktar hizmetkâr ve cebelûleriniz ancak geldi, bu iş bunlarla görülmez deyu azim feryat ettiler.

Vakarlı serdar, tekrar istimâlet **(I.S.)** verüp:

«Aranızda olan dedikodunun aslı yoktur, Vezîr-i Âzam kâfi miktarda asker ve lağımcı gönderüp, donanma askeri de gemilerden çıkup, bizimle metrise girerler, sabredin.»

deyu meclisi dağıtmıştı.

Bu sırada Kapudan Paşa karşı koyup, metrise girmek değil, top ve imdat bile vermeyüp:

«Biz, deryaya **(denize)** memuruz!»

dediğinden serdar dilgir olup **(S.B.)**, toptan askerin rengi döndü ve gevşeklik kapladı.

Bu sırada deniz yüzünde küffar gemileri görünmekle, Kapudan Paşa donanma ile üzerlerine varup, biraz toplaş-

tıktan sonra (karşılıklı top atışından sonra) ayrılup Resmo'ya gitti. Orada dahi Kapudan Paşadan imdat istendikte, fayda vermeyüp, burada da asker ve mühimmat lâzımdır, dedi. Aslında kendi bir iş görmek ve namın kendine ait olması sevdâsıyla adada olanlara imdat vermeyüp, aksilik etti. Tekrar kalkup Hanya'ya varup, bazı gemiler su almakla kalafata başlandı. Orada kırk elli kadar kayıklara levent yazup, kendisi karadan Amasya Beyi Ahmed Paşanın yanma gelüp, Suda kalesini kayıklar ile zaptetmek tasavvurunda oldu. Kara tarafından merdivenler tedarik ve kaleye çıkmak üzere müthiş bir kızgınlıkla hücum etti. Kazâ ve kaleden bir top gelüp, Kapudan Paşa'nın başını götürüp, şehit etti.

Serdar Hüseyin Paşa bunu haber alınca bir kapudan lâzım gelmekle, Bıyıklı-Mustafa Paşa'ya emredüp o saat Hanya'ya gönderdi ve kapudanlığın Mustafa Paşa'ya verilmesi için devlet katına yazdı.

Tafsıl:

Müverrih der ki, vezirlikle kapıdan olan adı geçen Hezargıradlı-Ahmed Paşa ki, Voynuk (S.B.) lâkabıyla şöhret bulmuştur. Foça vakasından sonra İzmir'de ücretle tutulan İngiliz kalyonları ve diğer donanma gemileriyle Girid'e vardıkta, kâfirin donanması denize açılup, görünmez oldu.

Donanmây-ı Humâyun, Suda sahiline yakın geldiklerinde, Serdar Paşa'ya ki binüp Kandiye limanında yatan küffar kalyonlarına karşı geldikte, Hüseyin Paşa «Elbette varup cenk edelim!» deyu israr edüp, baştardaya (2.S.) oklar attı.

Her ne kadar Kapudan Paşa ona, «Sen kara serdarısın, çık... Deniz işleri bizim vazifemizdir. Şimdi cenk yeri değildir» dedikte eslemeyüp baştarda bir tembih ederdi. Hele bir mikdar ileri varılup cenk ettiler. Fakat kalyon cengine takat götürülmemekle, yanaşup yedekten taşra çıktı. Küffar kalyonları dahi karşı adaya varup ki, limanları andadır (oradadır), yattılar. Ertesi günü denize açılan küffar do-

nanması görülüp, adada yatan donanmaları dahi anlara karışup, orada Kapudan Paşa dahi karşı koymak içün deryaya açılup, Girid sahilinden ancak duman ve alev görünürdü. Karşılıklı büyük cenk olup, İzmir'den tutulan İngiliz kalyonlarının Kapudanı, Kapudan Paşa'ya sandal ile gelüp:

«Siz hemen bize artçı olun.. Biz cinsimiz ile görün, nice cenk ederiz!»

deyu ileri varup, gereği gibi cenk ettiler. Küffar tarafından kiralanmış olan İngiliz gemileri Suda sahilinde yatup, cenge karuşmayup, seyirci kaldılar. Sonunda Donanmây-ı Humâyun, kalyon cenginin güçlüğünü görüp, geriye, Hanya tarafına çekildiler. İngilizler dahi azîm cenkten sonra, çaresiz geri çekilüp:

«Niçün bizi bıraktınız? Ücret olarak verdiğiniz dokuzbin kuruşu alın.. Biz bir daha durmazız..»

deyu, Kapudanları kendini yere vurup, savaştan kaçıp geri döndüler.

Cezayir gemilerinden «Sarı kuşak» adlı gemi, ve bir de İngiliz aktarması, ikisi ileri çıkup, büyük cenk edüp, yiğitlik gösterüp sonra döndüler. Sarıkuşak selâmetle kenara yanaştı. Arkasına düşen küffar erişemediler. İngiliz gemisi dahi sahile baştan kara edüp, vâkıâ yanaştı, fakat küffar arkasından yetişüp, top darbesi ile talan etti. Nihayet içinde bir miktar malı olan bir yiğit kâfire kalmasın deyu barut hazinesine ateş verüp, gemi yandı.

Bundan sonra Suda yakınında, sahilde, tepebaşında Balistire denilen kaleye Kapudan Paşa hücum etti. Toplar vurup Hüseyin Paşa dahi, karadan havâle olup, boyun eğdirdiklerinden vire bayrağı diküp, küffar kale kapısı arkasına koydukları taşları kaldurup, kapıyı açmakla meşgul iken, yeniçeriler ve Rumeli askerleri beklemeyüp, kanca ile aşup, içeriye girüp, sekiz yüz kadar kâfiri hep katledüp, kale ağasını esir ettiler.

Suda kâfirleri bu hâli görüp «Müslümanlar zulüm ederlermiş...» deyu ziyâde hazırlık yapup kapandılar. Balistire

zapt olunduktan sonra, Kapudan Paşa Suda kalesini kuşatıp, kuşatma sırasında top ile şehit olup fethi mümkün olmadı.

Girit Adasında
Askerin Fitnesi :

Rumeli beylerbeyisi Zurnazen-Mustafa Paşa, kahraman serdar Hüseyin Paşa'nın hükmü altında olmaktan rahatsız olup, gizlice serdarlığı elde etmek fikrinde olmakla Sekbanbaşı-Mahmud Ağa ile birlikte daima fitne yaratmaya çalışırlardı. Çünkü adı geçen Zurnazen-Mustafa Paşa, Rumeli beylerbeyisi oulp, Girid'e vardığı vakit «Elbette eyâletin defterhânesi bana teslim olunmak lâzımdır. Eyâletimde düşen mahlûlâtı **(Boşalan memuriyeti)** ben tevcih ederim **(Münhallere tâyini ben yaparım)** deyup, kendini yetiştiren Vezir-Âzam Sofu Mehmed Paşa'ya dayanarak bu çeşit ham hareketlerde bulundu. Hüseyin Paşa da:

«Ben serdârım. Mahlûlât (boşalan yerler) ve tevcihat bana verilmiştir. Senin alâkan nedir? Edebinle otur!»

deyüp, defterhâne suretini vermedi. Bu sebepten aralarına ayrılık düşmüştü.

Hüseyin Paşa, devrin kahramanı olup, Zurnazen-Paşa aşikâr olarak karşı gelmeye cesaret edemediğinden gizlice hile ve nifaka başlayup, «Düşen Mahlûlatı **(boşalan memuriyetleri)** satar, hakkı olanlara vermez» deyu asker tâifesini daima ifsada çalışırdı.

Vaktaki Kaptan Paşa'nın şehit olduğu haberi ile Kapudanlığın Bıyıklı-Mustafa Paşa'ya verilmesi hususundaki serdarın arzı Der-i Devlete gelüp, Bıyıklı-Mustafa Paşa'ya kapudanlık emri, sadrâzam ağalarından biri ile gönderildi, bu haber Girid'e ulaşınca divan kurulup, asker büyükleri huzurunda okundu. Mektubun içinde:

«Bu sene donanma mükemmel gönderilmiştir. Kandiye'nin zaptına fazlaca çalışasız!»

Deyu açıklamakla, mecliste hazır olanlar bir uğurdan cevap verdiler ki,

«Donanma ile bize ne kadar yeni asker ve mühimmat geldi?. İstanbul'a defalarca arz eyledik. Mademki bize asker, cephâne, ve lağımcı gelmeye..... Bizden derman yoktur. Hiç bir surette metrise girmeziz. Donanma bize asker getiremediğinden başka, küffar ile cenge bizden asker alup götürdü.»

dediler. Zurnazen-Paşa ve Sekbanbaşı-Mahmud ağa, askerin bu derece edep ve terbiye dışı tavır ve hareketlerini görüp fitneyi uyandırmayı fırsat buldular.

«Paşanın, içeriye Kandiye'ye giden şatırını (S.B.) tuttuk, serdarın küffar ile gizli sözü vardır.»

deyu asker içine haber salup, yeniçeri ve Rumeli askerini kışkırttılar.

Ertesi günü recebin yirmiikinci gecesi orduy-ı humâyun eşkiyâsı ayaklanup, evvelâ Sekbanbaşı kapısına varup taşladılar. Sonra serdar sarayına hücum ettiler.

«İsteğiniz ne ise yarın görülsün! Vakıtsız toplantıya giderim!»

deyu nasihat olundukta, dinlemeyüp, serdarın sarayına ateş verüp, kendini dahi öldürmek içün içeriye hücum ettiklerinde, Serdar dahi hademelerine:

«Urun!»

deyu izin verüp, karşı koydu ve tehlikeyi defetti. İç oğlanları ok ve tüfenkle bir çok yeniçeri ve tımar sipâhisi katledüp, bizzat paşaya hücum eden yeniçerilerden birini serdar, omuzundan kılıç ile şöye bir çaldı ki, bir omuzundan geçüp diğer tarafta uyluğuna ininceye kadar iki pâre eyledi. Doğrusu bu hayret verici kılıç darbesi ile cihan pehlivanı idüğü **(olduğu)** küçük büyük herkesin gözünde anlaşıldı.

Bu kadar cenklerde cebe ve cevşen **(2.S.)** giymeyüp, ve her defada evvelâ başından destarını **(kavuğunu)** atup ve Marko dedikleri fil gibi iri bir hinziri kılıç, topuz ve silâha el sürmeden, kafasına bir kahraman muştası vurarak atından yıkup bağlanmıştı. Çok acâip ve gariktir ki, bu devamlı

fitnede gizlenmeyi doğru bulup, yaya olarak bir yerden çıkup, Rumeli kethüdâsının yanında gizlendi.

Diğer asker dahi bu kavgayı işitüp, «Küffar çıktı!» mülâhazası ile Paşa Sarayı tarafına toplanup, onların da rezil ve eşkiyâ olanları bu şakilere katılmakla büyük bir güruh olup, paşanın malını ve erzakını yağma ettiler.

Boğuşma sırasında paşanın bir kaç iç oğlanı öldü ve bir kaçı yaralandı, taze yollu olanlarını askerin rezilleri birer ikişer alıp götürdüler ve eşyasının yağma edilenlerinden geride kalanlarını saray ile birlikte yaktılar.

Daha sonra paşanın kethüdâsı Veli Ağ'nın ve Reis-ül Küttap vekili Paşa-zâdenin ve diğer adamlarının yerlerini yağma, mal ve eşyalarını talan eylediler.

Yeniçeri ve diğer asker zümresinden olan edepsizler böyle gaazi, mücâhit bir vezirin bunca hazine ve eşyasını ve gılman **(S.B.)** ve cevârisini **(Câriyelerini)** yağmalayup, fisk ve fücur **(zina ve günah işleme)** hususunda kusur komadılar.

Bu cemiyetteki bir iki müfsit ve münafık sebebi ile, sipehsâlar **(Baş kumandan)** ırzını böyle hetk edüp **(S.B.)** devlet namusunu berbat edegelmişlerdir.

Sonra Sekbanbaşı-Mahmud, âlemin hercümercini, **(karışıklığını)** görüp, yaptığı fesada pişman olup, fitne ateşini söndürmeye çalışup, Zurnazen dahi serdarlık hayâlinden geçüp, ertesi günü beşer onar adam ile Serdâr-ı Ekrem'in olduğu yere geldiler. Diğer beyler ve paşalar dahi gelüp toplandılar. Sekbanbaşı denilen fitneci, paşa tarafından birkaç beylerbeyiler ile, paşa ile asker arasını sulh etmek şeklinde askerin önüne çıkup:

«Yoldaşlar! Muradınız nedir? Düşman içinde devlet ırzını ayaklar altına alırsuz.»

dedikte hepsi bir uğurdan:

«Bizim şimdiden sonra durmaya dermanımız yoktur. Elbette şimde hemen kalkup gidelim.»

deyu feryad ettiler. Müslümanlar bu ânedek çekilen zahmetler ve meşakkatler boşa gider, ve ele geçirilen memleketler de kâfire verilüp, bu kadar cephâne ve toplar nice olur? deyu ikindi zamanına kadar topluluk durup, defalarca arabuluculara varup geldi. Sonunda cephâne ve toplar Resmo kalesine taşınup, «Kasım gününe dek daha bekleriz, daha fazla oturmaya kaadir değiliz,» deyu cevap verdiler ve içlerinden münâsip gördükleri kimse ile bu haberi Istanbul'a gönderdiler.

«Varup gelinceye kadar donanmanın gitmesine razı olurmusuz?» dediklerinde kasım gününe kadar mühlet verilüp bin mücadeleden sonra bu söz üzerine karar verilüp, topluluk dağıldı.

Fitneyi kışkırtan Sekban-başı dahi mecburen askeri yatıştırmaya çalışup:

«Yoldaşlar! Bu topluluğu dağıtın! Kasım gününde sizi İstanbul'a göndermeyi ben dahi taahhüt ederim. Elem çekmen!»

diyerek her ne hal ise halkı yatıştırdılar.

Bu kavl **(söz)** ve kararı ordu kadısı tescil etti **(kayda geçirdi)**. Ve hüccet edüp, asker tarafından Çatalbaş bey ile Pirzerin alay beysini Istanbul'a gönderdiler.

Vaktâki asker ile Serdar Paşanın arası iyiliğe yüz tuttu, iyice araştırup, paşanın câriyelerini ve gılmânını **(S.B.)** buldurup, sîne **(S.B.)** ve gerdanlarında mas **(S.B.)** ve takbil **(S.B.)** eserleri ile paşaya teslim eylediler.

Son anlaşmaya göre hatırı rahat olduktan sonra paşa, taşra çıkup, bütün askeri çağırup, o çalışkan vezir, topluluğun, zorbalığın ve süfehânın **(S.B.)** karşısında kahra uğradığından pek fazla müteessir olup, yüksek sesle ağlayarak:

«Bre Allah'tan hayâ etmezler! Devlet ırzının, vezirlik namusunun, hürmet ve rîayetini bilmezler! Bu ettiğiniz edepsizlik nedir? Ben, İslâm Padişahının vekili ve veziri ve hepinizin serdarı ve müşiri

değil miyim? Benim cürmüm ve kusurum nedir ki, bu eziyet ve hakarete müstahak oldum! Kâfire şatır (S.B.) gönderdi demizsiniz... Tutulan şatırı getirin göreyim... Bu kadar zamandır din i Mübin uğruna mal ve canımla çalışıp hizmet etmiş emektar vezir iken, böyle çirkin suçu bana nice isnat ve iftirâ edersiz? Allahtan korkmaz mısız? Din düşmanlarına karşı ırzımızı ayaklar altına aldırız. Din muhâlifi olan milletlerden bir zümrenin, serdar ve zabitlerine bu şekilde ihânet ettikleri hiç duyulmuş mudur? Bütün malımı yağma edüp, yine benden ulûfe istersiz... Bu ne gûne insafsızlık ve edepsizliktir?!»

deyu zari zari ağladı. Hamurunun mayası fesat olan Sekban-başı Mahmud, sonunun fenalığından korkup, paşanın kalbini almak ve kendi suçunu örtmek için ayağına düşüp;

«Devletlû vezir! Asker tâifesi kendini bilmez bir alay delikanlı kullarındır... Bilmezlikle ettikleri kabahatlerinden hepsi utanıp af ve lûtfunuzu rica ederler. Bu çeşit küstahlıkları, geçmişte vezirlere, belki hükümdara dahi olageldiği mâlûm-u devletinizdir. Affedin! Bundan sonra emrinizden dışarı hareket etmeyüp, hepsi uğrunuzda can ve başlarını feda edeceklerine ben kefilim.»

deyu ayağını öpüp, pek fazla yalvarmalarla serdarın hatırını hoş eyledi ve yeniçeriler paşaya yardımcı olmak üzere söz verdiler. Bu suretle fitne ortadan kaldırıldı.

O gün geçti. Ertesi gün bazı fitne çıkarıcılar, Rumeli askerini kışkırtıp:

«Yeniçeriler serdar ile bir olup, suçu sizin üzerinize yıktılar.»

deyu ayağa kaldurup, yeniçerilerin üzerine hücum ettiler. Yeniçeriler dahi silâhlanup karşı koymaya niyet edince, yeniçeri ihtiyarlarından söz bilir birkaç adam varup, Rumeli askerine nasihat edüp ve işin sonunun kötü olacağını bildürüp, fitneyi yatıştırdılar. Serdâr-ı Ekrem dahi, «Bundan sonra bunlara bir başka söz söylemek mümkün değildir ve faydası da yoktur. Hemen Resmo kalesine fazlaca adam konup cephâne hıfzolunsun... Ve askere izin verile... Doğrusu budur.»

deyu devlet katına arz eyledi.

Merhum **(ölen)** Kapudan Paşanın muhallefâtını **(S.B.)** yazup, defterini kadıya mühürletüp, kapudan kethüdâsını bütün metrukâtı ile **(S.B.)** iki çekdîriye **(bir nevi gemi)** koyup, gönderdi.

Kandiye'nin
İkinci Muhâsarası:

Çün asker zümresi edepsizlik edüp serdarın mallarını ve eşyasını yağma ettiler. Arabulucularla fitne defedildi. Hüseyin Paşa serdarlık makamında otürdu. Kara Hoca ve derya beyleri bir yere gelüp, konuşup «Kapudan Paşa düştü **(öldü)** bari bu seferimiz boşuna gitmeyüp bir hizmette bulunmaya gayret sarf edelim» deyu serdâr-ı Ekrem'e kâğıt yazdılar ki:

Biz derya askeri ile taşra çıkup, size imdat etmekle metrise girerseniz, gemi levendiyle, kürekçi Cezayir ve Tunus gemileriyle, balyemez topları çeküp size imdat ederiz. Heman bir iş görülmeye başlansın ve gayret sarf edilsin.»

deyu mektubu Sarı-Ali Kapudan ile gönderdiler. Mektup ulaşınca Serdara kalb kuvveti gelüp, asker büyüklerini hep çağırup:

«Çün beni kâfirle birliktir dersiz, siz kale almak isterseniz metrise hazır olun. Kürekçi ve cenkçi imdâdına muhtacız derseniz, donanma gemilerinde olan kürekçiler taşra çıkup metrise birlikte girerler. Gemiler, top naklolunmasına yardım ederler. Bundan sonra özür ve bahâne etmesinler!»

deyu gönderdikte, Sekban-başı ve diğer asker reisleri, inat ve karşı gelmeye kaadir olamayup, hepsi çaresiz serdarın fermanına itaat edüp, kasım sırasında vakıtsız metrise girmeye razı oldular.

Kara hoca ile iki bin kadar yeniçeri levendi, dörtbin kadar kürekçi, ve on kıta balyemez top ve zağarcı başı **(I.B.)** dahi binbeşyüz kadar yiğit ile şabanın yirminci günü orduya girüp, ertesi pazartesi gecesi metrise girildi. Daha ertesi

gün yeniçeri metrisi ile toplar önüne bir lâğım atılup, o karışıklıkta üçdört bin kadar kâfir çıkup, metrislerin üzerine hücum ettiler. Yeniçeri, Rumeli ve Anadolu askeri hazır bulunmakla üzerlerine yürüyüp, Allah'ın inâyetiyle gaalip geldiler. Küffardan kırkbeş kadar baş ve dil (esir) alınup, iki yüz kadarı toprağa düşüp, bozularak geri çekildiler. Metrisleri sürüp, taşra tabyalar üzerine varıncaya kadar kâfirlerden yedi sekiz lâğım atılup, her birinde düşman hücum edüp, hepsinde de düşman bozulup, islâm askeri kazandı.

Şabanın sonunda geceleyin, metris önünde olan iki sağlam tabyaya hücum olunup, küffar üç dört yerden lâğım atup, sabaha kadar büyük cenk eylediler. Allah'ın inâyetiyle İslâm askeri üstüp gelüp, tabyaları ellerine geçirdiler ve içinde, hendeğe girmeğe dehlizler açtılar.

Rivâyet eden der ki:

Hüseyin Paşa, askerinin edepsizliğinden hatırı kırılmakla zahmet çekmeden zorla ve şiddetle cenge sürüp, muharebede ve karşılıklı öldürüşmede hiç ihtiyata riâyet etmezdi. Tabyalar feth olununcaya kadar küffar yetmiş yedi lâğım attı. Hâsılı yirmi bin kadar müslüman telef oldu. Hatta bir defasında meşhur Marko'nun tabyasına bir kaç odanın yeniçerisi gönderlüp, hücum ile ileri yürüdüklerinde, meğer mel'unlar bir kuyu yapup içini sivri kazıklarla doldurmuşlar... Ağzına zemberekli kepeng şeklinde kapak yapmışlar.. Mahşerden nümune olan yürüyüş günü ki, asker hendek kenarına doğru yürüyüp, tabyaya çıkup aşağıya indiklerinde kuyunun üzerine uğrayup, kepenge basan içine düşüp, yine kepeng kapanurdu. İleriye gidene ne hal olduğunu asker bilmediğinden asker, birbirine basup gelürlerdi. Tâ ki üçyüzden fazla adam kuyuya düşüp, kapağı açılmaz oldu. Diğer gaaziler üzerinden geçüp, dörtyüz kadar yeniçeri hendekte ölüm halinde kaldı.

Sekban-başı geriden imdat yetiştirmeyüp, gaaziler hayrette kaldılar.

Marko mel'ununa «Lâğımı at!» dediklerinde «Ben bu kadar bin flori (S.B.) sarf edüp, bu lâğımı düzdüm. Üç dört yüz Türk için niçin atarım?» dedi. «Bâri taşraya bir parça asker gösterin... Ola ki, daha ziyâde Türk gele... Bâri birkaç bin Türk toplanup lâğım attığıma değe...» deyüp lâğımı atmazdı. Hak Taalâ ol gaazileri muhafaza eyledi.

Lâğım haberini alıp hepsi arkalarına bakmadan kaçtıklarında, küffar lâğımı atup çok gaaziler telef oldu. Hambaradan ise hesapsız adam telef ve sakat oldu.

Sekban-başı - Mahmud ağanın bir ayağını humbara urup, pâreleyüp, haseki-Hasan Ağa yanında bulunmakla anın da humbara sesinin çarpmasından ödü patlayup, Mahmud ağa çadırına götürüldükte yarlı olan ayağı topuğundan kesildi. Dört beş gün yaşayıp öldü.

Yine ol humbaranın bir parçası Rumeli Vâlisi Zurnazen-Paşa'nın alnına rast gelmekle o da yaralandı. Zurnazen Paşa daima, vakarlı serdara muhalif idi. Velînimeti Sofu - Mehmed Paşa'nın katlinden sonra biraz gözden düşmüştü. Gaazi Serdar (Hüseyin Paşa) Rumeli eyâletini vekâleten Kapudan Bıyıklı-Mustafa Paşa'ya verince, Zurnazen yaralanup, kenara itilmiş oldu.

Güyâ Gaazi serdarın bedduâsı yerini bulup, bunlar ettikleri fenâlığın cezasını gördüler.

Mahmud Ağa vefat edüp, yeniçeri zâbiti olmamakla Zağarcı-başı (2.S.) başbuğ tâyin olundu.

Kapudan Ahmed Paşanın şehit olduğu haberi arz ve mazhar ile devlet katına geldikte, şabanın yedinci günü Bıyıklı-Mustafa Paşaya kapudanlık mansıbı uhdesinde bırakıldığına dair emir ile Girid'de askerin ahvâli görülmek içün, Kör-Hüseyin Ağa Girid'e gönderildi.

Şaban ayının yirmi üçünde Girid'den Çatalbaş Bey gelüp, arzları ve mahzarları (I.S.) getürdükte, adı geçen ayın yirmibeşinde üçbin kadar yeniçeri ve bin sipâhi yazılup, Girid'e memur oldular. Ramazanın altıncı günü adı geçen Kör-Hüseyin Ağa, Girid'e varup, Hatt-ı Humâyun'u ve Emr-i

Şerifi serdara götürdü. Vezîr-i Âzam mektubunda «Hanya muhafazasında olan yeniçerilerden ve diğerlerinden binbeş-yüz kadar yeniçeri neferi çıkarasız» demekle Hanya'dan anlar metrise gelüp, ve bey gemileri Golos'a peksimet almaya gidüp, küffar gemileri Suda etrafında gezmekle kaldırılup, Girid'de mevcut askerin ne mıkdar olduğu defter olunup, defter Hüseyin Ağaya verildi ve:

«Sekbanbaşı şehit oldu. Yeniçeriyi kullanmaya kul-kethüdâsını ve diğer ocak ağalarını gönderesiz. Çünkü bu asker bu kalenin küffü (S.B.) değildir.»

deyu seradar arz eyledi. Istanbul'da ise ocak ağalarının meydan almaları ve musallat olmaları hadden aşırı olup, Girid'e tâyin olunsalar gitmekten kaçınmaları ve itaat etmemeleri belli olmakla, ancak Kör-Hüseyin Ağa'ya Sekban-başılık verilüp tekrar Girid'e gönderdiler.

Asker metrisde can ve başla çalışırken, bir gece ellibirinci cemâatın bütün neferleri, elliüçüncünün yarısı, altıncı ve ondördüncü cemâatların, evvelce mande olmakla (1) ondokuz ve otuzsekizin neferleri hep gidüp, kırk birincinin dahi bir mıkdarı kaçup, yedisekiz odanın yalnız çorbacıları (S.B.) kaldı. Diğer askere de bıkkınlık gelmekle, hizmetten soğudular. Çünkü muhasara sırasında metrisden asker çıkarup kaldırmak, ihtilâle sebep olacak kötü bir tutum idi. Serdar Paşa her ne kadar râzı olmayup «Şimdi metrisden bin beş yüz adamı çıkarup, Istanbul'a göndermek hatâdır, diğerleri de gitmeyi isteyüp, takım takım kaçarlar. İş tavsar» diye gördü, fayda etmedi.

Kör-Hüseyin Ağa ferman ile memur olmakla, o kadar yeniçeriyi çıkarmıştı. Diğerlerine dahi bıkkınlık gelmesine sebep olup kaçmaya başladılar.

---

(1) Mande, sefere iştirak etmemiş, geride kalmış yerinde kullanılan bir tâbirdir. Sefer sırasında orduya iştirak etmeyen yeniçeriler münasebetiyle vesikalarda geçer. Efradı mande yâni kalmış diye sefere iştirak etmemek, mandeye bırakmak büyük suçtu.

Bundan sonra yine ondört oda kaldırılup, askere tam mânâsiyle yeis gelmekle, gittikçe hizmette bıkkınlık gösterir oldular.

Gârip şeylerdendir ki,

Adı geçen Kör-Hüseyin Ağa Girid'e varup, bu kadar yeniçeri odalarını metrisden çıkarmış ve güyâ Girid ahvâline vâkıf olmuştu. Fakat Serdar Paşa kendisine umduğu kadar riâyet ve ikramda bulunmadığından gücenüp, Istanbul'a döndüğünde, Serdar Hüseyin Paşa'nın aleyhinde birtakım sözler söyledi.

Vezîr-i Âzam Murad Paşa ve diğer ocak halkı ileri gelenleri dahi, Hüseyin Paşa'nın şöhret ve namdarlığını hazmedemeyüp, ortadan kaldırılmasına bir bahane ararlardı. Kör-Hüseyin Paşa'nın boş sözlerine kuvvet verüp, Vezîr-i Âzam, Girid'de olan asker büyüklerinden bazılarına gizlice mektup gönderüp:

«Hüseyin paşa askere cevr ve cefa edüp, boşalan zeâmet ve timarı, müstehak olanlara vermeyüp, kalenin fethi hususunda ihmal ve tembellik edermiş. Ve askerin uygunsuz halleri paşanın kötü tutumundandır derler, eğer böyle ise hüccet ve sicil eyleyip gönderesiz!»

deyu ısmarlamış...

Bu hileye Hüseyin Paşa vâkıf olup, bu kadar gayret sarf etmesine rağmen hizmetinin takdir edilmemesinden elem çeküp, yeniçeri ileri gelenlerini Rumeli, Anadolu ve diğer eyâletlerin beylerini ve beylerbeyilerini ve ihtiyarlarını dâvet edüp, olup bitenleri hepsine söyleyüp anlattıktan sonra:

«Baka ihtiyarlar! Gazâ yoldaşları!.. Benim çalışma ve hizmette kusur ettiğim ve müstehak olmayana dirlik verdiğim var ise söylen... Hak söz ne ise esirgemen... Dünya ve âhirette sizden hak şahitliği isterim!»

dedikde hepsi bir ağızdan cevap verdiler ki:

«Bizim bu adada üç dört senedenberi kalmamız, sizin görüp gözetmeniz iledir. Ve illâ bu makuule bir büyük kale muhasarasına iki üç sene yaz ve kış oturup, durup dinlenmeden cenk ve boğuşmaya tahammül ne mümkündür? Biz sizden her surette hoşnuduz. Zerre ka-

dar gücenmemiz yoktur. Düşen mahlûlatı kılıç sahibi şehbazlara verüp, müstehak olmayanlara vermediniz ve kale hususunda asla kusur eylemediniz. Aramızda çıkan yakışıksız durum, dört seneden beri muhâsara elemlerinden ve kıtalden sıkıntı çeküp, bıçak kemiğe dayanup tahammülümüz kalmadı. Ve biz bu kalenin küffü olmamakla, bundan sonra durmaya takat kalmadığından çıkmıştır. Evvelce bu haller arz ve mahzar olup gönderilmişti. Ve şimdi yine durumun hakikatı ne ise tekrar arz ve mahzar olup göndeririz.»

deyu dağıldılar. Serdar dahi eyâletlerden ve ocak halkından, başka başka mahzar ve mucibince hüccet ettürüp, Istanbul'a gönderdi. Ulaştıkta devlet erkânı çares'z sustular. Ve illâ suikast muhakkak idi.

Istanbul Ahvâli :

Şaban ayının altıncı günü defterdar, Köse-İsmail Paşa azlolunup, müneccim-başı Hüseyin Efendinin tavsiyesi ile Hezarpâre-Ahmed Paşa biraderi İbrâhim Ağa defterdar oldu.

Ramazanın sekizinde Mısır'dan azlolunan Emîr Paşa hapis ve malları zapt olundu. Onüçüncü günü İsmail Paşa Haslar ile kubbenişin **(Kubbe altı veziri)** oldu.

Yine babüssaade ağası **(S.B.)** Abdurrahman ağa, vezirlikle taşra çıkup, Kubbenişin oldu.

Ayın onsekizinde Sultan Murad kızı Kaya Sultan, Haydar Ağa-zâde Mehmed Paşa ile evlenüp, defterdar İbrâhim Paşa sağdıç oldu.

Yirmibeşinde defterdarlıktan azlolunup, kubbenişin olan İsmail Paşa'nın bazı iş ve hareketleri duyulmakla, bir sömbekiye konup (1) Bozcaada muhafazası adi ile sürgün edildi.

Vezîr-i Âzam, Şeyhülislâm Bahâyî Efendiye zincirleme memuriyet verilmesine ait bazı işler teklif edüp, Molla ka-

(1) Sömbeki, bir nevi gemidir. Hükûmet tarafından insan nakli vasıtası olarak kullanılırdı.

bul etmemekle araları şekerrenk oldu. Vezîr-i Âzam'ın sır dostu ve müsteşarı Müneccim-başı Budak-zâde Mehmed Ağa ve Hamid Efendi ve bazı kimseleri vâlâ derecesine yükseltmeyi teklif etti. Vâlide ağası, Tavâşi (S.B.) Hüseyin Ağa Bostancılar hocası Eşek Hüseyin'i mûsıla medresesine **(en yüksek ilmiye rütbesi)** getürmeye çalışup, Molla karşı gelüp, bu yüzden sarayın yakınları ve vezir dahi mollaya gücendiler.

Rumeli Kazaskeri Aziz Efendi ise fetvâya tâlip olup **(Şeyhülislâmlığı isteyüp)** kazasker iken verdiği mansıpları tekrar verilsün deyu bildirüp, ve Rumeli kadılarını paşaya çıkarup, türlü hilelere baş vurdu. Bu surette hareketleri sonunda az kalmıştı ki. şeyhülislâm Bahâyî efendiyi def edüp, sadr-ı Fetvâya geçe **(Şeyhülislâm ola).**

Sadrâzam vakıa kırgındı, fakat iki ayda bir şeyhülislâm değiştirmek şenâatinden çekinüp, Aziz Efendiye hiç görülmemiş şekilde şeyhülislâmlık pâyesine karar verilüp, veziri ona der ki:

«Efendi, bu husus bir tuhaf işdir. Biz itmeziz (yapmayuz). Nihayet engel olmayalım.. Var, hatt-ı hümâyûn ile (Padişah yazısı ile) al...»

Aynı zamanda içeride **(enderunda)** tavâşi (S.B.) Hüseyin Ağaya haber gönderdi ki:

«Rumeli efendisi (yâni Rumeli kazaskeri Aziz efendi) **pâdişahtan pâye rica eyledikte verilmesine mâni olmayasız...»**

Hakikaten bu yol ile Aziz Efendiye fetvâ pâyesi ihsan olunup, bir seneyedek Rumeli kazaskerliği takriri vuku buldu ki, o zaman bu ihdas olunmamışdı. Pâye emri geldikte, Sadrâzam şekil değiştirerek gelüp tebrik edüp, bütün büyükler ve ulemâ âdet üzere tebrik ettiler. Aziz Efendi tebrike varanlara «hem kadılar hem mevâli, (S.B.) ve müderrisler ahvâli ile takayyüd (S.B.) edüp, iki tarafa hizmet içün böyle oldu» deyu özür diler ve öğünürdü.

Azîz-i Âleme ola mübârek pâye-i fetvâ

mısraını Cevrî Çelebi tarih demiştir. Hak budur ki, parlak tarihtir.

Silsile:

Şabanın yarısında Uzun-Hasan Haleb'e, Abdullah Çelebi Yenişehir'e, müverrih Şârih-ül Menar-zâde **(Naîmâ tarihinin esas kaynağını yazan)** Perviz Efendi medresesine, Mahmud-zâde Osman Çelebi, Vâlideden Selânik'e ve Mekarihden sayılan Arnavud Çolak-Hasan Malkara'da kasap Mahmud medresesine tâyin olundu.

Ramazanın beşinde Numan, sahndan **(S.B.)** Kayseri'ye kadısı olup, Mekke pâyesi ile şereflendirildi. Yerine büyük Hüsam-zâde Sahn'a **(Sahn Medresesine)** vardı. Hâmid Huzuriye'ye, Memik Cezeri Kasımpaşa'ya tâyin oldular. Vâlide Ağası tavâşi **(S.B.)** Hüseyin Ağa ki, bütün işlere musallat ve şefaatyi geçer kimse idi, vefat etti.

Bu sırada Mağrib'de bir harici çıkup, Tunus şehrine arab askeri ile hücum ettiği haberi gelmekle, Tunus gemileri Donanmây-ı Humâyundan ayrılup Girid'den vilâyetlerine gittiler.

Gârîp Olay:

Ramazan-ı Şerifin onbeşinci çarşamba günü, Vezîr-i Âzam arza girdikte **(Pâdişâhın huzuruna girdiği vakit)** kazasker Aziz efendi, heman vezirin arkasından diğer vezirlerin önüne geçüp giderken, Kenan Paşa omuzlayup:

— Efendi, eğer kazasker isen aşağıya, Anadolu efendisinin yanına var... Yok, eğer müftü isen burada işin nedir? Biz bu vezirlik rütbesini ele geçirinceye kadar nice kerre kellemizi ortaya koyup tehlikeler geçirmişüz... Bu senin ettiğin nedir?

deyüp, omuzu ile geriye sürüp ileriye geçti. Aziz Efendi, küçük yapılı idi. Kenan Paşa'nın omuz kakmasından

sallanup, Kenan Paşa ileri geçti. Diğer vezirler dahi bu hali görüp, anlar dahi omuzlayup, hepsi ileri geçüp, Aziz efendi adım adım gerileyerek, ta Anadolu efendisinin yanına gelüp orada durdu. Bu turfa haline divan erbabı hep hayret ettiler. «Daha evvelce olmayan işleri yeniden ihdas edüp, devlet-i Aliyye tarafına sevk etmek aklın almıyacak işlerin neticesi böyle rezalete sebep olur» dediler.

Meğer ki, Pâdişah-ı Âlempenahın **(Âlemin sığındığı pâdişâhın)** karîhalarından **(S.B.)** fetvà mesnedinin sahibi olan Fâzıl bir vücudun seçilmiş olan akrandan üstün olana inâyet-i Mülûkâne **(pâdişah inayeti)** olsa, o vakit soru suâl kalmaz.

Kenan Paşa'ya tenha zamanda bazı sır dostları:

«Sultânım, divanda tahammül buyurup, Aziz efendiyi utandırmasanız doğru değil midir? Eski zamanda pâdişah emri ile Esat efendi öne geçmiş idi!»

dediklerinde Kenan Paşa cevap verüp:

«Esad efendi pâdişah emri ile öne geçmiştir. Esad efendi gibi bir müftüyü bulsunlar ayağını öpeyim.. Amma bu, ne çeşit fiiller ile meşhurdur.. Ve bu mertebelere ne çeşit hile ile ulaştığı mâlûm değil midir?»

Şevval ayının birinci günü Bayram el öpmesinde yine Aziz Efendi Sadrâzamdan sonra ilerlemek isteyince yine Kenan Paşa omuzlayup, öne geçti.

Diğer vezirler de öne geçtiler.

Garîbe:

Bursa ve Meke kadıları bir yerde bulunsalar, usulüne göre Mekke kadısının öne geçmesi kaanun olduğunu Mekke'de azlolunan İsmâil-zâde efendi, Şeyhilüslâm, vezir ve kazaskerlerle söyleşüp Beyânî'nin önüne geçmeğe karar verilmekle, Beyâni efendinin çağırılmasına karar verilmişti. Fakat Beyânî efendi, dâvet olunmadığı halde varub Eyup

kadılığından başka, pâyesine hüküm vermeğe çalıştıkta, İsmâil-zâde efendi dahi gelince, birbirlerine dil uzatıp sövüşmeden sonra, şeyhislâma haber gönderildi. Vezir vasıtasiyle «İsmâil-zâde öne geçsün!» deyu cevap beldi. Beyânî mahzun olup:

«İmdi (şimdi) biz gidelim?»

Deyu izin istedikte:

«Cehenneme!»

Deyu cevap gelmekle selâmlayıp gitti.

Şevvalin üçüncü günü Haydar Ağa-zâde Mehmed Paşa kapudan olup Sekban-başılık verilen Kör-Hüseyin Ağa ile birlikte Girid'e gitmeğe memur oldular. Çünkü Haydar Ağa-zâde'ye sultan verilüp **(Pâdişah kızı verilip)** şanı yükseltildi. Bu yüzden, «vezir olacaktır» deyu asılsız sözlerin duyulmasından vezirin huzuru kaçup, kapudanlıkla defeyledi. Şevval ayının sekizinde Kapudan Paşa, iki kadırga ile gitti. Evvelce asker tarafından İstanbul'a gönderilen Pirzerin alaybeyisi Girid'e varup Hatt-ı Hümâyun **(Pâdişâh yazısı)**, emir ve mektup verilip okundukta, evvelce arzedilmiş olunan işlerin cevabına asla dokunulmayup, ancak «kale fethine mukayyed olup **(S.B.)** ve askere lüzumu kadar harçlık ve zahire verüp metristen ayrılmayasız.» denilmiş... Vezir mektubunda «Çatalbaş Bey ile dört beş bin kadar asker Girid'e imdat ve zahire gönderülüp, bey gemileriyle bir kaç kıt'a bortonu ol askeri geçürmeye gönderesiz» denilmiş..

Sözün kısası, «Kaleyi elde etmeye gayretle çalışanlar, eğer fethi müyesser olmazsa, bir adım geriye çekilmeyüp, yerlerinde duralar ki, imdatları birbiri ardınca yetiştirilür, sıkıntı çektirilmez» denilmiş...

Beylerin ve büyüklerin huzurunda okunduktan sonra hepsi başüstüne deyüp, ziyâde dikkatle hendeğe vardılar. Varınca küffar elliden fazla büyük lâğımlar attıktan başka, onüç lâğım hazır edüp, her gün bir fitilden dört beş lâğıma ateş vermekle, yeniçeri odalarından bir kaç oda neferleri ile ve bir sancağın da yarısı kadar askerini bastırup, katî çok

adam şehit oldu. Diğerlerine de korku düşüp, hepsi bir yere geldiler ve Paşa'ya dediler ki:

«Gücümüzün yettiğinden fazla çalışup, dikkat ettik. Hiç bir surette zafer müyesser olmayup, humbara ve lâğımlar canımıza kâr etti, daha fazla metrislerde durmaya kudret kalmadı. Bilhassa kış günleri yakın olup, metrisler dolar, elbette çıkarız. Ve aramızdan beşte birimiz harçlıkçılar gönderüp, geride kalanlar ile bir mıkdar geri çekilüp, karşısında bir kale yapıp ve topları oraya koyup, yeni asker ile bir miktarımız ilkbaharedek bekleyüp, diğerlerimiz donanmaya gideriz. Defalarca hâlimizi bildirdik. Saltanat tarafından asla bize merhamet edilüp izin verilmedi. Bundan sonra durmaya kaadir değiliz.»

dediklerinde, serdar:

«Pâdişâh fermanına aykırı iş görmeğe muktedir değilim.»

deyu cevap verüp tekrar:

«Elbette bizi çıkar ve illâ rûz'u Kasım'adek metrisde durursak, geride kalanlarımızın en seçmeleri dahi telef olup, iş görmez.»

deyu feryad ve ısrar etmeleriyle defedilmeleri mümkün olmayup, kendilerinin ısrarı ile çıkarılan sicil **(S.B.)** ve hüccet ile hepsi metristen çıkup, beşte biri harçlıkçı tayin olunup, donanma ile gönderildi.

Geride kalan Rumeli askeri geçen sene kışladığı köprü tarafında bir kaç top koyup, Hüseyin Paşa Anadolu askeri ile Nazarte **(Lâzaretta)** tarafına toplarını koyup dövmekten geri kalmadı. Ve bir münâsip yerde kale yapmak için taş ve kireç hazırlığına başlayup, hüccet ve mahzar'ı **(I.S.)** Alacahisar Alaybeyisi ve Tırhala'dan bir çeribaşı eline verip «bu asker vilâyetlerine varup biraz dinçleşüp gelmeyince bir daha muhasaraya kaadir değillerdir» deyu olup biteni devlet katına bildirüp gönderdi. Çünki, Kandiye kalesi ki, önü deryâ, üç tarafı derin hendekle çevrilmiş, sağından solundan deniz ve karadan muhafaza içün iki sağlam tabya ile tıkanmış olup, önünde olan hisarda dahi beş büyük tabyası var idi. ki, her biri bir hisardan sağlam idi.

Geçen sene bin zar ve zor ile iki büyük tabyası alınıp, kış gelmesi dolayısıyle metrisden çıkıldıkta küffar fürce **(Delik)** bulup, geriye aldıktan sonra, tekrar kuvvetlendirüp evvelkinden fazla sağlam kılmıştı.

Bu sene de onbir sağlam tabyasının biri alınup, hisarın önünde öteki tabyalardan geçüp, kale hendeğine varmak müyesser olmuşdu. **Lâğım** ve humbara çokluğundan asker sıkılıp, çaresiz el çektiler.

Şevval ayının sekizinde Rumeli Kazaskeri Abdülaziz Efendi azlolunup, Memik-zâde onun yerine geçti. Kabakulak-zâde bu durumdan müteessir olup, Memik-zâde'nin benim önüme geçmesine tahammül edemem deyüp, ertesi gün divân'a varmamakla onuncu gün Tulumcu-zâde Abdurrahman Efendiye Anadolu kazaskerliği verildi.

Bu sırada ulûfe istemek için sipâhiler toplantı yapup, ağalarını taşladılar. Sipâhi ağaları vezir'e varup:

«Sipâhiler bizi pârelerler... Bâri devletlü, bizi sen katlet veya azleyle!»

deyu feryad ettiklerinde ulûfe için defterdara takaza ve ikdam olunmakla hazinenin sıkıntısını telhis **(I.S.)** edüp, avârız **(Fevkalâde vergi)** toplanması ferman olundu. Galata ve Istanbul tarafından avârız malı alelacele toplanup, âdete aykırı olarak defterdara teslim olundu ve sipâhi mevâcibine **(Aylıklarına)** dağıtmak için tekrar cihanın itaat ettiği ferman çıkarıldı. Müverrih **(Şarih-ül Menar-zâde)** Galata kadısı olmakla —Galata, etrafiyle birlikte bin beşyüz doksan bir evdir— mal avârızını **(Fevkalâde vergisini)** beş gün içinde toplayup teslim eylediğini yazmışlar. Diğer yerlerden dahi acele bu şekilde toplanup, sipâhilere ulûfe verdiler.

Sultan Mehmed Han'ın Sünnet Edilmesi :

Adı geçen ayın onbeşinci cuma gecesi, cihanın itaat ettiği pâdişah Sultan Mehmed Han hazretlerinin sünnet düğününe başlanup:

Hep sünnet-i Muhammed'e Cem'olsun ümmeti

anlamında, devlet erkânı Sarây-ı Âmire'ye (S.B.) dâvet olunduktan sonra derecelerine göre pâdişâhça teşrifat ve şâhâne bahşişlere mazhar olup, cuma gecesinde üç serbest şehzade ile birlikte sünnet edilüp, sünnet işi tamamlandı.

Ayın onyedinci günü Kızlarağası Celâli - İbrâhim Ağa, Mısır'a sürülüp, eski saray ağası Mahmud Ağa, Darüssaâde ağası oldu. Vâlide-i Mâcide (**Şan ve şeref sâhibi vâlide**) Turhan sultan hazretlerinin baş ağası Uzun-Süleyman Ağa baş kapu oğlanı olup, kendinden evvelki eski, saray ağası oldu. Bazılarından naklolunmuştur ki, Celâli-İbrâhim Ağa, pâdişah hazretlerini sünnetten sonra kucağında sünnet yerini tutup muhafaza ederken, kaza ile kan akup, pâdişah kendini kaybedinceye kadar kan aktı. Ağanın düşmanları ve büyük vâlide bu hususları ağanın işine ve kusuruna verüp, azil ve sürgün etmişlerdi.

Katırcıoğlu'nun Affı:

Ramazan ayı sırasında Beyşehri havâlesine, oradan Seydişehri'ne varup ikibin kuruş aman malı istedi. Kethüdâyeri (**S.B.**) Bakla-Muslu razı olmadı. Fakat Kayış - Pınarı kaçaklarından Cebeci-oğlu Mahmud Ağa ve dağlar delisi-oğlu Mehmed Ağa varup, bir dağ eteğinde Katırcıoğlu'na buluşup, gelüp, istenilen malı teslim ettiler. Sonra Hamit-eli sancağı mutasarrıfı Topal-Mehmed Paşa, kaşıklı tarafından iki yüz adam ile gelüp, Katırcıoğlu'nu, başında toplu bulunan yediyüz celâli ile sahrada bulup, harp edüp, iki yüz kadar şakî Katırcıoğlu adamlarından, ve bir çok kimse de Mehmed Paşa adamlarından düşüp (**ölüp**) Katırcıoğlu adamları ile yaylasına doğru kaçtı. Karaçaören denilen köye vardıkta, Hamideli askeri arkasından yetişmekle, çıkup, bir hamlede anları sahraya sürüp, Kaşıklı yolundan Hamidelin'e doğru gitti.

Topal-Paşa ise, Seydişehri'ne gelüp «Siz Katırcıoğlu'-

na mal verdiniz» deyu suçlayup, iki bin kuruş cerîmelerini (**Para cezası**) aldı.

Sonra Katırcıoğlu, korku ve dehşet içinde dağ ve sahrada âvâre gezmekten usanıp, Çay kasabasına gelüp, Îsâ Ağanın çiftliğine konup:

«Elbette ya gelsün beni affettirsün, ve illâ hanumanımı yakup, acem diyarına giderim!»

demesiyle Îsâ Ağa memleket büyükleri arasında muteber bir adam idi, Istanbul'da Katırcıoğlu'nun affını temine çalışup, Vezîr-i Âzam'a:

«Sultanım! Katırcıoğlu bir yarar bahadır habistir (Fesatçıdır). Üzerine bu kadar beyler ve asker gönderilüp, fukara ayaklar altına alındı. Ve Allah'ın kulları yoruldu, mağlûp edilip edilemeyeceği dahi malûm değildi. Bu makule eşkiyalık bayrağı çekenlerin nicesi, yakalanup, cezası verildi. Zamân-ı Devletinizde birinin cürmü affolunup, diğerlerinin istimâletine (I.S.) senet olsun... Güç hizmetlerde kullanmaya liyâkatı vardır. Uslanmazsa sonra hakkından gelmek kolaydır.»

dedikde, uygun görülüp, Sadrâzam Murad Paşa:

«Ben mektup vermezem, ama devlet erkânı mektuplar göndersinler.»

demekle devlet büyükleri bilhassa Yeniçeri ağası ve müneccim-başı Hüseyin Efendi ve Budak-zâde ve Karagöz bunlara benzer zamanın muteber kişileri ve ulemâdan şeyhülislâm, kazaskerler ve diğerleri istimâletnâme (I.S.) yazup, Îsâ ağa bu mektupları getürüp, çiftliğinde Katırcıoğlu Şah Mehmed'e teslim eyledi. O dahi «Bismillah» deyüp yola girdi.

Pendik'e geldikte isteğine ulaşan serdar, Hüseyin Paşa ağalarından Çatra-Patra oğlu Topatan Ali Ağa'yı karşılamaya gönderdiler. Getürüp, vezire buluşturdular. Kendine bir kürk giydirilüp, konak tâyin olundu. Sonra Pâdişah huzuruna götürülüp:

«İşte Katırcıoğlu dedikleri hınzîr budur Hünkârım! Af ricasıyle dergâhınıza yüz sürmeye geldi...»

dedikde yer öpmesi işaret olundu, yer öptü.

Âlemin sığındığı pâdişâh, kendine Beyşehir sancağını ihsan edüp Hil'at giydirildi. Onsekiz âdemisine bölük sipâhiliği verildi. Akyakalı-oğlu o kimselerdendir.

Katırcıoğlu mansıbına mütesellim (I.S.) gönderüp, kendi Istanbul'da bir kaç gün istirahat etti. Bazan vezîr-i Âzamın ve diğer vezirlerin ve büyüklerin cirit atan ağaları ile ciride çıkardı. Vezir ve bütün büyükler seyrederlerdi. Katırcıoğlu'nun at kullanıp, cirit ve mızrak oynamasına hayran olurlardı. Her kime hamle etse, elbette cirit urup, değme kimse ona cirit vuramazdı.

Katırcıoğlu Şeyhülislâm efendiye ve kazaskerlere varup konuşma sırasında çoğu zaman pâdişâhın huzuruna vardığını söyleyüp:

«Sâadetlû Hünkârımın garaca garaca (Karaca karaca) gözlerini gördüğüm gibi ödüm sıdayazdı. Paşa «Düş!» dedi. (Yâni yere kapan dedi), yüzüm üstüne düştüm. Emme (fakat) düş dimese heman düşmeye durup, yıkılıyordum (Zâten nerede ise düşecektim) Allah, hünkârımın yaşını uzun etsin deyu yer öptüm.»

derdi.

Vâkıa böyle Türkçe bilmez Türk idi. Fakat dış işlerini anlar ve yerine göre istidâdanıca cevap vermeyi güzel bilirmiş... Gayet kaba Türk olmakla!!? Müverrih aynen konuştuğu gibi yazmış...

Merhum vezir Fâzıl-Ahmed Paşa Girid fethine vardıkta, Katırcıoğlu'yla bir gün bir yerden geçerken Ahmed Paşa, Girid'in başı dumanlı dağlarını göstererek:

— Paşa! Ne güzel bekleyecek dağlardır! deyüp, Katırcıoğlunun eşkiyalığına kinâye ettikte o da:

— Efendim, eyu dağlardır, amma kârbanı işlemez!

deyu cevap vermiştir.

Zilkade ortalarına kadar İstanbul'da eğlenüp, devlet

adamlarının ziyâfet ve ikramları ile iltifat gördü. Sonra Üsküdar'a geçüp, sohbet etmesi için yanına bir vezir ağası tayin olunup, kalkup mansıbına gitti.

Boynu-yarılı Mehmet Paşa Vak'ası:

Bundan evvel Katırcıoğlu'nun yakalanmasına memur olan beylere, Anadolu valiliğinden azlolunan Boynu- yaralı Mehmed Paşa serasker **(kumandan)** tâyin olunmuş iken işin hakkından gelmeye istidâdı olmadıktan başka, seraskerlik bahanesiyle reâyâ fukarasını rencide edüp **(Kalbini kırup)** kazalardan mal toplamakla meşgul olduğundan, bir kaç defa fıkara devlet katına gelüp, sızlanmışlardı. Bunun üzerine katli için hatt-ı Humâyun **(Pâdişâh yazısı)** çıkup, bu işe Köprülü Mehmed Paşa tâyin olunmuş, Katırcıoğlu ve bir kaç beyler de yanına verilmşiti.

Canını korumak içün, Boynu-yaralı da adamlarından ve diğerlerinden birçok asker toplayup, karşı koymağa hazırlandı. Hattâ isyan eyledi deyu Istanbul'da herkesin ağzında söylendi.

Köprülü-Mehmed Paşa, gönlü parlak ihtiyar, akıllıca şöyle bir nâzik tedbir eyledi. Boynu-yaralı'ya gizlice mektup yazıp:

«Benim sultanım! Biz, pâdişâh tarafından üzerinize gelmeye memuruz. Sizin dahi asker topladığınız kulağımıza geldi. Pâdişâhın kılıcı uzundur. İsyan edenlerin sonu neye vardı, malumunuzdur. Bu vartadan (tehlikeden) kurtulmak isterseniz, ben babanızın nasihatını tutasınız. Hemen bir gece birdenbire etrafınıza topladıklarınızın arasından kaçup, bir kaç atlı ile Istanbul'a can atup, vâlide Sultan hazretlerine sığınup, suçlarınıza tövbe edesiz, inşallahu Taalâ affolunmanızda şüphe yoktur. Eyice düşüneciz. Maksadım size iyilik etmektir. Siz a'lemsiz. (bilirsiz.)»

deyup, mektubu bir meçhul şahs ile gönderir.

O dahi, **(boynu yaralı)** okuyup, düşünür, hakikatte de

bundan daha akıllıca bir fikir olmadığını anlar. Bu sırada «günyüzü» denilen yerde idi. Hemen o gece at boynuna düşüp, Beypazarı yolundan Ilgar ile Istanbul'a geldi. Ve geldiği gece Mehd-i Ulyâ Vâlide hazretlerine arzuhal edüp:

«Beni, pâdişâhıma celâlî oldu deyu yanlış anlatmışlar. İşittiğim gibi geldim. Katl ederlerse, boynum kıldan incedir.»

deyu yalvarup, bir kaç bin altınlık cevâhir de hediye edüp gönderdi. Sonra ocak ağalarından, sözü geçer olanlara da sığınup, hediyeler verdi. Böylece şefâat olunup, öldürülmekten kurtuldu. Üzerine memur olan Köprülü'ye ve diğerlerine, mansıplarına, (I.S.) gitmeleri için pâdişah emri gönderildi.

Şımal Havâdisi :
(Kuzey Havadisi)

Tatar Hanı Leh vilâyetine sefer edüp, muharebe ettikden sonra geri geldiğine dair ramazanın onsekizinde haber geldi. Bu sene ortalarında oniki şayka Ten suyundan çıkup, bataklığı yanında, Tat-ili denilen sahili vurup, dönüşte esvab ile dolu bir şarap gemisini alup, yine Ten suyundan Moskof'a gittiler idi. Binaenaleyh Tatar hanı Leh seferinden gelüp, bu meseleyi duyunca Moskof çarına haber gönderüp:

«Bu kötülük ve edepsizlik nedir? Vaktına hazır olasın! Bütün cengiz tâifesi ile üzerinize varılmak mukarrerdir (Karar verilmiştir)»

deyup, Moskof üzerine sefer tedârikine başlandı. Dobruca ve Niğbolu'da dellallar bağırup, Moskof üzerine varılmaya büyük hazırlıklara başlandı **(Zilhicce)**.

Bundan evvel Haydar Ağa-zâde'ye kapudanlık verilüp, yedi sekiz parça çektiri ile Akdeniz'e çıkup, Sakız'a varınca, bazı deniz beylerine kavuşmakla yirmi kadar gemi olup, Kızıl-hisar'a varup demir attılar. Meğer serdâr-ı Ekrem'in bildirmesiyle, Rumeli eyâleti, Bıyıklı-Mustafa Paşa'ya verilüp, kapudanlık vekâleti ile hâlen donanmâyı Istanbul'a gö-

türüp, «Kendi eyâletin olan Rumeli'ye gidesin!» deyu Sadrâzam Murad Paşa'dan emir ve mektup gelmekle, emre uyarak donanmâyı Sakız'a getirdikde, yeni kapudanın Kızıl-hisar'a vardığını duymakla varup orada buluşamadı. Kendisi, bir işaret olmalığı halde Rumeli'ne gitmeyüp Istanbul'a geldi.

«Niçîn söz tutmadın? Eyaletine gitmedin?»

dedikde, o dahi:

— **Defterhâne bana teslim olunmadı...**

diyerek özür diledi. Gösterdiği mazeret kabul edildi.

Kurban bayramından önce, kapudan Haydar Ağa-zâde dahi Istanbul'a gelüp, evvelce Rodos Paşası olduktan sonra, Maktul Mehmed Paşa **(Öldürülen eski sadrâzam Sofu-Mehmed Paşa)** iradesiyle, tekrar tersâne kethüdâsı olan Cağalazâde Karahoca-İbrâhim kethüdâ, boğazdan içerü girdikte ölüp, kapudanın yedek reisi Sert huylu Sarı-Ali, tersâne kethüdâsı oldu. Ve bundan evvel büyük mirahorluktan çıkan Hüseyin Paşa, Halep beylerbeyi oldu.

Tamamlama:

Memleketde ve Istanbul'da çıkan bazı kargaşalık ve korku havası bertaraf olunca devlet vükelâsı biraz rahat etmeye vakıt buldu. Sadrâzam Murad Paşa, yeniçeri ağası, kethüdâ bey, müneccim-başı Hüseyin Efendi, Budak-zâde gibi yâranlar ile çoğu zaman bahçelerde ve ferahfezâ yalılarda seyr ve sohbete, ayş ve işrete meşgul olup, dîvan ve halk işlerini gördükten sonra, tatil günlerinde eğlenmek içün, gönül açıcı binalarda ziyafetlere giderlerdi. Fakat, kerem sahibi hâkimlerin, bilhassa vezîr-i Âzamların bu çeşit sohbet ve muaşereti, kendine en bağlı bir iki dostuyla yapıp, sırlarını bilen kimseleri çoğaltmak münâsip değil iken, vezir sohbetlerine girmiş olanların, bu sohbet ile iftehar etmez, gizli sırları herkese yaymaz, sır saklayıcı ve tutumları tecrübe edilmiş kimseler olmak lâzım iken, vezîr-i Âzam, yeniçeri ocağından

gelme, halkın ahlâkına vâkıf olmamış saf, ümmi (okuyup yazması olmayan) bir devletlû olmakla, ocak ağalarından nice şöhretli kimseler ile ve eskiden kendisi ile çok az münasebeti olan değersiz kimseler ile sohbette beraber oldu.

İhtiyâta ve çekinmeye asla riayet etmeyüp, hatta yeni odalar yakınında Sofular denilen mahallenin müezzini Mehmed Çelebi adlı Istanbullu zarif ile eski tanışıklığı olduğundan, oradan geçtikçe üzerinde vezirlik sıfatı olduğu halde, onun evine uğrayıp, iftar yer, şerbet ve kahve içer, ve müezzini bir beygire bindirüp, gittiği ziyafetlere beraber götürürdü.

Vezîr-i Âzam'ın bu çeşit uygunsuz hareketlerini gören aklı başında kimseler onu yererlerdi. Bu yoldaki lâubâli sohbet ve işrete fazla düşkünlüğü, hasetçilerin diline düşüp duyuldu. Düşmanları tarafından ayyaşlık iftirası Harem-i Humâyûn'a aksettirildi.

Bu sırada bir Hatt-ı Humâyun (Pâdişâh yazısı) gelüp, içinde:

«Ben seni bağ ve bahçelerde ayş ve işrette olmak için mi vezir eyledim? Memleket işleriyle bir hoşça mukayyet ol (S.B.) bir daha ayyaşlığını işitmeyeyim. Yoksa senin başını keserim!»

deyu buyurmuş.(1) Paşa fazlaca gücenüp, Reis-ül-Küttab'a (S.B.)

«Bu vaktedek ne gûne mühim iş yapılmadı? Bu yazı, ara bozucuların telkini iledir.»

dedi. Reis efendi de:

— Sultanım bilir. Kötü düşüncelilerin nifakı olduğu âşikârdır.

dedi. Vezîr-i Âzam adam gönderüp pâdişâhâ yazı yazmasını öğretmeğe memur olan musâhip (T.S.) Beşir Ağayı ki, Medine'den gelüp pâdişâhın yazı hocası olmuşdu, çağırup, yazıyı gösterüp :

(1) Vezîr-i Âzam'a bu şekilde bir ihtarname yazan zamanın pâdişahı dördüncü Mehmed o sırada yedi yaşındaydı.

— Böyle edâyı pâdişâh ne bilürdü? Bu kimin öğretmesidir? Zâhir sen öğretdin!

deyu çok azarlayup, tehdit ettikde Beşir Ağa yemin edüp;

«Vâkıa Başın keserim **(Başını keserim)»** kelimesi, hatt-ı Humâyun yazılacağı vakit lâzım olduğu takdirde nasıl yazılacağını sual buyurdukları vakıt, ben de imlâsını öğretmişimdir amma, bu hattın **(yazının)** yazılmasından ve kim tarafından öğretilip, telkin edildiğinden asla haberim yoktur!

deyu yemin ettikde, paşa azarlayup:

— Bir daha pâdişâha meşk vermeyüp, belki sarayda dahi durmayup, yeni kapı sarayında kalmasını emrettikde, Beşir Ağa vezirin emrine uyup, tavâşilerden **(S.B.)** bir başka ağa yazı öğretmeğe tâyin olundu.

Yine bu zilkade ayında meydana gelen işlerdendir... Evvelce mirlivâ olup meczub-ı Müeyyed-şekil olmakla, bazı kimselerce itikat edilen bey, evvelce Murad Ağayı **(Sadrâzam Murad Paşayı)** Girid adasında iken vezirlikle müjdeleyüp, sözü dinlenmekle vezirin ve bazı kimselerin inandıkları kimse olmuştur. Bu sırada müderris Hamid Efendinin evinde oturmakla, paşanın yakınları, Hâmid efendiden gerektiği şekilde para aldıktan sonra, zarafet ile Hâmid'in arzuhalini adı geçen meczup eliyle paşaya verüp, içinde müfettişlik mansıbı istemişti. Yakınları dahi terbiyet ve tarif makamında ayağa kalkmalarıyla dıhkî efendi (1) azlolunup, Hâmid efendi müfettiş oldu. Hâmid efendi biraz suratı asık ve sert olmakla zârif kimseler ona Bükâi derlerdi (2).

Çü teftiş ez dest-i dıhkî berest
Bükâî Humâ nâ becâyiş nişest

---

(1) Dıhk, gülmek demektir.

(2) Bükâ, ağlamak demektir.

Adı geçen ayın sonlarında, sol hamlerilikten, evvelce yoluyle oda-başı olan Ali Hoca adlı bostancı, oda-başılıktan sonra müteferrika (S.B.) olmak niyetinde iken, zengin olup, Murad Paşaya dayanması sebebiyle, sağ hamlecinin yolunu alup, oda-başılıktan, kanuna aykırı olarak haseki olmuştur. Burada da, Bostancılar kethüdâlığına niyet edince, bostancılar gayrete gelüp, «Bu insafsızı pâreleriz!» deyu toplanup bu adamın hâlini pâdişâha bildirdiklerinde, yüzelli akçe tekaüt emekli) ile hasekilikten çıkarıldı. Fakat sakal bırakmak usulden iken, Vezîr-i Âzam'a dayandığı ve zenginliğine güvendiği için tekrar traş edüp, mirahorluk vaadiyle hatırı alındı.

Tamamlama:

Istanbul'da, Girid seferi için konuşulup, Serdardan gelen arz ve mahzarlar (I.S.) gereğince Kandiye yakınına kale yapılması akla uygun görüldü. Zilkade sonlarında Girid seferine memur olan Kenan Paşa, Sekbanbaşı Kör-Hüseyin Ağa ve üçyüz kadar yeniçeri ve yetmiş seksen kadar sipâhi ile varup Girid'de orduya girdi. Dört beş bin yeni asker geleceği dedikodusu boşa çıkup, serdar'ın ve askerin ciğerleri kan oldu.

Vezir Süleyman Paşa varup, Resmo muhafazasında ve Mehmed Paşa Hanya muhafazasında kaldı. Kandiye'de olan küffar, ne kadar adamın imdada geleceğini Sakız kâfirlerinden haber almakla kalpleri kuvvetlenüp, her an yine taşra çıkup, tecavüz etmekten geri kalmadılar. Denizden yardım eksik olmamakla gittikçe kuvvet buldular.

Zilhicyenin yirmibirinde küffârın piyâde ve süvârisi, «Kırmızı manastır» denilen yere çıkup, bir miktar piyâdesi dahi İslâm askerinin bulundukları tarafa çıkınca Serdar o tarafa seğirdüp, biraz cenk ile küffarı döndürüp, hendeklerine tıktı. Ol cenkte serdar'ın sağ kolu tüfenkle yaralanup, sonra cerrahlar kurşunu çıkarup, kemiğe zararı olmadı.

Zilhicyenin sonunda kapucu-başılardan Girid'e gönderilen Şeyh-zâde İbrâhim Ağa ulaşıp serdar'a gönderilen hil'at ve Hatt-ı Humâyunu **(Pâdişah yazısı)** ve mektubu verüp, mektubun içinde kale yapılmasına izin verilmekle bir münasip yerde iki üç yere kaleler yapılup, yeni asker vardıkta ol kalelere gidüp muhafaza edeler ve dört senedenberi zahmet çeken asker izin verile... deyu ferman olunmakla bütün asker sevinüp, duâ ettiler.

Allah'a hamd olsun, NAÎMÂ Tarihinden dördüncü cilt tamamlandı.

Bunu Beşinci cild tâkib edecektir.

İNDEKSLER

ŞAHIS İSİMLERİ

— A —

Abaza Paşa (Osman II. nin katillerinden intikam almak için isyan edenlerden) 1585, 1606, 1761, 172.

Abdi Çelebi (Hezerpâre Ahmed Paşanın telhisçisi) 1838, 1839, 1842, 1844.

Abdurrahman Ef. (Halıcı-zâde) 1555.

Abdurrahman Efendi (Zeyrek-zâde, Dördüncü Mehmet zamanında) Nakib-ül eşraf — 1949.

Abdurrahman Paşa (1655 - 1645 Girit seferine iştirak eden Trablusgarp beylerbeyi, daha sonra, Tunus valisi olmuştur): 1667

Abd-ül-Aziz Efendi (Kara - Çelebizâde IV. Mehmet devri Şeyhülislâmlarından. Ravzat-ül-ebraz sahibi): 1724. 1855. 1856. 1858. 1859 1866, 1867, 1899, 1930, 1931, 1937, 1938, 1944, 1977, 1978; 1979 1982.

Abdünnebî (Gürcü. IV. Mehmet devrinde isyan edip İstanbul üzerine yürüyen eski sipâhi zorbası): 1922, 1923, 1927, 1935, 1939, 1940; 1941; 1944; 1945; 1946, 1947 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953 1955, 1956, 1957, 1958, 1961, 1962

Abdürrahim Efendi (Sultan İbrahim ve Mehmed IV. devirlerinde Kazasker ve Şeyhülislâm): 1550, 1602, 1636, 1708, 1741, 1768, 1859 1862, 1864, 1881, 1890, 1959; 1961

Ahmed I (Osmanlı padişahlarının ondördüncüsü): 1644, 1646.

Ahmed (Sultan İbrahim şehzadelerinden): 1565.

Ahmed (Kazzaz, IV. Mehmed devrinde sipâhi zorbalarından): 1926, 1941, 1943, 1954, 1956, 1957 1962.

Ahmed Ağa (Deli Birader Hazerpâre Ahmed paşanın, evine saklandığı adam): 1838, 1840.

Ahmed Ağa (Firenk. Girid'e padişahın emrini götüren): 1936.

Ahmed Çelebi (Bostan-zâde): 1709

Ahmed Ağa (Pirincci-zâde, Turnacı-başı, sonra kethüdâ bey): 1710 1715.

Ahmed Ağa (Sultan İbrahim devrinde yeniçeri ağası): 1822.

Ahmed Ağa (Yeniçeri ağası, sonra Bosna valisi): 1609.

Ahmed Bey (Girit seferinde Ohri beyi): 1678.

Ahmed Bey: (Pirzerin alaybeyi): 1685.

Ahmed Bey (Tırhala beyi): 1669.

Ahmed Efendi (Muid - Sultan İbrahim devri şeyhülislâmlarından): 1550, 1621, 1623, 1709, 1759 1768.

Ahmed Efendi (Teskereci, daha sonra Sadrâzam): 1598, 1999, 1602.
Ahmed Paşa (Amasya beyi, Sultan İbrahim devrinde): 1661, 1669, 1691.
Ahmed Paşa (Anadolu beylerbeyi) 1672
Ahmed Paşa (Celep - Sultan İbrahim devri vezirlerinden): 1562
Ahmed Paşa (Civan kapıcıbaşı vezir-i âzam) 1805, 1807, 1813, 1815 1817, 1820, 1823, 1824, 1830, 1834 1780; 1793
Ahmed Paşa (Çerkes, Sultan İbrahim devri Kars valisi): 1562
Ahmed Paşa (Debbağ, Halep valisi): 1789.
Ahmed Paşa (Fatma Sultanın kocası, Sultan İbrahim zamanında Şam valisi): 1659.
Ahmed Paşa (Küçük) 1878.
Ahmed Paşa (Hâfız - dördüncü Murad devri vezîr-i âzamlarından): 1562.
Ahmed Paşa (Hezar-gıratlı, Voynuk bostancıbaşı, sonra yeniçeri ağası, kapudan): 1577, 1621, 1626 1654, 1784, 1804, 1903, 1917, 1964
Ahmed Paşa (Hezarpâre sultan İbrahim devrinde sadrâzam): 1835 1836, 1837, 1838, 1840, 1841, 1842 1843, 1844, 1845, 1849; 1850, 1866 1905, 1909, 1910, 1949, 1957; 1976
Ahmed Paşa (Melek, Dördüncü Mehmed devri vezîr-i âzamlarından, Melek lâkabı, gençliğinde semizliğinden dolayı takılan «malak» lâkabından muharref gösterilir): 1756, 1909.
Ali Ağa (Çatrapatra-zâde): 1951, 1984.
Ali Ağa (İsmail alay beyi, Girit cenginde bulundu): 1795.
Ali Ağa (Kocaman, Sultan İbrahim zamanında gümrük emini): 1766.
Ali Ağa (Kuduz): 1792,
Ali Ağa (Taşyatır, Sultan İbrahim zamanında kızlar ağası): 1638.
Ali Ağa (Yavaşça): 1792
Ali Bey (Dukagin mirlivası) 1671 1674.
Ali Bey (Girit cenginde Üsküp mirlivâsı): 1683
Ali Ef.: (İstanbullu, Sultan İbrahim zamanında baş muhasebeci): 1608.
Ali Paşa (Köse - Kıbrıs beylerbeyi): 1764, 1765.
Ali Paşa (Vardar, Sultan İbrahim devrinde Anadolu, sonra Sivas valisi, isyan edenlerden): 1577; 1580, 1621, 1765, 1785, 1786, 1787 1810, 1811, 1812, 1813, 1820.
Ammar-zâde (Mehmed, Himar-zâde, Sultan İbrahim Devri kapudân-ı deryalarından): 1804, 1820.
Arap Sinan: (Sipahi bölük çavuşu, Girit seferi kahramanlarından): 1774, 1775
Assaf (Çöl beyi): 1649, 1650, 1651; 1652, 1653
Ayşe Sultan: (Sultan İbrahim kız kardeşi): 1781.
Aziz efendi (Kara - çelebi-zâde — Bak: Abdülaziz efendi)

— B —

Bahadır - Girayhan (Kırım hanı): 1550, 1552, 1629, 1630, 1658.

Bahâî Efendi (Mehmed ef. Hoca Sadüddin efendinin torunu ve I. Ahmed devri Rumeli kazaskerlerinden Abdülaziz efendinin oğlu IV. Murad devri şeyhülislâmlarından): 1595, 1621, 1708, 1709, 1846, 1866, 1959, 1976, 1977.

Bâkî Bey (Sadrâzam Ahmed Paşanın oğlu): 1830, 1839.

Bayram paşa (Murat IV. devri kethüdâsı): 1697, 1766

Bekir Ağa (Kına-oğlunun kethüdâsı): 1625.

Bekir Paşa (Sultan İbrahim zamanında Rodos Beyi): 1549.

Bekir Paşa (Sultan İbrahim devrinde kaptan): 1615, 1618, 1623, 1659, 1666

Bektaş Ağa (IV. Mehmed'in çocukluğundaki ağalar saltanatının elebaşılarından eski yeniçeri ağası. Arnavuttur): 1554, 1577 1601, 1828, 1831, 1836, 1858, 1913, 1919, 1941, 1944, 1946, 1960.

Bektaş han (İran'ın Bağdat hakimi): 1637.

Beşir Ağa (IV. Murad'ın müsahiplerinden): 1618, 1988.

Betlen-gabor (Orta Macar krallığıyla Erdel prensliğinde bathory -Gabora'dan sonra prens): 1640, 1647.

— C —

Cafer Paşa: (Sultan İbrahimin musahibi): 1809.

Cevri Çeleki (Murat IV. zamanında şair): 1978

Cigala-oğlu (Kavala beyi): 1620.

Cimşit Çavuş: (Kırım hanının kakethüdâsı): 1821.

— Ç —

Çavuş paşa (Yenişehir beyi. Girit seferinde yaralandı): 1747.

Çivi - zâde (Sultan İbrahim devri ulemâsından, kazasker): 1789, 1846.

— D —

Davut Bey (Alacahisar beyi, Girit seferinde): 1687

Deli Kurt (Yeniçeri serdengeçti - ağası). 1688

Derviş Paşa (Bosna beylerbeyi): 1907, 1913

Dilâver Ağa (Tavâşi): 1603, 1604, 1617, 1618.

Dilâver Paşa (Çerkes - Karaman Beylerbeyi Sivas Anadolu ve Van Kars valiliklerinde bulundu): 1562, 1586, 1596.

Dilâver Paşa (Sultan İbrahim devrinde Canik mutasarrıfı): 1811.

Durak ağa (Sultan İbrahim devrinde çavuşbaşı, sonra Karaman valisi): 1613, 1784, 1933

— E —

Ebu-riş (Arap emiri): 1637,

Ebu Sait Ef. (Sultan İbrahim ve Murat IV. devri ulemasından): 1602, 1609, 1610, 1613, 1709, 1724 1724, 1766, 1889, 1890, 1892.

Ekber Şah (Hint hükümdarı): 1611.

Emîr - güne-oğlu (Tahmasb - Kuli han — Erivan kalesini IV. Murad'a teslim edip «Yusuf Paşa» adıyle Osmanlı hizmetine giren ve Kubbe vezirliğine kadar yükselen Boğaziçi'nin «Emirgân» köyündeki yalısından dolayı o köy bunun ismini almıştır. Safavîlerin eski Revan valisi, Emir-güne Han'ın oğlu ve halefi): 1510, 1560

Esat ef. (Müftü, Sultan İbrahim devri, Şeyhülislâmlarından): — 1610, 1979.

Eyüp Paşa (IV. Murad ve Sultan İbrahim devri nişancılarından): 1564, 1617, 1618, 1634

— F —

Fahri bey (Pîri Paşa-zâde, Girit müverrihi): 1684, 1693

Fâik Paşa (Rumeli Beyler, beyisi) 1584, 1585, 1586, 1588, 1602

Fatma Sultan (Sultan İbrahim'in kız kardeşi): 1781.

Fazıl Ahmet Paşa (Köprülü, Meşhur sadrâzam): 1985

Fazlullah Ağa: (Silâhtar, sonra Anadolu valisi): 1706.

Fazlı Paşa (Muhasip, kapudan, damad): 1773, 1808, 1814, 1815, 1816 1904.

Ferdinandoş (Ferdinand, Avusturya kralı): 1612, 1639, 1721.

— G —

Gevher - Han Sultan (Ahmed I. in kızı, vezîr-i âzam Öküz Kara-Mehmed Paşanın karısı. Bu ilk kocasından sonra, dördüncü Murad'ın vezîr-i âzamlarından Topal-Recep ve Dördüncü Mehmed devri sâdrazamlarından Abaza Siyavuş Paşalarla evlenmiştir): 1609

— H —

Hacı Ali Ef. (Baş muhasebeci): 1588

Hacı Mustafa Ağa (Kapu ağası): 1915

Halıcı-zâde (Sultan İbrahim devrinde baş defterdar): 1807

Halil Paşa (Cündî, Sultan İbrahim devri vezirlerinden): 1619, 1625, 1707, 1915

Hâmide Hatun (Şeker-pârenin yakın dostu): 1818.

Hanefî Ef. (Sultan İbrahim devri Şeyhülislâmlarından): 1846, 1847 1855, 1856

Hanzâde - Sultan (Birinci Ahmed'in kızı ve dördüncü Mehmed devri vezîr-i âzamlarından Bayram Paşanın karısı): 1781

Hasan (Narhçı - tersâne emini): 1602, 1605, 1608, 1613, 1616.

Hasan Ağa (Abaza, Kara-Haydar-oğlunu yakalayan): 1902, 1903

Hasan Ağa (Boyacı IV. Mehmed zamanında kapıcı başı.) 1915

Hasan Ağa (Kara, ocak ağalarından): 1604.

Hasan Ağa (Topcular kethüdâsı): 1692.

Hasan Çelebi: (Kocaman-Ali Ağanın kethüdâsı ve gümrük emini) 176

Hasan Ef. (Beyazî, Bosnalı): 1851; 1867

Hasan Ef. (Kara. Defterdar): 1616

Hasan Ef. (Koca, Bosnalı, Sultan İbrahim Devrinde Reis-ül-küttab): 1659

Hasan Paşa (Doğancı, Sultan İbrahim devri vezirlerinden): 1792

Hasan Paşa Küçük (Sultan İbrahim devri vezirlerinden): 1554 1662, 1665, 1668, 1670, 1681, 1684 1687, 1688, 1690, 1700, 1703, 1705 1706; 1724; 1725; 1730; 1742; 1745 1749, 1771, 1772, 1773, 1775, 1777 1795, 1797, 1907, 1909, 1913, 1932 1935.

Haydar ağa-zâde (Sekban-başı — Dördüncü Mehmed devri kapdanlarından)

Haydaroğlu Mehmet (Meşhur eşkiya): 1779, 1806, 1878, 1901, 1902 1903, 1916.

Himaroğlu (Tersane kethüdâsı): 1826

Hüseyin (Eşek: Mûsıla müderrislerinden): 1977,

Hüseyin Ağa (Bostancı, kapıcıbaşı Girid seferine iştirâk etmiştir): 1707, 1935.

Hüseyin Ağa (Baltacı mir alem): 1740

Hüseyin Ağa (Sultan İbrahim zamanında kethûda bey): 1602.

Hüseyin Ağa (Kul kethüdâsı): 1589

Hüseyin Ağa (Kör): 1919, 1991.

Hüseyin Ağa (Sultan İbrahim zamanında Zağarcı ve Kethüdâ bey olup kanlı çavuş denirdi): 1554.

Hüseyin Efendi (Cinci Hoca, Sultan İbrahim devrinin görülmemiş nufuziyle meşhur efsuncusu Safranbolu'lu Mehmed Çelebi adında birinin oğludur. Anadolu kazaskerliğine ve sultan hocalığına kadar yükselmiştir): 1581 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1589 1610, 1614, 1615, 1622, 1623; 1625 1627, 1635, 1636, 1639, 1655, 1656, 1657, 1659, 1707, 1708; 1710, 1713 1719, 1757, 1758, 1759, 1849, 1868 1869, 1870, 1871, 1873, 1874, 1875

Hüseyin Ef. (Kapıcılar Kâtibi Sultan Kethüdâsı): 1596, 1597, 1598

Hüseyin Ef. (Müneccim-başı, Murat Paşanın sır dostu): 1953, 1976, 1984, 1988

Hüseyin Ef. (Şami, Sultan İbrahimin Sultan imamı): 1863.

Hüseyin Ef.: (tersâne emîri): 1624

Hüseyin Kethüdâ (Sipâhi zorbalarından): 1893, 1897, 1897, 1907 1909

Hüseyin Paşa (Bosna daha sonra Bağdat valisi): 1615.

Hüseyin Paşa (Deli, gazi — Sultan İbrahim ve dördüncü Mehmed devirlerinde Girid'in kudretli ve meşhur serdarı, Sultan Murad ve Sultan İbrahim devirlerinde iki defa deryâ kapudanlığı ve dördüncü Mehmed devrinde altı günlük Sadrâzamlığı vardır. Deli lâkabı fevkalâde cesareti yüzünden verilmiştir): 1659, 1610, 1682, 1702, 1704, 1706, 1707, 1720 1727, 1728, 1729, 1731, 1732; 1733 1734; 1735; 1736, 1737, 1738, 1744 1745; 1747; 1752, 1754, 1755; 1768 1769; 1772; 1774; 1775; 1777, 1789 1797, 1799, 1803, 1804; 1825, 1906 1914, 1921; 1962, 1966, 1971, 1972, 1973, 1975, 1981

Hüseyin Paşa (İlbasan alaybeyi, Girit seferinde şehit oldu): 1747

Hüseyin Paşa (Karahisar sancak - beyi): 1811

Hüseyin Paşa (Kara Şatır, Kıbrıs valisi): 1554,

Hüseyin Paşa (Nasuh Paşa-zâde): 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575; 1577; 1578 1584

Hüseyin Paşa (Sultan İbrahim zamanında Azak serdârı): 1548.

Hüsıev Paşa (Murat IV. devri sadrazamı): 1585; 1761; 1936

— İ —

İbrahim (Padişah): 1552, 1565, 1601, 1605, 1610, 1627, 1741, 1831 1841; 1857, 1859, 1862; 865; 1867 1875; 1876; 1885, 1931

İbrahim Ağa (Celâlî, Dâr - üs saâde ağası): 1707, 1983

İbrahim Ağa (Sultan İbrahim zamanında Samsuncu-başı): 1668 1684

İbrahim Ağa (Vezîr-i âzam Ahmed Paşanın biraderi, Hubyar kadının kocası): 1808, 1816, 1817.

İbrâhim Çelebi (Sultan İbrahim devrinde Kızlar Ağası Sünbül Ağayı Mısır'a götüren geminin reisi. Bu gemi korsanlar tarafından zaptedildiği için meşhur Girit seferi çıkmıştır): 1638

İbrahim Ef (Cerrah şeyhi): 1635.

İbrahim Ef. (Karabaş. Safranbolulu): 1583.

İbrahim Ef. (Orta Defterdar — Ebe damadı): 1608.

İbrâhim Han (Sultan İbrahim zamanında Acem elçisi «Mokan hâkimi»): 1549.

İbrahim Paşa (Girit cengi sırasında zulmü dolayısıyle öldürüldü) 1804, 1805.

İbrahim Paşa (Kör. Hazinedar, Abaza Paşa yetiştirmelerinden, Dördüncü Murad ve Sultan İbrahim devri valilerinden): 1568, 1573.

İbrahim Paşa (Sarhoş): 1908.

İbrahim Paşa (Sultan İbrahim zamanında Silâhtar): 1649, 1663

İbrahim Paşa (Sultan İbrahim zamanında Bağdat'da isyan eden) 1787, 1788

İdris Ef. (Bursa kadısı, Sultan İbrahim zamanında): 1783
İmri İlkays (Kâbe'de muallakası olan meşhur arap şairi): 1611
İpar (Avusturya kumandanı): 1641.
İpşir Paşa (Sultan İbrahim devri vezirlerinden): 1550, 1806, 1810 1811, 1812, 1813, 1881, 1904, 1945
İslâm - Giray (Kırım Hanı) 1620, 1629, 1631, 1658, 1762, 1821
İslâm Paşa: 1561, 1578, 1625, 1896
İsmail Efendi (Köse, Sultan İbrahim devrinde Halıcı - zâde devrinden sonra devterdar): 1808.
İsmeti Ef.: (Sultan İbrahim devri kadılarından): 1655, 1708

— K —

Kabakulak-zâde: 1846
Kara Ali (Cellât): 1594, 1761, 1845, 1863, 1873.
Kara - bâki (Urfalı, Nasuh Paşazâdenin divan efendisi): 1576.
Kara Çavuş (Mehmet IV. zamanında ağalar saltanatını kuran meşhur yeniçeri zorbalarından) 1828, 1831, 1835, 1927, 1928, 1931 1942, 1943.
Kara Haydar (Meşhur eşkiya Haydaroğlunun babası): 1779.
Kara - Kethüdâ (Sipahi zorbalarından) 1891, 1893, 1897, 1900.
Karabaş Ef. (Cinci hacanın babası3 1635.
Kasım Ağa (Sultan İbrahim devri mimarlarından) 1602, 1619, 1656, 1657, 1707.
Kasım (Deli, Dördüncü Mehmet devrinde Köprülü - Mehmet Paşanın sadrazam olmasını temin eden): Sultan İbrahim devrinde 1618, 1619.
Kasım Paşa (İskenderiye Beyi) 1618, 1693.
Kâtip - Çelebi (XVII inci asrın en büyük Türk bilginlerinden «Fezleke», «Esfâr-ül Bihar ve diğer mühim ederlerin müellifi, «Hacı - Halife», «Hacı - Kalfa» lâkaplariyle de anılır. Asıl adı, Hacı Mustafa Çelebi'dir): 1572 1581, 1604, 1719, 1739, 1740, 1836, 1882, 1899, 1936, 1944, 1951, 1955, 1956, 1957.
Katırcı-oğlu (Mehmed Paşa - Anadolu'da Kara - Haydar-oğlu ve Gürcü Nebi gibi âsilerle birleşip uzun zaman mâcadele ettikten sonra İstanbul hükûmetiyle uzlaşıp, muhtelif valiliklerde bulunan Beylerbeyi - Dördüncü Mehmed devrinde Girit muharebesinde şehit olmuştur) 1878, 1916, 1940, 1941, 1951, 1954, 1955, 1956, 1957, 1960, 1983, 1984, 1985, 1986.
Kaya Bey (Köstendil Beyi) 1689.
Kaya Sultan (Dördüncü Murad'ın kızı ve Dördüncü Mehmed devri Vezir-i âzamlarından Melek - Ahmed Paşanın karısı) 1557, 16617, 1618 1926.6
Kaytaş Ağa: (Deli) 1570, 1571,
Kenan Paşa (Sultan İbrahim ve Mehmed IV. zamanında sadâret kaymakamı; ve kaptan) 1601,

1604, 1613, 1707, 1978, 1979, 1991.
Kethüda Bey (Mehmet IV. devri Yeniçeri ağaları zorbalarından) 1894.
Kına - oğlu (Meşhur Sipahi zorbalarından) 1553, 1625.
Koyunoğlu (Sadrazam Murat Paşanın sır dostu): 1715, 1953.
Kudsî-zâde (Sultan İbrahim devri ilmiye mensuplarından) 1655, 1848.

— L —

Ladislas: (Lehistan Kralı) 1647.

— M —

Mahmud (Bıyıklı, sipahi zorbalarından) 1888, 1890, 1891, 1898, 1900.
Mahmud (Sekbanbaşı, Deli Hüseyin Paşaya karşı isyan eden) 1968, 1970, 1971, 1973.
Mahmud Bey (Arabkir beyi, Girid Cenginde bulundu) : 1795.
Mahmud Çavuş (Ganîzâde Kethüdası) 1620.
Mahmud Ef. (Cinci Hocanın kayınpederi) 1870, 1874.
Mahmud Ef. (Göynüklü, tezkereci 1598.
Mahmud Ef. (Kara Çelebi zad. Sultan İbrahim Devri Kazaskerlerinden) 1582, 1622, 1708, 1888.
Mahmud Paşa (Torbalı, Niğde mutasarrıfı, Girid cenginde bulundu) 1797.
Maksud (Acem elçisi) 1564.
Maksut Paşa (Sultan İbrahim devrinde Diyarbakır ve Mısırda bulundu), 1577, 1602, 1617, 1633, 11634, 1635.
Marko (Venedikli meşhur düşman kumandanlarından) 1774, 1973.
Mehmed (Kapudan, Himaroğlu) 1614, 1615.
Mehmed (Mîr-acem, Sultan İbrahimin has adamı) 1629, 1659, 1714, 1764, 1771, 1772.
Mehmed IV. (Padişah): 1856, 1857, 1865, 1930, 1982.
Mehmed (Sultan İbrahimin oğlu) 1552.
Mehmed Ağa (Cezayirli, Sultan İbrahim zamanında yeniçeri Ağası) 1822.
Mehmed Ağa (Sadrazam Kara - Mustafa Paşanın hetküdâsı) 1574.
Mehmed Ağa (Seyid, Sultan İbrahim zamanında Yeniçeri ağası) 1780.
Mehmed Çelebi (Cinci Hocanın babası) 1583.
Mehmed Çelebi (Galata Kadısı) 1895, 1933, 1960, 1961, 1989.
Mehmed Çelebi: (Kazasker Abdurrahim Ef. Kethüdası) 1602.
Mehmed Çelebi (Utârit-Sultan İbrahim devri müneccimlerinden) 1552.
Mehmet Bey (Aksaray mutasafrıfı, Resmo muhafazasına memur oldu) 1770.
Mehmed Bey (Elbibstan Alay Beyi Girid seferinde) 1686.

Mehmed Bey (Girid seferinde Pirzerin beyi) 1678.
Mehmed Dayı (Trablus'ta Reis) 1614, 1615.
Mehmed Ef. (Bolevî) 1904.
Mehmet Ef. (Esirî-Sülbül Ağayla beraber Mısıra giderken korsanlara esir olan) 1638, 1639.
Mehmed Efendi (Koca kabakulakzâde) 1562.
Mehmed Ef. (Mevkufatçı, Kaya Sultanın kethûdası) 1558, 1617.
Mehmed Ef. (Sencarî Sofya Kadısı) 1584, 1761.
Mehmed Ef. (Sultan İbrahim devrinde Yeniçeri kâtibi) 1659.
Mehmed Giray (Kırım Hanı) 1552, 1631, 1633, 1648, 1658, 1762.
Mehmed Paşa (Boynu eğri, Murad IV. zamanında Sadrazam) 1904, 1941, 1981.
Mehmed Paşa (Civan - Kapıcıbaşı Sultan-zâde, Sîmin - Sultan İbrahim devri Vezir-i âzamlarından) 1554, 1555, 1560, 1577, 1608, 1613, 1623, 1625, 1633.
Mehmed Paşa (Doçe, Bostancıbaşı, sonra Vali): 1621, 1762.
Mehmed Paşa (Gürcü) (Dördüncü Mehmed devri vezîr-i âzamlarından): 1555, 1571, 1613, 1707, 1922, 1934.
Mehmed Paşa (Hamamcı, Murat IV. zamanında) 1953.
Mehmed Paşa (Haydarağa - Zâde, IV. Mehmed devri kapudân-ı Deryalarından): 1725, 1818, 1947, 1953, 1980, 1987.
Mehmed Paşa (Koca, Sultan İbrahim zamanında Defterdar) 1613.
Mehmed Paşa (Koca, Sofu, Mevlevî, Derviş, Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed devirleri vezir-i âzamlarından): 1556, 1617, 1620, 1626, 1652, 1708, 1712, 1724, 1730, 1733, 1737, 1738, 1740, 1741, 1742. 1835, 1836, 1840, 1843, 1844, 1946, 1859, 1865, 1866, 1879, 1883, 1899, 1899, 1926, 1930, 1931, 1932, 1933, 1935, 1937, 1938, 1939, 1940, 1949, 1966, 1973, 1988.
Mehmed Paşa (Köprülü, IV. Mehmed devri Vezir-i :zamlarından) 1781, 1811, 1812, 1986.
Mehmed Paşa (Tabanıyassı Murat IV. devri vezîr-i âzamı) 1560, 1915.
Mehmed Paşa (Tayyar, Murat IV. devri Sadrazamı, Bağdad fethinde şehit oldu) 1600.
Dehmed Paşa (Topal, Hamideli Mutasarrıfı) 1983.
Mehmed Zaman Bey (Girid Serdarı Deli Hüseyin Paşanın şatırbaşısı) 1798.
Memi Paşa (Sultan İbrahim devri Kaptanlarından) 1663.
Memik-zâde (İbrahim devri ulemâsından) 1621, 1784, 1840, 1847, 1866, 1982.
Mes'ud Efendi (Hoca-zâde) (Dördüncü Mehmed devri Şeyhülislâmlarından - Halk arasında «Burnaz Müftü» lâkabiyle meşhurdur. İdam edildiği için şehid denilir) 1564.
Molla Çelebi (Sultan İbrahim devri kadılarından) 1550.

Muazzez Hanım (Sultan İbrahim hasekisi) 1565.

Murad IV (Osmanlı pçdişahı, Bağdad Fatihi lâkabiyle anılır) 1550, 1553, 1557, 1558, 1560, 1567, 1583, 1584, 1600, 1601, 1604, 1605, 1607, 1609, 1610, 1617, 1629, 1643, 1659, 1719, 1761, 1762, 1781, 1922, 1929.

Murad Ağa (Sultan İbrahim zamanında Yeniçeri kethüdâsı) 1670.

Murad Ağa «Paşa» (Dördüncü Mehmed devri Yeniçeri ağası, sonra Kapudân-ı Derya, sonra, Vezir-i âzam): 1679, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1688, 1691, 1700, 1702, 1710, 1732, 1734, 1787, 1788, 1805, 1828, 1829, 1831, 1833, 1907, 1909, 1910, 1914, 1920, 1926, 1927, 1928, 1930, 1931, 1932, 1934, 1940, 1949, 1950, 1957, 1959, 1975, 1984, 1988, 1990.

Mûsâ Ağa (Musâhibe Şeker-Pârenın kethüdâsı) 1707.

Mûsâ Ağa (Sultan İbrahim devri Yeniçeri ağası) 1708, 1715.

Mûsâ Bey (Girit seferinde Teke alay beyi) 1686.

Mûsâ Efendi (Koca, Anadolu Kazaskeri) 1766.

Mûsâ Efendi (Mısır kadısı) 1577.

Mûsâ Paşa (Koca - Sultan İbrahim devri Kapudan-ı Deryaların dan, Sultan Murad devrinde Budin valisi, Girid seferi açılınca Serdar Müşavirliğinde, bir müddet de stanbul Muhafızlığında bulundu) 1613, 1620, 1662, 1723, 1733, 1742, 1745, 1755, 1769, 1788, 1789.

Muslu (Bakla, Kethüdâyeri) 1983.

Müstedam Kethüdâzâde (Sultan İbrahim zamanında çavuşbaşı) 1644, 1645.

Muslihüddin Ağa:
(Koca IV. Murad'ın Revan seferinde İstanbul Muhafızlığında bulunan boşnak Seklanbaşı, IV. Mehmed'in çocukluğundaki ağalar saltanatının elebaşılarından) 1590, 1591, 1592, 1654, 1828, 1831, 1837, 1850, 1854, 1855, 1858, 1866, 1867, 1881, 1887, 1896, 1898, 1901, 1928, 1933, 1960.

Muslihüddin Efendi (Mülâkkab, Sultan İbrahim devri Kazaskerlerinden) 1822, 1847, 1848, 1849, 1866.

Mustafa Ağa (Meremmetçi - Sultan İbrahim devrinde mimar) 1619.

Mustafa Ağa (Mimar - dördüncü Mehmed devrinde Hassa mimarı, Yenicâmi mimarlarından) 1657, 1707.

Mustafa Ağa (Seyid, Yeniçeri ağası) 1876.

Mustafa Ağa (Tekeli, Sultan İbrahim devrinde imrahor ve Yeniçeri Ağası) 1553, 1554.

Mustafa Paşa (Bıyıklı, Dördüncü Mehmed devri Kaptan-ı deryalarından) 1615, 1745, 1907, 1964, 1966, 1973, 1987.

Mustafa Paşa (Çuhadar) 1745.

Mustafa Paşa (Hanya Muhafızı) 1906.

Mustafa Paşa (Murat IV. zamanında Bağdat Valisi) 1957, 1958.

Mustafa Paşa (İbşir, Mehmed IV. devri Vezir-i âzamlarından) 1620, 1655, 1765, 1785, 1786.

Mustafa Paşa (Kemankeş, Kara, IV. Murad ve Sultan İbrahim devri Vezir-i âzamlarından. IV. Murad devrinde Kaptan-ı deryalığı da vardır) 1573, 1575, 1576, 1577, 1586, 1587, 1595, 1596, 1598, 1600, 1601, 1604, 1605, 1610, 1616, 1618, 1619, 1630, 1631, 1633, 1634, 1635, 1642, 1654, 1656, 1710, 1712, 1719, 1740, 1741, 1778, 1780, 1816, 1855, 1937.

Mustafa Paşa (Mostarlı): (IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed devri nişancılarından): 1620, 1707, 1756.

Mustafa Paşa (Kaptan) 1780, 1787, 1788.

Mustafa Paşa (Kavukcu) 1934.

Mustafa Paşa (Kete ağaç, Sultan İbrahim devrinde Kars Beylerbeyi) 1554, 1555, 1811, 1953.

Mustafa Paşa (Lefkeli): 1768,, 1769, 1910.

Mustafa Paşa (Nakkaş, Mısır Valisi) 1633.

Mustafa Paşa (Sağır Hanya Muhafızı) 1753.

Mustafa Paşa (Tekeli) 1620, 1707.

Mustafa Paşa (Tavukçu): 1947, 1948, 1954.

Mustafa Paşa (Zurna - zen) (IV. Murad devri Kaptan-ı Deryalarından ve Vezir-i âzamlarından, Sadrazamlığı 4 saat sürmüştür, baş defterdarlığı da vardır. Borazan lâkabı ile de anılır) 1909, 1966, 1968, 1973.

— N —

Naimâ: (Bu eserin müellifi): 1938, 1973.

— O —

Osman II. Pâdişah): 1610, 1766.

sı) 1562.

Osman Ağa «Paşa» (Çiftelerli,çiftelj - Dördüncü Murad'ın Bağdad seferinde mehdilik iddia eden Sakarya şeyhi Ahmed'i tenkil eden eski mütesellim, Eskişehirin Çifteler köyündendir. Biraz sonra Vezirlik pâyesiyle Şam valisi olmuştur) 1549, 1569, 1570, 1977, 1580, 1609, 1620, 1742, 1743, 1745.

Osman Paşa (Çerkes, Girid cengin de bulundu) 1797.

— P —

Paşamakçı-zâde (Sultan İbrahim devrinde Belgrad Kadısı) 1708, 1709.

Piyâle-kethûda (Uzun - Sultan İbrahim devri Kapudanı): 1564 1578, 1579, 1614, 1615.

— R —

Rakoçi (Erdel Voyvodası) 1612, 1640, 1641, 1646, 1647, 1720, 1721, 1722.

Recep Ağa (Kapıcı ağalarından) 1561.

Sâlih Efendi (Tersane emini, sonra Kapıcılar Kethüdâsı) 1608.

— S —

Sait Ef. (Sultan İbrahim devri ulemalarından) 1549.

Salih Çelebi (Keşan Voyvodası) 1575.

Salih Paşa (Sultan İbrahim zamanında Baş deftardar ve vezir-i âzam) 1626, 1718, 1740, 1757 1778, 1779, 1780, 1784, 1787, 1805, 1806.

Sam (Safî oğlu - Acem Şâhı) 1560.

Sefer Ağa: (Kırım Han'ı İslâm - Giray Kethüdası) 1620, 1631.

Sefer Dayı: 1614.

Selâmet-Giray (Kırım hanı) 1620, 1629, 1648.

Selim (Matrakçı, zorbalardan): 1625.

Sinan Ağa «Paşa» (Sultan İbrahim devri Edirne Bostancıbaşısı) 1558, 1559, 1574, 1778.

Siyavuş Paşa (Sultan İbrahim devri Kaptan-ı deryalarından ve Murad IV. devri Sadrazamlarından) 1550, 1554, 1564, 1567, 1609, 1619, 1625, 1655, 1707, 1766, 1781, 1822, 1842, 1934.

Sultan İbrahim (Padişâh) 1646, 1781.

Süleyman (Sultan İbrahim şehzâdesi) 1557.

Süleyman Ağa (Uzun, Darüssaâde Ağası) 1983.

Süleyman Çelebi (Gözlöve emiri) 1633.

Süleyman Paşa (Erzurum valisi) 1762.

Sun'î-zâde Mehmed Emin Efendi (Seyyid - IV. Mehmed devri Şeyhülislâmlarından) 1563, 1577, 1960.

Sümbül Ağa: (Sultan İbrahim zamanında Kızlar Ağası) 1638, 1639 (Padişahın gazabına uğrayarak Mısır'a sürüldü - Gemisi yolda korsanlar tarafından vurulduğu için, Sultan İbrahim tarafından 25 sene süren meşhur Girid muharebesi açılmıştı) 1638, 1639.

— Ş —

Şaban Ağa (Köse, Beyşehir Beyi): 1554, 1555.

Şaban Ağa (İhtisab ağası) 1570.

Şaban Ağa (Yeniçeri Ağası) 1636.

Şaban Ef. (Girid Defterdarı) 1769.

Şaban Paşa (Sakız Muhafızı olup, reayaya zulmettiği için Girid cengi sırasında öldürüldü) 1804.

Şahap Efendi (Sultan İbrahim devri kadılarından) 1549, 1563.

Şahin (Tekgöz, Deli Hüseyin Paşa nın adamlarından, silâhşör) 1774, 1775.

Şârih-ül - Menar-zâde: 1643, 1703, 1827, 1938, 1939, 1978, 1982.

Şehbaz Ağa (Kapıcı Başı) 1585.

Şehsuvar Bey (Hamit Sancağı beyi) 1570.

Şekerpâre (Sultan İbrahimin musahibelerinden) 1707, 1818.
Şeytan Bekir (Nasuh Paşa oğlu Hüseyin Paşanın kethüdâsı) 1573, 1574, 1575.

— T —

Taşyatır Ali Ağa: (Darüssââde Ağası) 1707.
Telli Haseki (Sultan İbrahimin gözdelerinden - Hümâşah Sultan) 1854.
Tevfikî-zâde (Sultan İbrahim devri kadılarından): 1550.
Tulumcuzâde (Sultan İbrahim zamanında İstanbul kadısı) 1708.
Turhan Sultan (Sultan İbrahimin hasekisi, Dördüncü Mehmed'in annesi. Ağalar saltanatının sonunda, Köprülü Mehmed Paşayı Sadrazamlığa getirmek suretiyle devleti çöküntüden kurtaran kadın) 1867.

— V —

Vecihî (Târihçi) 1581, 1604, 1804, 1875, 1937.
Veli Ağa (Girit Serdarı Deli Hüseyin Paşanın kethüdâsı) 1803.
Veli Efendi (Sultan Mehmed câmii vâızı) 1833.

— Y —

Yahya Ef. (Sultan İbrahimin devri Şeyhülislâmlarından ve meşhur divan şairlerimizden) 1552, 1586, 1597, 1609, 1610, 1611.
Yahyalı-zâde (Hanya hasarasında sedengeçti ağası) 1676.
Yakup Bey (Arnavut, Hısn-ı keyf beyi) 1680.
Yakupça-zâde (Sultan İbrahim devri Kütahya kadısı) 1655.
Yanaki (Rum, Salih Paşanın kürk çü-başısı) 1806.
Yusuf Ağa (Girid seferinde serdengeçti ağası, Girid seferinde öldü) 1688.
Yusuf Ağa (İbşir Paşanın Ağalarından) 1812, 1813.
Yusuf Paşa (Sultan İbrahim zamanında Silistre muhafızı) 1655.
Yusuf Paşa: (Sultan İbrahim dev devrinde Kefe muhafızı) 1550.
Yusuf Paşa (Sultan İbrahim devrinde Silâhtar, Kaptan, ve Girid serdârı) 1583, 1584, 1586, 1589, 1600, 1613, 1616, 1619, 1620, 1623, 1625, 1626, 1627, 1661, 1662, 1664, 1665, 1666, 1710, 1712, 1713, 1715, 1716, 1717, 1718, 1719, 1723, 1724, 1727, 1855, 1863.

— Z —

Zülfikar Ağa (IV. Mehmed zamanında bostancı-başı): 1920
Zülfikâr Paşa (Sultan İbrahim devrinde) 1578, 1580.

YER İSİMLERİ

— A —

Abokron: (Aprikorno), 1729, 1733, 1737, 1738, 1744, 1745, 1754, 1768.
Adana: 1609, 1626, 1636.
Ağrıboz: 1692, 1693, 1696, 1702, 1769, 1770, 1776.
Ahı-kapı: 1891, 1892, 1898.
Akbaba Dağları: 1576.
Akdeniz: 1549, 1579, 1613, 1661, 1663, 1665. 1917, 1944, 1972, 1975, 1979, 1986, 1987.
Akhisar (Rumelide): 1809.
Akkerman (Basarabya sahilinde müstahkem mevki): 1821.
Alaca - hisar: 1670, 1981,.
Amasya: 1661.
Altıntaş sahrası (Kütahya yakınında): 1941.
Anabolu: 1704, 1705 1793.
Anadolu: 1570, 1610, 1611, 1613, 1622, 1626, 1636, 1655, 1661, 1665, 1672, 1687, 1688, 1704, 1705, 1730, 1741, 1743, 1745, 1750, 1756, 1757, 1765, 1770, 1773, 1775, 1776, 1779, 1788, 1789, 1793, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1801, 1803, 1804, 1805, 1808, 1819, 1821, 1847, 1877, 1888, 1901, 1904, 1906, 1907, 1911, 1912, 1918.
Anadolu hisarı: 1824.
Ankara: 1661, 1758, 1826.
Arabistan: 1640.
Atmeydanı: (İstanbulda Sultanahmet meydanının eski adı) 1662, 1757, 1846, 1910.
Avarin (Navarin) 1667.
Avlonya (Arnavutluk'ta bir liman) 1607, 1670, 1678, 1680, 1684, 1738, 1764.
Avusturya: 1612, 1639, 1640, 1643, 1647.
Ayamavri (Yunanistan'ın batı sahilinde Karlı-ili karşısında, Preveze'nin güneyinde, Kefalonya adasının kuzeyinde bir ada) 1695, 1697.
Ayasofya: 1550, 1553, 1621, 1635, 1686.
Aya-todori (Girid adasında bir liman) 1668, 1669, 1670, 1681, 1696, 1699.
Ayavasil: (Girid'te bir kale): 1803.
Aydın: 1552, 1625, 1661.
Ayıntap: 1915.
Ayn-ı Zerka (Kâbe-i Mükerreme-mede): 1606.
Azak Kalesi: 1551, 1552, 1554, 1555, 1556, 1560, 1561, 1578, 1625, 1630, 1740, 1762, 1763, 1816.

— B —

Bâb-ı Humâtun (Topkapı Sarayının birinci büyük kapısı) 1550, 1578, 1635, 1804, 1806, 1813, 1819.
Bağdat: 1556, 1560, 1562, 1605, 1610, 1624, 1627, 1637, 1642, 1652, 1659, 1662, 1724, 1725, 1783, 1787, 1804, 1810, 1811, 1909, 1910, 1957, 1958.
Balta Limanı: 1560.
Balyabadra (Patras) 1695, 1697.
Basra: 1707.
Bec (Viyana) 1648, 1721.
Belgrad: 1626, 1636.
Benefşe (Mora yarımadasının güneyindeki Minoa adası üzerinde bir kasaba) 1662, 1666, 1687, 1693, 1698, 1700, 1702, 1704, 1705, 1706.
Bergama: 1937.
Beyşehir: 1983.
Boğdan: 1821.
Bolu: 1724, 1740, 1915.
Bolvadin: 1940.
Bor: 1923.
Bosna: 1555, 1561, 1621, 1626, 1661, 1778, 1784, 1814, 1851, 1859, 1918, 1926, 1951.
Bozcaada (Çanakkale vilâyetinin bir kazası ve Ege denizinde bir ada) 1730, 1919.
Bozok: 1672.
Budin: 1562, 1613, 1624, 1643, 1660, 1707, 1720, 1721, 1722, 1784, 1787, 1822, 1841.
Bulgurlu dağı (İstanbul İzmit arasında) 1953.
Bursa: 1564, 1655, 1708, 1760, 1784, 1869, 1945, 1953, 1979.

— C —

Canik: 1711.
Cezayir: 1607, 1663, 1664, 1676, 1677, 1678, 1685, 1687, 1693, 1701, 1747, 1752, 1761, 1771, 1916, 1917, 1921, 1962, 1965, 1971.

— Ç —

Çanakkale Boğazı: 1926, 1928.
Çatalca: 1636, 1637, 1728.
Çeşme: 1661. 1663, 1773.
Çoka adası: 1697, 1700, 1704, 1921.
Çorlu: 1606, 1628.
Çorum: 1661.

— D —

Davutpaşa bahçesi: 1788.
Davutpaşa sahrası: 1934.
Delvine: 1739.
Demir-kapı (Topkapı Sarayında) 1928.
Diyarbekir: 1618, 1621, 1633, 1707, 1781, 1788, 1805, 1868, 1909.
Dobrovenedik (Duvrovnik : Raguza) 1764.
Dobruca: 1915.
Doğancı meydanı : 1946.

— E —

Ece-abad: 1804, 1818.
Edirne: 1559, 1561, 1575, 1604, 1606, 1609, 1621, 1649, 1655, 1708, 1760, 1766, 1778, 1781, 1822, 1825.
Eğri (Macaristan'da müstahkem bir kale) 1562, 1606, 1720, 1721.

Elçi Hanı (Çenberlitaş karşısında) 1885.
Erdel: (Transilvanya) 1612, 1620, 1640, 1641, 1646, 1647.
Ereğli (Trakyada) 1628.
Erzurum: 1554, 1566, 1573, 1605, 1613, 1761, 1805, 1825, 1936.
Esterni manastırı (Giritte) 1735.
Eyüp (İstanbul'da semt): 1816, 1946.

— F —

Feridun bahçesi (Balta limanı yakınında meşhur bahçe) 1560.
Filibe: (Bulgaristanda eski sancak 1550, 1555, 1626, 1710 1760; 1822.
Flandr : 1642.
Foça: 1663, 1775, 1919, 1924, 1928. 1962, 1964, 1965.
Fransa: 1612, 1639, 1640, 1642, 1643, 1722, 1912.
Fülek kalesi: 1720.

— G —

Galata: 1552, 1606, 1614, 1622, 1692, 1708, 1714, 1732, 1746, 1784, 1808, 1822, 1828, 1933, 1982.
Galatasaray: 1885.
Gelibolu: 1561, 1575, 1604, 1618, 1622, 1623, 1625, 1687, 1711, 1730, 1733, 1766, 1784, 1918, 1955.
Girid : 1584, 1607, 1638, 1639, 1661, 1663, 1666, 1667, 1668, 1674, 1675, 1693, 1697, 1698, 1699, 1701, 1702, 1704, 1705, 1706, 1707, 1710, 1714, 1715, 1719, 1731, 1732, 1734, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1743, 1745, 1756, 1770, 1771, 1776, 1790, 1792, 1793, 1794, 1804, 1808 1824, 1829, 1876, 1879, 1886, 1905, 1912, 1914, 1919, 1922, 1925, 1938, 1958, 1964, 1965, 1966, 1973, 1974, 1975, 1980, 1985, 1990, 1991.
Gözleve: 1633.
Granbuse: (Giritte kale) 1743.
Gümülcüne: 1626.

— H —

Halep: 1563, 1567, 1568, 1608, 1610, 1619, 1626, 1636, 1637, 1649, 1650, 1652, 1653, 1654, 1659, 1725, 1784, 1826, 1904, 1928 1933, 1988.
Hamiteli: 1661.
Hanya: (Giritte bir mühim kale) 1666, 16668, 1669, 1670, 1672, 1675, 1676, 1679, 1691, 1693, 1694, 1695, 1701, 1702, 1704, 1705, 1706, 1707, 1709, 1712, 1713, 1715, 1724, 1726, 1727, 1728, 1729, 1730, 1731, 1732, 1734, 1735, 1736, 1737, 1738, 1743, 1745, 1746, 1750, 1751, 1755, 1768, 1769, 1775, 1776, 1792, 1799, 1906, 1907, 1964.
Harâmi deresi: (İstanbul - Edirne yolu üstünde) 1627.
Hatvan: 1721.
Havarnak köşkü (Mimar Sinmar tarafından Fırat'ın Hira yakınlarında yapılmış ünlü köşk) 1672, 1718.
Hemedan: 1626.
Hicaz: 1817.
Hısn-ı Keyf: 1680.

Hoca Çayırı (İzmit yakınında) 1570.
Hocapaşa Çarşısı : 1594.
Hollanda: 1642.
Hotin Kalesi: 1739, 1820.

— İ —

İbrahimpaşa Sarayı (At meydanında) 1662, 1807.
İsparta: 1902.
İstranca Dağı: 1637, 1778.
İlbasan (Arnavutlukta kasaba) 1670.
İpsala: 1577, 1626.
İsfakya (Hanya yakınlarında bir mevki) 1906.
İskender Çelebi Bahçesi: 1830.
İskenderiye: 1580, 1618.
(Rumelide) 1671 1826.
İspanya: 1578, 1579.1639, 1695, 1697, 1912.
İstanbul: 1550, 1551, 1552, 1555, 1558, 1560, 1561, 1562, 1563, 1568, 1569, 1573, 1575, 1578, 1580, 1585, 1588, 1601, 1603, 1604, 1605, 1606, 1608, 1609, 1612, 1616, 1620, 1621, 1622, 1265, 1629, 1631, 1633, 1634, 1636, 1637, 1639, 1640, 1655, 1659, 1661 1692, 1705, 1706, 1707, 1709, 1710, 1711, 1724, 1725, 1740, 1761, 1762, 1764, 1765, 1766, 1770, 1778, 1780, 1783, 1784, 1785, 1786, 1788, 1789, 1790, 1792, 1793, 1804, 1805, 1806, 1808, 1811, 1813, 1814, 1823, 1824, 1869, 1896, 1903, 1907, 1909, 1915 1917, 1918, 1922; 1923; 1925; 1927; 1936, 1939, 1941, 1945, 1946, 1956 1958; 1962; 1969; 1974; 1980, 1982 1984, 1985, 1986,; 1988; 1999; 1991
İsveç: 1612, 1639 1640, 1642, 1643, 1647, 1720, 1721, 1722.
İzmir: 1585, 1663, 1708, 1710, 1826, 1919, 1951, 1956, 1962, 1965.
İzmit: 1570, 1571.

— K —

Kâbe-i Mükerreme: 1606.
Kadıköy: 1955.
Kadırga Limanı: 1711, 1934.
Kâhtane : 1550.
Kandiye : 1639, 1678, 1727, 1728, 1729, 1730, 1733, 1751, 1753, 1754, 1756, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1775, 1776, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1799, 1800, 1803, 1855, 1876, 1906, 1913, 1921, 1962, 1964, 1970, 1981, 1991.
Kanije: (Macaristan'da meşhur kale) 1562, 1621.
Karaburun: 1663.
Karadeniz: 1550, 1551, 1574, 1578, 1638, 1672, 1816, 1820.
Karahisar: 1797, 1902, 1940.
Karaman: 1661, 1672, 1687, 1806, 1811.
Karlı-eli : 1695.
Kars : 1805.
Kastamonu: 1608, 1661, 1678, 1936.
Karsr-ı Yusuf (Mısır'da): 1641.
Kayseri: 1568.
Kaz-abat: 1811.
Kazdağı: 1570.

Kefalonya Adası: 1695.
Kefe: 1551, 1560, 15616, 1612, 1620, 1625, 1631, 1896.
Keşan: 1575, 1711.
Kili: 1909.
Kilis Kalesi (Rumeli'de): 1809, 1907.
Kisamo kalesi (Giritte) 1725, 1734, 1743, 1754, 1756, 1768, 1803.
Kıbrıs: 1557, 1568, 1580, 1639, 1764, 1765.
Kırım: 1620, 1820.
Kırk Kilise: (Kırklareli) 1636.
Kırşehir: 1661, 1962.
Kızıld Hisar: (Giritte) 1666, 1701, 1919.
Komran (Kalesi) 1721.
Konya: 1578, 1760, 1919.
Korfu Adası (Yunan adalarından) 1694, 1791.
Kostantin (Kilisesi) Hanya Kalesi karşısında) 1670.
Köstendil (Osmanlı devrinde Sancak merkezi) 1671, 1683, 1691, 1693.
Kudüs: 1555, 1621.
Kûfe: 1573.
Kumkapı: 1711, 1816. (İstanbulda).
K. Çekmece: 1824.
Kütahya: 1941.

— L —

Langa: 1711
Larende: 1765.
Lehistan: 1612, 1629.
Lipve (Marasitan'da Banat: Tarueşvar eyâletinde bir kasaba): 1641, 1720.

— M —

Macaristan: 1624, 1643.
Mağdaburg (Almanya'da bir şehir) 1648.
Malkara: (Tekirdağ vilâyetinde kaza merkezi) 1585 1935, 1937.
Malta: 1638, 1661, 1663, 1665, 1667, 1679, 1693, 1697, 1736, 1737, 1773, 1794, 1795, 1802.
Maltepe (İstanbul yakınında) 1948.
Manastır: 1778.
Manisa: 1933.
Maraş: 1620.
Marmara: 1918.
Mardin: 1626.
Medine: 1851.
Mehmetpaşa Hanı: 1606.
Mekke: 1639, 1908, 1979.
Menteşe: 1625.
Mernile (Girit'te bir kale) 1773, 1775, 1791.
Mesina: 1639.
Mısır: 1549, 1554, 1563, 1564, 1602, 1603, 1604, 1617, 1618, 1621, 1633, 1634, 1638, 1656, 1661, 1675, 1676, 1702, 1708, 1712, 1740, 1757, 1778, 1783, 1788, 1794, 1816, 1819, 1826, 1909, 1925, 1933, 1962, 1976.
Midilli Adası: 1665, 1925.
Mihalbey Köprüsü (Edirnede) 1606.
Mora: 1588, 1666, 1704, 1705, 1726, 1755, 1756.
Musul: 1620.

— N —

Nazarte (Lazaretto, Girit'te Kan-

diye kalesine hâkim tepe): 1724, 1796.
Nemçe (Avusturya): 1624, 1641, 1642, 1643, 1647, 1659, 1720, 1721, 1722.
Niğde: 1661. 1797, 1923, 1924, 1939, 1950.
Novigrat: 1721.

— O —

Ohri: 1625, 1671.
Orta câmi: 1835, 1839, 1892, 1895.
Orta Macar: 1624.

— Ö —

Ösek Sahrası: 1643, 1722.
Özü (Dniepr ırmağının Karadeniz e döküldüğü yerde bir Türk kalesi) 1549, 1740.
Özü Nehri: 1820.

— P —

Parmakkapı: 1606, 1789, 1903, 1962.
Payas: 1826.
Perepetre (Giritin kuzey doğusundadır) 1775.
Pirzerin: 1633, 1693.
Plopotome (Milopotomo, Girit'in 2-3 kilometre doğusunda Türkler tarafından Selvi kalesi denilen müstahkem kale) 1748, 1754.
Pomeranya: 1640.
Prag: 1639.
Pravadı: 1766.

— R —

Revan: (Güney Kafkasya'da, Osmanlılarla İranlılar arasında bir kaç kere alınıp verilen kale) 1605, 1610.
Resmo: (Retmo) 1636, 1744, 1745, 1746, 1748, 1752, 1754, 1768, 1770, 1771, 1772, 1775, 1776, 1777, 1791, 1794, 1970.
Rodos: 1549, 1613, 1615, 1616, 1618, 1620, 1628, 1627, 1629, 1631, 1663, 1665, 1705, 1762, 1925.
Rumeli: 1549, 1550, 1554, 1555, 1566, 1588, 1606, 1610, 1621, 1643, 1655, 1661, 1662, 1666, 1668, 1672, 1675, 1676, 1677, 1678, 1682, 1685, 1688, 1693, 1730, 1742, 1744, 1745, 1749, 1750, 1755, 1756, 1770, 1774, 1793, 1795, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1809, 1814, 1835, 1886, 1888, 1906, 1909, 1912, 1913, 1965, 1972, 1973, 1975, 1977, 1981, 1982, 1987, 1988.
Rumelihisarı: 1560.
Rusçuk (Bulgaristan'da şehir) 1574, 1575.
Rusya: 1641.

— S —

Safranbolu: 1580, 1582.
Sakız Adası: 1563, 1623, 1624, 1661, 1665, 1756, 1770, 1773, 1775, 1776, 1778, 1790, 1793, 1987.
Saksonya: 1648.
Sanfrançesko (Hanya'da camie çevrilen meşhur kilise) 1675.
Santa-Nikola (Girit adasında kili-

se, camı haline getirilip hünkâr cami adım almıştır) 1690.
Saruhan: 1661, 1678.
Sayda: 1826.
Selânik: 1549, 1561, 1635, 1662, 1663, 1665, 1671, 1707, 1708, 1823, 1825.
Selvi hisarı (Girit'te Melopotome adıyle tanınan meşhur kale) 1794.
Semendere: 1720.
Seydişehir: 1983.
Silistre: (Osmanlı devrinde sancak ve vilâyet merkezi) 1550, 1555, 1577, 1620, 1766, 1918.
Silivri Kapısı: 1618, 1627, 1628.
Sinanpaşa Köşkü (Sarayburnunda) 1581.
Sivas: 1553, 1568, 1573, 1606, 1785, 1811, 1881, 1904, 1945.
Sofya: 1584, 1585, 1586, 1933.
Solnuk: (Kalesi) 1721.
Suda (Liman, Girit adasının kuzey batısında tabiî bir limandır) 1671, 1674, 1677, 1678, 1690, 1695, 1699, 1704, 1727, 1728, 1729, 1731, 1733, 1737, 1743, 1906, 1964, 1965.
Sultan Ahmet Camii: 1846, 1882, 1886, 1891.
Sultan Bayezid hanı: 1711.
Sultan Mehmed Camii: 1610, 1768, 1833, 1960.
Sütlüce (Haliç'te): 1746,

— Ş —

Şam: 1577, 1608, 1613, 1621, 1760, 1778, 1846.
Şebenek: (Sebeniko, Dalmaçya'da bir kale) 1778.
Şehzadepaşa Camii: 1843.

— T —

Tameşvar (Macaristan'da Banat Eyaletinin merkezi) 1558, 1559, 1560, 1601, 1619, 1625, 1655.
Taşköprü: (Hanya kalesi karşısında) 1668.
Tebriz: 1626.
Teke: 1552, 1661.
Termis limanı (Mora yarımadasında) 1665, 1666.
Tire: 1620, 1625, 1707, 1760.
Tise nehri: 1640.
Tırhala: 1586, 1609, 1670, 1682, 1683, 1693, 1991, 1778, 1981.
Tırnakçı Sarayı (Hocapaşa çarşısında) 1594.
Tophane: 1746.
Topkapı Sarayı: 1788, 1830, 1839, 1857, 1865, 1867.
Tokat: 1606, 1811.
Trablusgarp: 1614, 1664, 1669, 1675, 1693, 1701.
Trabzon: 1625, 1723.
Tuna: 1641, 1721, 1909.
Tunus: 1607, 1654, 1664, 1666, 1669, 1676, 1687, 1693, 1704, 1747, 1752, 1771, 1916, 1921, 1925, 1962, 1971, 1978.
Tpzla (Girit'te bi rmevki) 1906.
Tuzla (İstanbul yakınında) 1948.

— U —

Uluborlu: 1779.
Uyvar: 1720, 1722.

Üsküdar: 1552, 1555, 1571, 1572, 1576, 1606, 1627, 1657, 1710, 1708, 1709, 1778, 1786, 1810, 1880, 1889, 1890, 1891, 1898, 1900, 1957, 1958, 1961.

— V —

Van: 1552, 1554, 1618, 1620.
Venedik: 1607, 1608, 1671, 1672, 1679, 1693, 1695, 1696, 1697, 1714, 1715, 1729, 1730, 1736, 1751, 1802, 1803, 1916.
Vize: 1621.
Volçetrin: 1693.

— Y —

Yahnikapan Sarayı: 1711.
Yalı Köşkü: 1634, 1917.
Yanbolu: 1630.
Yanya: 1671.
Yedikule: 1550, 1633, 1819, 1917, 1918, 1958.
Yemen: 1761. 1827.
Yeni Camii: 1888.
Yenikapı: 1711.

— Z —

Zadra: 1778, 1820, 1844, 1881.
Zanta adası: 1695.

SÖZLÜK

— A —

Acemi Oğlan: Yeniçeri Ocağında hizmet görmek üzere esirlerden, yahut devşirme usulü ile hıristiyanlardan toplanan çocuklar.

Afif: Temiz, doğru, namuslu.

Ağa Kapısı: Yeniçeri ağalarının oturmalarına tahsis edilmiş olan yer, önceleri bu bina Çarşıkapı veya Türbe yakınlarında idi. Sonradan Ağakapısı, Süleymaniyede, İstanbul Müftülüğünün bulunduğu yere naklolundu.

Âlempenah: Herkesin sığındığı, sığınacak yer.

Altı Bölük: Kapı-kulu süvarisi. Bunlar altı bölüktür. 1) Sipahiler, 2) Silâhtar, 3) Sağ ulûfeciler, 4) Sol ulûfeciler, 5) Sağ garibler, 6) Sol garibler.

Ammal: Yapıcılar. Devlet idare adamlarından ileri gelenler.

Anber: Hind denizinden adabalığı denilen bir balığın midesinden çıkarılan güzel kokulu kara madde.

Arz Ağaları: Pâdişâha doğrudan doğruya mârûzatta bulunmak salâhiyeti olan saray ağaları. Bunlar, Has-oda'nın büyük zâbitleridir. Has-odabaşı, silâhdar. Rikâbdar, bunlardandır.

Arz Günü: Sadrazam ve Divan erkânı, Pazar ve Salı günleri arza girerlerdi. **Yâni Pâdişâhın, huzuruna girerlerdi.**

Arz Odası: Topkapı Sarayının üçüncü **kapısından, Yâni Bâbüssaâdeden** girince hemen arz odası görünür. Pâdişâhlar, arz günleri **Sadrazamla, Divan** erkânını burada kabul ederlerdi.

Arz ve Mahzar: Arz, bir büyüğe sunma.. Arz ve mahzar, bir iş için halk tarafından düzenlenip, yüksek makama sunulan yazı.

Ases-başı: Yeniçeri Ocağına mensup, inzibat ve âsâyiş işleriyle vazileli ağa bölüklerinden birinin kumandanı.

At Meydanı: Eskiden Sultanahmet meydanına verilen isim. İlk zamanlarda bu meydan cirit ve diğer sporlara sahne iken, Duraklama devrinden itibaren, Yeniçeri ve Sipahi isyanlarının toplanma yeri olmuştur.

Atabeğ: Osmanlılarda bazan Sadrazamlara «Müsteşar-ı Devlet ve

Atabey-i Saltanat» denirdi. Bir makam olmayıp, unvan olarak ullanılır.

Atiyye: Büyük bir kimsenin, küçüğe verdiği bahşiş.

Azîm: Büyük, ulu, yüce, önemli.

— B —

Badoloşka: Eskiden kullanılan bir nevi topun adıdır.

Bâbussaâde: Arz kapısı, taht kapısı, sarayın üçüncü kapısı... Bu kapı ile, enderun ve bîrun birbirinden ayrılır.

Bâki-kulu: Vergiye âit hususlar ile diğer tahsisatları tetkik ve yoklama ile memur olan hazîne memuru.

Berat: Nişan, rütbe, maaş ve buna benzer şeyler hakkında devletçe verilen resmi kâğıt.

Bîat: Birinin hâkimliğini kabul etme.

Bid'at: Sonradan çıkma şey.

— C —

Cebe: Halka veya zincirden örme zırh.

Cebeci: Silâh yapan, tâmir ve muhafaza eden, harp zamanlarında ileri hatlara kadar ulaştırmakla vazifeli, yaya Kapı-kulu ocaklarından bir sınıf asker.

Cebeli, Cebelû: Bir timar veya zeâmet sahibinin, dirliğinin miktarına göre harp zamanlarında maiyetinde götürmeğe mecbur olduğu silâhlı süvari.

Cevşen: Zincir ve puldan yapılma zırh.

Cihad: Din uğruna savaş.

Cihat: Cihetler, yönler.

Cizye: Müslüman memleketlerinde eskiden, hıristiyan tebaadan, himaye karşılığı alınan baş vergisi.

Cizyedar: Cizye tahsiline memur olan kimse.

Çarhacılar: Yürüyüz halindeki ordunun öncüleri.

— Ç —

Çekdiri: Osmanlı donanmasında kürekle yürüyüp, yelkeni yardımcı olarak kullanan bütün gemiler.

— D —

Dâhil: Orta tahsil veren medrese. İlk tahsil veren medreseye de «Hâriç medresesi» denirdi. Yüksek tahsil verene «Sahn medresesi» denirdi.

Dânişmend: Medrese tahsili görmüş olan. Bunlardan imtiyan verip muvaffak olanlar «mülâzım» adını alırdı.

Darâatnâme: Kendini çok küçük göstererek yazılmış mektup.

Dârüssaâde Ağası: (Kızlarağası. Sarayda bulunan Haremağalarının en büyük âmiri.

Deli-başı : Rumeli'de ilk olarak teşkil edilen bir süvari sınıfı... Aslı, kılavuz mânasına gelen «delil» olduğu halde, bunların hiç bir tehlikeden korkmadan atılmaları, delice cesur olmalarına bakarak, halk arasında «deliler» diye adlandırılmışlardır. Bunlaın başına da Delil-başı denir.

Dergâh-ı âli: Osmanlı sarayı hakkında kullanılan bir tâbir.

Diba: Kalın, canfes kumaş.

Dilgir: Gücenik, kırgın.

Diriğ: Esirgeme, kıyamama.

Dirliği çalınmak: Yeniçeri ocağından olanların, ceza olarak ulûfelerinin kesilmesi.

Divit: Yazı yazmak için kullanılan hokka ve kalemi birarada ihtivâ eden yazı âleti.

Düval: Kayış, köseleden kesilme ince uzun tasma.

— E —

Emâret: Emirlik, Beylik. Bir emir veya bey idaresinde bulunan yer, prenslik.

Enderûn: Saray, mâbeyn karşılığı. Topkapı sarayının iç kısmı, iç hayâtı. Enderun, Topkapı sarayının, üçüncü kapısından sonraki kısımdır.

Enderun Ağaları: Osmanlı sarayında ve pâdişâh hizmetinde bulunan ağaları.. Bunlara iç-ağaları da denir. Enderon ağalarının reisi, saray-ı hümâyun nâzırı demek olan «Kapı Ağası» dır.

Erbain: (Kırk): Aralık ayının 21' inden, gün dönümünden sonra 40 gün süren karakış.

Esedî Altun: Üzerinde arslan resmi bulunan Felemenk parasının adı. Buna «Arslanlı» da denirdi. Kıymeti 80 akçe idi.

— F —

Fâcir: Kadına düşkün erkek, veya erkeğe düşkün kadın. Kötü işlerle vakit geçiren.

Fazâhat: Rezâlet, ayıp.

Fâzıl: Bilginlere mahsus olgunluk.

Ferâğ: Vaz geçme.

Filori: Bak: Cild 1.

Firkate: İnce donanmanın ağır gemilerindendir.

Fuzulluk: Fazla, gereksiz şey, söz. Haksız, aşkın davranma.

— G —

Gadr : Acımamazlık, haksızlık.

Garîm: Alacaklı - üzerinde borç ve başka haklar bulunan.

Gasb: Zorla alma, üstüne oturma.

Gılman: Yeniçeri ocağına yeni girmiş gençler.

Gulâm: Erkek çocuk - köle, kul.

Gurebâ-ı Yemi: Kapı-kulu süvari ocaklarının beşinci bölüğü.

Gurebây-ı Yesar: Kapı-kulu süvari ocaklarının 6 ncı bölüğü.

— H —

Hacr: Kanun yolu ile birinin, kendi malını, istediği gibi kullanmaktan alıkonması.

Halile: Nikâhlı kadın.

Hamsin: Elli - Erbainden (karakıştan) sonra gelen elli günlük kış (Bak: Erbain).

Haremeyn: Mekke ile Medine hakkında kullanılırdı.

Harem-i Humâyun: Topkapı Sarayının Harem dâiresi.

Hartâvi Destar: Küçük ve yuvarlak keçe külâh, eskiden kapı-kulu süvarilerine mahsustu.

Harfendazlık: Söz atan.

Haseki: 1) Pâdişahın gözde câriyelerine denirdi. 2) Sarayın bir kısım işlerinde kullanılırdı. Bunlara,Haseki ağalar denirdi. Bunlar bazı gizli işler için hünkâr tarafından valilere ve icap edenlere gönderilirdi.

Has-oda: Enderun odalarının birinci ve en itibarlısıdır. Has-odanın âmirleri sırasiyle «Hasodabaşı, silâhtar, çuhadar, hikâbdar, tülben gulâmı, miftah gulâmı» dır.

Hetman: Leh kazaklarının ve diğer kazakların başbuğlarına verilen isim.

Hayırhah: Hayır istiyen, iyilik dileyen.

Hetk: Yırtma.

Humbara: (Kumbara): Demirden veya tunçtan dökülmüş, içi boş ve yuvarlak olarak yapılmış ve içine patlayıcı maddeler konarak düşmana atılan harp âleti.

— İ —

İbtidâ-i Hâziç: Medrese tahsilinde ilk orta tahsil veren müessese.

İç oğlanı: Topkapı, Galata, İbrahimpaşa Sarayı ve Edirne saraylarında yetiştirilen ve zamanla devlet hizmetlerine çıkarılan devşirmeler.

Bunlara (Celeb) de denirdi.

İfrat: Aşırı gitme.

İfsad: Düzensizlik yaratma, kargaşalık çıkarma.

İhtimam: Ziyâde dikkatle çalışma.

İhtisab: Erkiden belediye işlerine bakan memurun işi.

İkdam: İlerlemeye çalışma - sürekli çalışma.

İlzam: Cevap veremez hale getirme, susturma.

İmtina': Çekinme, yapmama.

İnşâ: Yapma, kaleme alma - nesir yazı.

İntisab: Bir kimseye mensub olma - Birinin adamı olma.

İstiskal: Hoşlanmadığını soğuk muamele ile anlatma - yüz vermeme.

İtab: Paylama, azarlama, tersleme.

İtidal: Eşitlik, yavaşlık - uygunluk.

— K —

Kadh: Birinin ayıbını söyleme, çekiştirme.

Kafesî: Vezirlerin giydikleri bir nevi serpuş. Çuhadan yapılır, içine bir kilodan fazla pamuk konur, alt tarafı kafes biçiminde beyaz tülbend sarılırdı.

Kalite: Osmanlı donanmasında, çekdiri cinsinden bir gemi. (Bak Çekdiri).

Kallaş: Hileci, dönek.

Kapama: Çift kat ince kumaştan, arası pamuk dolu ve dikişli bir cins, resmî olmayan üst elbisesi.

Kapaniçe: Hükümdarın şahsına mahsus kürk. Kollu veya kolsuz olurdu. Siyah tilki derisinden, enli yakalı, önü mücevher çaprazlı, elmas düğmeli olurdu.

Kara-mürsel: Çekdiri cinsinden, Osmanlı ince donanma gemilerinden biri. Marmara denizinde nakliye işlerinde kullanılırdı. (Bak: Çekdiri).

Karîha: İnsanda kendiliğinden olan fikir - pâdişâhın aklına gelüp buyurduğu iş - Fikir kuvveti.

Kese: Muayyen bir para mikdarı.. Fatih devrinde otuz bin, Kanunî devrinde yirmi bin, 17 inci yüzyılda ise kırk bin akçe bir kese itibar olunurdu. Bu asırda bir kuruş seksen akçe ettiğinden, 500 kuruş bir kese ediyordu.

Kethudâyerî: Herkangi bir kethudâya vekâlet veya muavinlik eden kimseye denir. En meşhuru Yeniçeri ocağında kethudabeye vekâlet edendir.

Ayrıca eyâletlerde kapı-kulu süvarisinin o mıntakadaki en büyük âmirine de kethudayeri denirdi.

Kıst: Taksite bağlanmış borcun verilen kısmı, kapı-kulu askeri ulûfesinin üç ayda bir verilen mikdarı.

Kıtâl: Vuruşma, savaş.

Kolomborne: Eski topların bir cinsi. Demir mermi atar, mermileri beş okka ile yedi okka arasında olurdu. Uzunlukları sekiz metre kadar olurdu.

Kubbealtı: Topkapı Sarayının orta kapıdan sonra gelen meydanın solundaki bina. Sadrazamın başkanlığında burada, haftanın muayyen günlerinde kubbe altı vezirleri (Bakanlar Kurulu) toplanırdı.

Kubbe-nişin: İkinci, üçüncü ve dördüncü vezirler hakkında kullanılan bir tabirdir.

Kuddise sırrahû: Mukaddes olsun anlamına, ermişler hakkında kullanılır duâ.

Küfv: Arkadaş - denk - benzer.

— M —

Mahfil: Toplanacak yer. Büyük câmilerde hükümdar veya müezzinler için ayrılmış, parmaklıkla çevrilmiş veya yüksekçe yer.

Mahzar: Birçok kimse tarafından imzâlı dilekçe.

Mansıb: Büyük memurluk yeri, makam.

Mas: Emme.

Me'bun: Orospu huylu erkek.

Medhul: Ayıplanacak kusuru olan, dile düşmüş.

Mele'i Âlâ: İleri gelen Meleklerle Peygamberler topluluğu.

Menşur: Vezin ve müşir rütbele-.i için pâdişâh tarafından yazılan ferman.

Meta': Satılacak mal, eşya, sermâye.

Mevâli: Mevleviyyet rütbesine ulaşmış ilmiye adamları. (Bak: mevleviyyet).

Mevleviyyet: Müderrislikten sonra, olan bir ilmiye rütbesi.

Mezbuhâne: Boğazlanır gibi..

Mihr-i Müeccel: Boşanma veya ölüm halinde erkek tarafından verilmesi kararlaştırılan para.

Mirahor: Hasahırın en büyük âmiri.

Mîri: Devlet hazinesi.

Miskal: Bir buçuk dirhem ağırlığında, ağırlık ölçüsü.

Mizacgirlik: Keyfe göre hizmet etme.

Muaf, Affolunmuş, bağışlanmış.

Muâhaze: Başka birinin davranışını beğenmediğini söylemek, tenkid.

Mugaalâta: Yanıltmak için, yanıltacak yolda söyleme.

Muhassıl: Vergi tahsildarı.

Muhtesib: Eski, belediye işleri memuru - Eskiden polis ve belediye işine bakan memur.

Muhzır: İlgilileri mahkemeye çağırmağa, götürmeğe memur kimse.

Mukaataa: Hazineye ait herhangi bir gelirin, bir bedel ile iltizâma verilmesi hakkında kullanılan bir tâbir.

Mukaatele: Birbirini öldürme, vuruşma - savaş, kavga.

Mukayyed olmak: İşine önem verip bakan.

Murâfaa: Duruşma, mahkemede yüzleşip muhâkeme olunma.

Musâdara: Eskiden, her hangi bir kimsenin malının, Pâdişah adına zaptı.

Musâhib: Parişahın özel hizmetlerinde bulunan - pâdişâhı veya büyükeri konuşma ve lâtifeleriyle eğlendiren.

Musâhibe: Kadın müsâhib. (Bak: Musâhib).

Mûsıla-i Süleymâniye: Medrese tahsilinin yüksek bir derecesi. Bu dereceler şöyle idi: (iptidâ-i hâriç, iptidâ-i dâhil, mûsıla-i sahn, Mûsila-i Süleymaniye, Dâr ül Hadis).

Mutasavvıf: İlâhiyatla, Tanrı hikmetiyle uğraşan, bunu yapmaya çalışan.

Mûtemed: Güvenilen, emin kimse.

Muvâzaa: Danışıklı döğüş.

Mübâşir: Geçici bir ödev olarak bâzı emirleri götüren, icrâ yetkisi olan kimse - Denetçi.

Mücevveze: Bir nevi kavuk - ağzı yukarısına nazaran daha dar, üstüvâne şeklinde, tepesi kırmızı renkte ve çıkıntılı, etrafına tülbend sarılı otuz iki, otuz üç san-

tim yüksekliğinde kavuk.

Mühtedi: Doğru yolda gider olan. Başka dinde iken islâm olmuş olan.

Mülâkkab: Lakablı, lakablanmış.

Mültezim: Bir devlet gelirini göttürü olarak üstüne alıp toplayan.

Müteferrika: Bak: Cilt I. ve Cild. 3.

Mütesellim: Vergi ve resimlerin alınmasına memur edilmiş olan kimse, muhassıl.

Mütevelli: Bir vakfın idâresine memur olan kimse.

— N —

Nâib: Vekil, birinin yerine, geçici bir zaman için oturan - kadı vekili.

Nakîbüleşraf: Peygamber sülâlesinden olanların işlerini görmek üzere hükümetçe tayin olunan kimse.

Nâmakul: Akıl almayan, akla karşı olan.

Nedim: Meclis arkadaşı, büyük kimseyi hikâye ve fıkralar söyleyerek eğlendiren güzel söz söyleyen.

Nahil: Balmumundan yapılarak gelinin veya sünnet çocuğunun önünde götürülen insan, hayvan resimleri, meyva, çiçek ve kıymetli taşlarla, sırma ve kılaptan gibi parlak teller ve yaldızlı kâğıtlarla süslü ağacın adıdır.

Nefir: Topluluk, cemaat.

Nefîr-i am: Cemaatı toplama halkı askere sürme.

Nefsâniyet: Gizli düşmanlık, kin, garaz.

— O —

Orta Câmi: Yeniçeri ocağının 11 inci orta kışlasının bulunduğu yerde yapılan câmi. Ocağa ait bütün mühim kararlar burada alınırdı. Yeniçeri isyanları burada başlardı.

— P —

Paşmaklik: Pçdişahların annelerine hemşirelerine, kızlarına, ve hasekilerine tahsis olunan has'lara verilen isim.

Patrona: Osmanlı bahriyesinde 1682 den itibaren kullanılmış olan bir tâbirdir. Bugünkü Koramiral karşılığıdır. Derecesi Kapudâne'den sonra, Riyâle'den evveldir. Kendisi miri kalyonların ikinci kaptanı olup, bazan Beylerbeyi, bazan Sancak Beyi olurdu. Gemisine, Patrone-i Humâyun denirdi.

Pâye: Rütbe karşılığında kullanılan bir tâbir. Eskiden sivillere verilen rütbeler karşılığı kullanılırdı, son zamanlarda ilmiye rütbeleri hakkında kullanılır oldu.

— R —

Reîs-ül-küttab: Bak. Cild 1.

Rikâb-ı Humâyun: Rikâb, özengi demektir. Rikâb-ı humayun, pâdişâhın yanı, maiyyeti anlamına gelir. Hükümdar sefere çıktığı veya Sadrazam sefere gidip Pâdişâh İstanbulda kaldığı vakit, yanında bulunan memurlara denirdi. Rikâb kaymakamı, Rikâb Defterdarı gibi...

Riyâl: Osmanlılar zamanında bir aralık kullanılmış olan İspanyol paralarından biri. Gümüş olan riyale, 1787 de yüz para râyic konmuştu.

Ruus: Vezir, beylerbeyi, timar, zeâmet sahipleri müstesnâ olmak üzere bütün devlet hizmetleriyle hazîne ve evkaftan maaş alan devlet memurlarının inhâ kâğıdı...

Rusnamçe: Günlük gelir ve giderlerin, yahut vukuâtın kaydına mahsus defter.

Ruznamçeci: Ruznamçeyi tutan memur (Bak: Ruznamçe).

— S —

Sahibzuhur: Başkaldırmış ayaklanarak başa geçmiş.

Sahn: Orta yer, düz meydan - Fâtih Sultan Mehmed tarafından, Fatih camisi etrafında yapılan medreselerin adı. Bunlar, yüksek tahsil veren 8 medrese idi. Bu yüzden «Sahn-ı Seman» denirdi.

Samsuncu: Yeniçeri ocağının 71 inci cemaat ortası efradı. Bunlar, pâdişâhın av köpeklerine bakarlardı.

Samsuncu - başı: (Bak: Samsuncu)

Sarây-ı âmire: Pçdişahın sarayı mânasına kullanılır.

Sedd: Kapama, tıkama, engel.

Sekban: Bak. Cild I.

Semender: Ateşte yaşadığı sanılan bir masal hayvanı.

Serâser: Baştanbaşa sırma ile işli, fevkalâde kıymetli kalın ipekli kumaş.

Serdengeçti: Gönüllü fedâi... Düşman muhasarasını yarmak, baskın vermek, veya sarılan bir kaleyi daha evvel düşürmek için teşkil olunan fedailer.

Serzeniş: Başa kakma, çıkışma, tekdir.

Sicil: Divân-ı Humâyun, şer'î mahkeme, nüfus kayıtları yerinde kullanılan bir tâbirdir.

Sîne: Göğüs.

Sipehsâlâr: Başkumandan.

Siyâkat: Eskiden defterlere yazılan çengelli, çarpık, noktasız yazı.

Sol Gurebâ: (Bak: Gurebâ-i yesar).

Solak: Yeniçeri cemaat ocaklarının 60, 61, 62, 63 ortaları efrâdı. Bunlar, Pâdişâhın muhafız bölükleridir.

Sorguç: Kavukların veya diğer serpuşların ön tarafına takılan

muhtelif süsler. Bunlar balıkçıl tüyünden veya kıymetli mücevherlerden olurdu.

Sulb: Döl.

Sun' : İş yapma.

— Ş —

Şatır: Sarayın iç hizmetinde bulunup, pâdişâhların maiyyetinde gidenler. Başlarında altın yaldızlı taç vardı. Hükümdarın rikâbında, solakların önünde yürürlerdi.

Şatır-başı: Satırların başı (Bak: Şatır).

Sâyi' : Duyulmuş, işitilmiş.

Şeyka: İnce donanma ve nehir gemilerinin bir nevi altı düz, kayık şeklindedir.

Şeddat: Yemen'de Ad kavminin hükümdarı. Büyük binâları, bu arada cennete benzetmek isteğiyle yaptırdığı İrem bağı ile meşhurdur. Bu bağdaki köşke giremeden Allah'ın gazabına uğrayarak hepsi yerin dibine geçmiştir.

Şemâil: Huylar, tabiatlar.

Şıkk-ı Sâni: (Defterdarı) mâliye teşkilâtının başında bulunan defterdarın yardımcısı yerinde kullanılan tabirdir.

Şıkkus sânî Defterdarı: (Bak: Şıkk-ı sâni).

Şiar : İz, işâret, âdet.

— T —

Taaddi: Öteye geçme — saldırma - zulüm etme.

Taayyün: Meydan olma, itibarlanma.

Tablhâne: Tabl ü âlem Mehterhanesi» denilen, Saray mehterhanesi yerinde kullanılır kelime.

Tabur: Müstahkem mevki. Harb zamanında sığınacak yerler.

Takayyüd: Bağlanma, çalışıb çabalama.

Takbil: Öpme.

Ta'n etmek: Sövmek, yermek.

Tavâşî: Hadım ağası.

Ta'riz: Dokunaklı söz söyleme, taş atma.

Tedvin: Manzumeleri kitap şekline sokma. kitap yapma.

Tefe'ül: Uğur sayma, fala bakma, fal açma.

Tefrit: Ortalamanın çok altında kalma.

Teheccüd: Gece namazı.

Tekâlif: Teklifler, vergiler.

Te'kid: Sağlaştırma, pekiştirme ve bir iş için, evvelce yazılanı bir daha tekrarlama.

Telhis: Hülâsa edilmiş yazı demektir. Osmanlı tarihinde, Sadrazamlar herhangi bir mesele hakkında pâdişâhın müsaadesini, mütâlâasını veya emrini almak için bunu gayet açık ifâde ile kısaca yazıp gönderirlerdi.

Telhisci: (Bak. Telhis).

Telmih: Söz arasında başka birşey kasdederek mânâlı söyleme.

Temessük: Tutunma, sarılma, borç senedi.

Tezkire-i evvel: Sadrazamların veya diğer vezirlerin, bugünkü mânâda özel kalem müdürü olan kimseye «tezkireci» denirdi. Tezkire-i evvel «birinci tezkireci» demekti.

Tezyif: Çürütme. eğlenme, maskara etme.

— V —

Vahim: Sonu tehlikeli, korkulu.

Vâiz: Din öğütleri veren.

Varoş: Şehrin, kale dışında olan kısmı. Şehrin kenar mahallelerı yerinde kullanılan bir tâbirdir.

Veledeş: Farsça «onun oğlu» demektir. Kapı-kulu süvarilerinden evlenenlerin çocuklarına verilen isim. Babalarının ölümünden sonra süvari bölüğüne alınırlardı.

— Y —

Yalı Köşkü: Topkapı sarayının Halic'e bağan sahilinde denize pek yakın olan meşhur köşk. Yavuz Selim yaptırmıştı. Kaptan Paşalar sefere giderken ve dönüşte pâdişâh tarafından burada huzura kabul olunurlardı.

Yük: Yüzbin akçeye verilen isim.. Bunun yarısı da «kese» itibar edilirdi. Kese, beşyüz kuruştu.

— Z —

Zâğarcı-başı: Yeniçeri cemaat ortalarından 4 üncü ortanın adıdır. Av köpekleri beslerlerdi.

Zâri: Ağlayıp sızlanma.

Zem: Birinin kötülüğünü söyleme - Ayıplama - yerme - çekiştirme.

Zaîm: Zeâmet sahibi demektir.

Zerbeft: Sırmalı kumaş.

Zifaf: Gerdeğe girme.

Zimmî: Müslüman ahid ve amânına girmiş, tâbiiyyetine girmiş, olan, müslüman olmayan kimse. Cizye ile mükellef hıristiyan tebaa...

İÇİNDEKİLER

(Cild: DÖRT)

Sayfa

1549 1051 senesi olayları
1550 Azak ahvâli.
1553 Kına-oğlu'nun katli
1554 Azak tarafına asker gönderilmesi
1557 1052 senesi olayları, Silâhtar Paşa'nın katli
1564 Bursa'da kilise yıkılması olay, Kapudan Piyâle Paşa'nın gidişi.
1566 1053 senesi olayları.
1566 Nasuh Paşa-zâde olayının ilk olarak çıkışı.
1569 İzmid cenginde Osman Paşa'nın bozulması
1571 Üsküdar olayı ve nihayet Hüseyin Paşa'nın telaşı.
1574 Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa'nın yakalanması
1578 Zülfikâr Paşa'nın öldürülmesi, İslâm Paşa'nın kazak diyarını istilâsı
1583 Silâhtar Yusuf Paşa'nın meydan alışı
1584 Faik Paşa'nın katli
1586 Kara-Mustafa Paşa'nın katli vak'ası
1602 Dilâver Ağa'nın hikâyesi
1604 Ölen Kara Mustafa Paşa'nın vasıfları
1608 Sultan-zâde Mehmed Paşanın vezirliği, Istanbul'da bazı olaylar
1609 Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin vefatı
1613 1054 senesi olayları
1617 Mısır eyaletinin Eyup Paşaya verilmesi
1620 Tatar Han'ının ahvali, olayların tamamlanması
1624 Engerus (Macar) ahvali
1625 İslâm Paşanın öldürülmesi
1627 Sultan İbrâhim Han'ın Edirne'ye gidişi
1629 Tatar Han'ının değiştirilmesi
1638 Darüssaade Ağasının deniz olayı
1639 İsveç'in Avusturya şehirlerini istilâsı
1640 Erdel ve Avusturya kavgası
1642 Avusturya elçisinin gelişi
1647 Leh ahvali, Erdel haracı, İsveç'in mektup sureti.
1648 Kalmukların çıkışı
1658 Mimar Kasım Ağanın hikâyesi
1661 1055 senesi olayları

Sayfa
1661 Girid adası cenklerinin başlangıcı ve Kapudan-Yusuf Paşa'nın serdarlığı
1663 Gaza başlangıcından numune, mağrib ocakları ahvali
1664 Donanma gemileriyle İslâm askerinin gidişi.
1667 İslâm askerinin Girid tarafına gidişi
1669 Aya-Todori'nin fethi
1670 Hanya muhasarasının başlaması
1674 Ormanda kâfirlerle savaş ve düşman avlayan askerin üstünlüğü
1679 Küffar tabyası cengi
1688 İkinci yürüyüş,
1689 Hanya hisarının fethi
1693 Küffar gemilerinin gelişi, tayinler
1694 Ballabadra'da (Patras-Balyabadra) deniz muharebesi
1695 Karlıeli muharebesi, Hanya hisarı önünde küffar ile çarpışma
1697 Girid adasına imdat gönderilmesi
1700 Serdarın, küffar gemileri tarafına gidişi
1701 Hanya'ya muhafızlar tayini, Donanmây-ı Humâyunun geri gidişi
1703 Bazı girid olayları
1704 Hüseyin Paşa'nm Girid'e gidişi
1706 Istanbul ahvali ve küçük olaylar
1715 Hanya fatihi Kapudan Yusuf Paşanın katli
1720 Engerus serhaddi ahvalinin anlatılması
1721 Nemçe (Avusturya) ahvali
1723 Bazı küçük vakalara ilâveler, husuf (ay tutulması)
1724 Hikâye
1726 1056 senesi olayları, Kisamo'nun itaatı
1730 Küffarın Bozcaada muharebesi
1731 Girid'de Esterni muharebesi
1733 Donanmanın boğazda muharebesi
1734 Girid'de Abokron (aprikorno) ve melâkşa cengi
1735 Esterni'nin fethi ve tahribi
1736 Girid'de değirmen muharebesi
1737 Suda muhasarası
1737 Apokron hisarının zaptı.
1739 Serdar Mehmed Paşa'nın vefatı.
1743 Granbuse'nin fethi, muhasara ahvali

Sayfa

1744 Acısu muharebesi, Hüseyin Paşanın Girid serdarlığı ve Resmo'nun muhasarası
1748 Plopotome (Milopotamo) kalesinin fethi
1748 İslâm askerinin hücumu ve Resmo kalesinin fethi
1755 Kapudan Mûsâ Paşanın şehit olması, Marko'nun kaçışı
1757 Hoca Hüseyin Efendinin ahvali,
1759 Mevlûd-i Şerif
1761 Abaza Paşanın hayatta olduğunun yayılması
1768 Girid olayları
1769 Kandiye'de Deli Kethüda cengi
1770 Hüseyin Paşanın Kandiye muhasarasına gidişi
1770 Donanma ahvali
1773 Müsâhip Fazlı Paşaya kapudanlık verilmesi ve Girid tarafına gidişi
1775 Küffar gemilerinin Kandiye'ye gelişi ve donanmay-ı Humâyunun geri gelişi
1778 Bosna serhaddi ahvali
1779 Haydaroğlu Mehmed'in Anadolu'da baş kaldırması
1779 Vezir-i Âzam Salih Paşanın öldürülmesi ve Ahmet Paşa'nın sadrâzamlığı
1781 Devlet ahvalinin yolundan çıkması ve saltanat işlerinde kadınların hâkim olması
1785 Vardar Ali Paşanın direnmesi ve çıkışı (Baş kaldırma)
1787 İbrâhim Paşanın çıkışı ve onun Bağdat'da öldürülmesi
1790 Girid olayları
1791 Mernile hisarının küffar tarafından istilâsı
1792 Kandiye muhasarası
1794 Kâfirlerin selvi hisarına hücumu
1795 Küffarın hisardan çıkışı, bozulması ve kaçması
1797 Kâfirlerin çıkışı ve tabya cengi
1798 Tabya lâğımları
1799 Kandiye tabyasının fethi
1800 Kandiye hisarına gaazilerin hücumu
1802 Küffara imdat gelişi ve islâm askerinin üzüntüsü
1810 Vardar Ali Paşanın katli
1818 Şeker-pâre'nin sürgün edilmesi
1819 İbrahim Paşa'nın katli
1820 Kazak ahvali
1823 Sadrâzamın kötü halleri ve memleket büyüklerinden

samur istenmesi
1826 Nasihat
1831 Sultan İbrâhim'in tahttan indirilmesi için konuşma ve devlet büyüklerinin toptan birleşmesi
1838 Vezîr-i Âzam Hezar-pâre (bin parça) Ahmed Paşanın öldürülmesi
1846 Rumeli kazaskeri Mülakkab'ın öldürülmesi
1856 Sultan Mehmed Han gaazinin tahta oturması
1861 Allâh'ın rahmet ve mağfireti üzerinde olsun, Sultan İbrâhim Han'ın ölümü
1868 Cinci Hoca'nın mallarının zaptı
1877 Katırcıoğlunun gadri ile Anadolu beylerbeyi Çavuşzâde'nin öldürülmesi
1879 Sadrâzam Mehmed Paşanın ahvali ve sipâhi fetretinin başlaması
1882 Sultan Ahmet Han camii vak'asının başlangıcı
1891 Sultanahmed Camii muharebesi ve sipâhilerin bektaşilerin (yeniçerilerin) hücumu ile kahredilmesi
1900 Bektaşi (Yeniçeri) ağalarının zorbalıkları başlangıcı
1901 Haydaroğlu'nun ahvali ve onun yakalanması
1906 Girid'te tuzla cengi
1911 1059 senesi olayları
1912 Girid olayları
1913 İstanbul ahvali
1917 Kapudan Voynuk-Ahmed Paşanın donanmay-ı Humâyun ile Akdenize gidişi
1919 Bostancı-başının azli
1922 Gürcü Abdülnebi'nin çıkışının başlangıcı
1924 Foça'da Donanmây-ı Humâyunun muharebesi
1926 Vezîr-i Âzam Sofu Mehmed Paşanın azli ve Murad Paşanın Sadrâzamlığı
1935 Eski sadrâzam Sofu Mehmed Paşanın ve bazı adamların katli
1939 Gürcü Nebi'nin Istanbul hareketi
1961 Gürcü Nebi'nin katli
1966 Girid adasında askerin fitnesi
1972 Kandiye'nin ikinci muhasarası
1976 Istanbul ahvali
1982 Sultan Mehmed'in sünnet edilmesi
1993 İndeksler.